VB MAG
523503
NN08201, 27

BOTERCONTROLE IN NEDERLAND

DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOTERCONTROLE IN VERBAND MET DE BOTERWETGEVING EN -HANDEL

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LANDBOUWKUNDE AAN DE LANDBOUWHOOGESCHOOL TE WAGENINGEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS A. TE WECHEL, HOOGLEERAAR IN DE BOSCHEXPLOITATIE EN DE BOSCHHUISHOUDKUNDE, VOOR EEN — OVEREENKOMSTIG ART. 46, LID 4 VAN DE WET VAN 15 DECEMBER 1917 TOT REGELING VAN HET HOOGER LANDBOUW- EN HOOGER VEEARTSENIJKUNDIG ONDERWIJS (STAATSBLAD No. 700), ZOOALS DIE LAATSTELIJK IS GEWIJZIGD BIJ DE WET VAN 29 JUNI 1925 (STAATSBLAD No. 283) — DAARTOE BENOEMDE COMMISSIE UIT DEN SENAAT, TE VERDEDIGEN OP

DONDERDAG 6 JANUARI 1927, DES NAMIDDAGS TE 3 UUR, DOOR

WILLEM HENDRIK CHRISTIAAN KNAPP

GEBOREN TE AMSTERDAM

Bibliotheek
der
Landbouw Hogeschool
WAGENINGEN

COÖPERATIEVE DRUKKERIJ „DE EENDRACHT" — SCHIEDAM

IW = 104373

STELLINGEN.

I.

Bij de herziening van de rijksvoorschriften voor de botercontrôlestations moeten de grondslagen van onze botercontrôle onder rijkstoezicht blijven gehandhaafd.

II.

Meer eenvormigheid inzake de uitvoering der botercontrôle is noodzakelijk, met name waar het betreft het verkiezen van het bestuur, het toelaten van aangeslotenen, het recht van beroep en het toepassen van strafbepalingen.

III.

In het belang van den goeden naam van onze botercontrôle behooren de bepalingen ten opzichte van het vochtgehalte in de boter te worden verscherpt.

IV.

Het in stand houden van het houten merkstempel verdient geen aanbeveling.

V.

De motieven waarmede prof. mr. M. W. F. Treub de leer der Physiocraten bestrijdt, zijn onjuist.

(„Hoofdstukken uit de geschiedenis der staathuishoudkunde", blz. 72; „Nederland in de Oost", blz. 324/325).

VI.

Verbindend verklaring van de collectieve arbeidsovereenkomst (C. A. O.) is niet gewenscht.

BOTERCONTROLE IN NEDERLAND

UTS MAG
523 B03
NN08201, 27

BOTERCONTROLE IN NEDERLAND

DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOTERCONTROLE IN VERBAND MET DE BOTERWETGEVING EN -HANDEL

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LANDBOUWKUNDE AAN DE LANDBOUWHOOGESCHOOL TE WAGENINGEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS A. TE WECHEL, HOOGLEERAAR IN DE BOSCHEXPLOITATIE EN DE BOSCHHUISHOUDKUNDE, VOOR EEN — OVEREENKOMSTIG ART. 46, LID 4 VAN DE WET VAN 15 DECEMBER 1917 TOT REGELING VAN HET HOOGER LANDBOUW- EN HOOGER VEEARTSENIJKUNDIG ONDERWIJS (STAATSBLAD No. 700), ZOOALS DIE LAATSTELIJK IS GEWIJZIGD BIJ DE WET VAN 29 JUNI 1925 (STAATSBLAD No. 283) — DAARTOE BENOEMDE COMMISSIE UIT DEN SENAAT, TE VERDEDIGEN OP

DONDERDAG 6 JANUARI 1927, DES NAMIDDAGS TE 3 UUR, DOOR

WILLEM HENDRIK CHRISTIAAN KNAPP
GEBOREN TE AMSTERDAM

Bibliotheek
der
Landbouw Hogeschool
WAGENINGEN

COÖPERATIEVE DRUKKERIJ „DE EENDRACHT" — SCHIEDAM

Inv = 104373.

AAN MIJN MOEDER
EN DE NAGEDACHTENIS
VAN MIJN VADER

VII.

Herschatting van de pachtwaarde van de ongebouwde eigendommen ten behoeve van de grondbelasting, met behoud van het bij de laatste herziening vastgestelde percentage, leidt tot onbillijkheden.

VIII.

Wettelijke maatregelen welke beoogen het arbeids- en ondernemersloon te doen stijgen ten koste van de grondprijzen zijn niet bevorderlijk voor de verhooging van de landbouwvoortbrenging.

IX.

Met het feit dat productie en afzet der goederen in hoofdzaak door economisch-geografische omstandigheden worden beheerscht, wordt nog dikwijls te weinig rekening gehouden.

X.

Bij den strijd om het behoud van den Hollandschen windmolen zullen de economische belangen den doorslag geven; deze belangen zijn voor den Staat der Nederlanden en de ingelanden niet van dezelfde beteekenis.

XI.

Het verdient voor ons land geen aanbeveling, anders dan in bijzondere gevallen, een onderzoek in te stellen naar de geldelijke schade door plantenziekten veroorzaakt.

XII.

Aangestuurd worde op wettelijke bescherming van het aan bepaalde eischen beantwoordende, oorspronkelijke kweekersproduct. Indien zoodanig product langs vegetatieven weg vermenigvuldigd wordt, zal de bedoelde bescherming geen beteekenis hebben.

INHOUD.

			Bladzijde
Inleiding			XI
Hoofdstuk	I.	Overzicht van de geschiedenis der rundveehouderij, boterbereiding en -handel in Nederland	1
„	II.	De opkomst der margarine-industrie. — De economische beteekenis der boter- en margarine-nijverheid voor ons land	34
„	III.	De boterwet van 1889	55
„	IV.	De werking der boterwet van 1889. — De plannen tot wijziging	69
„	V.	De boterwet van 1900	87
„	VI.	Het botercontrôlestelsel en het rijkstoezicht	110
„	VII.	Onze botercontrôle in binnen- en buitenland	177
„	VIII.	De boterwet van 1908	243
„	IX.	De verdere werking en ontwikkeling van het botercontrôlestelsel	285
„	X.	Slotbeschouwingen	384

AANHANGSEL.

Bijlage	I.	Boterwet van 23 Juni 1889	455
„	II.	Boterwet van 9 Juli 1900	458
„	III.	Oorspronkelijke voorschriften van het B. C. „Friesland" (October 1900)	465
„	IV.	Oorspronkelijke statuten van het B. C. „Zuid-Holland" (22 April 1901)	468
„	V.	Algemeene Regelen (1904)	471
„	VI.	Koninklijk besluit van 23 April 1904 (regeling van het rijkstoezicht op de botercontrôlestations)	474
„	VII.	Beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw van 3 November 1913 (inzake het bemonsteren van boter en het boter-onderzoek)	475
„	VIII.	Botermerkenwet van 17 Juni 1905	477
„	IX.	Ministeriëele beschikking van 3 Juli 1905 (vaststelling der rijksmerken)	478
„	X.	Beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw van 26 Maart 1915 (gebruik en administratie der rijksmerken)	481
„	XI.	Ministeriëele beschikking van 17 Januari 1908 (regeling betreffende het gebruik der inwikkelpapieren)	482
„	XII.	Boterwet van 11 Juli 1908	483
„	XIII.	Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 (voorschriften voor de botercontrôlestations en instelling der Centrale Commissie)	493
„	XIV.	Ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (nadere regeling van de artikelen 9, 10, 17 en 23 van het K.B. van 17 Juli 1912)	497

			Bladzijde
Bijlage	XV.	Ontwerp-statuten voor een botercontrôlestation (1914) . .	502
„	XVI.	Koninklijk besluit van 21 Februari 1920 (wijziging van het K. B. van 17 Juli 1912)	509
„	XVII.	Koninklijk besluit van 4 Juli 1921 (wijziging van het K. B. van 17 Juli 1912 en het K. B. van 21 Februari 1920) . .	510
„	XVIII.	Koninklijk besluit van 25 Januari 1921 (statuten van het B. C. „Leiden")	512
Tabel	I.	In- en uitvoer van boter in kg en gld (1880—1925). . .	521
„	I[A].	Uitvoer van boter in kg volgens buitenlandsche statistieken (1902—1925)	522
„	II.	In- en uitvoer van margarine in kg en gld (1891—1925) .	523
„	III.	In- en uitvoer van ruwe margarine in kg en gld (1891—1925)	524
„	IV.	Productie van boter en margarine in kg (1893—1925) . .	525
„	V.	Uitvoersaldo van boter en margarine in kg (1893—1925) .	526
„	VI.	Prijzen van boter per 40 kg (1831—1925).	527
„	VI[A].	Prijzen van boter en margarine per kg (1901—1925) . .	528
„	VII.	Verbruik van boter en margarine (1893—1925) . . .	529
„	VIII.	Aantal bij de botercontrôle aangesloten producenten en handelaren (1901—1921).	530
„	IX.	Aantal in de zuivel- en margarine-nijverheid werkzame personen	531
Grafiek	I.	Uitvoer van boter en margarine in mill. kg (1891—1925) .	533
		Invoer van boter in mill. kg (1891—1925)	533
„	II.	Uitvoer van boter en margarine in mill. gld (1891—1925).	533
		Invoer van margarine in mill. gld (1891—1925)	533
„	III.	Productie van boter en margarine in mill. kg (1893—1925)	534
		Aantal bij de botercontrôle aangesloten producenten en handelaren (1901—1921).	534
„	IV.	Uitvoersaldo van boter en margarine in mill. kg (1891—1925)	534
„	V.	Prijzen van boter en margarine per kg (1831—1925) . .	535
„	VI.	Verbruik van boter en margarine (1893—1925)	536
Index			539

BOTERCONTROLE IN NEDERLAND

DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOTERCONTROLE IN VERBAND MET DE BOTER-WETGEVING EN -HANDEL

Inleiding.

Er is waarschijnlijk geen handelsartikel bekend, waarmede in den loop der tijden méér is geknoeid dan met het voedingsmiddel boter. De oorzaak daarvan is, dat dit zuivelproduct kan worden vermengd met water en met vreemde vetten (dat zijn die welke niet van koemelk afkomstig zijn), zonder dat de kooper of verbruiker het bedrog aan den smaak, den reuk, de kleur of de stevigheid kan vaststellen. Er kunnen zich zelfs gevallen voordoen, dat het na eenvoudig schei- en natuurkundig onderzoek (n.l. de bepaling van het Reichert-Meissl-Wollny- en het refractiegetal) niet mogelijk is, de vervalsching met zekerheid uit te maken, een omstandigheid welke het knoeien wel in het bijzonder in de hand moet werken.

Uit het bovenstaande blijkt dat boter kan worden vervalscht met stoffen welke òf geheel waardeloos (water), òf ten opzichte van botervet minderwaardig (vreemde vetten) zijn. In het gunstigste geval wordt dan gebruik gemaakt van margarine, een product dat, hoewel in uiterlijk, voedingswaarde en verteerbaarheid vrijwel met boter overeenkomende, daarvan toch wat de z.g. vitamines (althans tot nu toe), alsmede den smaak en den geur betreft, belangrijk afwijkt.

Dit feit veroorzaakt dat een groot deel van de koopers en verbruikers met een vervalsching, hoe gering ook, geen genoegen neemt en gaarne den veel hoogeren prijs voor boter wil betalen, indien het slechts de zekerheid heeft, volkomen zuivere waar te ontvangen. Aan den anderen kant echter zal men in twijfelachtige gevallen de aangeboden waar weigeren te koopen, dan wel daarvoor niet meer wenschen te betalen dan het vervalschte product waard is, ook al is er in werkelijkheid van geen bedrog hoegenaamd sprake.

Het spreekt wel vanzelf dat de laatstgenoemde houding, zooals door het buitenland een kwart eeuw geleden inderdaad tegenover onzen boterhandel is aangenomen, dezen onberekenbare schade heeft toegebracht. Bovendien ondervonden de eerlijke boterbereiders en -handelaren in ernstige mate de oneerlijke mededinging van de knoeiers. Deze immers leverden tegen lageren prijs een vervalscht product af, hetwelk door hen evenwel aan het publiek — dat het bedrog zelf niet vaststellen kan — voor het echte werd verkocht.

De laatste jaren van de vorige eeuw en de eerste van deze hebben ons in dit opzicht veel te zeggen. Zij hebben bewezen dat de nadeelen, door den eerlijken handel tengevolge van het veelvuldig voorkomen van vervalschingen geleden, verre de voordeelen overtroffen, welke gedurende langeren of korteren tijd door de knoeiers werden genoten. Hoewel ook andere factoren dan het voorkomen van knoeierijen op de prijsvorming van invloed zijn, mag uit de vermindering in het prijsverschil, welke na de invoering van onze botercontrôle tusschen Nederlandsche en buitenlandsche boter op de Londensche markt viel waar te nemen, wel worden afgeleid dat wij in de jaren aan de tot standkoming van ons botercontrôlestelsel voorafgaande, uit hoofde van het voorkomen van de vervalschingen, groote financiëele schade hebben geleden.

Bovendien is het niet dan ten koste van groote geldsommen en buitengewoon veel moeiten gelukt, den naam van onze boter in het binnen- en vooral ook in het buitenland weer te herwinnen. Een vernuftige organisatie als ons botercontrôlestelsel was noodig om den afnemers te allen tijde en onder alle omstandigheden de aflevering van een onvervalscht product met volkomen zekerheid te waarborgen, terwijl daarnaast een goede boterwet onontbeerlijk bleek.

Een zeer groote voldoening moet het dan ook voor de pioniers en oprichters van het Nederlandsche botercontrôlestelsel geweest zijn, toen bleek dat het in staat was, onzen goeden naam op de buitenlandsche botermarkt in eere te herstellen (vooral nadat de regeering haar steun verleende, zoowel financiëel als door het verleenen van het rijksbotermerk) en het zelfs een voorwerp van studie werd voor zuivel-deskundigen in verschillende landen.

Zonder overdrijving kan thans gezegd worden, dat de geheele wereld het volste vertrouwen stelt in de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht. Volkomen onherstelbaar moet de schade

dan ook zijn, indien dit vertrouwen te kwader ure eens mocht worden geschokt.

Zooals thans onze botercontrôle is ingericht en georganiseerd, kan die mogelijkheid zoo goed als buitengesloten worden geacht. Anders staat de zaak evenwel, indien de contrôle op de een of andere wijze zou worden verzwakt; in dat geval zou inderdaad gevaar voor bedrog kunnen ontstaan, hetgeen voor ons land niet minder dan een ramp zou zijn.

Het moet daarom als een zeer ernstig verschijnsel beschouwd worden dat men in de laatste jaren stemmen hoort of feiten waarneemt, die er op wijzen dat men sommige bepalingen en voorschriften der botercontrôle te streng, te belemmerend voor den handel of zelfs onnoodig vindt.

In de eerste jaren na de oprichting der contrôlestations tot kort voor den oorlog was het voor bijna iederen aangeslotene een uitgemaakte zaak, dat de botercontrôle aan de hoogste eischen moest voldoen en hij er het zijne toe had bij te dragen, haar zoo goed mogelijk te doen functionneeren. Maar reeds tijdens den oorlog en nog meer daarna, worden in de vakbladen en op de vergaderingen der zuivel-vereenigingen af en toe wenschen kenbaar gemaakt en meeningen uitgesproken, welke, mocht er aan worden gevolg gegeven, min of meer zouden neerkomen op een verslapping der contrôle.

Een zeer ernstig gevaar voor de botercontrôle vormt de mentaliteit van aangeslotenen die — geheel in strijd met haar opzet — de contrôle meer en meer als een politiemaatregel gaan beschouwen. Zij zien de contrôle daardoor als een van hoogerhand opgelegden dwang, welke in den regel hierdoor gekenmerkt is, dat hij niet in de gezindheid der menschen wortelt en niet in den loop der jaren gegroeid is. De houding van de aangeslotenen ten aanzien van hun botercontrôlestelsel moet echter van een tegenovergestelde opvatting blijk geven, wil men er die resultaten van kunnen blijven verwachten, welke het tot nog toe heeft gehad.

Uit dergelijke feiten is af te leiden dat men in sommige zuivelkringen van de grondslagen der botercontrôle niet goed meer op de hoogte is, daaraan een andere beteekenis wil toekennen dan oorspronkelijk de bedoeling is geweest, of wel zich niet voldoende rekenschap geeft van de gevolgen welke uit een minder strenge handhaving of bepaalde wijziging der voorschriften noodzakelijk zullen voortvloeien. Ook kan te weinig bekendheid met het verleden de oorzaak zijn; het komt tenminste voor dat zelfs personen, aan wie in botercontrôle-aangelegenheden medezeggingschap is

verleend, niet of onvoldoende met de geschiedenis van de contrôle op de hoogte zijn.

Aan den anderen kant zijn er echter gelukkig nog velen — vooral onder hen die deze geschiedenis en wat daarmede verband houdt van den beginne af hebben medegemaakt — die de teekenen van verslapping niet zonder groote bezorgdheid gadeslaan en steeds voor de ongerepte handhaving van de contrôlevoorschriften op de bres staan. Naarmate hun aantal vermindert, is de kans echter groot dat aan de grondslagen van het contrôlestelsel steeds minder waarde wordt toegekend.

Onder deze omstandigheden heeft de *Algemeene Nederlandsche Zuivelbond* (F.N.Z.) de behoefte gevoeld aan een geschrift, waarin de geschiedenis van onze botercontrôle in verband met onze boterwetgeving en -handel, in haar geheel en kritisch wordt behandeld. Daardoor zal het voor belanghebbenden en belangstellenden mogelijk zijn, zich beter en meer volledig van de beteekenis van onze botercontrôle en -wetgeving op de hoogte te stellen.

Daar de weg van de boter herhaaldelijk door dien van de margarine gekruist wordt, zal ook laatstgenoemd product verschillende malen ter sprake komen. Nimmer hebben wij daarbij tegen de margarine-nijverheid als zoodanig stelling genomen. Integendeel, wij achten de margarine-nijverheid van zéér groot belang voor ons land, zoowel uit economisch als uit sociaal oogpunt. Zonder haar bestaan zouden de minder welgestelden, evenals in vroeger eeuwen, zich met allerlei minder smakelijke, minder zuivere en voor de boterham ongeschikte vetten moeten behelpen. Margarine is een uitstekend voedingsmiddel, dat voor duizenden de plaats van de boter moet innemen en daartoe in staat is, ook zonder dat het gemis aan het zuivelproduct in ernstige mate wordt gevoeld.

Waar wij ons in dit geschrift evenwel voortdurend krachtig tegen verzetten, zijn de pogingen welke sommige margarine-fabrikanten en -handelaren bij herhaling in het werk stellen, om door misleidende reklame of op andere wijze, aan de boter oneerlijke mededinging aan te doen. De margarine moet op eigen terrein blijven en nooit trachten onder vreemde vlag bij het publiek ingang te vinden.

Wat den opzet van het werk betreft, het eerste hoofdstuk bevat een geschiedkundig overzicht van den boterhandel en de boterbereiding in ons land, waarbij tevens de indeeling van de stof zal ter sprake komen. Behandeld worden voorts de economische beteekenis van de boter- en margarine-nijverheid voor ons land, de

verschillende boterwetten en het botercontrôlestelsel, terwijl in het laatste hoofdstuk wordt aangegeven, op welke wijze het stelsel ter verhooging van het aanzien van onze boter is te vervolmaken.

In den tekst zijn geen wetten, beschikkingen, statuten e.d. opgenomen, daar deze beter in een afzonderlijk aanhangsel op hun plaats zijn. Het veelvuldig verwijzen naar andere gedeelten van het geschrift zal bij het lezen voor sommigen misschien iets storend zijn. Daar het werk ook dient om de verschillende feiten en wat daarmede samenhangt gemakkelijk te kunnen naslaan, konden bedoelde aanduidingen moeilijk achterwege blijven. Met het oog hierop is mede een index opgenomen. Bovendien komt als hoofd van de rechterpagina steeds de verkorte inhoud van twee bladzijden voor.

De geraadpleegde bronnen vindt men vermeld in noten onder aan de bladzijden en in enkele gevallen ook wel in den tekst. In hoofdzaak werd gebruik gemaakt van officiëele stukken met betrekking tot onze boterwetgeving, van documenten uit het archief van de rijkszuivelinspectie en van den F.N.Z., alsmede van artikelen in verschillende zuivel- en landbouwbladen.

Moge het geschrift er toe bijdragen, het inzicht in ons botercontrôlestelsel en de vraagstukken welke daarmede verband houden, te verhelderen.

HOOFDSTUK I.

Overzicht van de geschiedenis der rundveehouderij, boterbereiding en -handel in Nederland.

Met betrekking tot de geschiedenis van de rundveehouderij in den tijd dat Germaansche stammen ons land bewoonden, is men aangewezen op de geschriften van Grieken en Romeinen. Van deze laatste zijn meer in het bijzonder de „Commentarii de Belle Gallico" (de Gallische oorlogen werden gevoerd tusschen 58-52 v. Chr.) van Caesar (100-44 v. Chr.) en de „Germania" van Tacitus (omstreeks 120-55 v. Chr.), de oudste geschiedschrijver van Duitschland, voor onze streken van belang. Veel bijzonderheden leveren de daarin vervatte, blijkbaar nogal tamelijk verwarde mededeelingen echter niet op. Het schijnt evenwel tamelijk vast te staan dat de Germanen jacht maakten op een in het wild levend rund, de oer of oeros. Zij aten hiervan het vleesch, terwijl de huid diende voor kleeding, schoeisel, schilden enz.

Mr. van Blom leidt uit de beschouwingen van Tacitus af, dat Drusus (38-9 v. Chr.) met de Friezen een bondgenootschap sloot. Zij verzekerden zich hierbij de bescherming der Romeinen, waartegenover de Friezen zich verbonden tot het leveren van een aantal ossenhuiden, ten dienste van de Romeinsche legers. [1])

Het behoeft geenszins te verwonderen dat de veehouderij in verschillende deelen van Europa tot ontwikkeling is gekomen. De Europeesche laagvlakten toch waren van nature als het ware aangewezen voor het houden van vee. Plinius (23-79 na Chr.), die als officier in het Romeinsche leger aan de veldtochten in Germanië deelnam, schilderde de Germaansche weiden als onovertrefbaar; hij bedoelde hiermede waarschijnlijk de weiden langs de zeekust en in de laagvlakten.

Ook Nederland werd bevoorrecht met gronden welke voor de uitoefening van het veehoudersbedrijf buitengewoon geschikt waren. De bodem, zoowel als het klimaat werkten (en werken)

---

[1]) Mr. Ph. van Blom: „Geschiedenis van oud-Friesland, naar de meest vertrouwbare bronnen bewerkt". „De Vrije Vries" XIX, 1900, blz. 479.

er toe mede, dat de in aanleg aanwezige goede eigenschappen van het inheemsche vee zich gunstig konden ontwikkelen, waardoor onze rundveestapel spoedig uitmuntte boven dien in andere landen. Het is daarom ook wel aan te nemen dat de veeteelt reeds vroeg een belangrijke plaats in het economisch leven van de bewoners van onze streken heeft ingenomen.

In het bijzonder vormden de weiden op de kleigronden in de kustprovinciën een prachtige gelegenheid tot het houden van rundvee. De laagveenstreken in Friesland en Holland waren van nature waarschijnlijk wel het meest met gras begroeid, maar hun ligging was doorgaans te laag om algemeen als weiland te worden gebruikt.

Oorspronkelijk beveiligde men zich tegen overstrooming van het zeewater door het ophoogen van de woonplaatsen. Zoo ontstonden de terpen en wierden in Friesland en Groningen, waarop de dorpen gevestigd werden. In Zeeland en in de lage streken langs de rivieren bouwde men alleen vluchtheuvels of hillen, waarop men in geval van nood met het vee zijn toevlucht zocht. In Holland lagen de oudste nederzettingen op de geestgronden langs de duinen en op de kleigronden van West-Friesland.

Op de hoogere zandgronden van het land werden oorspronkelijk maar weinig streken gevonden welke van nature voor weiden in aanmerking kwamen. In hoofdzaak leenden zich daartoe de komvormige gedeelten en de strooken langs de kleine riviertjes, welke in den winter geregeld en 's zomers enkele malen onderliepen.

Ongetwijfeld hebben de Romeinen met hun hoogere cultuur en door het scheppen van meer geordende toestanden de uitbreiding van de veeteelt in de hand gewerkt. Zij legden enkele wegen aan en leerden de bewoners zich beter tegen den erfvijand, (en -vriend) de zee, te beveiligen.

Op welke wijze de veehouderij en de zuivelbereiding in de eerste zeven eeuwen onzer jaartelling werden beoefend, is echter niet met juistheid te zeggen, maar we kunnen wel aannemen dat dit op zeer primitieve wijze geschiedde; aan de melkerij werd weinig of niets gedaan, men fokte de dieren meer om het vleesch en de huiden.

Eerst in den Frankischen tijd kwamen geordende, groote boerenbedrijven tot stand, terwijl voorts gronden ter ontginning in gebruik werden gegeven met gemeenschappelijk te gebruiken weiden of meenten. Van Karel den Grooten (768-814), den bekenden Koning der Franken, is opgeteekend dat hij den landbouw

bevorderde en een voorbeeld gaf op zijn domeinen. Dat in zijn tijd ook de zuivelbereiding meer beteekenis kreeg, blijkt uit zijn verordeningen of capitulariën ten opzichte van het bestuur zijner landgoederen. Daarin is sprake van boter en kaas, die door de zorg van den daarvoor speciaal aangestelden „major domus", aan zijn hof werden toegezonden. De pachters op de Koninklijke landgoederen bereidden de genoemde producten uit de melk der uitsluitend voor dit doel aangehouden koeien.

Ook de kloosterlingen maakten zich in die dagen verdienstelijk door het bevorderen van landbouw en veeteelt. Door hun toedoen werden wegen aangelegd, waardoor verkeer en handel zich eenigszins konden ontwikkelen.

Prof. Blink deelt mede, dat Friesland zelfs reeds in de 8e eeuw overvloed van boter had en Noorsche schepen deze als proviand medenamen. [1])

Een belangrijke verandering had evenwel in de 13e en 14e eeuw plaats, toen de groei der steden in Holland en Vlaanderen, het gevolg van de opkomst en bloei der nijverheid, visscherij en zeevaart, de uitbreiding van de veeteelt zeer in de hand werkte. Een betere bedijking en het graven van afvoerkanalen (en later vooral ook de bemaling met windmolens) maakten het toen ook mogelijk, lager gelegen terreinen voor de cultuur in gebruik te nemen.

De nabijheid van bevolkingscentra bevorderde tevens de melkerij en de levering van vleesch, dat zelfs al werd ingezouten, om als voedsel voor de aanzienlijke scheepsbemanning van de groote koopvaardijvloot te dienen. Het gemeenschappelijk weidebezit ging in deze streken ook het spoedigst teniet, terwijl hier het eerst het particuliere bezit ontstond.

In dien tijd kreeg de veehandel gelegenheid zich te ontwikkelen en ontstonden de markten, plaatsen waar men het overtollige vee op bepaalde tijden van het jaar ten verkoop aanbood. Tengevolge van de zeer gunstige ligging van Holland en Vlaanderen, n.l. als kruispunt van de groote handelswegen van de Oostzeelanden naar Vlaanderen en van Engeland naar het Rijnland, ontstond op sommige plaatsen zelfs een internationale veehandel.

De talrijke centra van verbruik in Holland bevorderden ook langzamerhand de boterbereiding. Op de plaatselijke markten brachten de boeren en boerinnen hun boter in koppen, kluiten,

---

[1]) Prof. dr. H. Blink: „Zuivelindustrie en Zuivelhandel in 't verleden en heden". — „Het Algemeen Zuivelblad", 1921, blz. 91.

stukken e.d.; blijkens de stedelijke boterkeuren waren echter reeds in de 15e eeuw botertonnen in gebruik.

De boeren waren in den tijd van de opkomst der steden en ook later, bijvoorbeeld in de 15e en de 16e eeuw, niet altijd vrij, hun boter te verkoopen, waarheen zij wilden. In Holland en gedeeltelijk ook in de andere provinciën hadden enkele steden n.l. „marktrechten", welke de boeren verplichtten, alleen daar hun producten ter markt te brengen en hun verboden, ze onderweg of aan huis te verkoopen. Een en ander blijkt uit de verschillende keuren, welke door de steden werden vastgesteld. Een keur uit het Nieuw Keurboek van 21 April 1528 van de stad Hoorn, getiteld „Van den buttercoepers", luidt bijvoorbeeld als volgt:

„Item dieselve buttercoepers, voercoepers of hoirenboden is oick verboden die lantluyden buyten der stede te moet te gaen om aldaer die witte butter op te copen, te bedinghen of verloeven, of in den dorpen te reysen om die butter op te coepen, by een boet van een Karolus gulden ende die butter verbeurt". [1])

Een andere „Keur van boter, kaas en andere waar" van de stad Hoorn (tusschen 1528 en 1556) luidt aldus:

„Ende sullen die marctmeesteren macht hebben te bekeuren die butter, kase ende andere waer buyten der stede int opcopen, op te boete van een Karolus gulden". [2])

In sommige steden ging de overheid nog een stapje verder met de reglementeering van den boterhandel en bepaalde zij den tijd, waarop de handel mocht plaats vinden. In het genoemde Nieuw Keurboek van de stad Hoorn komt onder het hoofd „Van den buttercoepers" de volgende bepaling voor:

„Item soe sal nyemant van den buttercoepers ende voercoepers eenyghe witte butter, an coppen of half coppen ghemaect, by den mande, emmers of diergelijcke vaten coepen, smorgens voer negen uren, om vordel van den ghemeente by een Karolus gulden". [1])

Een keur van de stad Delft uit dienzelfden tijd, getiteld „Van bootere ende Caese" luidt:

„Scout, scepenen ende Raide der stede van delft hebben gekoert ende verbooden, koeren ende verbieden mits deesen, dat niemande van buyten ofte van binnen enich suuel, tzij bootere ofte caese, op die weeckmercte en sal moeten coopen ofte doen coopen, omme weder te vercoopen, voir ende aleer die clocke X geslaegen sal zijn. Noch en sal gheen voircoopere moegen coopen ofte doen coopen eenich suuel swoondaeges, zoe wanneer donredaeges mercktdaege weesen sal, ofte dincxedaege, zoe wanneer dattet

---

[1]) Mr. M. S. Pols: „Westfriesche stadsrechten", IIe deel, 1885, blz. 100. De waarde van de munten in dien tijd was nogal aan verandering onderhevig. Een vergelijking met tegenwoordige munteenheden is moeilijk te geven.

[2]) idem, blz. 143.

woensdaege mercktdaege sal zijn, noch oick voir die mercktdaege, voir dat tclocken ander steen geluyt sal zijn, al bij de selue boeten". [1])

Zelfs werden er wel maatregelen genomen om te voorkomen dat de op de markten aangevoerde zuivel daar in het klein werd verkocht aan de burgers, waardoor de tusschenhandel der winkeliers e.d. zou schade lijden. In verband hiermede werd o.a. te Amsterdam in 1616 het te koop aanbieden van boter in schuiten en vaartuigen verboden, alsmede het venten, het opkoopen in de dorpen enz. [2])

Merkwaardig is het ook te lezen, hoe de overheid reeds ongeveer vijf eeuwen geleden aan het opdrijven van prijzen paal en perk trachtte te stellen. Zoo werd bijvoorbeeld in de 15e eeuw in Amsterdam een maximum prijs voor boter vastgesteld, omdat „die lantlude, die gewoenlick zijn hoere botter hier by coppen ter markt te brengen ende te vercopen, deselve hoere botter onredelick boven die waerde eene wijl tijds herwerts gegeven ende vercoft hebben, ende alsoe die arme gemeente dairmede zeere beschat hebben". [3])

Kort daarop bepaalde Amsterdam het volgende:

„Voirt, alsoe tot kennisse van den heer ende gerecht gecommen is dat enighe hem vervorderen in groete menichte botter by coppen ende halve coppen te copen ende die slaen in tonnen ende also duerte in de botter maken, twelck men niet langer gedogen noch gehengen en will; soe ist dat dairom die heer ende gerecht willekueren ende gebieden dat nyemant van voertan meer botters by coppen off halve coppen copen en sall dan voir zijn selffs eten mit zijn huysgesinne, up die verbuernisse van de botter ende III lb. totter murage behoeff". [4])

In verband met hetgeen in den jongsten tijd is gedaan om den boterhandel in goede banen te leiden, willen wij ten slotte in het bijzonder de aandacht vestigen op de keuren en plakkaten welke er in de 15e en 16e eeuw zijn uitgevaardigd, met het oog op het voorkomen van bedrog en knoeierijen. Daartoe stelde men eischen vast, waaraan zoowel de vaten als de daarin verpakte boter moesten voldoen. Somtijds verlangde de stedelijke overheid ook een bewijs van herkomst van de boter. Een en ander zal uit de hieronder volgende oude bepalingen nader blijken.

[1]) Mr. J. Soutendam: „Keuren en ordonnantiën der stad Delft van den aanvang der XVIe eeuw tot het jaar 1536", blz. 192 (1870).

Suuel is de oude schrijfwijze voor suvel. Zooals men ziet, liet de eenheid van spelling nogal iets te wenschen over.

[2]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 106.

[3]) Dr. Joh. C. Breen: „Rechtsbronnen der stad Amsterdam", 1902, blz. 143.

[4]) idem, blz. 265.

De boete werd blijkbaar besteed voor het onderhoud van de murage, d.i. de muur van de stad.

Een in het Oud Keurboek van de stad Hoorn (waarin de keuren vóór 1528 zijn opgenomen) voorkomende keur van botertonnen (de juiste titel is niet bekend) luidde bijvoorbeeld aldus:

„Item die scout mijtten gerecht hebben eendrachtelic gekuert op een boet van een pont, dat nyemant butter in der stede sal brengen te coep in tonnen die gemaect sijn van heyhout, noch oic mijt tonnen die niet gebrant sijn, op een boet van een pont". [1])

In hetzelfde keurboek vonden wij een bepaling met betrekking tot de eischen welke er aan de gewichten werden gesteld. Deze keur, getiteld: „Van taeckbotter", luidt:

„Item een take botter sal weghen sestien pont ende een achtendeel botter sal weghen twe pont, bi enen boet van enen ponde". [2])

Een in het reeds genoemde Nieuw Keurboek van de stad Hoorn opgenomen keur „Van den buttere" bepaalde het volgende:

„Item een cop butters sal weghen twie pondt ende vier loot, ende een half cop een pondt ende twee loot, by een boet van vijf stuvers ende die lichte butter verbuert". [3])

Amsterdam stelde in Keurboek A (waarin de keuren van 31 Mei 1452 tot 23 Januari 1494 zijn opgenomen) vast, „dat elk zijn botter zwair genoech maken zal, op sulke boeten als dair van outs toe staen". [4])

Een andere bepaling uit hetzelfde Keurboek luidt:

„Item, wair yemant die botter vercofte by den coppe, die hoir volle ghewichte niet en hadde, die wairs up V sc. Hollans, ende die botter verbuert. Tots gherechts pruevinghe". [5])

Voorts bepaalde Amsterdam in genoemd Keurboek, „dat nyemant in die melk ofte hoye water ghieten en moet, op die verbuernisse van der melk ofte hoye". [6])

Delft vaardigde in de eerste helft der 16e eeuw een verordening uit „Van bootere ende Caese" in tien artikelen, waarvan artikel IIII luidt:

„Hebben noch gekoert, dat niemande eenighe bootere en sal moegen mengen mit noortsche bootere, zweetsche bootere, Roode bootere ofte hoybootere, bij III lb. te verboeren, noch de selue binnen ofte buyten te moegen vercoopen, bij de selue boeten, maer wordt een yegelicken gehouden die bootere te vercoopen, zoe die vallen sal". [7])

[1]) Mr. M. S. Pols: t. a. p., blz. 49.

[2]) idem, blz. 36 en 37.

[3]) idem, blz. 99.

[4]) Dr. Joh. C. Breen: t. a. p., blz. 143.

[5]) idem, blz. 21. sc beteekent schelling. Zie wat de waarde van munten betreft, de opmerking in noot 1 op blz. 4.

[6]) idem, blz. 164. Hoye beteekent wei.

[7]) Mr. J. Soutendam: t. a. p., blz. 193. Met „Roode bootere" wordt bedoeld rood of goudgeel gekleurde boter. Selue is de oude schrijfwijze voor selve (zie ook noot 1 op blz. 5).

In 1616 werd in Amsterdam „'t overleggen van Vriesche en diergelijke boter in Hollandse vaten verboden", terwijl in 1643 werd bepaald: „Geen boter uit Vriesland, Groeninger-land, Embden, Oost-Vriesland ende de Kuynder mitsgaders van andere plaetsen daer omtrent ende in die quartieren gelegen hier ter stede te mogen brengen of verkopen die gelegt is in onge-yckte vaten, halve vaten ende minder gedeelten". [1])

In de provincie Friesland werden eveneens tal van keuren en plakkaten met betrekking tot den boterhandel uitgevaardigd. Op 11 Februari 1599 hebben de Staten van dit gewest het gewicht der botervaten „gereguleert op 36 à 40 pond, de ton sullende worden gemaakt met 't merk der respectievelike officiers en kuipers". [2])

Een andere bekende verordening met betrekking tot de botervaten is het Placcaat en Reglement, „geresolveert en gearresteert" op 't Landschaps-huis binnen Leeuwarden op 9 Maart 1768. Daarvan luidt artikel 2:

> „De vaten met de bodems en deksels zullen zwaar moeten zijn: Een vierendeel ton 14 pond. Een agtendeel of kindtje 7 pond. Een zestiendeel of half kindtje 3½ pond. Zullende dat gewigt en niet meer op de Waage voor het houtwerk worden gesteld". [2])

Het reglement op de botervaten, zooals dit is opgenomen in het Provinciaalblad no. 91 van 1890, is met ingang van 1 Januari 1909 bij besluit van de Staten van Friesland van 21 Juli 1908 no. 9, ingetrokken.

Ten slotte willen wij nog een plakkaat noemen dat in de 18e eeuw, n.l. op 26 Maart 1723 door de Staten van Holland en West-Friesland werd uitgevaardigd. Daarin wordt vermeld dat de Staten bekommerd zijn dat eenige baatzoekende menschen binnen deze provincie, zoo huislieden als anderen, zich niet ontzien om boter, buiten deze provincie gemaakt, te vertonnen, de zelve te verkneden, vertonnen en in Hollandsch vaatwerk te leggen, of ook wel onder boter in deze provincie gemaakt te vermengen, en in dier voege voor Hollandsche boter te verkoopen. Om daartegen te waken werd een boete vastgesteld, voor den eersten keer 500 gulden, voor den tweeden keer 1000 gulden, en bovendien zonder verschooning publieke geeseling en verbanning voor altoos uit de provincie. [3])

---

[1]) „Handvesten der stad Amsterdam", IIe deel, blz. 879.

[2]) Placcaten, Reglementen, enz. geëmaneerd en uitgegeven door de Staten van Friesland. Leeuwarden 1771.

[3]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 105.

Uit de bovengenoemde keuren zal wel duidelijk geworden zijn, dat aan onze voorouders het knoeien en vervalschen met de boter niet onbekend was; door het mengen van de boter met minderwaardige soorten en door kleurmiddelen, trachtten zij het product voor iets anders te laten doorgaan dan het in werkelijkheid was. Maar aan den anderen kant toonen de strafbepalingen ons dat de overheid somtijds voor het nemen van zeer krasse maatregelen teneinde aan de knoeierijen een einde te maken, niet terugdeinsde.

Dat de markt- en stapelrechten, alsook sommige keuren den handel te veel aan banden legden en daardoor in zijn ontwikkeling belemmerden, behoeft niet nader betoogd. Ze zijn dan ook, vooral toen het verkeer zich sterk uitbreidde, langzamerhand verdwenen.

Terloops merken wij op dat de boter in de middeleeuwen en ook in later jaren, in de 15e, 16e en 17e eeuw, niet voor dezelfde doeleinden en niet zoo algemeen werd gebruikt, als dat bijvoorbeeld tegenwoordig het geval is. Daarbij speelde de hoedanigheid van het product nogal een gewichtige rol.

In Holland werd waarschijnlijk veel slechte boter voor smeerdoeleinden gebruikt, want men vindt in tal van plakkaten betreffende den boterinvoer melding gemaakt van „niet-eetbare boter" en B r a n d t verhaalt van d e R u y t e r, dat hij beval zijn schip met „die oude verdorve Yrsche booter wel dik te besmeeren, en zóó besmeert t' zeil te gaan". [1])

Bekend is ook dat zelfs nog een eeuw geleden de boeren in afgelegen gehuchten in ons land, hun slechte boter als wagensmeer gebruikten.

Behalve voor smeerdoeleinden, diende de boter vroeger als geneesmiddel, ongeveer als tegenwoordig de vasaline; zij werd dan ook in een apothekersboek van 1571 nog aldus genoemd. [1]) Met de toenemende welvaart kwam zij echter meer en meer als voedingsmiddel in gebruik, n.l. bij het bereiden van spijzen en dan voorloopig nog alleen bij de meer gegoeden; het gebruik op de boterham dagteekent eerst van later.

Met betrekking tot de kennis van de economische beteekenis van de boterbereiding en -handel in de 15e en 16e eeuw, is men vrijwel geheel aangewezen op de verstrooide gegevens welke men in stedenbeschrijvingen, keur- en plakkaatboeken kan vinden. Ook de 17e en 18e eeuw zijn arm aan werken betreffende de zuivelbereiding en -handel. Tengevolge hiervan en door het ontbreken

[1]) G. Brandt: „Het leven en bedryf van den heere Michiel de Ruiter", Amsterdam 1687, blz. 16.

van statistieken is het dan ook niet mogelijk, de ontwikkeling van de boterproductie en wat daarmede in verband staat, nauwkeurig na te gaan.

Dat de Hollanders en Friezen zich reeds in de 16e eeuw een naam als uitstekende landbouwers en zuivelbereiders in den vreemde hadden verworven, kan worden afgeleid uit het feit dat buitenlandsche vorsten hen uitnoodigden, zich in hun land te komen vestigen. Bekend is bijvoorbeeld de vestiging omstreeks 1516 van Hollandsche zuivelboeren en groententelers op het eilandje Amager ten zuiden van Kopenhagen, op verzoek van Christiaan II, Koning van Denemarken. [1])

Een ander bewijs van de groote beteekenis welke de zuivelproductie in de 16e eeuw voor ons land had, leveren ons de mededeelingen van den Italiaan Guicciardini, die in zijn werk „Descrizione di tutti i Paesi detti Germania Inferiore" onze gewesten beschreef. De Nederlanden trokken volgens hem de aandacht door „de seer lustighe, groene beemden ende broecken, vol van allerley weydende vee: welcke beemden nae de ghemeyne meyninghe veel groender ende lustigher zijn dan in Italien". [2]) Hij stond verbaasd over de groote beteekenis van de zuivelproductie der Nederlanden in die eeuw en merkte in verband hiermede op: „De koeyen gheven oock seer goede ende leckeren kaese ende goede botter 't heel jaer deur, soo overvloedichlijck, besonders in Hollandt, dat het schier ongheloffelijck ware". [2])

Ten slotte bewijzen de vele, ook nu nog bekende, aan het zuivelbedrijf ontleende en uit dien tijd afkomstige uitdrukkingen en zegswijzen, dat het zuivelbedrijf een belangrijke plaats in het economische leven van het volk innam.

Amsterdam werd in de 16e eeuw de belangrijkste handelsstad voor zuivelproducten. Niet alleen werd in deze stad binnenlandsche en vooral Friesche boter, aangevoerd, maar ook buitenlandsche, o.a. Iersche, Noorsche en Engelsche. Deze aanvoer was in den regel in handen van tusschenhandelaren, provinciale en Amsterdamsche. In verband met de scheepsapproviandeering en de talrijke bevolking van Amsterdam, werd een groote hoeveelheid boter in de stad zelf verkocht; de verkoop naar andere Hollandsche steden en de uitvoer naar het buitenland was echter eveneens zeer belangrijk. Tot de 19e eeuw toe heeft Amsterdam zijn belangrijke plaats in dit opzicht weten te handhaven.

[1]) Prof. dr. P. J. Blok: „Geschiedenis van het Nederlandsche Volk", deel II, 1893, blz. 517.

[2]) L. Guicciardini: „Beschryvinghe der gantscher Nederlander anderssins ghenoemt Nederduytslandt", Amsterdam 1612, blz. 9.

De uitvoer van boter uit Rotterdam naar Engeland had in de 17e eeuw nog niet veel te beteekenen. Engeland voerde in dien tijd nog zelf boter en kaas uit. In het werkje „De Hollandsche Koophandel" uit de 18e eeuw, dat vrijwel alle handelsartikelen opsomt welke tusschen de Nederlanden en Engeland verhandeld werden, worden boter en kaas niet genoemd. Le Long vermeldt bij het beschouwen van den uitvoer van Amsterdam naar Londen geen boter, maar bij den uitvoer van Londen naar Amsterdam noemt hij dit artikel wel. [1]) Deze feiten geven daarom prof. Blink aanleiding tot de opvatting dat de zuiveluitvoer naar Engeland eerst in de laatste helft der 18e eeuw moet zijn opgekomen.

Zooals we reeds mededeelden, is met betrekking tot den in- en uitvoer van boter in de 17e en 18e eeuw weinig bekend. Prof. Brugmans heeft echter in de Bijdragen en Mededeelingen van het *Historisch Genootschap* te Utrecht (deel 19) een opgave gepubliceerd van den in- en uitvoer, waarvan aan het tolkantoor convooijen en licenten werden betaald. Volgens Prof. Blink zullen deze gegevens weinig afwijken van den werkelijken in- en uitvoer; zij hebben betrekking op het tijdvak van 1 October 1667 tot 30 September 1668:

BOTER	INGEKOMEN	UITGEGAAN
Vriesche roode boter, Sweetsche, Noortsche, Engelsche en alle andere van buitenlands komende, mitsgaders witte oneetbare boter	tonnen 3242½	tonnen 1734¼ [2])

Nog een ander bewijs van het belang van de veehouderij en de zuivelproductie kan men vinden in de „Tegenwoordige Staat van Holland" van 1742, waarin o.a. het volgende wordt vermeld:

„De grond van Holland is op veele plaatsen week en moerassig. Des zomers verschaft hy bekwaam Weiland voor 't Vee; dat hier in overvloed aangefokt wordt. De Hollandsche Weiden voeden in 't byzonder een groot getal van Melkkoejen, die overvloed van Melk zo wel voor de Steden als 't platte Land uitleveren. Voor omtrent twee eeuwen, rekende men al, dat vyf Hollandsche Dorpen, in één jaar zo veel Melks uitleverden, als 'er Rynsche Wyn, uit Duitschland, naar Dordrecht, wordt afgebracht. Boter en Kaas wordt hier, daarenboven, in groote menigte, gemaakt; tot behoefte niet alleen van een groot getal der Ingezetenen; maar zelfs ter verzendinge buiten 's lands".

Zooals we reeds opmerkten, dagteekent de boteruitvoer naar Engeland waarschijnlijk eerst van de tweede helft van de

[1]) de L'Espine-le Long: „De Koophandel van Amsterdam", derde deel. 1802, blz. 264 en 265.

[2]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 119.

18e eeuw. In het laatst van die eeuw begon Friesland de boter, in plaats van over Amsterdam, onmiddellijk naar Engeland uit te voeren: in 1796 werd de eerste partij boter over Harlingen verscheept met bestemming voor Londen. [1])

De boter-export naar Engeland stond in verband met de zich in dat land ontwikkelende nijverheid, welke het welvaartspeil van de bevolking verhoogde en de vraag naar zuivel-producten deed toenemen. Tegelijkertijd had ook een stijging van den boterprijs in Engeland plaats. Bedroeg deze te Londen van 1730—1790 gemiddeld 5¾ pence, van 1791—1815 liep hij op tot 13 pence. Van 1816—1841 daalde hij weer tot 9½ pence, maar van 1841—1860 zag men weer een stijging tot 12¼ pence, van 1861—1880 tot 16 pence en van 1881—1883 tot 18 pence. Deze prijsstijging vormde een prikkel voor een grooteren uitvoer van boter naar Engeland. [1])

De periode van het laatst der 18e eeuw af tot omstreeks 1870 bracht voor de boter-industrie en -handel geen groote veranderingen met zich mede. De laatste jaren der 18e en de eerste der 19e eeuw kenmerkten zich, zooals bekend, door revolutie en tal van oorlogen, welke een beletsel vormden voor den regelmatigen vooruitgang en de rustige ontwikkeling. De groote legers welke in die jaren voortdurend onder de wapenen werden gehouden, deden wel de vraag naar levensmiddelen toenemen, maar belemmerden aan den anderen kant de productie. Dit had tengevolge, dat landen welke nog behoorlijk produceeren konden, hooge prijzen maakten, ook voor hun boter.

Wat de boterbereiding betreft, deze geschiedde, zelfs nog in het midden van de vorige eeuw, op hoogst primitieve wijze, dikwijls in een uithoekje van de boerderij. Van een bewaren der melk in een frisschen kelder was in den regel geen sprake, terwijl noch bij het melken, noch bij de boterbereiding de noodige zindelijkheid werd betracht. Een en ander was grootendeels het gevolg van onkunde op het gebied der zuivelbereiding. Aan scheikundig en natuurkundig onderzoek werd nog zoo goed als niets gedaan en van het leven der lagere organismen was men in dien tijd nog in het geheel niet op de hoogte.

Het gevolg was dan ook, dat men boter verkreeg van zeer ongelijksoortige samenstelling en van een hoedanigheid, die doorgaans veel of alles te wenschen liet, al naar de meer of minder slechte behandeling op de boerderij.

Op de zandgronden in het oosten en zuiden van het land

[1]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 118 en 119.

bijvoorbeeld bleven rundveeteelt en zuivelbereiding lang zeer achterlijk. Deze vormden hier langen tijd een onderdeel van het bedrijf; de veehouderij stond, in verband met de bemesting van het land, in dienst van den akkerbouw, welk feit een zindelijke winning van de melk nog meer in den weg stond. In deze streken hielden de gemeenschappelijke weiden, de marken, ook nog het langst stand. Prof. B l i n k beschrijft den toestand op de zandgronden voor ruim honderd jaar geleden aldus:

„Die gemeene weiden leverden slechts spaarzaam voedsel; het waren gronden waaraan weinig verbeterd werd. In Noord-Brabant, vooral in de Meierij, met vele kleine boertjes, die niet meer dan één koe hielden, in de weiden langs de slootkanten en aan een paal gebonden op kleine plekjes grasland, waar de zindelijkheid veel te wenschen overliet, kon de zuivelproductie niet uitmunten. De melk-opbrengst was daardoor zeer gering, en ging slechts weinig boven de behoeften van het bedrijf. Ook het wintervoeder voor het vee was moeilijk te verkrijgen; daarvoor moest het roggestroo mede dienen. Niet zelden werden stukken laag, natuurlijk, grasland op verren afstand duur gepacht om nog eenig hooi als wintervoeder te verkrijgen.

Alleen was het hier in den regel beter gesteld op de groote kapitaalkrachtige boerenbedrijven, vooral wanneer die gunstig gelegen waren aan een stroompje, dat vruchtbare winterbevloeiing bood". [1])

De opbrengst van de veehouderij in die streken was destijds dan ook niet belangrijk en het bekende rijmpje:

Een pondje boter
Kost maar een stooter, [2])
Die goeie tijd komt nooit weerom,

heeft waarschijnlijk betrekking op dien tijd.

In de weidestreken van Friesland en Holland had de boterbereiding in de 19e eeuw echter op betere wijze plaats. In tegenstelling met de zeer primitieve, weinig hygiënische methoden van bereiding op de zandgronden, werden hier de eischen van zindelijkheid en goede orde bij de melkerij en melkbewaring doorgaans wel in acht genomen.

In het midden der 19e eeuw onderscheidde men de boter naar het jaargetijde, de voeding van het vee of de plaats van herkomst. Zoo sprak men bijvoorbeeld van Meiboter, van zomer- en winterboter, van stoppel-, spurrie- en knollenboter, van Friesche, Hollandsche, Kamper en Delftsche boter, van Meppeler kluiten enz.

De boterhandel hield ten nauwste verband met de economische ontwikkeling van den landbouw in de verschillende streken van het land. In de oostelijke en zuidelijke zandstreken, met over-

[1]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 93.

[2]) Oud-Hollandsche rekenmunt van 12½ cent.

heerschend kleinbedrijf, bestond de verkoop van boter hoofdzakelijk in een ruilhandel. Als de boerin een hoeveelheid boter bij elkaar had gebracht, ging zij ermede naar den dorpswinkel en ruilde haar waar in tegen kruideniers-artikelen, manufacturen enz.

Van dien ruilhandel trokken vooral de winkeliers in de centraal gelegen dorpen groote voordeelen. Deze winkeliers traden op als tusschenhandelaren, niet alleen in boter, maar somtijds ook in andere landbouw- of veeteeltproducten. Zij bepaalden den prijs, die veelal verband hield met de hoeveelheid waren (levensmiddelen, voederartikelen e.d.), welke door den boer werden teruggekocht. Het mes sneed zoodoende voor de tusschenhandelaren aan twee kanten, maar de boer werd van deze personen economisch geheel afhankelijk.

De op verschillende plaatsen, tijden en wijzen bereide boter werd door de genoemde winkeliers tot een meer gelijkmatig product dooreen gemengd, waaraan soms ook wel stoffen werden toegevoegd welke oorspronkelijk in de boter niet aanwezig waren. Vervolgens verpakten zij de al of niet vervalschte waar in vaten of kisten, welke op de grootere afzetplaatsen werden verhandeld.

In andere streken leverden de boeren hun boter af op de plaatselijke markten, of wel zij verkochten hun product aan de boterhandelaren, buiten de markt om, waarbij deze laatste dan evenwel den marktprijs in acht namen. Sommige boeren bewaarden hun boter gedurende den zomer in hun kelder, met het doel om haar bij het oploopen der prijzen aan den rondreizenden handelaar te verkoopen.

Noord- en Zuid-Holland, Friesland, Groningen en Utrecht waren in de eerste helft der 19e eeuw de belangrijkste boterleveranciers. Men rekende dat die gewesten omstreeks 1835 jaarlijks voor 24 millioen gulden aan boter voortbrachten, waarvan slechts 1/10 deel binnenslands werd gebruikt. [1])

Een aanzienlijk gedeelte van de Nederlandsche boter werd in het begin der vorige eeuw naar Engeland uitgevoerd; ongeveer ¾ van de in Engeland gebruikte boter werd door ons geleverd. Bovendien voerden wij ook boter naar Frankrijk uit; in 1834: 74.467 kg (van den totalen uitvoer van 217.080 kg). In Frankrijk werd echter per hoofd der bevolking niet zooveel boter gegeten als in Engeland; volgens Mac Culloch kon het verbruik in 1835 in Londen op 11.778 kg per persoon en per jaar gesteld worden en in Parijs op 10.327 kg [2]), cijfers, die ons

[1]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 176.

[2]) idem, blz. 177.

nogal aan den hoogen kant voorkomen, gezien het boterverbruik in onzen tijd (zie blz. 54).

Engeland was in dien tijd het belangrijkste afzetgebied voor onze zuivelproducten. Duitschland was toen nog een landbouwland, dat zelfs boter in geringe hoeveelheden uitvoerde. Hetzelfde was het geval met België, dat zich nog niet tot een industrie-staat had ontwikkeld.

De export van boter uit Nederland geschiedde niet meer, zooals vroeger, bijna uitsluitend over 's lands hoofdstad. Rotterdam werd in de 19e eeuw meer en meer de stad die Amsterdam terzijde streefde. Vooral toen in 1823 Rotterdam een directe stoomvaartverbinding met Engeland verkreeg, werd deze stad de aangewezen plaats voor den uitvoerhandel. Ook andere plaatsen kwamen echter voor den boterexport in aanmerking.

Friesland bezat in Harlingen een geschikte haven, over welke de uitvoer snel toenam. Was deze tot 1806 niet boven de 2½ millioen kg gegaan, in 1840 was deze hoeveelheid ruim driemaal zoo groot. Ook Zwolle en Kampen dreven handel in boter op Engeland. [1])

In 1866 werd aan boter uitgevoerd over Amsterdam 387.000 kg, over Rotterdam 5.607.000 kg, over Harlingen 11.547.000 kg, over Maastricht 233.000 kg en over Kampen 288.000 kg. [1])

De uitvoerhandel was voornamelijk in handen van een klein aantal kooplieden, die, steunend op de wekelijksche orders uit Engeland, de boter exporteerden. Zij stonden in verbinding met de dorpskooplieden of winkeliers, die de boter bij elkaar brachten; later gingen enkele van de laatstgenoemden er toe over, ook zelf boter naar Engeland te verzenden.

Tengevolge van de dikwijls slechte hoedanigheid der boter en van het voorkomen van vervalschingen, waarop wij terloops reeds de aandacht vestigden, ondervond de afzet somtijds moeilijkheden. Aan boter, afkomstig uit andere landen, werd op de Londensche markt soms de voorkeur gegeven boven de Hollandsche. De Friesche boter, zoo werd wel gezegd, was niet zuiver, de karnemelk was er niet uitgewerkt en zij was te hoog of te laag gekleurd. Boter uit Holstein daarentegen, welk land de methode van boterbereiding in vroeger jaren van Nederland had overgenomen, maakte hoogere prijzen en verkreeg steeds meer invloed op de markt. [2])

[1]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 177.

[2]) idem, blz. 178.

Aanvankelijk echter ondervond onze boteruitvoer van deze omstandigheden niet zooveel bezwaren. Na ongeveer 1850 was de vraag naar boter n.l. sterk toegenomen, hoofdzakelijk een gevolg van de bevolkingsvermeerdering en het verhoogde welvaartspeil in sommige landen, met name Engeland, in dien tijd onze voornaamste afnemer van boter. Door de zich in dit land meer en meer ontwikkelende (groot-)industrie, nam de koopkracht der bevolking, ook van de arbeiders, niet onbelangrijk toe. Volgens Britsche statistieken bedroeg het verbruik van boter en kaas in 1850 gemiddeld per hoofd en per jaar 10 pond en in 1889: 19 pond. [1])

Van deze omstandigheid trok men hier te lande partij. De uitbreiding van de productie hield met de toenemende vraag geen gelijken tred, waardoor ook zonder verbetering van de hoedanigheid van het product, toch goede zaken konden worden gedaan. Sterker nog, de buitengewoon groote vraag werkte kwaliteitsvermindering en vervalsching in de hand. Veelzeggend in dat opzicht is hetgeen R i n k e s B o r g e r schreef in zijn werkje: „De Boterkwestie".

Als men — aldus ongeveer R i n k e s B o r g e r — een tiental jaren geleden (omstreeks 1876 n.l.) des winters aan de botermarkt te Groningen kwam, dan vond men daar naast de boter, die uit de provincie in vaatjes werd aangevoerd, een groot aantal korven, van binnen bekleed met een vuilen zak en gevuld met boter. Zoo noemde men het tenminste, maar het kostte wel moeite om dien naam te geven aan den viezen inhoud. In klompen van verschillenden vorm in de korven neergesmakt, vertoonde die boter een bonte mengeling van kleuren, vanaf hoog rood tot smerig wit. Die boter was afkomstig uit het oosten, uit de gemeenten aan en over de Pruisische grens. Ze werd daar bijeen verzameld door zoogenaamde opkoopers, die ze in de genoemde korven te Groningen ter markt brachten. Aldaar ging het product over in handen van kooplieden, die meestal woonden in de dorpen aan de grens tusschen Groningen en Friesland. Als de koop gesloten was, kwamen eenige vieze mannen en nog viezer vrouwen en pakten die boter over in andere korven of in kisten, waarin ze verder verzonden werd.

Deze boter vond men enkele dagen later op de markt van Leeuwarden terug. Ze had echter een gedaante-verwisseling ondergaan: ze was gewasschen, gekneed, gekleurd, terwijl de slechte smaak eenigszins was weggenomen. Bovendien was ze verpakt in

[1]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 202.

vaatwerk, dat het ijkmerk der provincie Friesland droeg. Te Leeuwarden werd dit product verkocht aan handelaren, die ze met hun partijen Friesche boter en onder den naam van Friesche boter naar Engeland zonden.

Deze industrie, het streven om mindere kwaliteiten boter door andere verpakking, enz. onder den naam van de beste soorten aan den man te brengen, bleef niet beperkt tot Groningen, integendeel ook in de zuidelijke provinciën kende met de kunst en paste men ze met succes toe. [1])

Dat het kwaad een aanzienlijken omvang had aangenomen, blijkt uit het met een prijs bekroonde antwoord van H. P a s m a Fzn. op de vraag: „Welke de oorzaken zijn van de z.g. viezigheid der boter, vooral des winters, en door welk praktisch uitvoerbaar middel dit kwaad kan voorkomen worden?" In dit geschrift deelt P a s m a mede, dat in de jaren 1871 en 1872 ongeveer 5 millioen kg geïmporteerde of nagemaakte boter voor echte Friesche, naar Engeland werd uitgevoerd, hetgeen ongeveer 5/13 van den geheelen uitvoer was. [2])

Nog een ander staaltje van hetgeen men uitvond om de hoeveelheid uit te voeren boter te vermeerderen, wordt door R i n k e s B o r g e r vermeld:

Men had gevonden, dat door handige toepassing van eenige kunstgrepen een zekere hoeveelheid water met de boter was te vermengen, zonder dat dit „op een eenvoudig gezicht" merkbaar was. Deze handelwijze was nog meer winstgevend dan de bovengenoemde en ze werd zoo goed geleerd, dat men eindelijk in staat was tot 30 % water in de boter te brengen. Het was een Zuid-Hollandsche vinding, welke het eerst werd toegepast te Rotterdam, vanwaar veel boter naar Engeland werd verzonden. Na de vermenging werd de boter verpakt in Zuid-Hollandsch fust, kreeg het opschrift: „DELFT BUTTER" of zoo iets en ging in ieder geval als Hollandsche boter naar de Engelsche markt.

De toepassing van deze industrie bleef niet tot Rotterdam beperkt. De manier van geld verdienen was zoo gemakkelijk, dat ze al spoedig werd nagevolgd in sommige dorpen van Zuid-Holland en ook buiten die provincie als een „aanstekelijke" ziekte werkte. [3])

Ten slotte kwam hierbij dan nog de uitvinding van de z.g.

[1]) J. Rinkes Borger: „De Boterkwestie", 1886, blz. 24 en 25.

[2]) Mededeelingen en berichten van de Friesche Mij. v. Landbouw, 1874, blz. 87.

[3]) J. Rinkes Borger: t. a. p., blz. 25.

kunstboter, welke van omstreeks 1870 dagteekent (zie hoofdstuk II) en het middel bij uitnemendheid bleek te zijn om er boter mede te vervalschen (zie hoofdstuk III en VI).

In het licht van deze feiten is het gemakkelijk te begrijpen, dat onze positie op de buitenlandsche markten, met name op de Britsche, op den duur niet te handhaven was. Spoedig kwamen dan ook de groote tegenslagen en werd aan onzen overwegenden invloed in het Engelsche afzetgebied een einde gemaakt. Verschillende oorzaken werkten hiertoe mede.

In de eerste plaats hadden andere zuivellanden, in het bijzonder Denemarken, niet stilgezeten en zich toegelegd op de verbetering van de hoedanigheid van het product. Zij pasten betere methoden van zuivelbereiding toe, waardoor het hun mocht gelukken, met een meer waardevol en duurzamer product voor den dag te komen. Deze omstandigheid, gevoegd bij het feit dat ook de verbruikers hoogere eischen waren gaan stellen, leidde tot inkrimping van ons afzetgebied en tot verlaging van de prijzen van minderwaardige boter. Hoe zeer onze oude, goede reputatie in het gedrang kwam, wordt aangetoond door de volgende mededeelingen van Rinkes Borger:

a. Op de laatste wereldtentoonstelling te Philadelphia (R. B. schreef dit in 1878) bleek, dat niet Nederland de beste boter had geëxposeerd, integendeel, de prijs werd glansrijk behaald door de inzendingen uit Denemarken, èn wegens de voortreffelijke hoedanigheid, èn wegens de duurzaamheid, daar alleen deze boter de groote reis zonder eenig nadeel had kunnen doorstaan.

b. Op de tentoonstelling van zuivelbereiding in het voorjaar van 1877 te Hamburg gehouden, kon slechts één Nederlandsche inzending van boter het oordeel „fein" behalen. Over het algemeen maakte ze daar tegenover de Deensche en Noord-Duitsche boter een slecht figuur.

c. Het is een bekende zaak, dat er in Friesland veel minder boter 1ste kwaliteit wordt gemaakt dan vroeger en de handelaren verklaren, dat dit verschijnsel niet zoozeer te wijten is aan de vermindering van de Friesche boter, dan wel aan de hoogere eischen der consumenten, welke eischen verhoogd zijn door het aanbod van beste soorten boter uit andere landen. [1])

In de tweede plaats hadden de hooge zuivelprijzen de productie geprikkeld, ook in die landen, waar tot nog toe weinig of geen boter was bereid, zooals Australië en Nieuw-Zeeland. Toen

[1]) J. Rinkes Borger: „Boter- en Kaasfabrieken", 1878, blz. 14.

de mededinging van deze landen zich meer deed gevoelen, begonnen de prijzen te dalen, hetgeen vooral na omstreeks 1877 het geval was.

Dat onze uitvoerhandel ernstig werd bedreigd, moge uit de volgende mededeelingen blijken:

In 1862 werd een groote partij zoogenaamde boter vanuit Londen naar Nederland teruggezonden. Omstreeks 1830 voorzag ons land nog voor ongeveer ¾ in de behoefte van Engeland aan buitenlandsche boter, maar die verhouding was langzamerhand een geheel andere geworden. De invoer van boter door de belangrijkste boter-bereidende landen in Engeland was n.l. als volgt: (de cijfers geven aan de eenheden van 1000 cwts): [1])

	DENEMARKEN	NEDERLAND	FRANKRIJK
1864	62	336	163
1867	81	326	451
1870	127	407	290
1873	202	279	479

De mindere waardeering van de Nederlandsche boter ten opzichte van die uit andere landen blijkt o.a. uit het volgende staatje, aangevende de Londensche noteering van 26 Maart 1886. De hoogste prijzen waren toen als volgt: [2])

Normandische	boter	130 S.
Italiaansche	„	120 „
Iersche	„	114 „
Amerikaansche	„	112 „
Friesche	„	90 „

Deze feiten deden bij de meer ontwikkelden en bij de landbouwvereenigingen de oogen voor den ernst van den toestand open gaan. Reeds in 1860 bijvoorbeeld had de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* getracht, onvervalschte Delftsche boter naar Engeland te zenden met certificaten van afkomst, teneinde aldus de terugdringing van het Nederlandsche product in Groot-Britannië tegen te gaan. Maar deze poging had weinig resultaat. [1])

De nadeelige gevolgen werden vooral in de provincie Friesland, het zuivelland bij uitnemendheid, ondervonden. Gelukkig bleken hier de belangen der zuivelbereiders in goede handen te berusten, n.l. bij de *Friesche Maatschappij van Landbouw*. Deze vereeniging liet het niet bij het houden van vergaderingen, het

[1]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 178.

[2]) J. Rinkes Borger: „De Boterkwestie", 1886, blz. 36.

bespreken van den toestand en het uitschrijven van prijsvragen, maar zij gaf ook zelf den weg aan, welke moest worden ingeslagen.

Op voorstel van haar hoofdbestuur werd een commissie van drie deskundigen benoemd, bestaande uit de heeren Jhr. mr. L. C. van Beyma thoe Kingma, P. C. Walma en H. F. Pasma, die de opdracht kregen de methoden van zuivelbereiding in Denemarken en Zweden te bestudeeren. De resultaten van het onderzoek, dat in den zomer van 1878 plaats had, werden in een uitvoerig verslag neergelegd. Hierin gaf de commissie als haar meening te kennen, dat Nederland op het gebied van de boterbereiding ten achter was. Haar oordeel toch luidde, dat de beste Friesche boter in hoedanigheid voor de beste Deensche moest onderdoen en dat de Denen ons in alles wat op zuivelbereiding betrekking had, verre vooruit waren. Bovendien vormden natuurlijk de hier te lande voorkomende knoeierijen een ernstig bezwaar voor het behouden of herwinnen der buitenlandsche afzetgebieden. [1])

De commissie raadde onder deze omstandigheden aan, tot verbetering van de productie-methoden over te gaan. Van fabriekmatige boterbereiding verwachtte zij echter, in verband met de ligging der boerderijen in Friesland, geen gunstig resultaat. [2])

De raadgeving van de commissie werd opgevolgd en leidde tot de aanstelling van den heer D. Gäbel als tijdelijk instructeur voor de zuivelbereiding in Friesland gedurende den zomer van 1881. Men bereikte hiermede echter niet hetgeen men er van verwachtte; in den bestaanden toestand kwam slechts weinig verandering.

Gäbel schrijft dit toe aan een tweetal omstandigheden. In de eerste plaats was de goede manier van arbeiden meestal niet aanwezig en in de tweede plaats waren alle benoodigdheden dikwerf niet aangebracht.

Deze (eenigszins eigenaardig gestelde) opmerkingen hielden n.l. verband met het z.g. Deensche stelsel van boterbereiding, waarbij de vinding van den Zweedschen grondbezitter Swartz in toepassing werd gebracht. (Dit stelsel bestaat hoofdzakelijk hierin, dat de melk, dadelijk na het melken, in hooge vaten in ijswater, ter oproming wordt gezet). Op slechts weinig boerderijen was nu een voor deze methode van boterbereiding benoodigde inrichting aanwezig, terwijl men doorgaans evenmin beschikte over

---

[1]) H. B. Hylkema: „Leerboek der Zuivelbereiding", 1915, blz. 2, 3 en 4.
[2]) idem, blz. 7 en 8.

personen met de noodige vakkennis. Hierdoor was het niet mogelijk hoogere prijzen voor de boter te verkrijgen, tenzij het stelsel, evenals in Denemarken het geval was, algemeen zou worden toegepast. [1])

Dat het stelsel van Swartz op slechts weinig boerderijen ingang vond, moet zeker niet in de laatste plaats aan de uitvinding der centrifuges (omstreeks 1879) worden toegeschreven. Deze toch maakten het mogelijk, in korten tijd groote hoeveelheden melk te ontroomen, een omstandigheid welke de zuivelbereiding in de fabriek zeer in de hand werkte.

De boeren werden dus in die jaren voor de vraag gesteld of toepassing van de Deensche methode, financiëel geen verlies zou beteekenen. Deze vraag had te grooter beteekenis, daar de uitkomsten van het landbouwbedrijf in het algemeen, allerminst bevredigend waren, een gevolg van de crisis welke de landbouw in West-Europa toen doormaakte.

De geschiedenis heeft ditmaal de voorzichtigen in het gelijk gesteld: de centrifuges hebben inderdaad in korten tijd de boterbereiding in de fabriek een groote vlucht doen nemen. Friesland ging hierbij vooraan, in welk gewest vooral Jhr. mr. D. O. Engelen, J. Rinkes Borger en D. van Konijnenburg voor de oprichting van fabrieken ijverden.

De eerstgenoemde schreef in 1875 een opstel, getiteld: „Iets over den vooruitgang van de zuivelbereiding in het buitenland", waarin hij de groote voordeelen van de coöperatieve productie uiteenzette. [2])

Rinkes Borger schreef in 1878, naar aanleiding van hetgeen men in het buitenland ter verbetering van de zuivelbereiding deed, o.a. het volgende:

> „ . . . . men (d.i. voornamelijk in Sleeswijk-Holstein, Denemarken en Zweden) heeft geleerd en in toepassing gebracht de stelling, dat de zuivelbereiding moet worden uitgeoefend: *stelselmatig*, dat is, *volgens vaste wetten en regels, die door wetenschap en ervaring worden aangewezen*, en men heeft de toepassing van die stelling mogelijk gemaakt door, ten minste daar, waar even als in Nederland de boerderijen geen landgoederen zijn, *de zuivelbereiding te verplaatsen van de enkele boerderijen naar daarvoor ingerichte fabrieken.*
>
> Dat de Nederlandsche zuivelproducten op den duur slechts dan tegen de concurrentie van het buitenland bestand zullen zijn, als ook onze zuivel-

[1]) D. Gäbel: „Algemeen Rapport". — Mededeelingen en Berichten van de Friesche Maatschappij van Landbouw", 1881, blz. 54, 55 en 56.

[2]) Mededeelingen en Berichten van de Friesche Maatschappij van Landbouw, 1875, blz. 68—80.

bereiding hervormd wordt in dien zin, dat ze *stelselmatig* wordt gedreven, en dat zulks bij de bestaande toestanden het best kan geschieden door het oprichten van boter- en kaasfabrieken: ziedaar wat ik mij ten doel heb gesteld nader aan te toonen". [1])

Van Konijnenburg ten slotte sprak op de algemeene vergadering van de Friesche Maatschappij van Landbouw in Augustus 1879 als zijn gevoelen uit, „dat de fabriekmatige bereiding der boter een toekomst had". [2])

Inderdaad leerde de ondervinding al spoedig, dat met de boterbereiding op de fabriek goede uitkomsten te verkrijgen waren.

In September 1879 opende Bokma de Boer de zuivelfabriek „Freia" te Veenwouden, de eerste in Friesland. De melk werd hier nog ontroomd volgens het stelsel van Swartz. In de Leeuwarder Melkinrichting in de Schrans, welke in navolging van „Freia" in 1880 werd opgericht, werd echter een centrifuge geplaatst. [3])

In Noord- en Zuid-Holland ijverde vooral de Hollandsche Maatschappij van Landbouw voor verbetering van de zuivelbereiding, terwijl in eerstgenoemde provincie ook de *Vereeniging tot ontwikkeling van den landbouw in Holland's Noorderkwartier* op den voorgrond trad. Buitengewoon verdienstelijk heeft zich hier Wouter Sluis gemaakt, landbouwer in de gemeente Beemster. Hij was het, die in een tijd van voorspoed, welke bij een deel van onzen boerenstand veel zelfgenoegzaamheid en zelfoverschatting deed ontstaan, het aandurfde de landbouwers er op te wijzen, dat zij moesten breken met de oude sleur. Op het gebied van de kaasbereiding is hij in Noord-Holland de baanbreker geweest, die niet ophield nieuwe denkbeelden te verkondigen en die zich steeds belangeloos ter beschikking stelde als zijn hulp ingeroepen werd. [3])

In Friesland breidde de boterbereiding in de fabriek zich het snelst uit, een gevolg van het feit dat in deze provincie de nadeelige gevolgen van de dalende boterprijzen zich het meest hadden doen gevoelen. In 1882 werd de *Nederlandsche Maatschappij van Roomboterfabrieken* opgericht, welke een jaar later in Bolsward en Sneek flinke, technisch goed ingerichte boterfabrieken deed verrijzen. De boeren leverden hieraan hun melk tegen vooraf overeengekomen prijzen. [3])

Het succes van deze fabrieken prikkelde tot navolging en

[1]) J. Rinkes Borger: „Boter- en Kaasfabrieken", 1878, blz. 17 en 18.
[2]) H. B. Hylkema: t. a. p., blz. 9.
[3]) Prof. dr. H. Blink: t. a. p., blz. 596.

naar het voorbeeld van Denemarken richtte men in Friesland ook het eerst coöperatieve boterfabrieken op. [1]) Het is algemeen bekend dat de eerste in 1886 te Warga tot stand kwam, daarna volgden in 1887 die te Tzummarum en in 1888 die te Achlum, Stiens en Irnsum.

Na Friesland volgden ook de oostelijke en zuidelijke provinciën, met de oprichting van boterfabrieken, coöperatieve, zoowel als particuliere ondernemingen. In de eerstgenoemde provinciën verrichtte de *Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw* verdienstelijk werk, in Limburg bevorderde vooral de heer J. J. C. Ament de toepassing van betere methodes in de zuivelbereiding; door zijn toedoen kwam de eerste coöperatieve melkerij in 1892 te Tungelroy bij Weert tot stand.

Had in Friesland zoo goed als uitsluitend oprichting van stoomzuivelfabrieken plaats, in Limburg, Noord-Brabant en Drente waren het hoofdzakelijk de kleine handkrachtfabrieken, waarheen de boterbereiding van de boerderij werd verplaatst, terwijl in Gelderland en Overijsel al spoedig beide richtingen waren vertegenwoordigd. Langzamerhand werden echter steeds meer kleine fabrieken in goed ingerichte stoomzuivelfabrieken omgebouwd. Reeds in het landbouwverslag over 1906 wordt op dat verschijnsel gewezen. In vergelijking met vroegere jaren bleek toen:

1e. dat de boterproductie vrijwel op dezelfde hoogte was gebleven. Werd zij in 1903 op 59.644.300 kg geschat, in 1906 kwam G. J. Bieleman tot een totaalcijfer van 60.067.000 kg.

2e. dat de verplaatsing dezer boterbereiding van de boerderij naar de fabriek in de laatste jaren met kracht vooruitgegaan was. De productie op de boerderij daalde sedert 1903 van 26.180.000 kg tot 20.693.000 kg, terwijl die in de fabrieken steeg van 33.464.300 kg tot 39.374.000 kg. In 1906 was de verhouding van de hoeveelheid boter, vervaardigd op de boerderij en de fabriek dus als 1 : 2.

3e. dat het aantal stoomfabrieken zich in de laatste jaren had uitgebreid ten koste der handkrachtfabrieken.

In latere jaren heeft men ook wel zijn toevlucht genomen tot motorkracht, maar blijkens de rapporten der zuivelconsulenten zijn de ervaringen welke men daarmede heeft opgedaan, niet zoo gunstig, hoofdzakelijk omdat men in een zuivelfabriek toch over stoom en heet water moet kunnen beschikken. De bovengenoemde ontwikkeling van de zuivelindustrie wordt nader aangetoond door het volgende overzicht:

[1]) Reeds veel eerder, in 1872, was door boeren in Noord-Holland een kaasfabriek te Wieringerwaard gesticht, welke op coöperatieven grondslag werkte.

	AANTAL STOOMFABRIEKEN		AANTAL HANDKRACHTFABR.		TOTAAL
	coöp.	niet coöp.	coöp.	niet coöp.	
1895	80	148	136	119	483
1900	184	217	400	75	876
1906	304	195	445	31	975
1908	358	213	325	31	927
1910	379	241	301	37	958
1920	551	266	22	14	853

In den boterhandel kwam als gevolg van de veranderde productiewijze eveneens verandering, in de eene provincie wat vroeger, in de andere wat later. Natuurlijk deden de boterhandelaren, die bij het voortzetten van den oorspronkelijken gang van zaken groot belang hadden, al het mogelijke om den voordeeligen ruilhandel te behouden. Zij werden in hun pogingen aanvankelijk niet weinig gesteund door het verregaande conservatisme van de boeren zelf, hetwelk de voormannen op landbouwgebied zoowel als de groote landbouw-maatschappijen niet dan met de grootste moeite en inspanning vermochten te overwinnen. Maar op den duur konden die handelaren zich niet handhaven. Alleen in de streken waar de boterbereiding in de fabriek weinig of geen ingang vond, zooals bijvoorbeeld in Zeeland, Noord- en Zuid-Holland, een deel van Utrecht en sommige gedeelten van Overijsel, bleven de oude botermarkten bestaan, hoofdzakelijk om te voorzien in de plaatselijke behoeften, hoewel ook daar waar zuivelfabrieken werden opgericht, nog altijd boeren overbleven die zelf boter bereidden en afleverden op een plaatselijke markt. Het aantal van deze boeren is echter gaandeweg achteruitgegaan, zoodat in Friesland thans zelfs in het geheel geen boter meer op de boerderij wordt bereid.

In de streken met fabrieken werd de boter veelal bestemd voor uitvoer naar het buitenland of voor levering aan een botermijn, alwaar het product bij afslag werd verkocht.

Na de oprichting der eerste coöperatieve zuivelfabrieken deed zich al spoedig de wenschelijkheid van aaneensluiting gevoelen. Het gevolg hiervan was dat zich in verschillende provinciën bonden van fabrieken vormden, welke de bevordering van de belangen van de coöperatieve zuivelbereiding beoogden zoowel door middel van het verbeteren van de hoedanigheid van het product als door het verstrekken van waarborgen met betrekking tot de zuiverheid daarvan.

Het eerst werd in 1890 te Leeuwarden opgericht de *Vereeniging tot bevordering der fabriekmatige zuivelbereiding*, die in 1893 werd vervangen door de *Vereeniging van belanghebbenden bij de fabriekmatige zuivelbereiding op coöperatieven grondslag in Friesland*, waardoor scheiding kwam tusschen de coöperatieve en de particuliere fabrieken. Laatstgenoemde vereeniging werd in 1896 gereorganiseerd en de naam veranderd in *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*.

Ook in de andere provinciën sloten vele coöperatieve fabrieken zich aaneen. In het laatst van de vorige eeuw kwamen zoo achtereenvolgens tot stand de *Zuid-Nederlandsche Zuivelbond* (1893), de *Geldersch-Overijselsche Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* (1896), de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Drente* (1897), de reeds genoemde *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland* (1896), de *Coöperatieve Noord-Brabantsche Zuivelbond* (1897) [1]) en de *Bond van Zuivelfabrieken in de provincie Groningen* (1900).

De afzet werd vooral bevorderd door het vormen van eigen verkoopplaatsen, de zoo juist genoemde mijnen, en door het oprichten van export-vereenigingen.

De botermijnen waren plaatsen, waarheen de aangesloten fabrieken hun boter zonden, waar deze bij afslag werd verkocht aan binnen-, zoowel als aan buitenlandsche handelaren. Bij de eerste, vanwege den *Geldersch-Overijselschen Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* opgerichte mijn te Zutfen, hadden de aangesloten bondsfabrieken geen verplichtingen om boter te leveren, bij de botermijn van den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* te Eindhoven en die van den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond* te Maastricht, echter wel. Ook ter voorkoming van bedrog en vervalsching heeft de instelling van de mijnen bijgedragen (zie hoofdstuk VI).

De kooplieden zagen den zoo juist geschetsten ontwikkelingsgang niet gaarne. Velen, vooral in het zuiden van het land, meenden hun bestaan bedreigd en trachtten, door geen boter van de fabrieken te koopen, deze in hun groei te kunnen belemmeren. Tevergeefs echter, niettegenstaande hun tegenwerking werden voortdurend meer fabrieken opgericht en toen op de mijn te Roermond de hoogste prijzen voor de fabrieksboter werden genoteerd, was het pleit gewonnen.

[1]) Deze bond werd in 1908 opgeheven, terwijl in 1910 de Brabantsche Zuivelbond tot stand kwam.

Het aantal zuivelfabrieken nam nu, vooral in het zuiden van het land en ook in Gelderland, Overijsel en Drente, snel toe. In 1895 telde men in Noord-Brabant 85 zuivelfabrieken en in 1897 reeds 126. Wij merken hierbij terloops op, dat de invoering van de verbeterde methoden van zuivelbereiding, met name in den economischen toestand van de boeren op de zandgronden, groote verbetering tot stand bracht.

Met de toeneming van het aantal fabrieken werd het meer en meer duidelijk dat van een samenwerking der verschillende bonden groote voordeelen konden worden verwacht. Men begreep dat een nationale organisatie meer kracht kon ontwikkelen en meer in het belang der nationale zuivel-nijverheid zou kunnen tot stand brengen dan een plaatselijke of provinciale vereeniging.

Deze overwegingen leidden er toe dat enkelen zich vereenigden in den *Nederlandschen Coöperatieven Bond,* welke voor de aangeslotenen een handelsmerk instelde en de rechtstreeksche levering aan verbruikers of verbruiksvereenigingen in het binnen- en buitenland trachtte te bevorderen. Deze bond beantwoordde echter niet aan de verwachtingen.

Betere resultaten verkreeg men met den op 20 October 1900 te Utrecht opgerichten *Algemeenen Nederlandschen Zuivelbond,* bij verkorting F. N. Z. *(Federatieve Nederlandsche Zuivelbond),* welke een federatief verband vormt tusschen de bovengenoemde zes provinciale bonden, waarbij zich in 1912 de *Brabantsche Zuivelbond,* in 1914 de *Bond van op Coöperatieven grondslag werkende Zuivelfabrieken in Noord-Holland* en in 1922 de *Zuid-Hollandsche Zuivelbond* aansloten. Op de statuten van den F. N. Z. werd op 12 Februari 1901 de Koninklijke goedkeuring verkregen.

De niet-coöperatieve fabrieken vereenigden zich eerst in 1908 tot den *Bond van Zuivelfabrikanten in Nederland.* Op het gebied van de botercontrôle heeft deze vereeniging met den F. N Z. samengewerkt.

Teneinde het streven der zuivelbonden en de middelen die zij ter bereiking van het doel aanwendden, duidelijker in het licht te stellen, laten wij hieronder volgen, hetgeen daaromtrent in het propaganda-geschrift no. 3 van den F. N. Z. wordt vermeld:

1. „Afzet van de producten wordt bevorderd door de botermijnen en den gemeenschappelijken verkoop.

2. Bevordering van de landbouw-coöperatie vindt plaats: door het houden van lezingen, door het uitgeven van brochures of het verspreiden van geschriftjes, door bestrijding van misstanden in bestaande coöperatieve vereenigingen, door de statuten van coöperatieve vereenigingen in overeen-

Zooals bekend heeft de regeering de zuivelbereiding verder bevorderd, o.a. door de oprichting van de bacteriologische afdeeling van het rijkslandbouwproefstation te Hoorn en van de proefzuivelboerderij ten dienste van die afdeeling (1900), door de oprichting van de Rijkszuivelschool te Bolsward (1904) en door de benoeming van een leeraar in de zuivelbereiding aan de toenmalige Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen (1913). Bij de in 1913 plaats gehad hebbende reorganisatie van den dienst der rijkslandbouwproefstations, werd het station te Hoorn aangewezen voor het doen van onderzoekingen op het gebied van de zuivelbereiding en veevoeding.

Voorts heeft ook de uitgave van een aantal vakbladen de kennis bij velen vermeerderd en de verbreiding daarvan in de hand gewerkt.

De wetenschappelijke voorlichting en het werk der zuivelbonden hebben zeer veel tot de verbetering van de hoedanigheid van het product bijgedragen. Een bijzonder gunstige omstandigheid daarbij was de verplaatsing van de zuivelbereiding van de boerderij naar de fabriek. Dit feit vooral maakte het mogelijk de verschillende nieuwe vindingen en werkmethoden op het gebied der techniek van de boterbereiding toe te passen. Het valt buiten het bestek van dit geschrift, daarop in bijzonderheden in te gaan. Volledigheidshalve deelen wij echter mede dat, met name de centrifugale ontrooming, het pasteuriseeren en afkoelen van den room, het stelselmatig zuren en een meer nauwkeurige bewerking en bewaring van de boter, het mogelijk maakten, gehalte, aroma en smaak van het product aanzienlijk te verbeteren.

Toch zou al het genoemde waarschijnlijk tot slechts geringe resultaten aanleiding hebben gegeven, indien niet tegelijkertijd de hand aan den ploeg was geslagen om aan de knoeierijen een einde te maken.

Deze hadden reeds in het laatst van de vorige eeuw groote afmetingen aangenomen en vormden, vooral daar zij in een steeds andere gedaante opdoken, een zeer ernstige bedreiging voor den door de eeuwen heen verkregen goeden naam van onze boter (zie de hoofdstukken III en VI).

Van particuliere zijde was het vooral de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel,* welke op initiatief van een door de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* ingestelde commissie in 1885 werd opgericht en tot doel had, de belangen van den Nederlandschen handel in natuurboter te bevor-

deren en in het bijzonder de misstanden te bestrijden, die voorkwamen „door het verkoopen van zoogenaamde kunstboter of met kunstboter vermengde natuurboter, onder den naam van natuurboter". Blijkens artikel 2 van haar op 26 Mei 1885 Koninklijk goedgekeurde statuten, stelde de vereeniging zich o.a. voor om:

a. „het onderzoek van boter gemakkelijk te maken en te streven naar het verkrijgen van doelmatige en eenvoudige hulpmiddelen om boter te onderzoeken;

b. het publiek in te lichten omtrent de vervaardiging, samenstelling en werkelijke waarde van natuurboter en zoogenaamde kunstboter;

c. de eerlijke handelaars te steunen;

d. bedrog en knoeierij op te sporen en te bestrijden;

e. te streven naar het verkrijgen van doelmatige wetten en verordeningen;

f. te bevorderen nadere aaneensluiting tusschen de handelaars in onvervalschte natuurboter onderling, om daardoor den afzet der natuurboter, zoowel binnen- als buitenlands uit te breiden en den goeden naam van dit product te bevestigen;

g. te streven naar het verzamelen van betrouwbare gegevens voor het te zamen stellen van eene statistiek van de productie van, en den handel in, natuurboter;

h. populaire geschriften omtrent haar onderwerp te verspreiden".

Reeds in het begin van 1886 telde de vereeniging ruim 900 leden en begunstigers onder de boterbereiders en -handelaren. Onder hen bevonden zich vele vooruitstrevende mannen, zooals de reeds genoemde heer Rinkes Borger, die jarenlang de groote stuwkracht der organisatie was.

De vereeniging achtte wettelijke maatregelen ter voorkoming van bedrog in den boterhandel noodzakelijk, in verband waarmede zij zich tot de regeering wendde. Bij dit streven ontmoette zij vaak de *Vereeniging van Margarineboter-fabrikanten in Nederland* op haar weg, maar dank zij haar onvermoeide pogingen, vonden haar denkbeelden meer en meer ingang. Door haar toedoen werd in 1886 door de regeering een speciale commissie ingesteld (zie blz. 57), welke een rapport inzake de boterkwestie samenstelde, naar aanleiding waarvan de regeering in 1888 een wetsontwerp indiende, waarbij tegen levering van vervalschte boter straf werd bedreigd. Dit wetsontwerp werd een jaar later tot wet verheven (zie hoofdstuk III).

Deze wet had evenwel voor den uitvoerhandel weinig of geen beteekenis; de knoeiers konden hun bedrijf vrijwel rustig voortzetten, een gevolg eensdeels van de slechte handhaving van de bepalingen der wet en anderdeels van de omstandigheid dat de

toen meer in gebruik komende margarine zich zoo uitstekend leende tot vervalsching van het natuurproduct (zie hoofdstuk IV).

Deze toestand leidde er toe, dat in 1900 door de volksvertegenwoordiging een verbeterde boterwet werd aangenomen. Daarin was bepaald dat de handel in margarine aan een toezicht van speciaal daarvoor aangestelde ambtenaren werd onderworpen. Aan de margarinefabrikanten en -handelaren werd de verplichting opgelegd, zoowel de waar als de verpakking van het opschrift „Margarine" te voorzien, terwijl de opslag- en verkoopplaatsen eveneens een dergelijk opschrift moesten dragen. Op die wijze zou, zoo meende men, de in den handel gebrachte margarine steeds in het oog vallen (zie hoofdstuk V).

De wet van 1900 beantwoordde echter ook niet aan de verwachtingen. De groote margarine-productie hier te lande en de ontdekking dat boter en margarine op een dusdanige wijze met elkaar waren te vermengen, dat het mengsel in scheikundige samenstelling volkomen overeenkwam met die van z.g. abnormale of afwijkende, maar overigens zuivere boter, opende voor de vervalschers en knoeiers ongekende mogelijkheden. Maar deze bijzondere omstandigheid had tevens tengevolge, dat het volkomen zuivere natuurproduct voor een mengsel als bovenbedoeld kon worden aangezien. In het bijzonder kon de gedachte aan vervalsching opkomen in die gevallen, waarbij men in den leverancier geen al te groot vertrouwen stelde. Vooral in Engeland verdacht men ons van het leveren van vervalschte waar, zoodat men er aldaar ten slotte toe overging, op grond van de „abnormale" samenstelling van sommige Nederlandsche boters, de toelating daarvan te weigeren (zie hoofdstuk VI).

Dat was voor onzen uitvoerhandel en daarmede ook voor de boter-industrie een hoogst ernstige gebeurtenis, welke veel beroering in onze zuivelkringen teweegbracht, vooral toen ook andere landen om dezelfde beweegredenen aan onzen boterhandel moeilijkheden in den weg gingen leggen (zie hoofdstuk VI).

Het betreurenswaardige feit had evenwel dit gunstige gevolg, dat het de eerlijke producenten en handelaren bij elkaar bracht, hetgeen ten slotte leidde tot de overtuiging dat alleen door een voortdurend toezicht op het bedrijf van als eerlijk bekend staande zuivelbereiders en eventueel ook -handelaren voldoende waarborgen tegen vervalschingen aan de buitenlandsche afnemers waren te verschaffen (zie hoofdstuk VI).

De eerste stappen in die richting werden ondernomen door den

Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland en in het zuiden van het land vanwege den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond* en den *Noord-Brabantschen Zuivelbond,* welke beide laatstgenoemden aan de afnemers van de aan de mijnen te Maastricht en Eindhoven geleverde boter, zekerheid verschaften betreffende de onvervalschtheid van de waar (zie hoofdstuk VI).

In 1897 kwam ook de regeering met een plan, een bedrijfscontrôle vanwege het rijk in het leven te roepen. De bezwaren tegen een dergelijke contrôle geopperd, waren echter van dien aard, dat aan het voornemen geen uitvoering werd gegeven (zie hoofdstuk VI).

Beter slaagde ten slotte het particulier initiatief in de provincies Zuid-Holland en Friesland, waar de belanghebbende zuivelbereiders een z.g. botercontrôlestation in het leven riepen, dat den grondslag legde voor de Nederlandsche botercontrôle. De inrichting van dit stelsel was zoodanig, dat van vervalschingen van boter, afkomstig van bij deze contrôle aangesloten leden, geen sprake meer kon zijn (zie hoofdstuk VI).

Het voorbeeld van Zuid-Holland en Friesland vond dan ook spoedig navolging in de andere provincies, niettegenstaande het buitenland aanvankelijk weinig vertrouwen in deze schepping van belanghebbenden bleek te hebben. Daarvan getuigde tenminste wel de stemming van de buitenlandsche afgevaardigden op het eerste internationale zuivelcongres te Brussel in 1903, alwaar het nogal stormachtig toeging. De vraag werd op deze bijeenkomst gesteld, of het niet gewenscht was, geen boter toe te laten uit landen waar het niet verplichtend was gesteld, sesamolie of een andere kenmerkende stof aan de margarine toe te voegen (zie hoofdstuk VII).

Tot een dergelijke verplichting is het in ons land, niettegenstaande daarop door sommige belanghebbenden, o.a. den F. N. Z., sterk werd aangedrongen, niet gekomen. In het algemeen bleek het vertrouwen van onze zuivelbereiders in de eindoverwinning van de botercontrôle te sterk, dan dat zij tot andere, weinig of niet doeltreffende middelen hun toevlucht zouden nemen (zie hoofdstuk VI).

Een belangrijke steun verkregen zij in 1904, toen de regeering de contrôlestations welke zich aan bepaalde door haar te stellen eischen wilden onderwerpen, onder rijkstoezicht stelde. De aangeslotenen bij een station dat aan de gegeven voorschriften voldeed, verkregen daarmede het recht en tevens de plicht, een officiëel merk, het rijksmerk, op hun boter aan te brengen. Door deze daad had de

regeering te kennen gegeven, vertrouwen in de nieuwe organisatie te stellen (zie hoofdstuk VI).

Aan onze botercontrôle, vooral na de erkenning van regeeringswege, hebben wij het te danken dat onze uitvoerhandel voor ondergang werd behoed en onze naam weer in eere in het buitenland werd hersteld. Van een hersteld vertrouwen legden al spoedig buitenlandsche vakbladen getuigenis af, terwijl de eerste officiëele erkenning in 1904 volgde en wel van Belgische zijde (zie hoofdstuk VI).

Niettegenstaande al deze gunstige omstandigheden bracht het tweede internationale zuivelcongres te Parijs in 1905 ons nog niet de zoo zeer gewenschte erkenning van het contrôlestelsel door de buitenlandsche deskundigen, al was er op dit congres ook al heel wat meer sprake van waardeering dan op dat te Brussel. Eerst op het derde internationale zuivelcongres te Scheveningen in 1907 volgde de volledige overwinning van onze beginselen met betrekking tot het voorkomen van bedrog in den boterhandel. Op dit congres werd door 18 landen een motie aangenomen, waarbij de waarde van ons botercontrôlestelsel onder rijkstoezicht werd erkend (zie hoofdstuk VII).

Ook in het binnenland ontmoetten de leden der contrôle aanvankelijk grooten tegenstand. De knoeiers, die met de instelling van de botercontrôle hun „beroep" bedreigd zagen, legden zich maar niet zoo bij de zaken neer. Zij zetten een groote actie op touw, welke tot doel had, den handel in het gecontroleerde product onmogelijk te maken. Vooral in de provincie Noord-Brabant nam de strijd tusschen deze lieden en de bij de botercontrôle aangeslotenen een fel karakter aan, zoodat algemeen gesproken wordt over den „boteroorlog". De knoeiers betaalden hoogere prijzen voor de boter, naarmate die beter geschikt was om zonder gevaar van ontdekking, met margarine te worden vermengd.

Zij namen verder het besluit geen boter op de mijn van den bond van coöperatieve fabrieken in genoemde provincie te koopen en wilden zelfs een mijn oprichten, waar uitsluitend ongecontroleerde boter zou verkocht worden.

Een belangrijk feit in de geschiedenis van onzen boterhandel is nog de wijziging en aanvulling van de boterwet van 1900 in het jaar 1908, waardoor de wet aanmerkelijk werd verscherpt. De belangrijkste wijziging vormt de bepaling dat er een scheiding moet zijn tusschen de bereiding van boter en die van margarine (waartoe ook de z.g. melanges gerekend worden). Voor de boter

is een minimum vetgehalte vastgesteld en voor de margarine een maximum Reichert-Meissl-Wollny-getal. Margarine- en gemengde margarine- en boterbedrijven moeten wettelijk worden ingeschreven, terwijl aan de ambtenaren der bij deze wet feitelijk tot stand gekomen rijkszuivelinspectie, toegang moet worden verleend tot alle bereid- en bewaarplaatsen van boter, margarine en andere vetten. Ten slotte staat op sommige overtredingen der wet uitsluitend gevangenisstraf (zie hoofdstuk VIII).

Ook de voorschriften van het rijk voor de botercontrôle zijn niet onveranderd gebleven.

Bij K. B. van 17 Juli 1912 werd door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel bepaald aan welke eischen de botercontrôlestations hebben te voldoen om onder rijkstoezicht te worden gesteld, terwijl tevens voorschriften werden gegeven met betrekking tot het uitreiken en intrekken van merken. Bij hetzelfde besluit werd de z.g. *Centrale Commissie voor de Botercontrôlestations* ingesteld, welke de regeering voorlicht en beslissingen neemt in zaken, de botercontrôle betreffende (zie hoofdstuk IX).

Bij ministeriëele beschikking en bij beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw zijn daarop nog enkele voorschriften met betrekking tot de botercontrôle tot stand gekomen (zie hoofdstuk IX).

In het begin van den oorlog werd de uitvoer van boter zonder rijksmerk verboden, een crisismaatregel welke ook nu nog van kracht is (zie de hoofdstukken II en X).

Zooals we reeds mededeelden, is het aan de Nederlandsche botercontrôle te danken geweest dat onze goede naam als boterleverancier weer geheel in eere werd hersteld. Een gunstige omstandigheid voor den geweldigen opbloei van de zuivelnijverheid vormde daarnaast, behalve de reeds genoemde verbeteringen in de techniek en methoden van boterbereiding, de sterk omhooggaande conjunctuur in het begin der 20ste eeuw. De ontwikkeling van het verkeerswezen en de kolossale uitbreiding van industrie en handel in vrijwel alle landen, de groote toeneming der bevolking met een daarmede gepaard gaande verbetering in den economischen toestand van de burgerij en de arbeidersklasse hebben het verbruik van boter doen toenemen en de productie geprikkeld. [1])

[1]) Een zeer goed overzicht van de Nederlandsche literatuur over boterbereiding enz. tot aan 1913, is geschreven door den heer V. R. IJ. Croesen onder den titel van „Literatuur over melk, zuivel en zuivelbereiding, geschreven door Nederlanders" (zie Mededeelingen en Berichten van de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging", 1913, no. 8).

De beteekenis van de zuivelnijverheid in het algemeen en van die der boterbereiding en -handel in het bijzonder is tengevolge van een en ander zóó groot geworden, dat zij als een der grondzuilen der nationale welvaart kan beschouwd worden, hetgeen wij in het volgende hoofdstuk aan de hand van statistische gegevens nader zullen aantoonen. Wij achten een dergelijke meer uitvoerige uiteenzetting ook noodzakelijk, omdat daardoor het belang van de maatregelen, die zoowel van rijkswege als door particulieren zijn genomen, teneinde den boterhandel in goede banen te leiden, duidelijker in het oog zal springen.

HOOFDSTUK II.

De opkomst der margarine-industrie. De economische beteekenis der boter- en margarine-nijverheid voor ons land.

In het vorige hoofdstuk hebben wij medegedeeld, dat noch in de 16e, noch in de beide daarop volgende eeuwen boter tot die voedingsmiddelen kon gerekend worden, welke algemeen door het volk werden gebruikt; integendeel slechts weinigen konden zich die weelde veroorloven (zie blz. 8, 13, 14 en 15). De 19e eeuw, en vooral de tweede helft daarvan, kenmerkte zich door een reusachtige ontwikkeling van de nijverheid in verschillende landen. Deze had een zeer groote toeneming der bevolking tengevolge, waardoor de vraag naar boter sterk vermeerderde. Daar de voortbrenging met het verbruik geen gelijken tred hield, ging de prijs steeds omhoog, waardoor de boter toch weer buiten het bereik van velen viel, niettegenstaande de zich ontwikkelende industrie het welvaartspeil der bevolking belangrijk verhoogde. Degenen voor wie boter te duur was, voorzagen in hun behoefte daaraan door surrogaten, zooals uitgesmolten rundervet, varkensvet e.d.

Uit tabel VI, VIa en de grafische voorstelling V is af te leiden, dat de aanzienlijke prijsstijging, welke reeds in de tweede helft van de 19e eeuw een aanvang nam, zich in de laatste 25 jaren heeft voortgezet, afgezien natuurlijk van tijdelijke inzinkingen en van den grooten teruggang na den oorlog, toen de prijzen echter abnormaal hoog waren. Ook de margarine is aan de prijsstijging niet ontkomen, maar het verschil in prijs tusschen de beide vetartikelen is toch altijd nog aanzienlijk.

De voortdurende stijging van de boterprijzen deed, zooals begrijpelijk is, meer en meer de behoefte gevoelen aan een product, dat de boter zou kunnen vervangen. Dit gaf in 1869 de Fransche regeering [1]) aanleiding, den scheikundige Mège Mouriés op te dragen, te trachten een voedingsstof samen te stellen, welke smakelijk, voedzaam, onschadelijk en duurzaam, maar tevens ook

---

[1]) Dikwijls wordt ook de naam Napoleon III met de uitvinding van „kunstboter" in verband gebracht; genoemde vorst zou den stoot tot het doen van het onderzoek hebben gegeven. Hij stelde de keizerlijke boerderij te Vincennes ter beschikking der proefnemingen.

goedkooper zou zijn dan boter. De opdracht geschiedde met het doel, de armen van een op boter gelijkend vetartikel te voorzien, alsmede met het oog op de voeding van leger en vloot.

Hoe Mège Mouriés zich van de hem opgelegde taak kweet, blijkt uit de volgende, belangwekkende mededeeling: [1])

„Kühe denen die Nahrung vollständig entzogen worden war, nahmen bald an Körpergewicht ab und lieferten eine geringere Menge Milch; diese letztere enthielt indessen immer Butter, die unter den obwaltenden Umständen keiner anderen Quelle als dem tierischen Fett entstammen konnte. Dem resorbierten und in den Kreislauf gezogenen Fett wurde durch die respiratorische Tätigkeit das Stearin entzogen, während sein Oleomargarin den Euter zugeführt wurde, wo es unter dem Einflusz des dort befindlichen Pepsins in butterartiges Oleomargarin, d.h. Butter, übergeführt wurde.

Auf Grund dieser Beobachtung versuchte ich diesen natürlichen Vorgang nachzuahmen, indem ich erst Kuh-, dann Ochsenfett anwendete. Ich erhielt ein Fett, das ziemlich bei derselben Temperatur wie die Butter schmolz, einen süszen und angenehmen Geschmack besasz und in den meisten Verwendungsarten die gewöhnliche Milchbutter, allerdings nicht die feinen und aromatischen Sorten der frischen Butter gute Qualität, ersetzen konnte, wobei es noch die verteilhafte Eigenschaft besasz, dasz es längere Zeit aufbewahrt werden konnte, ohne ranzig zu werden". [1])

De pogingen van Mège Mouriés slaagden dus en waren reeds in 1869 zoo ver gevorderd, dat hij om de toestemming tot het oprichten van een fabriek vragen kon, welke hij in Poissy bij Parijs wilde doen bouwen. Aldus geschiedde; de fabriek ging evenwel tijdens den Fransch-Duitschen oorlog te niet; zij werd in 1871 door een grootere te Parijs vervangen.

---

[1]) Gustav Hefter: „Technologie der Fette und Oele", Dritter Band: „Die Fett verarbeitenden Industrien", blz. 43.

[2]) „Koeien, welke in het geheel geen voedsel meer ontvingen, namen spoedig in lichaamsgewicht af en leverden een geringere hoeveelheid melk; deze laatste bevatte intusschen steeds boter, die onder de gegeven omstandigheden nergens anders dan van het dierlijk vet afkomstig kon zijn. Aan het onttrokken en in den kringloop gebrachte vet werd door het ademhalingsproces de stearine ontnomen, terwijl zijn oleo-margarine de uier toegevoerd werd, waar deze onder den invloed van de zich aldaar bevindende pepsine in op boter gelijkende oleomargarine, d.i. boter, overgevoerd werd.

Op grond van deze waarneming trachtte ik het natuurlijke proces na te bootsen, terwijl ik aanvankelijk koeien- en daarna ossenvet gebruikte. Ik verkreeg een vet dat bij ongeveer dezelfde temperatuur als de boter smolt, een zoeten en aangenamen smaak bezat en in de meeste toepassingen de gewone natuurboter (weliswaar niet de fijne en aromatische soorten van versche boter van goede hoedanigheid) vervangen kon, waarbij het nog de voordeelige eigenschap bezat, dat het langeren tijd bewaard kon worden, zonder ranzig te worden".

Wat nu de bereiding betreft, oorspronkelijk nam men rundvet, hetwelk werd uitgesmolten en gezuiverd, waarna men het bij een bepaalde temperatuur gedurende zekeren tijd rustig liet staan. Een gedeelte van de stearine en de palmitine gingen dan in vasten toestand over, terwijl de oliën, waarin nog een gedeelte van de palmitine en de stearine opgelost waren, vloeibaar bleven. Van dat vloeibare gedeelte, de z.g. oleo-margarine, werd in water en melk een emulsie gemaakt, waaruit ten slotte de margarine werd verkregen.

Het hoofdbestanddeel was dus het meest vloeibare gedeelte van rundvet, dat door de bewerking aan bruikbaarheid had gewonnen. Bovendien was het kunstproduct veel lager in prijs dan boter en in sommige gevallen ook nog beter van kwaliteit dan enkele soorten boerenboter (zie blz. 15).

De productie van de „kunstboter" heeft zich snel over alle landen van Europa en Amerika verbreid, zoodat zich al spoedig een gebrek aan de benoodigde grondstoffen deed gevoelen en men naar andere middelen en methoden moest uitzien.

Teneinde meer oleo-margarine uit het rundvet te verkrijgen, werd de stearine minder volledig afgescheiden, door haar bij minder lage temperatuur te laten uitkristalliseeren en de vastgeworden massa sterker uit te persen. Om nu toch een kunstboter met een niet te hoog smeltpunt te kunnen leveren, nam men zijn toevlucht tot plantenvetten, zooals aardnoten- en katoenzaadolie, terwijl ook andere dierlijke vetten en vaste plantaardige vetten als grondstof werden gebruikt.

De tegenwoordig in den handel zijnde margarine bestaat òf bijna geheel uit dierlijke vetten (t.w. op de vloeibare oliën na, uit oleo, premier jus en neutral lard), òf uit een mengsel van dierlijke en plantaardige vetten, òf wel uitsluitend uit plantaardige vetten. In het laatste geval hebben we dus met een geheel ander product te doen dan M è g e M o u r i é s bereidde. Belangrijke grondstoffen zijn dan cocos- en palmpittenvet, sesam-, katoenzaad- en grondnotenolie, benevens de uit deze oliën en uit soya- en raapolie verkregen geharde vetten.

De mengsels van vetten worden in zwak aangezuurde ondermelk bij een temperatuur van 25°—45° C. geëmulgeerd. Uit deze emulsie wordt de margarine door plotselinge diepe afkoeling met behulp van ijswater, in een soort korrelvorm (opeenhooping van vetkristallen) afgescheiden. De aldus verkregen margarine kneedt

men uit, waarbij bijna alle melkbestanddeelen verloren gaan, maar aan geur en smaak wordt gewonnen.

Gaan wij thans over tot de bespreking van de economische beteekenis der boter- en margarine-industrie voor ons land.

Deze is op verschillende wijzen aan te toonen. Een maatstaf ter beoordeeling van het economisch belang vormen bijvoorbeeld de kapitalen, welke in deze takken van bedrijf zijn vastgelegd. Het bepalen van deze beleggingen is echter, gezien het groote aantal zuivelfabrieken en -fabriekjes, moeilijk uitvoerbaar; bovendien is het nog de vraag of het steeds mogelijk zal zijn de grootte van het in de fabriek gestoken kapitaal in zijn verschillende vormen vast te stellen.

Er zijn evenwel nog andere belangrijke factoren, waaruit de economische beteekenis van de boter- en margarine-nijverheid voor ons land is af te leiden. In het bijzonder zullen wij onze aandacht bij de volgende bepalen:

1. *de omvang en de ontwikkeling van de productie;*
2. *de omvang en de ontwikkeling van den uitvoer* en
3. *het aantal in de beide takken van bedrijf werkzame arbeidskrachten.*

Allereerst dus *de omvang en ontwikkeling van de productie.* Deze is, zooals uit tabel IV en grafiek III blijkt, voortdurend toegenomen, een enkel jaar en den abnormalen oorlogstijd buiten beschouwing gelaten.

Nu kunnen de productie-cijfers van de boter tot het jaar 1921 niet op volkomen nauwkeurigheid aanspraak maken. Vóór de invoering van de zuivelbereiding in de fabriek, berustte de bepaling van de totale hoeveelheid in ons land bereide boter geheel op schattingen. Naarmate het aantal fabrieken toenam, werd het bepalen van de totale productie niet alleen gemakkelijker, maar werd ook de graad van nauwkeurigheid verhoogd. Men moet echter niet vergeten dat zelfs in het begin van onze eeuw nog ongeveer de helft van de boter op de boerderij werd bereid, terwijl het natuurlijk altijd de vraag is, of de fabrieken, vooral de particuliere, wel steeds de juiste productiecijfers verstrekten.

Een belangrijke vooruitgang, ook in dit opzicht, vormde de totstandkoming van de botercontrôle (zie hoofdstuk VI) en naarmate deze zich uitbreidde, werden de fouten bij de schattingen van de totale productie geringer. Vanaf 1921 komen deze schattingen geregeld in de landbouwverslagen voor en daar de hoeveelheid ongecontroleerde boter de laatste jaren slechts 1/6 a 1/7 van de

hoeveelheid gecontroleerde boter bedraagt, kunnen de cijfers van de totale productie sedert genoemd jaar wel op vrij groote nauwkeurigheid aanspraak maken.

Vóór 1921 heeft de regeering slechts een enkele maal, met de medewerking der zuivelconsulenten, een onderzoek naar de productie ingesteld, n.l. in 1900, 1903, 1906 en 1910. Vooral in laatstgenoemd jaar heeft men zich daarvoor nogal wat moeite getroost.

Ter berekening van de op de boerderijen bereide boter is men toen uitgegaan van het aantal koeien in elke gemeente, waarvan blijkens een door de ambtenaren der rijkszuivelinspectie ingesteld onderzoek, de melk op de boerderij tot boter werd verwerkt. Voorts nam men aan, dat per koe iets minder boter werd verkregen dan gemiddeld in de fabrieken in de omgeving.

Voor de overige, niet genoemde jaren zijn geen officiëele productie-cijfers bekend; wij hebben die echter aan de hand van enkele bekende gegevens zelf samengesteld, teneinde eenig denkbeeld te krijgen van de boterproductie in de 20ste eeuw.

Uit den aard der zaak kan een dergelijke berekening niet meer dan een benadering geven. Wij zijn echter zoo nauwkeurig mogelijk te werk gegaan en hebben met verschillende omstandigheden rekening gehouden. Hieronder noemen wij de mededeelingen betreffende de weersgesteldheid en den toestand der weilanden, waarvan in de landbouwverslagen melding wordt gemaakt. Voorts is rekening gehouden met een regelmatige afneming van de boterbereiding op de boerderij, terwijl ook de loop van den uitvoer in aanmerking is genomen. De resultaten zijn, zooals we reeds mededeelden, in tabel IV en grafiek III neergelegd.

Zooals uit de cijfers van genoemde tabel is af te leiden, steeg de boterproductie van 35 millioen kg in 1893 tot bijna 78 millioen kg in 1916.

De verhooging van de productie in de eerste oorlogsjaren was in hoofdzaak een gevolg van de hooge prijzen welke er in het buitenland konden worden gemaakt, van den ruimen aanvoer van krachtvoedermiddelen en van de beperking van de productie van volvette en vette kaas.

Na 1916 komen de jaren van achteruitgang, vooral 1918. Dit was in hoofdzaak het gevolg van de geringe melkproductie, welke moest worden toegeschreven aan het gebrek aan krachtvoer, den minder gunstigen toestand van vele weiden en het soms voorkomende mond- en klauwzeer, terwijl het verbruik van versche

melk door de schaarschte aan vet was toegenomen. Dezelfde oorzaken zijn waarschijnlijk eveneens van invloed geweest op de hoeveelheid gecontroleerde boter, welke in dat jaar, niettegenstaande de aansluiting bij de contrôle was toegenomen (zie tabel VIII en grafiek III), toch nog niet het peil van tien jaren daarvoor had bereikt. Na 1919 is de productie evenwel weer voortdurend toegenomen, tot ruim 75 millioen kg in 1925 toe.

Nemen wij ter berekening van de waarde het gemiddelde van de marktprijzen te Leeuwarden en te Maastricht (zie tabel VIa en grafiek V) als grondslag, dan vertegenwoordigde de geheele boterproductie in 1923 een bedrag van ruim 137 millioen, in 1924 van ruim 167 millioen en in 1925 van zelfs 175,5 millioen gulden.

Wat de margarine-productie betreft, hiervan zijn vóór het jaar 1913 geen gegevens bekend. Laten wij verder 1916, toen de productie abnormaal hoog was, buiten beschouwing, dan blijkt dat ook van een toeneming in de voortbrenging van dit voedingsmiddel sprake is, hoewel deze niet zoo regelmatig is als de verhooging van de boterproductie (zie tabel IV en grafiek III). De productie van margarine is blijkens de cijfers belangrijk (1½ a 2 maal) hooger dan die van de boter.

In 1923 werden in ons land bijna 108 millioen kg margarine bereid, welke berekend tegen den prijs van 1,27 per kg (zie tabel VIa en grafiek V), evenals de boter in dat jaar, een waarde van bijna 137 millioen gulden vertegenwoordigde. In 1924 was de productie naar schatting 130 millioen kg groot, ter waarde van 156 millioen gulden, of 10 millioen gulden minder dan de waarde van de boter in hetzelfde jaar.

Tellen wij de waarde van beide artikelen samen, dan komen wij voor 1923 op een bedrag van bijna 274 millioen gulden en voor 1924 op een som van bijna 322 millioen gulden.

Bij deze berekeningen moet men evenwel niet uit het oog verliezen, dat de boterproductie slechts voor een klein gedeelte van den invoer van buitenlandsche grondstoffen, zooals veevoederartikelen en kunstmeststoffen, afhankelijk is, terwijl de margarinefabrikatie in dat opzicht vrijwel geheel op het buitenland is aangewezen.

Nu zeggen deze cijfers misschien niet zooveel, wanneer men ze niet naast andere productie-grootheden ziet. Een vergelijking met bijvoorbeeld de waarde van onzen geheelen oogst zal hun beteekenis duidelijker in het licht stellen. Een dergelijke vergelijking gaat echter zonder meer niet op, daar een schatting van de waarde van den oogst, de producten voordat ze eenige bewerking

in een fabriek hebben ondergaan, tot grondslag neemt. Nemen we evenwel het artikel melk als zoodanig, dan vertegenwoordigde de productie daarvan in 1923 een bedrag van 250 millioen gulden, d.i. op een totale oogstwaarde van 1042 millioen gulden 24 %. De waarde van de voor melk- en zuivelproducten bestemde hoeveelheid melk kon voor genoemd jaar op 187 millioen gulden berekend worden of 18 % van het totaal. Een berekening van het deel van deze melk, dat uitsluitend voor de boterbereiding diende, is moeilijk te maken, maar ongetwijfeld is ook dat aanzienlijk. [1])

De beteekenis van de boter- en margarine-industrie voor ons land wordt in de tweede plaats aangetoond door *den omvang en de ontwikkeling van den uitvoer*, welke is aangegeven in de tabellen I. II en III, alsmede in de grafieken I en II. Het uitvoersaldo is opgenomen in tabel V en grafiek IV.

Vóór 1891 werd alles nog onder één hoofd „boter" gebracht, eerst daarna wordt een scheiding gemaakt tusschen de twee producten. Uit de cijfers blijkt dan, dat de boteruitvoer van 1891 tot en met 1915 vrijwel voortdurend is toegenomen en wel van 13 millioen kg tot 42 millioen kg. In hetzelfde tijdvak steeg de uitvoer van eetbare margarine van 60 millioen kg tot op 165 millioen kg (in 1916). Deze toeneming is echter niet zoo regelmatig geweest als die van de boter, zooals uit de betreffende grafische voorstellingen met een enkelen oogopslag is op te maken. (In hoeverre somtijds voor boter werd aangegeven wat in werkelijkheid margarine of iets dergelijks was, is moeilijk uit te maken, al zal deze hoeveelheid in den tijd toen de knoeiers hoogtij vierden, niet gering zijn geweest).

De vooruitgang in die jaren weerspiegelt zich eveneens in de waarde van den uitvoer. Vóór het jaar 1917 is echter aan de statistiek van de waarde van den in- en uitvoer weinig of geen beteekenis toe te kennen, omdat men een bepaald bedrag vaststelde en dat tientallen van jaren onveranderd liet. Zoo werd bijvoorbeeld de prijs van boter sedert 1891 op *f* 100.— de 100 kg gesteld en die van de eetbare margarine op *f* 80.— de 100 kg, hetgeen zeker niet de juiste verhouding in prijs tusschen de beide produc-

---

[1]) Algemeen Handelsblad, avondblad 7 Juli 1925: „De beteekenis van onzen landbouw".

Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw, 1925, no. 2.: „De waarde van de Nederlandsche bodemproductie in 1923", blz. 50 — 63.

Economic Intelligence, October- en December-aflevering 1925: „The importance of the Netherlands agriculture", blz. 97 — 101 en blz. 129 — 132.

ten aangaf. Evenmin kwamen de genoemde prijzen op zichzelf beschouwd, met de werkelijkheid overeen. Ter vergelijking met den toestand in vroeger jaren, hebben de cijfers o.i. nog wel eenige waarde.

De waarde van den boteruitvoer steeg van 1891 af, van 13 millioen gulden tot 36 millioen gulden in 1916, die van den margarine-uitvoer van 49 millioen gulden tot 132 millioen gulden. In 1917, het jaar dus, waarin voor het eerst de werkelijke waarde werd opgegeven, bedroeg deze voor de beide artikelen respectievelijk 54 en 84 millioen gulden.

Uit den verhoogden export in 1914 blijkt wel, dat de gevolgen van het gebrek aan gras en van de bezuiniging op de toediening van krachtvoer niet te hoog moet worden aangeslagen.

Bij de wet van 3 Augustus 1914 (Stbl. no. 344) werden uit- en vervoer van sommige artikelen verboden. Hierop steunde het besluit van den 29sten October 1914 (Stbl. no. 510), houdende verbod van uitvoer van boter. Tevens werd met belanghebbenden overleg gepleegd over de beste wijze waarop een beperkte export kon worden toegelaten, zóódanig, dat de hoeveelheid noodig voor het binnenlandsche verbruik, hier te lande bleef, prijsstijging werd voorkomen en de handel niet meer belemmering ondervond dan strikt noodig was. Naar aanleiding van dat overleg werd een centraal bureau voor den uitvoer van boter ingesteld, dat werd belast met de uitvoering van de volgende regeling:

1. alleen boter, gedekt door consenten, mag worden uitgevoerd;
2. consenten tot uitvoer zijn verkrijgbaar voor een gedeelte der productie van gecontroleerde boter. Het Rijks Centraal Bureau bepaalt wekelijks het percentage der productie, waarvoor consenten zullen worden gegeven;
3. de voor binnenlandsch verbruik bestemde boter moet voor van Regeeringswege vastgestelde maximum prijzen verkrijgbaar worden gesteld.

De bepaling, dat alleen gecontroleerde boter uitgevoerd mocht worden, leidde in 1915 tot het zich aansluiten van vele landbouwers, die zelf karnden, bij een bestaande fabriek. Ook werden enkele nieuwe fabrieken opgericht. De sterke toeneming van het getal aangeslotenen wordt nader aangetoond door tabel VIII en grafiek III.

Na 1915 nam de uitgevoerde hoeveelheid boter snel af, omdat de vetschaarschte in eigen land er toe noodzaakte, meer boter binnen de grenzen te houden. De margarine-uitvoer nam daarentegen tot 1916 nog toe, maar daarna volgde ook voor dit product de achteruitgang. De boterexport schrompelde in 1918 tot de onbeteekenende

hoeveelheid van slechts 2.5 millioen kg ineen; de margarine-uitvoer bereikte met 17.5 millioen kg haar laagste punt, eveneens in hetzelfde jaar.

Na 1918 is echter van een snellen vooruitgang sprake en thans komt de export van beide producten weer met dien van de laatste jaren vóór den oorlog overeen. In 1925 bedroeg de boteruitvoer 40 millioen kg ter waarde van 82 millioen gulden en de uitvoer van margarine 92 millioen kg ter waarde van 62 millioen gulden.

Ook deze cijfers toonen duidelijk aan, van welk een groote economische beteekenis de beide producten voor ons land zijn. Tezamen vertegenwoordigde de grootte van hun export in 1925 een bedrag van ruim 144 millioen gulden. Tevens blijkt uit onze handelsstatistiek dat de hoeveelheid uitgevoerde margarine, die van de boter steeds aanzienlijk overtreft (evenals de productie), terwijl de uitvoer-waarde van de margarine in den regel slechts weinig hooger dan die van de boter is en in 1922 en 1924 zelfs iets daar beneden blijft.

Evenals dit bij de gegevens over de productie het geval is, zal ook bij de uitvoercijfers een vergelijking met iets anders hun beteekenis duidelijker in het licht stellen. Teneinde het belang dat beide producten voor onze handels- en betalingsbalans hebben, aan te toonen, plaatsen wij hun uitvoerwaarde naast die van onze voornaamste exportartikelen. Daar zich in de volgorde van deze goederen de laatste jaren niet zooveel veranderingen van beteekenis hebben voorgedaan, kunnen wij wel één bepaald jaar als voorbeeld nemen en kiezen daarvoor 1924.

In onderstaande tabel hebben wij de waarde van den uitvoer van de voornaamste producten aangegeven in millioen gulden:

ARTIKEL.	WAARDE UITV. IN MILL. GLD.
Suiker	80.5
Katoenen manufacturen	75.3
Kaas	74.0
Boter	*69.9*
Varkensvleesch	63.1
Margarine	*61.2*
Melk en melkproducten	57.5
Totale uitvoer landbouwproducten [1])	718.3
Totale uitvoer [2])	1660.7

[1]) Dit cijfer werd door ons berekend uit de gegevens, voorkomende in onze handelsstatistiek.

[2]) Zonder gouden en zilveren munt- en muntmateriaal, waarvan de uitvoer in 1924: 141,6 millioen gulden bedroeg.

Uit deze cijfers is af te leiden dat boter en margarine tot onze belangrijkste uitvoerproducten behooren. (Zooals we zoo juist meedeelden, geven ook andere jaren ongeveer een soortgelijk beeld). Vergeleken met de waarde van den totalen export, bedroeg de waarde van de uitgevoerde boter en margarine respectievelijk ruim bijna 4 %.

Zooals we reeds opmerkten, moet de margarine-nijverheid haar grondstoffen vrijwel geheel uit het buitenland betrekken, een omstandigheid waarin de meeste onzer (export)-industrieën verkeeren. Een juister maatstaf is daarom te bepalen, welk aandeel de waarde van den boter-uitvoer heeft in de uitvoerwaarde van al onze landbouwvoortbrengselen. Uit bovenstaande cijfers volgt dan, dat dit aandeel bijna 10% bedraagt, terwijl de waarde van den uitvoer van al onze zuivelproducten tezamen daarvan zelfs ruim 28% uitmaakt.

Dit zijn alle cijfers die spreken en die aantoonen, hoezeer de zuivelbereiding in het algemeen en de boterproductie in het bijzonder er toe bijdragen, onze handels- en betalingsbalans in ons voordeel te beïnvloeden.

De genoemde cijfers wijzen er ook op, dat een groot aantal arbeiders in de landbouw-, nijverheids-, handels-, transport- en scheepvaartbedrijven noodig is, alvorens de grondstof melk in den gewenschten vorm van boter op de plaats van bestemming en bij den verbruiker is aangeland. Wij komen hierop echter nog nader terug (zie blz. 50).

Uit de productie- en uitvoercijfers is voorts af te leiden dat in de jaren vóór den oorlog ongeveer de helft van onze boterproductie werd uitgevoerd, terwijl die hoeveelheid na den oorlog iets verminderd is en ongeveer 1/3 van de totale productie bedraagt. Zij neemt thans echter weer toe; in 1924 en 1925 tenminste werd weer ruim 2/5 deel van de geheele voortbrenging uitgevoerd. De margarine-productie is slechts van enkele jaren bekend, sedert 1921 evenwel wordt daarvan ongeveer 3/5 gedeelte uitgevoerd (zie ook tabel VII). Zooals de statistiek verder aantoont, is de invoer van boter, zoowel als van margarine gering.

In verband met den uitvoer willen wij ten slotte nog het een en ander opmerken met betrekking tot den handel in boter en margarine op verschillende landen.

Onze handelsstatistiek vóór 1917 is in dit opzicht echter niet geheel betrouwbaar, omdat niet steeds werd opgegeven, naar welk land de uitvoer plaats had. Zoo is het bijvoorbeeld mogelijk dat

boter voor Frankrijk en Oostenrijk bestemd, in de statistiek op naam van België, respectievelijk Duitschland staat geschreven. Te beginnen met 1917 is onze handelsstatistiek zeer verbeterd en zullen voorkomende fouten aan onjuiste opgaven van exporteurs of fabrikanten moeten worden toegeschreven. Dat deze, teneinde hun concurrenten geen aanwijzingen te geven, niet steeds het land van bestemming met de grootste nauwgezetheid opgeven, is ons — althans ten aanzien van andere producten — bekend. Zulke foutieve opgaven zullen echter in den regel landen betreffen, waarheen slechts weinig wordt geëxporteerd. Bovendien hebben wij ten deele ook gebruik gemaakt van buitenlandsche invoerstatistieken (zie tabel Ia). Het blijkt dan dat de uitvoercijfers naar bepaalde landen, waarop onze boter-uitvoer zich voornamelijk richt, wel degelijk van groote waarde zijn.

Onze uitvoerstatistiek leert dat Groot-Britannië in den loop der jaren meer en meer aan beteekenis als afzetgebied voor onze boter heeft verloren en dat Duitschland die plaats langzamerhand heeft ingenomen. Volgens de statistiek verliest Groot-Britannië in 1904 de eerste plaats in de rij der landen waarheen zich onze export richtte om die over te geven aan Duitschland, in welks boter-invoer wij toen reeds een belangrijk aandeel bijdroegen. Van de 33 millioen kg boter, die Duitschland in 1904 invoerde, kwamen 10.5 millioen kg uit ons land, terwijl niettegenstaande de verhooging van het Duitsche invoerrecht op boter van 16 op 20 Mark per 100 kg op 1 Maart 1906, de invoer naar dat land steeds is toegenomen. Een uitzondering maakt alleen het jaar 1908, toen de boter-uitvoer naar Engeland opmerkelijk groot was, ten koste van dien naar Duitschland en België. Die toeneming was een gevolg van den geringen aanvoer dien de Engelsche markt toen uit de Britsche koloniën en uit Siberië ontving. Na den oorlog treedt Groot-Britannië weer meer op den voorgrond.

België, dat aanvankelijk op de tweede plaats stond, volgde in 1899 als no. 3 op het lijstje van den uitvoer. Na 1911 was het enkele jaren no. 2, welke positie het in sommige jaren na den oorlog weer heeft teruggekregen. Na den oorlog is ook Frankrijk meer en meer als afnemer van onze boter op den voorgrond getreden en in 1921 stond het zelfs boven aan.

Intusschen mag niet vergeten worden, hetgeen we zoo juist ten aanzien van de leemte in onze statistiek vóór 1917 opmerkten. Zoo was bijvoorbeeld de boter-uitvoer naar België volgens onze statistiek in 1911 ruim 3 millioen kg grooter dan in 1910. Volgens

Belgische statistieken was hij echter slechts weinig gestegen. Het verschil tusschen beiden moet worden toegeschreven aan het feit, dat onze statistiek als uitgevoerd naar België vermeldde, alles wat over de Belgische grens ging, al was de bestemming ook een ander land. Om dat laatste te leeren kennen, moet men dus van het door de Nederlandsche statistiek gegeven cijfer, dat der Belgische aftrekken. Dan blijkt dat in 1910: 1.5 millioen kg werd doorgevoerd en in 1911: 4.4 millioen kg. Die boter was nagenoeg uitsluitend voor Frankrijk bestemd, dat dus in 1911 een voorname afnemer was.

De uitvoercijfers met betrekking tot boter zijn in vroeger jaren volgens de Verslagen en Mededeelingen van den Landbouw te laag. Daar in die verslagen meer waarde aan de statistiek van Engeland, Duitschland en België wordt toegekend, hebben wij daarom de cijfers van de statistiek dezer drie landen in tabel Ia afzonderlijk verzameld, althans tot 1914, na welk jaar de gegevens zijn ontleend aan de Nederlandsche statistiek. Vergelijkt men de cijfers der beide bronnen, dan ziet men onmiddellijk de verschillen. (Zoo werd o.a. in het Verslag van den Landbouw de toeneming van den uitvoer van 1905—1906, zooals onze statistiek die aangeeft, in tegenstelling met de buitenlandsche, onwaarschijnlijk geacht).

Tijdens den oorlog richtte de boter-export zich voortdurend op andere landen. In de periode Augustus/December 1914 werd veel meer naar Engeland en Duitschland geëxporteerd dan in hetzelfde tijdvak van 1913; de uitvoer naar en door België naar Frankrijk hield daarentegen nagenoeg geheel op, hetgeen vooral in de provincies Noord-Brabant en Limburg werd gevoeld.

In het begin van 1915 had de verzending, zooals gewoonlijk, plaats naar Engeland, Duitschland en Oostenrijk. Nadat later in het jaar de boterprijzen sterk gestegen waren, hield de uitvoer naar Groot-Britannië bijna geheel op.

In de eerste helft van 1916 richtte de export zich vrijwel geheel op Duitschland, maar na de oprichting van het *Landbouw Export-Bureau* werd de uitvoer weer meer in zijn vroegere banen teruggebracht, waarmede het bezwaar werd ondervangen, dat zich in de toekomst zou voordoen, wanneer na herstel der normale verhoudingen de oude afzetgebieden weer moesten worden opgezocht. Waarschijnlijk echter waren het vooral interne politieke aangelegenheden, die hier den doorslag gaven. Door de regeling van het L. E. B. werd 25 % van den totalen uitvoer voor

de Britsche markt bestemd. Het verschil in prijs, dat voor boter werd ontvangen, naarmate de verzending naar Duitschland of Engeland plaats vond, werd teniet gedaan door een toeslag vanwege de *Botervereeniging*, welk lichaam de noodige gelden verkreeg uit een omslag over de uitvoerconsenten. Na April 1917 had geen verrekening meer plaats en hield de handel in consenten op. De centrale boteraankoop voor Duitschland en Oostenrijk bleef bestaan in 1916 en berustte in handen van de *Zentrale Einkaufs Gesellschaft* (Z. E. G.).

In 1917 werd bij een nieuwe regeling scheiding gemaakt tusschen Engelsche en Duitsche consenten, welke niet verhandelbaar waren, zoodat de producenten verplicht werden de hun toegewezen uitvoergedeelten der productie werkelijk te exporteeren; voor de juiste verdeeling naar de beide richtingen droeg de *Botervereeniging* zorg.

In 1918 had de uitvoer, zooals we reeds mededeelden, zoo goed als niets meer te beteekenen. Voor Duitschland werd toen geleverd aan de *Algimex*, terwijl de voor Engeland bestemde hoeveelheid boter deels door de *Commission for Relief in Belgium*, deels door de met de voedselvoorziening in Engeland belaste commissie werd ontvangen.

Na den oorlog liep de uitvoer weer belangrijk op, zoowel voor boter als voor margarine. De regeeringsbemoeiingen inzake boter strekten zich uit tot 12 November 1920 toe. Die bemoeiing diende om er voor te zorgen dat een voldoende hoeveelheid voor de binnenlandsche consumptie in het land bleef, waartoe wekelijks het uitvoerpercentage werd vastgesteld, en om te voorkomen dat de prijs voor het binnenlandsch verbruik al te zeer steeg, weshalve op den uitvoer een heffing (consentrecht) werd gesteld, welk recht in verband met het stijgen der prijzen eenige malen werd verhoogd.

Sedert is de uitvoer voortdurend toegenomen, waarbij Duitschland echter, althans tot 1924, zijn belangrijke plaats als afnemer verloor. Betrok het in 1913 nog ruim 19 millioen kg van onzen totalen uitvoer van 37 millioen kg, dus meer dan 50%, in 1921 was het nog slechts ruim 1 millioen kg op onzen geheelen export van 20 millioen kg, dus iets meer dan 5%, terwijl in de beide daarop volgende jaren de uitvoer praktisch ophield. Onze totale export nam in 1922 nog met bijna 3 millioen kg toe, welke vermeerdering hoofdzakelijk op rekening van België is te schrijven.

In 1924 veranderde de toestand evenwel geheel; Duitschland kocht toen meer boter van ons land dan het ooit te voren gedaan

had, n.l. 23 millioen kg of ruim 66% van den totalen export. Daardoor was het mogelijk, dat niettegenstaande de export naar Groot-Britannië, Frankrijk en België verminderde, de totale uitvoer weer het peil van de jaren onmiddellijk voorafgaande aan den oorlog, bereikte. De handelsstatistiek over 1925 wijst opnieuw een sterk verhoogden uitvoer naar Duitschland aan, welke thans weer met dien van de jaren vóór den oorlog overeenkomt.

De uitvoer naar Engeland, welke zich in 1920 eenigszins had hersteld, is in 1921 weer scherp teruggeloopen. Was de achteruitgang van onzen export naar Duitschland toe te schrijven aan de verminderde koopkracht in dat land, de verminderde Engelsche afname was daarentegen het gevolg van geheel andere oorzaken, n.l. van de mededinging van Denemarken en de groote aanvoeren van Australië en Nieuw-Zeeland. De uitvoer naar Groot-Britannië is de laatste jaren nogal aan schommelingen onderhevig; zoo was hij in 1923 bijna 2½ maal zoo groot als een jaar daarvoor om in 1924 weer tot de helft van dien in 1923 in te krimpen.

De export naar België en Frankrijk nam daarentegen, zooals we gezien hebben, toe. In 1921 voerden wij naar beide landen ruim 7 millioen kg boter uit, in 1921 ruim 14 millioen en in 1922 zelfs ruim 17.5 millioen kg, een hoeveelheid, die nooit eerder bereikt werd. Daarna ging de handel op die landen weer sterk achteruit, zoodat in 1924 niet meer dan 4.5 millioen kg geëxporteerd werden.

De invoer van boter heeft maar weinig te beteekenen, waarom wij er ook niet veel over zullen zeggen. Alleen merken we op, dat de in de tabellen I, II en III opgegeven landen van herkomst (welke aan onze handelsstatistiek ontleend) niet juist zijn. Zoo is het bijvoorbeeld bekend dat in de jaren 1904 en 1905 de hier ingevoerde boter hoofdzakelijk uit Australië afkomstig was en in 1921 uit Australië, Nieuw-Zeeland en uit Denemarken, dat van de beide eerstgenoemde landen op de Britsche markt sterke concurrentie ondervond. In het algemeen kan wel gezegd worden dat, waar in de handelsstatistiek Groot-Britanië als importeur wordt genoemd, dit product afkomstig is uit de Britsche dominions, met name uit de zoo juist genoemde. In 1924 en 1925 werd ook boter uit Rusland (Siberië) en Argentinië op onze markten aangevoerd.

In de landen, waarheen zich de margarine-export richtte, kwam veel minder verandering. Groot-Britannië trok en trekt verreweg het grootste gedeelte van onzen uitvoer tot zich. Daarnaast gaat een in verhouding zeer kleine hoeveelheid naar Denemarken,

dat de plaats van België in vroeger jaren inneemt. De laatste jaren ging een niet onbelangrijke hoeveelheid naar Duitschland, in 1924 zelfs ruim 13 millioen kg. De cijfers over 1925 geven echter weer een sterke achteruitgang te zien. Hierbij moet echter niet uit het oog worden verloren dat onze groote margarine-concerns hun fabrieken ook in het buitenland, o.a. in Duitschland en Groot-Britannië hebben.

Ruwe margarine exporteert ons land veel minder dan eetbare; het eerstgenoemde product gaat voornamelijk naar onze oostelijke buren. De invoer er van is van meer belang; Amerikaansche landen, in hoofdzaak de Vereenigde Staten en Argentinië zijn de leveranciers. Overigens houde men, wat de landen van herkomst betreft, rekening met hetgeen wij zooeven daaromtrent meedeelden bij de boter.

Wij komen thans aan de bespreking van het derde punt: *het aantal in de beide takken van bedrijf werkzame arbeidskrachten.* De hierop betrekking hebbende gegevens kan men vinden in tabel IX, waarin enkele cijfers van de jongste beroepstelling, n.l. die van 1920, zijn bijeengebracht.

Bezien wij deze cijfers, dan blijkt dat in de zuivel-industrie ongeveer 3 maal méér mannen (n.l. 14.400 tegenover 4.500) en 3 maal minder vrouwen (n.l. 1.600 tegenover 1.900) werkzaam zijn dan in de margarine-nijverheid. In totaal zijn in de beide takken van bedrijf respectievelijk 15.048 en 6.479 personen werkzaam.

Een vergelijking met de boter-industrie in engeren zin is bijzonder moeilijk, daar de statistiek niet aangeeft en ook niet aangeven kan, welk deel van den tijd sommige groepen van arbeiders, zooals melkontvangers, melkcontroleurs e.d., speciaal voor de ontvangst enz., van melk bestemd voor de boterbereiding werkzaam zijn. Bovendien wordt een belangrijke hoeveelheid melk zoowel voor de boter- als voor de kaasbereiding gebruikt.

Daar onze studie niet loopt over de zuivelbereiding in het algemeen, zullen wij trachten in groote lijnen een vergelijking te treffen tusschen de grootte van het personeel, in dienst van de boter- en margarine-fabrikatie, waarbij wij de bedrijfshoofden en bedrijfsleiders buiten beschouwing laten en ons alleen zullen bepalen tot de eigenlijke vakmenschen en de personen, die verder in dienst van het bedrijf staan, zooals het administratief personeel, het technisch personeel, machinisten, voerlieden enz. (zie tabel IX).

Tot de vakmenschen bij de boterbereiding zullen wij dan

rekenen te behooren: alle botermakers, benevens de helft van de overige groepen, met uitzondering van de kaasmakers, steriliseurs, condenseurs en poedermakers, die wij uit den aard der zaak in het geheel niet meetellen. Onder degenen, werkzaam ten behoeve van de margarine-industrie brengen wij de drie in de statistiek genoemde groepen, t.w. de smeltpannenarbeiders, de boterbewerkers, (bedoeld wordt hier natuurlijk margarine-bewerkers) en alle handlangers. Wij komen dan op een aantal van respectievelijk 2.998 en 3.557 personen of een verhouding van 5 : 6.

Het overige in de zuivel-industrie werkzame personeel is heelemaal niet in bovenbedoelden zin te onderscheiden, daar onder deze groepen van menschen geen enkele is aan te wijzen, die zich uitsluitend met de boterbereiding bezig houdt. Rekenen wij nu ruwweg de helft daarvan werkzaam ten behoeve van de boter-fabrikatie, dan krijgen wij in totaal 3.765 personen tegen 2.705 in de margarinefabrieken, d.i. een verhouding van 4 : 3. In het geheel zijn dan bij de boterbereiding volgens onze berekening betrokken 6.597 personen, of iets meer dan bij de margarine-fabrikatie.

Beschouwen wij de groep personen die leiding aan de werkzaamheden geven, dan blijkt uit de cijfers, gezien ook de grootte van de productie van beide takken van nijverheid, dat de margarine-industrie in maar enkele handen is geconcentreerd.

Tegenover slechts een viertal ondernemers voor eigen rekening in de margarine-fabrikatie staan niet minder dan 126 bedrijfshoofden voor eigen rekening in de zuivelindustrie; dat is dus 30 maal zooveel. Het aantal bedrijfshoofden voor rekening van anderen werkzaam, bedraagt voor beide soorten van bedrijf respectievelijk 50 en 594, dus een verhouding van 1 : 6. Zooals bekend, komt in de margarine-industrie vooral de Naamlooze Vennootschap als ondernemingsvorm voor, terwijl de zuivelfabrieken welke niet voor eigen rekening gedreven worden, meestal het eigendom van samenwerkende boeren zijn.

De beteekenis van de genoemde cijfers komt echter duidelijker uit, wanneer men ze vergelijkt met het aantal arbeidskrachten in andere takken van bedrijf. Men moet dan evenwel een vergelijking maken met gelijksoortige of aanverwante industrieën en niet met takken van bedrijf welke weelde-artikelen vervaardigen, zooals diamantslijperijen, fabrieken van fijne reukwaters e. d. Het ligt voor de hand dat in de eerste plaats de industrieën waarin men zich toelegt op de bereiding van voedings- en genotmiddelen in aanmerking komen, al treft men in deze groep ook bedrijven

aan, zooals likeurstokerijen, sigarenfabrieken e. d., die zich voor een vergelijking als bovenbedoeld niet leenen. De grens tusschen voedings- en genotmiddelen is echter niet steeds scherp te trekken, reden waarom wij in tabel IX de groep als één geheel hebben opgenomen, zooals ook de statistiek van de beroepen doet.

Het blijkt dan, dat van de 45 verschillende industrieën in deze groep, de zuivelnijverheid op de 4de plaats staat wat het aantal arbeiders betreft en de margarine-industrie op de 8ste. Beschouwen wij de boter-fabrikatie afzonderlijk, dan zou deze volgens onze rekening (zie boven) op de 8ste plaats komen. (Bij alle genoemde industrieën is ook het daarbij indirect betrokken zijnde personeel inbegrepen).

Hierbij moet niet vergeten worden dat de drie aan de margarine-nijverheid voorafgaande industrieën maar weinig meer arbeiders tellen, terwijl de op de margarine volgende groep slechts aan 3.345 personen werk verschaft, dus aan de helft minder.

Stellen wij ten slotte het gezamenlijk aantal personen, werkzaam in zuivel- en margarine-fabrieken, naast dat van de geheele groep voedings- en genotmiddelen, dan komen wij tot een verhouding van 1 : 8. Nemen we het aantal zuivelfabrieken afzonderlijk, dan wordt de verhouding 1 : 12 en nemen we de boter- en de margarine-fabrikatie alleen, dan krijgt men voor beide een verhouding van 1 : 18.

Uit deze mededeelingen blijkt voldoende, dat èn de boter- èn de margarine-industrie, ook wat het getal daarin werkzame arbeiders betreft, een zeer belangrijke plaats in het maatschappelijk leven van ons land innemen.

Een vergelijking met het aantal in landbouw, industrie, handel, verkeer en bankwezen werkzame personen is altijd minder juist, omdat men dan met geheel andere soorten van bedrijven te doen heeft. Bovendien bevinden zich in deze groepen tal van menschen, die hun inkomsten aan het bestaan van een boter- en een margarine-industrie te danken hebben en dit aantal zal, zooals we op blz. 43 reeds opmerkten, niet gering zijn. In verband hiermede deelen wij nog mede, dat in 1920 in de nijverheid in totaal 1.029.000 personen werkzaam waren, in den landbouw 626.000, in den handel 272.000, in het verkeer 262.000 en in het crediet- en bankwezen 30.000.

Wij willen dit hoofdstuk niet besluiten, zonder nog een oogenblik stil te staan bij een punt, dat in verband met het medegedeelde wel de aandacht verdient. Wij bedoelen *het boter- en*

margarineverbruik hier te lande, zoowel in totaal als per hoofd der bevolking. De gegevens daaromtrent vindt men in de tabellen IV, V en VII en de grafische voorstellingen III, IV en VI.

Ter berekening van het boter- en margarineverbruik zijn we uitgegaan van de totale productie P. Hiervan is afgetrokken de netto-uitvoer U en bijgeteld de netto-invoer I, of wat op hetzelfde neerkomt, van de geheele productie P is het netto-uitvoersaldo (U—I) = S afgetrokken. De netto in- en uitvoer van boter en margarine zijn verkregen door van de in de handelsstatistiek opgenomen bruto in- en uitvoer (zie de tabellen I en II en de grafische voorstellingen I en II) respectievelijk 10,7% en 14,5% als tarra af te trekken. [1]) Een eenvoudige berekening geeft dan aan, hoeveel in eigen land wordt verbruikt, n.l. P — (U—I), dat is P — S.

Alvorens op de uitkomsten van deze berekeningen nader in te gaan, willen wij eerst nog in groote trekken het verloop van de boter- en margarineprijzen gedurende de laatste 25 jaren nagaan (zie tabel VI, VIa en grafiek V).

In het begin van het hoofdstuk merkten we op dat de groote lijn voortdurend stijgende is, zoowel van de prijzen der boter als der margarine. Gedurende de crisisjaren was de stijging na een aanvankelijke daling in het begin van den oorlog, natuurlijk abnormaal. In de eerste dagen van Augustus 1914 echter deed de onmogelijkheid om uit te voeren en de zich van vele producenten meestermakende paniek, de boterprijzen dalen tot ƒ 1.— en zelfs tot ƒ 0.80 per kg. Die daling was evenwel van korten duur. Het internationale verkeer herstelde zich spoedig, de vraag in het buitenland nam toe en daardoor kwamen de boterprijzen binnen weinige dagen weer op hun gewone peil, om later in den herfst belangrijk daarboven te gaan, hetgeen de regeering aanleiding gaf tot het nemen van maatregelen, waarvan we hierboven melding maakten.

Na Juni 1915 liep de prijs tot half October vrijwel geregeld op. Nadat toen de boter door de groote vraag in Duitschland en Oostenrijk, tengevolge van het groote gebrek aan vetten aldaar, in één week bijna ƒ 1.— per kg was opgeloopen, bedroeg de prijs ƒ 3.25. Twee weken later veroorzaakte de vaststelling van maximum prijzen van boter in Duitschland een plotselingen val tot ongeveer ƒ 2.40; toen kocht Oostenrijk hier alle boter op voor iets meer dan den in Duitschland te bedingen prijs. Daarop volgde

[1]) Deze cijfers werden ons verstrekt door de Friesche Coöperatieve Zuivel Export Vereeniging te Leeuwarden en door de N.V. Van den Bergh's Margarine Fabrieken te Rotterdam.

de centralisatie van den boteraankoop voor beide landen, waarna alle voor het buitenland bestemde boter door het ingestelde bureau werd opgekocht voor éénzelfden prijs, welke verder nagenoeg onveranderd is gebleven.

Daar toen zoowel voor het binnen- als voor het buitenland één prijs werd betaald, onafhankelijk van de hoedanigheid, waren de omstandigheden dus bijzonder ongunstig voor de kwaliteitsverbetering.

In 1916 waren de financiëele uitkomsten minder goed dan in 1915. De oorzaak daarvan moet worden toegeschreven aan de grootere hoeveelheid welke voor binnenlandsch verbruik ter beschikking moest blijven. Bij de hoogere productiekosten konden de exportprijzen, die op zichzelf beschouwd bevredigend waren (al werden ze op de Duitsche en Oostenrijksche markt in dat jaar door de mededinging van Skandinavische landen, waar de binnenlandsche botervoorziening toen veel kleinere offers scheen te vragen, gedrukt), dat niet goed maken.

De door de regeering vastgestelde maximum prijzen voor het binnenland moesten voortdurend worden verhoogd. Tot einde April 1919 golden de maximum prijzen, die toen ƒ 4.05 in den groot- en ƒ 4.40 in den kleinhandel waren. Op 1 Mei werd de boter vrijgelaten, maar in October werd het weer noodig geacht, maximum prijzen vast te stellen en wel ƒ 3.35 per kg en gros en ƒ 3.70 als kleinhandelsprijs. Ook werd de uitvoer beperkt. Toen eindelijk in het laatst van 1920 de boter in prijs sterk daalde, werd op 12 November dispensatie van het uitvoerverbod verleend. In 1921 kwam daarbij nog de mededinging van overzeesche landen, waardoor de gemiddelde December-prijs van dat jaar slechts ƒ 1.95 bedroeg. Daarna zijn de prijzen niet veel meer gedaald; de volgende jaren waren zij juist iets hooger, zoodat 1924 en 1925 gemiddeld weer een groothandelsprijs te zien geven, ongeveer 50%—60% hooger dan in 1913. De margarineprijs is nog slechts een 20% a 25% boven dien van 1913.

Keeren wij thans tot onze berekeningen over het boter- en margarineverbruik hier te lande terug.

Aan de hand van de genoemde prijsstatistieken zou het zeer belangwekkend zijn na te gaan in hoeverre de prijzen van boter en margarine op het verbruik van die voedingsmiddelen van invloed zijn geweest. Tusschen de prijsverhouding en de nuttigheidsverhouding bestaat n.l. een nauw verband. Zoodra bijvoorbeeld in de prijsverhouding een wijziging ontstaat in dien zin, dat de boter

duurder wordt, terwijl de margarine hetzelfde blijft kosten, zal het gebruik van laatstgenoemd artikel toenemen, zóó lang, tot de prijsverhouding zich weer heeft aangepast aan de nuttigheidsverhouding.

Tot op welke hoogte, in verband met den prijsloop, van een teruggang of vermeerdering van het verbruik van de beide „rivalproducts" boter en margarine, in ons land sprake is geweest, is echter moeilijk te zeggen, daar het ter beschikking staande cijfermateriaal niet voldoende is; de productie van margarine is van slechts enkele jaren bekend. Bovendien was gedurende het grootste gedeelte van de periode, waarover de cijfers loopen, het economisch leven totaal ontwricht, terwijl er van een vrije mededinging, zooals we gezien hebben, geen sprake was. Voorts kenmerkte zich het genoemde tijdvak door een hoog opgevoerden levensstandaard en deze bepaalt wel in de eerste plaats de grootte van het verbruik der beide artikelen. Zoo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat, terwijl de boter in prijs stijgt en de margarine goedkooper wordt, toch het verbruik van het eerstgenoemde product toeneemt en dat van de margarine vermindert. Dit geval zal zich voordoen, wanneer terzelfdertijd het welvaartspeil der bevolking stijgt.

Daalt daarentegen het welvaartspeil, dan zal men niet onmiddellijk een vermindering van het boter- en een vermeerdering van het margarineverbruik zien. Dit verschijnsel schrijven wij toe aan het feit, dat de mensch zich in het algemeen niet gaarne vermindert en er altijd zeer veel personen zijn die, wanneer de financiëele toestand dringt, eerst op andere zaken, zooals de kleeding, bezuinigen en daarna op voedingsartikelen, waarbij de boter dan nog dikwijls het langst in eere gehouden wordt. En ten slotte is ook de mindere of meerdere welstand van de buitenlandsche afnemers een factor van belang, daar deze invloed uitoefent op de grootte van den uitvoer en daarmede op het deel van de productie dat voor het verbruik in het binnenland beschikbaar blijft.

Aan een en ander schrijven wij het toe dat, niettegenstaande de boter sedert 1914 tot 1919 voortdurend in prijs gestegen is, het verbruik van dit artikel vrijwel hetzelfde bleef.

Zoo zien wij ook het boterverbruik in de eerste jaren na den oorlog iets toenemen, hoewel het welvaartspeil naar omlaag ging.

Toch kan men wel eenigen invloed vaststellen, welke de prijs der beide producten heeft op hun verbruik. In 1919 bijvoorbeeld noteerde de boter ruim tweemaal zoo hoog als in 1913 en 1914, terwijl de margarineprijs met nog geen 40% gestegen was. Het

boterverbruik nam toen, in vergelijking met 1918, met 1 kg per hoofd af; het margarineverbruik bereikte evenwel een cijfer, hooger dan ooit te voren. Voorts wijzen wij op een vermindering van het boterverbruik met bijna 1 kg per hoofd in 1924, het jaar waarin de boter weer aanmerkelijk hooger noteerde dan een jaar te voren. Deze vermindering ging met een even groote stijging van het margarineverbruik gepaard, welk artikel, althans in den kleinhandel en wat de beste soorten betreft, gelijk in prijs gebleven was (de groothandelsprijs was iets lager dan in 1923). In 1925 werd weer minder boter genuttigd.

Overigens is het margarineverbruik, in tegenstelling met dat van de boter, nogal aan schommelingen onderhevig geweest de laatste vier jaren. Het gezamenlijk jaarlijksche verbruik van boter en margarine is weinig veranderlijk, het variëert tusschen de 12 en 13 kg per hoofd en heeft wellicht de neiging iets toe te nemen. Wij komen op deze kwestie in het laatste (Xe) hoofdstuk nog nader terug, waarin wij tevens de economische vooruitzichten van beide takken van nijverheid zullen bespreken.

HOOFDSTUK III.

De boterwet van 1889.

De achteruitgang van den goeden naam van de Nederlandsche boter tusschen de jaren 1880 en 1888 moet voornamelijk worden toegeschreven aan de knoeierijen welke er met dit zuivelproduct plaats hadden. Deze namen, vooral na de vestiging van een belangrijke margarine-industrie hier te lande, grooten omvang aan. Hadden de knoeiers zich aanvankelijk vrijwel uitsluitend op het verkoopen van zeer minderwaardige (buitenlandsche) en met water vermengde boters toegelegd, de opkomende margarine-nijverheid leverde hun een veel goedkooper product, dat toch in uiterlijk volkomen op boter geleek, zoodat het mogelijk was het surrogaat voor het oorspronkelijke natuurproduct te laten doorgaan. Weliswaar kon men langs scheikundigen weg onderzoeken of men met boter dan wel met margarine te doen had, maar als men het bedrog op die wijze ten slotte had vastgesteld, stuitte men nog op de moeilijkheid om de daders te kunnen straffen. De strafwet was daartoe, zooals we dadelijk zullen zien, niet steeds toereikend.

Dat het bedrog in het bovengenoemde tijdvak groote afmetingen had aangenomen, blijkt uit de mededeelingen van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid in zijn memorie van toelichting op het in 1888 ingediende wetsontwerp (zie blz. 58). Z. E. maakte aldaar melding van de uitspraken van deskundigen, welke ten duidelijkste aantoonen, hoe dringend noodig het was dat in ons land iets werd gedaan om aan het geknoei een einde te maken.

In de eerste plaats wees de minister op hetgeen in Engeland door een drietal groothandelaren in boter en margarine met betrekking tot deze aangelegenheid was gezegd. Een dezer handelaren, de heer J. T. Coppen, verklaarde dat „immense quantities of butterine are sold as butter". [1]) De heer G. Harris, lid van de

[1]) „reusachtige hoeveelheden butterine als boter verkocht worden".

groote importeursfirma Budgett & Sons te Bristol was van meening dat in zeer groote mate, hij schat het op 75%, kunstboter als boter wordt verkocht", terwijl de heer F. Ruhill, vertegenwoordiger van den grootsten detailhouder (bedoeld zal zijn van den grootsten detaillist) in Engeland mededeelde, dat in groote mate kunstboter werd verkocht als boter.

In de tweede plaats vestigde Z. E. de aandacht der kamerleden op een Duitsch oordeel, voorkomende in de *„Landwirtschaftliche Zeitung"* van 6 Januari 1886, luidende:

> „In de plaats van de kunstboter is in den kleinhandel de „Mischbutter" verschenen. Deze werd hoofdzakelijk in Holland uit onderscheiden soorten slechte natuurboter en kunstboter bereid. Met dit nieuwe handelsartikel heeft de industrie een nieuwen weg betreden, waarmede in elk land de goede naam der boter te gronde gaat. In Holland is niets meer te bederven en het zal wellicht niet lang duren of de goede naam der Duitsche boter is even diep gezonken".

Ten slotte deelde de minister mede, hoe de heer Lovell, de generaal-agent van de firma Jurgens in Engeland, verklaard had, dat in vele gevallen de groothandelaar of de fabrikant in het buitenland die het vervalschte middel consigneerde, te laken is, terwijl ten slotte de heer Jurgens zelf in een door hem in Engeland gehouden rede gezegd had:

> „Zij (d.i. de „butterine-industrie") levert tegen lagen prijs een uitstekend en voedzaam levensmiddel; het gebruik er van toont aan, op hoe hooge waarde het wordt geschat door de klassen, waarvoor het hoofdzakelijk is bestemd. Maar zooals ten allen tijde in soortgelijke gevallen zich voordeed, de geldzucht der verkoopers is opgewekt geworden door de gelijkheid in uiterlijk met zuivere boter en zij hebben getracht hunne winsten te vermeerderen door butterine tegen boterprijzen te verkoopen, ofschoon zij zelven het van de fabrikanten koopen voor wat het is, tegen lagen prijs".

Het is te begrijpen dat de vervalschingen van onze boter op den duur moesten leiden tot wantrouwen in de samenstelling van alle uit Nederland afkomstige boter, hetgeen zich weerspiegelde in een lagere noteering, zoowel ten opzichte van vroeger betaalde prijzen als van boter afkomstig uit andere landen. Dit feit vooral deed in zuivelkringen meer en meer de behoefte gevoelen aan een wettelijke regeling, om door middel daarvan aan de verkeerde praktijken een einde te maken. Te meer meenden velen daarop te moeten aandringen, omdat in de ons omringende landen, zooals Groot-Britannië, Duitschland, Denemarken en Frankrijk soortgelijke wetten in het leven waren geroepen.

De eerste poging in die richting ging uit van mr. C. J. Sickesz, die bij de behandeling van het Wetboek van Strafrecht in de zitting

van de Tweede Kamer op 2 November 1880 voorstelde, aan artikel 330 een nieuwe alinea toe te voegen, luidende:

„Met vervalschte eet- of drinkwaren of geneesmiddelen worden gelijkgesteld die, welke samengesteld zijn uit andere hoofdbestanddeelen dan die eet- of drinkwaren of geneesmiddelen behooren te bevatten, die men voorgeeft te verkoopen, te koop aan te bieden of af te leveren".

Vrees voor een ongewenschte of onbehoorlijke toepassing, deed in de Kamer de groote belangen die bij het artikel betrokken waren, over het hoofd zien; het amendement werd verworpen.

De zaak had evenwel te groote beteekenis dan dat zij op de lange baan zou kunnen worden geschoven en ook in regeeringskringen zag men dat wel in.

Bij Koninklijk besluit van 18 September 1886, no. 28 werd dan ook een landbouwcommissie ingesteld, teneinde het vraagstuk nader onder de oogen te zien en een wetsontwerp voor te bereiden ter voorkoming van bedrog in den boterhandel. De commissie kreeg tot taak, te overwegen of het wenschelijk was door wettelijke maatregelen de knoeierijen in den boterhandel te bestrijden, en na te gaan van welken aard zulke maatregelen zouden moeten zijn om aan het gestelde doel te beantwoorden.

Naar aanleiding van haar bevindingen stelde de commissie een rapport samen, hetwelk in een der bijlagen van de memorie van toelichting van het wetsontwerp werd opgenomen. In dit rapport zet de commissie de groote belangen uiteen, welke de boterhandel als een der voornaamste bronnen van nationale welvaart voor ons land heeft.

De achteruitgang van den export schrijft de commissie ten deele toe aan de daling der prijzen van boter en andere landbouwproducten. De voornaamste reden acht ook zij evenwel de knoeierijen, waardoor men aanvankelijk wel voordeelen wist te behalen, maar die op den duur op groote schade moesten uitloopen. In die meening werd de commissie gesterkt door een uitspraak van den „Direktor im Reichsgesundheitsambt" in Duitschland, waar deze, blijkbaar met het oog op ons land meedeelde:

„In einem unserer Nachbarstaaten, wo man er unterlassen hatte rechtzeitig gesetzliche Bestimmungen zu treffen, waren die Folgen anfangs eine Steigerung des Exports, nachher ein jähes nachlassen". [1])

De commissie deelt voorts geheel het standpunt van hen, die wenschen dat de productie der margarine-industrie niet wordt be-

[1]) „In een van onze buurstaten, waar men het nagelaten heeft, bijtijds wettelijke bepalingen te treffen, waren de gevolgen aanvankelijk een stijging van den uitvoer, later een zeer snelle achteruitgang".

lemmerd, maar zij verlangt „dat gestreden worde met eerlijke wapenen en dat men niet als boter in het verkeer zal smokkelen wat inderdaad geen boter, maar vet is". De boterhandel behoeft niet beschermd te worden tegen andere takken van industrie, maar tegen bedrog en knoeierij.

Ten slotte komt de commissie tot het besluit, dat het belang van den Nederlandschen boterhandel dringend vordert dat zoo spoedig mogelijk een wet tot stand wordt gebracht, welke op de volgende grondslagen zou moeten berusten:

1. Onder het woord *boter* wordt verstaan dàt vetartikel, welks bestanddeelen uitsluitend uit melk verkregen zijn.

2. Surrogaten van boter worden niet als boter, noch onder een gelijkluidenden naam, bijvoorbeeld butter of butterine, noch onder een samengesteld woord, waarin het woord boter voorkomt, in den handel gebracht.

3. De vaten of verpakkingen, waarin voornoemde surrogaten verkocht of verzonden worden, moeten voorzien zijn van den voor het surrogaat verkozen naam in duidelijk zichtbare letters, terwijl diezelfde naam ook vermeld moet zijn op de facturen, de vrachtbrieven en cognossementen, die de verzendingen der surrogaten moeten vergezellen.

4. Verder zal moeten worden voorgeschreven, dat alle handelaren in surrogaten van boter zorg moeten dragen dat de door hen voor hun artikel gekozen naam duidelijk leesbaar voor het publiek geplaatst is voor hunne verkoophuizen of winkels.

5. Op een openbare marktplaats voor den verkoop van boter bestemd, zal het verboden moeten zijn surrogaten te verkoopen, ten verkoop aan te bieden of voorhanden te hebben.

6. Op de uitvoering van al deze voorschriften zal een behoorlijke contrôle moeten worden uitgeoefend.

De door de landbouwcommissie voorgestelde maatregelen zijn door de regeering grootendeels overgenomen in het „Wetsontwerp tot voorkoming van bedrog in den boterhandel", dat den 20sten November 1888 werd ingediend (zie voor de wet bijlage I).

Uit de memorie van toelichting, welke door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, H a v e l a a r, ondertekend is, blijkt dat de regeering niet alle schuld van de lagere noteering aan de knoeierijen toeschrijft en dat zij zich vóór alles wenscht te behoeden, de margarine-industrie een stroobreed in den weg te leggen. Men krijgt daardoor wel eens den indruk, dat zij — evenals trouwens ook vele kamerleden — zoozeer vreest door haar maatregelen een enkelen margarine-fabrikant of -handelaar te kunnen treffen, dat zij het feit dat bij den bestaanden toestand

vele boterbereiders en -handelaren ernstige schade leden, wel eenigszins uit het oog verliest, al ziet zij het noodzakelijke van een wettelijke regeling ter beteugeling van het bedrog ook wel in.

De minister wijst er n.l. in de memorie van toelichting op, dat de achteruitgang in prijs ten opzichte van vroegere prijzen en ten aanzien van die, welke in en door andere landen werden bedongen, niet alleen het gevolg is van knoeierijen met margarine, maar ook moet worden toegeschreven aan den algemeenen achteruitgang van den prijs der landbouwproducten en de ongelijkmatige bereiding der boter. De minister geeft toe dat de zuivelindustrie een der voornaamste bronnen van onze welvaart is, die slechts ten deele door den bloei der margarine-industrie kan worden opgewogen, maar het gaat volgens hem niet aan, de eerstgenoemde tegen de laatste te beschermen, zoo lang deze met rechtmatige wapenen strijdt. Van een belemmering van den handel in „margarine-boter" wil de regeering dan ook niet weten; het wetsontwerp beoogt daarom allerminst belemmerende bepalingen aan te bevelen om den bloei der margarine-nijverheid tegen te gaan.

Het doel van het wetsontwerp is slechts te trachten de mededinging in het spoor van het recht terug te brengen of zooals de minister het uitdrukte: „om de onderscheiding te bevorderen tusschen twee producten die, ofschoon uiterlijk op elkaar gelijkende en tot een soortgelijk oogmerk gebezigd, nochtans in aard en samenstelling van elkander verschillen", een streven gelijksoortig dus aan dat der wet ter bescherming van handels- en fabrieksmerken.

Voor de hand liggend was nu volgens Z. E. de vraag, of op het bedrog, waarvan hier sprake is, de artikelen 329 en 330 van het Wetboek van Strafrecht niet van toepassing zijn.

Artikel 329 immers bedreigt met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar den verkooper die den kooper bedriegt:

1e. „door hem, die een bepaald aangewezen voorwerp kocht, opzettelijk iets anders daarvoor in de plaats te leveren;

2e. ten opzichte van den aard, de hoedanigheid of de hoeveelheid van het geleverde, door het aanwenden van listige kunstgrepen".

Artikel 330 luidt:

„Hij die eet- of drinkwaren of geneesmiddelen verkoopt, te koop aanbiedt of aflevert, wetende dat zij vervalscht zijn en die vervalsching verzwijgende, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren.

Eet- of drinkwaren of geneesmiddelen zijn vervalscht wanneer door bijmenging van vreemde bestanddeelen hunne waarde of hunne bruikbaarheid verminderd is".

Het doel van het wetsontwerp was volgens den minister echter van anderen aard; het verschilde met de genoemde artikelen van het Wetboek van Strafrecht in tweeërlei opzicht, n.l.:

1e. de bedoeling van de wet is preventief, in tegenstelling met het repressieve karakter der genoemde artikelen [1] en

---

[1]) Het is misschien niet ongewenscht, de begrippen „preventief" en „repressief" even nader toe te lichten, te meer daar zij bij de latere wijzigingen van de boterwet in 1900 weer ter sprake komen (zie blz. 89). Ter verduidelijking van het verschil tusschen de beide woorden, geven wij eerst een paar voorbeelden van meer algemeene bekendheid.

Wanneer de toegang tot een terrein verboden is ingevolge artikel 461 van het Wetboek van Strafrecht, welk verbod door middel van het bekende bordje is kenbaar gemaakt, dan noemt men zulk een bepaling als in artikel 461 genoemd, repressief. Dit artikel bevat n.l. geen enkele bepaling welke de strekking heeft den dader van de overtreding terug te houden; deze wordt eerst dan gestraft, wanneer hij het feit heeft begaan. Zou de strafwet evenwel voorschrijven dat zulke terreinen bovendien door een hekwerk of iets dergelijks moeten worden afgesloten, dan is een desbetreffende bepaling preventief en wel omdat zij het plegen van het strafbare feit tracht te voorkomen.

Een ander voorbeeld is het volgende:

Iemand die diefstal pleegt door middel van inbraak, is volgens artikel 311 van het Wetboek van Strafrecht strafbaar. Wordt hij betrapt, dan is hij zeker achter slot en grendel gezet te worden. Het misdrijf is inmiddels gepleegd; de strafbepaling van artikel 311 is dus weer repressief. Indien de wet nu ook een bepaling bevatte dat iedere staatsburger een slot op zijn huisdeur moet hebben, dan zou zulk een bepaling een preventief karakter dragen, daar zij de strekking heeft het misdrijf te voorkomen.

De vraag kan worden gesteld of alleen reeds het vooruitzicht bij overtreding der wet gestraft te zullen worden, de menschen er niet van weerhouden zal het strafbare feit of het misdrijf achterwege te laten.

Het antwoord hierop moet bevestigend luiden; inderdaad schuilt er in iedere strafbepaling een preventieve werking, maar de aard, het wezen dezer bepalingen is, zooals wij hebben aangetoond, niet preventief, indien zij niet tevens datgene voorschrijven, hetwelk dienen moet om het plegen van het strafbare feit of het misdrijf te voorkomen.

Beziet men thans de artikelen 329 en 330 nader, dan zal het duidelijk zijn, waarom deze een repressief karakter dragen, immers van een voorbehoedende werking is geen sprake; zij bepalen eenvoudig dat wie het een of ander bedrog op zijn kerfstok heeft, met den strafrechter in aanraking zal komen. De boterwet van 1889 (en ook die van 1900 en 1908) daarentegen doet wèl middelen aan de hand, om bedrog met boter te voorkomen. Artikel 2 bijvoorbeeld, hetwelk voorschrijft dat een surrogaat van boter bij aflevering of in een winkel of eenige openbare verkoopplaats voorhanden, als zoodanig moet zijn aangeduid, draagt om die reden een preventief karakter, want door voor te schrijven dat het surrogaat moet zijn gemerkt, tracht de wet het bedrog te voorkomen.

2e. de wet beschermt niet een bepaalden persoon, maar een belangrijken tak van nijverheid tegenover oneerlijke mededinging.

Met betrekking tot het onder 2e genoemde, zouden wij de opmerking willen maken, dat ook de artikelen in het Wetboek van Strafrecht niet een bepaalden persoon betreffen. Uit de verdere verklaringen van den minister blijkt dan ook wel, dat het meer de bedoeling was er op te wijzen dat het Wetboek van Strafrecht in het algemeen regelde, hetgeen de nieuwe wet ten opzichte van een bepaalde aangelegenheid in het bijzonder zou doen.

Naar Z. E. verder mededeelde, was men door middel van de artikelen 329 en 330 bovendien niet eens altijd in staat. den schuldige te doen straffen, hetzij omdat de listige kunstgrepen genoemd in het tweede lid van artikel 329 ontbraken, hetzij omdat de vervalsching waarvan artikel 330 spreekt, niet vaststond wegens de onzekerheid of een bijgemengde stof al dan niet tot de aan de waar vreemde bestanddeelen moest worden gerekend.

Het wetsontwerp beoogde juist aangaande die beide punten zekerheid te geven, omdat het weglaten van den voorgeschreven naam „margarine" of „surrogaat" een listige kunstgreep zou zijn en de in het eerste artikel opgegeven uitsluitende bestanddeelen, ieder ander toevoegsel als een vreemd bestanddeel aanwijzen, zoodat natuurboter met margarine vermengd, een vervalschte eetwaar zou zijn. De boterwet werkte dus m.a.w. de toepassing der artikelen van het Wetboek van Strafrecht in de hand.

Volgens den minister bestond ook het gevaar dat boter werd vermengd met meel, suiker en stroop. Vermoedelijk zullen de gevallen van vervalsching met suiker en *witte* stroop wel niet zeer talrijk zijn geweest. Afgezien evenwel van het feit of vervalschingen op die wijze al dan niet veelvuldig plaats hadden, is het duidelijk, zooals ook de minister opmerkte, dat men in zulk een geval te doen heeft met een verknoeid of vervalscht levens- of genotmiddel, zoodat de artikelen van het Wetboek van Strafrecht van toepassing zijn. Maar bovendien bestond er geen industrie welke met meel bereide boter als een surrogaat in den handel bracht en nog veel minder was er sprake van, dat zulk een mengsel belangrijke concurrentie aan den boterhandel aandeed.

Ten slotte moest ook niet uit het oog verloren worden het feit, dat een bijzondere regeling doelmatiger was dan een alles en daarom te veel omvattende algemeene bepaling in het strafwetboek.

Contrôle op het vervoer, zooals de landbouwcommissie die

wenschte, achtte de regeering onmogelijk, omdat deze, al werd daarvan ook met het meeste beleid gebruik gemaakt, de vrijheid van verkeer al te zeer zou belemmeren. Contrôle bij in- en uitvoer zou moeilijk zijn door de groote hoeveelheid aangevoerde vaten, terwijl de exporteur bij uitvoer naar Engeland en Duitschland onderworpen was aan de in die landen geldende bepalingen betreffende de aanduiding der waar door het woord „margarine". In verband met een en ander had de regeering dan ook geen bepalingen als deze in de wet opgenomen.

Deze uitlatingen van de regeering bewijzen, dat zij in die dagen in het minst niet vermoedde hoeveel moeilijkheden onzen uitvoerhandel in de naaste toekomst tengevolge van de voorkomende knoeierijen stonden te wachten. Inderdaad, maar tot onze groote schade, zou eerlang blijken dat de Nederlandsche exporteur bij uitvoer naar het buitenland, aan de aldaar bestaande bepalingen was onderworpen! Een tiental jaren later was de meening van regeering en volksvertegenwoordiging ten opzichte van de contrôle op het vervoer en den in- en uitvoer dan ook wel heel wat veranderd (zie blz. 88 en 96).

Het wetsontwerp vond in de Staten-Generaal geenszins algemeene instemming. De bezwaren van de kamerleden zijn te begrijpen, wanneer men bedenkt dat een regeeringsbemoeiing met een bepaalden tak van handel iets geheel nieuw was. Een ingrijpen van de overheid, zooals door de regeering werd voorgesteld, ging velen daarom reeds te ver; de staat behoorde zich geheel buiten het bedrijfsleven te houden. Het wetsontwerp moest dan ook enkele wijzigingen ondergaan, welke evenwel niet van bijzonder ingrijpenden aard waren; de heele (oorspronkelijke) redactie van het wetsontwerp maakte dat ook wel niet goed mogelijk.

Op den 3den Mei 1889 kwam het nader gewijzigd ontwerp van wet bij de Tweede Kamer in openbare beraadslaging, alwaar het op 5 dagen een onderwerp van bespreking uitmaakte. Ten slotte werd het ontwerp met 68 tegen 19 stemmen aangenomen. De Eerste Kamer behandelde het wetsontwerp in haar zitting van 20 Juni 1889 en nam het vervolgens met 32 tegen 10 stemmen aan. Na door den Koning te zijn bekrachtigd, volgde de afkondiging der wet in het staatsblad no. 82 van den 23sten Juni van hetzelfde jaar.

Zooals we reeds meedeelden, werd het ontwerp niet met algemeene instemming begroet. Een deel van de leden oefende kritiek

uit, omdat zij zich van de resultaten niet veel voorstelden. Een andere groep kantte zich tegen het ontwerp uit vrees dat het de bedrijfsvrijheid te veel zou belemmeren, terwijl er in de derde plaats leden waren die een boterwet overbodig achtten. De argumenten welke de laatstgenoemde heeren ter verdediging van hun opvatting aanvoerden, vestigen evenwel den indruk dat zij in den grond van de zaak eveneens tot de tegenstanders van een overheidsbemoeiing met het bedrijf behoorden.

Sommige leden verwachtten dus van een boterwet niet den minsten invloed op den bestaanden gang van zaken, een verwachting welke inderdaad uitgekomen is. Het is alleen maar de vraag, waarom zij in de uitwerking der wet zoo weinig vertrouwen stelden. Eén der leden maakte in verband hiermede de zeer juiste opmerking dat boter zoodanig met vreemde vetten was te vermengen, dat dit bedrog niet kon worden ontdekt. Andere tegenstanders van het wetsontwerp troostten zich met de gedachte dat de wet toch „een dood paard zou blijken", „gebonden aan een boom".

Enkele leden waren van meening dat het niet juist was dat de regeering den boterhandel in het bijzonder beschermde, terwijl zij er toch niet aan dacht een wetsontwerp, houdende bepalingen ter voorkoming van bedrog in den suiker- of papierhandel in te dienen.

De steun van staatswege zou voorts den prikkel van de boterbereiders verzwakken om hun product voortdurend te verbeteren. De leden die dit vreesden, verloren blijkbaar uit het oog dat het niet de bedoeling van de wet was, de hoedanigheid van het product op te voeren. Ook moet men niet vergeten, dat het hier niet ging om een niet-levensvatbaren tak van handel, kunstmatig op de been gehouden, maar om een belangrijken tak van volkswelvaart, die in zichzelf kracht genoeg bezat om tot bloei te komen, te beschermen tegen oneerlijke mededinging van de zijde der knoeiers.

Andere leden gingen in hun vrees nog een stapje verder, door in het wetsontwerp een bevoordeeling, een protectie van den landbouw te zien, ja zelfs „een proeve van agrarische wetgeving". Werd het ontwerp tot wet verheven, dan voorzagen zij een belemmering van den handel in een „voortreffelijk" en „volkomen onschadelijk" voedingsmiddel als de margarine was. De regeering had toch ook niet ingegrepen, toen de meekrap door de alizarineindustrie werd verdrongen.

Ook werd er op gewezen dat vrijwel alle knoeierijen met margarine werden uitgevoerd, terwijl eveneens op andere wijze,

bijvoorbeeld door toevoeging van water, werd geknoeid. Evenmin zou het wetsontwerp er toe kunnen bijdragen een prijsverbetering van het Nederlandsche zuivelproduct teweeg te brengen.

Sommigen achtten het bedenkelijk dat het publiek er toe werd gebracht op den staat te gaan steunen. De menschen moesten leeren op eigen beenen te staan; in werkelijkheid zouden zij ook niet bedrogen worden, omdat niemand voor een lageren prijs kon verwachten, hetgeen slechts voor veel meer geld verkrijgbaar is, een opmerking, die er niet van getuigt dat men zich een zeer duidelijk beeld had gevormd van de wijze waarop het bedrog plaats had. Overigens gevoelden deze leden blijkbaar heel weinig voor een overheidsbemoeiing in het belang van de volksgezondheid of ter bescherming van den eerlijken producent en handelaar.

Ten slotte geloofden sommige leden dat de wetgever zich niet behoorde te bemoeien met den strijd tusschen twee industrieën en dat hij, eenmaal op dat spoor, eveneens andere industrieën, met name de margarine-industrie, preventief tegen oneerlijke concurrentie behoorde te beschermen.

In de memorie van antwoord worden de argumenten der tegenstanders van het wetsontwerp en de te berde gebrachte bezwaren wel weerlegd. Wij wezen reeds op de groote moeilijkheid welke men bij de uitvoering der wet zou ondervinden, tengevolge van het feit, dat niet ten allen tijde vermenging met margarine zou zijn vast te stellen. De beteekenis hiervan werd door den minister weerlegd op grond van de veronderstelling dat op die wijze niet op zoodanige schaal viel te knoeien, dat er noemenswaardige voordeelen mede konden worden behaald. De door de regeering geraadpleegde deskundigen waren n.l. van oordeel, dat een bijmenging van minder dan 10 % vreemde vetbestanddeelen niet kon worden ontdekt, maar dat een hoeveelheid van boven de 25% steeds zou zijn vast te stellen.

Uit deze verklaring blijkt evenwel dat knoeierijen, het wetsontwerp ten spijt, toch niet in alle gevallen te ontdekken waren. De deskundigen deden het verder voorkomen, alsof een bijvoeging van slechts 10% margarine niet veel voordeel zou opleveren. Wij achten dat zeer de vraag vooral wanneer het groote partijen betreft. Maar in de woorden van de bovenbedoelde specialisten ligt eveneens opgesloten dat onder bepaalde omstandigheden een vermenging met bijvoorbeeld 24% margarine evenmin zou zijn vast te stellen en dat is toch zeker niet een te verwaarloozen hoeveelheid.

Zooals wij later zullen zien, berust juist op dit eigenaardige feit de tot standkoming van de botercontrôle (zie hoofdstuk VI).

Wat het bedrog in andere takken van industrie betreft, waartegen geen wettelijke maatregelen in uitzicht werden gesteld, meende de regeering dat de artikelen van het Wetboek van Strafrecht met betrekking tot het plegen van bedrog, voldoende waren.

Dat een wet als deze den prikkel zou verzwakken om tot verbetering van het product over te gaan, kon de minister niet toegeven. Niet alle boter bracht denzelfden prijs op en de handel zou toch rekening blijven houden met de kwaliteit; eveneens was de concurrentie met het buitenland nog van invloed, alle omstandigheden waaraan de wet niets af of toe deed. Ook de prijzen zou de wet niet verhoogen, maar dat was ook niet haar bedoeling.

Van een protectionistisch karakter was volgens de regeering in deze wet geen sprake. Het doel was alleen, een bepaalden tak van nijverheid te beschermen tegen oneerlijke mededinging en dus te trachten, tot herstel der gestoorde rechtsorde te komen. Dat die maatregelen nu in het belang van den landbouw waren, kon bij een wet tot wering van bedrog niet in aanmerking genomen worden. De wet koos dan ook niet partij voor den landbouw, maar voor het recht. Toen daarentegen de meekrapcultuur met ondergang werd bedreigd, waren de omstandigheden anders. Van den naam van de meekrap heeft de alizarine-industrie zich nimmer bediend en van een oneerlijke concurrentie kon toen dus niet gesproken worden.

Daar boter hoofdzakelijk met margarine werd vermengd, schreef men de knoeierijen voornamelijk aan dit artikel toe. Zooals reeds gezegd, kwam de toevoeging van suiker e.d. vermoedelijk niet zooveel voor. Wel achten wij de afwezigheid van een bepaling betreffende het maximum water- of een minimum vetgehalte een leemte in de wet. Water kan niet als een vreemd bestanddeel worden aangemerkt, zoodat ook de artikelen in het strafwetboek niet van toepassing zijn. Daar het in koemelk voorkomt, zal degene die het in ruime mate aan de boter toevoegt, niet met artikel 1 der wet in strijd komen. Eerst bij de wet van 1908 heeft men in die leemte voorzien (zie blz. 246 en 262).

Dat het publiek uit eigen oogen moet leeren zien, daarvoor is zeker veel te zeggen, al komt er in de praktijk dan ook meestal weinig van terecht. Het geldt hier evenwel twee producten, welke op het oog doorgaans niet van elkaar zijn te onderscheiden, een omstandigheid, waardoor het surrogaat juist dikwijls veel te duur

wordt betaald. Terecht merkte de minister dan ook op, dat het minderwaardige, goedkoopere product bij het publiek juist voor een groot deel ingang weet te vinden, door het in den waan te brengen, met het meerwaardige en dus duurdere artikel te doen te hebben. En behalve „voortreffelijke" en „volkomen onschadelijke" voedingsmiddelen werden ook wel toegevoegd vetten, waarop die gunstige omschrijvingen niet van toepassing waren.

De feiten wezen dan ook wel uit dat van een eerlijken strijd geen sprake was en dit wettigde het ingrijpen van de regeering. Om een speciale bescherming werd door de margarine-industrie niet gevraagd en een oneerlijke concurrentie in dien zin, dat bijvoorbeeld boter van slechte hoedanigheid onder den naam van margarine wordt verkocht, zal wel zelden of nooit voorgekomen zijn.

Wat nu de artikelen zelve aangaat (zie bijlage I), over artikel 1, betreffende de omschrijving van hetgeen boter is, is uitvoerig van gedachten gewisseld. Oorspronkelijk achtte men een onderscheiding alleen naar de vetbestanddeelen voldoende en in overeenstemming met het doel van het wetsontwerp, n.l. boter en margarine uit elkaar te houden. Het artikel luidde toen:

> „In den zin der wet is boter het vetartikel, waarin geen andere bestanddeelen van *vet* voorkomen dan die van melk afkomstig zijn", enz.

Later heeft men voor alle zekerheid toch maar de woorden „behalve zout en kleursel" toegevoegd, waarmede men wilde voorkomen dat toevoeging van heterogene bestanddeelen, als meel, stroop en suiker, het recht op den naam van boter *niet* zouden doen verloren gaan, hoewel, zooals we reeds opmerkten, de wet niet tot doel heeft vervalsching van levensmiddelen tegen te gaan en artikel 330 van het Wetboek van Strafrecht in zulke gevallen van toepassing is. Door deze toevoeging kwam de wet meer in overeenstemmig met de Britsche. Verder is, teneinde alle onduidelijkheid te voorkomen, omschreven, wat onder surrogaat moet worden verstaan.

Intusschen zou het oorspronkelijke in artikel 2 gestelde voorschrift, dat op de verpakking van het surrogaat of op de waar zelve het woord „margarine" moet voorkomen, tot het vermelden van een onwaarheid dwingen. Want onder die surrogaten zijn er, die geen margarine, maar andere vetten van mindere voedingswaarde bevatten. Daarom heeft men later aangegeven, in welk geval het woord „margarine" door „surrogaat" vervangen

moet worden. Tevens is het daardoor mogelijk het gebruik van misleidende namen voor boter, zooals „dansk", „butterine" e. d. te beletten.

Wat artikel 2 verder betreft, merken we op dat men om reeds genoemde redenen, het vervoer van surrogaten niet in de regeling wilde opnemen. De naam van het surrogaat behoeft dus niet voor te komen op de facturen, cognossementen e. d.

Het verdient ook de aandacht dat in artikel 2 slechts verboden is een surrogaat van boter te leveren of het in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden te hebben, indien daarop niet de vereischte aanduiding voorkomt. Het verbod betreft derhalve geen goederen welke bijvoorbeeld nog in een magazijn of pakhuis zijn opgeslagen. Evenmin is voorgeschreven dat de letters onuitwischbaar moeten zijn; duidelijke letters werden voor het doel blijkbaar voldoende geacht.

Met betrekking tot artikel 3 merken wij op, dat de ambtenaren, genoemd in de punten 1 tot en met 6 van artikel 8 van het Wetboek van Strafvordering zijn: de veld- en boschwachters; de officieren en onder-officieren der maréchaussée; de directeuren en commissarissen van politie en de waterschouten; de burgemeesters, of degenen die hen vervangen, doch alleen in de gemeenten alwaar geen commissarissen van politie zijn; de kantonrechters en de ambtenaren van het openbaar ministerie, behalve die bij de kantongerechten.

Bij de behandeling van artikel 4 merkten eenige leden op, dat de woorden: „ook tegen den wil van den gebruiker of bewoner" konden vervallen en wel in verband met de bepaling in artikel 158 (thans 159) der grondwet, welke aldus luidt: „Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens een bijzonderen of algemeenen last van eene magt door de wet aangewezen".

De meening van de leden, die krachtens dit grondwetsartikel de bovengenoemde woorden wilden laten vervallen, is natuurlijk onjuist, daar dit artikel het binnentreden van de woning tegen den wil van den bewoner alléén toestaat, als de wet het bepaalt. Zonder die woorden is het geval als in onze constitutie bedoeld, dus niet aanwezig, reden waarom men ze dan ook niet heeft laten vervallen.

De artikelen 5 en 6 handelen over het nemen van monsters en de eventueel toe te kennen vergoeding, alsmede de wijze waarop de monsters moeten worden genomen en het onderzoek uitgevoerd.

Met de „deskundigen" had men meer speciaal de scheikundigen van de landbouw-proefstations op het oog, waarvan er bij het tot stand komen van de wet weliswaar slechts één bestond, maar waarvan nog drie zouden worden opgericht. Mocht er behoefte ontstaan aan meer onderzoekers, dan zouden „beproefde scheikundigen" in aanmerking komen om in die behoefte te voorzien.

Artikel 7 treft een regeling ten aanzien van de straffen welke worden toegepast bij overtreding van een der bepalingen van artikel 2 der wet. Het door sommige kamerleden voorgestelde gevaar, dat een winkelier hier te lande straffeloos het verbod van artikel 2 zou kunnen overtreden, door kunstboter van een buitenlandschen fabrikant te betrekken, is niet groot. Immers, behalve dat zulk een fabrikant, zoodra hij hier te lande kwam, de straf zou worden opgelegd, kan volgens artikel 8 de straf der openbaarmaking van het vonnis op hem worden toegepast. Daar voorts in het vonnis zal worden vermeld dat de binnenlandsche winkelier die van verdere rechtsvervolging werd ontslagen, van hem heeft gekocht, zal ook de naam van dien winkelier in het vonnis worden vermeld, hetgeen deze wel zal afschrikken van verdere bestellingen bij bedoelden fabrikant.

De artikelen 9 en 10 behandelen geen principiëele zaken en behoeven ook geen verdere toelichting.

HOOFDSTUK IV.

De werking der boterwet van 1889. — De plannen tot wijziging.

De boterwet van 1889 heeft aan de gestelde verwachtingen, dat zij een einde zou maken aan het verkoopen van surrogaten van boter onder den naam en tegen den prijs van natuurboter, niet beantwoord. Noch aan de knoeierijen in het binnenland, noch aan die in den buitenlandschen handel werd een einde gemaakt.

De geringe uitwerking der wet moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan de slechte handhaving daarvan, alsmede aan de redactie van sommige artikelen, in het bijzonder van artikel 2, dat te veel ruimte overliet voor ontduiking der wettelijke voorschriften.

Wat de *slechte handhaving der wet* betreft, waren de vele klachten welke daarover steeds werden vernomen van dien aard, dat de *Vereeniging tot bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel* in 1892 bij den Minister van Justitie er op aandrong: „de bepalingen der boterwet gestrenger te doen handhaven".

Dat die klachten niet ongegrond waren, blijkt uit een door den secretaris van het *Nederlandsch Landbouw Comité (N. L. C.)* in verband met deze kwestie opgesteld rapport.

Aan de ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de kantongerechten, die belast waren met de vervolging der overtredingen der wet, waren twee proefstations aangewezen, n.l. dat te Hoorn en dat te Breda, waarheen de bij hun parket ingekomen monsters boter moesten worden gezonden tot onderzoek. Welnu, in 1891 werden door die ambtenaren naar Hoorn slechts 75 monsters en naar Breda slechts 61 monsters ter onderzoeking gezonden.

In het licht van deze cijfers is het te begrijpen dat de Minister van Justitie gehoor gaf aan het verzoek van bovengenoemde vereeniging en een circulaire uitvaardigde om bij de ambtenaren van politie aan te dringen, meermalen monsters te nemen bij de verschillende koopers van boter.

Die aanschrijving had tengevolge, dat het aantal monsters boter door de ambtenaren van het Openbaar Ministerie naar de proefstations te Hoorn en Breda opgezonden, niet weinig steeg.

In 1892 werden in eerstgenoemd station 710 monsters onderzocht, waarvan 127 een surrogaat van boter bleken te zijn; in Breda werden in datzelfde jaar 444 monsters onderzocht (zie ook blz. 126), waarvan 155 surrogaat van boter waren, dat is niet minder dan respectievelijk 18 % en 35 %!

Niettegenstaande deze betere handhaving der wet bleven de klachten aanhouden, in verband waarmede het N. L. C. met medehulp van de *Vereeniging tot bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel* bij de verkoopers in de verschillende steden — waar het bedrog voornamelijk school — lijsten rondzond met het verzoek, daarop hun handteekening te willen stellen met opgave hoeveel maal de politie in hun winkel een monster boter had genomen, om onderzocht te worden bij één der beide proefstations. Hierdoor kwam het volgende aan het licht.

STEDEN	NIMMER	EENMAAL
Utrecht	49	6
Leiden	48	11
Haarlem	29	8
's-Gravenhage	14	3
Delft	9	1

De secretaris van het N. L C. maakte naar aanleiding van de uitkomst van dit onderzoek de gevolgtrekking, dat de getallen „een sprekend bewijs" van de onvoldoende handhaving der wet zijn.

Inderdaad is, met name in de eerstgenoemde drie steden, het aantal winkeliers bij wie in den loop der jaren nooit een monster boter genomen werd, op zichzelf genomen, niet gering. Om zich een volkomen zuiver beeld te kunnen vormen van de slechte handhaving der wet, zou men echter moeten weten hoe groot het totaal aantal boterverkoopers in die steden was.

Beziet men de cijfers evenwel in verband met de andere genoemde feiten, dan krijgen zij meer beteekenis en kan men er wel uit afleiden dat politie en justitie zich aan de handhaving der wet niet zooveel gelegen lieten liggen.

Weliswaar noemt de wet van 1889 in artikel 3 verschillende groepen van ambtenaren die met het opsporen van de bij die wet strafbaar gestelde feiten zijn belast, maar het spreekt wel vanzelf

dat burgemeesters, commissarissen van politie, kantonrechters, officieren der maréchaussée en dergelijke personen, zich met het nemen van botermonsters niet bezighouden. Dit werk wordt uit den aard der zaak aan de onder hen staande ambtenaren, zooals de rijks- en de gemeentepolitie opgedragen, maar deze waren weer te veel met andere werkzaamheden belast, dan dat door hen *dagelijks, onafgebroken* kon worden gewaakt tegen overtreding der wet, iets wat juist een vereischte is. Bovendien waren genoemde ambtenaren van de noodzakelijkheid van een uiterst strenge handhaving der wet veelal niet doordrongen en evenmin waren zij op de hoogte van den boterhandel, noch van de kwade praktijken die daarin voorkwamen.

Teneinde in de op dit gebied bestaande leemten te voorzien, wordt in het genoemde rapport voorgesteld: „voor het opsporen van de overtredingen der boterwet aan te stellen mannen, die op de hoogte zijn van den boterhandel en die onophoudelijk en uitsluitend toezicht moeten uitoefenen op de handhaving der wet" en dienovereenkomstig artikel 3 aan te vullen met de woorden: „alsmede twee of meer door Onzen Minister van Justitie uitsluitend daarvoor te benoemen ambtenaren".

Een tweede oorzaak van de geringe uitwerking der wet vormde, zooals we meedeelden, *de redactie van sommige artikelen.*

Het eerste lid van artikel 2 bijvoorbeeld verbiedt een surrogaat van boter te leveren of het in een winkel of eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden te hebben, indien niet op de waar zelf het woord „margarine" of, is de waar niet uit oleo-margarine bereid, het woord „surrogaat" in duidelijke letters voorkomt.

Oorspronkelijk was zelfs het verbod van „leveren" in dit artikel niet opgenomen, maar de regeering achtte de invoeging daarvan gewenscht, om aan het bedrog, dat vooral door de z.g. potjesboeren en in het algemeen door de tusschenhandelaren en leveranciers aan particulieren werd gepleegd, een einde te maken.

Dit voorwaardelijke verbod van „levering" bleek in de praktijk echter niet afdoende. Volgens artikel 667 B.W. toch, geschiedt de levering van roerende zaken, onlichamelijke uitgezonderd, door de enkele overgave, welke door den eigenaar of in zijn naam is verricht. Deze overgave nu ontsnapte in den regel aan het oog van de in artikel 3 genoemde ambtenaren, belast met de opsporing der bij deze wet strafbaar gestelde feiten. Maar bovendien, al was de overgave door de bedoelde ambtenaren waargenomen en dit feit door het proces-verbaal of de te hooren getuigen bewezen, dan nog was

het moeilijk het bewijs te leveren van de omstandigheid, dat de verdachte waar niet op de in de wet omschreven wijze als surrogaat of margarine was aangeduid. Evenmin was het bewijzen dat de waar geen boter is in den zin der wet, zoo goed als onmogelijk, daar de ambtenaren, wanneer de waar in het huis van den kooper gebracht is, niet bevoegd zijn buiten diens toestemming dat huis binnen te gaan en van de geleverde waar een monster te nemen.

Voorts was gebleken dat artikel 2 te veel ruimte overliet voor ontduiking der wet. Zoo liet het bijvoorbeeld de gelegenheid, het publiek te misleiden, door de aanduiding van het kunstproduct op een niet in het oog loopende of zelfs voor de koopers niet zichtbare plaats aan te brengen. Ook werd als een leemte gevoeld dat geen regeling opgenomen was betreffende het toezicht op de bewaarplaatsen en het vervoer, terwijl de genoemde straffen over het algemeen veel te licht werden beschouwd.

Behalve deze feiten, had de wet van 1889 nog meer leemten en tekortkomingen. Daar zij bij de behandeling van de wet van 1900 nog uitvoerig ter sprake zullen komen, zullen wij er thans niet verder op ingaan.

In het reeds genoemde rapport van den secretaris van het N. L. C. wordt door den schrijver verbetering mogelijk geacht door verscherping der artikelen der bestaande wet.

Als een doeltreffende verscherping werd door sommigen wel een verplichte kleuring der margarine aanbevolen. Dergelijke voorschriften vond men namelijk in enkele buitenlandsche wetten en wetsontwerpen, welke het kleuren van margarine verplichtend stellen.

Zoo had men bijvoorbeeld in New-Hampshire, in de wet van 27 Augustus 1885 nota bene bepaald, dat in den handel gebrachte kunstboter „lichtrood" gekleurd moest zijn. Het behoeft nauwelijks gezegd dat een dergelijke bepaling eerst recht een bescherming van „agrarische" belangen beteekent en een benadeeling van een tak van nijverheid. Want het staat wel vast dat een grijsachtig-witte vetmassa (ongekleurde margarine) of een roode substantie niet bijzonder in den smaak van het publiek valt. Zulk een voorschrift is dan ook niet in overeenstemming met goede economische beginselen. Maar bovendien is het nog zeer de vraag of van een dergelijk voorschrift in de praktijk veel terecht zou komen. Dat zou vermoedelijk wel niet het geval zijn, want men heeft immers niet de minste zekerheid dat het door de fabrikanten wordt opgevolgd,

tenminste niet, zonder een zeer ver doorgedreven toezicht op de bereiding, met alle daaraan verbonden bezwaren.

Het bezwaar van de benadeeling der margarine-industrie door de verplichte kleuring vervalt door een voorschrift om zetmeel, phenolphtaline, sesamolie of sommige andere stoffen aan het kunstproduct toe te voegen. Daardoor toch behoudt de margarine de gewenschte gele kleur, maar is zij toch door een eenvoudige reactie dadelijk aan te toonen.

Dit stelsel van de z.g. latente kleuring dankt zijn ontstaan aan den ook hier te lande welbekenden Duitschen professor Soxhlet, die dit denkbeeld opperde tijdens de beraadslagingen over de eerste margarine-wet in Duitschland in het jaar 1887.

Zooals wij in een met betrekking tot dit onderwerp geschreven brochure van den heer S. van den Bergh Jr., margarinefabrikant, aangeteekend vonden, berustte dit stelsel volgens de eigen woorden van prof. Soxhlet op het volgende beginsel: [1])

> „De toevoeging van een onschadelijke stof, in minimale hoeveelheid, die de kleur, den smaak, den reuk, alle uiterlijke eigenschappen en de gebruikswaarde der margarine in geen enkel opzicht verandert, er niet uit verwijderd en door een eenvoudig middel door iedereen spoedig ontdekt kan worden, ook dan wanneer de natuurboter slechts met 1/10 van aldus gekenmerkte margarine is vermengd".

Bij de wet van 1887 is men in Duitschland op dit denkbeeld niet ingegaan, waarschijnlijk omdat het te laat geopperd was; bij de tweede margarine-wet in 1897 speelde het latent kleuren der margarine echter een groote rol. De genoemde moeilijkheden, welke zich bij de praktische uitvoering voordoen, worden dan evenwel niet uit den weg geruimd. Wij komen in hoofdstuk VI (zie blz. 149 e.v.) nog uitvoerig op deze kwestie terug.

Een verscherping der wet in den zin van een Engelsch wetsontwerp in die dagen, n.l. dat de verkoopers van margarine zich in een openbaar register moeten laten inschrijven, zal ook weinig uitwerken. Immers, is het zéér waarschijnlijk, dat het publiek die registers weinig of nooit zal gaan inzien, waardoor het karakter van openbaarheid niet in die mate zal worden bevorderd, als men zich voorstelt (zie ook blz. 247).

Geen van de genoemde voorstellen kan dan ook de instemming van den secretaris van het N. L. C. verwerven. Anders staat hij evenwel tegenover aanvulling van de redactie van artikel 2, hetwelk

---

[1]) S. van den Bergh Jr.: „De verplichte toevoeging van sesam-olie bij de margarine", 1904, blz. 7 en 8.

hij wil verscherpen. In overeenstemming met de gebleken leemten, wil hij het verbod, in bepaalde gevallen te „leveren" of „voorhanden te hebben", uitgebreid zien.

Voorts gaat hij accoord met een bepaling, opgenomen in de wet op de margarine in Iowa (V. S. van Noord-Amerika), welke bepaling ook in het reeds genoemde Engelsche wetsontwerp was voorgesteld. Volgens deze werden ook de hotels, restauraties en dergelijke voor het publiek toegankelijke plaatsen aan het toezicht onderworpen. In Iowa mocht geen hotelhouder, noch iemand anders, die een inrichting voor het publiek toegankelijk houdt, aan de bezoekers eenig surrogaat voor natuurboter voorzetten, tenzij daarbij was gevoegd een plakkaat, waarop vermeld was, uit welke bestanddeelen het artikel was samengesteld. Dit voorschrift maakte het binnentreden van alle plaatsen, waar bedoelde bedrijven werden uitgeoefend, aan de ambtenaren met het toezicht belast, noodzakelijk. Het is echter wel opmerkelijk dat de rapporteur, hoewel hij een aanvulling van de wet in dien zin, aanbevelenswaardig acht, zich toch afvraagt of een dergelijke scherpe resolutie in het kader van onze wetgeving past!

In overeenstemming met zijn voorstellen, achtte hij de volgende wijzigingen in de boterwet noodig:

In artikel 1 moet tusschen de woorden „geen" en „boter" worden ingelascht „zuivere natuur".

In artikel 2 moet het verbod in bepaalde gevallen te „leveren" of „voorhanden te hebben" worden uitgebreid tot het „verzenden", „te koop aanbieden" en te „venten".

Een drietal artikelen moeten aan de wet worden toegevoegd, luidende:

Artikel 2a. „Het is verboden andere dan zuivere natuurboter te vervoeren, tenzij, behalve het bij art. 2 bepaalde, bovendien de naam en woonplaats van den afzender, van den vervoerder en van den geadresseerde met duidelijk leesbare letters op de verpakking is geplaatst".

„Bij overtreding kunnen zoowel afzender als vervoerder gestraft worden".

Artikel 2b. „Elke houder van een voor het publiek toegankelijke lokaliteit mag alleen dan een surrogaat van boter aan de bezoekers voorzetten of toedienen, doen voorzetten of doen toedienen, indien bij dat surrogaat is toegevoegd een plakkaat met het woord „surrogaat" of „margarine".

Artikel 2c. „Hij die in 't bezit is van, of die het toezicht heeft over eenig surrogaat van boter, niet voorzien van het bij deze wet vereischte woord „surrogaat"' of „margarine", zal geacht worden bekend te zijn, gedurende den tijd, dat hij in 't bezit is of zoolang het toezicht duurt, met het ware karakter en den waren naam, als in deze wet dergelijk mengsel of namaaksel van boter is genoemd".

Aan artikel 3 zou moeten worden toegevoegd: „alsmede twee of meer door Onzen Minister van Justitie uitsluitend daarvoor te benoemen ambtenaren".

In artikel 4 wordt de uitdrukking: „de winkels of andere openbare verkoopplaatsen" veranderd in: „De fabrieken, bewaarplaatsen, winkels en andere openbare plaatsen". Dezelfde verandering moet worden aangebracht in alinea 2 van hetzelfde artikel, terwijl de overige artikelen, voor zoover noodig, met deze artikelen in overeenstemming moeten worden gebracht.

De in dit rapport neergelegde voorstellen tot aanvulling van de wet van 1889 zijn later door een commissie van drie deskundige leden uit het N. L. C. aan een nader onderzoek onderworpen.

Het zou te ver voeren, om ook de meeningen van de leden dezer commissie in bijzonderheden te bespreken, zoodat we zullen volstaan met het naar voren brengen van de voornaamste punten.

De commissie kon zich met de voorgestelde wijzigingen van artikel 1 niet vereenigen, daar deze den schijn kon wekken, dat er behalve „zuivere natuurboter", ook nog andere boter bestaat.

Wat de kwestie van de contrôle op het vervoer betrof, verschilde de meerderheid der commissie in meening met den minister, die in zijn memorie van toelichting te kennen gaf, dat zulk een contrôle de vrijheid van vervoer al te zeer zou belemmeren (zie blz. 79).

De commissie was voorts van oordeel dat de in het rapport bedoelde wijzigingen in zekere opzichten te ver reikend waren, waarom zij van oordeel was dat aan de eerste alinea van artikel 2 moesten worden toegevoegd de woorden: „te verzenden, te vervoeren". Twee der leden waren van meening dat daarmede kon worden volstaan, terwijl zij het noodig achtten, ook de fabrieken en bewaarplaatsen in het artikel op te nemen.

Verder vestigde de commissie nog de aandacht op een onvolledigheid van artikel 2, hetwelk wel verbiedt het in een winkel voorhanden hebben van ongemerkt surrogaat, maar niet het opstellen in den winkel van een geheel naar den eisch der wet gemerkt vat in dier voege, dat de bezoekers van den winkel onmogelijk kunnen zien dat het vat als verpakking van surrogaat gemerkt is. Dat daarvan door den oneerlijken handel partij kon worden getrokken, moge blijken uit het vonnis van het kantongerecht te 's-Gravenhage van 27 April 1893 (zie Weekblad van het Recht no. 6332 van 17 Mei 1893), waaraan de volgende overwegingen zijn ontleend:

Overwegende toch „dat art. 2 der wet van 23 Juni 1889 (Stbl. no. 82) alleen vordert dat het woord „margarine" of „sur-

rogaat" in duidelijke letters òf op de verpakking òf op de waar zelve voorkomt, wanneer men in eenen winkel een surrogaat van boter voorhanden heeft;

dat, zooals blijkt uit het proces-verbaal en uit de verklaring der relatanten het woord „margarine" in duidelijke letters op het tonnetje was gebrand;

dat dus beklaagde het voorschrift der wet ten volle heeft nagekomen;

dat wel is bewezen dat het tonnetje zoodanig was geplaatst dat het woord „margarine" (op het tonnetje gebrand) voor de bezoekers onzichtbaar was, maar dat zoolang de wet alleen vordert dat de bedoelde woorden duidelijk op de verpakking of op de waar moeten voorkomen, het niet aangaat deze wetsbepaling zoo te interpreteeren en uit te breiden dat daaruit wordt gelezen dat deze woorden den bezoekers in het oog moeten vallen, hem althans niet onzichtbaar moeten zijn".

Hoewel een vonnis nog geen jurisprudentie vestigt, zoo meende de commissie toch dat het wenschelijk zou zijn, bij een herziening der wet een bepaling ter voorkoming van fraude, als waarvan dit vonnis blijk gaf, aan artikel 2 toe te voegen. Door die bepaling zou dan moeten worden belet dat het met het woord surrogaat gemerkte gedeelte van de uitgestalde waar of verpakking aan het oog van het publiek wordt onttrokken.

Het resultaat van een en ander is geweest dat het N L. C. zich met een verzoekschrift tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft gericht, waarin, na de uitgebrachte adviezen, de voorgestelde wijzigingen werden neergelegd en waarin den leden der Tweede Kamer werd verzocht, het ontwerp van wet van 3 December (zie blz. 79 e. v.) niet aan te nemen, maar daarentegen de regeering uit te noodigen de wet van 23 Juni 1889 (Stbl. no. 82) in dier voege te wijzigen en aan te vullen, dat een afdoende regeling wordt verkregen.

Dat adres is door vele leden der Tweede Kamer met instemming begroet en het heeft ook gediend als leidraad voor den minister bij de indiening van het nieuwe wetsontwerp, hetwelk de grondslag vormde van de boterwet van 1900 (zie hoofdstuk V). Daaruit blijkt dat het een belangrijk document is, waarom wij de in het verzoekschrift neergelegde voorstellen in hun geheel overnemen. Het N. L. C. stelde voor de volgende bepalingen in de boterwet op te nemen:

1e. Dat in art. 1 de woorden „surrogaat van boter" vervallen en met den naam van „margarine" wordt bestempeld elk op boter gelijkend vetmengsel, van welken oorsprong ook en hoe ook vermengd en samengesteld, voor welks bereiding eenige zelfstandigheid (behalve zout en kleursel) of eenige vetstof is gebruikt, welke niet van melk afkomstig is.

2e. Dat als „margarinekaas" zal worden aangeduid elk kaasfabrikaat, zoowel het geheel toebereide product als de onafgewerkte kaasmassa, waarin eenige vetstof voorkomt, welke niet van melk afkomstig is.

3e. Dat het verboden zal zijn margarine, oleomargarine, of eenige andere zelfstandigheid, tot het maken van kunstboter of van margarinekaas gebruikt, voorhanden te hebben op plaatsen, waar boter of kaas worden bereid, of waar boter of kaas, voor uitvoer bestemd, worden verpakt of verkocht.

4e. Dat het verboden zal zijn margarine en margarinekaas onder een anderen naam dan van „margarine" en van „margarinekaas" in-, uit- of door te voeren, te vervoeren, te verzenden, te verkoopen, uit te stallen, te venten, te leveren of te bezorgen.

5e. Dat boven of in alle lokalen en plaatsen, waar margarine of margarinekaas verkocht worden, in duidelijk leesbare, onuitwischbare en op voor het publiek duidelijk zichtbare wijze, een opschrift zal worden geplaatst, luidende: „verkoop van margarine"; „verkoop van margarinekaas", of „verkoop van margarine en margarinekaas".

6e. Dat het verboden zal zijn, margarine in-, uit- of door te voeren, te vervoeren, te verzenden, te verkoopen, uit te stallen, te venten, te leveren of te bezorgen, indien niet èn op de waar zelve, èn op de buitenste verpakping in duidelijk leesbare letters het woord „margarine" voorkomt, in het laatste geval op eene voor ieder duidelijk zichtbare wijze.

Dat bij verkoop in het klein, wanneer de kooper de margarine in eigen verpakking wenscht mede te nemen, de aflevering alleen mag geschieden wanneer op de waar met duidelijke letters het woord „margarine" voorkomt.

7e. Dat het verbod zich mede zal uitstrekken tot de margarinekaas, welke in duidelijke letters het opschrift zal moeten dragen „margarinekaas", terwijl, indien verpakking wordt gebruikt, op de buitenste verpakking hetzelfde opschrift zal moeten worden aangebracht. Voorts worde verboden, bij verkoop in het klein, margarinekaas anders af te leveren dan voorzien van hetzelfde opschrift.

Naast de woorden „margarine" of „margarinekaas" behoort geene andere bijvoeging te worden toegelaten dan die van den naam van den bereider of verkooper, en de plaats van herkomst.

8e. Dat het verboden zal zijn in contracten, facturen, rekeningen, brieven, telegrammen, cognossementen, laadbrieven en dergelijke stukken, voorts in reclames, advertentiën, aanbiedingen, berichten, prijscouranten en circulaires, welke betrekking hebben op margarine of margarinekaas, deze waren onder een anderen naam aan te duiden, dan onder den naam van „margarine" of „margarinekaas".

De voor overtreding van een verbod te bepalen straf behoort te wor-

den verhoogd, indien de bedoelde waren bestemd zijn voor uitvoer naar het buitenland, of voor verzending naar de Nederlandsche koloniën.

9e. Dat met het opsporen der bij de wet strafbaar gestelde feiten naast de ambtenaren in art. 3 genoemd, en mede met de zorg voor de stipte naleving der wet, worden belast twee of meer daartoe aan te wijzen inspecteurs.

10e. Dat de toegang tot alle lokalen en plaatsen, waar boter en kaas worden bereid of bewaard (opgeslagen) en tot de winkels of andere openbare verkoopplaatsen, waar boter en kaas voorhanden zijn, ten allen tijde open sta voor de bedoelde ambtenaren.

11e. Dat de bevoegdheid, om monsters te nemen, worde uitgebreid tot de boter, kaas en daarop gelijkende vetstoffen en waren, die voorhanden zijn in lokalen en op plaatsen, waar boter en kaas worden bereid of bewaard, en voorts tot die, welke in-, uit- of doorgevoerd, vervoerd, verzonden, verkocht, uitgestald, gevent, geleverd of bezorgd worden.

Dat daartoe mogen worden onderzocht alle middelen van vervoer en alle voorwerpen, waarin waren worden verpakt, vervoerd, verzonden, gevent, uitgestald of bezorgd.

12e. Dat bij overtreding van eene der bepalingen van de wet, de naam en de woonplaats van den schuldige steeds zullen worden openbaar gemaakt. Voorts dat ook de vervoerder zal worden vervolgd, tenzij deze den naam van den afzender bekend maakt.

Voorts gaf het comité, in aansluiting met de mededeeling der regeering in de memorie van toelichting bij het ingediende wetsontwerp, in overweging om in de wet bepalingen op te nemen, waarbij bereiders van en handelaars in boter en kaas in de gelegenheid worden gesteld hun waren te plaatsen onder de contrôle van daarvoor aan te wijzen rijksproefstations, met het recht hun waren en de verpakking te voorzien van een officiëel contrôle- of handelsmerk.

Hoewel naderhand bleek dat niet alle deze voorstellen tegen de kritiek bestand waren, zoo is het toch zeker een groote verdienste van het N. L. C. geweest dat het met positieve voorstellen voor den dag is gekomen en er zich van heeft onthouden, bepalingen uit buitenlandsche wetten, ongewijzigd over te nemen, bepalingen welke voor de margarine-industrie bezwaren met zich meebrachten.

De voorstellen met betrekking tot den handel in kaas, kunnen wij verder buiten beschouwing laten, daar zij later bij de behandeling der wetsontwerpen ter voorkoming van bedrog in den boterhandel niet meer ter sprake komen. Het bedrog in den kaashandel was volgens de regeering niet van dien aard, dat het wettelijke maatregelen noodzakelijk maakte.

De herhaalde aandrang, vooral vanwege het N. L. C. en de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel,* alsook van de zijde der beide Kamers der Staten-Generaal op de regeering uitgeoefend, leidde op 3 December 1896 tot het indienen van een ontwerp van wet ter „aanvulling en wijziging van eenige artikelen der wet van 23 Juni 1889". (Stbl. no. 82).

In dit ontwerp wordt een uitbreiding voorgesteld van het verbod tot het leveren van een surrogaat van boter hetwelk niet van het door de wet vereischte merk is voorzien en wel in dien zin, dat het verbod tevens toepasselijk wordt verklaard, wanneer een surrogaat van boter wordt rondgevent, ter levering rondgebracht of bezorgd, of in het openbaar uitgestald (zie art. I).

Teneinde de betrokken ambtenaren in de gelegenheid te stellen, de overtredingen van de wet te ontdekken, wenschte de regeering hun de bevoegdheid te verleenen alle middelen van vervoer en alle voorwerpen, manden, zakken enz., waarin waren van welken aard ook worden rondgevent, ter levering rondgebracht, of aan huis bezorgd, of waarin bij uitstalling in het openbaar waren voorhanden zijn, te onderzoeken (zie art. II).

Nog verder te gaan en het voorschrift betreffende het merken van het surrogaat ook te doen gelden bij het vervoer van de waar, achtte de regeering op de reeds in de memorie van toelichting bij het ontwerp van wet van 1889 genoemde gronden (zie blz. 62), niet wenschelijk. Zij vreesde daarvan n.l. een belemmering van den binnenlandschen en vooral van den buitenlandschen handel.

Wel had de regeering het voornemen om het onderzoek van de landbouwproefstations uit te breiden tot de boter. Zij verwachtte dat daarvan een vrijwillige aansluiting van boterproducenten en -handelaren bij de openbare contrôle het gevolg zou zijn, omdat de verkoop onder een dergelijke contrôle een aanbeveling zou zijn, vooral bij den uitvoer naar het buitenland.

De toevoeging van de bepaling ten aanzien van een voor het publiek duidelijk zichtbare aanduiding van het surrogaat, zoowel in openbare verkoopplaatsen als daarbuiten (zie slot art. I) was een gevolg van het feit dat de oneerlijke handel van het ontbreken van een dergelijke bepaling partij had weten te trekken (zie blz. 75 en 76).

Door deze wijziging van het facultatieve voorschrift van artikel 8 der wet van 1889, betreffende het openbaar maken van het vonnis van de rechterlijke uitspraak, in een verplichting (zie art. III), heeft men de wet meer afschrikwekkend voor de knoeiers willen doen

worden. Tot dusver was door den rechter slechts bij hooge uitzondering van de bevoegdheid gebruik gemaakt.

Uit het voorloopig verslag van het afdeelingsonderzoek, dat 12 Maart 1897 werd gepubliceerd, blijkt dat de voorgestelde wijzigingen geenszins de instemming van de leden konden verkrijgen, als was men algemeen van oordeel dat de wet van 23 Juni 1889 onvoldoende was gebleken om den eerlijken boterbereider en -handelaar, zoowel als den consument tegen knoeierij en bedrog te beschermen.

Sommige leden waren tegen het ontwerp gekant, omdat zij zich niet met het beginsel van de oude wet konden vereenigen en dus uit den aard der zaak van een verscherping van deze zeker niet wilden weten. Andere waren met de wijziging niet ingenomen op grond van tegenovergestelde overwegingen, n.l. dat deze niet ver genoeg ging; met het beginsel der wet van 1889 konden zij dus geheel meegaan.

De tegenstanders der wet van 1889 opperden vrijwel dezelfde bezwaren als indertijd bij de behandeling van die wet naar voren waren gebracht. Zoo meenden zij, dat het ongemotiveerd was door preventieve bepalingen speciaal tegen vervalsching van boter te waken; de consument van boter had niet meer recht op bescherming tegen bedrog van overheidswege dan andere verbruikers, terwijl boterbereiders en -handelaren evenmin een bijzondere aanspraak op bescherming tegen oneerlijke concurrentie konden doen gelden. Ook brachten zij weer de kwestie op het tapijt van de in sommige gevallen bestaande moeilijkheid om vervalsching der boter met volkomen zekerheid vast te stellen, door welk feit ook de gewijzigde wet weinig praktische waarde zou hebben.

Daartegenover stelde men de meening dat de aard van de waar medebracht, dat slechts preventief met vrucht tegen bedrog kon worden opgetreden en dat de zaak niet alleen een belang had voor den binnenlandschen verbruiker, maar ook en wel in de eerste plaats voor den handel op het buitenland. Het feit dat de wetenschap het onvervalscht karakter van boter niet altijd met volkomen zekerheid kan bepalen, vond men geen reden om dan maar aan de misbruiken in den boterhandel den vrijen loop te laten, te meer daar ten aanzien van den bereikbaren graad van het chemisch onderzoek op vooruitgang viel te wijzen.

Degenen die van oordeel waren dat de grondslag van de wet van 1889 niet juist was en daaraan de geringe uitwerking der wet toeschreven, achtten het eenige juiste beginsel, datgene, hetwelk

in de wet omtrent den waarborg van gouden en zilveren werken was bepaald. Zij wenschten daarom den producent, alsook den handelaar in natuurboter te vergunnen, of zoo noodig te verplichten, hun product onder openbare contrôle te stellen en het van rijkswege te doen waarmerken met een daarvoor vast te stellen officiëel contrôlemerk.

Deze meening ondervond bestrijding van hen die ontkenden dat dit stelsel de voorkeur zou verdienen boven dat, hetwelk tot dusver werd toegepast. Velen van hen achtten evenwel een contrôlemerk van overheidswege zonder verplichting zich daaraan te onderwerpen, als aanvullende maatregel wenschelijk. Een stelsel van verplichte aansluiting bij de contrôle vonden deze leden — terecht — ongewenscht en vrijwel onuitvoerbaar. Zulk een stelsel brengt n.l. noodzakelijk met zich mede een contrôle op alle bereid-, verpak- en verzendplaatsen van boter en dat beteekende in dien tijd, toen nog vrijwel alle boter op de boerderij werd gemaakt, heel wat. Het maakte een uitgebreid deskundig personeel noodzakelijk, waarover men niet beschikte, terwijl een en ander natuurlijk ook aanzienlijke financiëele offers zou vergen. Maar bovenal woog het bezwaar, dat de scheikundigen niet altijd met zekerheid konden verklaren dat de boter werkelijk geheel onvervalscht is, want bij een plichte contrôle zou de staat de aansprakelijkheid op zich nemen, voor de hoedanigheid van de van zijnentwege na onderzoek als echt gestempelde waar. Gezien de bestaande leemte in het scheikundig onderzoek, zou deze staats-garantie moeilijkheden met zich kunnen meebrengen, vooral in verband met den uitvoer op Engeland, waar het onderzoek uiterst streng werd uitgevoerd en op een wijze, welke verschilde van die, welke hier te lande werd toegepast.

Met een contrôlestelsel zonder den dwang tot aansluiten wordt laatstgenoemd bezwaar evenmin ondervangen en zou hoogstens het voordeel verkregen kunnen worden, dat in het gebruik maken van de geboden gelegenheid door een producent of handelaar eenige waarborg zou zijn gelegen voor zijn goede trouw.

Tot herstel van het geschokte vertrouwen in het buitenland achtten deze leden noch de verplichte, noch de vrijwillige contrôle doeltreffend, terwijl zij met het oog daarop meer vertrouwen in het stelsel van de wet hadden. De geringe uitwerking in de praktijk schreven zij toe aan het feit dat men in de wet niet krachtig genoeg was opgetreden uit vrees voor benadeeling der margarine-industrie.

Uit de naar voren gebrachte argumenten blijkt intusschen dat men inzag, waar de schoen wrong. Het duidelijkst komt dat wel uit in de bestrijding van het vrijwillige stelsel, waarvan men, in verband met de tekortkomingen van het scheikundig onderzoek, weinig positieve resultaten verwachtte. Toch heeft dit vrijwillige stelsel reeds eenige overeenstemming met het thans bestaande botercontrôlesysteem, n.l. voor zoover het betreft de niet gedwongen deelneming. De beide andere grondzuilen, waarop het tegenwoordige stelsel berust, de bedrijfscontrôle, alsmede het aanbrengen van een merk dat den oorsprong van het product aangeeft en dat zoodanig op de boter is aangebracht, dat het niet zonder beschadiging is te verwijderen (zie blz. 137 e.v., alsmede blz. 162 e.v.), ontbreken echter nog.

Wat nu de voorgestelde wijzigingen meer in het bijzonder betreft, deelen wij het volgende mede:

Sommige leden vonden ze te streng, zelfs tyranniek! Artikel I en vooral artikel II achtten zij iets ongehoords en aan den vrijzinnigen aard onzer wetgeving volkomen vreemd en bovendien moeilijk toe te passen.

Gezien in het licht van dien tijd, toen de klassieke economie in de liberale kringen in ons land nog veel aanhangers vond, zijn dergelijke opvattingen zeer goed verklaarbaar. De staat begaf zich hier op een terrein, waar hij niets te maken had. Verder is het laatste bezwaar, inzake de moeilijke toepassing in de praktijk, niet zonder beteekenis, wanneer wij denken aan de wijze waarop de wet van 1889 werd gehandhaafd. Deze bedenking wordt dan ook o.i. niet uit den weg geruimd door het argument dat het in den regel alleen van overtreding verdachte personen zullen zijn, op wier waren het onderzoek zal worden toegepast, daar men toch van te voren omtrent de betrouwbaarheid weinig zekerheid heeft. Een goede handhaving van de wet vereischt uit den aard der zaak de aanstelling van speciale, deskundige ambtenaren, zooals door sommige leden ook werd betoogd.

Anderen, bij wie de voorgestelde wijzigingen weinig instemming vonden, omdat deze niet ver genoeg gingen, wenschten met nadruk op den voorgrond te stellen dat als hoofddoel der wetsherziening beschouwd moest worden het onder het bereik der wet brengen van den boterhandel op het buitenland. Voor scherpe en ingrijpende wettelijke bepalingen mocht men, volgens hen, niet terugdeinzen, omdat het een levenskwestie gold voor een zaak van groot nationaal belang. Uit dien hoofde verdedigden zij een uitbrei-

ding der wetsvoordracht en juichten zij de voorgenomen maatregelen van de regeering betreffende het onderzoek door een landbouwproefstation voor boter, zeer toe.

Deze leden drongen, in overeenstemming met hun opvatting, er in de eerste plaats op aan, dat in de wet het verbod werd opgenomen om margarine en surrogaten van boter die niet met den waren naam gewaarmerkt zijn, te vervoeren of uit te voeren (zie punt 6 adres N. L. C.). De bestaande wettelijke regeling toch voorziet niet in de gevallen, waarin bij verzending naar het buitenland, de levering, krachtens overeenkomst, geschiedt op de plaats van bestemming. Door de moeilijkheid om het feit van de levering te constateeren, is deze verbodsbepaling echter ook noodig ter bescherming van den buitenlandschen consument. De door de regeering voorgestelde voorziening achtte men daarom niet afdoende.

Voorts wenschten zij een bepaling opgenomen, welke den vervoerder strafbaar stelt, wanneer hij den naam van den afzender niet bekend maakt (zie punt 12 adres N. L. C.).

In de tweede plaats drongen deze leden aan op verscherping van het toezicht, vooral ook in de havenplaatsen en zij betreurden het dat de regeering geen bepaling had voorgesteld, waarbij het waken tegen overtreding, behalve aan de reeds daarmede belaste ambtenaren, werd opgedragen aan twee of meer daartoe aan te wijzen inspecteurs, een wensch door vele belanghebbenden herhaaldelijk geuit (zie punt 9 adres N. L. C.). Wil men van een boterwet succes kunnen verwachten, dan moeten ter handhaving daarvan personen aangesteld worden van een voldoend wetenschappelijke ontwikkeling en die bekend zijn met al de eigenaardigheden van het bedrijf.

Een derde voorziening welke zeer noodig werd geacht, was de verzwaring der tegen overtreding bedreigde straffen, welke in den regel te laag waren om afschrikwekkend te werken en van recidive te weerhouden. In dien zin wilden zij de wet gewijzigd zien, terwijl verscheidene leden wenschten dat tegen recidive alleen hechtenis werd bedreigd. Allen waren het er echter over eens dat het maximum der geldboeten behoorde te worden verhoogd.

Een en ander is, zooals we reeds hier en daar aanteekenden, in het adres van het N. L. C. opgenomen. De leden die zich met de formuleering van de bovengenoemde punten konden vereenigen, verlangden echter ook de overige in dat adres aanbevolen voorschriften in de wet overgebracht te zien.

Zoo wenschten zij het in punt 1 genoemd voorstel om de woorden „surrogaat van boter" geheel uit de wet te doen verdwijnen en om met den naam van „margarine" te bestempelen elk op boter gelijkend vetmengsel, voor welks bereiding eenige zelfstandigheid (behalve zout en kleursel) of eenige vetstof is gebruikt welke niet van melk afkomstig is, in de wet opgenomen te zien. De ondervinding leerde n.l. dat veel menschen de beteekenis van het woord „surrogaat" niet kenden, zoodat er zelfs waren die het voor den naam van den boterboer hielden! Sommige verkoopers wisten het publiek in den waan te brengen dat zij iets anders dan een geheel of ten deele uit margarine bestaand product ontvingen, door hun waar te stempelen met opschriften als: „roomboter surrogaat", „fijne natuurboter surrogaat", „Deensche melange surrogaat" of iets dergelijks.

Het argument van hen die vreesden dat door bedoeld voorstel, ook door het N.L.C. gedaan (zie punt 1 adres), elk vetmengsel waaraan eenige zelfstandigheid, bijvoorbeeld aardappelmeel, was toegevoegd, onder den naam van „margarine" zou moeten worden verkocht, werd weerlegd met de opmerking dat het nog minder gewenscht was een dergelijk mengsel onder den naam van „boter" uit te voeren, een motiveering, waarmede het bezwaar wordt verplaatst, niet opgeheven. Maar ook voerde men aan dat zulk een vermenging niet winstgevend zou zijn en dus niet zou worden toegepast.

Het onder punt 3 van het genoemde verbod tot het maken van margarine of het in voorraad hebben daarvan op plaatsen waar boter wordt bereid, verpakt of verkocht, achtte men in het stelsel van het N. L. C. niet te missen. Ook de bepalingen, vervat in de punten 5 en 6 met betrekking tot de opschriften in winkels waar margarine wordt verkocht en ten aanzien van stempeling èn van de waar èn van de buitenste verpakking, achtte men zeer goed. Want boven winkels, waar geen pond boter verkrijgbaar was, zag men opschriften als: „Handel in Boter en Kaas", „Boterhuis", „Boterhal", „Zuivelinrichting", „De boterprijzen zijn heden", enz.

Met het onder punt 8 opgenomen verbod om in contracten, facturen enz. margarine onder een anderen naam aan te duiden, was men niet zoo algemeen ingenomen, omdat men meende dat het in sommige gevallen een „vexatoir" karakter kon aannemen en aanleiding geven tot praktische bezwaren. Met het oog op den handel met het buitenland achtten anderen de opneming toch gewenscht.

Zooals we reeds de gelegenheid hadden op te merken, vond het voorstel tot verzwaring der straffen (zie de punten 8 en 12 adres N. L. C.), alsmede het denkbeeld om als aanvullingsmaatregel aan boterbereiders en -handelaren de gelegenheid te geven hun waren onder contrôle te stellen van een daarvoor aangewezen rijksproefstation, veel instemming. Enkele leden spraken zelfs den wensch uit dat een proefstation speciaal voor het boter-onderzoek in het leven zou worden geroepen.

Met het strenge stelsel van de Deensche margarinewet van 1 April 1891 (waaraan de bepalingen in het adres van het N. L. C., zij het niet geheel onveranderd, in hoofdzaak zijn ontleend), waarvan een verplichte kleuring van margarine en contrôle op de margarine-industrie vanwege de overheid het gevolg zouden zijn, konden vele leden niet accoord gaan, daar zij het met onzen volksaard in strijd achtten.

De commissie van rapporteurs ten slotte, ondersteunde met warmte den aandrang der leden die de in het adres van het N. L. C. aanbevolen voorschriften in de wet wenschten te zien aangenomen. Zij stelde, evenals het N. L. C., op den voorgrond dat de handel in margarine niet mocht worden benadeeld, maar dat vóór alles diende te worden gezorgd dat hij zich niet op de plaats van den handel in boter drong. Het onder punt 8, lid 1 genoemde verbod wenschte zij echter beperkt te zien tot reclames, advertentiën, aanbiedingen, berichten, prijscouranten en circulaires. Het verbod uit te strekken tot contracten, facturen, rekeningen, brieven, telegrammen en dergelijke, ging haar te ver.

Het denkbeeld van speciale rijksproefstations voor het onderzoek van boter, jüichte de commissie toe en zij was er van overtuigd dat, wilde men onze zuivelindustrie en -handel voor onberekenbare schade vrijwaren, spoedig en krachtig handelen dringend geboden waren (zie blz. 122 e.v.).

Het ontwerp heeft het echter niet tot de openbare behandeling in de Kamers kunnen brengen; het werd bij missieve van 15—17 September 1897 van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van den Minister van Justitie ingetrokken.

Uit het bovenstaande zal evenwel duidelijk gebleken zijn, hoe men vrijwel algemeen in de Kamer en in de kringen der belanghebbenden van oordeel was dat de bestaande boterwet onvoldoende was gebleken. Tengevolge van het optreden van het ministerie P i e r s o n—G o e m a n-B o r g e s i u s op 28 Juni 1897,

dat al de landbouwbelangen bij een Departement van Algemeen Bestuur wilde vereenigen, in dit geval het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, onder een Directeur-Generaal van Landbouw, duurde het tot 14 December 1898, alsvorens bij Koninklijk besluit een geheel nieuwe boterwet werd ingediend, welke aan de wenschen en bedenkingen van het voorloopig verslag der wijzigingswet trachtte tegemoet te komen.

HOOFDSTUK V.

De boterwet van 1900.

Bij Koninklijke boodschap van 14 December 1898 diende de minister H. Goeman Borgesius, in overeenstemming met de wenschen der kamerleden, uitgesproken bij de behandeling van het ontwerp ter aanvulling en wijziging van eenige artikelen der wet van 23 Juni 1889 (zie blz. 80 e. v.) en op aandringen van belanghebbenden bij de zuivelindustrie, een nieuw wetsontwerp in.

De minister bleek daarbij van oordeel dat het beginsel der bestaande wet, n.l. „bescherming van den eerlijken boterhandel, zonder benadeeling van de margarine-industrie", gehandhaafd moest blijven, maar dat het dringend noodig was bepalingen in de wet op te nemen, waardoor die bescherming niet, zooals tot dusverre, nagenoeg een doode letter zou blijven. Er behoorde zoowel in den binnen- als in den buitenlandschen handel een einde te worden gemaakt aan de kwade praktijken, die niet alleen den eerlijken boterhandelaren hun bedrijf onmogelijk maakten en hen bijkans dwongen, teneinde behoorlijke winsten te maken, aan de knoeierijen mee te doen, maar bovenal den goeden naam van de Nederlandsche boter in discrediet brachten. Het behoud en de uitbreiding van den uitvoerhandel in zuivelproducten achtte Z.E. een zaak van groot nationaal belang. Daar nu in het buitenland al het mogelijke werd gedaan om door wettelijke bepalingen tegen knoeierijen, aan den boterhandel een behoorlijk afzetgebied te verzekeren, was het plicht, zonder bemoeilijking en benadeeling van de eerlijke margarine-industrie en -handel, onze wetgeving op dit punt in overeenstemming te brengen.

Dat te doen, bleek den minister slechts mogelijk door de wet van 1889 zóó ingrijpend te veranderen, dat aan een indienen van een nieuwe de voorkeur moest worden gegeven.

Bij de samenstelling van het wetsontwerp heeft de minister in ruime mate gebruik gemaakt van het in het vorige hoofdstuk genoemde adres van N. L. C. (zie blz. 77 en 78) en van de opmer-

kingen, waartoe het ontwerp tot aanvulling en wijziging van de wet van 1889 bij het afdeelings-onderzoek in de Tweede Kamer aanleiding had gegeven, zooals ook uit het volgende zal blijken.

In hoofdzaak kwamen de voorgestelde wijzigingen in het nieuwe wetsontwerp op het volgende neer:

Ter bereiking van het gestelde doel, en wel meer speciaal met het oog op den handel met het buitenland en het bedrog der potjesboeren, werd artikel 2 der bestaande wet niet slechts aangevuld als in het ontwerp van 1896, maar verder uitgebreid tot het vervoer en den uitvoer van boter en daarop gelijkende waar.

Voorts dacht men, door te verbieden dat op een markt of dergelijke openbare verkoopplaats aan eenzelfde uitstalling, zoowel boter als margarine voorhanden is, een zeer groote aanleiding tot het plegen van bedrog te kunnen wegnemen.

Dat verbod ook uit te strekken tot het voorhanden hebben van boter en margarine in één winkel, zooals in de Duitsche, Fransche en Belgische wetgeving voorkomt, achtte de minister een te groote benadeeling van den handel.

Teneinde de margarine-industrie niet te benadeelen, werd evenmin — dit in tegenstelling met de Duitsche wet — het vermengen van boter en margarine strafbaar gesteld. Tegen het vervaardigen van „melanges" bestond naar het oordeel van den minister geen bezwaren, indien er maar voldoende voor werd gewaakt, dat dergelijke mengsels onder den naam van margarine werden verhandeld. Deze toelating houdt ook hiermede verband. dat de wetgever meende met deze wet slechts den h a n d e l in boter en margarine te moeten controleeren, niet tevens de b e r e i d i n g daarvan. Bovendien was de regeering van oordeel dat zulk een contrôle bij de boterwet niet noodig was en wel om twee redenen:

1e. omdat volgens het ontwerp de in de bereidplaatsen en pakhuizen aanwezige waar is te controleeren en

2e. omdat het facultatieve toezicht op de boterbereiding van het rijkszuivelstation te Leiden (zie blz. 156 e.v.) — hetwelk de regeering voornemens was op te richten — méér zou uitwerken dan een imperatieve bepaling in de wet.

Met de strekking van het wetsontwerp konden de leden der Tweede Kamer zich, blijkens het voorloopig verslag van 12 Mei 1899, over het algemeen wel vereenigen, maar de gemaakte op- en aanmerkingen waren toch van dien aard, dat de minister later een gewijzigd ontwerp van wet heeft ingediend, hetwelk daarna nog

eens werd herzien, zoodat het ontwerp eerst 9 Mei 1900 in de openbare beraadslaging kwam. Tijdens de discussie, die drie dagen duurde, onderging dit ontwerp nog enkele belangrijke wijzigingen, waarop wij straks nog nader zullen terugkomen (zie blz. 98 e. v.). Den 17en Mei werd na tweede lezing het nader gewijzigd ontwerp, na nog een 19-tal kleine wijzigingen, meest van redactioneelen aard, met 71 tegen 3 stemmen aangenomen. De Eerste Kamer der Staten-Generaal bracht op 20 Juni 1900 eindverslag uit. Ook in deze Kamer was men vrij algemeen overtuigd van de noodzakelijkheid van een nadere wettelijke regeling van het onderwerp der boterwet. Zij behandelde het ontwerp in haar zitting van 6 Juli 1900 en nam het na een korte, maar belangwekkende discussie zonder hoofdelijke stemming aan. Den 9en Juli 1900 verscheen het ontwerp, na door H. M. de Koningin te zijn goedgekeurd, in het Staatsblad no. 112 als wet.

In het voorloopig verslag worden de motieven van voor- en tegenstanders van het wetsontwerp genoemd. De argumenten der tegenstanders hebben wij grootendeels reeds in de beide voorafgaande hoofdstukken besproken. Sommige hunner konden er zich niet mede vereenigen dat naast artikel 330 van het Wetboek van Strafrecht, dat een algemeene strekking heeft, afzonderlijke voorschriften werden gegeven met betrekking tot het voorkomen van knoeierijen in één bepaald voedingsmiddel. Tegen deze meening werd aangevoerd dat naast repressieve maatregelen, preventieve, hetzij voor één, hetzij voor meer voedingsartikelen, heel goed mogelijk zijn, terwijl de aard van de waar — in verband met de onmogelijkheid om fraude te allen tijde aan te toonen — meebracht dat alleen preventief met succes tegen bedrog kon worden opgetreden.

Verder is het feit dat het scheikundig onderzoek niet in alle gevallen een vervalsching met zekerheid kan vaststellen, geen reden om dan maar alle contrôle achterwege te laten. Wel ligt in die leemte opgesloten de onmogelijkheid tot invoering van een stelsel, waarbij het voeren van den naam „boter" wordt gestempeld tot een voorrecht voor de onvervalschte natuurboter alleen, zooals sommige leden wenschten en ook door de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam in haar adres van 21 Februari 1899 aan de Tweede Kamer werd aangeprezen. Tegen het bestaande stelsel, waarbij dus de margarine gemerkt moet worden, voerden zij het volgende aan:

1e. het bevordert niet de uitoefening van contrôle door het

publiek, dat de echtheid veronderstelt van de niet als namaak aangeprezen waar en daarvoor den boterprijs betaalt,

2e. het plegen van bedrog wordt er gemakkelijker door, omdat men er eerder toe zal overgaan op namaak van boter een aanduiding *niet* te plaatsen, dan men er toe zou komen daarop een verklaring van echtheid *wèl* te stellen en

3e. betrapping, opsporing en bestraffing van den bedrieger worden bemoeilijkt, omdat de waar, waarmede bedrog heeft plaats gehad, niet van een aanduiding is voorzien.

Ter nadere toelichting diene, dat bij een stelsel waarbij de boter een merk zou dragen, het publiek zelf contrôle op den boterhandel zou uitoefenen, daar het geen boterprijzen zou betalen, dan na zich te hebben overtuigd, dat het merk op de gekochte waar voorkomt, een vermoeden dat, gelooven we, niet geheel van optimisme is vrij te pleiten.

In overeenstemming met den wensch, neergelegd in het genoemde adres van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam, zouden zij dan ieder in de gelegenheid willen zien gesteld, monsters boter geheel kosteloos te doen onderzoeken door van rijkswege daartoe aangewezen deskundigen.

Tegen een en ander is aan te voeren dat boter niet dient om er margarine mede te vervalschen, maar dat het omgekeerde juist het geval is. De laatste mag zich niet bevoordeelen ten koste van de eerste en daarom is het zeker rationeeler om de margarine, die tracht zooveel mogelijk op zuivere boter te gelijken, ter voorkoming van bedrog, onder haar waren naam te doen verkoopen. Ook zou een ander stelsel dan het tot dusverre gevolgde aanleiding tot verwarring geven, terwijl het, mede met het oog op den uitvoer, wenschelijk is, hetzelfde systeem te volgen dat ook in het buitenland wordt gehuldigd. En ten slotte komt daarbij dan nog de reeds genoemde onmogelijkheid om te allen tijde het product als zuivere natuurboter te onderkennen.

Sommige leden waren met de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam van meening dat de Nederlandsche boter al aardig op weg was op de Londensche markt haar goeden naam te herstellen, hetgeen te danken was aan de over het algemeen betere bereiding in vergelijking met vroeger. Maar van groote beteekenis was dat feit toch blijkbaar niet.

Veelzeggend in dit opzicht is een uitspraak van R. Hedger Wallace in zijn in 1898 verschenen werkje over: „The Adulteration of Dairy Produce", waarin hij de knoeierijen in den boter-

handel in de verschillende landen bespreekt. Nederland wordt daarbij als de bakermat der knoeierijen genoemd. Verder wijst de schrijver er op, dat alleen contrôle op de boter voor binnenlandsch verbruik wordt uitgeoefend. Negentien procent van onze exportboter wordt door hem als vervalscht gesignaleerd.

Hoe sterk het vooroordeel tegen onze boter in het buitenland was, blijkt verder ook uit hetgeen „Le Valenciennois", een blad te Valenciennes, schreef, nadat een proces wegens botervervalsching in Frankrijk ten gunste van een Hollandschen boterhandelaar was uitgevallen: „Tout ce que l'on peut retenir de cette longue discussion — n.l. die der deskundigen — c'est que le beurre de Hollande, qui n'a pas été falsifié, n'en contient pas moins, la plupart du temps, une grande quantité de margarine et qu'il est par conséquent de qualité inférieure". [1])

Deze beide, aan de officiëele stukken ontleende uitspraken, zwart op wit in het buitenland neergeschreven, kunnen moeilijk terzijde worden gelegd; zij bewijzen dat het bij onzen boteruitvoer nog lang geen „botertje tot den boôm" was. De minister meende dan ook niet zonder reden dat herwinnen van het verloren terrein alleen mogelijk was, indien de boterhandel door een goede boterwet gerugsteund werd, een meening, welke door de meerderheid in de Kamer werd gedeeld.

Een belangrijk punt in de discussie vormde verder de kwestie van de wijze van merken der margarine. Men wilde alle maatregelen die een „vexatoir" karakter droeger, vermijden. Sommige leden vonden in de wet te veel bemoeilijking en benadeeling van den handel in margarine en achtten vooral de strafbepalingen te zwaar. Een deel der leden wenschte daarom, in navolging van Frankrijk, het voorschrift van een verkoop van margarine in een fustage of verpakking welke afwijkt van die van boter. Anderen weer wilden, zooals in Duitschland, een verplichte toevoeging van sesamolie aan de margarine, terwijl een derde groep van leden een verbod wenschte om margarine met meer dan een zeker percentage boter (genoemd werd 10 %) te vermengen. Eindelijk waren er leden, die een volkomen scheiding tusschen den handel in boter en margarine aanbevalen.

---

[1]) „Waar deze lange gedachtenwisseling — n.l. die der deskundigen — op neerkomt is, dat de Nederlandsche boter, die (ditmaal) niet vervalscht is geweest, niettemin den meesten tijd een groote hoeveelheid margarine bevat en bijgevolg van minderwaardige hoedanigheid is".

Nu is duidelijk, dat een bepaling als de bovengenoemde, welke in Frankrijk voorkomt, veel meer bezwarend en vexatoir is dan een verplicht etiketteeren van de waar. In Frankrijk trad het voorschrift betreffende een bepaalde fustage trouwens niet in de plaats van maatregelen als verplichte opschriften op de waar, de verpakking en de gebouwen, maar was het daarnevens gegeven.

Hetzelfde bezwaar kan worden aangevoerd tegen de verplichte sesamatie. Bovendien zou deze nog een contrôle vorderen op de fabrikatie der margarine, hetgeen veel verder gaat dan de wet en in strijd is met het daaraan ten grondslag liggend beginsel (zie blz. 88). Ook meenden sommige leden dat sesamolie aan de margarine een eigenaardigen smaak gaf, waardoor de exporthandel zou kunnen worden benadeeld (zie ook blz. 149 en 150).

Een verbod van algeheele of gedeeltelijke menging grijpt nog dieper in. De regeering achtte het ook zeer in het nadeel van de margarine-fabrikanten die zich toelegden op het bereiden van zoogenaamde fijnere margarine, waarin dan boter — soms tot 50 % en meer — werd vermengd en welke melanges blijkbaar in het buitenland veel aftrek vonden.

Bij al de genoemde bezwaren van eventueele bemoeilijking van den handel in margarine verlieze men evenwel niet uit het oog, dat het blootstellen aan een voortdurend onderzoek en aan het nemen van monsters alléén de boter treft. Want is de margarine behoorlijk gemerkt, — iets waartegen een eerlijke handelaar of fabrikant in dit artikel geen bezwaar kan hebben — dan wordt zij in niets en door niemand bemoeilijkt.

Tegen een volkomen scheiding tusschen den handel in boter en margarine had de minister, in verband met de consequente doorvoering, zeer groote bezwaren, waarom hij ook aan een gedeeltelijke de voorkeur had gegeven. Oorspronkelijk ging het wetsontwerp in dat opzicht verder dan de wet van 1900, zooals we later zullen zien (zie blz. 99 en 100).

Met de voorgenomen instelling van een rijkszuivelcontrôlestation konden zich verscheidene leden vereenigen.

Ter kenschetsing van den aard van het verzet, hetwelk in sommige kringen tot het laatste toe tegen het wetsontwerp heerschte, vermelden wij een enkele uitlating bij de algemeene beraadslagingen. Merkwaardig is dan wel in dat opzicht de meening van den heer De Savornin Lohmann, die er van gewaagde, dat er een groote beweging was om dien lastigen „parvenu" (de margarine) ten voordeele van den (ouden) „adel" (de

boter) te verdrijven en van den heer De Boer, die de door de wet voorgeschreven opschriften „hinderend" en „declineerend" voor de margarine-industrie vond, omdat zij slechts het kunstmatig opgewekt volksvooroordeel tegen de margarine konden versterken!

Ten slotte vestigen wij er de aandacht op dat de regeering bij het indienen van dit wetsontwerp de belanghebbenden bij de margarine-industrie niet heeft gehoord, omdat zij met de wet geen ingrijpende maatregelen inzake de vervaardiging of verpakking der margarine bedoelde, maar slechts voorschreef bij den verkoop van margarine, deze als zoodanig aan te duiden.

Wij zullen thans tot een nadere beschouwing der wetsartikelen (zie bijlage II) overgaan, waarbij vanzelf ter sprake zal komen in welke opzichten de wet, vergeleken bij die van 1889 en het wetsontwerp, werd verzacht of verscherpt.

Artikel 1 spreekt in overeenstemming met de wetten van de ons omringende landen alléén van „margarine", terwijl het woord „surrogaat" vanwege de verwarring, die het stichtte, is verwijderd. Daardoor zou echter bij het in den handel brengen van een botersurrogaat dat geen margarine bevat, de noodzakelijkheid ontstaan, dat surrogaat met den naam van „margarine" te bestempelen, hetgeen een onwaarheid zou zijn. Om in dat geval te voorzien, heeft men de tweede alinea ingevoegd.

In het wetsontwerp stond nog de uitdrukking „behalve zout en kleursel, geen bestanddeelen bevat", enz. De vraag deed zich toen voor of er dan geen andere preserveermiddelen, zooals boorzuur, in mochten voorkomen.

Dergelijke bepalingen behoorden echter, volgens de regeering, niet thuis in een wet als deze, welke alleen dient om knoeierijen in den handel te voorkomen en niet om het publiek te verzekeren dat het in alle opzichten goede waar krijgt voor zijn geld. Vandaar dat de eerste alinea is gewijzigd op de wijze, zooals zij thans in de wet luidt en dat ook geen bepaling ten opzichte van het watergehalte, het vermengen met aardappelmeel of -stroop e.d. is opgenomen. Een dergelijke bepaling behoorde volgens de regeering thuis in een wet tegen de vervalsching van levensmiddelen.

De regeering maakte dus blijkbaar onderscheid tusschen bedrog en vervalsching. Deze onderscheiding lijkt ons hier echter minder op haar plaats, daar degene die een eetwaar vervalscht.

zich ook aan bedrog schuldig maakt, in welk geval de bepalingen der wet op hem van toepassing zijn. Wil men nu bedoeld onderscheid toch maken, dan kan men volgens onze meening in een wet ter voorkoming van bedrog in den boterhandel zonder eenig bezwaar één bepaling tegen de vervalsching van dit zuivelproduct met water enz. opnemen. Dit standpunt heeft de wetgever trouwens ook ingenomen bij de indiening van het wetsontwerp, dat in 1908 tot wet verheven werd en waarin een minimum vetgehalte van de boter wordt voorgeschreven (zie blz. 246 en 262).

Tegen de omschrijving van het artikel „margarine" hadden sommige leden, evenals de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Haarlem in haar adres van 14 Februari 1899, bezwaar, omdat daardoor „opzettelijk een valsche toestand, een onware handel in het leven zou worden geroepen".

Tegen deze meening werd aangevoerd dat het kunstproduct, hoe ook samengesteld, steeds de oleomargarine als basis heeft en men geen ander surrogaat zal maken, omdat de margarine in alle opzichten voldoet aan hetgeen men van een plaatsvervangster voor boter verlangt.

De opmerking betreffende de oleo-margarine was blijkbaar juist op het oogenblik dat zij gemaakt werd (zie blz. 96). Later echter zijn er kunstboters in den handel gebracht, die uitsluitend uit plantaardige vetten worden samengesteld (zie blz. 36) en in zulk een geval zou men dus aan een dergelijk surrogaat den verkeerden naam van „margarine" moeten geven, indien alinea 2 van artikel 1 daarin tenminste niet voorzag, welke aan den minister het recht toekent aan eenig op boter gelijkend mengsel, dat dienen kan om boter te vervangen en in den handel wordt gebracht, een anderen naam te geven dan margarine.

De behoefte daaraan heeft zich echter nog nooit doen gevoelen en onder margarine verstaat men nog steeds de op boter gelijkende waar, welke dienen kan om haar te vervangen en welke vetbestanddeelen bevat die niet van melk afkomstig zijn, onafhankelijk van het feit of zij oleo-(margarine) bevat of niet.

In de buitenlandsche wetten is dan ook ongeveer dezelfde omschrijving gegeven als in onze wet van 1900 (welke omschrijving in de wet van 1908 is gehandhaafd).

Zoo luidt deze in de Duitsche wet (van 15 Juni 1897, Reichsgesetzblatt no. 27):

„Margarine im Sinne dieses Gesetzes sind diejenigen, der Milchbutter oder dem Butterschmalz ähnlichen, Zubereitungen, deren Fettgehalt nicht ausschliesslich der Milch entstammt". [1])

De Fransche wet (van 16 April 1897, Journal Officiel van 17 April 1897) omschrijft de margarine in deze voege:

„Toutes les substances alimentaires, autres que le beurre, quelles que soient leur origine, leur provenance et leur composition, qui présentent l'aspect du beurre et sont preparées pour le même usage que ce dernier produit, ne peuvent être désignées que sous le nom de margarine". [2])

De omschrijving van de Belgische wet (van 11 Maart 1895, Moniteur van 11 en 12 Maart 1895) is als volgt:

„Les graisses alimentaires autres que le beurre et offrant de l'analogie avec cette denrée, seront désignées sous la dénomination de margarine". [3])

De Engelsche wet (van 23 Augustus 1887) luidt op dit punt:

„The word „margarine" shall mean all substances, whether compounds or otherwise, prepared in imitation of butter, and whether mixed with butter or not, and no such substance shall be lawfully sold, except under the name of margarine". [4])

De Deensche wet ten slotte (van 22 Maart 1897) geeft de volgende definitie:

„Ved „Margarine" forstaas i denne Lov smörlignende Fabrikater af hvilken som helst Oprindelse, Blanding og Sammensætning, naar deri indgaar Fedtstof, der ikke er fremstillet af Mælk". [5])

Ook tegen de weglating van het woord „surrogaat" opperden sommige leden bezwaren. Dat woord was eenmaal ingeburgerd en men duidde er meer speciaal de fijnere margarinesoorten mede aan. Voorts zou door dat woord geen misverstand ontstaan.

Uit verschillende feiten is evenwel op te maken dat het woord „surrogaat" wel degelijk verwarring stichtte en daardoor tot onwaarheid op groote schaal leidde. Zeer velen toch — ook personen

[1]) „Margarine in den zin van deze wet zijn de op natuurboter of op botervet gelijkende stoffen, waarvan de vetten niet uitsluitend van melk afkomstig zijn".

[2]) „Alle voedingsstoffen, andere dan boter, welke ook hun oorsprong, hun herkomst en hun samenstelling is, die het voorkomen van boter hebben en voor hetzelfde doel zijn bereid als het laatstgenoemde product, mogen slechts met den naam van margarine aangeduid worden".

[3]) „Andere spijsvetten dan boter, welke overeenkomst met deze eetwaar vertoonen, zullen met de benaming van margarine worden aangeduid".

[4]) „Het woord „margarine" heeft betrekking op alle stoffen, hoe ook samengesteld, welke ter vervanging van boter bereid worden, hetzij met boter vermengd of niet en geen van die stoffen zal wettelijk mogen worden verkocht, tenzij onder den naam van margarine".

[5]) „Onder „margarine" worden in deze wet verstaan, op boter gelijkende fabrikaten, van welken oorsprong, welk mengsel of welke samenstelling ook, indien daarin vetstof voorkomt, die niet van melk afkomstig is".

van wie men dat niet zou verwachten — bleken zelfs van meening, dat het woord een zeer fijne soort boter aanduidde. Als een typisch bewijs hoe sommige leveranciers het publiek om den tuin trachten te leiden, laten wij hier een (in onbeholpen Nederlandsch gestelde) advertentie volgen, zooals die in die dagen wekelijks in verschillende bladen te lezen viel:

„De ondergeteekende verzendt franco rembours door geheel Nederland *allerfijnste versche TAFELROOMBOTER* (surrogaat), 20 K.G. *f* 16.—, 10 K.G. *f* 8.25, 4½ K.G. *f* 4.—, 2½ K.G. *f* 2.40. Mijn waar is als oud-landbouwer wereldberoemd en is verdere aanbeveling geheel overbodig. Beleefd aanbevelend (volgt naam), oud-landbouwer te Leiden".

Indien het publiek nu werkelijk zoo goed op de hoogte geweest was van de juiste beteekenis van het woord surrogaat, dan zouden dergelijke bedriegerijen, zooals toentertijd dagelijks en op groote schaal gepleegd werden, niet mogelijk zijn geweest (zie ook blz. 84.).

Het was daarom goed gezien, een woord dat aanleiding gaf tot zooveel verwarring en in het buitenland bovendien onbekend was (en daardoor slechts kon dienen om de achterdocht welke aldaar tegenover onze boter heerschte, te vermeerderen) uit de wet te verwijderen (zie punt 1 adres N. L. C.).

Terloops merken wij hierbij op dat ook volgens de wet van 1889 de plaatsing van het woord „surrogaat" op de margarine ongeoorloofd was. Want wel noemt artikel 1 van deze wet het vetartikel dat geen boter is, doch daarop gelijkt en dienen kan om haar te vervangen, surrogaat, maar artikel 2 van dezelfde wet zegt uitdrukkelijk dat op alle in den handel gebrachte surrogaat van boter, het woord margarine moet staan en dat alléén dàn het woord surrogaat moet worden gebruikt, wanneer de waar niet uit oleomargarine is bereid. En zulke waar was blijkens de officiëele stukken omstreeks 1900 nog onbekend.

Van artikel 2 kan worden gezegd, dat het wel het meest belangrijke van de wet is, omdat het de beginselen bevat, waarop deze berust.

Onze aandacht wordt allereerst bepaald bij de uitbreiding welke het eerste lid heeft ondergaan. Overeenkomstig den wensch van het N. L. C. (zie de punten 4 en 6 van het adres) en vele andere belanghebbenden, is het verbod van de margarine te „leveren" en „voorhanden te hebben" uitgebreid tot „uit te stallen in het openbaar", „rond te brengen", „rond te venten", „te vervoeren" of „te doen vervoeren", „in- of uit te voeren" of „ten vervoer of uitvoer in opslag te hebben".

Die uitbreiding gaat zelfs verder dan men oorspronkelijk had gevraagd. Het verbod om „*in* te voeren" kwam echter nog niet in het gewijzigde ontwerp voor. De minister meende dat de invoeging verstrekkende gevolgen zou hebben, daar dan alle douaneambtenaren bij de wet betrokken zouden worden. Voorts achtte Z. E. deze uitbreiding onnoodig, omdat margarine, zoodra zij de grenzen heeft overschreden en is uitgeladen of ontscheept, binnen het bereik der wet zou vallen.

De commissie van rapporteurs was echter een andere meening toegedaan. Bij de behandeling van het opnieuw gewijzigde wetsontwerp in de Tweede Kamer, diende zij dan ook een amendement in om den invoer mede in de wet op te nemen. Zij was van meening dat de door de regeering genoemde moeilijkheden ten opzichte van den invoer, evenzeer golden ten aanzien van den uitvoer en dat niet alle douane-beambten bij de wet betrokken zouden zijn. Evenmin kon zij toegeven dat de waar na uitlading of ontscheping binnen het bereik der wet zou vallen, daar zij direct van den trein in door paarden getrokken goederenwagens kon worden overgeladen en daarmede aan den geadresseerde besteld. De goederen bevonden zich dan onmiddellijk weer in een openbaar middel van vervoer en ontsnapten dan opnieuw aan het toezicht der ambtenaren die voor het naleven der boterwet moeten zorg dragen.

Het amendement werd dan ook met groote meerderheid van stemmen (58 tegen 9) aangenomen.

Het onder contrôle brengen van het vervoer en den uitvoer is echter niet zonder voorbehoud toegestaan. Waar het n.l. betreft het opsporen der feiten (zie art. 5 wetsontwerp en art. 6 wet 1900) en het monster nemen (zie art. 7 wetsontwerp en art. 8 wet 1900) wordt een uitzondering gemaakt ten aanzien van het vervoer met een openbaar vervoermiddel en wanneer de waar ten vervoer of uitvoer met openbare middelen van vervoer, in de daarvoor bestemde gebouwen of bewaarplaatsen in opslag ligt, en voorzoover daarbij het onderzoek plaats heeft door andere met de uitvoering der boterwet belaste ambtenaren, als boterinspecteurs en -visiteurs.

De woorden „rond te brengen" in de eerste en derde alinea werden voornamelijk ingelascht met het oog op de „potjesboeren", daar deze niet gewoon waren hun waar rond te venten.

Noch in het oorspronkelijke, noch in het gewijzigde en nader gewijzigde ontwerp was de verplichting van het merken van *elke* verpakking opgenomen, hoewel reeds voor de openbare beraadsla-

gingen verschillende kamerleden de uitdrukking „buitenste verpakking" in dien zin gewijzigd wilden zien. De regeering voerde als bezwaar tegen de bedoelde uitbreiding aan, dat dan aan de ambtenaren genoemd in artikel 6, de bevoegdheid zou moeten worden gegeven te onderzoeken of aan dat voorschrift was voldaan. Zulk een onderzoek wilde de regeering aan den margarinehandel sparen.

Bij de behandeling van het gewijzigd ontwerp diende de heer Pyttersen evenwel een amendement in met de bedoeling om het aanbrengen van het woord „margarine" op *alle* verpakkingen verplichtend te stellen. Deze kwestie werd door enkele leden sterk op den voorgrond geschoven, omdat huns inziens de wet er mede stond of viel en zonder die bepaling alle waarde zou verliezen. Immers, men zou eenvoudig de buitenste verpakking — een foedraal, hoes van linnen e. d. — van het vat kunnen verwijderen, een handeling, waarvoor men, aan boord van het schip bijvoorbeeld, gelegenheid en tijd genoeg heeft. Het resultaat van een en ander was dat het amendement met 43 tegen 25 stemmen aangenomen werd.

De bepalingen dat de aanduiding van margarine voor het publiek duidelijk zichtbaar moet zijn, voorzien, zooals we in het vorige hoofdstuk al opmerkten, in een groote leemte der bestaande wet (zie punt 5 adres N. L. C.).

Eveneens met de bedoeling misleiding van het publiek te voorkomen, bevat artikel 2, vierde lid, de bepaling betreffende het aanbrengen van een bord boven de waar, waarop in duidelijke en voor het publiek zichtbare letters het woord „margarine" is gesteld, alsmede een soortgelijk voorschrift met betrekking tot de buitendeuren van een winkel of eenig ander voor het publiek toegangelijk verkooplokaal, de bereidplaatsen van margarine, de pakhuizen e. d.

Met het oog op de misleidende opschriften als „boterhal", „boterhuis" e. d., is de vijfde alinea ingevoegd, welke het opschrift „margarine" op den winkel of het verkooplokaal verplichtend stelt (zie punt 5 adres N. L. C.).

Deze bepaling moest nog al wat kritiek doorstaan, daar men haar hinderlijk vond en in strijd met den vrijzinnigen aard onzer wetgeving. Liever zag men een verbod tot het aanbrengen van dergelijke misleidende opschriften in de wet opgenomen. Zelfs maakte men de weinig gemoedelijke vergelijking met een aanduiding van een besmettelijke ziekte, welke nog niet eens op zulk een in het oog loopende wijze behoefde te worden aangekondigd als het feit dat er margarine werd verkocht.

Na hetgeen wij reeds met betrekking tot deze aangelegenheid gezegd hebben, behoeft het nauwelijks meer te worden herinnerd, dat deze bepalingen in een groote leemte voorzien. Een verbod om opschriften als „boterhal" e. d. aan te brengen, zou voor winkels, waar men èn boter èn margarine verkoopt, onrechtvaardig zijn, terwijl een beperking van het verbod tot het geval dat in een winkel uitsluitend margarine verkocht wordt, ontduiking, door te zorgen desnoods maar één stukje boter aanwezig te hebben, gemakkelijk zou zijn. En wat de vergelijking met het heerschen van een besmettelijke ziekte betreft, deze werkt afschrikwekkend, maar de aankondiging dat ergens een goed handelsartikel wordt verkocht, is daarentegen een reklame.

De uitbreiding van deze bepaling tot verplichte publiciteit van den aard der ten verkoop of ter verzending in opslag liggende waar, tot de bereidplaatsen van margarine, alsmede van bij margarinehandelaren in gebruik zijnde pakhuizen e. d., waar margarine in opslag ligt, (alinea 6) zal de kans op het niet naleven van het bepaalde ten aanzien van dien verkoop en verzending, geringer maken. Het aanbrengen van het woord „margarine" kan den fabrikant in dat product geen schade doen, terwijl de bepaling geen beletsel vormt om op de fabrieken, welke behalve margarine, ook boter bereiden, den naam van het laatstgenoemde artikel aan te brengen.

In het oorspronkelijke wetsontwerp was nog een alinea opgenomen, die wij hier laten volgen, in verband met het belang dat zij heeft, voornamelijk met het oog op een kwestie die thans zeer de aandacht trekt en een onderwerp van gedachtenwisseling uitmaakt. Wij bedoelen de gescheiden verkoop van boter en margarine. De alinea luidde:

„Indien bij eene tweede overtreding van het bepaalde bij het 1ste, 2de of 4e lid van dit artikel, eene veroordeeling deswege onherroepelijk is geworden, is, bijaldien de betrokken waar bij het plegen dier beide overtredingen zich bevond in een winkel of ander openbaar verkooplokaal, waar èn boter èn margarine aanwezig was, het den veroordeelden verboden, voortaan die beide waren gelijktijdig in een zelfden winkel of ander openbaar verkooplokaal voorhanden te hebben".

Deze bepaling was aanvankelijk niet als straf bedoeld, omdat men in het algemeen belang en in navolging van de Fransche en Belgische wetgeving den verkoop van boter en margarine in één *lokaal* wenschte te verbieden evenals dat in het oorspronkelijke

wetsontwerp nog het geval was ten aanzien van het ten verkoop aanbieden op één markt.

De regeering heeft later gemeend in dat opzicht de genoemde buitenlandsche wetten niet te moeten navolgen en de bepaling in te voegen als uitzondering en wel alleen voor het geval een winkelier gebleken is niet betrouwbaar genoeg te zijn om hem den verkoop van beide artikelen toe te staan.

Ook tegen zulk een uitzonderingsbepaling rezen in de Tweede Kamer groote bezwaren. Men achtte het verbod een bijkomende straf, waarop de beginselen van het Wetboek van Strafrecht behoorden te zijn toegepast. Om die reden mocht de straf niet imperatief zijn bedreigd, maar moest het aan den rechter overgelaten zijn om in ieder bepaald geval te beslissen of zij zou worden toegepast, terwijl in de tweede plaats in de wet moest zijn aangegeven op welke wijze de rechter den duur van het verbod zou moeten bepalen. Deze beide wijzigingen schenen vooral noodig, omdat de winkelier voor een goed deel van zijn leverancier afhangt en het hem niet altijd mogelijk zal zijn, na te gaan of deze hem boter, dan wel margarine heeft geleverd. Ten slotte ook had, waar de bijkomende straf aan een tweede overtreding was vastgeknoopt, een termijn niet mogen ontbreken, binnen welken de tweede overtreding op de eerste moest zijn gevolgd (zie de artt. 421, 422 en 423 Wetboek van Strafrecht).

Deze bedenkingen hebben den minister er toe gebracht, de bedoelde bepaling van artikel 2 los te maken, te wijzigen en in een nieuw artikel 5 op te nemen. In dat artikel is het bedoelde verbod niet imperatief en is een tijd genoemd, waarbinnen het verbod zal gelden.

Met deze verandering hangt de administratieve wijziging van artikel 3 van het oorspronkelijke wetsontwerp samen. De tweede alinea bevatte n.l. een verbod tot gelijktijdigen verkoop, indien het bij de eerste alinea bepaalde was overtreden. Het verbod op deze plaats kon, na de invoeging van artikel 5 vervallen. Die eerste alinea luidde als volgt:

„Bij het voorhanden hebben van boter en margarine in eenzelfden winkel of ander verkooplokaal, moet laatstgenoemde waar zich bevinden in een afzonderlijk gedeelte van dat lokaal en van de aldaar aanwezige boter zijn gescheiden door een voor de koopers duidelijk zichtbaar schot. Voorts moet tusschen de margarine een daarboven reikend bord zijn geplaatst, overeenkomend met dat bij het 3de lid van artikel 2".

Daar dit verbod in zeer kleine neringen tot moeilijkheden aanleiding zou kunnen geven, werd de redactie — door verandering van het tweede woordje „en" in „of".— zoodanig gewijzigd, dat het voorschrift facultatief werd gesteld en de vrijheid gelaten de beide producten af te scheiden door een voor de koopers duidelijk zichtbaar schot.

Hoewel dus reeds bij het oorspronkelijke ontwerp gebroken was met het voorschrift van een algeheele scheiding tusschen boter en margarine en de gelijktijdige verkoop in winkels was toegestaan, zoo bleef in het oorspronkelijke wetsontwerp het verbod bestaan om beide waren aan eenzelfde uitstalling op markten voorhanden te hebben (zie 3de alinea, art. 3).

Dat geschiedde in verband met de *boter*markten, waarvoor een bepaling als deze, niet misplaatst was. De overweging dat het met het oog op de *gewone* markten regelmatiger was, in dit opzicht hetzelfde beginsel te handhaven, deed tot het intrekken van deze derde alinea besluiten. Ten aanzien van recidive binnen twee jaar geldt echter eveneens het verbod de beide waren op één verkoopplaats ten verkoop voorhanden te hebben (zie art. 5), evenals de verplichte zichtbare afscheiding tusschen de twee producten (zie art. 3).

De vierde alinea van artikel 3 van het oorspronkelijke wetsontwerp bevatte voorts een verbod van gelijktijdig rondventen of rondbrengen van boter en margarine door denzelfden persoon of dezelfde personen. Eveneens was het verboden de beide waren in eenzelfde vervoermiddel door of vanwege een of meer bereiders of handelaren in boter of margarine gelijktijdig te vervoeren, uitgezonderd wanneer het transport plaats vond door eenig openbaar middel van vervoer.

Nu echter het gelijktijdig voorhanden hebben der beide waren in eenzelfden winkel was toegelaten, had men tegen het verbod van gelijktijdig rondventen, rondbrengen en vervoeren van verschillende zijden bezwaar. Men achtte het in verband met artikel 2, eerste lid en artikel 8, eerste lid sub c, onnoodig en vreesde voor een benadeeling van de fabrikanten die èn boter èn margarine bereidden, zoowel als van de winkeliers die dubbel personeel zouden moeten aanschaffen. Waar bovendien gelijktijdig transport met een openbaar vervoermiddel is toegelaten, zou men wel een middel weten te vinden om de wet te ontduiken. Verder merken wij op dat het N. L. C. een dergelijke bepaling ook niet had voorgesteld.

Tegen bedoeld voorschrift werden eveneens in vele adressen

bij de Tweede Kamer bezwaren ontwikkeld en het resultaat was, dat de minister de redactie van deze alinea aldus wijzigde:

„Het gelijktijdig rondventen van boter en margarine door denzelfden persoon of dezelfde personen is verboden".

Ten slotte heeft men in de wet ook deze bepaling laten vervallen. Ook van een voorschrift met betrekking tot het aanbrengen van een schot bij het gelijktijdig vervoer of rondbrengen verwachtte de minister, dat het in de practijk te weinig nut zou opleveren in vergelijking met de daaraan verbonden bezwaren.

Bij de verdere behandeling van dit artikel kwam nog ter sprake of het niet aanbevelenswaardig zou zijn, in de boterwet een bepaling op te nemen, waarbij het verboden werd in advertentiën, circulaires en prijscouranten e.d., margarine of eenig ander op boter gelijkend mengsel aan te bieden onder benamingen die aan boter doen denken (zie punt 8 adres N. L. C.).

Aan de vrijheid van drukpers wenschten vele leden echter zoo weinig mogelijk geraakt te zien. Ook is het plaatsen van zulk een advertentie op zichzelf geen strafbaar feit. Want de bedoeling van den plaatser om iets anders te leveren dan hij aankondigde, zal nooit te bewijzen zijn. En indien hij iets anders levert dan bij zoodanige advertentie of publicatie is aanbevolen, bestaat het strafbaar feit niet in bedoelde publicatie, maar in het bedrog, gepleegd bij de levering.

Artikel 4 geeft niet veel aanleiding tot het maken van opmerkingen. In verband met een bezwaar in het meergenoemde adres van de Rotterdamsche Kamer van Koophandel en Fabrieken, welk bezwaar werd gedeeld door de *Vereeniging van Margarine-fabrikanten in Nederland,* zijn achter het woord „naam" de woorden „of de initialen" tusschengevoegd. Dit in aansluiting tot de in den handel bestaande gewoonten, de colli ten behoeve van het vervoer en de onderscheiding van den inhoud, te merken (zie punt 7 adres N. L. C.).

De tweede en derde alinea zijn eerst aangebracht in het gewijzigde ontwerp van wet.

Artikel 6 handelt over de aanstelling van vakkundig personeel. Na al hetgeen wij met betrekking tot deze aangelegenheid meedeelden (zie blz. 71, 75 en 83) is het duidelijk dat dit artikel de instemming van het meerendeel der leden had en in een dringende behoefte voorzag (zie punt 9 adres N. L. C.).

Wel werd door enkelen de vrees geuit dat met dit artikel de eerste stap werd gedaan tot organisatie van weer een nieuwen tak

van dienst, welke veel kosten met zich meebrengen zou. Ook achtten sommige leden het wenschelijk een bepaling op te nemen, waarbij aan boter-inspecteurs en -visiteurs verboden werd middellijk of onmiddellijk deel te nemen aan bedrijven of ondernemingen, waar boter, margarine of eenig ander op boter gelijkend mengsel dat dienen kan om boter te vervangen, wordt bereid of verhandeld.

De regeering deelde evenwel mede dat het de bedoeling was om niet meer personeel aan te stellen dan strikt noodzakelijk bleek. In verband daarmede is ook de redactie van het artikel waar het gaat om de aanstelling van „drie of meer ambtenaren" veranderd in „één of meer ambtenaren". Het woord „drie" was indertijd in het wetsvoorstel opgenomen in verband met het toen ingediende voorstel tot den bouw van het rijkszuivelcontrôlestation te Leiden.

Een verbod van deelneming aan bedrijven als bovenbedoeld, werd niet noodig geacht, omdat de opneming van zulk een verbod in de aan de boterinspecteurs en -visiteurs te geven instructie kon plaats vinden, indien de wenschelijkheid daarvan mocht blijken.

Ten slotte werd de in dit artikel aan de boterinspecteurs en -visiteurs verleende bevoegdheid bij het nader gewijzigd ontwerp nog iets uitgebreid. Aanvankelijk hadden zij — evenmin als de andere ambtenaren met het opsporen der strafbare feiten belast — het recht van onderzoek, wanneer dit betrof de waar welke met een openbaar middel van vervoer werd vervoerd of welke ten vervoer of uitvoer met openbare middelen van vervoer in de daarvoor bestemde gebouwen of bewaarplaatsen in opslag lag. Volgens de wet werden de boterinspecteurs en -visiteurs in dit opzicht niet meer aan beperkende bepalingen gebonden (zie ook de 5de alinea van art. 8).

Wat artikel 7 betreft, te bepalen dat de te inspecteeren lokaliteiten ten allen tijde toegankelijk zullen zijn, zooals het N. L. C. dat wilde (zie punt 10 adres), vond de regeering niet gewenscht, daar het de wet noodeloos gehaat zou maken. Op uren dat geen koopers aanwezig zijn, was contrôle overbodig. Verder achtte de regeering het niet raadzaam om den zondag uit te sluiten, zooals de wet van 1889 doet, noch om met dien dag in het geheel geen rekening te houden, zooals het N. L. C. voorstelde (zie punt 10 adres). Ten slotte zijn ook de uren waarop de winkels enz. voor de in artikel 6 bedoelde ambtenaren toegankelijk zijn, eenigszins veranderd.

Bij dit artikel werd nog de vraag gesteld of hier ten aanzien van de winkels en andere openbare verkoopplaatsen waar op boter

gelijkende waar voorhanden is, niet een gelijk voorbehoud moest worden gemaakt als in het laatste lid van artikel 2, hetwelk voorschrijft dat bereidplaatsen van margarine, pakhuizen van margarinebereiders en -handelaren en dergelijke gebouwen van het opschrift „margarine" moeten zijn voorzien. De bedoeling van deze kamerleden was dus om ook winkels en andere openbare verkoopplaatsen van inspectie vrij te stellen, indien deze de vereischte opschriften droegen.

Door dit voorbehoud te maken, zou het den betrokken ambtenaren echter niet mogelijk zijn, zich er van te overtuigen of de door de wet gegeven voorschriften — zooals bijvoorbeeld de verplichte aanduiding van de waar en het gescheiden voorhanden hebben van boter en margarine, indien de winkelier beide artikelen verkoopt — wel worden nagekomen.

Men zou dan ook eerder de vraag mogen stellen of de als zoodanig aangeduide bereidplaatsen van margarine enz. niet onder het toezicht moesten vallen.

Inderdaad hebben sommige kamerleden voorgesteld *alle* gebouwen, genoemd in de laatste alinea van artikel 2, voor de ambtenaren toegankelijk te stellen.

Hiertegen werd toen aangevoerd dat in die lokalen uit den aard der zaak geen overtreding zal zijn vast te stellen, daar zij van de vereischte opschriften zijn voorzien.

Later is evenwel gebleken dat de knoeiers van die bepaling een handig gebruik wisten te maken. Wanneer zij hun „fabrieken" maar van het opschrift „Margarine" voorzagen, waren zij zeker ongestoord boter te kunnen vervalschen; geen der bovengenoemde ambtenaren mocht immers zulk een gebouw binnentreden. In die leemte heeft men dan ook bij de wet van 1908 voorzien, door ook de margarine-fabrieken enz. aan het toezicht van de ambtenaren te onderwerpen (zie blz. 245 e.v., alsmede blz. 273 e.v.).

In nauw verband met deze aangelegenheid staat ook artikel 8, waarin de monsterneming wordt geregeld. De boterinspecteurs en -visiteurs zouden n.l. volgens de opvatting van sommige leden de bevoegdheid moeten hebben, monsters boter te nemen in de gebouwen, genoemd in de laatste alinea van artikel 2, ook wanneer deze van de aldaar genoemde opschriften zijn voorzien. Door deze bepaling zou echter inbreuk gemaakt worden op het stelsel van de wet, dat inmenging in de margarine-fabrikatie niet toelaat.

Wat de kwestie van de vergoeding betreft, zoo werd in de memorie van toelichting medegedeeld dat zou worden vergoed de

indirect geleden schade, tengevolge van het openen der emballage. Later deelde de regeering mede dat het in de bedoeling lag, ook vergoeding toe te kennen voor het geval de betrokken verzender beweert door de te late levering schade te hebben geleden, hetgeen hij dan zal moeten aantoonen.

In het vierde lid werd de zin gevoegd:

„De bevoegdheid tot dat onderzoek of tot de in het 1ste lid, letter c, van dit artikel bedoelde monsterneming vervalt, wanneer dientengevolge eenige vertraging in den dienst van een openbaar middel van vervoer zou ontstaan".

Voorts werd deze alinea, alsook de eerste, bij de nadere wijziging van het ontwerp (evenals art. 6) verscherpt, door weglating van de uitzondering met betrekking tot het vervoer en den uitvoer met een openbaar vervoermiddel (zie punt 11 adres N. L. C.). Dat voorbehoud bestaat in de wet dus alleen ten opzichte van de andere ambtenaren dan de boterinspecteurs en -visiteurs.

In plaats van de vergoeding van de marktwaarde van het genomen monster, zooals ook het gewijzigde en nader gewijzigde ontwerp nog voorschreven, werd tengevolge van het aannemen van een amendement van den heer Van Gilse, in de wet bepaald dat van dezelfde partij steeds *twee* monsters genomen moesten worden. Deze bepaling houdt verband met een door hetzelfde lid ingediend amendement op artikel 9.

Dit artikel regelt de wijze van monsterneming. Met het oog op de nieuwere methode van monsterneming, n.l. in porceleinen potjes welke in een houten kokertje passen, is het gedeelte van het artikel 6 der wet van 1889, dat betrekking had op het plaatsen van de handteekening van belanghebbende op het papier waar het zegel der ambtenaren opstond, vervallen.

Zooals we verder reeds meedeelden, diende de heer Van Gilse als lid der commissie van rapporteurs tijdens de openbare beraadslagingen een amendement in, met de strekking aan den eigenaar de bevoegdheid te verleenen een monster, verzegeld op de voorgeschreven wijze, op eigen kosten door een door hem aan te wijzen deskundige te doen onderzoeken.

Dit amendement vond — vooral nadat de heer Van Gilse, die oorspronkelijk in zijn amendement dat onderzoek aan een rijkslandbouwproefstation opgedragen wilde zien, van die beperking af had gezien — hevige bestrijding van de zijde der regeering bij monde van den regeerings-commissaris, den heer Sickesz,

terwijl ook de overige vier leden der commissie van rapporteurs zich tegen het voorstel verklaarden.

De tegenstanders achtten een dusdanige regeling niet gewenscht tengevolge van het feit, dat vele bekwame chemici geen deskundigen op het gebied van het boteronderzoek zijn, terwijl het onderzoek ook minder onpartijdig zou zijn dan dat van een rijksambtenaar die volkomen onbekend is met de herkomst van het monster. Bovendien bleef aan den beklaagde toch altijd de vrijheid om zich te verdedigen, onverkort gewaarborgd.

De overweging dat de beklaagde desondanks toch in de gelegenheid moet zijn, ook zelf een monster waarvan de identiteit vaststaat, te laten onderzoeken en te doen aantoonen dat de methode van den regeerings-deskundige niet deugt, gaf echter den doorslag en het amendement werd aangenomen.

Overigens stemt het artikel vrijwel overeen met artikel 6 der wet van 1889, hetgeen ook geldt ten aanzien van artikel 10 van het wetsontwerp, hetwelk aanvankelijk aldus luidde:

„Het onderzoek van de in artikel 7 bedoelde monsters geschiedt volgens door den Minister van Binnenlandsche Zaken te geven voorschriften".

Toen evenwel het gewijzigde ontwerp in openbare behandeling kwam, diende de heer D e W a a l M a l e f ij t een amendement in, strekkende om met weglating van de woorden: „volgens door den Minister van Binnenlandsche Zaken te geven voorschriften" aan het artikel toe te voegen: „door minstens twee van elkaar onafhankelijk werkende door de Regeering aan te wijzen beëedigde scheikundigen. De uitslag van dat onderzoek en de daarbij gevolgde methode worden op diens verzoek aan den belanghebbende medegedeeld".

Dit amendement, dat de waarborgen tegen dwaling vermeerdert, werd na een geringe wijziging, in de wet opgenomen. Het komt tevens tegemoet aan het in het vorige artikel genoemde bezwaar, dat de goede werking der wet door de aldaar opgenomen bepaling verijdeld zou worden, omdat er misschien chemici te vinden zouden zijn die tegen betaling een gunstig certificaat zouden afgeven. Het rapport der deskundigen kan volgens de wet alleen dienen om den rechter inlichtingen te verstrekken en deze zal vrij oordeelen, terwijl het zeer waarschijnlijk is dat hij, in geval van verschil in uitkomst, aan het resultaat van de analyse dezer chemici meer vertrouwen zal stellen dan in de uitkomst van het onderzoek van den door den belanghebbende gekozen scheikundige.

Artikel 11 behandelt de straffen. Deze zijn het dubbele, o.a. in geval van uitvoer naar het buitenland of van verzending naar de Nederlandsche koloniën (zie punt 8 adres N. L. C.).

Verscheidene leden meenden dat deze bepaling, alhoewel daarbij groote belangen betrokken waren, niet gerechtvaardigd was, omdat de omstandigheid dat wordt uitgevoerd, in den aard der overtreding geen verandering brengt.

De regeering evenwel achtte de bepaling *nuttig* met het oog op de groote belangen bij dien uitvoer en verzending betrokken en *gerechtvaardigd*, omdat aan de handelaren die hun waar naar het buitenland en de koloniën zenden, het niet nakomen der voorschriften zwaarder is toe te rekenen dan het meerendeel der overige handelaren, waaronder de kleine boterboeren en kleine winkeliers.

De vierde alinea bedreigt vervolging tegen de vervoerders die geen bereider of handelaar zijn en den naam van den afzender niet bekend maken, indien dat verzocht wordt (zie punt 12 adres N. L. C.).

Volgens het gewijzigde ontwerp was het geoorloofd, behoudens bijzondere gevallen, boter en margarine voorhanden te hebben aan eenzelfde marktuitstalling en ook om beide waren gelijktijdig rond te brengen. Deze voorschriften werden in de wet overgenomen. De bepaling dat de maximum straffen het dubbele zullen zijn, welke in het oorspronkelijke ontwerp betrekking had op de winkels, is daarom in de wet ook van toepassing op de markten en de rondgebrachte waar.

De laatste alinea bevat een bepaling welke veel overeenkomst vertoont met die, genoemd in het laatste lid van artikel 7 der oude wet. Volgens deze bepaling was niet strafbaar hij die in geval van overtreding van artikel 2 eerste lid van die wet bewees, dat de waar waarmede de overtreding gepleegd werd, door hem te goeder trouw voor boter werd gehouden.

Het scheen de regeering niet noodig deze bepaling in de nieuwe wet op te nemen. Door ieder, zonder onderscheid, die margarine voor boter verkoopt, strafbaar te stellen, meende zij de waakzaamheid der winkeliers tegenover hun leveranciers te verhoogen. Een uitzondering wilde de regeering maken ten aanzien van hen die in strijd met het ontwerp boter en margarine gelijktijdig rondbrachten of vervoerden, omdat deze personen niet in alle gevallen, zooals de winkeliers, met den aard der betrokken waar op de hoogte kunnen zijn. Op hen die hun koopwaar rondventten, zou de uitzondering evenwel niet van toepassing zijn, aangezien deze geacht werden op één lijn met de winkeliers te staan.

Het op deze aangelegenheid betrekking hebbende gedeelte van het artikel luidde in het oorspronkelijke ontwerp aldus:

„Niet strafbaar — voor zooveel het rondbrengen en vervoeren betreft — is hij die bij overtreding van artikel 3, 4de lid, bewijst, dat de waar waarmede de overtreding gepleegd is, door hem te goeder trouw uitsluitend voor boter of uitsluitend voor margarine werd gehouden".

Verscheidene leden betreurden het dat de desbetreffende bepaling van artikel 7 der oude wet niet was behouden. Het geval van bedrogen te worden bij personen die rondbrengen en vervoeren, zou zich bij den winkelier, ondanks zijn waakzaamheid, ook kunnen voordoen, terwijl deze toch altijd nog zal moeten bewijzen dat hij te goeder trouw was.

De minister was door deze redeneering echter niet van zijn stuk te brengen, daar een bepaling in den geest van meergenoemd artikel 7 der oude wet, hoe voorzichtig ook gesteld, niet geheel den weg tot bedrog zou afsluiten. Toen evenwel het verbod om boter en margarine door denzelfden persoon gelijktijdig te laten rondbrengen of vervoeren was vervallen, had ook de bedoelde uitzondering met betrekking tot deze handelingen geen zin meer en kon deze eveneens worden geschrapt.

De kwestie van artikel 7 der wet van 1889 was daarmede nog geenszins van de baan. Dat bleek dan ook wel bij de openbare beraadslagingen, toen de heer De Waal Malefijt een amendement indiende, dat werd gesteund door de commissie van rapporteurs. De bedoeling waarvan was een bepaling als in het bewuste artikel 7 te behouden.

De gedachte waardoor men zich liet leiden, was deze, dat, hoewel het wenschelijk is bij vervalsching en bedrog in de gevallen door de wet aangeduid, zwaardere straffen te stellen, met dubbele zorg moet worden gewaakt dat die strafbepalingen geen onschuldigen treffen. Het amendement luidde met het oog daarop:

„Niet strafbaar is hij, die in geval van overtreding van één of gelijktijdige overtreding van meerdere bepalingen, vervat in de artt. 2, eerste, tweede, vierde en vijfde lid, 3 en 5, de herkomst van de waar, waarmede de overtreding is gepleegd, of waarvan de aanwezigheid de overtreding tengevolge had, bekend maakt en bewijst dat die door hem te goeder trouw voor boter werd gehouden, mits hij tevens aantoone, dat door hem behoorlijke maatregelen waren genomen om tegen bedrog gevrijwaard te zijn".

Op voorstel van den heer De Savornin Lohman werd een sub-amendement tot weglating van het gedeelte met betrek-

king tot het nemen van behoorlijke maatregelen, aangenomen. Overigens werd het artikel zonder verdere wijzigingen aangenomen, zooals men ook in de wet kan zien. Het bezwaar van den heer L o h m a n tegen behoud van bedoelde zinsnede hield vooral verband met de moeilijk te verklaren beteekenis van het woord „behoorlijk".

In dit verband wijzen wij er op, dat de bij de wet strafbaar gestelde feiten worden beschouwd als overtredingen (zie art. 13) en deze berusten niet op de algemeene beginselen van zedelijkheid, maar op de wet en derhalve moet zeer nauwkeurig aangegeven worden welke de verplichtingen zijn van den overtreder, hetgeen het woord „behoorlijk" niet doet.

Artikel 12 behandelt als bijkomende straf — waarvan artikel 91 van het Wetboek van Strafrecht de regeling in afzonderlijke wetten toestaat — de openbaarmaking van het vonnis. In het oorspronkelijke ontwerp was de openbaarmaking afhankelijk gesteld van het feit of hechtenis dan wel een boete van *f* 25.— of hooger was opgelegd. In het gewijzigd ontwerp heeft men de imperatieve openbaarmaking van het vonnis niet langer daarvan laten afhangen, maar van het feit dat de overtreding der wet plaats heeft binnen den tijd van twee jaar nadat een veroordeeling wegens een vroegere overtreding daarvan onherroepelijk is geworden. Door deze wijziging, welke in de wet is overgenomen, is tevens het bezwaar tegen het oorspronkelijke artikel ondervangen, waarbij de rechter een lichtere straf zou kunnen opleggen, teneinde te ontkomen aan de noodzakelijkheid om tevens de openbaarmaking te bevelen.

De overige, nog niet besproken artikelen zijn meest van formeelen aard en vereischen geen nadere toelichting.

Vatten wij deze wet in het kort samen, dan komen wij tot de volgende meest kenmerkende verschillen met de wet van 1889:

1e. het toezicht is veel meer omvattend (art. 2, 7 en 8);

2e. de bepalingen ten aanzien van den handel in boter en margarine zijn scherper (art. 2, 3 en 4);

3e. het toezicht wordt mede uitgeoefend door deskundig personeel (art. 6) en

4e. de straffen zijn zwaarder (art. 5, 10 en 12).

HOOFDSTUK VI.

Het botercontrôlestelsel en het rijkstoezicht.

Het gevolg van de nieuwe wet is geweest dat het toezicht op den handel in boter en margarine werd verscherpt en meer stelselmatig en oordeelkundig werd uitgeoefend. Tot dit laatste heeft vooral de instelling van den rijkszuivel-inspectiedienst veel bijgedragen, waarvan de ambtenaren hun instructie ontvingen bij Koninklijk besluit van 29 Maart 1901, no. 28. In het bijzonder deden de genomen maatregelen zich gevoelen ten aanzien van het vervoer en den uitvoer der beide producten, maar aan de knoeierijen een einde maken, vermocht de wet niet.

Nu is het in het algemeen gesproken niet mogelijk, een wet samen te stellen welke het bedrog, onder welken vorm dan ook, volkomen onmogelijk maakt. Vooral wordt dat moeilijk, wanneer men te doen heeft, aan de eene zijde met menschen die wel het goede willen, maar òf den ernst van het groote gevaar dat de praktijken van de vervalschers voor den geheelen boterhandel met zich medebrengen, niet inzien, òf min of meer onverschillig tegenover de zaken staan en geen hand uitsteken om het den knoeiers lastig te maken en hen de gelegenheid tot het plegen van bedrog zoo mogelijk te ontnemen, terwijl aan den anderen kant personen klaar staan die er op loeren hun slag te slaan en er een studie van maken, hoe op de een of andere listige wijze de wet met voordeel te ontduiken is.

Nu was de wet van 1889, zooals we gezien hebben, geheel onvoldoende om onder zulke omstandigheden de knoeierijen in den boterhandel op eenigszins afdoende wijze te keer te gaan, maar ook de wet van 1900 had zwakke punten. De veranderde redactie van artikel 1 bijvoorbeeld liet de mogelijkheid open dat vervalschingen met water straffeloos konden geschieden. Bij de behandeling der wet in de Eerste Kamer was daar reeds op gewezen en de regeering had het volgens deze methode plegen van bedrog erkend, door op een vraag in het voorloopig verslag van de Tweede Kamer gesteld, of boter welke door toevoeging van

overtollig water arglistig is verzwaard, in den zin der wet boter dan wel margarine zou zijn, te antwoorden: „zulke boter blijft boter, zij het dan ook slechte" (zie ook blz. 93).

In de tweede plaats behield men de moeilijkheid dat het scheikundig onderzoek in vele gevallen geen voldoende aanwijzing betreffende de zuiverheid van het product kon geven. Het wettelijk toezicht toch beperkte zich tot den handel en mocht zich niet begeven op het terrein van de bereiding, noch van de boter, noch van de margarine. Daardoor was het bestaan van inrichtingen voor het vervalschen van boter mogelijk (zie ook blz. 104), een zaak, waarop wij in hoofdstuk VIII meer uitvoerig terugkomen (zie blz. 249, 250, 273 en 274).

Teneinde den aard van de moeilijkheden waarmede men bij de bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel te doen had, duidelijker te doen uitkomen, laten wij de ontwikkeling van het knoeiersbedrijf nog eens aan ons oog voorbijgaan.

Aanvankelijk betrokken de vervalschers groote hoeveelheden minderwaardige boter uit het buitenland om deze vermengd of onvermengd als Nederlandsche boter in den handel te brengen. Toen dit bedrijf niet genoeg voordeelen meer opleverde, nam men andere middelen ter hand.

Een der voornaamste was de vermenging der boter met groote hoeveelheden water en in die kunst bracht men het zoover, dat met eenige handigheid de hoeveelheid water in de boter tot 30 % kon worden opgevoerd.

Deze wijze van vervalsching kon echter op eenvoudige wijze worden vastgesteld om welke reden het dan ook een uitkomst voor de knoeiers was, toen zij in de margarine het middel bij uitnemendheid hadden gevonden om er boter mede te vervalschen. De scheikunde had nog geen middel gevonden om de beide producten van elkaar te onderkennen. Dank zij deze omstandigheden was het mogelijk groote hoeveelheden margarine, verpakt in het materiaal dat voor boter gebruikt werd, in den handel te brengen als zuivere boter.

De zaak veranderde evenwel, toen men een middel vond om boter en margarine van elkaar te onderscheiden. Onder die omstandigheden kwam de wet van 1889 tot stand. Men was toen in het bezit van een wet die het vermengen van boter en margarine strafbaar stelde en van een scheikundige wetenschap die het opsporen der strafbare feiten tot op zekere hoogte mogelijk maakte.

Dat de scheikunde niet bij machte was, botervervalsching in

alle gevallen met een volkomen zekerheid uit te maken, was een zeer groot bezwaar. Deze onvolmaaktheid toch ontsloot voor de knoeiers den weg tot het op groote schaal vervalschen van boter zonder de kans om daarop betrapt te worden, mits zij maar wetenschappelijk te werk gingen. Aan den anderen kant echter zou dit feit aan den goeden naam van ons land als boterleverancier en aan den omzet van de eerlijke producenten en handelaren ernstig afbreuk doen.

In het jaar 1895 n.l. werden in Engeland eenige partijen Friesche boter, waarvan de echtheid volkomen vaststond, afgekeurd op verdenking van vervalscht te zijn. Het geval deed zich hier dus voor dat niet een knoeier was ontdekt die van zijn handelingen maar de gevolgen moest ondervinden, maar dat boter, bereid uit koemelk, zonder eenige toevoeging van ook maar de geringste hoeveelheid vreemde vetten, werd geweerd en beschouwd als een mengsel van boter en margarine.

Het gevolg was dan ook een storm van verontwaardiging in de gelederen der Friesche zuivelbereiders over de onrechtvaardigheid der Engelsche deskundigen. Een onderzoek naar de reden van de afkeuring bleef niet achterwege. De zaak was dan ook belangrijk genoeg, vooral toen de moeilijkheden zich herhaalden, niet alleen in Groot-Britannië, maar ook in andere laden.

De kwestie trok ook zeer de aandacht onzer regeering, die meende geen enkele poging achterwege te moeten laten om in deze aangelegenheid klaarheid te brengen.

Zij liet door de *Boter-sub-commissie* uit de *Commissie van Toezicht op de Rijkslandbouwproefstations*, onder voorzitterschap van prof. H. P. W ij s m a n te Leiden, een onderzoek instellen naar de samenstelling van onze boter, speciaal in die streken, waarvan boter welke in Engeland afgekeurd werd, afkomstig was. De onderzoekingen werden in verband daarmede in het najaar van 1896 gedurende de maanden September—December op verschillende plaatsen in Friesland, Groningen en Drente ingesteld en uitgevoerd onder leiding van de genoemde botercommissie, door dr. J. J. L. v a n R ij n te Leiden.

Het voornaamste doel van het onderzoek was, aan de scheikundigen der Engelsche regeering een reeks van gegevens te verschaffen betreffende de samenstelling van volkomen zuivere Nederlandsche boter in de laatste maanden van het jaar. Daarnevens werd beoogd een zooveel mogelijk volledige statistische bijdrage te leveren tot de kennis van die boter en te trachten langs dien weg

op te sporen, welke oorzaken op haar samenstelling van invloed zijn.

Alle mogelijke voorzorgsmaatregelen werden genomen, teneinde de echtheid der botermonsters boven alle verdenking te stellen, terwijl dezelfde methoden van onderzoek werden gevolgd als in Engeland. Bovendien werden voor vergelijkend onderzoek monsters uit Leiden naar Engeland doorgezonden. Van de monsters bepaalde men het soortelijk gewicht, de refractometer-aanwijzing, het gehalte aan onoplosbare en oplosbare vetzuren, het Reichert-Wollny-getal [1]), het verzeepings- en het jood-additie-getal. Van de verkregen uitkomsten werd geregeld aan de Engelsche deskundigen mededeeling gedaan.

Het resultaat was evenwel allerminst verblijdend. Het onderzoek leerde n.l. dat gedurende zekere tijden van het jaar de Nederlandsche boter — geheel onafhankelijk van de hoedanigheid — een samenstelling had, die volkomen overeenstemde met de scheikundige samenstelling van vele mengsels van boter en margarine.

Terloops zij hierbij opgemerkt dat de methodes van onderzoek in die dagen hoofdzakelijk omvatten de bepaling van het verzadigingscijfer van de vluchtige vetzuren, de bepaling van het refractometergetal, van het verzeepingsgetal en soms ook het joodgetal. Ook werd de polarisatie-microscoop te hulp geroepen en onderzocht men op de aanwezigheid van katoenzaad- en sesamolie.

Het bleek nu dat het vluchtig vetzuurgetal of het R.M.W.-getal, evenals de andere natuur- en scheikundige grootheden welke men bij het onderzoek als grondslag voor de beoordeeling van de zuiverheid van eenig botermonster vaststelde, tusschen wijde grenzen schommelde, waardoor in bepaalde gevallen niet uit te maken was of men met z.g. abnormale, maar zuivere boter te doen had, dan wel met een mengsel van boter met een zeer hoog vluchtig vetzuurcijfer en een zekere hoeveelheid margarine.

In het licht van deze feiten kon men er de buitenlandsche scheikundigen moeilijk een verwijt van maken dat zij boter met

[1]) Het Reichert-Meissl-Wollny-getal, ook wel kortweg Reichert-Wollny-getal of Reichert-Meissl-getal genoemd (respectievelijk afgekort als R.M.W.-, R.W.- en R.M.-getal), heeft betrekking op de in boter aanwezige oplosbare vluchtige vetzuren. Genoemd getal wordt n.l. bepaald volgens de methode van Reichert-Meissl-Wollny, zooals deze door Leffmann en Beam is gewijzigd. Uit de wijze waarop het onderzoek volgens deze methode plaats heeft (zie bijlage VII), is af te leiden dat het niet juist is, te spreken van een „gehalte van vluchtige vetzuren", zooals nogal dikwijls geschiedt.

landen, kan stellen. Een dergelijke opvatting moge nu weliswaar allerminst op wetenschappelijke gronden berusten, maar daar houdt de handel en vooral ook het koopende publiek gewoonlijk geen rekening mede. Dit komt door de omstandigheid dat aan Nederlandsche boter andere eischen gesteld worden dan aan boter, bereid in andere landen, gemakkelijk tot de opvatting dat het Nederlandsche product, hoe zuiver van samenstelling dan ook, minderwaardig is (zie ook blz. 212).

Maar bovenal zou een toegeven aan onze verlangens, een uitzonderingsplaats in de rij der zuivel-uitvoerende landen te mogen innemen, dit groote nadeel met zich hebben medegebracht, dat het aanleiding zou hebben gegeven tot knoeierijen en vervalschingen op nog veel uitgebreider schaal dan ooit het geval was geweest en dus m. a. w. een demoraliseerenden invloed tengevolge hebben gehad.

Want bij dergelijke dingen komt het in den regel van kwaad tot erger. Wie het met zijn geweten het minst nauw neemt, verkrijgt een voorsprong op dengene die niet zoo ver durft gaan. Deze laatste wordt er echter ook gemakkelijk toe gebracht een stapje op het hellende vlak te doen en zoo gaat het steeds verder. Het eind van het liedje is dat aanvankelijk alleen de eerlijke en betrouwbare personen, die zich aan godsdienstige, zedelijke of fatsoensnormen gebonden achten, financiëel de dupe worden en daarna allen min of meer de nadeelen ondervinden.

Aan iedere onrechtmatige handeling is nu eenmaal het groote gevaar verbonden dat zij voor onschuldigen schadelijke gevolgen medebrengt, die in aantal en beteekenis verre de voordeelen overtreffen welke door de daders worden genoten. Dat mogen de koeiers zich steeds voor oogen houden!

In het bijzonder spreekt dit verschijnsel bij den verkoop van handelswaren. Het vervalschen van een artikel, met de bedoeling om het voor de zuivere waar te laten doorgaan, moet tot vermindering van de verkoopwaarde van het oorspronkelijke product leiden. Dit kan zelfs zóó ver gaan, dat de vraag naar het onvervalschte artikel zeer sterk vermindert. Dat is bijvoorbeeld het geval geweest bij de linnen en wollen stoffen die met katoen en kunstwol werden verwerkt, met de massieve meubelen, met verschillende luxe-artikelen enz., die door de namaak, welke oogenschijnlijk hetzelfde leverde, tennaastebij of zelfs geheel werden verdrongen.

Daartegen bestaat geen bezwaar als de kooper in staat is, uit te maken, met welke stof hij te doen heeft, de echte of de

onechte, of wanneer het vervangmiddel precies even goed of nog beter voldoet dan het oorspronkelijke product. Dit laatste was bijvoorbeeld het geval met de meekrap, welke door de alizarine geheel van de markt werd verdrongen. Wellicht is het hier echter beter, niet meer van „vervalschen" te spreken. Men heeft dan eigenlijk te doen met de gevolgen van de z.g. *wet van substitutie*, volgens welke de waarde van twee artikelen die elkaar kunnen vervangen, noodzakelijk gelijk moet worden.

Geheel anders wordt de zaak evenwel, wanneer de namaak ernstige schade kan toebrengen aan het leven of den eigendom van den kooper, terwijl deze niet bij machte is, het ware van het vervalschte onderscheiden. Voor dat geval heeft de overheid in alle landen voorzorgsmaatregelen genomen ter bescherming van de burgers. In verband daarmede is bijvoorbeeld de handel in geneesmiddelen wettelijk geregeld. Om dezelfde reden hebben de verschillende regeeringen ingegrepen, toen de opkomst der margarine-nijverheid voor de knoeiers de mogelijkheid opende, zich spoedig te verrijken ten koste van een veel grooter aantal onschuldigen. Hier deed zich nu het geval voor, dat het minderwaardige product (het mengsel van boter en margarine) onder den naam en den schijn van het meerwaardige (de boter), dit laatste trachtte te verdringen, hetgeen in de hand gewerkt werd door het feit dat de kooper de beide artikelen niet van elkaar kon onderscheiden.

Het betrof hier dus *niet een geval van gewone mededinging, maar een zaak van bedrog;* dat moet men wel goed uit elkaar houden. Dat de verschijning van de margarine op de markt, den prijs van de boter naar beneden drukte, was een logisch te verklaren verschijnsel (zie blz. 52—54). Het in den handel brengen van de margarine moest de vraag naar boter wel doen verminderen en hoe jammer dit ook moge zijn voor een bepaalde groep van personen (de boterbereiders en -handelaren), voor de maatschappij in haar geheel beteekende het een voordeel.

Het behoeft nauwelijks te worden gezegd dat een prijsverlaging tengevolge van bedrog iets geheel anders is. In dit geval wordt een vervalscht product goedkooper verkocht dan het echte, zonder dat de koopers beide artikelen van elkaar kunnen onderscheiden. Van een dergelijke handelwijze ondervinden de bereiders en verkoopers van het meerwaardige product dus niet anders dan oneerlijke mededinging, terwijl het publiek niet ontvangt datgene wat het wenscht.

Om die reden was het ook op den duur niet mogelijk in zulk

een toestand te berusten of de vraag te gaan overwegen, of het niet wenschelijk was, alle zuivelbereiders tot het samenstellen van het mengproduct te bewegen. Slecht dàn, wanneer het mengsel van boter en margarine in ieder opzicht volkomen gelijkwaardig aan zuivere boter was, zou het begrip van vervalsching, evenals zich dat bij andere artikelen wel heeft voorgedaan, langzamerhand verloren hebben kunnen gaan.

Zooals gezegd, was van gelijkwaardigheid geen sprake en zeer velen stelden en stellen nog prijs op het ontvangen van zuivere, onvervalschte boter en betalen daarvoor gaarne den veel hoogeren prijs, mits zij maar weten dat zij inderdaad datgene ontvangen, waarvoor zij betalen. Niet in de laatste plaats was dat met onze buitenlandsche afnemers het geval. Ten aanzien van het uit Nederland — het land van de „hoogeschool" der knoeierijen — afkomstige product, hadden zij die zekerheid evenwel allerminst, met het reeds genoemde gevolg dat sommige regeeringen maatregelen namen om den invoer van vervalschte boter in hun land te beletten. Dit was vooral een slag voor de producenten van de „abnormaal" samengestelde boter, terwijl de prijsdaling welke de knoeierijen met zich mede sleepten, zooals we uitvoerig toelichtten, alle Nederlandsche zuivelbereiders trof.

Over de geleden schade in die dagen, moet men vooral niet te lichtvaardig denken. In onze handelsstatistiek komt de bedoelde prijsdaling niet tot uiting, daar zooals we reeds meedeelden (zie blz. 40), tot 1917 voor boter een vasten prijs van ƒ 1.— per kg werd aangenomen. Vergelijkt men evenwel de noteeringen van bijvoorbeeld Deensche en Nederlandsche boter met elkaar, dan springt het verschil onmiddellijk in het oog. En reeds een prijsverschil van één dubbeltje, beteekende op onze totale productie omstreeks 1900, een bedrag van niet minder dan ruim 5.000.000 gulden (zie ook blz. 285 en 286)! Maar indien eens in het geheel geen maatregelen genomen waren om aan het bedrog een einde te maken, dan zou de prijs van de boter stellig nog veel meer zijn gedaald en wie zal becijferen op hoeveel schade het dan voor ons land zou zijn uitgeloopen . . . .

Onze zuivelboeren en onze zuivel-industrie kunnen dan ook niet dankbaar genoeg zijn voor hetgeen de grondleggers van de latere botercontrôle, zoowel als de Nederlandsche wetgever, tot herstel van den goeden naam van onze boter hebben gedaan. Ieder die het wel meent met zijn land, zal het daarom zeker ten zeerste toejuichen dat zoowel de boterwet van 1900 als die van 1908

het mogelijk maken, de onverbeterlijke botervervalschers aan den schandpaal te slaan, door hun naam aan de openbaarheid prijs te geven (zie art. 12 wet 1900 en art. 24 wet 1908).

Maar in de dagen toen de nood op zijn hoogst was, vonden de eerlijke producenten en handelaren nog niet veel steun in de wettelijke voorschriften en werd het bijna geheel aan de belanghebbenden zelf en hun organisaties overgelaten, den boterhandel in betere banen te leiden en te trachten den goeden naam welke de Nederlandsche boter vroeger had, weer in het buitenland in eere te herstellen.

Dat dit geen gemakkelijke zaak was, zal uit hetgeen werd medegedeeld, wel duidelijk zijn. Men kan voor dien tijd zonder veel overdrijving gerust zeggen dat men in een land als Engeland de begrippen „Hollander" en „boterknoeier" was gaan vereenzelvigen. De slechte gang van zaken had evenwel deze lichtzijde, dat hij des te meer de behoefte deed gevoelen aan maatregelen die aan het bedrog een einde maakten. Door daden moest worden getoond dat het den eerlijken zuivelbereiders ernst was, den naam van de Nederlandsche boter uit het moeras te halen.

In Friesland trachtte men dit te doen door middel van een handelsmerk. In 1895 voerde de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland* het z.g. NEDRAW-merk in, waarmede de bij dien bond aangesloten fabrieken aan de kopers zekerheid wilden verschaffen, dat de afgeleverde waar onvervalscht was. Dit merk werd in verschillende landen gedeponeerd.

Het NEDRAW-merk mocht volgens voorschriften van den bond worden aangebracht op zuivelproducten en op alle voorkomende soorten van verpakkingen. Ingeval van fraude, kwamen alle kosten die onderzoek, rechten enz., vorderden, ten laste van de betrokken fabriek, onverminderd het verlies van het recht tot gebruik van het handelsmerk en de betaling van een door den bond te bepalen boete met een minimum van *f* 10.— en een maximum van *f* 2.000.—. De vereeniging die gerechtigd werd tot het gebruik van het handelsmerk, stortte daarvoor *f* 25.— in de kas van den bond. De contrôle, welke de geheele administratie zou omvatten, werd voorloopig uitgeoefend door den secretaris op door hem te bepalen tijdstippen.

Op de algemeene vergadering van den 6en Augustus 1900 werden een paar wijzigingen in het reglement op het handelsmerk aangenomen, die misbruik zeer moeilijk maakten. Alle merkmaterialen moesten n. l. door bemiddeling van het bestuur van den bond worden aangeschaft, terwijl de leden zich niet alleen aan de bepalingen

van het reglement, maar ook aan de andere voorschriften van het bestuur hadden te onderwerpen. Het bestuur verkreeg daardoor de bevoegdheid naar omstandigheden het reglement aan te vullen. Een dergelijke aanvulling was de invoering van door den secretaris geteekende garantie-bewijzen, die elke zending van boter met het handelsmerk moesten vergezellen, daar anders het merk zijn waarde verloor, doordat de bond het zonder die bewijzen niet erkende in geval van moeilijkheden. Onbevoegd gebruik van het handelsmerk werd zoodoende onmogelijk gemaakt. [1])

Zooals uit het jaarverslag van den bond over 1900 blijkt, had het NEDRAW-merk zich reeds toen een goeden naam verworven. Tevens echter wordt daarbij melding gemaakt van de eischen welke het buitenland aan het cijfer der vluchtige vetzuren stelde, waaraan een goed deel der boter in enkele maanden van het jaar niet kon voldoen. Tengevolge daarvan werd dan ook één zending boter uit Engeland teruggezonden.

Op een eenigszins andere wijze als de bovengenoemde bond, trachtte de *Zuid-Nederlandsche Zuivelbond* aan de koopers waarborgen te verstrekken betreffende de echtheid van het product.

Op de algemeene vergadering van 6 Januari 1896 werd voorgesteld een botermerk voor den bond in te voeren, waardoor de boter in het buitenland te herkennen zou zijn. In verband hiermede werd een commissie belast met het ontwerpen van zulk een merk. Het zou op zeer slecht en gemakkelijk verscheurbaar papier worden afgedrukt en aangebracht op al de boterkluiten, die op de mijn te Maastricht werden aangevoerd.

Het bestuur was evenwel huiverig tot de uitvoering van dit merk over te gaan, omdat het vreesde dat bedoeld merk, ook al was het gedeponeerd, door gewetenlooze handelaars zou worden misbruikt en omdat men in het buitenland waarschijnlijk toch niet veel waarde zou hechten aan de contrôle, die onder geen hooger toezicht stond, in verband waarmede men ook den wensch uitsprak,

---

[1]) In het jaarverslag van den bond over 1905 vinden wij vermeld, dat boter, voorzien van het brandmerk NEDRAW, alleen over Harlingen mocht worden uitgevoerd. Het handelsmerk moest toen, behalve op zendingen van hoogstens 20 kg in eens, steeds vergezeld gaan van een door den bond te verschaffen garantiebewijs, onderteekend door den secretaris van den bond en den beheerder der betrokken fabriek. Blijkens het jaarverslag over 1906 had de algemeene aansluiting bij de botercontrôle (zie blz. 137 e.v.) tengevolge, dat aan de bijvoeging van garantie-bewijzen minder waarde werd gehecht, zoodat het desbetreffende voorschrift niet regelmatig meer werd opgevolgd. In de jaarverslagen na 1918 wordt over het merk niet meer geschreven.

dat de regeering mocht besluiten onder haar toezicht een dergelijke contrôle in te voeren, wat eerst in 1904 werkelijkheid geworden is (zie blz. 160 e.v.).

De gunstige ervaringen welke men evenwel in Friesland met het NEDRAW-merk opdeed, waar men van misbruik niet vernam, en het steeds scherpere toezicht dat het buitenland op den invoer van boter uitoefende, deden tot het invoeren van een handelsmerk en een onderzoek van de boter besluiten.

Wat het toezicht van het buitenland op den boter-invoer betreft, vestigen wij in het bijzonder de aandacht op de Belgische boterwet van 4 Mei 1900, welke bepaalde dat aan margarine een kenmerkende stof moest worden toegevoegd en dat bij Koninlijk besluit grenzen zouden worden vastgesteld voor de reacties van het botervet (in Januari 1901 werd een vluchtig vetzuurgetal van 25 verlangd; zie ook blz. 166). Bovendien verbood zij den verkoop van boter en margarine in denzelfden winkel, een bepaling welke de knoeierij hier te lande bevorderde. Want weliswaar vervalschten nu vele winkeliers in België boter met andere vetsoorten dan margarine, maar zij betrokken voortaan ook gretig vervalschte boter, tegen betrekkelijk lage prijzen, uit het buitenland.

Bij het in werking treden van deze Belgische wet werd nu door den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond* — en eveneens door den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* — een contrôle ingesteld, teneinde den buitenlandsche afnemers de zekerheid te geven dat de boter die zij kochten, volkomen onvervalscht was en dat zij tevens voldeed aan de eischen van de Belgische wet. Door deze contrôle werd bereikt dat boter, onmiddellijk afgezonden van de mijn te Maastricht, aan de grenzen weinig of geen moeilijkheden ondervond.

Van een geregelde contrôle op het bedrijf zooals wij die nu kennen, was dus echter, noch in Friesland, noch in Limburg sprake (zie ook blz. 136 en 137). Daardoor was het ook niet mogelijk onder alle omstandigheden volkomen afdoende waarborgen betreffende de zuiverheid van de boter te geven, hetgeen weldra bleek uit de bezwaren welke onze uitvoerhandel ten aanzien van sommige landen ondervond. Een laag vluchtig vetzuurgetal bleef voor Engeland en enkele andere staten veelal een reden, de betreffende partij boter te weigeren. Onder zulke omstandigheden was het dus niet te verwonderen dat de belanghebbende zuivelbereiders nog naar andere middelen uitzagen teneinde aan de bezwaren van sommige afnemers tegemoet te komen.

Daarom werd getracht de oorzaak van de afwijkende groot-

heden op te sporen en na te gaan, door welke maatregelen deze zou zijn weg te nemen.

Een schrede naar de oplossing van het moeilijke vraagstuk vormden de onderzoekingen van dr. A. J. Swaving, dr. J. J. L. van Rijn, dr. B. Sjollema en andere scheikundigen, zoowel in het buitenland als hier te lande. Zij ontdekten dat de veehouder het gehalte aan vluchtige vetzuren in de boter, afkomstig van de melk zijner koeien, gedeeltelijk in de hand had. Dit gehalte houdt, zooals we reeds mededeelden, verband met de weersgesteldheid, de voeding, de lactatieperiode, het jaargetijde en de plaats van herkomst, en inderdaad bleek het mogelijk door het eerder op stal zetten van het vee in het najaar en door het toedienen van voederrantsoenen van een bepaalde samenstelling, het R. M. W.-getal op te voeren.

In de praktijk echter bleek de opvolging van de gegeven raad met betrekking tot het opvoeren van het vetzuurgetal, niet altijd even gemakkelijk uitvoerbaar te zijn. Een verandering in de voedermethode was veelal niet mogelijk, zonder hooge kosten met zich mede te brengen, welke zich niet betaald maakten en bovendien had men belangrijke factoren die op het R. M. W.-getal hun ongunstigen invloed deden gelden, zooals groote hitte en droogte in den zomer, niet in de hand. Wij komen op deze belangrijke kwestie dadelijk nog nader terug.

Voorzoover men nu in het buitenland aan een maximum gehalte aan vluchtige vetzuren bleef vasthouden, waren onze zuivelbereiders dus niet bij machte, den afzet van boter weer geheel te herstellen. Noch de maatregelen tot verbetering van de hoedanigheid van de waar, noch het instellen en deponeeren van handelsmerken waren in staat voldoende vertrouwen in onzen boterhandel te wekken. Eerst in samenwerking met en gesteund door een goede bedrijfscontrôle, zouden deze maatregelen blijken niet tevergeefs te zijn geweest.

Onder deze omstandigheden kwam het plan op, boter onder de contrôle der rijkslandbouwproefstations te stellen, een denkbeeld dat door prof. A. Mayer reeds in 1884 naar voren was gebracht, maar toen nog niet uitvoerbaar bleek. Thans waren het *de Vereeniging van belanghebbenden bij de fabriekmatige zuivelbereiding op coöperatieven grondslag in Friesland, de Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel* en het *Nederlandsch Landbouw Comité* die zich in den loop van 1895 tot den minister van binnenlandsche zaken wendden, de eerstgenoemde

organisatie met het verzoek, alleen de boterbereiders, de beide laatste vereenigingen met het verzoek, tevens ook de boterhandelaren tot de openbare contrôle der proefstations toe te laten.

De minister liet de drie adressen ter advies aan de *Commissie van Toezicht op de Rijkslandbouwproefstations* toekomen. Het dagelijksch bestuur van deze commissie nam daarop de zaak ter hand en stelde zich — na overleg met prof. H. P. Wijsman en dr. K. H. M. van der Zande, destijds directeur van het rijkslandbouwproefstation te Hoorn — op het standpunt, dat ter voorkoming van bedrog in den boterhandel de boterwet in het leven was geroepen en dat de landbouwproefstations niet mochten worden bestemd voor het onderzoek van levensmiddelen ten behoeve van particulieren. In verband daarmede wenschte zij alleen den oorspronkelijken bereider van boter onder openbare contrôle te stellen en de inzending van monsters uitsluitend toe te staan aan hen die rechtstreeks de boter van den bereider ontvingen. Op de boter van den gecontroleerde, zoowel als op haar verpakking, zou een gedeponeerd fabrieksmerk moeten worden aangebracht.

Op grondslag van deze beginselen werden een aantal bepalingen vastgesteld, welke op een vergadering van leden der bovengenoemde commissie van toezicht, alsmede van enkele deskundigen en belanghebbenden, in het departement van Binnenlandsche Zaken in December 1895, werden besproken.

Daarbij bleek dat de heer Rinkes Borger er een voorstander van was, eveneens den handel tot de contrôle toe te laten. Hij achtte dit billijk, vooral ook omdat vele boterbereiders tevens boterhandelaar waren. Weliswaar scholen onder de laatsten veel knoeiers, maar de kosten van het deponeeren van een fabrieksmerk en van de openbare contrôle zelf, zouden volgens hem, de knoeiers afschrikken.

Daarentegen bleken de heeren J. Mesdag, zuivelconsulent van de *Friesche Maatschappij van Landbouw* en dr. Van der Zande zich met het denkbeeld, ook de handelaren bij de contrôle aan te nemen, niet te kunnen vereenigen. De proefstations moesten den toestand kunnen overzien, hetgeen niet mogelijk was, als de handelaren zich onder de contrôle konden stellen, terwijl in dit geval een groote toevloed van monsters te verwachten was. Ook zou het karakter der stations, die voor den landbouw werkten, verloren gaan.

De conclusie waartoe de vergadering kwam was dan ook, dat de contrôle ter wille van haar betrouwbaarheid zou moeten worden beperkt. Weliswaar was het billijk om ook de handela-

ren toe te laten, maar door een dergelijke uitbreiding zou de toepassing der contrôle waarschijnlijk worden bemoeilijkt en het karakter der proefstations verloren gaan.

De kwestie werd vervolgens in handen van genoemde commissie van toezicht gesteld, die in het bijzonder haar aandacht aan de onbeslist gebleven vraag inzake het al of niet toelaten van den handel bij de contrôle zou wijden.

Het resultaat was dat de commissie een concept voorschriften ontwierp „betreffende de openbare contrôle van boter aan de Rijkslandbouwproefstations".

Deze voorschriften steunden in sommige opzichten op dezelfde beginselen als waarop later de Nederlandsche botercontrôle werd gegrond en wel voornamelijk waar het betrof het denkbeeld van een contrôle op het bedrijf en de vrijwillige toetreding. De verschillen bestonden hoofdzakelijk hierin, dat de contrôle nog niet zoo stelselmatig zou plaats hebben en uitgeoefend zou worden, niet vanwege de belanghebbenden, maar van overheidswege (zie blz. 137 e.v., alsmede blz. 160 e.v.).

In de voorschriften was o.a. bepaald dat alleen bereiders van natuurboter in Nederland zich onder contrôle konden stellen. Iedere producent zou het recht bezitten op het uitsluitend gebruik van een bij het bureau voor den industriëelen eigendom ingevolge de wet van 30 September 1893 (Stbl. no. 146) ingeschreven merk, ter onderscheiding van zijn boter met die van anderen. Bij elke levering van boter moest het fabrieksmerk op de boter zelf gestempeld zijn, terwijl het desgewenscht buitendien moest gestempeld worden in de plombe der verpakking. Zonder een van deze kenteekenen was de leverantie niet voor openbare contrôle vatbaar en kon de afnemer de waar weigeren, tengevolge waarvan de koopovereenkomst ten aanzien van die partij van rechtswege ontbonden was zonder dat in gebreke-stelling werd vereischt.

De gecontroleerde zou op de lijst der boterproducenten worden inschreven, welke lijst tweemaal 's jaars door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de Nederlandsche staatscourant zou worden openbaar gemaakt. Tevens moest een waarborgsom van *f* 200.— gestort worden.

In hoofden van facturen, prijscouranten en in alle circulaires hun handel in boter betreffende, moesten de onder contrôle staanden de woorden plaatsen: „alle leverantiën geschieden met inachtneming der bepalingen betreffende de openbare botercontrôle der Rijkslandbouwproefstations". Bij overtreding van deze bepaling volgde schrapping of een boete van *f* 25.—.

De directeuren der proefstations zouden ten allen tijde toegang hebben tot de fabrieken en werkplaatsen der gecontroleerden, die gehouden waren hun alle inlichtingen te verschaffen welke voor het uitoefenen der contrôle noodig waren. Genoemde directeuren of hun schriftelijk gemachtigden hadden voorts de bevoegdheid om, overal waar zich boter, afkomstig van onder openbare contrôle staande producten bevond, daarvan monsters te nemen, teneinde die te onderzoeken, terwijl zij eveneens gemachtigd waren op de bedoelde fabrieken en werkplaatsen monsters van de aldaar aanwezige grondstoffen te nemen.

Iedere afnemer van een onder de openbare contrôle staanden boterproducent zou de door hem gekochte boter aan het proefstation van zijn kring kosteloos kunnen laten onderzoeken. Aan buitenlandsche afnemers werd hetzelfde recht toegekend; deze konden zich wenden tot het proefstation dat de producent aanwees of tot een ander station, te hunner keuze. Teneinde van de contrôle gebruik te kunnen maken, werd vereischt dat de afnemer de boter rechtstreeks van den bereider of van een van diens depôthouders ontvangen had.

De afnemer die van de contrôle gebruik wilde maken, moest binnen 24 uur na aankomst van het geleverde. in het bijzijn van twee onpartijdige getuigen drie monsters nemen. Aan het proefstation werd een der drie monsters onderzocht; het tweede werd bewaard voor het geval van hooger beroep, dat bij het college van directeuren der proefstations openstond, terwijl het derde monster, onder voorzorgen tegen beschadiging, aan den producent gezonden werd.

De kosten der contrôle werden aan de boterproducenten in rekening gebracht. In geval van botervervalsching volgde schrapping van de lijst der producenten. Dit kon eveneens plaats hebben, indien de bepalingen der contrôle waren overtreden, terwijl bij iedere schrapping de waarborgsom ten behoeve van het rijk werd verbeurd.

Het aldus door de commissie van toezicht ontwikkelde denkbeeld van een bedrijfscontrôle werd spoedig door de regeering overgenomen.

Bij Koninklijke boodschap van 2 Juli 1898 maakte minister H. Goeman-Borgesius bij de Tweede Kamer een ontwerp van wet aanhangig tot verhooging en wijziging van hoofdstuk V der staatsbegrooting voor het dienstjaar 1898. In artikel 1 van dit ontwerp werd voorgesteld achter artikel 154 van genoemd hoofdstuk een artikel 154-bis in te voegen, luidende: „Kosten voor het stich-

ten en inrichten van een Rijkszuivelcontrôlestation te Leiden f 7000.—".

In de memorie van toelichting wijst de minister er op, dat de oprichting van een afzonderlijk laboratorium tot het scheikundig onderzoek der producten van de zuivel-industrie en tot het houden van toezicht op de zuivelbereiding om verschillende redenen een „dringende eisch des tijds" is.

In de eerste plaats achtte de regeering de oprichting van zulk een laboratorium noodig met het oog op het steeds in omvang toenemend gerechtelijk boteronderzoek, waarvan in verband met de herziening van de boterwet van 1889 (zie blz. 79), nog uitbreiding verwacht werd. Volgens mededeeling van den minister werd hetvolgende aantal monsters boter ter onderzoek aan de rijkslandbouwproefstations ingezonden (zie ook blz. 70):

in 1894 : 1157 monsters.
„ 1895 : 1515 „
„ 1896 : 2694 „
„ 1897 : 3457 „

Daar de bedoelde proefstations reeds zeer met werk overladen waren en het boteronderzoek zich ook steeds meer uitbreidde, achtte de regeering de oprichting van een afzonderlijk laboratorium niet alleen volkomen gewettigd, maar zelfs dringend noodzakelijk.

In de tweede plaats had het reeds bij de behandeling van de staatsbegrooting van 1897 een punt van overweging van de regeering uitgemaakt of de belangen van onzen boterhandel niet zouden worden gediend door aan de boterfabrikanten de gelegenheid te geven, zoowel hun product als hun werkplaatsen onder geregeld toezicht van rijkswege te stellen. Deze overweging werd, zooals we juist opmerkten, gesteund door de *Commissie van Toezicht op de Rijkslandbouwproefstations* en de wenschen van belanghebbenden.

In de derde plaats hadden de uitgebreide werkzaamheden aan de proefstations — welke nog voortdurend in belang en omvang toenamen — tengevolge dat door het uitoefenen van een meer vergelijkend, kritisch onderzoek van de verschillende nieuw aangegeven methoden ter onderscheiding van boter en margarine, geen tijd beschikbaar bleef. Eveneens lag het in de bedoeling, door het op te richten laboratorium onderzoekingen te doen verrichten, zooals die in 1896 in het belang van den boterhandel op Engeland waren gedaan (zie blz. 112 en 113).

Met betrekking tot de tweede beweegreden vermelden wij nog dat het toezicht volgens de regeering alleen dan afdoende uitgeoefend zou kunnen worden, indien de belanghebbenden, daartoe door hun eigen belang aangespoord, vrijwillig hun medewerking verleenden. Medewerking werd verwacht, omdat men wist dat alleen door toezicht op het bedrijf de onvervalschtheid van de waar onder alle omstandigheden kon worden gewaarborgd. Om van de zuiverheid van het product in alle gevallen volkomen zekerheid te hebben — hetgeen een waarborg is, die èn voor den producent èn voor den afnemer waarde heeft — meende de regeering het scheikundig onderzoek te moeten doen aanvullen door een goed georganiseerde bedrijfscontrôle: een toezicht op de wijze waarop en de omstandigheden waaronder de boter wordt bereid. Daardoor zou het mogelijk zijn om te bepalen en te vergelijken, welke verschillende bestanddeelen de boter bevat welke door den producent onder toezicht is gekarnd en die welke van denzelfden producent afkomstig, buiten de werkplaats is aangetroffen. Men zou dus m.a.w. de grenzen leeren kennen, waartusschen de schei- en natuurkundige grootheden van botervet zich bewegen.

Teneinde zoodanig toezicht mogelijk te maken, moest de producent zich aan zeer strenge contrôlebepalingen onderwerpen, die gerechtvaardigd waren ten opzichte van hem die daarin voor zijn bedrijf voordeel ziet, maar te streng en te veel de vrijheid van het bedrijf beperkend, om ze dwingend voor te schrijven.

Voorts was het de bedoeling van den minister dat alleen diegenen zich onder toezicht konden stellen, die uitsluitend boter in den zin van artikel 1 der wet van 23 Juni 1889 (Stbl. no. 82) bereidden en middellijk, noch onmiddellijk bij den handel in surrogaten betrokken waren, alsmede voor de door hen in den handel te brengen boter en die overeenkomstig de bepalingen der wet van 30 September 1893 (Stbl. no. 146) het recht bezaten tot uitsluitend gebruik van een merk, teneinde hun product te onderscheiden van dat, hetwelk door anderen was bereid. (Laatstgenoemde wet is die, houdende bepalingen op de fabrieks- en handelsmerken).

Hij die zich onder contrôle stelde, zou zich voorts moeten verbinden, te allen tijde aan de met het toezicht belaste ambtenaren toegang te verleenen tot de plaatsen waar de boter werd bereid, bewaard of verkocht en hun toe te staan, aldaar of elders monsters te nemen van de boter die van zijn wettig gedeponeerd fabrieksmerk is voorzien. Ook zouden zij zich moeten verbinden, aan de bedoelde ambtenaren alle inlichtingen te verstrekken die noodig waren

in verband met de uitoefening van dat toezicht en aan het hoofd van den contrôledienst op bepaalde tijden opgave te doen van hun vaste afnemers of agenten, zoowel in het binnen- als in het buitenland, opdat deze, naast een algemeene aankondiging in dag-, week- of vakbladen van de namen en merken van hen die zich onder toezicht hadden gesteld, daarvan aan genoemde afnemers of agenten individueel kon kennis geven, maar ook langs denzelfden weg kon berichten, wanneer eventueel dat toezicht werd ingetrokken wegens niet-naleving der gestelde voorwaarden.

Vatten wij nu de bedoeling der regeering met het oprichten van een rijksinrichting tot het houden van toezicht op de zuivelbereiding in het kort samen, dan blijkt dus dat de instelling zou dienen tot:

1e. het doen van scheikundige onderzoekingen in verband met de uitvoering der boterwet:

2e. het houden van toezicht op de bereiding van boter — en later wellicht ook van kaas — van hen die zich onder dat toezicht wenschen te stellen en

3e. de geregelde kritische studie van de uitkomsten der verschillende methoden van zuivelonderzoek.

Het voorstel der regeering werd in de Tweede Kamer in het algemeen niet gunstig ontvangen. Volgens het voorloopig verslag, uitgebracht op 18 October 1898, had men in hoofdzaak de volgende bezwaren:

Vooreerst meende men dat, door aan boterfabrieken de gelegenheid te geven, hun producten en werkplaatsen onder geregeld toezicht van het rijk te stellen, zou worden gehandeld in strijd met de bestaande boterwet. Deze immers bepaalde dat margarine of surrogaat als zoodanig moesten worden aangeduid (zie artikel 2 boterwet van 1889), terwijl bij het nieuwe stelsel juist de boter van een merk zou worden voorzien. Deze leden meenden dat het nieuwe stelsel niet kon worden ingevoerd, zoolang de verwachte herziening van de boterwet nog niet zou zijn tot stand gekomen. Volgens andere leden evenwel verdiende het aanbeveling, reeds dadelijk dergelijke maatregelen te nemen om van de resultaten daarvan partij te kunnen trekken bij de herziening der wet.

Afgezien van de laatstgenoemde beweegreden, is het ons echter niet duidelijk, waarom een vrijwillige contrôle onder rijkstoezicht zooals de regeering voorstelde en waarbij de boter van een merk zou worden voorzien, in strijd zou zijn met een wettelijke bepaling welke het als zoodanig aanduiden van margarine en surrogaat verplichtend

stelt. Het wil ons voorkomen dat beide zeer goed kunnen samengaan, een meening door de feiten later bewaarheid.

Voorts meenden vele leden, afgezien van het verband met de bestaande boterwet, dat door de voorgestelde maatregelen de boer zou worden achtergesteld bij den fabrikant. De laatste zou zich onder toezicht plaatsen, maar de eerste niet, omdat in den regel het deponeeren van een handelsmerk voor hem te kostbaar en te omslachtig zou zijn. Het rijk zou dus feitelijk er toe medewerken, aan het product, afkomstig van de fabriek, een hoogere waarde te geven en de concentratie van de boterbereiding — al lag deze ook „in de richting van den tijd" — in de hand te werken, een argument overigens, dat in onzen tijd, waarin men met de gedachte van eenige overheidsbemoeiing in het bedrijf wel iets meer vertrouwd is, zeker de aandacht trekken zal.

Ten slotte verwachtte men van de invoering van een rijkscontrôlestelsel groote kosten, omdat de staat, door voor de zuiverheid van de boter in te staan, een groote verantwoordelijkheid op zich nam en de contrôle daarom streng en voortdurend zou moeten zijn.

Hoewel door de regeering niet aangeroerd, kwam ook de kwestie ter tafel of alleen aan de boterfabrikanten, dan wel ook aan de boterhandelaren de gelegenheid moest worden gegeven om hun bedrijf onder contrôle te stellen (zie ook blz. 140, 144 en 161). Het gevolg van een gelijkstelling zou zijn dat het aantal toezicht houdende ambtenaren zou moeten worden uitgebreid, om welke reden vele leden tegen een toelating van handelaren bij de contrôle gekant waren. Sommige leden daarentegen vonden een buitensluiten van de handelaren onbillijk, al achtten zij het een vraag van groot belang hoe ten aanzien van den handel een afdoende contrôle uit te oefenen.

De tegenstand welke de voorgestelde bedrijfscontrôle in de Tweede Kamer ondervond, deed de regeering besluiten het wetsontwerp voorloopig in te trekken, onder toezegging dat, ook in verband met de voorgenomen herziening van de boterwet, een nieuw voorstel zou worden ingediend. De intrekking had plaats bij de memorie van antwoord, ingezonden bij brief van 29 October 1898.

Uit de zoo juist besproken toelichting welke de regeering bij haar voorstel gaf, blijkt dat haar plan tot het in het leven roepen van een rijkszuivelcontrôlestation, althans in beginsel, vrijwel geheel overeenkomt met de enkele jaren later van particuliere zijde opgerichte botercontrôlestations, waarbij eveneens aan eerlijke bereiders en handelaren de gelegenheid werd gegeven, hun bedrijf

vrijwillig onder toezicht te plaatsen, teneinde op die wijze bij de afnemers vertrouwen te wekken met betrekking tot de zuiverheid van het af te leveren product.

Toen in 1900 opnieuw een wetsontwerp tot oprichting van een „Rijkszuivelstation" werd ingediend, heeft de regeering echter de bedrijfscontrôle, boven genoemd onder 2e, laten vervallen (zie blz. 157 en 158).

Dit feit heeft er zeker toe bijgedragen dat hier en daar in het land onze zuivelbereiders de handen ineensloegen, teneinde zelf een bedrijfscontrôle in het leven te roepen.

Het eerst heeft men het beginsel van een particuliere contrôle op de bereiding der boter in het zuiden van het land in toepassing gebracht. Het denkbeeld van deze contrôle was in het begin van 1901 uitgewerkt door dr. J. J. L. van Rijn, destijds directeur van het rijkslandbouwproefstation te Maastricht.

Deze onderzoeker was reeds enkele jaren eerder op grond van zijn proefnemingen tot de — met het oog op onze latere botercontrôle zeer belangrijke — conclusie gekomen, dat de groote schommelingen in de samenstelling der Nederlandsche boter aan iederen deskundige de mogelijkheid ontnamen om zelfs bij benadering de mate van vervalsching in procenten op te geven, zoolang de weg was afgesloten om door een karnproef de samenstelling van het oorspronkelijke, niet vervalschte product te leeren kennen.

De maatregelen welke dr. van Rijn in verband met het herwinnen van den goeden naam van onze boter op de buitenlandsche markt wenschte te nemen, kunnen in twee hoofdgroepen worden samengevat, t.w.:

1. die, welke tot doel hebben dat geen boter uit Nederland wordt uitgevoerd, die in scheikundig opzicht abnormaal is samengesteld;

2. die, welke door strenge contrôle, een garantie van echtheid in het leven roepen.

Teneinde de uitvoer van „abnormaal" samengestelde boters te beletten, was men genoodzaakt een van de beide volgende wegen in te slaan: *a.* iedere partij boter die voor export bestemd is, aan een scheikundig onderzoek te onderwerpen en dan de boter die „abnormaal" bleek te zijn, hetzij voor binnenlandsch verbruik te bestemmen of door menging met zeer gunstig samengestelde boter uit andere streken van het land zoodanig scheikundig te verbeteren, dat zij de toets van het onderzoek kon doorstaan, of *b.* de behandeling van het vee te wijzigen en daardoor te voorkomen dat „abnormale"

boter geproduceerd wordt of tenminste tot de uitzonderingen gaat behooren.

Indien de eerstgenoemde maatregel was doorgevoerd, zou deze er ongetwijfeld veel toe hebben bijgedragen, den naam van onze boter in den vreemde te herstellen. Want zoodra bekend zou zijn geworden dat de eerlijke Nederlandsche boter-exporteurs geen „abnormaal" samengestelde boter meer uitvoerden, zouden alle producten van twijfelachtigen aard zijn geweerd.

Het spreekt echter wel vanzelf dat de uitvoering van dit plan vooral een nadeel voor de producenten van boter met afwijkende samenstelling zou zijn geweest, een bezwaar dat ook door dr. v a n R ij n werd erkend en waarom deze den maatregel ook slechts tijdelijk wilde aanvaarden, om in de toekomst hulp te zoeken bij het onder *b.* aangegeven middel.

Men verlieze echter niet uit het oog dat een maatregel als onder *a.* genoemd, geenszins aan de knoeierijen een einde zou hebben gemaakt. De botervervalschers zouden er wel voor hebben gezorgd een product in den handel te brengen dat geen aanleiding gaf tot eenige verdenking, of m. a. w. met het vaststellen van een bepaalde grens voor vluchtige vetzuren was het buitenland allerminst beschermd tegen den invoer van vervalschte waar. Maar zelfs als men voorkwam dat een vervalscht product de grens overging, dan had men daarmede toch zijn doel, n.l. een einde maken aan de knoeierijen, niet bereikt. Hetgeen dan niet langer meer naar het buitenland kon worden uitgevoerd, zou eenvoudig voor de binnenlandsche markt beschikbaar gebleven zijn.

Deze bezwaren zijn evenmin te ondervangen door het nemen van maatregelen ter opvoering van het gehalte aan vluchtige vetzuren door middel van een gewijzigde verpleging van het vee. Zonder een afdoenden waarborg voor de echtheid van de waar door middel van contrôle op het bedrijf, komt men er ook volgens deze methode niet. Weliswaar zou het buitenland dan die „verbeterde" boter hebben aanvaard, maar aan de bedriegerijen zou geen einde zijn gemaakt. Bovendien is het de vraag of een dergelijke maatregel blijvende beteekenis zou hebben gehad, want een vooruitgang in het scheikundig onderzoek, waardoor margarine in het mengproduct zou kunnen worden aangetoond, zou de geringe waarde van den maatregel onmiddellijk aan het licht brengen.

In de tweede plaats komen dan nog de moeilijkheden met betrekking tot de uitvoerbaarheid en de kosten, waarop wij reeds de aandacht vestigden (zie blz. 122). Ook dr. v a n R ij n erkende

deze bezwaren, maar hij meende toch dat het mogelijk was de „abnormale" samenstelling der boter te voorkomen, door het vee te onttrekken aan de nadeelige invloeden die de najaarsweersgesteldheid uitoefenen. Eveneens was hij er van overtuigd dat de veranderingen van het bedrijf noodzakelijk financiëele offers met zich moesten medebrengen, maar hij geloofde dat die niet van zulk een omvang behoefden te zijn als aanvankelijk wel werd verondersteld. Daartegenover stelde hij de dringende nood en de gunstiger maatschappelijke positie der landbouwers in Friesland, voor welke provincie het stelsel wel de meeste bezwaren moest opleveren, in verband met de lage cijfers voor vluchtige vetzuren welke men aldaar in het najaar had.

Er moest echter iets worden gedaan om den veehouder die zich opofferingen getroostte, in gunstiger positie te stellen tegenover hem die zich onverschillig toonde. Dat zou kunnen worden bereikt door een premiestelsel, waarbij werd bepaald dat van de winsten der fabriek een zeker gedeelte werd afgezonderd om in verhouding tot de hoeveelheid geleverde melk uit te betalen aan die veehouders, die een gewijzigde behandeling van hun vee hadden ingevoerd. Het toekennen van een premie zou mogelijk worden door de betere prijzen welke van den genomen maatregel het gevolg zouden zijn.

Het zal duidelijk zijn dat, met name in streken waar men in sommige tijden van het jaar met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren te kampen had, de meerderheid van de bij een fabriek aangesloten veehouders zouden moeten medewerken, omdat anders de gemiddelde samenstelling van de boter toch nog niet voldoende zou worden „verbeterd".

Hét een met het ander bewijst wel hoeveel moeilijkheden er aan de uitvoering van het plan tot verhooging van het R. M. W.-getal zijn verbonden.

Het tweede middel, de echtheid van de boter te waarborgen door een contrôle op het bedrijf, is zeker te verkiezen, omdat het niet alleen minder kostbaar, maar vooral veel meer doeltreffend is. Dr. v a n R ij n stelde zich het toezicht op tweeërlei wijze voor, n.l.:

a. door toezicht op de fabrikatie, in verband met onderzoek van botermonsters op willekeurige tijdstippen en

b. door geregeld onderzoek van alle afgeleverde partijen boter in verband met toezicht op de fabrikatie.

De eerstgenoemde regeling van toezicht op de bereiding, welke in die dagen door de *Friesche Maatschappij van Landbouw* werd overwogen, zou ongeveer als volgt worden uitgevoerd:

De controleerende vereeniging, hetzij maatschappij van landbouw of zuivelbond, benoemt twee of meer ambtenaren als controleurs en één of meer scheikundigen die in een voor boteronderzoek ingericht laboratorium werkzaam zijn. De controleurs reizen rond, bezoeken de fabrieken wanneer het hun goeddunkt, zien streng toe dat aldaar niets aanwezig is dat niet voor de boterbereiding noodig is en voor vervalsching zou kunnen worden gebruikt, en zenden monsters op naar het laboratorium.

Deze organisatie heeft dus ten doel, door een regelmatige contrôle op het bedrijf, knoeierijen onmogelijk te maken. Al hetgeen de fabriek verlaat bij afwezigheid van den controleur, ontsnapt hierbij dus aan het toezicht. Men zoude deze contrôle daarom kunnen aanvullen met het onderzoek van botermonsters, die op willekeurige tijdstippen tijdens het vervoer of bij de plaats van aankomst kunnen worden genomen.

Ook volgens deze methode verkrijgt men echter geen volkomen zekerheid betreffende de af te leveren waar, omdat het afgeven van een verklaring van echtheid alleen op grond van een scheikundig onderzoek niet mogelijk is. Dr. v a n R ij n stelde dan ook eveneens op den voorgrond, dat men bij het organiseeren van een contrôle zooveel mogelijk volkomen waarborgen moest geven en zich niet tevreden mocht stellen met de zekerheid dat een gecontroleerd product onder gewone omstandigheden de grenzen van het buitenland ongehinderd zal passeeren. Onder gewone omstandigheden, omdat de mogelijkheid niet uitgesloten was, dat indirect de vervalsching van een boter met een vrij hoog verzadigingscijfer der vluchtige vetzuren zou worden bewezen. Men moest zich daarom los maken van het denkbeeld dat de echtheid van een boter voldoende was gewaarborgd, indien de scheikundige het tegendeel niet kon bewijzen en niet den schijn aannemen alsof de zuiverheid van boter bepaald werd door getallen die deskundigen als uiterste grens hebben moeten vaststellen. In het belang van den goeden naam onzer boter moest een beoordeeling op grond van het gehalte aan vluchtige vetzuren geheel verdwijnen en alleen als grenscijfer naar beneden in aanmerking komen, zoolang zonder een dergelijk getal het product voor den wereldhandel ongeschikt bleef.

Met deze opvatting ten aanzien van de contrôle zijn wij het geheel eens. Van een waarborg, uitsluitend gegrond op het scheikundig onderzoek, duchtte dr. v a n R ij n gevaren. De in hun bestaan bedreigde knoeiers zouden den strijd tot het uiterste

volhouden en niets nalaten wat de door een vereeniging gegeven garantie waardeloos kon maken. Geen financiëele opoffering zou hun te groot zijn om langs dezen of genen weg een eventueel voorkomende vervalsching te doen uitkomen en daardoor de waarde der garantie van echtheid te verminderen.

Hierbij kwam dan nog een tweede factor, n.l. de kwestie van vertrouwen, gesteld in de organisatie der vereeniging die de waarborgen geeft. Een zuivelbond zal haar statuten zoo inrichten, dat verschillende bepalingen reeds op zichzelf een fraude onwaarschijnlijk maken en bovendien kent het bestuur de personen die de leiding der fabrieken in handen hebben, meestal van nabij, terwijl bij vereenigingen en fabrieken op coöperatieven grondslag het eigenbelang der leden grooten waarborg voor eerlijkheid oplevert.

De buitenlandsche afnemer evenwel kent de betrokken vereeniging weinig of heelemaal niet. Om die reden zal hij in haar niet zooveel vertrouwen stellen, maar zekerheid eischen, onafhankelijk van iedere kwestie van vertrouwen. In verband met een en ander wenschte dr. v a n R ij n — en o.i. terecht — zoo eenigszins mogelijk de garantie van echtheid te geven door directe contrôle van alle partijen boter voor welker zuiverheid wordt ingestaan. Deze contrôle achtte hij uitvoerbaar op de volgende grondslagen:

1. Een flinke onderlinge organisatie van alle fabrieken, wier boter onder garantie van echtheid zou worden verzonden;

2. een deskundig onderzoek van alle partijen boter die gegarandeerd werden.

De organisatie der deelnemende fabrieken was noodig met het oog op de vereischte samenwerking tusschen de fabrieken en het bestuur der vereeniging die den waarborg zou geven. Deze organisatie moest verder zoodanig zijn ingericht, dat aan de leden strenge verplichtingen werden opgelegd, zoodat de bepalingen die deze verplichtingen regelen, voor zich zelf reeds een waarborg aan het bestuur gaven dat knoeierij met de boter zeer onwaarschijnlijk was. Zulk een organisatie kon uitgaan zoowel van een maatschappij van landbouw als van een bond van zuivelfabrieken.

Daarnaast kwam dan het deskundig onderzoek der boter om in de eerste plaats tegenover de buitenwereld de noodige waarde te geven aan de garantie van echtheid die vanwege de vereeniging zou worden verstrekt en in de tweede plaats om toe te zien dat de aangesloten fabrieken in hun verplichtingen niet te kort

schoten. Om dit deskundig onderzoek mogelijk te maken, moesten alle partijen boter op bepaalde centra worden samengebracht.

Dit laatste had natuurlijk bezwaren, vooral voor fabrieken die hun boter rechtstreeks van de fabriek verzonden, maar de daarmede verband houdende moeilijkheden achtte dr. v a n R ij n wel te overwinnen. De contrôle op het centrum dacht hij zich verder als volgt:

Onmiddellijk bij aankomst der boter wordt een monster gestoken, dit monster onderzocht en daarna een rapport afgegeven. Tegelijkertijd wordt de verpakking der boter geplombeerd of verzegeld met een duidelijk merk, dat door den bond gedeponeerd is en uitsluitend dienst doet voor de verzegeling van partijen boter waarvoor de garantie van echtheid wordt gegeven. Een scheikundige met twee of drie ondergeschikte bedienden kunnen per dag met de noodige nauwkeurigheid, honderd partijen boter controleeren, met dien verstande, dat boter die 's avonds laat of 's morgens vroeg aankomt, reeds in den loop van dienzelfden morgen zal kunnen worden verzonden. Zijn er minder partijen, zooals te verwachten is, dan zal de contrôle in normale gevallen veel vlugger kunnen afloopen. Onder normale gevallen verstond dr. v a n R ij n die, waarbij geen reden tot twijfel over de echtheid ontstaat en het onmiddellijk nemen van een contrôlemonster aan de fabriek dus achterwege kon blijven. De contrôle zou berusten op een gecombineerd onderzoek van vluchtige vetzuren en refractometergetal.

Door deze organisatie zou het tevens mogelijk worden alle partijen boter met „abnormale" samenstelling vast te houden en zoodoende de fabriek die ze leverde, voor groote schade te behoeden, tengevolge van het aanhouden aan de buitenlandsche grenzen en het eventueele terugzenden in bedorven toestand. Voor Friesland, waar drie centra als bovenbedoeld noodig zouden zijn, werden de jaarlijksche kosten op ƒ 8000.— begroot, een bedrag dat de raming van het plan der *Friesche Maatschappij van Landbouw* niet te boven ging.

Uit dit organisatieplan van dr. v a n R ijn blijkt dat de ontwerper nog steeds vasthield aan het denkbeeld om boter met een bepaalde minimum grens voor vluchtige vetzuren binnen de landsgrenzen te houden. Dat hij aan die gedachte bleef vasthouden, is verklaarbaar, wanneer wij bedenken dat het buitenland ten aanzien van het vetzuurgetal eischen had gesteld. Voorts had men in de zuidelijke provincies — waar dr. v a n R ijn werkzaam was — weinig te maken met „abnormale" boter, zoodat uit dien hoofde ook slechts zeer geringe schade was te verwachten. Aan de eischen,

door de Belgische wet met betrekking tot het R. M. W.-getal gesteld, kon men gemakkelijk voldoen. Er is echter nog een derde punt, waarop wij in verband met deze kwestie de aandacht willen vestigen.

Het stelsel van dr. van Rijn week n.l. nog op een belangrijk principiëel punt van ons tegenwoordige af. Het had tot grondslag een algemeen onderzoek van alle boter die naar een centraal punt gezonden werd. Wanneer nu de analyses geen twijfel betreffende de zuiverheid overlieten, dienden de cijfers voor iedere fabriek afzonderlijk als basis voor de samenstelling der boter van die fabriek. Dit was vooral daarom mogelijk, omdat alle monsters boter die onderzocht waren, een scheikundige samenstelling hadden die allen twijfel over de zuiverheid uitsloten. Bij het daarop volgend onderzoek van de partijen die voor uitvoer bestemd waren, werd rekening gehouden met de seizoensveranderingen welke in de samenstelling der boter voorkwamen. Wanneer er nu een afwijking van beteekenis werd vastgesteld met de voor een bepaalde fabriek aangenomen normen, zou deze onmiddellijk worden gecontroleerd. Er was in het systeem van dr. van Rijn dus nog geen sprake van een geregeld nemen van contrôlemonsters aan de fabriek.

In een contrôlestelsel, zooals wij dat nu kennen en waarbij men dus met de samenstelling van de boter van alle aangeslotenen gedurende het geheele jaar op de hoogte is, past natuurlijk een maatregel als het terugzenden van „afwijkende" boters slecht. Onafhankelijk van het gehalte aan vluchtige vetzuren of het refractometergetal kan men bij een contrôlestelsel als het onze, dat, om het zoo eens te zeggen, „sluit als een bus", instaan voor de zuiverheid van het product.

Het stelsel van dr. van Rijn werd op diens advies het eerst in Noord-Brabant en daarna in Limburg in toepassing gebracht. De medewerking van den *Noord-Brabantschen* en den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond* maakten een spoedige oplossing mogelijk. De omstandigheid dat in de twee zuidelijke provinciën de boter over de mijnen te Eindhoven en te Maastricht liep, werkte de uitvoering van de contrôle natuurlijk in de hand.

De waarborg welke men gaf, strekte zich echter niet verder uit dan tot den eersten afnemer. Het opschrift aan den achterkant der adreskaarten voor boter, afgezonden van de Maastrichtsche mijn, luidde:

> „De Zuid-Nederlandsche Zuivelbond garandeert de in deze mand verpakte boter, afkomstig van de botermijn te Maastricht, als volkomen onvervalscht en te voldoen aan de bepalingen der Belgische wet van 4 Mei 1900,

wanneer de mand voorzien is van nevenstaand gedeponeerd mijnplombe [1]) in ongeschonden toestand en deze strook tusschen plombe en mand aan het plombeertouw der mand geregen is.

De garantie vervalt:

1. zoodra de mand niet meer onder verantwoording der Mijndirectie, spoor- of douane-beambten staat;
2. indien de plombe of het koord geschonden of verbroken zijn;
3. indien de verpakking zoodanig beschadigd is, dat de mogelijkheid eener fraude bestaat". [2])

In het begin van 1901 werd de boter op de mijn te Maastricht geregeld door scheikundigen onderzocht, terwijl de uitkomsten van het onderzoek werden openbaar gemaakt, waarbij men echter niet de namen noemde van de fabrieken waarvan de boter in kwestie afkomstig was. In het buitenland, met name in België, konden belanghebbenden daardoor zien, hoe de Zuid-Nederlandsche boter was samengesteld.

Een botercontrôlestelsel, steunend op de kennis van de samenstelling van geregeld aan de fabrieken of boerderijen genomen contrôlemonsters, is het eerst in Friesland uitgewerkt. In deze provincie is men dus begonnen met de toepassing van het beginsel van een bedrijfscontrôle, waarop ook onze tegenwoordige botercontrôle berust.

De zaak was voor Friesland, zooals we reeds terloops meedeelden, van nog grooter beteekenis, omdat men daar veelvuldiger met boter van afwijkende samenstelling te maken had. Een stelsel waarbij zulke boter voor binnenlandsch verbruik werd bestemd, had dus voor Friesland groote bezwaren.

In de vergaderingen van de *Friesche Maatschappij van Landbouw* vormde de kwestie dan ook een onderwerp van bespreking en dit leidde tot het erkennen van de wenschelijkheid om op de bereiding van de boter contrôle uit te oefenen. Deze zou bestaan in een veelvuldig onderzoek van botermonsters, op willekeurige tijdstippen genomen, waarbij men tevens zou nagaan of niets in de onder toezicht staande bedrijven aanwezig was dat tot vervalsching van de boter zou kunnen dienen. Op die wijze achtte men het mogelijk, het buitenland te garandeeren dat de Friesche

1) Het loodje droeg aan de eene zijde de letters „Z.N.Z." en was aan den anderen kant voorzien van het opschrift: „Botermijn Maastricht".

2) J. J. C. Ament: „Boterproductie en Boterhandel in het Zuiden", lezing gehouden in de Algemeene Vergadering van den F.N.Z. op Donderdag den 4 Augustus 1904 te Leeuwarden, blz. 10.

boter, hoewel soms „abnormaal" van samenstelling, toch volkomen zuiver was.

Dit geheel nieuwe denkbeeld werd op de vergadering van de *Friesche Maatschappij van Landbouw* op 16 Augustus 1900 door den heer J. M e s d a g, de zuivelconsulent in Friesland en de groote stuwkracht in deze aangelegenheid, nader toegelicht. Daarop werd bij acclamatie een voorstel aangenomen, waarbij aan het hoofdbestuur der maatschappij werd opgedragen, „middelen te overwegen om tot verbetering van den toestand te komen in verband met de door het dagelijksch bestuur reeds genomen maatregelen tot het oprichten van een contrôlestation".

Met medewerking van een commissie van deskundigen werden kort daarop, in October, de voorschriften betreffende de contrôle op de boterbereiding in Friesland vastgesteld; zij kunnen als de grondslagen voor de Nederlandsche botercontrôle worden beschouwd. Op 1 Mei 1901 trad het station te Leeuwarden onder leiding van den heer M e s d a g in werking. Op dat tijdstip hadden zich 28 zuivelfabrieken aangesloten, terwijl in den loop van het eerste jaar nog 9 fabrieken toetraden. De hoeveelheid gecontroleerde boter bedroeg aanvankelijk ruim 3.5 millioen kg.

Merkwaardig is wel, dat het bestuur van den *Bond van Coöperatieve zuivelfabrieken in Friesland* aanvankelijk meende, zijn leden ernstig te moeten ontraden, zich bij het contrôlestation aan te sluiten. Met deze instelling van de *Friesche Maatschappij van Landbouw* toch wilde men niets anders, dan het op een uiterst doeltreffende wijze bereiken van het doel dat de bond zich had gesteld. Deze jonge organisatie achtte de aansluiting niet noodig, daar zij zelf een handelsmerk (het Nedraw-merk) bezat waarmede zij de zuiverheid van de boter waarborgde. Intusschen werd op de algemeene vergadering van den bond in December 1900 besloten dat de bond als zoodanig geen partij zou kiezen en aan de fabrieken over te laten, zich al of niet onder contrôle van de instelling der *Friesche Maatschappij van Landbouw* te stellen.

Tegenover deze houding van den bond stond die van de Gedeputeerde Staten van Friesland, die de oprichting van het botercontrôlestation met groote ingenomenheid begroetten en het bestuur der Friesche landbouw-maatschappij verzochten, hen van den gang van zaken op de hoogte te houden.

Teneinde de totstandkoming en de werking van het station bekend te maken, werden in de Nederlandsche, Engelsche, Duitsche en Fransche taal gestelde circulaires verspreid, waarop tevens een schrijven van Gedeputeerde Staten van Friesland was af-

gedrukt, waarin deze verklaarden dat de contrôle van het station aan den kooper „den meest mogelijken waarborg" gaf terzake van de echtheid der door de aangesloten producenten afgeleverde boter. Voorts werden alle fabrieken in het bezit van een stempel gesteld, teneinde dit op hun brieven en facturen aan te brengen en plaatste men advertentiën in het zeer invloedrijke Britsche vakblad „The Grocer" en in verschillende Nederlandsche bladen.

Wat nu de voorschriften van het Friesche botercontrôlestation (zie bijlage III) betreft, daarin wordt bepaald dat de te verrichten onderzoekingen en de daarmede verband houdende administratie zal worden verricht door een vanwege de Friesche Maatschappij van Landbouw benoemden, beëedigden scheikundige (zie art. 3). Met den contrôledienst in de provincie en met het toezicht op de fabrieken, bereidings- en opslagplaatsen van boter van hen die zich onder de contrôle hebben gesteld, worden een of meer beëedigde controleurs belast (zie art. 5).

De monsterneming heeft door de controleurs plaats op aanwijzing van den directeur van het contrôlestation en wel van afgewerkte of reeds verzonden boter en wanneer het noodig wordt geacht, ook van boter die onder voortdurend toezicht van de controleurs op de plaats van herkomst is bereid (zie art. 5). Van elke partij worden minstens twee monsters genomen, dié verzegeld en met de noodige aanwijzingen voorzien, worden opgezonden naar het contrôlestation. Van beide soort monsters wordt er hier één bewaard, de beide andere worden na elkaar onderzocht, om uit de vergelijking van de resultaten van het onderzoek te kunnen beoordeelen of de verzonden boter zuiver was (zie art. 6).

Tot de contrôle worden alleen toegelaten degenen die een gezegelde verklaring onderteekenen, waarin zij zich uitdrukkelijk en zonder voorbehoud tegenover het dagelijksch bestuur der *Friesche Maatschappij van Landbouw* verbinden tot het nakomen van een aantal zeer strenge bepalingen (zie art. 8).

Wie zich aan overtreding van deze bepalingen schuldig maakt, wordt beboet (zie art. 8) en in sommige gevallen (botervervalsching bijv.) zelfs als lid geschrapt, hetgeen ter openbare kennis wordt gebracht (zie art. 9).

De overige artikelen zijn meest van administratieven aard en hebben betrekking op de kosten der contrôle, de toe- en uittreding van leden, het eindigen der overeenkomst en de wijze van arbitrage in geval van geschil.

Ongeveer terzelfder tijd werd ook in Zuid-Holland op initiatief

van de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw* tot de oprichting van een contrôlestation te Leiden besloten. De statuten van dit station werden in de vergadering der maatschappij op 22 April 1901 vastgesteld.

Wanneer wij deze statuten (zie bijlage IV) vergelijken met de voorschriften van het Friesche station, dan blijken beide dezelfde grondslagen voor de contrôle te aanvaarden. Het beginsel van een contrôle op het bedrijf werd dus door beide stations overgenomen. Waar van verschil sprake is, is dit meestal van ondergeschikte beteekenis, met uitzondering evenwel van de bepalingen die betrekking hebben op de toetreding van aangeslotenen.

Het station „Zuid-Holland" toch laat, in tegenstelling met het Friesche, als aangeslotene toe niet alleen de bereider van, maar ook de handelaar in boter (zie art. 1 Fr. en art. 3 Z.-H.). In verband met dit onderscheid heeft het station „Zuid-Holland" in zijn statuten een speciaal artikel met betrekking tot de eischen waaraan de handelaren bij toetreding moeten voldoen, opgenomen (zie art. 5 Z.-H.) Deze komen in beginsel overeen met de voorwaarden welke bij de toelating van producenten gesteld worden en wijken van deze laatste alleen af, in zooverre de aard van het beroep dat noodig maakt. Zoo rust bijvoorbeeld op de handelaren de verplichting al de gegevens te bewaren, die hen in staat kunnen stellen om de producenten der afgeleverde boter aan te wijzen (zie art. 5 Z.-H.).

Terloops merken wij hierbij op dat blijkens officiëele stukken (archief rijkszuivelinspectie) de regeering met belangstelling deze contrôle op den handel zag tot stand komen, daar zij meende dat na verloop van tijd het bewijs geleverd zou zijn of het met betrekking tot deze aangelegenheid geopperde bezwaar bij de behandeling van het wetsontwerp tot het instellen van een rijkszuivelcontrôlestation (zie blz. 129), zou zijn te ondervangen. Zooals we nader zullen zien, is de rijksbemoeiing inzake de botercontrôle later in anderen vorm tot stand gekomen.

De voorwaarden van toetreding der boterbereiders bij het station „Zuid-Holland" zijn geregeld in artikel 4 der statuten. Zij komen grootendeels overeen met de in dit verband opgenomen bepalingen in artikel 8 van de voorschriften van het station te Leeuwarden. Waar sprake is van een gering verschil, komt dit meestal neer op een iets scherpere bepaling van laatstgenoemde instelling.

Zoo kent het Friesche station het verbod van vermenging der boter van de verschillende onder contrôle staande fabrieken (zie art. 8c Fr.); het station „Zuid-Holland" heeft een dergelijke bepa-

ling niet. Dit staat den aankoop toe van boter, waarvan de bereiding onder contrôle van het station valt (zie art. 4 Z.-H.) en verleende aan producenten en handelaren tot 1 April 1902 het recht om in bepaalde gevallen zelfs boter van niet onder contrôle staande producenten aan te koopen (zie art. 37). Ook zijn de voorschriften met betrekking tot de bereid- en opslagplaatsen van boter door het Friesche station nader omschreven (zie art. 8b en d Fr.), terwijl het station „Zuid-Holland" zich meer uitspreekt in het algemeen (zie art. 4a Z.-H). Voorts spreken de statuten van het Friesche station van het desverlangd behulpzaam zijn bij het nemen van monsters (zie art. 8e Fr.), terwijl het Zuid-Hollandsche station daarvan niet gewaagt (zie art. 4c Z.-H.). Ten slotte zijn ook de maximum grenzen van de bij overtreding in de kas van het contrôlestation te storten boete door het Zuid-Hollandsche station iets lager gesteld dan door het Friesche (zie art. 4f en 5f Z.-H. en art. 8i Fr.).

Uit de bepalingen betreffende de wijze van dekking der onkosten (zie art. 4e en 5e Z.-H. en art. 10 Fr.) blijkt, dat deze door de leden zelf gedragen worden. Eerst eenigen tijd na de oprichting is een subsidie vanwege de regeering toegekend, welke later evenwel weer is ingetrokken (zie bijlage VI). De overige bepalingen, meest van administratieven en huishoudelijken aard zijn van weinig belang en daarom, althans wat „Zuid-Holland" betreft, niet in de genoemde bijlagen opgenomen; bovendien zijn zij in later jaren in sommige opzichten gewijzigd (zie ook bijlage XV).

Het voorbeeld van de Friesche en de Hollandsche Maatschappij van Landbouw vond spoedig navolging in de andere provinciën. Achtereenvolgens kwamen tot stand de contrôlestations „Gelderland-Overijsel" te Deventer (14 Februari 1903), „Assen" te Assen (12 Mei 1903), „Maastricht" te Maastricht (23 April 1904), „Groningen" te Groningen (15 Juni 1904), „Eindhoven" te Eindhoven (1 September 1904), „Noord-Holland" te Alkmaar (24 October 1919) en „Leiden" te Leiden (10 November 1920). Laatstgenoemd station neemt, zooals we in hoofdstuk IX zullen zien, een bijzondere plaats in. Het op 17 Augustus 1904 te Middelburg opgerichte station werd 1 November 1913 weer opgeheven; zijn leden gingen toen over naar het botercontrôlestation te Eindhoven. [1])

[1]) Enkele stations bezaten aanvankelijk geen rechtspersoonlijkheid. Het station te Groningen is ook thans nog een instelling van de Groninger Maatschappij van Landbouw. Verschillende stations traden eerst eenigen tijd na den dag van oprichting in werking.

De voorschriften der contrôlestations en de straffen op de overtreding gesteld, maken het mogelijk het scheikundig onderzoek der boter zoodanig aan te vullen, dat de zuiverheid van de waar *onder alle omstandigheden* kan worden gewaarborgd.

Volgens het eerste jaarverslag van den scheikundige van het station te Leeuwarden, dr. B. R. de Bruijn, werd de contrôle uitgeoefend:

1. door op ongeregelde tijden de fabrieken en boerderijen te bezoeken en te inspecteeren. Hiertoe werden door den controleur 223 reizen gemaakt.

2. door monsters te nemen van de boter die in de fabrieken en boerderijen ter verzending gereed stond.

In de fabrieken werden 676, op de boerderijen 32 monsters genomen, tezamen dus 708 monsters.

3. door monsters te nemen hetzij van boter, die op de fabrieken onder toezicht van den controleur was gekarnd, hetzij van den daar aanwezigen room; deze monsters room werden op het laboratorium gekarnd. In de fabrieken werden genomen 55 monsters onder toezicht gekarnde boter en 598 monsters room, op de boerderijen 32 monsters room, zoodat in 't geheel onderzocht zijn 685 karnmonsters.

4. door monsters te nemen van reeds verzonden boter.

Behalve een enkel te Heerenveen genomen monster, werden deze alle genomen te Leeuwarden en te Sneek op de marktdagen, wanneer daar zeer veel boter wordt aangevoerd en te Harlingen bij het laden der Engelsche booten.

Te Leeuwarden werden 44 maal, te Sneek 40 maal en te Harlingen 10 maal monsters genomen; het aantal monsters bedroeg te Leeuwarden 342, te Sneek 220 en te Harlingen 100, tezamen dus 663 monsters.

Alle monsters werden onderzocht op het gehalte aan vluchtige vetzuren, terwijl kort na het in werking treden van het station, n.l. sedert 18 Juni, ook van alle monsters het refractometercijfer bij 40 gr. C. werd bepaald.

Het kwam nooit voor dat er tusschen de monsters afgewerkte boter en de karnmonsters zoodanig verschil in samenstelling bestond, dat men eenig vermoeden van vervalsching zou kunnen opvatten.

De uitkomsten der analyses werden ieder half jaar gedrukt en toegezonden aan de aangesloten fabrieken en aan verschillende autoriteiten in binnen- en buitenland.

Dat het cijfer der vluchtige vetzuren beneden 25 daalde, kwam voor in Juli, October en November, maar geen der aangesloten producenten ondervond om deze reden moeilijkheden in het buitenland.

Deze laatste mededeeling van den scheikundige bewijst dat reeds het eerste botercontrôlestation grooten invloed op onzen boterhandel met het buitenland heeft gehad. Door middel van dezen vorm van bedrijfscontrôle wist men blijkbaar te bereiken hetgeen tevoren niet of slechts ten deele mogelijk was, n.l. dat onze boter met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren in het buitenland niet voor vervalscht werd aangezien.

Dit resultaat versterkte de gedachte, dat een uitbreiding van de contrôle en een grootere aansluiting zéér in het belang van de Nederlandsche zuivelbereiders en -handelaren zou zijn, een denkbeeld dat ook door de Nederlandsche Kamer van Koophandel te Londen werd voorgestaan.

Het gevolg van een en ander was dat op 31 Juli 1902 een aantal personen uit verschillende deelen van het land te Utrecht bijeen kwamen, teneinde deze aangelegenheid nader te bespreken. Op deze vergadering werd het wenschelijk en uitvoerbaar geacht, tot een „Algemeene Nederlandsche Botercontrôle" te komen en besloten, overleg te plegen met de bestaande botercontrôlestations „Zuid-Holland" en „Friesland", alsmede met enkele andere organisaties welke den eerlijken boterhandel bevorderden.

Een tweede bijeenkomst had daarop te Utrecht op 14 Augustus plaats. Hier bleek men eenstemming van gevoelen dat ter bereiking van het doel, de contrôle zoo algemeen mogelijk moest zijn, in verband waarmede men een bespreking van de kwestie in een grooten kring van belanghebbenden noodzakelijk achtte. Daartoe werd op 30 September opnieuw een vergadering te Utrecht belegd ter bespreking van de mogelijkheid om alle door eerlijke boterbereiders geproduceerde boter onder contrôle te stellen.

Op deze bijeenkomst zette de voorzitter, dr. G. W. Bruinsma uit Teteringen bij Breda uiteen, hoe de wenschelijkheid was uitgesproken om tot een algemeene contrôle te komen, op de wijze zooals die in Zuid-Holland en Friesland was ingericht en ook door andere provinciën zou worden nagevolgd.

Een controleeren van de boter zooals aan de mijn te Maastricht en te Eindhoven geschiedde (zie blz. 136 en 137), gaf geen voldoenden waarborg, terwijl ook de garantie vanwege de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland en Friesland tegenover het buitenland niet geheel voldoende was. Vooral met het oog op den boterhandel op het buitenland was een grootere aansluiting dan ook van veel belang. Een rijkscontrôle was niet gewenscht, maar de particuliere contrôle behoorde zoodanig te zijn ingericht, dat het rijk daaraan zijn steun kon verleenen, in welk geval ook de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland* zich bij de contrôle wilde aansluiten.

De vergadering beantwoordde ten slotte de vraag inzake „de mogelijkheid om alle door eerlijke boterbereiders geproduceerde boter onder contrôle te stellen" in bevestigenden zin, waarna een commissie werd benoemd om dienovereenkomstig een plan uit te

werken. In deze commissie hadden zitting de heeren T j. K u p e r u s voor de coöperatieve zuivelfabrieken, W. J. L u g a r d voor de particuliere fabrieken, J. M e s d a g voor het botercontrôlestation „Friesland", A. B o s voor het station „Zuid-Holland" en J. H e r m a n s voor de zuidelijke provinciën, zoodat dus de Nederlandsche zuivelbereiding vrijwel geheel was vertegenwoordigd.

In haar rapport verklaarde de commissie dat er slechts dàn van een algemeene Nederlandsche botercontrôle sprake kon en mocht zijn, indien deze zoowel de handelaren als de producenten omvatte.

In de tweede plaats wenschte zij de toetreding tot de contrôle te beperken in dien zin, dat iemand wiens toetreding door het bestuur van een contrôlestation geacht werd schadelijk te zijn voor of in strijd met de belangen der zaak, kon worden geweigerd zonder opgaaf van redenen.

Voor het uitoefenen van een afdoende contrôle achtte zij noodzakelijk dat een contrôle in het laboratorium verbonden werd met een over de bereid- en opslagplaatsen, alsmede over het afgewerkte product, zoolang dit nog niet aan een niet-aangesloten kooper was afgeleverd.

De contrôle zou moeten uitgaan van een aantal stations, ingericht op de wijze zooals het Zuid-Hollandsche en Friesche. De organisatie en leiding van de stations zou in handen moeten komen van publiekrechterlijke, gewestelijke lichamen of van instellingen die de bevordering van het algemeen landbouwbelang ten doel hadden en rechtspersoonlijkheid bezaten.

De behartiging van de belangen der stations behoorde te worden opgedragen aan een bestuur, bij voorkeur bestaande uit niet meer dan vijf leden. De commissie vond het zeer gewenscht dat de gedeputeerde staten der verschillende provinciën werden uitgenoodigd om één of meer leden te benoemen in het bestuur en achtte het noodzakelijk dat de zuivelconsulenten der betreffende gewesten daarin zitting hadden, hetzij als gewone, hetzij als adviseerende leden. Indien ook aangeslotenen zitting in het bestuur zouden hebben, moesten deze nimmer de meerderheid uitmaken.

Over de al of niet toelating tot de contrôle zou het bestuur, na den directeur gehoord te hebben, moeten beslissen, terwijl bij eventueele niet-toelating het opgeven van redenen niet verplichtend zou moeten worden gesteld.

De leiding van het station wenschte de commissie op te dragen aan een beëedigd directeur-scheikundige, die in Nederland

een rijksexamen als scheikundige moest hebben afgelegd. Voor den contrôledienst moesten één of meer beëedigde controleurs worden aangesteld. Deze zouden tegenover derden tot geheimhouding verplicht zijn van alles wat de inrichting der fabrieken of andere bereidplaatsen, opslagplaatsen of dergelijke, de bereiding van en den handel in boter en andere zuivelproducten betrof.

Hij die zich bij de contrôle aansloot, moest zich bij gezegeld contract verbinden tot het nakomen van een zeker aantal verplichtingen, welke bijna geheel gelijkluidend waren aan die welke het botercontrôlestation „Friesland" ten aanzien van zijn aangeslotenen in artikel 8 der statuten had gesteld (zie bijlage III).

Ten slotte achtte de vergadering het wenschelijk dat de besturen der contrôlestations tezamen een bond vormden om de belangen der producenten van en handelaren in onvervalschte natuurboter te behartigen:

a. „door te bevorderen, dat de aansluiting bij de contrôlestations zoo algemeen mogelijk worde;

b. door het maken van propaganda voor onder contrôle staande boter in binnen- en buitenland;

c. door het uitoefenen van invloed op de Regeering om moreelen en financiëelen steun".

In een op 11 November 1902 wederom te Utrecht gehouden vergadering werd het rapport goedgekeurd en een commissie benoemd, welke de opdracht kreeg, het rapport met den Directeur-Generaal van den Landbouw te bespreken en datgene te doen om een spoedig tot stand komen van een algemeene botercontrôle te bevorderen.

Dit had tengevolge dat de regeering in 1903 een concept voor de invoering van een botercontrôle onder rijkstoezicht in gereedheid bracht, waarover zoo dadelijk nader.

Nog voor de commissie haar rapport had uitgebracht, streed men in Friesland over de vraag of het provinciale bestuur een contrôlestation voor de geheele zuivelbereiding in de provincie zou oprichten en zelf exploiteeren, dan wel of een dergelijke instelling zou moeten uitgaan van de *Friesche Maatschappij van Landbouw.*

De eerstgenoemde oplossing werd krachtig aanbevolen door *den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland,* de laatstgenoemde door de commissie van advies voor het Friesche botercontrôlestation, met welke opvatting bijna alle bij deze instelling aangesloten fabrieken zich vereenigden.

Onder deze omstandigheden meende het bestuur van den bond, na de bespreking van de aangelegenheid met het dagelijksch bestuur der *Friesche maatschappij van Landbouw*, in het belang van de Friesche zuivelnijverheid te handelen, door aan de ledenvergadering voor te stellen dat deze de bondsfabrieken zou adviseeren tot aansluiting bij het bestaande contrôlestation. Hoewel de leden zich daarop nog eens ten gunste van een contrôlestation onder leiding van de provincie uitspraken, heeft de aansluiting bij de bestaande instelling plaats gehad.

Intusschen hadden de eerst opgerichte contrôlestations, zooals we reeds opmerkten, al spoedig eenig succes en mochten zij ervaren dat hun werk waardeering ondervond in de buitenlandsche vakpers. Zoo worden bijvoorbeeld in de aflevering van 29 Augustus 1903 van „The Grocer" de grondslagen van onze botercontrôle, naar aanleiding van de statuten van het contrôlestation „Gelderland-Overijsel" uiteengezet, waarna de schrijver tot de volgende slotsom komt:

> „It will be seen that the Dutch producer is in earnest — and wisely so — and we may expect that the importer will know how to benefit by such institutes of control in securing through a guarantee of unadulterated butter. It is well to note however, that the controlling institute publishes the names of the different factories which have placed themselves under its supervision, and this publication is the only recognised guarantee of membership, irrespective of any mark or announcement which any factory may place on casks of butter. Evidently the control may do very useful work in rehabilitating and improving the reputation of Dutch butter, and, were they fully recognised and, in turn, supervised by the State, there would be no excuse for disregarding their important functions". [1])

Bij het lezen van dit gunstige oordeel moet men echter bedenken dat het werd neergeschreven in een tijd toen de botercontrôle

---

[1]) „Het zal worden bewezen, dat de Nederlandsche boterbereider — en terecht — ernst maakt en we mogen verwachten dat de importeur weet, hoe van zulke contrôle-instellingen partij te trekken om zich door deze van een waarborg van onvervalschte boter te verzekeren. Het is van belang er op te wijzen, dat het contrôlestation de namen bekend maakt van de verschillende fabrieken, welke zich onder zijn toezicht hebben gesteld en dat deze publicatie de eenige erkende zekerheid van het lidmaatschap is, afgezien van elk merk of opschrift, dat een fabriek op de botervaten mag plaatsen. Het is duidelijk, dat de contrôle zeer nuttig werk kan doen met betrekking tot het herstel en de verbetering van de reputatie van de Nederlandsche boter, en, was zij geheel erkend en onder toezicht van den Staat, dan zou er geen reden zijn om haar belangrijke taak te negeeren".

Wij teekenen hierbij aan, dat aanvankelijk kwartaalsgewijze publicatie van de lijst van aangeslotenen plaats had. Later heeft de Directie van den Land-

nog slechts in de kinderschoenen stond en pas een drietal stations in werking waren getreden. Tevens verdient het de aandacht dat ook dit vakblad het wenschelijke van een rijkstoezicht bepleit, in welk geval er geen reden meer zou zijn het contrôlestel niet te erkennen. Zooals wij dadelijk zullen zien, heeft de erkenning van de Nederlandsche regeering er zeer veel toe bijgedragen onze botercontrôle tot ontwikkeling te brengen en het vertrouwen van het buitenland daarin te versterken.

Niettegenstaande de totstandkoming van de contrôlestations onzen boterhandel op het buitenland zeer ten goede kwam en het beginsel dat aan de contrôle ten grondslag lag, hier en daar ook veel waardeering ondervond, bleven de resultaten aanvankelijk beneden de verwachtingen. Zoo zeer was het wantrouwen in het buitenland tegenover ons door het jarenlang gepleegde bedrog gegroeid, dat men maar niet zoo spoedig op den door de Nederlandsche contrôlestations gegeven waarborg durfde afgaan. Bovendien was men in het buitenland bekend met het feit, dat zelfs de staat der Nederlanden de nieuwe instellingen nog niet eens erkende. Bij deze twee omstandigheden kwam evenwel nog een derde.

In het buitenland hechtte men n.l. algemeen groote waarde aan een verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen, in het bijzonder van sesamolie, aan margarine. Het is dus zeer verklaarbaar dat, zoolang wij in onze wetgeving geen bepaling in dien geest opnamen — waarin men in het buitenland dus juist hèt middel tegen de knoeierijen meende te zien — de regeeringen van andere mogendheden, welke wèl een dergelijke bepaling in hun boterwetgeving hadden opgenomen, weinig geneigd waren tegemoetkomend tegenover ons te zijn.

Zoolang nu echter het buitenland ons contrôlestelsel niet officiëel erkende en men aldaar op het (verkeerde) standpunt stond, in het belang van de zuivel-nijverheid aan de margarine-industrie de verplichting tot toevoeging van sesamolie aan haar product te moeten opleggen, dreigde hier te lande voortdurend het gevaar dat men het beginsel van de botercontrôle zou verzwakken, door er op aan te dringen, daarnaast tevens een wettelijke bepaling met betrekking tot deze verplichting in het leven te roepen. In welk opzicht een voorschrift als hier bedoeld aan de boter-

---

bouw de uitgave gestaakt, omdat de kosten te hoog waren en de praktische beteekenis niet groot was. Het zou o.i. echter wel aanbeveling verdienen, de namen van de bij de contrôle geschrapten, ter openbare kennis te brengen, evenals dit thans bij het botercontrôlestation „Leiden" het geval is (zie blz. 360). Daaraan zijn geen hooge kosten verbonden.

contrôle afbreuk kan doen, zullen we hieronder bespreken, na eerst het vraagstuk van de verplichte sesamatie der margarine nader onder de oogen te hebben gezien.

Zooals we reeds meedeelden, bestond een dergelijke verplichting in het buitenland al voor onze boterwet van 1889 tot stand kwam (zie blz. 72) en bij de indiening van het wetsontwerp ter aanvulling en wijziging van deze wet, werd zulk een voorschrift ook door sommige kamerleden aanbevolen (zie blz. 91). Deze wensch werd echter door de regeering en de overgroote meerderheid van de volksvertegenwoordiging afgewezen.

In Duitschland evenwel speelde het latent kleuren der margarine bij de tweede margarine-wet van 1897 een groote rol en het is de Duitsche regeering toen alleen door dat middel aan te grijpen gelukt, de door haar met kracht bestreden verplichting van het kleuren der margarine, welke van landbouwzijde was voorgesteld, bij de tweede lezing uit het wetsvoorstel te lichten. Welke stof zou worden gekozen, werd aan de regeering overgelaten, die ten slotte de toevoeging van 10 % sesamolie voorschreef.

Het voorbeeld van Duitschland is later door België, Oostenrijk, Frankrijk en andere landen gevolgd, door ons land echter niet. maar nog geen jaar nadat de wet van 1900 in het staatsblad was opgenomen, gingen er van de zijde der zuivelbereiders opnieuw stemmen op die er op aandrongen, in de wet een bepaling tot verplichte toevoeging van sesam-olie bij de fabrikatie van margarine op te nemen.

Ook de F. N. Z. behoorde aanvankelijk tot de voorstanders van zulk een voorschrift. In een tot de candidaten voor het lidmaatschap der Tweede Kamer gerichte brochure, gedagteekend 18 Mei 1901, zette deze zuivel-organisatie uiteen, welke groote gevaren onzen boterhandel tengevolge van de knoeierijen bedreigden. Teneinde deze geheel te onderdrukken, achtte zij zeer strenge bepalingen noodig, zooals bijvoorbeeld het verplichte gebruik van sesamolie voor de margarine-bereiding en de onder contrôle stelling van de margarine-fabrikatie. In de maand Augustus van hetzelfde jaar richtte de F. N. Z. zich in een rondschrijven tot de coöperatieve zuivelbereiders, met het verzoek, er bij de Nederlandsche regeering op aan te dringen, „dat de margarine-fabrikanten verplicht worden, bij de bereiding van margarine en andere kunstspijsvetten, stoffen (sesamolie) te gebruiken. waardoor de aanwezigheid van vreemde vetten in boter met zekerheid kan worden geconstateerd".

Hoewel de kwestie van de sesamatie thans voor onze boterwetgeving van geen praktische beteekenis meer is, zoo is het toch niet van belang ontbloot, gezien ook den geweldigen strijd dien zij een twintigtal jaren geleden heeft doen ontbranden, de bezwaren tegen deze wijze van latente kleuring der margarine nader onder de oogen te zien. Zij worden uitvoerig behandeld in de reeds genoemde brochure van den heer S. van den Bergh Jr. (zie blz. 73). De door dezen deskundige genoemde bezwaren waren de navolgende:

1. De hoedanigheid van de margarine gaat achteruit.

Sesam-olie heeft n.l., met uitzondering van de allerfijnste soorten — die slechts bij beperkte hoeveelheden en dan nog alleen gedurende korten tijd van het jaar verkrijgbaar zijn — een eigenaardigen bijsmaak, die meer of minder sterk is in verband met het land van herkomst en naar de mate het seizoen verder is gevorderd.

In België en Duitschland heeft men als gevolg daarvan met de verplichte sesam-toevoeging geen gunstige ervaring opgedaan. Volgens den heer Van den Bergh was de in laatstgenoemde land gefabriceerde margarine in den regel aan haar bijsmaak van sesam-olie kenbaar, een bijsmaak die veel verbruikers, o.a. de Engelschen, niet zou bevallen.

Een verplichte sesamatie zou dientengevolge zeker groote schade voor de margarine-industrie in het geheele land beteekenen en daardoor haar doel voorbijschieten.

2. De toevoeging van bijvoorbeeld 10 % sesam-olie maakt de verschillende soorten van margarine vrij wat duurder dan bij gebruik van andere, even goede grondstoffen. In het bijzonder zou dat het geval zijn bij gebruik van de bovengenoemde betere kwaliteiten, welke nog aanmerkelijk in prijs zouden stijgen, indien de gedwongen toevoeging van sesam-olie internationaal werd, waardoor dus de vraag naar fijnste sesam het aanbod verre zou overtreffen.

3. Margarine met sesam samengesteld wordt gemakkelijk vloeibaar.

Sesam-olie blijft n.l. vloeibaar tot op een temperatuur van -5 gr. C. Teneinde nu het geheel of gedeeltelijk vloeibaar worden van de margarine in de tropen te voorkomen, wordt het gebruik van alle plantaardige vetten en met name van zulke die een laag smeltpunt hebben, voor die streken ten eenenmale vermeden. De verplichte toevoeging van sesam zou dus in dit geval met opzettelijke vermindering of zelfs vernietiging van den uitvoer van het product gelijk staan.

4. Verschillende soorten margarine mogen of kunnen om bepaalde redenen geen oliën bevatten. Dat is bijvoorbeeld het geval met speciaal voor de bakkerij geprepareerde margarine, die een bijzonder hoog smeltpunt moet hebben, dat slechts door het elimineeren van alle plantaardige bestanddeelen kan worden verkregen.

5. De Nederlandsche margarine-industrie heeft, met name op de Engelsche markt, een zeker monopolie, door de goede hoedanigheid van haar product. Met het oog op den natuurlijken bijsmaak, die alle oliën in meerdere of mindere mate aankleeft, althans in den zomer, worden de allerfijnste

soorten geheel zonder olie gefabriceerd. Het verplichte gebruik van sesamolie zou den verkoop van deze zeer fijne kwaliteiten binnen korter of langer tijd teloor doen gaan, tot groot nadeel van de Nederlandsche industrie.

Nu zouden de genoemde bezwaren[1]) misschien nog te aanvaarden zijn, indien het gebruik van sesamolie *onder alle omstandigheden aan* het beoogde doel ook werkelijk beantwoordde. Er zou dan m.a.w. geen twijfel mogen bestaan of boter welke de reactie op sesam vertoont, met sesam-houdende margarine is vermengd; noch zou men in het onzekere mogen verkeeren ten aanzien van het product hetwelk de bekende reactie niet vertoont.

De eerste opmerking heeft betrekking op de mogelijkheid dat boter, afkomstig van de melk van met sesamkoeken gevoederde koeien, de sesam-reactie vertoont. Over het vraagstuk of het werkzame deel van de sesamolie (dat de z.g. Baudouinsche en Soltsiensche reactie vertoont) loopen de meeningen der verschillende onderzoekers echter zeer uiteen. Een overzicht van de resultaten der proeven, welke een groot aantal scheikundigen hebben genomen, kan men vinden in een artikel van dr. A. J. S w a v i n g in het „Landbouwkundig Tijdschrift, tevens orgaan der Rijkslandbouwproefstations" van 1903.

In dit artikel wijst dr. S w a v i n g er allereerst op, dat de beide boven reeds genoemde reacties , waardoor de aanwezigheid van sesamolie aan te toonen is, met bijzondere omzichtigheid moeten worden uitgevoerd, daar de resultaten anders niet geheel betrouwbaar zijn.

Wat de proefnemingen zelf betreft, is gebleken dat de overwegende meerderheid der onderzoekers die zich met het vraagstuk hebben bezig gehouden, zich in dien zin hebben uitgesproken, dat de voedering met sesamkoeken geen sesamolie-reactie in het botervet van de melk der aldus gevoederde dieren kan veroorzaken. In kwesties waarin een gerechtelijke beslissing zal moeten worden uitgesproken, kan een besliste verklaring in tegenovergestelden zin, den boterknoeier echter de gelegenheid geven de welverdiende straf te ontgaan. De rechter wordt dan n.l. in twijfel gebracht, waarvan vrijspraak het gevolg is.

[1]) De hierboven genoemde bezwaren, met uitzondering van het onder 2. vermelde, hebben thans hun beteekenis verloren. Door het z.g. Wessoniseeren of neutraliseeren van oliën, toentertijd nog niet bekend, wordt de kenmerkende smaak (bijv. de sesamsmaak) weggenomen. Sedert het publiceeren van de brochure van den heer Van den Bergh in 1904 is men ook tot het harden van sommige oliën overgegaan.

Het onder 2. genoemde argument, met betrekking tot het duurder worden van de margarine, heeft zich daarentegen nog verscherpt.

In verband daarmede heeft dr. S w a v i n g ook zelf proeven genomen en wel met een tweetal koeien van den Wilhelminapolder. Op grond van deze proefnemingen komt de onderzoeker tot het besluit, „dat het werkzame bestanddeel der sesamolie, dat de Baudouinsche reactie en de Soltsiensche reactie veroorzaakt, door de voedering met sesamkoek, *niet* in het melkvet overgaat".

Dat bij de genoemde reacties keurverschijnselen optreden, welke aanleiding tot vergissing zouden kunnen geven, wil dr. S w a v i n g niet ontkennen; volgens opgedane ondervinding komen echter de ware kleurreacties ook bij de kleinste bijvoegingen zóó duidelijk en zóó spontaan te voorschijn, dat na eenige oefening en bij zorgvuldige uitvoering der reactie, vergissingen moeten wegvallen.

In de tweede plaats maken wij melding van de proeven welke de heer S. v a n d e n B e r g h J r., blijkens bovengenoemde brochure, heeft genomen met melkkoeien in de nabijheid van Rotterdam, waarbij hij aan het voedselrantsoen sesamolie toevoegde. Na tien dagen vertoonde de sesam-reactie zich in het botervet, eerst vrij onduidelijk, enkele dagen later zeer helder en krachtig. Daaruit maakte de onderzoeker de gevolgtrekking dat de zich in sesam bevindende stof die bij de genoemde reacties de kleuring veroorzaakt, onder voor de vertering gunstige omstandigheden wel degelijk in het melkvet kan overgaan.

Ten slotte vermelden wij de resultaten van de onderzoekingen welke men in Denemarken met betrekking tot dit onderwerp genomen heeft en waarvan men het verslag kan vinden in de „63de Beretning fra den Kgl. Veterinær- og Landbohöjskoles Laboratorium for landökonomiske Forsög", van 1907.

De in Denemarken genomen proeven brachten aan het licht dat het botervet, afkomstig van een koe welke dagelijks 1½ a 2 kg sesamkoeken in het voederrantsoen ontving, de sesam-reactie vertoonde. In het desbetreffende verslag wordt echter de opmerking gemaakt dat slechts een enkele keer van een sterke reactie sprake was, n.l. toen de koe 2 kg sesamkoeken dagelijks ontving en toen aan het dier naast 1 kg sesamkoek, ½ kg. sesamolie in het voedsel werd verstrekt. Het onderzoek moest dan echter nog op een bijzondere wijze plaats hebben. Werd bovenbedoeld botervet gemengd met een dubbele hoeveelheid botervet van een koe, welke geen sesamkoeken had ontvangen, dan was de reactie echter weer twijfelachtig. Bovendien voederden de landbouwers in Denemarken weinig sesamkoeken.

Uit het bovenstaande meenen wij te mogen afleiden dat de kans, dat boter, afkomstig van de melk van met sesamkoeken gevoederde koeien, de sesam-reactie vertoont, niet groot is. Praktisch zou het geval zich alleen kunnen voordoen, wanneer de boter werd bereid op een boerderij, waar alle koeien geregeld met sesamkoeken werden gevoederd. Fabrieksboter zou de reactie geven, indien alle landbouwers in een bepaalde streek tot het invoeren van deze voedermethode besloten, hetgeen ook in ons land nog nooit is voorgekomen. Daar het hier slechts enkele uitzonderingsgevallen betreft, meenen wij dit argument van den heer v a n d e n B e r g h tegen de verplichte toevoeging van sesamolie aan margarine, als van ondergeschikte beteekenis te mogen beschouwen. Daar het in ons land echter nooit tot een dergelijke verplichting is gekomen, heeft het vraagstuk voor ons nog slechts theoretische waarde.

Een ander argument van den heer v a n d e n B e r g h tegen de sesamolie-toevoeging was, dat meer dan 90% van alle margarine welke aldus in den handel wordt gebracht, niet geschikt is om er boter mede te vermengen, omdat zij die boter, hetzij door de plantaardige olie, hetzij in het gehalte, hetzij in den smaak, hetzij in andere opzichten onmiddellijk als met margarine vermengd zou doen kennen, hetgeen de vervalschers natuurlijk juist willen vermijden.

Hoewel het ons wil voorkomen dat in dit argument de waarde van de handelsmargarine om er boter mede te vervalschen, wel wat aan den lagen kant wordt aangeslagen, zoo kan toch moeilijk worden ontkend dat de latente kleuring van margarine alleen dàn waarde heeft, indien uitsluitend dit product ter vervalsching van boter zou kunnen worden aangewend.

Nu is het evenwel een feit, dat boter niet alleen met margarine, maar ook met andere neutraal smakende vetten kan worden vermengd. Deze vervalsching is bovendien met eenvoudige hulpmiddelen uit te voeren; zij kan door den winkelier zelf onmiddellijk voor den verkoop worden verricht.

Daar bedrog op deze wijze mogelijk is, wordt natuurlijk elke bijvoeging van sesam bij margarine ook om deze reden van theoretische waarde. Wij zijn het dan ook met den heer v a n d e n B e r g h volkomen eens, waar deze in dit verband opmerkt dat het niet vinden van sesam in een op deze wijze vervalschte boter, den scheikundige daar waar het sesam-voorschrift bestaat, van het juiste spoor afleidt. Behalve dat men zijn doel niet bereikt, brengt

men de vervalsching in een andere baan, die het den wetgever moeilijker maakt, de vervalsching te voorkomen.

In België zag men dan ook in, dat het sesam-voorschrift, beperkt tot de margarine, niet kon baten, om welke reden men in dit land bij Koninklijk besluit bepaalde, dat de sesamatie ook moest worden toegepast op andere spijsvetten die een bewerking hebben ondergaan en daardoor voor vermenging met boter geschikt zijn.

Dat dit voorschrift in de praktijk van weinig beteekenis moest zijn, zal duidelijk worden, indien men weet hoe gevariëerd de verschillende soorten vetten zijn die voor een dergelijke vermenging in aanmerking komen. Bovendien verloor de Belgische wetgever uit het oog, dat sommige dezer vetten tevens gewone handelsartikelen zijn, die geen bewerking behoeven te ondergaan om met boter vermengd te kunnen worden.

Ten slotte zal het nauwelijks meer behoeven te worden gezegd dat de invoering van een dergelijk voorschrift een zeer strenge contrôle noodzakelijk zou maken, niet alleen in alle margarinefabrieken, maar ook op al die takken van nijverheid, welke zich toeleggen op de voortbrenging van een product, voor welks bereiding vetten noodig zijn die, hetzij als zoodanig, hetzij na een bepaalde bewerking, geschikt zijn om met boter te worden vermengd. Dat een en ander aanzienlijke kosten met zich moet meebrengen, behoeft niet nader te worden betoogd!

Bij dit alles vergete men dan nog niet, dat de verplichte toevoeging van een stof die het aantoonen van de vervalsching moet vergemakkelijken, in vele gevallen de taak van den deskundige zeer moet verzwaren en hiermede komen wij op de tweede opmerking, met betrekking tot de zekerheid welke men heeft, indien het product de sesam-reactie niet vertoont.

Door een verplichte sesamatie toch wordt de scheikundige genoopt, aan te toonen, of een bepaald monster dat die olie niet bevat, haar wel had moeten bevatten, want in een geval waar sesam in vervalschte boter niet wordt aangetoond, zou degene die de boter in den handel brengt, beschuldigd moeten worden, niet alleen van het in den handel brengen van dergelijke vervalschte boter, maar ook van het niet voldoen aan het sesam-voorschrift.

De deskundige zal derhalve eerst nauwkeurig moeten nagaan of het betreffende product zuivere boter is of niet, en juist in twijfelachtige gevallen zal dan de afwezigheid van de sesam aan de positie van den beschuldigde ten goede komen.

Eindelijk vestigen wij er de aandacht op, dat de verplichte sesamatie behalve een nadeel voor de margarine-nijverheid, ook

een gevaar voor onze zuivel-industrie met zich medebrengt en slecht met de botercontrôle te rijmen is.

Dit gevaar, waarop ook de heer Van den Bergh terecht wijst, houdt verband met de normen welke de Engelsche botercommissie (den 3den Juli 1901 door den Minister van Landbouw in Engeland benoemd) indertijd wenschte te zien vastgesteld (n.l. een R.M.-getal van 24), ten einde daaraan de zuiverheid van de boter te toetsen. Bedoelde commissie verwierp het denkbeeld, haar door de Nederlandsche deskundigen aan de hand gedaan, om bij de beoordeeling van de zuiverheid van onze boter alleen af te gaan op de controle die in ons land op de boter-fabrikatie werd uitgeoefend. Aan den anderen kant evenwel voelde zij dat een norm als bovengenoemd, niet met vrucht kon worden vastgesteld, indien Nederland en andere landen niet hun medewerking verleenden tot de verplichte bijvoeging van sesam bij margarine.

Nu hebben wij boven uitvoerig uiteengezet welke nadeelen onze boterhandel van de vaststelling van zulk een norm ondervond, maar deze zouden zich eveneens ten aanzien van het gecontroleerde product hebben doen gelden, wanneer wij desbetreffende wenschen van het buitenland zouden hebben ingewilligd. Immers, ook in dit geval zou alle gecontroleerde boter welke beneden 24 titreerde, door het buitenland ter invoer worden geweigerd, zoodat wij daardoor juist het tegenovergestelde zouden hebben bereikt van hetgeen wij wenschten. In plaats van onzen boteruitvoer te bevorderen, zouden wij onze zuivelindustrie in het algemeen en onze botercontrôle in het bijzonder hebben benadeeld.

Alleen op den grondslag van het stelsel der contrôlestations, waarbij de boter dus zelf het kenmerk van haar zuiverheid draagt, is het mogelijk rekening te houden met de natuurlijke toestanden waarin de zuivelproducten van de verschillende landen verkeeren.

In het jaar 1903 evenwel was men hier te lande van het weinig of niet doeltreffende van de verplichte sesamatie en haar nadeelen voor de zuivel-nijverheid, lang niet algemeen overtuigd en in het buitenland was dat maar zeer sporadisch het geval. Juist de voorliefde van het buitenland voor de sesamatie en de betrekkelijk geringe ervaring welke men hier te lande gedurende den korten tijd, dat de contrôlestations in werking waren, daarmede had opgedaan, versterkten de gelederen van hen, die in een dergelijk voorschrift heil zagen voor onzen uitvoerhandel. In die meening werden de „sesamisten" in het bijzonder gesterkt, toen op het eerste internationale zuivelcongres te Brussel (zie hoofdstuk VII) de buiten-

landsche afgevaardigden eenstemmig van oordeel bleken te zijn, dat alleen de toevoeging van herkenningsmiddelen aan alle vetten die geschikt waren om er boter mede te vervalschen, afdoende waarborgen tegen de knoeierijen in den boterhandel konden verschaffen.

De op genoemd congres met betrekking tot deze kwestie genomen besluiten deed ook de F. N. Z. bij zijn ingenomen standpunt volharden. Op de algemeene vergadering, gehouden op 1 December 1903, werd besloten zich te dezer zake met een verzoekschrift tot H. M. de Koningin te wenden.

In dit geschrift spreekt genoemde zuivel-federatie weliswaar haar ingenomenheid uit met den regeeringssteun aan de contrôlestations (in haar vergadering van 16 December 1902 had de F.N.Z. zich n.l. met de strekking van het rapport van de commissie tot het ontwerpen van een plan voor een algemeene Nederlandsche botercontrôle (zie blz. 144 e.v.) vereenigd), maar het zwaartepunt van haar betoog legt zij toch op het feit dat deze instellingen door het buitenland nog niet zoodanig worden gewaardeerd, dat zij het land voor eventueele moeilijkheden in den boterhandel zullen vrijwaren. Ook verwachtte zij niet dat het buitenland binnen afzienbaren tijd aan de contrôlestations het noodige vertrouwen zou schenken, daar deze instellingen wel de noodige waarborgen voor den groothandel, maar in het algemeen niet voor den kleinhandel gaven. Voorts was de vraag, of het gewenscht was, geen boter in te voeren uit landen waar het niet bij de wet verplicht gesteld was om bij de margarine sesamolie toe te voegen, weliswaar tot het volgend congres (Parijs 1905) uitgesteld, maar volgens de meening van de vergadering gaf dit uitstel hoegenaamd geen zekerheid dat een of meer der uit ons land boter-importeerende landen een dergelijken maatregel niet zouden nemen. Ten slotte wordt dan nog gewezen op het rapport van de reeds genoemde Engelsche „Commissie tot regeling van den boterhandel", waarin deze commissie als haar meening te kennen geeft, dat aan alle margarine 10 % sesamolie toegevoegd moet worden, alsmede op de groote belangen die op het spel staan, alle redenen om H. M. de Koningin te verzoeken een wet te doen ontwerpen, „regelende de verplichte toevoeging van een kenmerkende stof bij de margarine-fabricage en bij het in den handel brengen van vetten, welke voor vermenging met boter gebruikt kunnen worden".

Uit dit verzoek is af te leiden dat men in toonaangevende zuivelkringen, zooals de F. N. Z. vertegenwoordigde, niet vol-

doende vertrouwen stelde in de werking van de botercontrôle tegenover het buitenland. Dat de bond in de contrôlestations echter wel degelijk een krachtig middel ter bestrijding der knoeierijen bleef zien, blijkt o.i. duidelijk uit den wensch, dat de regeering deze instellingen zou blijven steunen.

Minder sterk lijkt ons dat deel van het betoog, waar de F. N. Z. op mogelijk zich voordoende feiten vooruitloopt. Daar de vraag of het gewenscht was, geen boter in te voeren uit landen waar het niet bij de wet verplicht gesteld was aan de margarine sesamolie toe te voegen, twee jaar uitgesteld werd, was er met het opnemen van een soortgelijke bepaling in onze wet geen haast. Immers de kans dat alle landen tegelijk de grenzen voor onze boter zouden sluiten, was wel heel gering en indien een enkel land zulk een besluit zou hebben genomen, had men altijd nog spoedig genoeg maatregelen daartegen kunnen nemen. In het verzoekschrift komt dan ook o.i. vooral de vrees tot uiting, door invoer-belemmerende bepalingen van het buitenland te worden verrast, waardoor groote schade zou kunnen worden geleden.

Wanneer men deze feiten in aanmerking neemt en vooral bedenkt welke groote belangen er op het spel stonden, zal men het standpunt dat de F. N. Z. in die dagen tegenover het vraagstuk van de verplichte sesamatie innam, zeker heel wat milder beoordeelen.

Dat de regeering voet bij stuk gehouden heeft en een maatregel als door de coöperatieve zuivelbereiders aanbevolen, niet heeft ingevoerd, getuigt wel van juist inzicht en bewijst dat zij, hoewel de botercontrôlestations nog niet erkennende, daarin toch veel vertrouwen stelde. Deze meening wordt trouwens bevestigd door de houding welke zij kort daarop ten aanzien van deze particuliere instellingen heeft aangenomen en waarbij zij de grondslagen der contrôle versterkte.

Reeds enkele jaren eerder echter had de regeering getracht, de eerlijke boterproducenten in hun strijd tegen de knoeiers te steunen. Na haar mislukte poging tot oprichting van een rijkszuivelcontrôlestation in 1898 (zie blz. 126 e.v.), diende zij bij Koninklijke boodschap van 20 December 1900 bij de Tweede Kamer opnieuw een wetsontwerp in tot verhooging en wijziging van hoofdstuk V der staatsbegrooting voor het dienstjaar 1900. In artikel 1 van dit ontwerp stelde de minister, H. Goeman Borgesius, voor, achter artikel 182 een artikel 182-bis in te voegen, luidende: „Kosten voor het stichten van een Rijkszuivelstation te Leiden ƒ 5000.—".

In de memorie van toelichting worden grootendeels dezelfde argumenten genoemd als twee jaren tevoren. De minister deelde mede dat met de nieuwe boterwet (van 9 Juli 1900) — welke in tegenstelling met de wet van 1889, de contrôle ook uitstrekte tot de waar welke wordt rondgebracht, rondgevent, vervoerd, in- of uitgevoerd enz. (zie art. 2 en 8 der wet van 1900) — het aantal te onderzoeken monsters zeer zou toenemen. Daar het onderzoek bovendien door minstens twee officiëele deskundigen moest plaats hebben (zie art. 10 der wet van 1900), verwachtte de minister dat de kosten van het scheikundig onderzoek der gerechtelijk genomen botermonsters bijna het tienvoudige zouden gaan bedragen in vergelijking met vroeger.

In de tweede plaats werd de oprichting van een afzonderlijk zuivelstation gewettigd door het feit, dat een vergelijkend kritisch onderzoek van de verschillende hier te lande en elders gevolgde methoden ter onderscheiding van boter en margarine bij de rijkslandbouwproefstations niet thuis hoorde, om welke reden dit werk was opgedragen aan een *sub-commissie uit de Commissie van Toezicht op de Rijkslandbouwproefstations*. De opdracht aan deze sub-commissie moest echter als van tijdelijken aard beschouwd worden.

In verband met het bezwaar, in 1898 door verschillende leden der Tweede Kamer tegen een bedrijfscontrôle vanwege een rijkszuivelstation geopperd (zie blz. 129), besloot de regeering met de invoering van zulk een toezicht te wachten tot tijd en wijle de bezwaren daartegen uit den weg zouden zijn geruimd en de werkzaamheden aan het op te richten station te bepalen tot het gerechtelijk boteronderzoek en de genoemde kritische onderzoekingen. In verband met deze wijziging van het oorspronkelijke plan, gaf de minister er ook de voorkeur aan, den naam van „Rijkszuivelcontrôlestation", zooals men het in 1898 had willen noemen, te veranderen in „Rijkszuivelstation".

Voorts was het de bedoeling van den minister, het toezicht op het station niet op te dragen aan de genoemde commissie van toezicht, maar aan een speciaal lichaam, hetwelk de regeering bij de uitvoering der boterwet voortdurend van advies zou dienen en waarin allereerst leden der bestaande botercommissie zouden moeten worden benoemd.

De regeering achtte het voorts haar plicht de boterwet zooveel mogelijk aan haar doel te doen beantwoorden, zonder daarbij aan de belanghebbenden onnoodige belemmeringen in den weg te

leggen. In verband daarmede wilde zij aan de nieuw te benoemen commissie personen verbinden die met den zuivel- en margarinehandel grondig bekend waren. Op die wijze samengesteld, zou de commissie het aangewezen lichaam zijn om de regeering van advies te dienen in alle zaken — zoowel technische als commerciëele — die zich op zuivelgebied voordoen.

Blijkens het verslag van het afdeelingsonderzoek gaf het regeeringsvoorstel thans weinig stof tot opmerkingen. Nu de minister had verklaard het station niet aan de uitoefening van een bedrijfscontrôle dienstbaar te zullen maken zonder goedkeuring der volksvertegenwoordiging, was men algemeen van oordeel dat voor een behoorlijke uitvoering der nieuwe boterwet een station als door de regeering bedoeld, onmisbaar was. De naam „Rijkszuivelstation" zag men liever veranderd in „Rijkszuivelproefstation", daar dit woord het karakter der instelling juister weergaf.

Terloops willen wij naar aanleiding van de stemming in de Tweede Kamer opmerken, hoezeer de leden van dit college langzamerhand tot andere opvattingen inzake het toezicht op den handel in boter en margarine waren gekomen; vergeleken met een tiental jaren daarvoor is het verschil wel opvallend. Hetzelfde kan men waarnemen bij de behandeling van de verschillende boterwetten, zooals we later nog gelegenheid zullen hebben, op te merken (zie blz. 282 en 283).

Na het aannemen van de begrooting in 1901, werd met de voorbereidende werkzaamheden betreffende den bouw een begin gemaakt en in Maart 1903 trad het „Rijkszuivelstation" te Leiden in werking. Overeenkomstig de bedoeling is het bestemd om er te doen plaats vinden:

1. het scheikundig onderzoek van de botermonsters, genomen ten behoeve van de uitvoering der boterwet;

2. andere scheikundige onderzoekingen in het belang van de Nederlandsche zuivel-industrie.

De monsters onder 1 bedoeld, worden door de ambtenaren die ze genomen hebben, gedeponeerd bij de ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de kantongerechten en door deze opgezonden naar den directeur van het rijkszuivelstation. Voor het in te stellen onderzoek wordt deze directeur bijgestaan door twee scheikundigen.

Daar de boterwet voorschrijft dat deze scheikundigen geheel onafhankelijk van elkaar moeten werkzaam zijn, heeft men, teneinde die bepaling zoover mogelijk door te voeren, aan het station zoowel voor den directeur als voor de beide scheikundigen, afzonderlijke laboratoria ingericht.

Zoodra het onderzoek is afgeloopen, wordt door de betrokken scheikundigen ieder voor zich een rapport opgemaakt, dat rechtstreeks wordt

toegezonden aan den ambtenaar van het Openbaar Ministerie, door wiens tusschenkomst het betrokken monster is ontvangen.

Wat het onderzoek zelf betreft, zoo noodig worden alle bekende methoden toegepast; de meestvoorkomende zijn:

1. de bepaling van het vluchtig vetzuurcijfer volgens de methode van Reichert-Meissl-Wollny, zooals die door Leffmann en Beam is gewijzigd;
2. de bepaling van het refractometergetal met den boter-refractometer van Zeiss-Abbe;
3. het verzeepingsgetal (Köttstorfer);
4. het joodgetal volgens Hübl en Wys;
5. het Polenske-getal;
6. de phytosterine-acetaatproef van Bömer;
7. het microscopisch onderzoek in gepolariseerd licht.

Volgens twee of meer van die methoden zijn ten behoeve van de uitvoering der boterwet van de opening van het station tot 1 Januari 1926, dus in bijna 23 jaren, 67.931 botermonsters onderzocht, voor welk onderzoek 274.483 bepalingen werden verricht.

Uit den aard der zaak houdt het rijkszuivelstation zich ook bezig met het bestudeeren van de methoden van boteronderzoek en van al die gegevens, welke de beoordeeling van de uitkomsten van zulk een onderzoek scherper kunnen maken, dus bijvoorbeeld van de statistische gegevens betreffende de samenstelling van boter, bereid in verschillende streken en op verschillende tijden, alsook van de samenstelling der producten die als grondstof voor de margarine-bereiding kunnen worden gebruikt of mogelijk in de toekomst daarvoor gebruikt kunnen worden.

De instelling van het rijkszuivelstation maakte het de regeering ook gemakkelijker, tot de erkenning van de botercontrôlestations over te gaan. Zooals wij reeds enkele malen de gelegenheid hadden op te merken, werd de afzijdigheid van de regeering meer en meer als een leemte in het contrôlestelsel gevoeld. In het bijzonder was dat het geval tijdens het eerste internationale zuivelcongres te Brussel, waar deze leemte de toch al zoo moeilijke taak van onze afgevaardigden er zeker niet gemakkelijker op maakte. Een stelsel tegenover andere staten te verdedigen, dat door de overheid in eigen land nog niet eens is erkend, mag wel een buitengewoon moeilijke opdracht heeten. Zooals medegedeeld (zie blz. 155), bleken de buitenlandsche afgevaardigden op dit congres bitter weinig vertrouwen in onze wijze van botercontrôle te stellen en het behoeft dus niet te verwonderen dat vele belanghebbenden het regeeringstoezicht op de contrôle gaarne zagen ingesteld. En

niet alleen in het binnenland, maar ook in de buitenlandsche vakpers werd het wenschelijke daarvan betoogd (zie blz. 146 en 147).

In 1904 eindelijk had de erkenning van staatswege plaats, hetgeen wel als een zeer belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Nederlandsche botercontrôle mag worden aangemerkt. Die erkenning uitte zich behalve in financiëelen steun — in verband waarmede jaarlijks een post op de begrooting werd uitgetrokken — vooral in het verleenen van een officiëel cachet in den vorm van het hieronder te bespreken z.g. rijksmerk, een daad van groote moreele beteekenis voor de door particulieren tot stand gebrachte contrôle.

De erkenning en de daaraan verbonden steun heeft de regeering niet verleend, zonder daaraan voorwaarden te verbinden, waaraan de contrôlestations, slechts in een enkel geval na eenige aarzeling, zich onderwierpen. De vraag zou kunnen worden gesteld, of zulke voorwaarden wel noodig waren. Immers het doel waarmede de botercontrôlestations in het leven waren geroepen, de personen die daartoe het initiatief hadden genomen en zij die aan het hoofd van deze instellingen stonden, waren reeds een voldoenden waarborg tegen bedrog. Bovendien hadden de aangeslotenen er het grootste belang bij, zich strikt aan de voorgeschreven bepalingen te houden en wisten zij, zeer groote schade te zullen lijden bij de minste handeling welke op fraude wees. Ten slotte vormde het recht van het bestuur om iemand die vraagt mede tot de contrôle toegelaten te worden, maar wiens toetreding het ongewenscht voorkomt, zonder opgaaf van reden te weigeren, nog een waarborg te meer om voor de betrouwbaarheid van de contrôlestations te kunnen instaan.

De regeering meende evenwel dat aan het door haar te verleenen cachet een nog grootere waarde zou worden toegekend, indien zij niet alleen op de overtuiging van besturen van particuliere instellingen afging, maar bovendien zelf eischen stelde. Voor aansluiting moest daarom aan de volgende voorwaarden zijn voldaan:

1. dat de statuten en verdere regelingen van het station van dien aard zijn, dat het toezicht op de aangesloten leden steeds in allen deele geheel afdoende zal kunnen wezen;

2. dat die statuten aan de regeering al die bevoegdheden toekennen, welke noodig zijn om haar in staat te stellen, gelijk toezicht uit te oefenen als wordt uitgeoefend door de directie van het station en daarbij tevens die directie zelve te kunnen controleeren;

3. dat die statuten mitsdien aan hare goedkeuring zijn onderworpen.

Met het oog op deze bepalingen en het wenschelijke van de meest mogelijke uniformiteit, zoowel in de wijze van werken der stations als ten aanzien der vereischten voor het lidmaatschap, heeft de regeering eenige algemeene regelen vastgesteld [1]), waaraan de inhoud der statuten moet voldoen. Deze bepalingen zijn opgenomen in bijlage V.

Vergelijken wij deze rijksvoorschriften met de voorschriften of statuten der contrôlestations, met name met die van de stations „Friesland" en „Zuid-Holland", dan blijkt dat zij met deze laatste grootendeels overeenstemmen. Waar van verschil sprake is, komt dit meestal neer op een verscherping der contrôle.

Gelijk of bijna geheel gelijk luiden de rijksvoorschriften betreffende de leden: boterhandelaren, zoowel als boterproducenten kunnen aangesloten zijn bij het station (zie punt a) [2]): betreffende het verbod betrokken te zijn bij de fabrikatie van of den handel in margarine en andere vetten welke tot vervalsching van boter kunnen strekken, welk verbod bovendien tot voor de consumptie geschikte oliën is uitgestrekt (zie punt c); betreffende het koopen en bijkoopen van boter (zie punt d); betreffende de uitoefening van de contrôle en het monster nemen, dat zich evenwel ook tot de grondstoffen waaruit de boter is bereid, zal uitstrekken (zie punt g) alsmede betreffende de straffen en de schrapping van de contrôle: leden kunnen zelfs *voor goed* worden geroyeerd (zie punt j).

Ook in de hierboven genoemde voorschriften is somtijds sprake van een geringe verscherping; sterker komt deze evenwel tot uiting in de eischen, aan het lidmaatschap gesteld, welke in het algemeen nauwkeuriger worden omschreven: te goeder naam en faam bekend zijn en als rechtspersoon kunnen optreden (zie punt b). Voorts ook ten aanzien van de verplichtingen der bij een station aangesloten producenten en handelaren: beide moeten een naar het oordeel der regeering voldoend nauwkeurige aanteekening houden van alle door hen bereide, gekochte, bij-

---

[1]) Verslagen en Mededeelingen van de Afdeeling Landbouw van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, 1904, no. 1: „Boterproductie en Botercontrôle in Nederland", blz. 34 — 37.

[2]) De hieronder genoemde punten hebben betrekking op de genoemde „algemeene regelen" der regeering.

gekochte, verzonden, geleverde of ontvangen boter (zie de punten e en f) en ten opzichte van het watergehalte (zie punt i).

Het onder punt k genoemde heeft de strekking, eenheid in de methoden van onderzoek te brengen, terwijl de overige punten l tot en met o) de verhouding regelen tusschen de regeering en de contrôlestations. Deze laatsten worden daardoor geheel door de rijksvoorschriften en het oppertoezicht van het rijk onderworpen, waarmede het officiëele karakter van de contrôle is bevestigd.

Een zeer belangrijke aangelegenheid is geregeld in paragraaf h. Daarin toch is de voor de aangeslotenen geldende verplichting opgenomen, **op de waar zelf, een waarborgmerk** (het rijksmerk) aan te brengen.

In den tijd toen de eerste botercontrôlestations opgericht waren, was men het n.l. nog niet eens of het gebruik van een merk al dan niet wenschelijk was. Sedert echter de wensch daartoe bij de bespreking van een algemeene Nederlandsche botercontrôle was uitgesproken, hadden de stations, in navolging van het Zuid-Hollandsche, gebruik gemaakt van verschillende merken, welke de aangeslotenen op het vat en op het perkamentpapier moesten aanbrengen. Op zulk een contrôlemerk was ter herkenning steeds een wisselend getal of een getal met een letter gedrukt, welke eveneens voortdurend veranderden.

Het merk dat de regeering in 1904 heeft ingevoerd en bij de ministeriëele beschikking van 3 Juli 1905 (zie blz. 174 en 175), welke steunt op de wet van 17 Juni 1905 (zie blz. 167 e.v.), werd vastgesteld, bestaat uit het Nederlandsche wapen, waarboven het woord „NEDERLANDSCHE", en waaronder het woord „BOTERCONTROLE" en de woorden „Onder Rijkstoezicht" zijn geplaatst. Naast het merk wordt een door de regeering te bepalen letter aangebracht, aanduidende het betrokken station, alsmede al hetgeen zij daarnevens noodig mocht oordeelen ter onderkenning van de herkomst der betrokken waar. Het rijksmerk mag niet anders dan voor door aangeslotenen te leveren of te verhandelen boter worden gebezigd.

Bij Koninklijk besluit van 23 April 1904, no. 20 (zie bijlage VI) werd het rijkstoezicht op de botercontrôlestations vanwege den rijkszuivelinspectiedienst en het rijkszuivelstation te Leiden ingesteld. Blijkens de beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 16 Mei 1904 (Ned. Stct. van 17 Mei, no. 114) werd de directeur van het rijkszuivelstation belast met:

De voorgeschreven methode voor het onderzoek der botermonsters aan de botercontrôlestations op hun verzadigingscijfer aan vluchtige vetzuren is die van Reichert-Meissl-Wollny, zooals die door Leffmann en Beam gewijzigd is, terwijl het refractometergetal bepaald wordt met behulp van den boter-refractometer van Zeiss-Abbe. Deze beide gegevens zijn voor de botercontrôlestations voldoende om de echtheid van de boter van een onder contrôle staand bedrijf te bewijzen. Wij komen daarop in hoofdstuk X nog uitvoeriger terug. [1])

De resultaten der genoemde analyses worden maandelijks aan het rijkszuivelstation opgezonden en daar nagegaan. Wanneer een abnormale verhouding der cijfers wordt aangetroffen, stelt het rijkszuivelstation een nader onderzoek in. Voorts publiceert het maandelijks de bij het onderzoek van fabrieksboter verkregen R.M.W.-getallen.

Om eenig denkbeeld te geven van het aantal onderzoekingen, deelen wij mede dat het rijkszuivelstation jaarlijks van de verschillende botercontrôlestations de resultaten van het onderzoek van ongeveer 25.000 botermonsters ontvangt. Op 1 Januari 1926 beschikte het rijkszuivelstation over de analyses van niet minder dan 490.203 monsters Nederlandsche boter.

Reeds kort na de bovengenoemde ministeriëele beschikking van 16 Mei 1904 werden de rijksmerken uitgegeven. De eerste verschenen op Dinsdag 7 Juni van dat jaar op de boter, verkocht aan de mijn te Maastricht. Blijkens een rondschrijven van den heer J. J. C. Ament, secretaris van den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond,* moest van dien datum af alle boter welke op deze mijn werd verhandeld, zijn voorzien van het rijksmerk.

Door den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond* werd het rijksmerk ook het eerst in het buitenland gedemonstreerd en wel op een in 1904 te Brussel gehouden landbouw-tentoonstelling. Voorts werd in woord en geschrift de werking van onze botercontrôle en de grondslagen waarop zij berust, door de regeering zoowel als door den F.N.Z. en de contrôlestations in het buitenland meer bekend gemaakt (zie de noten op blz. 199).

---

[1]) De voorschriften voor het bemonsteren van boter en het onderzoek van monsters boter (de vaststelling van het vochtgehalte, het refractometrisch onderzoek en de bepaling van vluchtige vetzuren), afkomstig van aangeslotenen bij een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation zijn het laatst bij beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw van 3 November 1913, no. 8460, Vde afdeeling, vastgesteld (zie bijlage VII).

Zooals wij echter reeds meedeelden, werd het verloren terrein maar niet zoo gemakkelijk weer herwonnen. Hoewel zelfs al na de oprichting der eerste stations de gunstige invloed van de contrôle op den boterhandel met het buitenland merkbaar was (zie blz. 146 en 147), bleef men er in het buitenland in het algemeen toch sceptisch of soms wel vijandig tegenover staan en daarin vermocht ook de officiëele erkenning en het recht tot het voeren van het rijksmerk aanvankelijk geen groote verandering te brengen. Integendeel, nog twee internationale zuivelcongressen, n.l. te Parijs in 1905 en te Scheveningen in 1907, waren er noodig, alvorens de zuivel-deskundigen in het buitenland tot de overtuiging kwamen dat het stelsel van de botercontrôle tenminste even doeltreffend was als dat der verplichte sesamatie (zie hoofdstuk VII).

Maar niet alleen in het buitenland, ook in eigen huis had men met tegenstand te kampen. In de provincie Noord-Brabant ontstond kort na de toekenning van het recht tot het voeren van het rijksmerk door aangeslotenen bij een botercontrôlestation, een beweging, welke zich kantte tegen het aanbrengen van dat merk op boter, verhandeld op de mijn te Eindhoven. De strijd, die naar aanleiding van deze kwestie tusschen de voor- en de tegenstanders ontbrandde, nam nogal een fel karakter aan en is daardoor in de geschiedenis van de botercontrôle als de „boteroorlog" bekend geworden (zie hoofdstuk VII).

Niettegenstaande dus veel moeilijkheden moesten worden overwonnen, zoowel in het buiten- als in het binnenland, is de Nederlandsche botercontrôle zegevierend uit iederen strijd te voorschijn gekomen. Zij heeft onzen goeden naam op de buitenlandsche botermarkt hersteld en bovendien de knoeiers veel afbreuk gedaan. De hevige strijd in Noord-Brabant, alwaar uit den aard der zaak de vervalschers aan de zijde stonden van hen die het rijksmerk bestreden, gaf in dat opzicht trouwens ook te denken.

Na de erkenning van rijkswege werden de stemmen welke in het buitenland om erkenning aandrongen, krachtiger en werd zelfs de belangstelling in officiëele kringen voor de zaak gewonnen. Een der eersten die zich van de goede en doeltreffende werking van het stelsel der botercontrôle rekenschap gaf, was zeker wel de Belgische regeering. Dat bleek uit haar Koninklijk besluit van 21 November 1904, tot wijziging en aanvulling van het Koninklijk besluit van 20 October 1903, „betreffende den handel in boter, margarine en voedingsvetten".

Bij het besluit van 21 November werden met ingang van 15 December 1904 de eischen waaraan de in België te verhandelen

boter moest voldoen, zeer verscherpt — zoo werd bijvoorbeeld de verkoop van boter met een R.M.W.-getal van minder dan 28 verboden — maar tevens werd daarbij een uitzondering gemaakt ten aanzien van die boters, waarvan de zuiverheid werd gewaarborgd door een officiëele contrôle over haar voortbrenging.

Van eenzelfde welwillendheid getuigen ook de redevoeringen van sommige buitenlandsche afgevaardigden op het internationaal zuivelcongres te Parijs. Wij vermelden hier alleen de woorden van den heer J. B. André, waar deze sprak in zijn hoedanigheid van officiëel Belgisch afgevaardigde en het standpunt van zijn regeering ten opzichte van de Nederlandsche botercontrôle uiteenzette. Het Belgische gouvernement had n.l. in verband met het zoo juist genoemde Koninklijke besluit van 21 November 1904 aan de boteruitvoerende landen een nota gezonden, waarin zij o.m. de regeeringen van die landen uitnoodigde, het Belgische ministerie van landbouw geregeld op de hoogte te houden van de resultaten van de werking van hun contrôle dienst en van het boteronderzoek, en aan de bij de contrôle werkzame ambtenaren last te geven, aan de gestelde vragen om inlichtingen zoo spoedig mogelijk te voldoen.

De heer André deelde nu mede dat de Nederlandsche regeering zich gehaast had aan den wensch van de Belgische te voldoen en hij voegde er aan toe, dat de Belgische minister van landbouw op een desbetreffende interpellatie in het huis van afgevaardigden geantwoord had „que le contrôle officiel fonctionnait d'une façon satisfaisante en ce qui concerne les beurres hollandais". [1]) De heer André liet hierop volgen: „Mon estimé Collègue, M. Hoton, l'un des Inspecteurs de notre service de surveillance, [2]) peut vous donner à ce sujet, si vous désirez, de plus amples explications. Nous obtenons du service hollandais tous les renseignements désirables dans les cas douteux. Je tiens à rendre hommage à la parfaite courtoisie et à l'obligeance de nos collègues". (Applaudissements). [3])

---

[1]) „dat de officieele contrôle op een bevredigende wijze werkte, voor wat de Nederlandsche boter betreft".

[2]) De heer André was hoofdinspecteur van den dienst van levensmiddelen aan het Ministerie van Landbouw te Brussel.

[3]) „Mijn geachte collega, de heer Hoton, een van de inspecteurs van onzen contrôledienst, kan, indien U dit wenscht, U terzake van dit onderwerp de meest uitvoerige inlichtingen verstrekken. Wij verkrijgen van den Nederlandschen (contrôle) dienst in twijfelachtige gevallen alle gewenschte gegevens. Ik breng gaarne hulde aan de buitengewone hoffelijkheid en aan de voorkomendheid van onze collega's". (handgeklap).

De stemming op het congres te Parijs was trouwens in het algemeen zeer ten gunste van onze botercontrôle gewijzigd, vergeleken met die tijdens het congres te Brussel en daartoe heeft de erkenning door onze regeering zeker niet weinig bijgedragen.

Ten slotte bewijst een enkele blik op de tabellen IV en VIII, in welke mate de botercontrôle tot ontwikkeling is gekomen; vooral na de invoering van het rijksmerk blijken, zoowel het ledental als de hoeveelheid onder contrôle bereide boter, sterk toegenomen.

Een hoogst belangrijke aangelegenheid moest niettemin nog geregeld worden. De regeering moest er n.l. op bedacht zijn, het wederrechtelijk gebruik van het rijksmerk, buiten de schuld van een aangeslotene, te voorkomen. Bedrog, gepleegd met betrekking tot het merk moest daarom binnen het bereik van het strafrecht vallen. De bepaling van artikel 219 van het wetboek van strafrecht (zie hieronder) was daarop als zoodanig niet van toepassing. Daartoe moesten de vaststelling van de merken, de bepaling wie met uitsluiting van alle anderen van dat merk gebruik mogen maken, alsmede de bepalingen met betrekking tot de wijze van dat gebruik, hun grond vinden in een wettelijk voorschrift. Teneinde aan die eischen te voldoen, werd bij Koninklijke boodschap van 7 Maart 1905 aan de Tweede Kamer een ontwerp van wet aangeboden, houdende bepaling betreffende het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation.

Volgens het eenig artikel der wet van 1905 (zie bijlage VIII) worden door den met de uitvoering der wet belasten minister merken vastgesteld, welke uitsluitend bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op de door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking dier waar. De merken worden in de Nederlandsche staatscourant bekend gemaakt met de door den genoemden minister nader te geven voorschriften betreffende het aanbrengen van die merken op de waar of op de verpakking er van.

In de memorie van toelichting wijst de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, de M a r e z O y e n s, op de belangrijke plaats die Nederland als zuivel-uitvoerend land steeds heeft ingenomen. Na in het kort te hebben nagegaan door welke oorzaken wij ons afzetgebied verloren hadden en hoe wij lang tevergeefs hadden getracht den naam van onze boter te redden, komt Z.E. tot de slotsom, dat eindelijk de oprichting van de botercon-

trôlestations uitkomst heeft gegeven, om welke reden de regeering ook bereid was, ze op zekere voorwaarden moreel en financiëel te steunen.

Met voldoening had de regeering gezien dat de aan het rijkstoezicht onderworpen botercontrôle over het geheele rijk haar beslag had gekregen en aan haar doel bleek te beantwoorden, terwijl ook in het buitenland de in Nederland genomen maatregelen zeer de aandacht trokken en meer en meer naar waarde werden geschat. De minister meende zoo veilig te kunnen aannemen dat een Deensch wetsontwerp, met betrekking tot het aanbrengen van een merk op de boter, zijn ontstaan dankte aan de Nederlandsche botercontrôle onder het rijkstoezicht.

Tot de gunstige resultaten met de botercontrôle hier te lande verkregen, had vooral bijgedragen het voorschrift dat de boter, verhandeld door hen die aangesloten zijn bij een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation, steeds moet zijn voorzien van een merk (zie punt h der bovengenoemde algemeene regelen). Voor degenen die in strijd handelen met sommige bepalingen dezer regelen, moet een voldoend zware straf zijn gesteld (zie punt j).

Het doel dezer bepalingen was, volgens de regeering, te voorkomen dat merken, uitgereikt aan een onder contrôle staand persoon, door diens onachtzaamheid of te goed vertrouwen in handen zouden kunnen geraken van een boterproducent of boterhandelaar die niet onder contrôle staat. Ook houden zij het absoluut verbod in voor den gecontroleerde, aan hem uitgereikte merken te doen gebruiken door een anderen gecontroleerde. Want het merk dient niet alleen om een garantie van echtheid te verleenen, maar ook om den met het toezicht belasten persoon aan te geven, van wien de betrokken waar afkomstig is, hetgeen kan blijken uit de in punt h bedoelde, op het merk geplaatste toevoegingen, in verband met de door de directiën der stations gehouden boeking. Die mogelijkheid, steeds de herkomst van iedere hoeveelheid gemerkte boter te kunnen kennen, is toch een eerste vereischte voor een werkelijk deugdelijke contrôle.

Wederrechtelijk gebruik van een rijksmerk door, of door de schuld van aangeslotenen bij een onder rijkstoezicht staand contrôlestation is dus niet te duchten en mocht dit een enkele maal toch plaats grijpen, dan is — desnoods door den aangeslotene krachtens het bepaalde in punt j, tweede alinea, zijn lidmaatschap te ontnemen — herhaling daarvan te voorkomen.

De regeering moest er evenwel, zooals reeds gezegd, ook op

bedacht zijn, het wederrechtelijk gebruik van het merk *buiten de schuld van een aangeslotene* te keeren. Het merk behoorde daarom zóó te zijn, dat het niet van de boter waarop het was aangebracht, kon worden verwijderd, zonder geschonden te worden, zoodat het dus m.a.w. maar éénmaal zou kunnen worden gebruikt.

Na verschillende proefnemingen was het gelukt, op nagenoeg geheel bevredigende wijze aan dien eisch te voldoen. Maar de mogelijkheid dat de merken desondanks toch werden verwijderd en opnieuw gebruikt zonder dat de ontvanger van de boter dit terstond merkte, achtte de regeering niet uitgesloten, alhoewel dit, zooals uit een latere mededeeling van den minister blijkt, nog niet was voorgekomen. Ook zou er gefraudeerd kunnen worden door het merk na te maken en te trachten die nagemaakte merken voor echte te doen doorgaan.

De minister vreesde echter dat eventueele praktijken als zoo juist genoemd, niet altijd voldoende binnen het bereik der strafwet vielen. Artikel 219 van het Wetboek van Strafrecht luidt n.l. aldus:

„Met een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren wordt gestraft:

1e. hij die andere dan de in de artikelen 217 en 218 bedoelde merken, [1]) *die krachtens wettelijk voorschrift* [2]) op goederen of hunne verpakking moeten of kunnen worden geplaatst, daarop valschelijk plaatst of echte vervalscht, met het oogmerk om die goederen te gebruiken of door anderen te doen gebruiken alsof de daarop geplaatste merken echt en onvervalscht waren;

2e. hij die, met gelijk oogmerk, op de bedoelde goederen of hunne verpakking merken plaatst door wederrechtelijk gebruik te maken van echte stempels;

3e. hij die echte merken gebruikt voor goederen of hunne verpakking waarvoor die merken niet bestemd zijn, met het oogmerk om die goederen te gebruiken of door anderen te doen gebruiken alsof de bedoelde merken daarvoor bestemd waren".

Teneinde dit artikel in deze van toepassing te kunnen doen zijn, is het blijkens de gecursiveerde woorden, noodig dat de vaststelling van het onderwerpelijke botermerk, de bepaling wie, met uitsluiting van alle andere, van dat merk gebruik mag maken, alsook de bepalingen, regelende de wijze van dat gebruik, wortelen in een wettelijk voorschrift. Door een bepaling als in het genoemde wetsontwerp, zou aan dien eisch alsnog zijn voldaan.

---

[1]) In de artikelen 217 en 218 is sprake van gouden en zilveren werken en van op aan ijk onderworpen voorwerpen.

[2]) Cursiveering van ons.

Het wetsontwerp vond, blijkens het verslag van het afdeelings onderzoek, vrij algemeene toejuiching. Sommige leden wezen met voldoening op den gang van zaken ten aanzien van de botercontrôle en noemden het een „voorbeeld van voortreffelijke en navolgenswaardige samenwerking tusschen particulier initiatief en regeering".

Wel hadden enkele leden bezwaar tegen de algemeene regelen in zooverre deze een verbod voor aangeslotenen van onder rijkstoezicht staande botercontrôlestations inhielden, bij de fabrikatie van of den handel in margarine, betrokken te zijn. Daardoor zal voor den fabrikant of handelaar in dat product, die zich ook op de bereiding of uitvoer van onvervalschte natuurboter toelegt, de aansluiting bij een botercontrôlestation onmogelijk worden gemaakt, hetgeen deze kamerleden een onnoodige (!) bedrijfsbelemmering achtten.

Andere leden deelden dat gevoelen niet; zij meenden, o.i. zeer terecht, dat het algemeen belang hetwelk bij het tegengaan der botervervalsching in zoo hooge mate was betrokken, moest worden gesteld boven het belang van de handelaren en fabrikanten die bij een verbod als bovenbedoeld, schade mochten lijden.

Ook de regeering bleek van eenzelfde gevoelen. De zekerheid dat een aangeslotene niet fraudeert, zou bij de tegenwoordige inrichting der botercontrôle ontbreken, indien het den aangeslotenen vrij stond rechtstreeks of zijdelings bij de fabrikatie van of den handel in margarine betrokken te zijn. Een voldoende zekerheid zou slechts te verkrijgen zijn, door uitoefening van een *speciaal, doorloopend* toezicht op het bedrijf der margarine-fabrikanten en de handelaren in margarine en op al de lokaliteiten bij hen in gebruik. De hooge kosten aan een zooveel scherper toezicht verbonden, zouden daarom ten hunnen laste moeten komen.

Met het oog op de later te bespreken boterwet van 1908 en het uitvoerverbod van ongecontroleerde boter, lijkt ons nog een opmerking van den minister van belang, waaruit blijkt dat reeds in de eerste jaren na de oprichting der botercontrôle, de regeering een uitvoerverbod voor ongecontroleerde boter niet voor onmogelijk hield. Z.E. deelde n.l. mede dat, wanneer een verbod van uitvoer van niet-gecontroleerde boter te eeniger tijd in overweging mocht worden genomen, de margarine-fabrikanten en -handelaren die ook boter bereidden of verhandelden tot de contrôle moesten worden toegelaten, waarbij men zich het meer bezwarende toezicht op hun bedrijf zou hebben te getroosten. Zooals bekend, is men van dat denkbeeld later teruggekomen (zie blz. 373 e.v.).

Blijkens het voorloopig verslag van de afdeelingen der Eerste Kamer, werd ook daar met het ontwerp van wet instemming betuigd en medegedeeld dat de ondervinding had bewezen dat in het buitenland, met name in Keulen en Berlijn, groote waarde aan het contrôlemerk werd gehecht. Zooals de minister mededeelde, was dat ook het geval in België alsmede in Engeland en Frankrijk.

In een der afdeelingen werd echter de meening uitgesproken dat de regeering zich op een verkeerden weg bevond. Ook andere producenten konden om een rijksstempel komen vragen voor hun fabrikaat en zoo zou het rijk zich als het ware voor de zuiverheid van allerlei uitvoerartikelen borg moeten gaan stellen, zonder dat het in staat zou zijn zich zelf daaromtrent voldoende zekerheid te verschaffen, nog afgezien van het feit dat een dergelijke contrôle een leger van ambtenaren zou vereischen.

Al vond deze opvatting weinig ondersteuning, daar men meende hier met een uitzonderingsgeval te doen te hebben, zoo erkenden toch ook andere leden eenigermate dit bezwaar, waarbij zij speciaal wezen op de z.g. boerenboter die op de hofsteden gemaakt wordt en waarop de contrôle met zoovele bezwaren gepaard zou gaan, dat deze niet anders dan zeer gebrekkig zou kunnen zijn.

Voorts werd de vrees uitgesproken dat de boter, zonder schending van het merk zou worden vervalscht en opperde men al bij voorbaat bezwaren tegen een uitvoerverbod van het ongecontroleerde product, hetwelk men te ingrijpend en daarom niet aanbevelenswaardig vond.

In de memorie van antwoord deelde de minister mede, dat de eigenlijke contrôle door en onder de verantwoordelijkheid der contrôlestations zelve geschiedt. Het rijksstempel is alleen het bewijs dat de rechtmatige gebruiker er van bij eenig onder rijkstoezicht staand contrôlestation is aangesloten en dat zijn waar en zijn inrichtingen dus, overeenkomstig de door de regeering gestelde voorwaarden, aan een geregelde, strenge, geheel afdoende contrôle zijn onderworpen. De regeering overtuigt zich of deze voorwaarden stipt worden nageleefd en zij zal niet in gebreke blijven om bij eenige handeling die twijfel zou doen rijzen omtrent de volkomen betrouwbaarheid van de contrôle door eenig station gevoerd, het verleende recht onmiddellijk in te trekken. Voor het regeeringstoezicht was, zooals de ervaring had geleerd, geen groote vermeerdering van ambtenaren noodig, vooral daar men reeds

voor de uitvoering van de boterwet over verschillende krachten beschikte, welke tevens ten behoeve der botercontrôle zouden worden werkzaam gesteld.

Met betrekking tot de moeilijkheid om ook de boerenboter te controleeren, deelde Z. E. mede dat in sommige provinciën verschillende landbouwers zich reeds bij een botercontrôlestation hadden aangesloten. Bovendien werd de noodige aandacht geschonken aan de vraag, op welke wijze die toetreding zou zijn te vergemakkelijken, waarbij misschien het oprichten van knederijen een middel kon zijn om het beoogde doel te bereiken.

Misbruik van de rijksmerken was zoo goed als uitgesloten, daar sedert het in werking treden van de botercontrôle, tengevolge van streng preventief toezicht, van fraude niet was gebleken, niettegenstaande zij repressief door de bestaande strafwet niet op voldoende wijze zou kunnen worden bedwongen.

Het doel van het wetsontwerp was echter juist, in die leemte te voorzien en eventueel bestaand gevaar voor misbruiken mocht er niet van weerhouden, in samenwerking met het particulier initiatief, maatregelen te nemen die van meer beteekenis konden worden genoemd dan alle boterwetten. Het steeds dreigende gevaar moest echter wel, èn voor belanghebbenden, èn voor de regeering een aansporing zijn tot *steeds scherper contrôle en een waarschuwing tegen bedriegelijke gerustheid* (wij cursiveeren).

Ten slotte deelde de minister mede dat van een verbod van uitvoer van niet-gecontroleerde boter, indien al ooit, voorshands stellig geen sprake kon zijn.

Bij de openbare beraadslagingen bleek wederom dat de regeering naar een voortdurende verscherping van de contrôle wenschte te streven, hoe goed deze ook reeds mocht zijn. Vooral achtte zij het van het grootste belang op de boter, voor uitvoer bestemd, de contrôle zoo scherp mogelijk te nemen, omdat het aanzien van onze botercontrôle een gevoeligen knak zou krijgen, indien te eeniger tijd een partij als gecontroleerde boter op de buitenlandsche markt gebrachte waar, vervalscht mocht blijken te zijn.

Tegen een uitvoerverbod van ongecontroleerde boter had men algemeen bezwaar. Voorts drong men aan om voor de boerenboter de concurrentie bij den uitvoer gemakkelijker te maken. Daar zij het contrôlemerk miste, werd zij in België volgens mededeeling van den heer Hennequin, soms 20% lager betaald dan het gecontroleerde product. Als een middel om de contrôle gemakke-

lijker te maken, werd het oprichten van centrale boterkeuringen aanbevolen.

De minister verklaarde zich bereid, ernstig aandacht aan de zaak te blijven schenken en na te gaan of er middelen konden worden gevonden om ook voor boter die op de boerderijen werd bereid, het voorrecht der contrôle alsnog mogelijk te maken (zie ook blz. 258).

De voortdurende vermindering van productie aan boerenboter heeft dit vraagstuk echter een gedeelte van zijn belang ontnomen. Zooals bekend, zijn thans ook boeren lid van de contrôlestations, vooral in de provincies Noord- en Zuid-Holland, alwaar verreweg de meeste boerenboter wordt bereid. In hoofdstuk X komen wij op een en ander nog nader terug.

In de Eerste Kamer werd door den heer de Jong de vrees uitgesproken, dat het wetsontwerp aan den landbouw een gelegenheid gaf, op rijkshulp te steunen. Ook achtte deze afgevaardigde het gevaar groot dat andere landbouwproducten en later ook industriëelen bij de regeering om een merk voor hun waar zouden komen aankloppen, een argument, ook reeds in het voorloopig verslag van de Tweede Kamer geuit (zie blz. 171). Voorts zou boter, voorzien van het rijksmerk, in het buitenland toch nog vervalscht kunnen worden en de regeering een te groote verantwoordelijkheid op zich laden.

De minister merkte in zijn beantwoording terecht op dat het wetsontwerp niet zoozeer het nemen van een maatregel van regeerinswege was, als wel het bekrachtigen door de regeering van maatregelen, door belanghebbenden genomen, zoodat van een dooden van het particulier initiatief geen sprake was. Evenals dat reeds in de Tweede Kamer was opgemerkt, meende de minister dat in het afstaan van het rijksmerk geen aanleiding behoefde te bestaan, om ook andere takken van bedrijf een dergelijk merk toe te kennen, omdat men rekening moest houden met de omstandigheden en den bijzonderen aard van het product.

Met betrekking tot de waarde van het merk in het buitenland werd opgemerkt, dat men er hier te lande onmogelijk voor waken kon dat de buitenlandsche consument echte boter in handen kreeg. Het doel is, te zorgen dat de buitenlandsche importeur onvervalschte waar ontvangt. Dat het wetsontwerp groote verantwoordelijkheid voor de regeering medebracht, gaf Z. E. toe, waarom hij er ook den nadruk op legde dat de regeering zich voortdurend zou moeten afvragen of men op den goeden weg was.

Want zou de poging mislukken en er fraude op groote schaal plaats hebben, dan zouden ook de nadeelen grooter zijn dan de voordeelen. Mocht het blijken dat men zich op een gevaarlijken weg bevond, dan was het zaak, met den maatregel op te houden, een verklaring, waaruit men zou mogen afleiden dat de minister zeer voorzichtig wilde te werk gaan en nog niet het volste vertrouwen stelde, hetzij in de botercontrôle, hetzij in de praktische toepassing van het onderhavige wetsontwerp.

Voorzoover het de noodzakelijkheid van een wettelijke regeling van het rijksmerk betrof, werd het betoog van den minister ondersteund door den heer D o j e s, die er op wees dat het rijkswapen werd nagemaakt en in de winkels en op vervoermiddelen aangebracht, zoodat het zeer noodig was, aan dezen toestand een einde te maken en het misbruik van het rijksmerk strafbaar te stellen.

Ten slotte merken wij nog op dat de vrees, dat het rijk zijn merk ook voor vervalschte waar zou kunnen afstaan, praktisch ongegrond gebleken is; namaak en misbruik van het rijksmerk zijn slechts zelden voorgekomen. Op het congres te Parijs bijvoorbeeld trachtte een der buitenlandsche afgevaardigden de ondoeltreffendheid van de contrôle aan te toonen, ten bewijze waarvan hij een tweetal merken, welke op onrechtmatige wijze waren verkregen, bij den voorzitter had gedeponeerd (zie blz. 228). Toen evenwel werd opgemerkt dat die twee rijksmerken niets bewezen tegenover de 52 millioen in omloop, zeide de voorzitter: „L'incident est clos; nous continuons à discuter sur les rapports", waarmede hij zeggen wilde, dat deze zaak geen beteekenis had. Nu hebben dergelijke gevallen van bedrog met het rijksmerk zich weliswaar meer voorgedaan, maar voor zoover dit ontdekt werd heeft men den pleger van het bedrog weten te achterhalen. Immers, het merk geeft steeds nauwkeurige aanwijzingen betreffende de herkomst van de boter, waardoor te allen tijde is na te gaan of al dan niet bedrog in het spel is en wie het heeft gepleegd (zie ook blz. 292 e.v.).

Niettegenstaande de bedenkingen in de volksvertegenwoordiging tegen het wetsontwerp gemaakt, werd het door de beide kamers zonder hoofdelijke stemming aangenomen. De groote waarde van een botermerkenwet zag men dus blijkbaar in 's lands vergaderzalen ook wel in.

De instelling van de rijksmerken volgde bij ministeriëele beschikking van 3 Juli 1905 (zie bijlage IX). De verkorte inhoud laten wij hieronder volgen:

De met blauwen inkt gedrukte merken (zie par. 9) bestaan, zooals we reeds op bladzijde 162 meedeelden, uit het Nederlandsche wapen met bijschrift (zie par. 1). Deze merken zijn gedrukt op papier in etiquetvorm (zie par. 2). Het merk kan in bepaalde gevallen ook als sluitetiquet gebruikt worden op de verpakking (zie par. 5; deze zijn echter nooit in gebruik geweest, daar het niet gelukt is voor hun bevestiging op het vochtige perkamentpapier, een deugdelijk plakmiddel te vinden) en op boter in gefelste blikken (zie par. 6), terwijl het soms mag worden vervangen door een op de waar zelf aan te brengen stempelmerk (zie par. 7). Van eerstgenoemde merken bestaan 5 afmetingen, bestemd voor verschillende hoeveelheden boter (zie par. 3); zij worden volgens voorschrift van den Directeur-Generaal van den Landbouw op de boter gedrukt (zie par. 4). De gemerkte papieren worden op kosten van belanghebbenden van rijkswege aan de besturen der onder rijkstoezicht staande botercontrôlestations verstrekt (zie par. 8), die, evenals de aangeslotenen, aanteekening daarvan houden op de door den Directeur-Generaal van den Landbouw voorgeschreven wijze (zie par. 10).

De paragrafen 4 en 10 zijn nader geregeld bij beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw van 26 Maart 1915 (zie bijlage X). Hierin is aangegeven waarmede en op welke wijze de rijksmerken moeten worden aangedrukt, terwijl verder voorschriften zijn gegeven met betrekking tot het gebruik der merken en de daarvan te houden administratie (zie ook blz. 380 e.v.).

De kleine A-merken, bestemd voor hoeveelheden boter van ten hoogste 1 kg, leverden in de praktijk bezwaren op. Aan de boterbereiders kost het aandrukken nogal wat moeite en tijd, terwijl de verbruikers het moeilijke losmaken en het vaak achterblijven van kleine stukjes papier in de boter minder aangenaam vinden (hetgeen vanuit een oogpunt der contrôle echter juist als een voordeel te beschouwen is; zie ook blz. 290 en 291). In verband hiermede werden de z.g. wikkelpapieren ingesteld en wel bij ministeriëele beschikking van 6 September 1905.

Aanvankelijk echter heeft de Directeur-Generaal van den Landbouw niet geëischt dat het merk steeds van rijkswege op den wikkel werd aangebracht. Zoo is een tijdlang aan de maatschappij *Hollandia* te Vlaardingen en *Nutricia* te Zoetermeer het recht toegekend, onder zekere voorwaarden, zelf het merk op de wikkels aan te brengen.

Daar de regeling van 6 September 1905 niet geheel voldeed en de wikkels meer en meer in gebruik kwamen, werd zij op 17

HOOFDSTUK VII.

Onze botercontrôle in binnen- en buitenland.

De invoering van de Nederlandsche botercontrôle is niet van een leien dakje gegaan. Behalve dat aanvankelijk zelfs sommige zuivelvereenigingen, waaronder een machtig lichaam als de F.N.Z., het stelsel door hun voorstellen aan de regeering verzwakten (zie blz. 148 en 155 e.v.), moest het, ook nadat het rijk de contrôle officiëel had erkend, enkele zware aanvallen weerstaan, zoowel van de zijde van de botervervalschers in het binnenland, als van verschillende zuivel-deskundigen van naam in het buitenland.

Dat de boterknoeiers zich tegen de contrôle en de invoering van het rijksmerk verzetten, behoeft niet te verwonderen. Ieder mensch, een zeer groote uitzondering misschien daargelaten, strijdt voor zijn bestaan en waar hij dit bedreigd acht, neemt hij zijn toevlucht tot allerlei middelen om zich te handhaven. Uit den aard der zaak zagen de bedriegers in het stelsel een aanslag op hun „beroep" en zij spanden daarom alle krachten in, teneinde de contrôle te vernietigen. De strijd was hevig, maar eindigde met een volledige overwinning van de voorstanders der botercontrôle onder rijkstoezicht.

De groote tegenstand welke het stelsel in het buitenland ondervond, was meer een gevolg van het feit, dat de deskundigen aldaar het aanvankelijk als weinig doeltreffend beschouwden en aan het oude systeem van de latente kleuring verre de voorkeur gaven boven de Nederlandsche nieuwigheid. Maar ook uit den strijd tusschen deze beide stelsels zou het Nederlandsche zegevierend tevoorschijn komen.

In de eerste plaats zullen wij het een en ander meedeelen met betrekking tot den strijd welke in het binnenland en wel in de provincie Noord-Brabant ontbrandde. Deze nam zulk een fel karakter aan, dat men algemeen sprak van den „boteroorlog", welke benaming verder in de geschiedenis is blijven voortleven.

Zooals we reeds in hoofdstuk I (zie blz. 31) meedeelden, werd er, met name in de provincie Noord-Brabant, veel met de boter geknoeid. De boter in het zuiden van het land kenmerkte

zich door een hoog vluchtig vetzuurgetal en leende zich daardoor in het bijzonder om met margarine te worden vermengd. Immers, men kon een vrij groote hoeveelheid van het kunstproduct aan de boter toevoegen en toch nog boven de in sommige landen vastgestelde minimum grens van het R. M. W.-getal blijven.

Een algemeen worden der contrôle zou voor de boterknoeiers echter een zwaren slag, ja zelfs het einde van hun „bedrijf" beteekenen. Niet dat deze lieden geen prijs stelden op een zuiver product, integendeel, hoe meer zekerheid zij hadden dat de door hen gekochte waar onvervalscht was en een hoog vluchtig vetzuurgetal aanwees, hoe liever zij deze kochten en hoe meer geld zij er voor konden betalen. Uitsluitend van dit gezichtspunt uit bezien, zouden zij de invoering van het rijksmerk dan ook met ingenomenheid hebben kunnen begroeten, omdat zij daarmede volkomen zekerheid hadden betreffende de zuiverheid van de boter. Maar dit voordeel — dat zij ook zonder het rijksmerk vrijwel altijd genoten — werd sterk overtroffen door de nadeelen welke er voor hen aan de botercontrôle waren verbonden.

De boterknoeiers zagen blijkbaar wel heel gauw in — in tegenstelling met de vele pessimisten onder de eerlijke zuivelbereiders en -handelaren — dat de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht een goede toekomst had. Zij begrepen dat, wanneer de contrôle eenmaal algemeen ingang had gevonden, de kans groot was dat het buitenland die zou gaan erkennen en dan was het met hun „zaken" gedaan. Want zoodra de buitenlandsche importeurs het doeltreffende van de Nederlandsche botercontrôle zouden gaan inzien en uitsluitend het product voorzien van het rijksmerk, zouden gaan eischen, was het niet meer mogelijk dat merk van de boter te verwijderen en de waar met andere vetten te vermengen.

Op deze wijze is tenminste te verklaren, waarom van de zijde der zoogenaamde boterhandelaren, dat waren in dit geval de knoeiers, zulk een geweldige beweging kon ontstaan tegen de mijn van den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* te Eindhoven, alwaar boter met het rijksmerk werd verhandeld.

Tegen deze voorstelling van zaken kan worden aangevoerd, dat ook op de mijn te Maastricht boter met het rijksmerk werd aangevoerd en de handelaren zich toch niet tegen het voortbestaan van deze instelling verzetten. Zooals we hieronder nader zullen zien, was de strijd, althans volgens den handel, dan ook niet gericht tegen het rijksmerk, maar tegen het beheer van de mijn te Eindhoven, dat veel te wenschen zou laten.

Uit het vele dat er over den boteroorlog geschreven is, hebben wij evenwel den indruk gekregen, dat dit argument moest dienen om de aandacht van het eigenlijke doel, n.l. de macht in handen te houden en boter met het rijksmerk te weren, af te leiden. In dit verband maken wij melding van het feit dat velen van hen die aan de zijde der boterbereiders stonden, de vrees uitspraken dat, wanneer de kooplieden-botervervalschers eenmaal meester waren van de markt te Eindhoven, de mijn te Maastricht er ook spoedig aan zou moeten gelooven. In dat geval was de eerlijke boterhandel in het zuiden van het land ongetwijfeld leelijk in de knel gekomen. Want juist op de mijn te Maastricht werd heel veel boter gekocht om naar Duitschland en België uitgevoerd te worden en door op deze mijn beslag te leggen, zou het mogelijk geweest zijn, den uitvoer van boter voorzien van het rijksmerk, geheel of gedeeltelijk te beletten.

Uit de maatregelen die op aandringen van den Directeur-Generaal van den Landbouw, den heer dr. H. J. Lovink, aan wiens krachtige leiding de botercontrôle veel te danken heeft, werden genomen, is af te leiden, dat ook de regeering van meening was dat een beslissing van den strijd ten nadeele van de zuivelbereiders, een ernstigen slag voor de contrôle en het rijksmerk zou beteekenen. Een onmiddellijk gevaar voor de contrôle dreigde o.i. evenwel niet, daar in de andere provinciën de aansluiting bij de contrôlestations zonder noemenswaardigen tegenstand verliep. [1]) Dat men in die dagen, toen het rijksmerk nog maar net ingevoerd was en nog niet zooveel boterfabrieken zich bij de contrôle hadden aangesloten, de actie der geraffineerde knoeiers met groote bezorgdheid gadesloeg, laat zich denken. Nu men rustig het geheel kan overzien, wil het ons toeschijnen, dat men aan de beweging en het kabaal in Noord-Brabant niet te groote beteekenis moet toekennen. Men moet, naar wij meenen, den boteroorlog in de eerste plaats zien in verband met de plaatselijke toestanden en als van locaal belang.

Dit neemt echter niet weg, dat het krachtige optreden van regeering en boterbereiders zeer moet worden toegejuicht, want hoe eerder er aan het geknoei een einde kwam, hoe beter. De eerstgenoemde liet zich op een belangrijke vergadering van den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* vertegenwoordigen en willigde

[1]) In Zuid-Holland ontstond in 1907 eenige beweging van de zijde der boterhandelaren (hoofdzakelijk detaillisten) tegen het in die provincie bestaande contrôlestation, welke beweging evenwel op niets uitliep.

een verzoek van den bond, een zuivelconsulent in Eindhoven te detacheeren, in. Hiervoor werd de zuivelconsulent van Drente, tevens secretaris van den F. N. Z., de heer F. E. Posthuma, aangewezen. Voorts vonden de boterbereiders een warmen verdediger hunner belangen in pater G. van den Elsen, adviseur van den *Noord-Brabantschen Christelijken Boerenbond*. Uit hetgeen deze beide heeren in die dagen hebben gezegd en geschreven, blijkt wel dat zij er niet van hielden, om waar het gold de handhaving van het recht, een blaadje voor hun mond te nemen; zij schrokken er allerminst voor terug om hun tegenstanders in scherpe bewoordingen de waarheid te zeggen.

Wij hebben deze enkele feiten laten voorafgaan om aan te geven, waar het in hoofdzaak om ging, hoe de toestand in den boterhandel in het zuiden was en hoe de partijen zich verdeeld hadden. Uit de nadere bijzonderheden die wij betreffende den loop van den boteroorlog zullen meedeelen, zal een en ander nog duidelijker blijken. Tevens zal men dan zien, met welk een groote felheid de strijd werd gevoerd.

Deze werd ingezet op 24 Mei 1904, toen de „boterhandelaren" te Boxtel een vergadering belegden, alwaar zij besloten een syndicaat te vormen om een groote botermijn op te richten voor die fabrieken, welke zich niet aan de contrôle onderwierpen. [1])

Dat zij van plan waren een geduchten aanval te ondernemen, blijkt wel hieruit, dat zij een strijdfonds van *f* 150.000.— bijeenbrachten en elkaar, naar men zeide, een boete van *f* 5000.— hadden opgelegd, indien zij boter kochten op de mijn te Eindhoven. [2])

Toen den dag na de bewuste vergadering, boter van den *Noord-Brabantschen Zuivelbond*, welke van het rijksmerk was voorzien, te Eindhoven werd geveild, deed geen enkele handelaar een bod en was men genoodzaakt de geheele hoeveelheid boter op te houden. De bedoeling van dezen aanval was blijkbaar, den prijs van de door het rijk gewaarborgde boter te drukken en de niet gecontroleerde boter in waarde te doen stijgen, teneinde de boeren terug te houden van de contrôle en het rijksmerk, hoewel deze opzet door de kooplieden later werd ontkend.

De bom sprong echter onmiddellijk al verkeerd!

---

[1]) „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt" van Dinsdag 31 Mei 1904.

[2]) „De Boerenstand", Officiëel Orgaan van den Nederlandschen Boerenbond, van Zaterdag 4 Juni 1904.

De directeur van de mijn verklaarde deze n.l. voor gesloten. Nog juist op tijd had het bestuur van den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* telegrafisch bericht ontvangen, dat het al de boter (23.000 kg) naar de knederij te Assen kon zenden. [1]) Toch bereikten de knoeiers dat de afzet van het product — althans in het begin — groote storing ondervond. Het bestuur werkte dan ook dag en nacht om zelf afnemers van de boter te verkrijgen, hetgeen met groote moeite en kosten gepaard ging, maar ten slotte toch gelukte.

Kort nadat de „handelaren" met den boycot van de Eindhovensche mijn begonnen waren, koos de F. N. Z. partij. Deze vereeniging meende terecht, dat er geen reden was zich door den eersten tegenslag uit het veld te laten slaan. Zij wenschte het gebruik van het rijksmerk en daarmede den eerlijken boterhandel, zooveel als in haar vermogen lag, te bevorderen, in verband waarmede zij op 28 Mei 1904 het volgende bericht ter kennis van alle aangesloten fabrieken, bonden, bestuursleden van bonden enz. en van alle kranten bracht:

„*In het Zuiden* van ons land bestaat een boterhandel, die op eigenaardige wijze gedreven wordt. Wanneer men heden boter voor *f* 1.00 door een koopman ziet koopen, dan kan men morgen vaststellen dat dezelfde koopman in België, Duitschland en Engeland boter verkoopt voor 95 cent. We zeggen niet, dat deze laatste „boter" dezelfde is als de eerstgekochte.

Ieder voelt wel, dat er iets moet hebben plaats gehad, waardoor het mogelijk is op dergelijke wijze handel te drijven.

Gesteld dat men nu de boter, die zoo'n koopman koopt, van een merk voorziet, en bij het verkoopen wordt geëischt, dat het merk er nog opzit, dan bestaat er reden om er aan te twijfelen, dat de koopman nog voor *f* 1.00 kan koopen om voor *f* 0.95 te verkoopen.

De koopman heeft dit best in de gaten en nu het Rijk aan de onder contrôle staande boter een Rijksmerk wil hechten, moet alles door den koopman in het werk gesteld worden om dit te voorkomen.

Een forsche poging is daarvoor gewaagd op de mijn van den *Noord-Brabantschen Zuivelbond*; de kooplieden weigerden te koopen en verklaarden de boter van den N. Z. [2]) voor geboycot.

Meen echter niet dat het hierbij zal blijven. *Na Eindhoven volgen Maastricht en Zutfen.* De toestand is hoogst ernstig, omdat het winnen van den strijd door de kooplieden eenvoudig zal beteekenen *„al maar door knoeien".* Wat hiertegen te doen? *Zelf exporteeren!* Zoodra de knoeiers geen boter meer ontvangen houdt alle knoeierij op. Wij doen thans een beroep op alle *eerlijke boterproducenten.* Voer uwe boter zelf naar het bui-

[1]) H. van Velthoven: „De vestiging van de moderne zuivelindustrie in Noord-Brabant en Limburg". — „Tijdschrift voor Economische Geografie" 1924, blz. 182.

[2]) Hiermede is de *Noord-Brabantschen Zuivelbond* bedoeld.

tenland uit en verkoop in geen geval op de mijnen der handelaren te 's Hertogenbosch, Eindhoven, (nieuwe; filiaal Den Bosch; Nieuwsten) [2]) en Meppel of aan u onbekende handelaren.

Het spelletje is aldus opgezet: op de mijnen der handelaren zullen goede prijzen gegeven worden; daardoor wordt er boter heen gelokt. Als voorwaarde zal gesteld worden dat de boter onder contrôle staat, maar, en hierop komt het juist aan, *er mag geen rijksmerk op aangebracht zijn.*

De kooplieden hopen dat daardoor bij de fabrieken een strooming ontstaat tegen het rijksmerk en dan . . . .

Wel, dan hebben zij weder vrij spel; kunnen knoeien zooveel ze willen en kunnen de prijzen betalen die hun goeddunkt. Ge weet toch even goed als wij, dat een handelaar zaken doet om er wat aan te verdienen; het geld dat nu zal worden uitgegeven ter bestrijding van het rijksmerk, komt later dubbel en gemakkelijk terug.

Op de Bossche mijn werd verleden Dinsdag 36.000 K.G. aangevoerd. Als de heeren den prijs even 10 cent laten vallen is *f* 3.600.— schoon geld verdiend.

Wij waarschuwen U ernstig; nu is het nog tijd. Exporteer zelf uwe boter of sluit u aan bij een exportvereeniging en loop niet in de val".

Uit dit bericht blijkt dat de F. N. Z. de actie der knoeiers niet onderschatte en van plan was de boeren-zuivelbereiders zoo krachtig mogelijk in hun strijd tegen het geknoei en vóór de contrôle, te steunen.

Maar ook de *Noord-Brabantsche Zuivelbond* zat niet stil. Op den 31sten Mei hield deze organisatie een vergadering te Eindhoven, die in het geheele land groote belangstelling wekte en ook gunstige resultaten opleverde.

Volgens het verslag in het „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt" van 7 Juni 1904, had de regeering twee afgevaardigden gezonden om de vergadering bij te wonen.

De eerste, de heer G. J. Bieleman, rijkszuivelinspecteur, betoogde de noodzakelijkheid der contrôle, om den naam der Hollandsche boter in het buitenland te herstellen en deed vooral uitkomen dat de regeering groot belang stelde in een goede zuivelbereiding en een eerlijken boterhandel.

De tweede afgevaardigde, dr. H. E. Th. van Sillevoldt, directeur van het rijkszuivelstation, deelde aan de vergadering mede op welke wijze de contrôle was ingericht en toonde

[2]) Zooals dr. F. E. Posthuma, de samensteller van bedoeld bulletin, ons meedeelde, had het woordje „nieuwe" betrekking op een nieuwen botermijn welke te Eindhoven was opgericht na de sluiting van den mijn van den Noord-Brabantschen Zuivelbond. Een filiaal van dezen mijn was opgericht te 's-Hertogenbosch, terwijl een gedeelte van de kooplui bovendien nog een botermijn, de „nieuwste" oprichtten.

was, werd van het gebouw der botermijn en van de *Noord-Brabantsche Boerenleenbank* de vlag geheschen. Onder de boeren heerschte ook groote geestdrift voor de zaak.

De knoeiers spanden evenwel ook al hun krachten in, teneinde den strijd tot een voor hen goed einde te brengen. Zij dreven den prijs van de boter aan de mijn te Maastricht op, met de bedoeling om het verschil met de noteering te Eindhoven zoo groot mogelijk te maken en daardoor de boeren in de waan te brengen, dat de mijn te Eindhoven niet deugde en dat zij veel beter konden leveren aan de vanwege de „kooplieden" opgerichte *Noord-Brabantsch-Limburgsche mijn*, waar geen rijksmerk op de boter werd vereischt.

Nog een tegenslag voor de boeren was het overloopen van den agent van hun mijn naar het vijandelijke leger, hetwelk deze agent sterker dacht dan dat van de boterbereiders.

Een en ander wordt duidelijk uiteengezet door pater v a n d e n E l s e n in „De Boerenstand" van 4 Juni 1904. Uit zijn artikel, dat wij hieronder laten volgen, is af te leiden dat de knoeiers geen middel onbeproefd lieten om hun doel te bereiken:

„De oorlog, dien wij verleden week hebben voorspeld, is volop in gang. Al wat wij schreven wordt bewaarheid. Wij hebben ons niet vergist in den persoon van den heer L e i j t e n, want wij voegden er nadrukkelijk bij, dat wij het praatje niet konden gelooven. Wat echter verteld werd van den heer L e i j t e n, is nu waarheid geworden bij den heer A. v a n R o o i j, agent onzer botermijn, die tot de kooplui is overgeloopen. Dinsdagavond 24 Mei immers hebben de boterhandelaren in Boxtel een nieuwe vergadering gehad. Zij zijn tot een accoord gekomen, hebben besloten een nieuwe groote botermijn op te richten en hebben A r n. v a n R o o i j als agent aangenomen.

De Regeering wil aan het botergeknoei een einde maken. Zij geeft een rijksstempel aan de echte boter om te beletten, dat nog langer vervalschte boter voor echte verkocht wordt, opdat de goede naam der Hollandsche boter, die door dat geknoei in het buitenland zooveel geleden heeft, worde hersteld; maar de handelaars die daardoor rijk zijn geworden, spannen samen om het rijksmerk te verijdelen, door de boeren vrijheid voor te spiegelen. Wat is dat anders dan boeren bedriegen en de Regeering een hak zetten? Een eigenaardig soort van werkstaking en verzet tegen de Regeering, niet op touw gezet door arme spoormannen, maar door rijke handelaren, niet om een behoorlijk loon af te dwingen voor zwaren arbeid, maar om veel munt te kunnen slaan uit vervalsching en knoeierij. Zij moesten zich schamen. Op de laatste mijn van verleden Woensdag heeft geen enkel handelaar willen bieden. Daags te voren hadden zij te Maastricht den prijs opgejaagd, om het verschil van prijs tusschen Eindhoven en Maastricht maar groot te maken en de boeren wijs te maken dat de Eindhovensche mijn niet deugt, dat zij moeten overgaan tot hunne mijnen, waar geen rijksmerk vereischt

wordt en waar zij kooper en verkooper tegelijk zijn. Men begint met de Eindhovensche mijn, maar zal daarmede niet eindigen.

Hun eerste aanslag is mislukt. Zij meenden ons in eens schaakmat te zetten. Zij dachten dat wij Woensdag genoodzaakt zouden zijn de heele botermijn over te geven; maar leelijk keken zij op hun neus, toen de waarnemende directeur, ziende dat er niet geboden werd, opsprong en uitriep: „Ik verklaar de botermijn gesloten". Dat hadden zij niet verwacht; zij wisten niet dat wij hen konden missen. De boter werd naar elders verzonden en de mijn is voor het oogenblik gered. Ziedaar hun eerste schandelijke nederlaag.

Inderdaad, wij kunnen niet begrijpen hoe katholieke handelaars, van welke sommige met de sociale actie heel wat ophebben, zich leenen kunnen tot zulk een anti-sociaal bedrijf. Zij moesten zich schamen, maar zij hebben den eersten stap gezet en moeten nu de gevolgen maar afwachten. Want het spreekt vanzelf dat de Regeering niet zal stilzitten. De baatzuchtige handelaren kunnen enkele weken plezier hebben van hunne samenspanning, zij kunnen de prijzen enkele malen drukken, maar de boeren zullen wel zoo wijs zijn, dat zij zich door het lokaas niet laten verleiden en de zuivelbond, die over een goed fonds beschikt, zal wel zorgen, dat de mijn zoodra mogelijk onafhankelijk is gemaakt van de samenspannende kooplui. En weldra zullen de heeren met schade en schande overladen, hun roekeloozen stap betreuren.

Wat de boeren betreft, voor hen bestaat geen gevaar, als zij maar niet luisteren naar de fraaie beloften, welke de heeren in hunne circulaires zullen doen.

De fabrieken hebben reeds van een valschen broeder, die zijn naam niet durft noemen, een briefje ontvangen, waarin de zaak wordt voorgesteld alsof het maar te doen is voor het salaris van een beambte, alsof niet de kooplui, maar het bestuur oorzaak is van de tegenwoordige crisis. Daarom stelt de man voor om geheel de reservekas te deelen. Een leuke raadsman. Wij hebben nog nooit zoo'n groote behoefte gehad aan een reservekas, maar deze juist is voor ons de grootste steun en voor onze vijanden de grootste hinderpaal. Als zij die kas maar konden uitputten, dan hadden zij het gewonnen.

In de Meijerijsche Courant leest men dat Woensdag op de mijn van kooplui bij van Agt de laagste prijs was *f* 1,—, hoogste *f* 1,03, de middelprijs *f* 1,01. Nu moet men weten dat daar maar drie manden verkocht zijn, die van onze mijn afkomstig waren. Een klaar bewijs dat zij geen middelen sparen om de boeren te bedotten.

Daarom schreven wij verleden week aan het einde van ons artikel: Boeren, past op, Gij weet wie uw vrienden zijn. En thans voegen wij er bij: liever uw boter zelf opeten dan ze leveren aan handelaars, die op zulke wijze samenspannen om de oogmerken der Regeering te verijdelen en de boeren in hunne netten te vangen".

De kooplieden stelden een circulaire samen, waarin zij meedeelden door het bestuur van de botermijn tot hun houding gedwongen te zijn en hun doel alleen was, den boterhandel voor algeheelen ondergang te behoeden! Daarbij deden zij de volgende beloften:

1. voordeeliger en beter voorwaarden, prompte geldverzending, vrije verkooping en vrije contrôle;

2. den middelprijs van Maastricht te betalen.

De in dit rondschrijven vervatte argumenten werden door pater van den Elsen in „De Boerenstand" van 4 Juni ontzenuwd. Hij stelde in het licht dat het bestuur van de botermijn te Eindhoven nog nooit tegen de kooplieden was opgetreden. Integendeel, deze trachtten zich meester te maken van genoemde mijn: „zij voelen, dat zij een rooverswerk doen, maar zij maken ons wijs, dat zij er toe gedwongen zijn". Het behoeden van den boterhandel voor ondergang vergeleek hij met de bescherming van Transvaal door Engeland.

Met betrekking tot de voordeelige voorstellen merkte hij op dat, als de kooplieden maar eenmaal de baas waren, de boeren wel konden krijgen, wat zij wilden: „Als de roovers een goeden buit gemaakt hebben, dan willen zij wel eens royaal zijn". En indien te Eindhoven de middelprijs van Maastricht zou worden betaald, zou de eerstgenoemde mijn overbodig zijn. Terecht stelde Z. E. W. dan ook de vraag, waarom er nog boter te Eindhoven moest worden aangevoerd, als tevoren reeds vaststond dat de koopers den middelprijs van Maastricht zouden betalen.

> „Neen heeren" — aldus het slot van het artikel — „zoo vangt gij onze boeren niet. De boeren weten nu dat zij met eene brutale rooversbende te doen hebben, die zoo maar op eens in huis komt gevallen en zegt, dat zij gedwongen is om het bestuur van het huis over te nemen, natuurlijk voor uw belangen om u allerlei voordeelen te verschaffen!
>
> De heeren zullen ons een dienst bewijzen, als zij nog meer zulke brieven rondzenden".

Men ziet het, hier werd den knoeiers eens ongezouten de waarheid gezegd. Hun positie werd er door zulke aanvallen dan ook niet sterker op, dat zagen de heeren wel in en zij veranderden daarom van taktiek.

In een aan de boterijen en de pastoors gerichte circulaire lieten zij het n.l. voorkomen, alsof hun strijd allerminst tegen de boterfabrieken of tegen het rijksmerk gericht was, maar alleen ging tegen het bestuur van de mijn te Eindhoven, dat door zijn onoordeelkundig optreden de vreemde kooplieden heette te hebben afgestooten, een reden, waarom zij ook tot het stichten van een nieuwe mijn (de bovengenoemde *Noord Brabantsch-Limburgsche)* waren overgegaan. Dit was werkelijk geen onhandige zet van de knoeiers. Tot beter begrip van deze zaak, laten wij in het kort de geschiedenis van de mijn te Eindhoven volgen.

Deze was niet opgericht door den *Noord-Brabantschen Zuivelbond*. Het gunstige resultaat van de door den *Zuid-Nederland-*

schen Zuivelbond in 1895 opgerichte mijn te Maastricht had anderen en vooral particulieren tot navolging geprikkeld. Zoo nam ook in 1897 de heer J. H e r m a n s het initiatief voor de oprichting van een botermijn te Eindhoven. Hij ondervond daarbij onmiddellijk steun van binnenlandsche kooplieden, die voor een groot gedeelte in Noord-Brabant gevestigd waren, terwijl eveneens vele, nieuw opgerichte zuivelfabrieken in Noord-Brabant zich bij deze mijn aansloten. Er werd voorts een bestuur aangewezen, maar tot verdere organisatie kwam het niet. Toen een paar jaar later de *Noord-Brabantsche Zuivelbond* tot stand kwam, nam het bestuur van dezen bond het beheer over de Eindhovensche mijn in handen.

Dit beheer scheen nu inderdaad niet in alle opzichten even schitterend te zijn, [1]) welk feit door de kooplieden natuurlijk gaarne op den voorgrond werd geplaatst en als bewijs aangevoerd voor hun bewering, dat hun strijd niet tegen de boterfabrieken of het rijksmerk ging, maar tegen het beheer of de organisatie van een speciale mijn. Op die wijze trachtten zij de aandacht van de hoofdzaak af te leiden en zich als verdedigers van een rechtvaardige zaak voor te stellen.

Pater v a n d e n E l s e n doorzag niettemin deze sluwe streek en onder het motto: „Als de Vos de passie preekt, Boer, pas op je ganzen" deed hij in „De Boerenstand" van 11 Juni op zijn tegenstanders een krachtigen aanval.

„Zie" — zoo schreef hij o.a. — „dat zijn nog kerels, helden van de katholieke actie! Zij kunnen het niet langer aanzien, dat de boeren zoo weinig geld voor hun boter krijgen. Zij hebben er *f* 150.000 voor over om de boeren te helpen, om vreemde kooplui als concurrenten binnen te halen en om zichzelf te noodzaken hooger boterprijzen te betalen".

En verder:

„De heeren zijn niet bang van het rijksmerk, zeggen zij. Natuurlijk als de boter maar op hunne mijn wordt gebracht, dan zullen zij met dat rijksmerk wel raad weten. Ook ik ben niet bang van een kwaden hond, als hij maar aan den band ligt.

Eindelijk de reservekas. Daar hebben ze werkelijk schik van, maar een troost is, dat zij binnen eenige weken den bodem zal laten zien. Wie zal ze leegpompen? Dat doen de vriendelijke kooplui, die voor de boeren zoo veel over hebben.

Nog eens boeren, laat u niet bedotten. Onze kas is waarlijk niet groot, maar wij vinden steun in het gansche land. Vandaag heeft de Algemeene Zuivelbond een brief gericht tot alle boterfabrieken van Nederland, (waarin) [2]) tot volharding en onderlinge samenwerking (wordt) [2]) aange-

[1]) Dit werd ons medegedeeld door den heer J. J. C. Ament.

[2]) Deze beide tusschen haakjes geplaatste woorden staan niet in het oorspronkelijke artikel.

spoord. [1]) Men weet genoeg, dat de beurt is aan Maastricht, zoodra Eindhoven is overwonnen. De nieuwe mijn immers heet „Noordbrabantsche Limburgsche Botermijn". Als zij u dus den middelprijs van Maastricht beloven, is dat een nieuw boerenbedrog.

Bovendien wij hebben den steun van de Regeering, die in het binnen- en buitenland werkzaam is, om ons op alle manieren te helpen. Wij hebben ook den steun van het publiek, hetwelk algemeen zulk een huichelachtig en bedriegelijk optreden afkeurt. Moeten wij ook enkele weken schade lijden, de overwinning is aan ons als wij volharden en de schade zal weldra ruimschoots worden ingehaald.

Hoe meer lawaai onze vijanden maken, hoe meer geld zij er aan wagen, des te duidelijker is het, dat er voor u alles aan gelegen is tot het einde vol te houden en te beletten, dat zij geen meester worden van de botermarkt".

Niettegenstaande de „handelaren" op allerlei wijzen trachtten, den strijd in hun voordeel te doen beslissen en zij een flink kapitaal achter zich hadden, verloren zij voortdurend meer terrein. Dit behoeft niet te verwonderen, daar zij tegenover zich een aaneengesloten front van zuivelbereiders vonden, die in hun strijd op de sympathie van het publiek konden rekenen en werden gesteund door een machtig lichaam als de F. N. Z. en niet het minst door de regeering. Onder de „kooplieden" daarentegen bevonden zich de bedriegers, die ook elkaar uit den aard der zaak niet te veel vertrouwden. Bovendien hadden zij de publieke meening niet op hun hand, hetgeen bij een openbaar conflict een zeker niet te verwaarloozen factor is.

Onder deze omstandigheden besloten de „kooplieden" tot een bemiddelingsvoorstel, waarin zij er op wezen dat de handel toch een onmisbaar element vormde, waarop de boer zich niet moest toeleggen.

Deze nieuwe stap van de tegenpartij deed pater van den Elsen weer naar de pen grijpen en in het „Weekblad van den Noord-Brabantsch Christelijken Boerenbond" schreef hij onder den titel van „De Vos in de klem" een vinnig stukje, hetwelk in „De Boerenstand" van 18 Juni werd overgenomen.

De poging tot bemiddeling vergeleek hij daarin met de taktiek van brutale roovers:

„Ze vallen in uw huis. Als ze zien dat ze den strijd verliezen, willen zij de zaak in der minne schikken en stellen u voor, den boel te deelen. Dat is immers het beste middel om beide partijen te bevredigen!"

Met betrekking tot de organisatie van den handel merkte de schrijver op, dat de woordvoerder van de kooplui blijkbaar bang geworden was — en terecht — voor de steeds veld winnende boeren:

[1]) Zie voor dezen brief blz. 181 en 182.

„De boer moet geen handelaar worden, zegt hij, en de *handelaar moet handelaar blijven.* O zoo! Zij beginnen bang te worden dat zij geheel den boterhandel verliezen. Werkelijk, het heeft er al den schijn van. Want van alle kanten ontvangen wij berichten, dat de zuivelfabrieken, die tot nu toe aan de botermijn der handelaars leverden, tot ons willen overgaan. Het is onze schuld niet. De heeren ontvangen loon naar werken. De handelaars hebben geweigerd en weigeren nog op onze mijn boter te koopen. Nu spannen de boeren op hunne beurt samen, om geen boter meer aan handelaars te leveren.

Hebben wij niet in onze eerste circulaire geschreven als volgt: „De handelaars hebben den eersten stap gezet en moeten nu de gevolgen maar afwachten. Weldra zullen de heeren met schade en schande overladen hun roekeloozen stap betreuren". Maar dat de vos zoo gauw in de klem zou zitten en hulp zou roepen, hadden wij niet verwacht. *Bravo* voor onze boeren, die zonder uitzondering vast aaneengesloten alle aanzoeken hebben afgeslagen en daardoor eene zoo schitterende overwinning behaald hebben".

In hetzelfde nummer van bovengenoemd weekblad (eveneens overgenomen door „De Boerenstand" van 18 Juni) komt nog een bericht voor, waaruit blijkt dat de strijd waarschijnlijk reeds spoedig in het voordeel der zuivelbereiders zou zijn beslist. Het bericht luidde:

„De botercrisis is zoo goed als afgeloopen. Op de mijn van Dinsdag [1]) was meer boter gevraagd, dan wij konden leveren en de prijzen waren *bijzonder goed,* vergeleken bij andere mijnen. Op denzelfden dag is op de botermijn van Maastricht in tegenwoordigheid van den Commissaris der Koningin voor het eerst *gemerkte* boter verkocht, maar onze handelaars hebben ook daar geen enkel bod gedaan. Zouden de heeren, nu zij den strijd te Eindhoven verloren hebben, te Maastricht nog een poging willen doen? Hebben zij hun zinnen verloren? Aanstaanden Dinsdag zal ook hier het rijksmerk ingevoerd zijn. Dan zal ook te Eindhoven niets dan gemerkte boter verkocht worden. En dan is de oorlog voor goed ten einde!"

In den boteroorlog speelde ook nog de mijn van de handelaren te 's Hertogenbosch een rol, hoewel de agent, de heer A. H. Brandsma, ontkende dat de instelling iets met de nieuwe, door verschillende kooplieden te Eindhoven opgerichte mijn te maken had, noch met den boycot van de oude Eindhovensche mijn en al zijn gevolgen. In zijn ingezonden stukken in het „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt" gaf deze agent voorts hoog op van het vertrouwen dat de Bossche mijn van de zijde van honderden fabrieken genoot.

De heer Posthuma diende van antwoord. In een van zijn artikelen somde hij de redenen op, welke de fabrieken aanleiding gaven tot het zenden van hun boter naar de mijn te 's Hertogen-

[1]) Bedoeld is klaarblijkelijk de mijn der boeren te Eindhoven.

bosch. Dit was n.l. het gevolg van het feit, dat de directeuren op die wijze het best van hun boter afkwamen; de productie te klein was om zelf uit te voeren; de mijn voor slechte boter dikwijls een besten prijs gaf, vooral als het gehalte aan vluchtige vetzuren maar hoog genoeg was en dat de mijn soms abnormaal hooge prijzen betaalde.

In dit verband wees de heer Posthuma er op dat knoeiers altijd en in alle vakken méér konden betalen dan eerlijke menschen, totdat de afnemer „dankje" zegt en dan zitten niet de knoeiers — want die zijn dan reeds lang binnen — maar de fabrieken. Hij spoorde daarom de fabrieken aan, zelf den uitvoer ter hand te nemen, waartoe de gelegenheid zeer was verbeterd, nu de regeering aan de eerlijke producenten en handelaren in den vorm van het rijksmerk een steun gegeven had, die zij tot nu toe hadden gemist.

Hierop volgde natuurlijk weer een stuk van den agent van de mijn te 's Hertogenbosch, terwijl ook anderen, zooals de directeur van de nieuwe mijn te Eindhoven, zich in de discussie mengden. Wij zullen de talrijke artikelen die in de verschillende dag- en vakbladen in de provincie Noord-Brabant naar aanleiding van den strijd opgenomen werden, evenals de vele pamfletten welke door de kooplieden en door pater van den Elsen werden verspreid en waarin men elkaar over en weer voor leugenaar uitmaakte, verder laten rusten, daar zij geen enkel nieuw gezichtspunt openen en geen zaken van belang bevatten.

Een belangrijke gebeurtenis in den strijd moeten wij echter nog vermelden en dat is de veranderde houding van de zuivelbereiders in het westen van de provincie.

Het oosten van de provincie met zijn kleine fabrieken was n.l. steeds van het westen met zijn stoomzuivelfabrieken gescheiden geweest. In de eerste helft van Juli 1904 werd echter te Breda een vergadering gehouden van afgevaardigden uit beide gedeelten van de provincie en blijkens het verslag in „De Boerenstand" van 16 Juli van dat jaar, verklaarden alle fabrieken in het westen, op vijf na, zich staande de vergadering solidair met de fabrieken uit het oosten, die aangesloten waren bij den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* en de door de kooplieden geboycotte coöperatieve mijn te Eindhoven, terwijl van deze vijf nog de toetreding van een viertal mocht worden verwacht.

Voorts komt in het zoo juist genoemde nummer van „De Boerenstand" het bericht voor, dat ook de fabrieken in het westen der provincie besloten hadden tot het botercontrôlestation te Eind-

hoven toe te treden en dat de *Noord-Brabantsche Zuivelbond* besloten had tot de oprichting van een centrale knederij en een exportvereeniging.

Terloops merken we op, dat deze vereeniging nooit tot bloei is gekomen; zij had wel met veel moeilijkheden te kampen, terwijl de prijzen steeds lager bleven dan te Maastricht, welke plaats ten opzichte van den buitenlandschen afzet, vooral naar Duitschland en België, zooveel gunstiger gelegen was. De onderneming werd opgeheven, toen op 11 Juni 1908 de *Noord-Brabantsche Zuivelbond* zich met den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond* vereenigde, waarbij de eerstgenoemde organisatie ophield te bestaan (zie blz. 24).

Ten slotte gaf ook de F. N. Z. nog eens in een bulletin een overzicht van den toestand, waarin op heldere wijze de bedoelingen der handelaren worden uiteengezet en alle bemiddelingspogingen worden verworpen. Tevens dringt deze organisatie er op aan, den uitvoer zelf ter hand te nemen. Daar dit rondschrijven, dat gedagteekend is 14 Juli 1904, de voornaamste factoren die zich in den boteroorlog deden gelden, bij de lezers in herinnering roept, laten wij het hieronder volgen:

„Met het oog op den tegenwoordigen toestand dien wij als zeer gunstig voor de toekomst van den eerlijken boterproducent en boterhandel beschouwen, achten wij het goed, het volgende mede te deelen.

Het doel van de meerderheid der boterhandelaren, die op de mijn van den Noord-Brabantschen Zuivelbond hun boter kochten, was *niet*, deze boter weder als zoodanig te verkoopen,

doch om haar te doen dienen voor een soort industrie, waarvan de juiste inrichting onbekend was.

Een feit is echter, dat de boter niet naar kwaliteit (geur, smaak, enz.) betaald werd, doch dat haar handelswaarde nauw samenhing met haar gehalte aan vluchtige vetzuren.

De Duitsche bladen wezen er in den laatsten tijd openlijk op (en ook voor België en Engeland is het algemeen bekend) dat de boter op de botermijnen in ons land dikwijls tegen hooger prijs verkocht werd, dan de koopers er in het buitenland voor vroegen.

Voor onzen exporthandel beteekende dit:

a. een onmogelijke concurrentie met den eerlijken boterproducent en boterhandelaar;

b. een steeds grooter wordend wantrouwen van den buitenlandschen kooper.

Om dit laatste eens en voorgoed weg te nemen, werd aan de botercontrôle-stations de gelegenheid gegeven zich onder Rijkstoezicht te plaatsen en als bewijs daarvoor het Rijksmerk te gebruiken.

Voortaan zou de uitgevoerde boter dus *gescheiden* worden in boter *met* en boter *zonder Rijksmerk*.

De handelaren, die hun handel op zoo'n eigenaardige wijze dreven, dat ze de boter goedkooper verkochten dan ze haar inkochten en desniettegenstaande dat, schatten verdienden, voelden oogenblikkelijk, dat hun grootste gevaar het Rijksmerk was.

Alles willende beproeven, besloten ze een der mijnen, die weldra haar boter met het Rijksmerk zou verkoopen, te boycotten.

Men begrijpe dit goed: de handelaren en de Noord-Brabantsche Zuivelbond hebben niet elkander wederkeerig den oorlog verklaard, doch de handelaren hebben de mijn van den Noord-Brabantschen Zuivelbond geboycot. Zij wilden baas zijn en twee derde der Noord-Brabantsche boeren naar hun pijpen laten dansen.

Nu komt de Bossche mijn ons week op week in het „Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt" vertellen, dat er gaarne boter, voorzien van het Rijksmerk, zal worden verkocht,

doch dit geschiedt *niet* uit sympathie voor het Rijksmerk en levert voor de uitwerking der contrôle een groot gevaar op.

Gesteld, dat het buitenland behoefte heeft, of althans van ons betrekt 20 millioen K.G. boter, dan zal het buitenland alleen dan boter met het Rijksmerk vragen, als het 20 millioen of ongeveer 20 millioen K.G. met het Rijksmerk kan verkrijgen.

Kan het buitenland slechts 10 millioen K.G. koopen met, en is het genoodzaakt 10 millioen K.G. te koopen zonder Rijksmerk, dan zal de waarde van het Rijksmerk veel kleiner zijn, daar het buitenland gedwongen is een groot kwantum zonder zekerheid der echtheid te koopen en zijn zaken niet op uitsluitend gewaarborgde boter kan inrichten.

Stellen de fabrieken zich nu onder contrôle en verkoopen zij binnenlands hun boter, hetzij op een mijn, hetzij aan een onbekenden of onsoliden handelaar, dan wordt *op zijn minst* (als er niets meer geschiedt!) het contrôlemerk er afgehaald en ontvangt het buitenland weder boter, waarvan de echtheid niet terstond blijkt.

Nu ons gebleken is, dat bekende knoeiers (zelfs met buitenlandsche handlangers) *de fabrieken afreizen, om contracten af te sluiten, waarschuwen wij hier ernstig tegen.*

Verkoop uw boter rechtstreeks in het buitenland, dan heeft het Rijksmerk zijn meeste waarde.

Laat u door bovengenoemde advertentie der Bossche mijn niet van den weg brengen, ook niet als er in het Weekblad staat, dat er pl.m. 26.000 K.G. aangevoerd is.

Vrijdag 1 Juli was er, toen de boterverkoop begon, op de Bossche mijn tusschen 14 en 15.000 K.G. aanwezig en het Weekblad van 5 Juli vermeldt een aanvoer van 22.125 K.G.

De nieuwe mijn (syndicaatmijn) te Eindhoven had hoogstens 10.000 K.G. terwijl het Weekblad 12.350 K.G. vermeldt.

In gewone tijden moet men zoo'n opdrijverij maar niet zoo hoog nemen, doch in de tegenwoordige omstandigheden vestigen wij er de aandacht op,

omdat een fabriek, ziende, dat er volgens het Weekblad 22.125 K.G. per mijndag wordt aangevoerd, wellicht geneigd is te denken: „Waarom zou ik met mijn boter dan van de mijn wegblijven?"

De verschillende advertentiën en de brieven, die de heeren naar alle

zijden zenden en laten zenden, bewijzen echter voldoende, dat er een belangrijk kleinere aanvoer is.

Fabrieken, houdt vol, exporteer zelf!

Zou 't Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt, en ook andere vakbladen, zich niet solidair met onzen strijd willen verklaren en geen andere berichten meer op willen nemen dan die, welke behoorlijk gecontroleerd zijn? Bedenk, dat de strijd hoogst ernstig is en allen moeten helpen.

Evenals in iederen oorlog zal het ook vermoedelijk in dezen zoogenaamden boteroorlog niet aan pogingen tot bemiddeling ontbreken, doch hiervan kan geen sprake zijn.

1ste is er geen oorlog tusschen twee partijen, maar een combinatie van ongeveer 10 personen heeft een poging gewaagd om den boerenstand van twee derde van Noord-Brabant de wet voor te schrijven.

Bij deze poging komen ze van een koude kermis thuis, laat ze nu maar flink in het zand bijten.

2de: Er is *geen strijd tusschen de boterhandelaren* (waaronder wij verstaan menschen, die boter koopen en deze boter onveranderd weder verkoopen) *en de boterfabricken,*

maar er is een gedwongen worsteling begonnen door de fabrieken, tegen een volledige knoei-industrie.

Door zelf de boter te verkoopen willen de fabrieken zich onafhankelijk maken en de fabrieken zijn eerst dan geheel onafhankelijk, als ze alle boter rechtstreeks plaatsen.

Ieder, die medehelpt om dezen toestand zoo spoedig mogelijk te verkrijgen is onze vriend, ieder ander onze vijand.

3de. Als de bemiddeling had plaats gehad zou dat praktisch beteekenen, dat de mijn van den Noord-Brabantschen Zuivelbond weder in handen der handelaren kwam. Zij zouden baas zijn, evenals voorheen.

Hoe goed misschien ook bedoeld, alle bemiddelingsvoorstellen moeten als misstappen beschouwd worden.

Op zeer hardhandige wijze hebben de boterhandelaren aan de fabrieken een vingerwijzing gegeven en hen laten voelen, dat de toestand ongezond was.

Nooit mag die oude toestand wederkeeren.

Nogmaals roepen wij U toe: *Exporteer zelf*. We zijn op den goeden weg en gaan met rassche schreden vooruit".

Het gevolg van dit schrijven was, dat het „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt", „De Boerenstand" en waarschijnlijk ook andere landbouwbladen in het zuiden, hun kolommen niet meer voor de advertentiën van de Bossche en Eindhovensche (syndicaat-) mijn beschikbaar stelden. De redacties waren van meening, dat door langer onzijdig blijven, gevaar kon ontstaan voor onzen boterhandel, vooral voor dien op het buitenland.

Tengevolge van een en ander was de positie der knoeiers langzamerhand onhoudbaar geworden. Sommige van hen leden bovendien gevoelige verliezen tengevolge van het feit dat zij op hun mijnen niet voldoende boter meer konden betrekken, waardoor zij

hun loopende, soms zeer belangrijke orders niet konden afwikkelen. *Daarmede was hun laatste beetje verzet gebroken en de boteroorlog met een volledige overwinning der boterproducenten en -handelaren, voorstanders van de contrôle en het rijksmerk, geëindigd.*

In dit verband verdient ten slotte nog een motie de aandacht, welke op de algemeene vergadering van den F. N. Z. op 28 September 1904 te Utrecht door den *Noord-Brabantschen Zuivelbond* was voorgesteld. Deze motie, door het bestuur van den F. N. Z. gewijzigd en aangevuld, werd met algemeene stemmen aangenomen en luidde:

„De vergadering ziet het groote gevaar in, dat er schuilt in het verkoopen van boter aan binnenlandsche handelaren, als deze het rijksmerk van de boter verwijderen en de boter zonder rijksmerk weer verkoopen of exporteeren; op grond van dat gevaar is de vergadering van oordeel dat het hoogst gewenscht is, maatregelen te nemen om de boter zooveel mogelijk te exporteeren of te verkoopen aan binnenlandsche handelaren, die onder contrôle staan en aan wederverkoopers, die het rijksmerk op de boter laten.

De vergadering draagt verder het bestuur op, het onder contrôle stellen der fabrieken zooveel mogelijk te bevorderen, in het bijzonder van die fabrieken, welke bij de bonden zijn aangesloten".

Uit deze motie kan met vrij groote zekerheid worden afgeleid, dat men in zuivelkringen van de algeheele machteloosheid der knoeiers nog niet zoo zeker was. Een dergelijke stemming lijkt ons tenminste zeer verklaarbaar, want men moet niet vergeten dat in 1903 nog niet 1/5 gedeelte van de in Nederland bereide boter gecontroleerd werd (zie tabel IV) en men in het buitenland aan het doeltreffende van ons contrôlestelsel weinig of in het geheel geen waarde hechtte. Bovendien, al waren de knoeiers verslagen, men had ze in ieder geval als geduchte tegenstanders leeren kennen, die men niet vertrouwen kon en van wie men wellicht ieder oogenblik een nieuwen aanval kon verwachten.

Dit laatste blijkt bijvoorbeeld uit een bericht, voorkomende in het „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt" van 20 September 1904 en waarin wordt medegedeeld dat, hoewel de groote strijd is gestreden en de botermijn (te Eindhoven) zelf exporteert, nog telkens schermutselingen plaats hebben met allerlei strooibiljetten, „waarin sommige personen elkander min liefelijke namen en aantijgingen naar het hoofd werpen". Voorts wordt er in ditzelfde bericht op gewezen, dat de fabrieken den *Zuivelbond* trouw blijven. Ondanks de mooie aanbiedingen die haar van andere zijden werden gedaan, zijn slechts een paar fabrieken voor de groote verleiding van voorgespiegelde hooge prijzen bezweken.

waartegenover echter een aanwinst stond van verscheidene andere fabrieken, die zich willen aansluiten bij de botercontrôle of dit reeds hebben gedaan. Met voldoening wordt ten slotte ook gewag gemaakt van de verbetering in de hoedanigheid van het product, hetgeen aan het voortreffelijke werk van den heer Posthuma en zijn assistenten was te danken.

Blijkbaar hadden de tegenstanders van de botercontrôle dus nog wel enkele succesjes, maar deze kleine overwinningen beteekenden voor hen per slot van rekening de ernstigste verliezen. Die hooge prijzen toch, welke de kooplieden op de particuliere mijnen in het zuiden betaalden, hielden verband met het reeds genoemde feit, dat de meeste knoeiers leveringscontracten hadden loopen die zij moeilijk konden nakomen, nu zij de productie van vele Noord-Brabantsche fabrieken moesten missen. Teneinde nog zooveel mogelijk aan hun verplichtingen te voldoen, besteedden zij hooge prijzen. Ontstond hierdoor eenerzijds het gevaar dat sommige fabrieken tot levering aan de knoeiers overgingen, aan den anderen kant hadden de eerlijke producenten hier een scherp wapen in handen om hun tegenstanders den genadeslag toe te brengen. Door verschillende personen en vereenigingen was dan ook gedurende den boteroorlog aangedrongen op het niet-leveren van boter aan de knoeiers. Maar niet alleen in Noord-Brabant, ook elders werd dit middel in den strijd tegen de bedriegers aanbevolen.

Hierop werd bijvoorbeeld gewezen door den zuivelconsulent van de provincie Overijsel, den heer V. R. IJ. Croesen, die een aan de besturen, eigenaars en beheerders van boterfabrieken in die provincie gericht rondschrijven aldus besluit:

„Wilt gij medehelpen de Nederlandsche zuivelbereiding een blijvend groot voordeel te verschaffen en de boterknoeierij op gevoelige wijze treffen,

Sluit U dan aan bij het onder rijkstoezicht staande Botercontrôlestation Gelderland-Overijssel.

Verkoop geen boter aan onbetrouwbare firma's.

Zend geen boter naar de particuliere botermijnen, ook al betalen zij tijdelijk hoogere prijzen,

doch

Verzend de boter zelf naar het buitenland of verkoop ze aan U bekende, eerlijke handelaars".

Van alle zijden werd dus hard gewerkt om de aansluiting bij de botercontrôle en den coöperatieven afzet te bevorderen, teneinde daardoor den boterhandel in goede banen te leiden. Deze krachtige actie is zeker voor een groot gedeelte een gevolg van den

het bedrog met behulp van deskundigen op geraffineerde wijze uitgevoerd, zoodat de Duitsche scheikundigen hoogstens de boter als verdacht, zelden als vervalscht kunnen bestempelen. Tot nu toe werd de boter op haar zuiverheid onderzocht door het gehalte aan vluchtige (vet)zuren [1]), het brekingsvermogen en het verzeepingsgetal te bepalen.

Daar de zuivere Hollandsche boter een betrekkelijk hoog gehalte aan vluchtige (vet)zuren heeft, is het mogelijk vreemde vetten tot 30 % bij te mengen zonder dat het mengsel daardoor onder de gestelde limiet behoeft te dalen. De vervalschers hadden nog zooveel te meer vrij spel, omdat in den herfst in bepaalde streken van Nederland het cijfer, dat de vluchtige vetzuren aanwijst, sterk kan dalen, terwijl het toch onvervalschte natuurwaar blijft. Door nieuwere onderzoekingen is men er echter in geslaagd de in mengboter [2]) aanwezige vetten van het botervet te onderscheiden, voorzoover tenminste in het mengsel een hoeveelheid plantaardig vet aanwezig is, dat dé vermenging loonend wordt.

Zoo was men in staat alle vervalschingen in de uit Holland aangevoerde boter aan te toonen.

Met het doel om ongeveer een voorstelling te verkrijgen van de uitgebreidheid der knoeierijen, heeft de directeur van den onderzoekingsdienst, Dr. Grossmann, op de botermijnen te Eindhoven en te 's Hertogenbosch monsters genomen. Dit geschiedde den 17den Mei. Deze boter, afkomstig van coöperatieve zuivelfabrieken, is gegarandeerd zuiver. Het onderzoek liep over 15 monsters. 58.000 ko. werden dien dag te koop aangeboden. Deze boter werd door ongeveer 10 firma's aangekocht en kwam, nadat ze de knoeifabrieken gepasseerd waren, den 18den—21sten tot verzending.

Van deze boter, waarvan met zekerheid gezegd kon worden, dat ze op die datums was afgezonden, werden van 24—27 Mei circa 20 monsters genomen en wel te Ruhrort, Essen, Oberhausen, Meiderich en Hanborn. En wat bleek? *Alle monsters waren vervalschte boter en wel tot 25%!!* [3])

De vervalschingen bestonden voor het meerendeel in toevoeging van oleomargarine of Amerikaansch varkensvet of beide tezamen. Enkelen hadden ook gebruik gemaakt van de door de fabrikanten openlijk als mengboter aangeboden vetmengsels; de mengboter, die zoo uitermate geschikt is om mede te vervalschen, daar zelfs bijvoeging van 30 % nog niet door de Duitsche deskundigen kan worden aangetoond. Dan wordt becijferd, welke enorme schade de Rheinisch-Westfalische boterproducenten lijden door den invoer van dergelijke vervalschte boter.

Het voornaamste afzetgebied is wel de industriestreek van Rijn-Westfalen, voornamelijk de groote steden daarin, maar veel wordt ook nog afgezet naar Berlijn, Keulen, Frankfort en Wiesbaden.

---

[1]) In het artikel wordt gesproken van „zuren".

[2]) Dit woord „mengboter" is een vertaling van het Duitsche „Mischbutter", een product uit verschillende soorten slechte boter en kunstboter bereid (zie blz. 56).

[3]) Cursiveering van ons.

Niet ten onrechte wordt tegen het koopen van goedkoopere Hollandsche boter gewaarschuwd. Ten slotte werd nog opgemerkt, dat de firma V. [1]) in Gendringen, waarvoor nog kortelings is gewaarschuwd, haar waar, mengboter, per as naar Anholt vervoert en van daar uit als boter van de zuivelfabriek Issel bij Anholt in Westfalen verkoopt.

In 't algemeen zijn firmaveranderingen bij de Hollandsche botermengers zeer gewild".

Met dergelijke voorbeelden van de meest geraffineerde wijzen van bedriegen voor oogen, liet het buitenland zich maar niet onmiddellijk van den gunstigen invloed van de contrôle op den Nederlandschen boterhandel overtuigen, dat is te begrijpen. Het ligt voor de hand dat men in andere landen in de eerste plaats ongeveer aldus redeneerde, dat er, niettegenstaande het bestaan eener contrôle, toch nog op groote schaal en op brutale wijze geknoeid werd en pas in de laatste plaats op de gedachte kwam dat de Nederlandsche botercontrôle onder hooge bescherming der regeering, van de allergrootste beteekenis was, daar men zich door het koopen van de boter, voorzien van het rijksmerk, tegen bedrog kon vrijwaren en bovendien den eerlijken handel zou steunen. De knoeiers stonden dus m.a.w. de verbreiding van onze denkbeelden inzake het voorkomen van vervalsching in den weg en maakten extra uitgaven voor het voeren van propaganda noodzakelijk. Deze lieden waren er de oorzaak van, dat de vreemdeling niet altijd voldoende onderscheid maakte tusschen Nederlandsche boter, voorzien van het rijksmerk en op Nederlandsche boter gelijkende waar, welke dat merk niet droeg.

Nu was het niet in het voordeel van de aangeslotenen bij de contrôle dat de hoeveelheid van het gewaarborgde product in het begin nog betrekkelijk zoo gering was. Deze omstandigheid toch had in de eerste plaats tot gevolg dat er niet genoeg rijksmerkboter voor de behoefte van het buitenland aanwezig was, en in de tweede plaats dat de knoeiers er naar verhouding een grooter deel van konden opkoopen met de bedoeling er het merk van te verwijderen. Gelukkig echter waren dit bezwaren, waarin ieder jaar beter werd voorzien.

Voorts moet men bij de beoordeeling van de houding der buitenlandsche zuiveldeskundigen rekening houden met het feit, dat ons botercontrôlestelsel in den beginne niet op die mate van volmaaktheid aanspraak kon maken als in latere jaren.

In de eerste jaren toch miste men den steun van de regeering. Ten tijde van het internationale zuivelcongres te Brussel bijvoorbeeld had zij het stelsel nog niet eens erkend, een omstandigheid

[1]) In het artikel wordt de naam voluit genoemd.

welke er natuurlijk al heel weinig toe bijdroeg, het vertrouwen bij de buitenlandsche afgevaardigden te versterken. In verband met deze omstandigheid beschikten de aangeslotenen bij de botercontrôlestations toen ook nog niet over het rijksmerk, hetwelk in later jaren zoo zeer het aanzien van het contrôlestelsel in den vreemde heeft verhoogd. Ten slotte ook ontbrak de zoo gewenschte eenheid in de organisatie der stations en de uitvoering der contrôle. Hierin werd eerst in 1912 op afdoende wijze voorzien (zie blz. 295 e.v.).

Bedenkt men bij dit alles nog dat de knoeierijen hier te lande reeds jaren achtereen werden bedreven, dan zal men moeten toegeven dat het alleszins verklaarbaar was, dat men in het buitenland op zijn minst sceptisch tegenover onze organisatie tegen de knoeierijen in den boterhandel stond en dat het enkele jaren heeft moeten duren, voordat de zuivelwereld in andere landen van de volkomen afdoende werking onzer botercontrôle kon worden overtuigd. Heel wat kostbare propaganda moest er door onze regeering [1]) en door onze zuivelvereenigingen [2]) worden gevoerd, teneinde onze denkbeelden met betrekking tot het voorkomen van bedrog in den boterhandel ingang te doen vinden en mannen van naam hebben hun beste krachten moeten geven om onze inzichten te doen zegevieren.

Een zeer gunstige gelegenheid tot het voeren van propaganda hebben ongetwijfeld de internationale zuivelcongressen te Brussel, Parijs en Scheveningen gevormd, alwaar onze vertegenwoordigers de beginselen welke er aan onze botercontrôle ten grondslag liggen, uitvoerig voor een uitgelezen gezelschap van deskundigen uit verschillende landen konden uiteenzetten.

Op die congressen, althans op die te Brussel en te Parijs, stonden, wat betreft het nemen van maatregelen ter voorkoming van het bedrog in den boterhandel, twee opvattingen lijnrecht tegenover elkaar. Aan den eenen kant stonden n.l. zij die van een

[1]) De regeering heeft een aantal geschriften in verschillende talen uitgegeven. Van grooten invloed is geweest het werkje, getiteld: „Boterproductie en Botercontrôle". — „Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw", 1904. Door toedoen van de regeering werd het rijksmerk ook in enkele landen geregistreerd, o.a. in Groot-Britannië in 1906. Veel heeft de botercontrôle onder rijkstoezicht ook te danken gehad aan de bemoeiingen van sommige onzer (consulaire) ambtenaren en aan een enkele Nederlandsche Kamer van Koophandel in het buitenland, zooals die te Londen.

[2]) Met name hebben de F. N. Z. en de botercontrôlestations verschillende propaganda-geschriften in het buitenland verspreid en op tal van tentoonstellingen reklame voor onze botercontrôle gemaakt.

verplichte latente kleuring van margarine en van andere met boter te mengen geschikte vetten alles verwachtten, en aan de andere zijde degenen die in het toepassen van een bedrijfscontrôle, waarbij iedere te goeder naam en faam bekend staande producent of handelaar zich vrijwillig kon aansluiten, de eenige goede oplossing zagen. Daar de verplichte sesamatie in ons land niet bestond, was het met het oog op onzen uitvoer van boter en de prijzen die wij voor dat product op de buitenlandsche markten konden bedingen, van het grootste belang, den vreemdeling van de deugdelijke werking van ons botercontrôlestelsel en zijn voordeelen boven elk ander systeem te overtuigen.

Het behoeft dus niet te verwonderen dat onze afgevaardigden op de drie internationale zuivelcongressen onze inzichten met kracht en klem verdedigden. Dat zij aldaar, niettegenstaande de felle bestrijding en het niet erkennen van ons contrôlestelsel, toch hun beginsel ter wille van het verkrijgen van eenige onmiddellijke voordeelen met betrekking tot den uitvoerhandel, niet hebben prijsgegeven strekt hun tot eer. Hun kranige houding bewijst ook, dat zij van de meerwaardigheid van de nieuwe organisatie tegen de knoeierijen boven andere stelsels overtuigd waren en vol vertrouwen de toekomst van onze botercontrôle tegemoet zagen. Onze zuivelwereld kan hen voor hun standvastigheid slechts dankbaar zijn.

De eerste veldslag werd geleverd op het eerste internationale zuivelcongres te Brussel, hetwelk aldaar van 8—11 September 1903 vanwege de *Société Nationale de Laiterie de Belgique* georganiseerd was.

Als voorzitter trad op de heer baron Léon Peers de Nieuwburg en als algemeen-secretaris de heer Arm. Collard-Bovy, beide respectievelijk voorzitter en algemeen-secretaris van de zoo juist genoemde Belgische zuivelvereeniging. Officiëel waren 15 landen vertegenwoordigd, terwijl bijna 700 personen als lid waren ingeschreven.

Uit het verslag der vergaderingen blijkt dat het er dikwijls warm toeging en soms werd onzen gedelegeerden het vuur na aan de schenen gelegd. De verdediging onzer belangen berustte echter in uitstekende handen, n.l. in die van de heeren prof. dr. H. P. Wijsman, dr. A. J. Swaving en G. J. Bieleman.

Prof. Wijsman verdedigde den eersten dag van het congres een drietal stellingen. Ter inleiding gaf hij een uiteenzetting van de grondslagen waarop ons contrôlesysteem berustte, waarbij hij de voordeelen en grootere zekerheid die het bood in vergelijking

tot andere stelsels, op duidelijke wijze in het licht stelde. Hij toonde aan dat het niet wetenschappelijk noch logisch was volgens vastgestelde normen een product te gaan beoordeelen dat een veranderlijke samenstelling had. Men had vergeten dat het doel van de wetgeving op den boterhandel niet was de deskundigen in staat te stellen een analyse te maken, maar te waarborgen dat zuivere, echte boter werd verkocht, overeenkomstig haar werkelijke waarde, terwijl ten aanzien van de margarine hetzelfde gold; men had langs indirecten weg de oplossing gezocht, daar men deze niet op directe wijze wist te vinden. Op verschillende manieren had men getracht een kunstmatige scheidingslijn te trekken tusschen boter en margarine en onder deze maatregelen werd de methode van Soxhlet, de latente kleuring (zie blz. 73), het meest toegepast.

De drie door onze delegatie geponeerde stellingen waren de volgende:

1. De methode van de latente kleuring is onvoldoende om fraude te voorkomen, omdat de vervalsching van de boter dikwijls met andere stoffen dan margarine wordt uitgevoerd.

2. De verplichte toevoeging van een indicator zal de taak van den deskundige in plaats van haar te vergemakkelijken, nog moeilijker maken, omdat hij zal moeten besluiten of het een of andere monster dat de indicator niet bevat, deze zou hebben moeten bevatten.

3. De kosten van het stelsel der verplichte latente kleuring staan in geenerlei verhouding tot het magere resultaat dat men er mede verkrijgt.

Wij zullen thans in korte trekken melding maken van de uitnemende toelichting bij de bovengenoemde drie stellingen door professor Wijsman, waarbij deze blijk gaf de stof volkomen te beheerschen, hoewel verschillende punten reeds bij de behandeling van de brochure van den heer S. van den Bergh Jr. over dit onderwerp zijn ter sprake gekomen (zie blz. 149 e.v.).

Wat de *eerste stelling* betreft, toonde prof. Wijsman langs deductieven weg, zoowel als aan de hand van feiten aan, dat het stelsel van de verplichte latente kleuring (met sesamolie), zooals dat in Duitschland sedert 1897 en in België sedert 1900 werd gehuldigd, niet bij machte was, aan de knoeierijen een einde te maken.

Langs den weg der redeneering, rekening houdende met het menschelijk karakter, dat van nature *niet* tot het goede geneigd

is, komt men tot het resultaat, dat het voorschrift niet opgevolgd zal worden. Dit was blijkbaar de gedachtengang van den hoogleeraar, die het volgende voorbeeld ter toelichting gaf:

Vaardigt de overheid, bijvoorbeeld ter voorkoming van vermenging van wijn met water, het gebod uit dat aan al het leidingwater der stad een indicator moet worden toegevoegd, dan zal de vervalsching met regenwater worden uitgevoerd. Verplicht men nu de toevoeging van sesamolie aan margarine, dan maakt men margarine zonder sesamolie op een andere plaats.

Prof. W ij s m a n stelde zich hier dus op het standpunt dat boter *uitsluitend* met margarine werd vervalscht en in dat geval gaat de vergelijking ook op en kan men aantoonen dat het voorschrift, een indicator toe te voegen, weinig uitwerking heeft. Veronderstelt men echter dat werkelijk aan *alle* margarine sesamolie wordt toegevoegd, dan rijst de vraag of de verplichte latente kleuring zich dan ook niet tot andere vetten, zooals kokosolie, reuzel e.d. moet uitstrekken, welke eveneens ter vervalsching van boter kunnen worden gebruikt, maar in normale gevallen bestemd zijn om in verschillende industrieën, zooals de zeepfabrikatie, te worden aangewend.

In verband met dit feit wees prof. W ij s m a n op de onvolkomenheid der Belgische wetgeving, welke van dien aard was, dat zij voortdurend achter de fraude moest aankomen. Zoo had het hof van appèl te Brussel een industriëel vrijgesproken, die een op boter gelijkend product in den handel had gebracht, dat noch den naam van boter, noch dien van margarine droeg, zonder toevoeging van sesamolie of aardappelmeel. Naar aanleiding hiervan had men in de nieuwe Belgische wet de margarine en de spijsvetten op één lijn geplaatst en onder de laatste begrepen de mengsels van vetten onder elkaar, met olie of met water, alsmede alle vetten die een andere behandeling hadden ondergaan dan die, welke noodzakelijk was voor hun extraheering en zuivering, de inzouting van reuzel uitgezonderd.

Maar toen deze bepaling eenmaal vastgelegd was, werd de boter ook vermengd met vetten welke geen enkele andere behandeling hadden ondergaan. Met dat feit hadden de samenstellers van het programma van het congres rekening gehouden, door wijselijk overal de woorden „margarine" en „spijsvetten" weg te laten en slechts te spreken van „vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hun toevoeging aan boter vergemakkelijkt of die de vaststelling van hun tegenwoordigheid in boter bemoeilijkt". De wet luidde op dit punt reeds meer volledig. Maar waar

is het criterium, aldus ongeveer prof. W ij s m a n, om te beoordeelen of een dergelijke handeling heeft plaats gehad?

In het stelsel van de Belgische wetgeving toch is men genoodzaakt te eischen dat àlle vetten, geschikt om er boter mede te vervalschen, zoowel in afgewerkten als in ruwen toestand, van indicatoren worden voorzien. De consequentie van een wet ter voorkoming van vervalsching van levensmiddelen zou dan zijn dat men bijvoorbeeld een importeur van Amerikaansche reuzel, vervalscht met katoenolie, zou moeten vervolgen, terwijl tegelijkertijd een wet ter voorkoming van bedrog in den boterhandel hem zou dwingen, zijn koopwaar te vervalschen met sesamolie.

Dit gevolg is zeker niet zonder bedenking. Maar toch brengt de verplichte sesamatie een onder contrôle stelling van verschillende industrieën, zooals bijvoorbeeld de zeepfabrikatie, noodzakelijk met zich mede. Zonder uitbreiding van het voorschrift tot die industrieën, welke vetten verwerken die ook geschikt zijn om er boter mede te vervalschen, zou men nooit zekerheid hebben dat dergelijke vetten, zonder indicator, niet in omloop zijn. Want bestaat zulk een verplichting niet, dan zal het niet moeilijk vallen, van den zeepbereider de benoodigde vetten zonder latente kleurstof, te betrekken!

De praktijk in Duitschland en België had verder uitgewezen dat, niettegenstaande de daar bestaande wetten, slechts zelden vervalschingen werden vastgesteld door middel van de Baudouinsche reactie, die zonder deze proef aan de scheikundigen zouden zijn ontgaan. Bovendien moet men o.i. niet uit het oog verliezen dat de wetenschappelijke knoeiers zich in ieder geval aan de gevolgen zouden hebben weten te onttrekken.

Met betrekking tot de *tweede stelling* merkte prof. W ij s m a n op, dat de verplichte toevoeging van een indicator, in plaats van de taak van den deskundige te vergemakkelijken, deze dikwijls nog veel moeilijker maakt, omdat de onderzoeker zal moeten uitmaken of eenig monster dat de indicator niet bevat, daarvan toch had moeten zijn voorzien.

Op geestige wijze stelde de hoogleeraar verder de naïviteit van de voorstanders der verplichte sesamatie in het licht. Eerst staan deze den margarine-fabrikant toe alles te doen met zijn product, teneinde het zoo geschikt mogelijk te maken om er boter mede te vervalschen, om hem vervolgens te gelasten er een beetje sesamolie aan toe te voegen. Is het nu niet een beetje te veel van de goedgeloovigheid gevergd om aan te nemen, dat alle fabrikanten, en met name de knoeiers, zich aan dat gebod zullen storen?

Gebruiken zij geen sesamolie, dan maken zij zich niettemin aan twee strafbare feiten schuldig, t.w.: 1e. het weglaten van de indicator en 2e. het in den handel brengen van een product, dat niet is wat de naam aangeeft.

De analyst moet dus nagaan of de te onderzoeken stof boter is, dan wel boter op wetenschappelijke wijze vermengd met margarine e.d. Dit laatste nu is, zooals we hebben medegedeeld, in sommige gevallen buitengewoon moeilijk en meestal zelfs onmogelijk (zie blz. 113 e.v.), zoodat de scheikundige voor de rechtbank niet kan verklaren dat het monster vervalscht is, alhoewel hij er persoonlijk volkomen van overtuigd is dat hij bij den neus wordt genomen. De afwezigheid van den indicator is dan voor den advocaat echter het bewijs, dat zijn cliënt, „l'honorable marchand de beurre", niet geknoeid heeft, want als hij door zijn boter margarine had gemengd, zou hij deze laatste toch ergens hebben moeten koopen. Maar er bevindt zich geen margarine zonder indicator in den handel; geeft de desbetreffende reactie dus geenerlei aanwijzing inzake het voorkomen van margarine, dan is dit vet er dus ook niet in aanwezig. En de „achtenswaardige" boterhandelaar kan vrij uit gaan, zoo onschuldig als een lam.

In verband met de *derde stelling* werd opgemerkt dat het stelsel van de verplichte latente kleuring groote onkosten met zich meebracht. In Nederland alleen al zouden in 1903 een 26-tal margarine-fabrieken onder voortdurend toezicht moeten zijn geplaatst en berekende men dat voor deze contrôle tenminste 60 ambtenaren noodig waren. Nu was het wel mogelijk de kosten op de fabrikanten af te wentelen, maar daardoor zouden hun ondernemingen, wat de concurrentie-vaardigheid betreft, ernstig kunnen worden geschaad. En de uitwerking van het stelsel is geringer, al naarmate er meer andere vetten gebruikt worden, die geschikt zijn om er boter mede te vervalschen.

Aan het einde van zijn keurig betoog vatte prof. W ij s m a n zijn buitengewoon heldere uiteenzettingen min of meer samen, door de hoofdstrekking van de beide stelsels tegenover elkaar te stellen.

Volgens zijn meening — die wij geheel deelen — moest men, teneinde de botervervalsching te voorkomen, niet de margarine aanvallen of eenige andere stof, geschikt om er boter mede te vervalschen, maar moest men de echtheid der boter zelf waarborgen; of heel in het kort gezegd: men moest niet negatief, maar positief te werk gaan. De methode der verplichte toevoeging van sesamolie e.d. geeft n.l. alleen zekerheid dat alle op boter gelijkende stoffen welke na een bepaalde reactie kleuren, geen boter zijn, maar

nationale regeling volgens dezelfde beginselen als in de Belgische wet waren gehuldigd en waarin hij de eenige mogelijkheid zag om aan de vervalschingen een einde te maken.

Groote tegenstanders van ons stelsel toonden zich ook de heeren L. Tart, secretaris van de vereeniging van handelaren in voedingsmiddelen te Luik, en N. Berger, secretaris van den Belgischen zuivelbond te Enghien.

De eerste deelde mede dat sedert het in werking treden der wet van 1900, de rechtbanken de knoeiers wisten te achterhalen, hetgeen vroeger, vanwege de onzekere houding der scheikundigen, niet mogelijk was; de rechter durfde toen niet veroordeelen door de gerechtvaardigde vrees, onschuldigen te kunnen treffen. Weliswaar gaf deze spreker in den loop van zijn betoog toe dat bij het door België aanvaarde stelsel, het plegen van bedrog een enkele maal mogelijk kon zijn, maar in verreweg het grootste aantal gevallen verzekerde het een voorkomen van knoeierij, wat een voldoende reden was om het systeem te aanvaarden.

Dat het eenigszins belangrijke kosten met zich zou meebrengen, welke door de margarine-nijverheid bezwaarlijk zouden zijn te dragen, moest deze afgevaardigde ontkennen. De stijging der productiekosten was zóó gering, dat men deze gerust kon verwaarloozen, waarvoor wel het beste bewijs was dat de Belgische margarine-fabrikanten eenstemmig op het nemen van den maatregel hadden aangedrongen en de verplichte latente kleuring zelfs tot andere spijsvetten wenschten te zien uitgebreid, een opvatting, welke dus wel sterk van die der Nederlandsche margarine-fabrikanten afweek.

Het laatste deel van dit betoog werd krachtig ondersteund door den heer Berger, die op het feit wees dat de margarinebereiders in België geen bezwaren lieten hooren, toen men voor de behandeling van de wet van 1900 het voorstel deed, hen de kosten van het toezicht op hun fabrieken te laten betalen. Voorts kon hij zich niet voorstellen dat de kosten van het Nederlandsche contrôlestelsel minder zouden zijn.

Nog verscnillende andere leden van het congres deden zich als voorstanders van het stelsel der verplichte toevoeging van sesamolie en aardappelmeel kennen, hetwelk zij als het eenig doeltreffende konden aanbevelen.

Daartegenover stonden onze afgevaardigden in de verdediging van de Nederlandsche opvatting inzake de meest afdoende wijze van bestrijding der knoeierijen alleen. De heer dr. B. R. de Bruijn deelde mede dat de contrôle in Friesland in 1902 nog

geen ƒ 3900 had gekost, voor welk bedrag 39 fabrieken met een gezamenlijke productie van ruim 4 millioen kg boter waren gecontroleerd, terwijl prof. W ij s m a n als zijn meening te kennen gaf, dat de opvatting der margarinefabrikanten inzake het doeltreffende van het een of andere stelsel er niet toe deed en hij betwijfelde of de Belgische margarine-bereiders wel zulke groote voorstanders van de wet van 1900 waren.

Het meerendeel der vergadering wenschte nu de voorstellen met betrekking tot de verplichte latente kleuring van margarine en van andere voor botervervalsching geschikte vetten, in stemming te zien gebracht. Onze delegatie echter maakte bezwaar tegen onmiddellijke stemming. Zij wilde allereerst de vraag behandeld te zien of de botervervalsching voldoende tegen was te gaan door middel van een organisatie van eerlijke boterproducenten en -handelaren, om eerst nadat het onmogelijke daarvan zou blijken, te overwegen, margarine e.d. met een of ander herkenningsmiddel te doen vermengen.

De vergadering besloot evenwel tot stemming over te gaan, een beslissing waartegen de heer Jhr. A. H. J. H. M i c h i e l s v a n K e s s e n i c h heftig protesteerde. Deze verliet daarop de zaal, gevolgd door al onze afgevaardigden en de aanwezige Nederlandsche zuivelbereiders.

Het volgende voorstel werd daarop met op 4 na algemeene stemmen aangenomen:

„Il y a lieu de prescrire l'addition de substances révélatrices à toutes graisses servant à la falsification du beurre". [1])

Den morgen van den tweeden dag van het congres was gewijd aan de bespreking van het rapport van dr. S w a v i n g, samengesteld naar aanleiding van proefnemingen welke waren genomen met het doel de oorzaken op te sporen van het uiteenloopen van het R.M.W.-getal.

Deze kwestie was, zooals we in het vorige hoofdstuk gezien hebben, van het grootste belang met het oog op den uitvoerhandel. Immers, wanneer het buitenland zou besluiten den invoer of den verkoop van boter met een gehalte aan vluchtige vetzuren, overeenkomende met dat van sommige mengsels van boter en margarine, te verbieden, zou de uitvoerhandel van alle boter exporteerende landen daardoor ten zeerste worden benadeeld. Maar ook houdt deze aangelegenheid ten nauwste verband met den logischen grondslag van ons contrôlestelsel, waarop we in het vorige hoofd-

[1]) „Het is noodzakelijk, de toevoeging van herkenningsmiddelen aan alle vetten welke geschikt zijn om er boter mede te vervalschen, voor te schrijven".

stuk (zie blz. 136) reeds terloops hebben gewezen en zooals we dadelijk nader zullen zien.

Het aan de orde gestelde vraagstuk luidde nu aldus:

„Interdiction de la vente de beurres offrant des caractères identiques à ceux que présentent généralement les beurres falsifiés par une proportion notable de matières grasses étrangères. — Définition de ces caractères. — Disposition de la loi belge relative à cet objet". [1])

Dr. Swaving hield naar aanleiding van dit onderwerp een inleiding, waarin hij aan de hand van zijn onderzoekingen en van die van andere geleerden, de factoren besprak welke op de scheikundige samenstelling van boter van invloed waren. Achtereenvolgens behandelde hij de volgende drie punten:

1. *de onmiddellijke invloed van de voeding;*
2. *de middellijke invloed van het klimaat in verband met zijn uitwerking op de hoedanigheid van de weide en het drinkwater;*
   de onmiddellijke invloed van het klimaat en de invloed van de behandeling van het vee;
3. *de invloed van de lactatie.*

Wij zullen de technische bijzonderheden van de genoemde onderzoekingen, [2]) welke buiten het bestek van dit geschrift vallen, niet nader bespreken, maar ons bepalen met er op te wijzen dat de veehouder de factoren welke het cijfer der vluchtige vetzuren beinvloeden, slechts zeer ten deele en dan nog ten koste van hooge uitgaven in de hand heeft (zie blz. 122, 131 en 132).

Met nadruk wees dr. Swaving op het onwetenschappelijke om te spreken van „abnormale" boter of van boter van minderwaardige hoedanigheid, wanneer het gehalte aan vluchtige vetzuren aan den lagen kant is. Het ligt immers geheel in den aard van het ontstaan van het product, dat dit gehalte niet steeds hetzelfde is. Bovendien heeft boter met een z.g. afwijkende samenstelling dezelfde voedingswaarde, dezelfde smaak, dezelfde reuk en hetzelfde voorkomen als boter met een hoog vluchtig vetzuurgetal, terwijl ook met betrekking tot de kwaliteit geen verschil is op te merken.

Wanneer men nu als norm een *laag* cijfer vaststelt, geeft men aan de knoeiers des te meer speling om boter met margarine te

[1]) „Verbod van den verkoop van boter met eigenschappen welke overeenkomen met die, welke in den regel de met een aanzienlijke hoeveelheid vreemde vetten vervalschte boter vertoont. — Omschrijving van die eigenschappen. — Beschikking van de Belgische wet terzake van dit onderwerp".

[2]) Hierover bestaat een uitgebreide literatuur. In de „Compte rendu des Séances" van het congres te Brussel, worden op blz. 218—221 een 28-tal werken met betrekking tot dit onderwerp genoemd.

vermengen en neemt men een hoog gehalte voor de minimum grens aan, dan zullen verschillende partijen zuivere boter gevaar loopen te worden afgekeurd.

Na deze beide groote moeilijkheden duidelijk in het licht te hebben gesteld, legde dr. Swaving op keurige wijze het verband met onze botercontrôle. Hij toonde n.l. aan, dat men reeds een heel stuk op weg zou zijn met het achterhalen van de knoeiers, indien men er toe kon komen om voor de boterfabrieken in een bepaalde streek — die altijd melk van een zeer groot aantal koeien ontvangen — een minimum grens voor het gehalte aan vluchtige vetzuren in verband met het jaargetijde, vast te stellen. Door voortdurend in ieder deel van het land en in verschillende jaargetijden monsters in de zuivelfabrieken te nemen, zou men in staat zijn, normen voor de zuivere, van die fabrieken afkomstige boter te bepalen. Hoewel deze werkwijze internationaal niet uitvoerbaar is, wijst zij toch den weg naar een beter stelsel, n.l. den verkoop op een bewijs van oorsprong, dat de zuiverheid met volkomen zekerheid waarborgt.

In verband met deze uiteenzettingen wees dr. Swaving op den logischen grondslag van het Nederlandsche contrôlestelsel, waarvoor ook de studies welke sommige buitenlanders van ons stelsel gemaakt hadden, het bewijs leverden.

Met name maakte de inleider bezwaren tegen de opvatting, boter met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren als „abnormaal" of als „onverhandelbaar" te beschouwen. Hij achtte het geheel in strijd met alle logica, de boter het slachtoffer te doen worden van de scheikundige wetenschap, die niet bij machte was in alle gevallen zuivere boter van sommige mengsels te onderscheiden. En in verband met deze kwestie drong onze afgevaardigde er op aan, eenheid in de wijzen van onderzoek naar het cijfer der vluchtige vetzuren te brengen en daarvoor de methode volgens Reichert-Meissl-Wollny aan te nemen.

Dr. Swaving eindigde zijn betoog, door het congres voor te stellen, het ter tafel gebrachte, bovengenoemde vraagpunt ontkennend te beantwoorden, als zijnde niet doeltreffend en van internationaal standpunt bezien, onvoldoende en onjuist. De voorgestelde maatregelen „devront être regardées comme impropres à combattre les fraudes; une mesure internationale comme celle-là serait à la fois insuffisante et injuste". [1])

[1]) „moeten als ongeschikt beschouwd worden ter bestrijding van het bedrog; een dergelijke maatregel, internationaal vastgesteld, zou tegelijkertijd onvoldoende en onbillijk zijn".

In het kort gezegd ging het er dus om of de overheid het recht had, den verkoop van „abnormale" boters te verbieden en of het aanbevelenswaard was, een bepaald vluchtig vetzuurgetal als minimum voor te schrijven.

Het voorstel der Nederlandsche afgevaardigden vond instemming bij een deel van de congresleden, maar het leidde bij de voorstanders van het Belgische stelsel niet tot andere inzichten met betrekking tot het nemen van maatregelen tegen het bedrog. Onder de laatstgenoemde personen noemen wij allereerst den heer A. Bonn, die op het congres te Parijs geheel van meening veranderd was.

De heer Bonn stelde den strijd tegen het bedrog op den voorgrond en wilde voorkomen dat een knoeier, die over boter met een hoog vluchtig vetzuurgetal beschikte, overging tot het volgens wetenschappelijke beginselen samenstellen van een mengsel, overeenkomende met de abnormale boter. Om die reden was hij van oordeel dat, indien men boter van abnormale samenstelling liet verkoopen en de minimum grens van het cijfer der vluchtige vetzuren te veel neerdrukte, men daarbij tevens de toevoeging van een herkenningsmiddel aan de margarine, als eenig middel ter voorkoming van bedrog, verplichtend moest voorschrijven.

Andere leden van het congres, zooals de heer Henseval, directeur van het zuivelstation te Gembloux, wezen er op, hoe gering het percentage boter met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren was. De uit Nederland in België ingevoerde boter had steeds een hoog vluchtig vetzuurgetal, evenals die welke afkomstig was van de onder contrôle der coöperatieve fabrieken staande mijnen. Sommige importeurs hadden weliswaar steeds boter die laag titreerde, maar na eenige meerdere oplettendheid van de zijde der volksvoeding-inspectie, werd het gehalte aan vluchtige vetzuren hooger. Zonder den eerlijken handel te schaden, kon de grens veilig van 25 tot 28 worden verhoogd. Het verbieden van den verkoop van boter, die een samenstelling had welke met die van margarine overeenkwam (zooals ook in België was voorgeschreven) was noodzakelijk, totdat de verplichting van het toevoegen van herkenningsmiddelen algemeen was ingevoerd.

Ook verwonderde men er zich over dat de Nederlandsche afgevaardigden het begrip „abnormale" boter onwetenschappelijk noemden. Deze juiste aanduiding toch was te danken aan het wetenschappelijk onderzoek, hetwelk aan het licht had gebracht dat boter met een laag R.W.-getal onder abnormale omstandigheden van voeding en verpleging op stal was bereid. Voorts werd twijfel

uitgesproken of boter met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren wel even groote voedingswaarde had als die met een hoog cijfer, terwijl sommige leden meenden dat de landbouwers wel degelijk verbetering konden aanbrengen door betere verzorging van het vee.

Zooals uit het bovenstaande is af te leiden bestond de vrees van de voorstanders van het verbod tot verkoop van „abnormale" boters vooral ten aanzien van landen welke geen verplichte latente kleuring van de margarine hadden voorgeschreven. Zonder dit verbod konden deze landen in een staat welke de toevoeging van sesàmolie aan de margarine verplichtend had gesteld, ongesesameerde margarine invoeren. Dit had bijvoorbeeld plaats bij den uitvoer van margarine uit ons land naar België, alwaar dit product dan werd vermengd met boter welke hoog titreerde. Men ziet dus hieruit dat het vraagstuk van de sesamatie en de botercontrôle ten nauwste met de kwestie van den verboden verkoop van sommige boters samenhangt.

Op het congres bleken dan ook velen van meening dat, indien een beletten van den verkoop van „abnormale" boters nuttig was uit een oogpunt van tegengaan van bedrog, zulk een verbod moest worden uitgevaardigd. En dit verbod bleef noodzakelijk, zoolang niet alle landen het toevoegen van gemakkelijk aan te toonen stoffen in alle spijsvetten verplichtend hadden gesteld. Bovendien kon men altijd boter met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren vermengen met die welke hoog titreerde, teneinde zoodoende een boter te verkrijgen die aan de gestelde eischen met betrekking tot het R.W.-getal voldoet, terwijl ten slotte de Belgische wet het bereiden van boter met afwijkende samenstelling ook niet verbood.

Zooals reeds gezegd, vonden deze meeningen geenszins algemeen bij de congressisten instemming en de bezwaren kwamen niet alleen van Nederlandsche, maar eveneens van Duitsche, Fransche en Italiaansche zijde, terwijl zelfs niet alle Belgische afgevaardigden even groote voorstanders waren.

Een der Duitsche heeren zou het betreuren, indien men tot een verbod als bovengenoemd zou besluiten, daar dit een groote schade voor den landbouwer zou beteekenen. Een der Fransche afgevaardigden, een boterproducent, toonde aan dat het opvoeren van een laag R.W.-getal vooral voor den kleinen boer groote kosten met zich medebracht die zich niet zouden laten betalen, en de Italiaansche gedelegeerde merkte, evenals de Duitsche, op, dat een dergelijk verbod groote schade voor de landbouwers met zich zou brengen. Daarbij was het vraagstuk wetenschappelijk nog

niet geheel opgelost en wist de groote massa der landbouwende bevolking niet, volgens welke methoden normale boter moest worden voortgebracht, terwijl men evenmin in staat was, het geheele landbouwbedrijf in een oogenblik te wijzigen.

Dit betoog werd natuurlijk krachtig ondersteund en aangevuld door de Nederlandsche afgevaardigden, al huldigden deze dan ook andere opvattingen met betrekking tot de bestrijding van het bedrog in den boterhandel.

Onze delegatie merkte nogmaals op dat een voorstelling, waarbij men uitgaat van de meening dat de boeren in staat zouden zijn het R.M.-getal te verhoogen, zuivere theorie was; een kostbare bijvoedering, zooals in sommige maanden noodig zou zijn om het gestelde doel te bereiken, was in de praktijk niet uitvoerbaar. Weliswaar ging er geen Nederlandsche boter met een laag gehalte aan vluchtige vetzuren over de Hollandsch-Belgische grens, maar dergelijke boter, afkomstig uit het noorden van het land, werd wel naar Engeland uitgevoerd. Wanneer men nu den verkoop van volkomen zuivere boter van uitstekende hoedanigheid zou verbieden, alleen omdat zij in scheikundig opzicht van den norm afweek, zou men „het kind met het badwater" wegwerpen, zeker tot groot vermaak van de knoeiers.

Voorts was het volkomen waar dat de Belgische wet den producent van „abnormale" boter niet veroordeelt, maar in de praktijk bestond er dan toch bitter weinig verschil tusschen zulk een veroordeeling en een verbod tot verkoop van bedoelde boter. Immers, hij zal zulke boter toch niet kwijt kunnen, terwijl in vele gevallen de middelen ontbreken om het product in den gewenschten zin te wijzigen.

Het begrip „abnormale" boter achtten onze afgevaardigden onwetenschappelijk zoodra het buiten het laboratorium kwam; het publiek vereenzelvigde het met een boter van slechte hoedanigheid, omdat men er niet bij voegde dat de afwijking slechts in de scheikundige samenstelling bestond (zie blz. 116).

Overigens brengen wij nog eens in herinnering dat het bepalen van een minimum grens van het R.W.-getal het bedrog wel kan *verminderen*, maar geenszins *uitsluiten*. Niets immers zou den knoeiers beletten boter te koopen met een zeer hoog gehalte aan vluchtige vetzuren om die te vermengen met margarine e.d., zóódanig, dat het toegestane vluchtig vetzuurgetal [1]) wordt bereikt.

[1]) Dit schommelt in ons land tusschen 22 en 32, met als uiterste grenzen 17 en 34 (zie Codex Alimentarius II, blz. 90). Bij voederproeven, waarbij men de koeien opzettelijk op abnormale, geheel van de praktijk afwijkende wijze voederde, zijn nog lager cijfers waargenomen (zie blz. 263).

Men zou de grens dan voortdurend moeten verhoogen, hetgeen praktisch natuurlijk onmogelijk is (zie blz. 113 e.v. en blz. 131 e.v.). Een verbod tot verkoop van „abnormale" boter zou dan ten slotte beginnen te gelijken op een verbod van allen handel in boter.

Ook het congres bleek afkeering van dergelijke dwangbepalingen en verwierp het volgende voorstel:

„Il convient d'interdire la vente des beurres offrant des caractères identiques à ceux que présentent généralement les beurres falsifiés par une proportion notable de matières grasses étrangères". [1])

In de namiddagzitting kwam de onderstaande aangelegenheid aan de orde:

„Publication régulière, aux fins de prise en considération par les experts, des résultats d'une enquête permanente et internationale sur les caractères des beurres naturels des diverses régions productrices; obligation pour les vendeurs de faire constater l'origine et la date de la préparation des beurres. — Enquêtes et vérifications faites par des services communaux et des sociétés coopératives (minques) en Hollande". [2])

Het middelpunt van de besprekingen welke naar aanleiding van deze kwestie werden gevoerd, vormde de vraag of het Nederlandsche contrôlestelsel op zichzelf voldoende waarborgen tegen botervervalsching gaf, dan wel of het naast het stelsel van de verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan de margarine, slechts als aanvullende maatregel kon worden erkend.

Onze afgevaardigden stelden bij deze gelegenheid de werking en waarde van het Nederlandsche contrôlesysteem nogmaals in het licht, waarbij zij als hun meening te kennen gaven, dat het allerminst bezwaren opleverde indien men in het buitenland een hoog R.M.W.-getal (bijvoorbeeld 28) vaststelde voor niet gecontroleerde Nederlandsche boter [3]), of nog andere, zelfs de meest strenge maatregelen tegen het niet onder toezicht bereide product nam. [4])

[1]) „Het is wenschelijk den verkoop van boter te verbieden, waarvan de eigenschappen overeenkomen met die, welke in den regel de met een aanzienlijke hoeveelheid vreemde vetten vervalschte boter vertoont".

[2]) „Regelmatige bekendmaking, welke ten doel heeft de deskundigen kennis te doen nemen van de uitkomsten van een blijvend en internationaal onderzoek met betrekking tot de eigenschappen van natuurboter, afkomstig uit verschillende voortbrengingsgebieden; verplichting voor de verkoopers zich van de herkomst en den datum van bereiding der boter te overtuigen. — Onderzoekingen en contrôle van de gemeentelijke diensten en coöperatieve vereenigingen (mijnen) in Nederland".

[3]) Een dergelijke maatregel zou nochtans aan het geknoei geen einde hebben gemaakt (zie blz. 131 e. v.).

[4]) Waarschijnlijk hadden onze afgevaardigden hier het oog op een invoerverbod.

Deze mededeelingen vermochten de buitenlanders echter niet te overtuigen. Uit de besprekingen blijkt dat men nog lang niet van de deugdelijke werking van onze organisatie tegen de knoeierijen in den boterhandel overtuigd was.

De heer B o n n voerde als bezwaar tegen ons stelsel aan dat het merk te verwijderen was, terwijl dit bovendien in den kleinhandel niet op iedere hoeveelheid boter voorkwam, waardoor alle garantie verloren was.

Onze afgevaardigden merkten naar aanleiding hiervan op, dat het merk de zuiverheid van het product tot aan de grens waarborgde, waarna het invoerende land alle maatregelen kon nemen die het wenschte, terwijl ieder colli, groot of klein, het merk droeg, maar dit antwoord kon den Franschman toch niet bevredigen. Deze bleef bij zijn meening dat de instelling van de botercontrôlestations wel nuttig was, maar niet afdoende.

Overigens was het argument, dat de kooper-verbruiker zich in den regel niet van de echtheid van de waar kan overtuigen, juist. Dit bezwaar doet zich ook heden ten dage in vele gevallen nog gevoelen; in het laatste hoofdstuk komen wij op deze kwestie nog terug.

Van Belgische zijde, n.l. door den heer R. d e S c h a e p d r i j v e r, advocaat te Mechelen, werd met betrekking tot den verkoop in het klein, nadat de boter reeds door de handen van verschillende tusschenhandelaren was gegaan, nog opgemerkt dat het voldoende zou zijn den handelaar in gecontroleerde boter voor te schrijven, op hun facturen de gegevens van het desbetreffende merk aan te geven.

Evenmin waren de verwachtingen van den heer A. C o l l a r d B o v y, algemeen secretaris van de Belgische *Société Nationale de Laiterie*, ten aanzien van de resultaten van onze organisatie tegen de knoeierijen met boter hoog gespannen. De contrôlestations in Holland zoowel als in Italië waren het werk van particulieren [1]), zonder dat de staat zich voor hun werk garant stelde en de regeering in deze landen dacht er niet aan den verkoop van ongecontroleerde boter te verbieden, terwijl zij ook niet gaarne een invoerverbod van het ongecontroleerde product zouden zien. Aan alle moeilijkheden zou een einde worden gemaakt door een

[1]) Met betrekking tot de Italiaansche toestanden was deze afgevaardigde blijkbaar niet zoo goed op de hoogte, daar in Italië in het geheel geen botercontrôle, zooals bij ons het geval was, bestond. De stations waarvan deze spreker melding maakt, waren gewone particuliere laboratoria, waar de boter onderzocht werd, zonder meer.

herkenningsmiddel aan de margarine te doen toevoegen. Bovendien waren de Belgische handelaren gewoon, verschillende boters dooreen te mengen teneinde een meer gelijkmatig product te verkrijgen, hetgeen het geven van een contrôle-bewijs aan den verbruiker buitengewoon moeilijk maakte.

Onze afgevaardigde, de heer Michiels van Kessenich pleitte na deze beschouwingen nogmaals krachtig voor de erkenning van de Nederlandsche botercontrôlestations en bestreed de opvatting van sommigen, die meenden dat de cijfers omtrent de samenstelling der boter bekend waren en daardoor een wegwijzer konden vormen voor de bedriegers.

In het begin van de oprichting der contrôle werden de gegevens, vastgesteld naar aanleiding van het onderzoek, wel openbaar gemaakt, maar later had men het nadeel daarvan ingezien en dienden zij uitsluitend voor de administratie der contrôlestations; aan de aangesloten fabrieken werden zij dus niet bekend gemaakt.

Aan het slot van zijn rede legde de heer van Kessenich er den nadruk op, dat allen op het congres slechts één doel hadden, n.l. aan de knoeierijen in den boterhandel een einde te maken. Ter wille hiervan was eenheid van handelen noodzakelijk en moest men zich onderwerpen aan de besluiten van het congres. Dat standpunt had men ook in te nemen ten aanzien van de verplichte toevoeging van een herkenningsmiddel van die vetten, welke geschikt zijn om er boter mede te vervalschen. Eén voorbehoud wenschte onze afgevaardigde evenwel te maken en dat was vrijheid van beweging, wanneer de staat het contrôlestelsel had erkend. [1]) In verband daarmede stelde hij het volgende amendement voor, dat betrekking had op ieder land dat een contrôlestelsel in het leven had geroepen:

> „Par mesure d'exception, les nations qui auront établi des institutions de contrôle sous la haute surveillance de l'Etat pourront s'abstenir de prescrire dans leur législation l'addition de substances révélatrices aux produits propres à la falsification du beurre". [2])

---

[1]) Tijdens het congres had onze delegatie van de regeering telegrafisch de toezegging verkregen, dat het rijkstoezicht op de contrôle zou worden ingevoerd. Praktisch was er dus van een erkenning van het stelsel der verplichte sesamatie door onze afgevaardigden, geen sprake.

[2]) „Als uitzonderingsmaatregel zullen de landen die contrôle-instellingen onder toezicht van den staat hebben opgericht, zich er van kunnen onthouden, in hun wetgeving de toevoeging van herkenningsmiddelen aan producten welke geschikt zijn om er boter mede te vervalschen, voor te schrijven".

Een gelukkige omstandigheid was het dat de heer van Kessenich zijn betoog kon ondersteunen met het juist enkele dagen van tevoren verschenen, door ons reeds aangehaalde artikel van „The Grocer" van 29 Augustus 1903 (zie blz. 146 en 147), waarin de waarde van onze contrôlestations wordt erkend en de wenschelijkheid van een erkenning door de overheid wordt uitgesproken.

De heer Bonn deed evenwel onmiddellijk hierop uit naam van de Fransche delegatie het volgende voorstel:

„ que les Etats prennent la décision d'adopter en même temps que la création des instituts de contrôle, délivrant des certificats de pureté aux producteurs, la dénaturation obligatoire par les mêmes substances et en mêmes quantités, de la margarine et des graisses ayant subi une manipulation permettant leur incorporation dans le beurre". [1])

Naar aanleiding van deze voorstellen begon de gedachtenwisseling opnieuw. Velen achtten het Nederlandsch stelsel niet uitvoerbaar in groote landen, waar de boterbereiding nog hoofdzakelijk op ver van elkaar gelegen boerderijen plaats had en betwijfelden of, waar internationale maatregelen werden vastgesteld, men wel uitzondering kon maken voor bepaalde landen, die contrôlestations hadden opgericht.

Dr. van Rijn merkte naar aanleiding hiervan op dat, wanneer de zuiverheid van de uitgevoerde boter van een land gewaarborgd was, men in het land van invoer dezelfde zekerheid betreffende die boter had, als wanneer men een verplichte toevoeging van sesamolie had voorgeschreven. [2]) Het erkennen van het contrôlestelsel stond daardoor aan een internationale regeling van het vraagstuk niet in den weg.

De heer de Schaepdrijver was het daarmede eens en stelde in verband daarmede het volgende voor:

„Le Congrès désirant laisser à chaque pays la liberté de prendre telles dispositions législatives qui lui sembleraient convenables pour empêcher la falsification du beurre au moyen de margarine ou d'autres graisses, exprime le vœu qu'il ne soit plus admis à l'importation que du beurre accompagné

---

[1]) „dat de staten de beslissing nemen om, tegelijk met de oprichting van contrôle-instellingen welke aan de bereiders bewijzen van zuiverheid afgeven, de verplichte toevoeging te aanvaarden van dezelfde stoffen en in dezelfde hoeveelheid aan margarine en aan vetten welke een behandeling hebben ondergaan, waardoor ze geschikt zijn geworden om er boter mede te vermengen".

[2]) Dr. van Rijn ging hier dus blijkbaar maar een oogenblik van de veronderstelling uit, dat de beide stelsels volkomen gelijkwaardig aan elkaar waren.

d'un certificat d'origine délivré par des instituts placés sous le contrôle du gouvernement de l'Etat exportateur ou tout au plus du beurre donnant un chiffre élevé d'acides gras volatiles". [1])

Verschillende leden bleven evenwel van meening dat vervalsching van boter mogelijk was, zoolang aan de in Nederland voortgebrachte margarine geen middel ter herkenning was toegevoegd. Men kon zich ook niet indenken dat de Hollanders er bezwaren tegen hadden, nog een middel extra tegen de vervalsching in handen te hebben.

Anderen wezen nog eens op het ontbreken van een contrôlemerk zoodra de boter in den kleinhandel kwam. Ook zouden de contrôlestations niet alle aangeslotenen geregeld kunnen nagaan en gingen zij gedeeltelijk af op de goede trouw der leden, hetgeen een onvoldoende waarborg was. De directeuren der stations konden dus m.a.w. niet instaan voor de zuiverheid van de boter, afkomstig van de aangeslotenen. Daarom kon de organisatie wel heel goed ter aanvulling dienen, maar als zoodanig was deze niet geschikt om als grondslag voor een internationale regeling te dienen. Ook werd er op gewezen, dat vrijwel uitsluitend de margarine diende om er boter mede te vervalschen, zoodat het logisch was de margarine onder contrôle te stellen. Te meer verdiende dit aanbeveling, omdat de fabrikatie van dit product, in tegenstelling met de boterbereiding, in enkele fabrieken plaats vond. Bij een verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan de margarine, zou de contrôle van boter geheel overbodig worden.

De heer van Kessenich beantwoordde enkele der sprekers nog in het kort, er op wijzende dat de margarine niet vervalscht werd, om welke reden men deze niet behoefde te controleeren. Wil het buitenland den invoer van niet-gesesameerde margarine verbieden, dan kan het daartoe strekkende maatregelen nemen.

Ten slotte werden de beide volgende voorstellen door de vergadering aangenomen:

---

[1]) „Het congres, dat ieder land de vrijheid wil laten, zoodanige wettelijke bepalingen te treffen als het geschikt acht om de vervalsching van boter met margarine of andere vetten te beletten, spreekt den wensch uit, dat slechts de invoer wordt toegestaan van boter welke voorzien is van een bewijs van oorsprong, afgegeven door instellingen welke onder het toezicht zijn geplaatst van de regeering van den staat die uitvoert, of ten hoogste van boter welke een hoog vluchtig vetzuurgetal heeft".

A. „Le Congrès estime que l' institution de stations de contrôle placées sous la surveillance de l'Etat est recommandable pour combattre la fraude dans le commerce du beurre".

B. „Cette institution à elle seule est insuffisante". [1])

De laatste dag was gewijd aan de bespreking van maatregelen ter voorkoming van bedrog in den handel in melk, boter en andere melkproducten. Het te behandelen punt luidde:

„Mesures diverses en vue de la répression des fraudes dans le commerce du lait, du beurre et des autres dérivés du lait". [2])

Bij de bespreking van den boterhandel sprak een der Duitsche afgevaardigden den wensch uit, termen als kunstboter, margarineboter, vruchtenboter, cacaoboter e.d. te verbieden en het woord „boter" wettelijk alleen voor het melkproduct te reserveeren, een wensch die door anderen, o.a. door de Nederlandsche delegatie, werd ondersteund. Na eenige discussie werd ten slotte een voorstel van den heer T a r t aangenomen, luidende:

„Il est interdit de faire usage dans le commerce des succédanés du beurre et autres graisses alimentaires, de la dénomination de „beurre" pour désigner un produit autre que celui provenant du barattage du lait". [3])

In verband met het watergehalte van de boter, dat in tegenstelling met het gehalte aan vluchtige vetzuren, de waarde van het product wel degelijk vermindert en waarvoor ook zeer goed een minimum grens is vast te stellen, aanvaardde het congres op voorstel van den voorzitter *„le principe de fixer une limite pour la teneur en non-beurre et laisse à chaque pays le soin de fixer les chiffres-limites".* [4])

Met het oog op de gewenschte eenheid inzake bepalingen met betrekking tot den boter- en margarinehandel in alle landen, sprak het congres den volgenden wensch uit:

„Le Congrès International de Laiterie émet le vœu que le Gouvernement belge prenne l'initiative de la réunion d'une Conférence internationale destinée

---

[1]) A. „Het congres beschouwt de instelling van onder het rijkstoezicht staande contrôlestations aanbevelenswaardig voor de bestrijding van bedrog in den boterhandel".

B. „Deze instelling is op zichzelf onvoldoende.

[2]) „Verschillende maatregelen met het oog op de onderdrukking van bedrog in den handel in melk, boter en andere melkproducten".

[3]) „Het is verboden, in den handel in surrogaten van boter en andere spijsvetten gebruik te maken van de benaming van „boter", teneinde daarmede een product aan te duiden, hetwelk niet verkregen is door het karnen van melk".

[4]) „het beginsel om een grens voor de hoeveelheid niet-botervet (hiermede is blijkbaar water bedoeld) vast te stellen en aan ieder land het bepalen van de grenscijfers over te laten".

à arrêter les bases d'une réglementation uniforme du commerce du beurre et de la margarine dans tous les pays". [1])

Ten slotte deden de heeren Bonn en Troude nog een voorstel dat de strekking had, aan het volgende congres als punt van onderzoek op te dragen, of landen die de toevoeging van een herkenningsmiddel aan de vetten, geschikt om er boter mede te vervalschen, verplichtend hadden gesteld, den invoer van boter uit landen welke die maatregelen niet hadden voorgeschreven, konden weigeren. Dit voorstel, dat met algemeene stemmen werd aangenomen, luidde:

„Le Congrès International de Laiterie de Bruxelles émet le vœu que le Comité de la Fédération Internationale de Laiterie porte au programme du prochain Congrès la question suivante:

Les nations ayant adopté l'obligation d'additionner de substances révélatrices toutes graises ayant subi une manipulation qui facilite leur incorporation au beurre ou qui rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre, doivent-elles prohiber l'importation des beurres provenant de pays n'ayant pas édicté cette mesure?" [2])

De uitslag van het congres was zeker een groote teleurstelling voor alle zuivelbereiders in Nederland die het werk der botercontrôlestations steunden en het is eenigszins te begrijpen dat er onder zulke omstandigheden stemmen opgingen, die aandrongen op invoering van het stelsel der verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan de margarine (zie blz. 148 e.v.). Aan den anderen kant hebben regeering en een groot deel der zuivelbereiders in ons land blijk gegeven het volste vertrouwen in de doelmatigheid der contrôle-organisatie te stellen en in haar meerwaardigheid boven het andere stelsel. Zij hebben zich niet laten verleiden ter wille van tijdelijke voordeelen hun beginsel prijs te geven.

Een zeer belangrijke verbetering van de positie van onze bij de contrôle aangesloten boterbereiders en -handelaren vormde,

[1]) Het internationaal zuivelcongres spreekt den wensch uit dat de Belgische regeering het initiatief neemt tot het bijeenroepen van een internationale bijeenkomst met het doel, de grondslagen van een gelijkvormige regeling te treffen ten aanzien van den handel in boter en margarine in alle landen".

[2]) „Het internationaal zuivelcongres te Brussel spreekt den wensch uit dat het comité van den Internationalen Zuivelbond op het programma van het volgende congres de onderstaande vraag plaatst:

Moeten de landen die de verplichte toevoeging hebben aanvaard van herkenningsmiddelen aan alle vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hen geschikt maakt om er boter mede te vermengen of welker aanwezigheid in boter moeilijk is vast te stellen, den invoer beletten van boter, afkomstig van landen die deze maatregelen niet hebben voorgeschreven?"

zooals we reeds uiteengezet hebben (zie blz. 162 e.v.), de instelling van het rijksmerk.

Deze nieuwe maatregel ondervond evenwel ook in het buitenland geenszins bij allen instemming. Blijkens berichten in de vakbladen [1]) waren er in den vreemde personen, die deze botercontrôle en het daaraan verbonden rijksmerk in een scheef daglicht trachtten te stellen, teneinde de ontwikkeling tegen te gaan. Deze ongewenschte actie is te verklaren uit het feit dat in het algemeen ieder mensch die in zijn bestaan wordt bedreigd, geneigd is zijn toevlucht te nemen tot allerlei middelen om dat te beveiligen. Het ligt daarom voor de hand aan te nemen dat de ons tegenwerkende krachten — zooals bijvoorbeeld in Duitschland, waar in die dagen een bepaalde veldtocht hier en daar tegen het botervervalschen werd ondernomen — de invoering van een maatregel als hier te lande was genomen, vreesden. Vooral zou een invoerverbod van Nederlandsche boter zonder rijksmerk een ernstig gevaar voor hun zaken beteekenen, een mogelijkheid die de buitenlandsche knoeiers zeker niet buiten beschouwing hebben gelaten. Een en ander maakt het duidelijk, waarom er ook in het buitenland agenten en handelaren waren, die jaarlijks heel wat Nederlandsche „boter" invoerden en verkochten en die niets liever zagen dan dat de oorspronkelijke toestand weer in eere werd hersteld.

Daarnaast heeft het rijksmerk, althans in het begin, blijkbaar ook nog tot hoogst zonderlinge misvattingen aanleiding gegeven. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een bulletin van den F.N.Z., van 13 Augustus 1904. Daarin wordt melding gemaakt van een ingezonden stuk in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 9 Augustus 1904 dat den titel droeg van: „Het Rijksmerk op de Boter". Dit stukje luidde aldus:

> „Sie müssen unbedingt dafür Sorge tragen, dass die Reklamezettel von der Butter fortbleiben. Denn das ist kein Papier, sondern reines Lumpenzeug. Dadurch hat man bedeutende Schaden und da müssen Sie unbedingt dafür aufkommen". [2])
>
> „Bovenstaande las ik op een briefkaart, die door 'n boterkoopman uit de buurt van Dusseldorp was gezonden aan een agent in Hollandsche boter, en wel naar aanleiding van het Rijkscontrôlemerk, zooals men dadelijk begrijpt. Van verschillende zijden moeten dergelijke klachten inkomen en rijst als vanzelf de vraag: is het Rijksmerk in den bestaanden vorm wel practisch? Ik geloof dat een onderzoek in deze dringend noodig is.

---

[1]) Zie „De Boerenstand" van 3 September 1904.

[2]) „U moet er beslist voor zorgen, dat de reklamepapiertjes van de boter wegblijven. Want dat is geen papier, maar je zuiverste rommel. Daardoor ondervindt men aanzienlijke schade, waarvoor U in ieder geval moet borg staan".

In de tweede plaats zou ik willen vragen: Wordt er nog niet zóóveel publiciteit gegeven aan de beteekenis van de Rijkscontrôle, dat iemand, die geregeld Hollandsche boter verkoopt aan de Markthalle in Dusseldorp, het Rijksmerk aanziet voor 'n „Reklamezettel"? (w.g. J. Stienstra)

In het genoemde bulletin deelt de F.N.Z. naar aanleiding van dit ingezonden artikeltje mede dat de regeering het rijksmerk in zijn tegenwoordigen vorm (dat is in 1904) in gebruik had genomen, nadat eenige conferenties met de belanghebbenden waren gehouden. Er was toen een minderheid die de bezwaren als waarvan in het ingezonden stuk gewag wordt gemaakt, voorzagen. [1]) De voorbeelden die door den inzender werden genoemd, konden met vele worden aangevuld, maar daar stonden ook even talrijke verklaringen tegenover, welke een geheel anderen geest ademden.

In verband met deze aangelegenheid wekte het bestuur van den F.N.Z. de fabrieken op, haar ervaringen inzake het rijksmerk mede te deelen, terwijl het er tevens op aandrong, het eens gegeven woord, de contrôle loyaal en flink te steunen, na te komen.

De moeilijkheden met het rijksmerk schijnen in het begin zelfs zóó groot geweest te zijn, dat van het gebruik der merken ontheffingen werden verleend. Dit blijkt uit een aan de besturen der botercontrôlestations verzonden bulletin van den F. N. Z., hetwelk den datum van 31 Januari 1905 draagt. Daarin doet het bestuur van dezen zuivelbond n.l. mededeeling van zijn aan den Directeur-Generaal van den Landbouw gericht dringend verzoek, „eventueele klachten over het gebruik van het rijksmerk, niet te spoedig het oor te verleenen", omdat het in de verleende ontheffingen van het gebruik van het rijksmerk (mogelijk ingevolge punt h der algemeene regelen; zie blz. 162) een groot gevaar zag.

Dit verzoek was gegrond op de overweging dat elke ontheffing de mogelijkheid om de geproduceerde hoeveelheid boter door de verbruikte rijksmerken te controleeren, verminderde; dat bij het niet gebruiken van rijksmerken voor leden en leveranciers van boterfabrieken, men de hoofdbelanghebbenden niet met die merken in aanraking bracht; dat men bij het niet gebruiken van het rijksmerk in den kleinhandel en het vervangen daarvan door een stempel, een der beste propagandamiddelen ongebruikt liet en

[1]) De „bezwaren", waarop de schrijver van het ingezonden stuk blijkbaar doelt, zouden o.i. eerder voordeelen moeten worden genoemd. Zeer terecht merkte het bestuur van den F.N.Z. in zijn bulletin dan ook op dat de klacht, dat het merk zoo moeilijk te verwijderen was, voorloopig alleen bewees dat het aan zijn doel, aan de boter een niet te verwijderen kenmerk te geven, beantwoordde.

dat de buitenlander in Nederland moest kunnen zien dat men er zelf veel waarde aan hechtte. Wilde men nu alle boter zoo spoedig mogelijk van het rijksmerk voorzien. dan was het noodig dat geen ontheffing van het gebruik meer werd aangevraagd en een verzoek werd gedaan om elke ontheffing in te trekken, om welke reden een beroep op de medewerking van de besturen der botercontrôle-stations werd gedaan.

Dat er personen waren, zooals de bovenbedoelde Duitsche koopman, die het rijksmerk voor een reklamepapiertje aanzagen, is bijna niet te gelooven, want men vraagt zich toch onwillekeurig af, voor wie(n) dan het Nederlandsche wapen en het zeer neutraal luidende bijschrift reklame zouden moeten maken. Intusschen bewijst het geval hoe, evenals voor alle nieuwe zaken, ook voor het rijksmerk een zekere tijd noodig is geweest om burgerrecht te verkrijgen. Ook toont het aan dat een behoorlijke propaganda voor iets nieuws niet kan worden ontbeerd, vooral niet als tegen dat nieuwe vooroordeel en gebrek aan vertrouwen bestaat en men denkt, zelf iets beters en doelmatigers te bezitten.

Dit werd door de belanghebbenden ook wel ingezien; regeering en zuivelorganisaties lieten niet na op verschillende wijzen reklame voor de botercontrôle te maken (zie blz. 199). Maar er moest meer worden gedaan. Boeken, brochures, lezingen, tentoonstellingen enz., zijn bijzonder nuttig en kunnen er veel toe bijdragen de kennis te vermeerderen, méér resultaat bereikt men in den regel met het laten zien van de werkelijkheid. Hetgeen men persoonlijk in oogenschouw neemt, laat veelal meer en vooral een meer levendigen indruk achter dan langdurige theoretische studie, terwijl hetgeen men uit eigen aanschouwing heeft leeren kennen, ook veel langer in het geheugen blijft.

Van dit oogpunt uit bezien was het zeker zeer tactisch van het *Nederlandsche Nationale Comité* van de *Fédération Internationale de Laiterie*, enkele van de voornaamste voorstanders van het stelsel der verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan margarine en heftigste bestrijders van onze contrôle-organisatie op het congres te Brussel, uit te noodigen tot een bezoek aan ons land, teneinde zich van de doeltreffende werking van het Nederlandsche botercontrôlestelsel op de hoogte te stellen. Het waren de Fransche heeren dr. H. Ricard, later voorzitter van het congres te Parijs, M. J. Troude, algemeen secretaris van dit congres en A. Bonn, directeur van het gemeentelijk laboratorium te Rijssel, alle boven reeds genoemd, die aan de uitnoodiging tot het brengen van

een bezoek (dat van 5—9 Augustus 1905 plaats had) gevolg gaven.

Wat de door ons in het buitenland gevoerde propaganda betreft, deze was blijkbaar niet tevergeefs geweest. Vooral na de erkenning van rijkswege werden de stemmen ten gunste van ons botercontrôlestelsel veelvuldiger en begon men zelfs in buitenlandsche officiëele kringen vertrouwen in onze organisatie te stellen (zie blz. 146, 147, 166 en 167).

Voorts verdient te worden vermeld een door het „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Veeteelt" van 30 Augustus 1904 en door „De Boerenstand" van 10 September 1904 overgenomen artikel uit de „Nieuwe Rotterdamsche Courant".

In dit stuk wordt melding gemaakt van een te Parijs opgerichte wetenschappelijke vereeniging voor hygiëne op het gebied van menschelijke voeding (Société scientifique d' hygiëne alimentaire et de l'alimentation rationnelle de l'Homme), waarvan de zooeven genoemde dr. Ricard, die tevens lid van den Franschen Senaat was, als voorzitter optrad, en van welke vereeniging verschillende geleerden van naam deel uitmaakten. Deze organisatie nu gaf een maandblad uit, waarin zeer belangrijke studiën en verslagen met betrekking tot de gezondheidsleer ten aanzien van de voeding en de voedingsmiddelen verschenen.

Naar aanleiding van hetgeen in ons land werd tot stand gebracht teneinde de botervervalsching op afdoende wijze tegen te gaan, bevatte dit maandblad een artikel van de hand van den algemeenen secretaris der vereeniging, waarin deze met groote waardeering sprak over het nieuwe beginsel dat door de invoering van een botercontrôle werd gehuldigd.

Na meer uitvoerig op de moeilijkheden gewezen te hebben welke men bij het onderzoek van levensmiddelen in het algemeen en van melkproducten in het bijzonder ondervindt, en na een beschrijving van de opkomst en ontwikkeling van onze boterbereiding in de fabriek, de coöperatieve beweging en ten slotte de organisatie onzer botercontrôlestations, die hij ten zeerste roemt als het middel om de botervervalsching degelijk te bestrijden, komt hij tot het besluit, dat een welbegrepen eigenbelang de Nederlandsche producenten er toe heeft gebracht, zich tegen de gevaren der botervervalschingen te wapenen. Het contrôlestelsel acht hij zeer vernuftig, daar de aangeslotenen hun vrijheid van handelen en hun afhankelijkheid ook onder het staatstoezicht behouden. Men kan dus niet beweren dat de individueele vrijheid onder deze tusschenkomst van de overheid lijdt. Verre van die te verliezen, ver-

krijgt zij er zekerheid daar bij allerlei transacties er een vermeerdering van inkomsten het gevolg van zal zijn.

Het vraagstuk van de bestrijding der vervalsching is praktisch opgelost, zegt de schrijver ten slotte, die zijn belangwekkend artikel met de volgende, voor onze zuivel-organisaties zeer vleiende woorden besluit:

„La production française, dont l'évolution est de même nature que celle par laquelle se caractérisent les progrès de la laiterie néérlandaise, trouve, dans cette organisation loyale, pratique, intelligente un moyen incontestable de sauvegarder ses intérêts.

Voudra-t-elle imiter l'exemple de la Hollande?

Il nous plaît vivement de l'espérer". [1])

Deze uitspraak moet wel een prachtigen steun voor de aangeslotenen bij de botercontrôle zijn geweest en zal zeker zeer geschikt geweest zijn om velen onverschilligen en hun, die aan het nut der contrôle of aan haar krachtige uitwerking nog steeds twijfelden, de oogen te openen. Immers, hier geeft een buitenlander — dien velen hier te lande wilden navolgen in zijn voorliefde voor de verplichte latente kleuring van margarine en andere spijsvetten — als zijn meening te kennen, zich aan het door ons gegeven voorbeeld te willen spiegelen. Was er haast een mooier succes denkbaar?

Daar de Nederlandsche verbruiker zelfs nu nog, ruim 20 jaren later, zoo bitter weinig belang stelt in hetgeen er op het gebied van de contrôle op de samenstelling van zulk een uitmuntend en smakelijk voedingsmiddel als boter is tot stand gebracht, willen wij niet verzuimen hier tevens melding te maken van hetgeen de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" bij het artikel o.a. aanteekende:

„En past het niet iederen eerlijken boter producent in de eerste plaats thans de maatregelen te steunen door toetreding, past het niet iederen Nederlandschen boterhandelaar, die inderdaad de eerlijkheid weer op den troon wenscht te zien geplaatst, mede te werken en . . . . past het niet iederen Nederlandschen consument zich te verheugen in het bezit te zijn van een middel, dat hem verzekert onvervalscht zuivere natuurboter te eten als hij dat verlangt. Het Rijksmerk eische hij slechts en de meest afdoende garantie bezit hij".

Naast deze voor ons zoo gunstig luidende uitspraak, plaatsen wij ten slotte nog die van den Franschen senator, den graaf van

---

[1]) „De Fransche productie, waarvan de ontwikkeling hetzelfde karakter draagt als die waardoor de vooruitgang van de Nederlandsche zuivelbereiding gekenmerkt is, vindt in deze flinke, praktische en vernuftige organisatie (de botercontrôle n.l.) een afdoend middel om zijn belangen te behartigen.

Zal zij het voorbeeld van Nederland willen navolgen?

Wij hopen het van ganscher harte".

St.-Quentin. Deze hield bij gelegenheid van een jaarlijksche tentoonstelling van Normandische fokstieren een rede, waaruit eveneens een geheel andere geest sprak dan men in Frankrijk gewend was ten aanzien van onze botercontrôle. [1])

Na er op gewezen te hebben, hoe in Denemarken de zuivelbereiding zich had ontwikkeld, haalde hij ook ons land als voorbeeld aan. Door de brochure van onze regeering „Boterproductie en Botercontrôle" blijkbaar geheel op de hoogte van den juisten toestand gebracht, deelde hij de getallen mede betreffende het aantal boterfabrieken, de ontwikkeling der coöperatie en de hoeveelheid geproduceerde boter, terwijl hij speciaal wees op de hier te lande opgerichte contrôlestations, waardoor de uitvoer kon plaats hebben onder omstandigheden, die aan den kooper alle waarborgen van zuiverheid gaven. Volgens zijn gegevens maakte Denemarken gemiddeld den hoogsten prijs, n.l. 2.85 francs; daarop volgde Nederland met 2.77 francs en dan Frankrijk met 2.64 francs per kg.

Voorts is de meerdere waardeering van onze botercontrôle af te leiden uit het feit dat reeds kort na de invoering van het rijksmerk, de ongecontroleerde boter iets lager noteerde dan het gemerkte product (zie blz. 172). Ook ontvingen verschillende fabrieken, die naar Engeland, Duitschland en België exporteerden, bestellingen, waarbij het rijksmerk werd geëischt.

Eindelijk is nog een zeer sprekend bewijs van het succes dat onze botercontrôle in het buitenland had, het feit dat het zoo juist genoemde vanwege onze regeering uitgegeven geschrift, kort na zijn verschijnen voor rekening en door bemoeiing van den Argentijnsche regeering in het Spaansch werd vertaald en als een voorbeeld allerwege in Argentinië werd verspreid.

Uit al deze dingen blijkt dat er sedert 1903 wel iets in ons voordeel was veranderd en dat wij met onze inzichten inzake de meest doelmatige wijze van bestrijding der knoeierijen in den boterhandel niet meer alleen stonden. Vol moed konden onze afgevaardigden dan ook twee jaar later naar het congres te Parijs opgaan, alwaar de geschetste, veranderde stemming eveneens tot uiting kwam. In tegenstelling met de bijeenkomst te Brussel, ondervond onze delegatie te Parijs meer steun van anderen, in het bijzonder van de drie bovengenoemde Fransche heeren die ons land hadden bezocht, teneinde het contrôlestelsel te bestudeeren. Deze hulp was ons nochtans, zooals uit het volgende duidelijk blijken

[1]) Zie „De Boerenstand" van 16 Juli 1904.

zal. zéér welkom, want al had er een voor ons gunstige verandering plaats gegrepen, nog altijd was het aantal tegenstanders van onze organisatie tegen de botervervalsching groot, terwijl verreweg de meeste buitenlandsche zuivel-deskundigen, hoewel de beteekenis van ons contrôlestelsel erkennend, toch in de werking van het andere systeem veel meer vertrouwen stelden.

Op het congres te Parijs, dat gehouden werd van 16—19 October 1905 en georganiseerd was door het Fransche Comité van de *Fédération Internationale de Laiterie,* waren 17 landen officiëel vertegenwoordigd, terwijl er ruim 1200 personen aan deelnemen. Ook hier stonden de uiterste partijen tijdens de gedachtenwisseling af en toe fel tegenover elkaar. Dit blijkt duidelijk uit het verslag, dat voortdurend melding maakt van de stemming der leden, welke zich uitte in: „Vifs applaudissements", „Applaudissements prolongés", „Mouvements divers", Protestations", „Protestations violentes" [1]) enz. en welke een aanwijzing is dat het overgroote meerendeel der aanwezigen tot het Latijnsche ras behoorde.

De verdediging van onze belangen was ook hier weer aan bekwame handen toevertrouwd, met name aan de heeren prof. dr. H. P. Wijsman, hoogleeraar te Leiden en tevens voorzitter van de Nederlandsche delegatie, Jhr. A. H. J. H. Michielsvan Kessenich, vertegenwoordiger van den *Zuid-Nederlandschen Zuivelbond,* J. A. G. K. baron Collot d' Escury, voorzitter van den *Algemeenen Nederlandschen Zuivelbond* en F. E. Posthuma, vertegenwoordiger van het botercontrôlestation te Assen.

Als punten van behandeling waren de volgende twee vragen aan de orde gesteld:

„Les nations ayant adopté l'obligation d'additionner de substances révélatrices toutes graisses ayant subi une manipulation qui facilite leur incorporation au beurre, ou qui rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre, doivent-elles prohiber l'importation des beurres provenant de pays n'ayant pas édicté cette mesure?" [2])

Deze vraag, welke door het eerste internationale zuivelcongres onbeantwoord was gelaten (zie blz. 219), wenschte dr. Swaving aan te vullen met de woorden: „ou d'autres mesures efficaces", [3]) welk voorstel hij later evenwel terugnam om zich met dat van den Argentijnschen afgevaardigde te vereenigen.

---

[1]) „Levendige toejuichingen", „Langdurige toejuichingen", „Verschillende bewegingen", „Protesten", „Hevige protesten" enz.

[2]) zie noot 2, tweede alinea op blz. 219.

[3]) „of andere doeltreffende maatregelen".

Het tweede vraagpunt handelde over:

„Les stations de contrôle au point de vue légal". [1])

De tegenstanders van ons contrôlestelsel vonden hun pleitbezorgers vooral in de Belgische en Britsche afgevaardigden. Onder de eerste noemen wij met name dr. A. Schoonjans, directeur van het *Institut de chimie appliquée* te Brussel. Niets liet deze afgevaardigde ongebruikt om de, volgens hem, bestaande leemten en tekortkomingen van de Nederlandsche organisatie tegen de knoeierijen in den boterhandel aan de kaak te stellen. De Engelsche afgevaardigde, de heer G. Lloyd-Baker, rechter te Gloucester, zeide niet veel, maar hij sprak namens het land dat het meest belangrijke afzetgebied vormde voor de boter-uitvoerende staten. Hij was het intusschen die de vriendelijkheid had, als zijn meening te kennen te geven dat, waar de groote Fransche en Belgische chemici hun onmacht inzake het boteronderzoek bekenden, de Hollandsche scheikundigen en zuivelbereiders hoogst waarschijnlijk niet gelukkiger waren met en verder gevorderd waren in de wetenschap van de analyses; een mededeeling welke door het congres met „vifs applaudissements" werd beantwoord.

De bezwaren van sommige Belgische leden, welke door den heer Schoonjans werden ontvouwd, waren voornamelijk de volgende:

1e. De Nederlandsche botercontrôle stond weliswaar onder toezicht van den staat, die haar financiëel steunde, maar de eigenlijke contrôle werd in hoofdzaak door de belanghebbenden zelf uitgeoefend, een mededeeling die door het congres met „applaudissements", „protestations" en „mouvements divers" ontvangen werd.

2e. Het rijksmerk, waarvan beweerd werd dat het niet was te verwijderen, kon men op 36 (!) manieren van de boter afhalen, bijvoorbeeld door middel van warm water, van een warm ijzer enz. (mouvements divers).

In verband met deze laatste bewering deelde de heer Schoonjans mede, te hebben vastgesteld dat op een vat margarine in België het rijksmerk voorkwam, dat met behulp van een draad van gecontroleerde boter was verwijderd. Ten bewijze van een en ander had deze afgevaardigde een tweetal merken als afschrikwekkend voorbeeld ter navolging onzer contrôle, op het bureau gedeponeerd, een mededeeling, die door het congres

[1]) „De contrôlestations vanuit een wettelijk oogpunt".

met „applaudissements" en „mouvements prolongés" werd ontvangen. [1])

Op alle mogelijke manieren trachtte deze spreker verder aan ons contrôlestelsel afbreuk te doen. Zoo waren hem een tweetal gevallen bekend, waarin het merk was vervalscht en wees hij op het gevaar hetwelk daaruit kon voortspruiten, n.l., dat iemand die boter met rijksmerk kocht, werd bedrogen, zoodat hij ten onrechte als botervervalscher zou kunnen worden veroordeeld. Aan het oordeel van de Fransche studie-commissie die de botercontrôle in ons land had in oogenschouw genomen, hechtte hij weinig waarde, daar men gasten niet op zijn kantoor, maar in zijn salon ontving.

Met kracht werd dit betoog door dr. S w a v i n g bestreden. Hij bracht in het midden dat het op een abuis berustte te denken, dat de contrôle als zoodanig, door de producenten zelf werd uitgeoefend; deze was in handen van andere personen. De verbittering waarmede de knoeiers, zoowel in het binnen- als in het buitenland, het stelsel aanvielen, bewees voorts ook wel dat de contrôle voor hun zaken een ernstig gevaar beteekende, want ware dit niet het geval, dan zouden deze lieden zich wel rustig gehouden hebben.

Met betrekking tot het op listige wijze verwijderen van de merken, merkte dr. S w a v i n g op, dat boter zonder het rijksmerk geen waarde ten aanzien van de echtheid meer had, terwijl ditzelfde merk, aangebracht op vervalschte waar, bij onderzoek onmiddellijk de fraude zou uitwijzen.

Na den aanval van den heer S c h o o n j a n s op de Fransche studie-commissie, waarbij hij een vergelijking maakte, die wel heel slecht opging, hield de heer M i c h i e l s v a n K e s s e n i c h een zeer uitvoerige, welsprekende rede over de waarde van ons contrôlestelsel en de bepalingen waaraan het bovendien van staatswege was onderworpen (zie blz. 160 e.v.).

Hij legde daarbij den nadruk op het feit dat een rijksregeering niet spoedig officiëel haar instemming zal getuigen met een

[1]) Zooals dr. S w a v i n g ons mededeelde, had de heer S c h o o n j a n s deze beide merken op onwettige wijze van een fabriek in Noord-Brabant weten te verkrijgen; zij waren dus niet van een vat boter verwijderd. Op dezelfde manier had de Belgische afgevaardigde, de heer G r o g n a r d, die ons tijdens het congres te Brussel nogal eens dwars zat, vooral in verband met de kwestie betreffende het publiceeren der cijfers omtrent de samenstelling der boter (zie blz. 215), enkele merken bemachtigd, welke dr. S w a v i n g niet dan na de grootste moeite kon terugkrijgen. De zuivelfabriek welke voor deze zaak haar medewerking had verleend, is onmiddellijk van de contrôle geschrapt.

zaak die niet geheel in orde is, en bracht in herinnering dat de minister aanvankelijk eveneens afkeerig van een erkenning van het stelsel was geweest en er een tweejarig onderzoek aan moest voorafgaan, alvorens het zoover kwam.

In verband met de beide tentoongestelde merken wees hij op het feit dat een slordigheid zelfs bij het meest volmaakt georganiseerde toezicht kon voorkomen. Een oogenblik van verstrooidheid of van onachtzaamheid bij dengene die de merken op de boter aanbrengen moet op een wijze, dat deze niet meer zonder beschadiging daarvan te verwijderen zijn, kon tot gevolg hebben dat men het merk ongeschonden in handen kreeg. Nam men deze mogelijkheid in aanmerking en hield men tevens rekening met de omstandigheid dat reeds 50 millioen merken waren uitgegeven, dan kon men toch naar aanleiding van deze twee merken het stelsel niet in discrediet brengen.

Er volgde op deze rede een uitvoerige discussie over de vraag of naast het stelsel van de verplichte toevoeging van indicatoren, ook een contrôlestelsel waarvan de doeltreffendheid gebleken was, internationaal moest worden erkend. In verband met het feit dat in Nederland echte boter met abnormale samenstelling werd bereid, werd nu twijfel uitgesproken of het Nederlandsche systeem inderdaad steeds de noodige waarborgen kon geven. Men meende n.l. dat van dit verschijnsel partij zou kunnen worden getrokken door een vervalscht product, waarvan de samenstelling dan overeen kwam met zulke abnormale boter, in den handel te brengen. Ook achtten velen het stelsel moeilijk in toepassing te brengen in groote landen, waar bovendien de boterbereiding hoofdzakelijk op min of meer ver van elkaar liggende boerderijen plaats had.

Het eerste bezwaar is denkbeeldig, daar de samenstelling van de boter *geheel* moet overeenkomen met die welke op het contrôlestation is geregistreerd en de tweede moeilijkheid doet aan de waarde van het stelsel niets af, maakt de contrôle alleen veel kostbaarder. Op financiëele bezwaren stuitte juist de invoering van een botercontrôle in Zweden, welk land in dien tijd tot de verplichte toevoeging van sesamolie aan margarine en andere vetten besloot.

Tijdens de gedachtenwisseling werd nog door verschillende leden de vraag gesteld, waarom de Hollanders naast het contrôlestelsel de verplichte toevoeging van indicatoren niet wilden voorschrijven, daar men twee voorzorgsmaatregelen toch beter dan één achtte, een opmerking die men ook reeds op het congres te Brussel had gemaakt (zie blz. 217).

Onze afgevaardigden beantwoordden deze vraag met er op te wijzen, hoe weinig doeltreffend het middel van de verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen was en hoe moeilijk het in de praktijk was door te voeren, daar behalve aan margarine, ook aan andere vetten, sesamolie enz. zou moeten worden toegevoegd, wilde men volkomen zekerheid hebben dat niet zou worden geknoeid (zie blz. 152, 153 en 202).

In het middelpunt van de gedachtenwisseling kwam nu de vraag of naast het stelsel van de verplichte toevoeging van latente kleurmiddelen, een botercontrôle waarvan de doeltreffendheid was gebleken, internationaal moest worden erkend.

De bespreking van deze kwestie hield ten nauwste verband met het door den heer J. B. Montero, afgevaardigde van Argentinië en tevens consul-generaal van de Argentijnsche republiek in België, ter tafel gebrachte voorstel, dat aldus luidde:

„Les nations ayant adopté l'obligation d'additionner de substances révélatrices toutes graisses ayant subi une manipulation qui facilite leut incorporation au beurre ou qui rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre, doivent défendre l'importation des beurres provenant de pays n'ayant pas édicté cette mesure, excepté dans le cas où il existe dans ces derniers pays, des institutions officielles de contrôle qui garantissent la pureté des beurres". [1])

Bij de discussie welke naar aanleiding van dit vraagpunt ontstond, kwamen de gemoederen weer zeer in beweging, waarbij aan de eene zijde stonden degenen die de Nederlandsche botercontrôle volkomen onvoldoende achtten en weigerden daaraan door middel van een goedkeurende uitspraak van het congres een officiëelen steun te verleenen en aan den anderen kant zij die dit stelsel als verreweg het beste en meest afdoende beschouwden.

Tot de landen die de verplichte latente kleuring hadden voorgeschreven, behoorden Duitschland, Oostenrijk, België, Denemarken en Zweden, terwijl Rusland van plan was het in te voeren. Daartegenover stond ons land als de verdediger van het stelsel der contrôle als het eenig doelmatige middel ter bestrijding van de fraude in den boterhandel. Tusschen deze beide uitersten in stonden dan degenen die beide stelsels erkend wilden zien. In

[1]) „De landen welke de verplichte toevoeging hebben aanvaard van herkenningsmiddelen aan alle vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hen geschikt maakt om er boter mede te vermengen of welker aanwezigheid in boter moeilijk is vast te stellen, moeten den invoer van boter, afkomstig uit landen welke deze maatregel niet hebben voorgeschreven, verbieden, met uitzondering van het geval, waarin laatstgenoemde landen officiëele contrôle-instellingen bezitten welke de zuiverheid van de boter waarborgen".

deze groep vond men nog verschillende schakeeringen, al naarmate men meer resultaat van het een, dan wel van het andere systeem verwachtte.

Uit het bovenstaande is af te leiden dat, vergeleken met een tweetal jaren vroeger, een niet onbelangrijke wijziging in de opvatting van vele deskundigen had plaats gehad. In de hieronder volgende, door de verschillende leden van het congres ingediende voorstellen, komt dit ook duidelijk tot uitdrukking.

De wensch van den heer F a b e r (Denemarken) luidde:

„Il est désirable que les législations des différents pays prennent des mesures uniformes: 1o pour distinguer le beurre de la margarine; 2o pour séparer la fabrication du beurre du celle de la margarine; 3o pour établir un contrôle central efficace sur la fabrication et la vente du beurre et de la margarine". [1])

De heer B e r g e r (België) deed het volgende voorstel:

„La dénaturation de la margarine par l'introduction de substances révélatrices est un moyen efficace de répression de fraude, à condition que les nations qui adoptent ce procédé:

1o. Interdisent la vente des beurres qui ne réunissent pas un minimum de composition à déterminer par des commissions compétentes;

2o. Interdisent l'importation des beurres qui ne présentent pas des caractères évidents de pureté, notamment la marque de contrôle". [2])

De heer M a e n h a u t (België) had een drietal vragen opgesteld, luidende:

1o. „Faut-il prohiber l'importation des beurres provenant des pays n'ayant pas édicté l' obligation d'additionner de substances révélatrices toutes graisses ayant subi une manipulation qui facilite leur incorporation ou qui rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre?

2o. Faut-il n'accepter à l'importation que des beurres controlés, portant l'estampille des pays producteurs?

---

[1]) „Het is wenschelijk dat in de wetgevingen der verschillende landen gelijkvormige maatregelen worden vastgelegd: 1e. om boter van margarine te onderscheiden; 2e. om de bereiding van boter van die van margarine te scheiden; 3e. om een afdoende centrale contrôle op de bereiding en den verkoop van boter en van margarine in te stellen".

[2]) „De toevoeging van herkenningsmiddelen aan margarine is een doeltreffend middel ter onderdrukking van bedrog, op voorwaarde dat de landen welke dit stelsel aanvaarden:

1e. den verkoop verbieden van boter welke niet een minimum vluchtig vetzuurgetal aanwijst, te bepalen door deskundige commissies;

2e. den invoer verbieden van boter welke geen duidelijke bewijzen van zuiverheid draagt, in het bijzonder het contrôlemerk".

3o. Doit-on prohiber complètement l'importation pour les beurres provenant des pays n'ayant édicté aucune de ces deux dispositions?" [1])

Deze vragen wenschte de heer Maenhaut aldus te beantwoorden:

1o. „Nulle prohibition à l'égard des pays ayant adopté l'obligation d'additionner de substances révélatrices toutes graisses ayant subi une manipulation qui facilite leur incorporation au beurre ou qui rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre.

2o. Prohibition de tout beurre non revêtu de l'estampille de l'Etat à l'égard des nations n'ayant admis des mesures efficaces à l'intérieur pour garantir à l'exportation la pureté des beurres par le certificat d'origine.

3o. Prohibition complète à l' égard des nations n'ayant édicté aucune mesure de garantie contre la fraude". [2])

De heeren Desoutter, Ripert, Guérault, Hachet en Lavril (Frankrijk) stelden voor:

„Considérant qu'il est impossible de constater la présence de la margarine et autres corps gras, tant dans le beurre que dans le fromage, sans l'introduction préalable d'une matière révélatrice, autant que possible colorante, le Congrès émet le vœu:

1o. Que la loi impose aux fabricants de margarine l'introduction d'une matière révélatrice étrangère et colorante dans leurs produits;

2o. Que des stations de contrôle soient établies pour exercer une rigoureuse surveillance pour l'observation de toutes prescriptions légales". [3])

[1]) 1e. „Moet men den invoer beletten van boter, afkomstig van landen welke geen verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen hebben voorgeschreven aan alle vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hen geschikt maakt om er boter mede te vermengen of welker aanwezigheid in boter moeilijk is vast te stellen?

2e. Moet men ter invoer slechts boter toelaten die het merk draagt van het land van bereiding?

3e. Moet men den invoer van boter, afkomstig van landen welke geen van deze beide regelingen hebben getroffen, volkomen verbieden?"

[2]) 1e. „Geen verbod ten aanzien van landen welke de verplichte toevoeging hebben voorgeschreven van herkenningsmiddelen aan alle vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hen geschikt maakt om er boter mede te vermengen of welker aanwezigheid in boter moeilijk is vast te stellen.

2e. Ten aanzien van landen welke zelf doeltreffende maatregelen hebben genomen om de zuiverheid van de uitgevoerde boter door een bewijs van herkomst te waarborgen, een verbod van alle boter die van het rijksmerk niet is voorzien.

3e. Algeheel verbod ten aanzien van de landen die geen enkele maatregel ter voorkoming van bedrog hebben voorgeschreven".

[3]) „Gezien het feit dat het onmogelijk is de aanwezigheid van margarine en andere vetstoffen, hetzij in boter, hetzij in kaas vast te stellen, zonder voorafgaande toevoeging van een herkenningsmiddel of kleurstof, spreekt het congres den wensch uit:

1e. dat de wet de margarine-fabrikanten verplicht tot het toevoegen van een bijzonder en kleurend herkenningsmiddel aan hun producenten;

De heer B o n n (Frankrijk) had een resolutie opgesteld welke luidde:

„Pour les pays possédant des institutions de contrôle, l'addition de substances révélatrices peut être considérée comme utile, mais non indispensable". [1])

De heer G i r o u x, landbouwkundig ingenieur, deed mede uit naam van verschillende zijner collega's het volgende voorstel:

Le deuxième Congrès Internationale de Laiterie,

Considérant que la science est encore impuissante à reconnaître l'addition en faible quantité de la margarine au beurre;

Considérant que le fait d"additionner des substances révélatrices aux graisses ayant subi une manipulation qui facilite leur incorporation au beurre ou rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre, ne peut nuire en aucune façon au commerce général des beurres des Pays-Bas;

Considérant que cette addition constitue le moyen le plus sûr de déceler la présence de la margarine dans le beurre,

Emet le vœu:

1o. Que les nations ayant adopté l'obligation d'additionner les graisses de substances révélatrices doivent prohiber l'importation des beurres provenant des pays n'ayant pas édicté cette mesure;

2o. Que toutes les nations, et, en particulier, la France, à l'exemple de l'admirable organisation du contrôle de Hollande, créent elles-mêmes des stations de contrôle pour surveiller la vente de toutes les matières grasses, et donner ainsi des garanties à leurs producteurs". [2])

2e. dat contrôlestations opgericht worden, teneinde een streng toezicht op de nakoming van wettelijke voorschriften uit te oefenen".

[1]) „Voor de landen welke contrôle-instellingen bezitten, kan de toevoeging van herkenningsmiddelen als nuttig beschouwd worden, maar niet als onontbeerlijk".

[2]) „Het tweede internationale zuivelcongres,

Overwegende dat de wetenschap nog onmachtig is om de toevoeging van een kleine hoeveelheid margarine aan boter vast te stellen;

Overwegende dat de toevoeging van herkenningsmiddelen aan vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hen geschikt maakt om er boter mede te vervalschen of welker aanwezigheid in de boter moeilijk is vast te stellen, op geen enkele wijze den handel in Nederlandsche boter benadeelt;

Overwegende dat deze toevoeging het zekerste middel is om de aanwezigheid van margarine in boter aan te toonen,

Spreekt den wensch uit:

1e. dat de landen welke de verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan vetten hebben voorgeschreven, zich verplichten tot het verbieden van den invoer van boter, afkomstig van landen welke dezen maatregel niet hebben genomen;

2e. dat alle landen, en in het bijzonder Frankrijk, op het voorbeeld van de prachtige organisatie van de contrôle in Nederland, zelf contrôlestations in het leven roepen, teneinde den verkoop van alle vetstoffen onder toezicht te stellen en aldus waarborgen aan hun bereiders (bedoeld zal wel zijn afnemers, acheteurs) te geven".

Ten slotte maken wij nog melding van den wensch van den heer Marsais (Frankrijk), luidende:

„Le Congrès, après avoir entendu l'exposé des méthodes appliquées dans les divers pays, en ce qui concerne la répression de la fraude, et constatant les efforts unanimes faits en ce sens, émet le vœu:

1o. Qu'il y a lieu d'encourager le contrôle dans tout les pays, après fixation des méthodes d'analyses acceptées par tous les Etats;

2o. Toutefois, il est entendu que ce contrôle ne saurait dispenser les divers Etats de l'obligation d'additionner de matières révélatrices les corps gras quelconques susceptibles d'entrer en fraude dans le mélange du beurre". [1])

Van deze voor onze botercontrôle meer of minder gunstig of ongunstig luidende voorstellen werd dat van den heer Maenhaut aangenomen, met uitzondering evenwel van het tweede gedeelte. Aan deze resolutie werd op voorstel van dr. Ricard toegevoegd de motie van den heer Ripert (zie blz. 232), waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken van de oprichting van contrôlestations als een extra voorzorg tegen bedrog. Bedoelde wensch, welke met algemeene stemmen werd aangenomen, luidde:

„que des stations de contrôle soient établies pour exercer une rigoureuse surveillance pour l'observation de toutes les prescriptions légales". [2])

Door het aannemen van dit voorstel behoefde de gedachtenwisseling over de vraag: „Les stations de contrôle au point de vue légal", niet langdurig meer te zijn. Zij werd tegelijk met de kwestie van het watergehalte in de boter behandeld. Met het doel om het vochtgehalte officiëel te doen vaststellen, bracht de heer L. Cornet, lid van het Fransche huis van afgevaardigden en voorzitter van de onder-afdeeling „Législation" op het congres, de volgende bepaling ter sprake, zooals men ook in de Fransche wet dacht vast te leggen:

„Les règlements d'administration publique devront statuer sur le choix, la proportion et le mode d'introduction des substances additionelles prescrites par la loi française, ainsi que sur la proportion maxima d'eau ou de

---

[1]) „Het congres, de uiteenzetting van de toegepaste methoden in de verschillende landen ter onderdrukking van het bedrog genomen, gehoord en van de gelijksoortige pogingen in die richting kennis genomen hebbende, spreekt den wensch uit:

1e. Dat het wenschelijk is, de contrôle in alle landen aan te moedigen, nadat de methoden van onderzoek van alle staten zijn vastgelegd;

2e. Evenwel is het duidelijk dat deze contrôle de verschillende staten niet mag ontslaan van de verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan alle vetstoffen welke geschikt zijn om er boter mede te vervalschen".

[2]) „dat contrôlestations worden opgericht, teneinde een streng toezicht op de nakoming van alle wettelijke voorschriften uit te oefenen".

liquide aqueux que pourra contenir le beurre lors de son exposition de sa mise en vente ou en dèpôt, et de sa vente dans un lieu quelconque". [1])

Dit voorstel werd door het congres overgenomen en met algemeene stemmen aangenomen, terwijl de heer Michiels van Kessenich er voor zorgde, dat in het proces-verbaal werd vastgelegd dat Nederland met zijn contrôlestelsel hierin reeds had voorzien.

Samengevat, nam het tweede internationale zuivelcongres met betrekking tot de boter de volgende moties aan:

1o. *Nulle prohibition à l'importation à l'égard des nations ayant édicté l'obligation d'additionner de substances révélatrices toutes graisses ayant subi une manipulation qui facilite leur incorporation au beurre, ou qui rende difficile la constatation de leur présence dans le beurre.*

2o. *Prohibition complète à l'égard des nations n'ayant édicté aucune mesure de garantie contre la fraude.*

3o. *Que des stations de contrôle soient établies pour surveiller rigoureusement l'observation de toutes les prescriptions légales.*

4o. *Que la mise en vente de laits, beurres, margarine, dans lesquels se trouvent, en aussi minime quantité que ce soit, les produits conservateurs déclarés nuisibles par les comités d'hygiène, soit interdite et soumise à des pénalités;*

5o. *Qu'un maximum unique soit établi d'un commun accord entre tous les Gouvernements pour la teneur en eau du beurre.*

Des règlements d'administration publique devront statuer sur le choix, la proportion et le mode d'introduction des substances additionnelles prescrites par la loi française, ainsi que sur la proportion maxima d'eau ou de liquide aqueux que pourra contenir le beurre lors de son exposition, de sa mise en vente ou en dépôt, et de sa vente dans un lieu quelconque. [2])

---

[1]) „De officiëele voorschriften, moeten de keuze, de verhouding en de wijze van toevoeging van de door de Fransche wet bepaalde herkenningsmiddelen vaststellen, evenals de hoeveelheid water of waterachtige vloeistof, welke de boter zal mogen bevatten op het oogenblik dat men haar aflevert, in den handel brengt, bewaart en verkoopt, op welke plaats dan ook".

[2]) 1e. „Geen verbod van invoer ten aanzien van de landen die de verplichte toevoeging hebben voorgeschreven van herkenningsmiddelen aan alle vetten welke een behandeling hebben ondergaan die hen geschikt maakt om ze met boter te vermengen of welker aanwezigheid in boter moeilijk is vast te stellen.

2e. Algeheel verbod ten aanzien van de landen die geen enkele maatregel ter voorkoming van bedrog hebben genomen.

3e. Dat er contrôlestations worden opgericht, teneinde op de nakoming van alle wettelijke voorschriften streng toe te zien.

4e. Dat het in den handel brengen van melk, boter, margarine, waarin zich, in welke kleine hoeveelheid dan ook, door de gezondheidsraden schadelijk verklaarde conserveermiddelen bevinden, worde verboden en strafbaar gesteld.

5e. Dat in onderling overleg tusschen alle regeeringen eenzelfde maximum ten aanzien van het watergehalte in boter worde vastgesteld.

Voorts was het congres van oordeel:

1o. *Qu'une législation sur les expertises condradictoires soit adoptée.*

2o. *Que les experts judiciaires agissent toujours avec la plus grande prudence et ne déposent leurs conclusions qu'après avoir vérifié qu'elles sont rigoureusement exactes.*

3o. *Qu'il soit crée un enseignement de chimie légale à l'usage des Etudiants des Ecoles de droit, et que l'on introduise dans les programmes des examens et concours de droit les notions scientifiques et techniques indispensables à ceux qui sont appelés à discuter et à connaître judiciairement des poursuites et des jugements touchant à l'industrie laitière".* [1])

De strekking van deze drie wenschen is duidelijk; het congres begreep het groote belang van eenheid in de methoden van onderzoek en van het aanstellen van ter zake kundige rechters, die niet door handige advocaten op een dwaalspoor waren te brengen.

Uit de aangenomen moties blijkt dat men in het algemeen veel gunstiger voor onze botercontrôle gestemd was dan op het congres te Brussel (zie blz. 218 en 219), al mocht het dan ook nog niet gelukken aan de Nederlandsche inzichten inzake het bestrijden van knoeierijen in den boterhandel de overwinning te bezorgen. Dat de stemming op het congres te Parijs reeds zoo zeer in ons voordeel veranderd was, moet, zooals we boven opmerkten, naast de uitnemende verdediging van onze belangen door onze afgevaardigden en de reklame gevoerd voor onze contrôle in het algemeen, ook worden toegeschreven aan den steun welke wij van enkele vooraanstaande buitenlandsche zuiveldeskundigen mochten ontvangen. Hun woord legde te meer gewicht in de schaal, daar zij veelal personen waren van naam, leiding hadden gegeven of gaven aan het congres en zelfs dikwijls tot de felste tegenstanders

---

De officiëele voorschriften moeten de keuze, de verhouding en de wijze van toevoeging van de door de Fransche wet bepaalde herkenningsmiddelen vaststellen, evenals de hoeveelheid water of waterachtige vloeistof, welke de boter zal mogen bevatten op het oogenblik dat men haar aflevert, in den handel brengt, bewaart en verkoopt, op welke plaats dan ook".

[1]) 1e. „Dat de wet de gevallen van geschil in het deskundig onderzoek regele.

2e. Dat de rechtelijke deskundigen steeds met de grootste voorzichtigheid handelen en hun besluiten slechts dan openbaar maken, nadat uitgemaakt is dat ze volkomen juist zijn.

3e. Dat er onderricht in de gerechtelijke scheikunde ten behoeve van studeerenden in de rechten worde tot stand gebracht en dat men in de programma's van de examens in de rechten opneemt, dat de wetenschappelijke en technische beginselen onmisbaar zijn voor hen die geroepen zijn, gerechtelijk te beslissen en te onderscheiden inzake vervolgingen en vonnissen in verband met de zuivelnijverheid".

van onze botercontrôle hadden behoord. Hetgeen deze heeren opmerkten, moest dus wel indruk maken.

Hun steun kwam ons uitstekend te pas, want vele leden waren allerminst op onze hand, zooals uit de teekenen van instemming welke bijvoorbeeld de rede van den heer Schoonjans mocht ondervinden, wel is af te leiden. Hetgeen op het congres door sommige deskundigen ten gunste van onze botercontrôle werd opgemerkt, komt ons met het oog, zoowel op degenen die nog steeds meenen dat ons contrôlestelsel zooveel aandacht niet waard is, als op de weifelende houding die zelfs sommige aangeslotenen ten aanzien van de noodzakelijkheid van het bestaan eener contrôle aan den dag te leggen, zóó belangrijk voor, dat wij er het een en ander van zullen vermelden.

De heer Bonn bijvoorbeeld, een van onze groote tegenstanders te Brussel, deelde mede dat hij bekeerd was geworden tot een „partisan aussi convaincu que possible de l'institution des stations de contrôle". [1]) Voor landen in het bezit van een dergelijk stelsel, achtte hij het „dénaturer" der margarine overbodig.

Een andere krachtige steun voor onze zienswijze vormde de verklaring van den heer Collard Bovy, den algemeenen secretaris van het Brusselsche congres. In 1903 eveneens nog tegenstander van ons contrôlesysteem, schreef hij twee jaren later volgens een der leden van het congres te Parijs:

> „J'étais d'abord partisan d'autres mesures. Depuis lors, la Hollande a donné à ses institutions de contrôle une organisation si remarquable et un fonctionnement si régulier qu'il n'y a pas de doute que le présent Congrès reconnaîtra que ce système est celui de l'avenir, et qu'il mérite, mieux que n'importe quel autre, d'appeler l'estime en l'attention". [2])

Eveneens verdienen de volgende woorden van dr. Ricard alle aandacht:

> „J'ai été mis en cause par plusieurs d'entre vous au sujet des stations de contrôle en Hollande, et je n'éprouve aucune hésitation à déclarer que mon opinion est bien en rapport avec celle exprimée par M. Bonn dans son rapport. Les Hollandais ont fait œuvre de bonne foi, nous devons le reconnaître; leurs intentions sont loyales et leur institution, très complexe au premier abord, est, en réalité, très simple et efficace.

[1]) (tot zulk een) „overtuigd voorstander van de instelling der contrôlestations als maar mogelijk was".

[2]) „Ik was aanvankelijk (bijv. op het congres te Brussel) voorstander van andere maatregelen. Sedert dien tijd heeft Nederland aan zijn contrôle-instellingen zulk een opmerkelijke organisatie en zulk een regelmatigen gang van zaken verbonden, dat er geen twijfel meer is of het huidige congres (dat te Parijs dus) zal erkennen dat dit stelsel, dat van de toekomst is en dat het, meer dan welk ander ook de achting en de aandacht waard is".

En toute sincérité, et en mon nom personnel, je dois dire que j'ai la certitude complète que le contrôle hollandais est sérieusement fait". [1])

Met betrekking tot het feit dat de Nederlandsche botercontrôle ook een maximum watergehalte garandeerde, merkte hij op:

„C'est une preuve de plus, je tiens à le constater, après les affirmations qui se sont produites ces jours derniers, que le contrôle hollandais est fait d'une façon loyale. Je me répète, c'est possible, mais c'est pour moi un devoir de conscience, car j'ai vu combien le service du contrôle hollandais apportait, dans son œuvre de probité commerciale et de loyauté". [2])

Ook de heer Harald Faber, de Deensche gedelegeerde en landbouw-consulent van Denemarken te Londen, bleek een voorstander van de botercontrôle in het algemeen, al stond hij niet een organisatie geheel gelijk aan de Nederlandsche voor. En zoo waren er meer.

Ten slotte brengen wij in herinnering hetgeen de officiëele Belgische afgevaardigde, de heer André, met betrekking tot onze botercontrôle opmerkte (zie blz. 166), waarbij vooral zijn mededeeling betreffende het oordeel van de Belgische regeering inzake ons contrôlestelsel van groote beteekenis moet worden geacht.

Waar nu reeds betrekkelijk korten tijd na het in werking treden van onze botercontrôle onder rijkstoezicht zoo vele buitenlandsche zuiveldeskundigen, waaronder kopstukken en personen van invloed, geheel van meening veranderd en tot bewonderaars van onze organisatie tegen de knoeierijen in den boterhandel bekeerd waren, daar kon het wel haast niet anders of na nog bijna volle twee jaren moesten onze inzichten algemeen ingang hebben gevonden.

Daartoe heeft zeker ook niet weinig bijgedragen de houding van Nederlandsche deskundigen voor buitenlandsche rechtbanken.

---

[1]) „Ik ben door verschillende van U, terzake van de contrôlestations in Nederland ondervraagd en ik aarzel geen oogenblik te verklaren dat mijn meening in overeenstemming is met die van den heer Bonn in zijn rapport. De Hollanders hebben betrouwbaar werk verricht, wij moeten dat erkennen; hun bedoelingen zijn oprecht en hun instelling, hoewel op het eerste gezicht ingewikkeld, is in werkelijkheid zeer eenvoudig en doeltreffend.

In allen ernst, en geheel voor mijn rekening, moet ik zeggen dat ik de volkomen zekerheid heb dat de Nederlandsche contrôle nauwgezet wordt uitgeoefend".

[2]) „Het is een bewijs te meer, ik stel er prijs op het te zeggen na de verzekeringen die de laatste dagen zijn gegeven, dat de Nederlandsche contrôle op een deugdelijke wijze wordt uitgeoefend. Ik verval in herhaling, dat is mogelijk, maar het is voor mij een gewetenszaak, want ik heb gezien hoezeer de Nederlandsche contrôledienst doortrokken is van goede trouw en oprechtheid".

Onze officiëele vertegenwoordigers toch verleenden bij de processen, aan den buitenlandschen rechter allen steun, teneinde de Nederlandsche botervervalschers te ontmaskeren. Dit optreden was dus geheel tegengesteld aan dat, hetwelk men zoo langen tijd van zekere Nederlandsche advocaten was gewend geweest, die immers juist altijd hadden getracht, de aangeklaagden van hetgeen hun was ten laste gelegd, vrij te spreken, ook al wisten zij heel goed, met knoeiers te doen te hebben. In dit verband verdient met name het optreden van dr. Swaving vermelding, die eveneens op verschillende boterprocessen, o.a. te Turnhout, Hull en Edinborough tegen de knoeiers getuigde en in Frankrijk valsche beschuldigingen, welke inzake de goede werking van onze botercontrôle, zelfs door overheidspersonen en mannen van naam waren ingebracht, wist te ontzenuwen.

Het gevolg van een en ander was dat in onze toenmaals voornaamste afzetgebieden voor boter, Duitschland, Groot-Britannië, België en Frankrijk, de officiëele deskundigen en ook de betrokken departementale ambtenaren meer en meer doordrongen werden van de waarde onzer controle (zie ook blz. 295). Op het derde internationale zuivelcongres te Scheveningen werd onze botercontrôle door de buitenlandsche deskundigen dan ook als volkomen doeltreffend erkend.

Dit congres, dat van 15—20 September 1907 gehouden werd, was georganiseerd door het *Nederlandsche Nationale Comité* van de *Fédération Internationale de Laiterie*. Als voorzitter trad op professor dr. H. P. Wijsman en als algemeen secretaris dr. A. J. Swaving. Voorts treft men op dit congres weer grootendeels dezelfde personen aan als op de beide andere internationale samenkomsten.

Zeer velen deden van hun belangstelling blijken; er waren niet minder dan 21 natiën vertegenwoordigd, [1]) terwijl 26 zuivel- en landbouwvereenigingen afgevaardigden hadden gezonden. In totaal telde het congres ruim 900 leden, waarvan ongeveer 500 vreemdelingen en 400 landgenooten.

De vergadering op den 19den September, waarop de botercontrôle werd besproken, stond onder leiding van mr. J. C. de Marez-Oyens, oud-Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en werd door 239 leden bijgewoond.

De eerste spreker die het woord voerde, was de reeds meermalen genoemde heer Collard Bovy. Deze bracht in herinnering dat hij eerst een tegenstander van de Nederlandsche

[1]) Blijkbaar werd het Britsche rijk hierbij als één geteld.

Aan deze verklaring wenschte de heer F a b e r toe te voegen de woorden:

„et qui ne porte pas une marque indiquant que le produit a été soumis à telle inspection". [1])

Op voorstel van de Engelschen werden deze beide verklaringen van elkaar gescheiden, waarna het congres een en ander in haar handelingen vastlegde.

De heer A. E. B a l l e i n e, verbonden aan het Ministerie van Landbouw en Visscherij te Londen, verklaarde nog dat, hoewel de Engelsche delegatie als particulier op het congres vertegenwoordigd was, de Britsche regeering zeer veel belang stelde in de te nemen besluiten.

In 1901 had een parlementaire commissie om de vaststelling van een minimum R.M.-getal van 24, om de „dénaturation" van de margarine en in de derde plaats om een internationale regeling verzocht. Aan de eerste twee wenschen had de regeering geen gevolg gegeven, terwijl zij in de derde veel belang stelde.

Voorts nam het congres in overweging de motie van den heer C. J. H o f f e r, zuivelconsulent te Praag, luidende:

„Au point de vue de la réglementation du commerce des beurres (qui est une question internationale), il importe d'exprimer et de formuler en une définition originale le sens et la signification du mot „beurre" d'une façon tout-à-fait exacte.

Le beurre est la graisse nutritive, d'origine exclusivement animale, obtenue par le barattage du lait de vache.

L'emploi du mot beurre pour les graisses nutritives d'une autre origine doit être prohibé par la loi". [2])

Met betrekking tot de eenheid in de methoden van onderzoek werd het volgende vastgelegd:

„Le congrès, adoptant le principe de l'unification des méthodes d'analyse chimique du lait et de ses produits, recommande à tous les pays d'adopter

---

[1]) „en die niet een merk draagt, hetwelk aangeeft dat het product aan een dergelijk toezicht is onderworpen geweest".

[2]) „Vanuit een oogpunt van de regeling van den boterhandel (welke een internationale zaak is), is het van belang in een oorspronkelijke omschrijving den zin en de beteekenis van het woord „boter" op een volkomen nauwkeurige wijze uit te drukken en te formuleeren.

Boter is het voedingsvet dat uitsluitend van dierlijken oorsprong is en verkregen door het karnen van koemelk.

Het gebruik van het woord boter voor spijsvetten van een andere afkomst, behoort door de wet te zijn verboden".

la méthode Leffmann-Beam pour la détermination de l'indice Reichert-Meissl du beurre". [1])

De voornaamste kwestie ook op dit congres was echter de vraag, of het gewenscht was, den invoer van boter voorzien van een contrôlemerk, zooals Nederland dat op het product aanbracht, te weigeren.

Over dit vraagpunt behoefde, zooals te begrijpen is, thans niet meer gestreden te worden en met algemeene stemmen nam het congres dan ook de voorstellen van de heeren Collard Bovy en Berger aan, luidende:

„Le Congrès émet le vœu que les nations représentées au Congrès prohibent l'entrée:

1o. *des beurres provenant des pays qui n'auront pas adopté l'obligation d'additionner toutes les graisses susceptibles d'être mélangées au beurre de substances révélatrices ou qui ne prossèderont pas une organisation efficace de contrôle de la pureté des beurres;*

2o. *des beurres non munis de la marque de contrôle qui proviennent de pays possédant une organisation efficace de contrôle de la pureté des beurres".* [2])

Met deze uitspraak van de internationale zuivelwereld was het doel, waarvoor men zoo lang had gestreden, bereikt.

---

[1]) „Het congres dat het beginsel van eenheid in de methoden van scheikundig onderzoek van melk en haar producten overneemt, beveelt alle landen aan, de methode van Leffmann-Beam voor de bepaling van het Reichert-Meissl-getal van boter toe te passen".

[2]) „Het congres spreekt den wensch uit dat de op het congres vertegenwoordigde landen den invoer verbieden:

1e. van boter, afkomstig van landen die niet de verplichte toevoeging van herkenningsmiddelen aan alle vetten welke geschikt zijn om er boter mede te vervalschen, hebben voorgeschreven of die geen doeltreffende contrôle-organisatie met betrekking tot de zuiverheid der boters bezitten.

2e. van boters, niet voorzien van het contrôlemerk, die afkomstig zijn van landen welke een doeltreffende contrôle-organisatie met betrekking tot de zuiverheid der boter bezitten".

HOOFDSTUK VIII.

De boterwet van 1908.

In het begin van hoofdstuk VI (zie blz. 110 e.v.) hebben wij reeds gezien om welke redenen de boterwet van 1900, hoewel deze de botervervalschingen aanzienlijk beperkte, niet bij machte was aan die vervalschingen geheel een einde te maken, een omstandigheid welke, het zij hier terloops opgemerkt, de oprichting van de botercontrôlestations zeker niet weinig in de hand heeft gewerkt. Maar, hoewel de botercontrôle al spoedig aan de verwachtingen bleek te beantwoorden, dit gunstige resultaat ontsloeg de regeering toch niet van de verplichting — ook al steunde zij de contrôle op velerlei wijzen — eveneens langs wettelijken weg het economisch belang, door de contrôle zoo zeer gebaat, te blijven bevorderen. Daarbij kwam dat op het congres te Parijs gebleken was dat de meeste buitenlandsche deskundigen in ons botercontrôlestelsel nog niet het juiste middel zagen om bedrog in den boterhandel op het buitenland te voorkomen (zie blz. 226 e.v.). Om die reden had de Directeur-Generaal van den Landbouw den minister bewogen tot het indienen van een wetsontwerp, waarin de regeering blijk zou geven, niet voor zeer scherpe maatregelen terug te deinzen. Als gevolg van een en ander diende de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, J. D. V e e g e n s, bij Koninklijke boodschap van 31 October 1906 een wetsontwerp in ter aanvulling en wijziging van de wet van 9 Juli 1900 (Stbl. no. 112). Daarnaast liet de regeering evenwel niet na de propaganda voor de botercontrôle voort te zetten.

De levensloop van het wetsontwerp is niet voorspoedig geweest. De eerste hand was er feitelijk reeds aan gelegd door minister d e M a r e z O y e n s in 1905. Daarna nam, zooals gezegd, Minister V e e g e n s het beschermheerschap van het ontwerp op zich, terwijl ten slotte minister A. S. T a l m a met de verdediging er van werd belast. Eerst in 1908 werd het ontwerp tot wet verheven. Intusschen maakte het in 1907 en in 1908 een kabinetscrisis mede, terwijl tevens op een nieuw internationaal zuivelcongres, n.l.

op dat te Scheveningen in 1907 (zie blz. 239 e.v.), van een geheel andere stemming jegens onze botercontrôle blijk werd gegeven.

De veranderde houding van de buitenlandsche deskundigen inzake ons botercontrôlestelsel geeft aanleiding tot de vraag of onder deze omstandigheden de indiening van een nieuw wetsontwerp ter bestrijding van knoeierijen in den boterhandel nog wel noodzakelijk, of althans dringend was. Blijkens mededeeling van minister T a l m a, gedaan tijdens de openbare beraadslagingen over het wetsontwerp op 19 Maart 1908 was dit wel degelijk het geval. Op het congres te Scheveningen vormde het ingediende wetsontwerp voor onze vertegenwoordigers een der sterkste elementen bij de onderhandelingen, omdat er uit bleek dat de Nederlandsche regeering het voornemen had, scherpe bepalingen wet te laten worden. Rekening houdende met dit feit, is het te begrijpen dat de minister van meening was dat het een vreemden indruk moest maken op het buitenland, indien de regeering na afloop van het congres het wetsontwerp weer zou intrekken.

Het voorloopig verslag van de commissie van rapporteurs werd eerst op 8 Mei 1907 uitgebracht. Uit dit verslag blijkt dat men algemeen met de strekking accoord ging, maar ten aanzien van enkele artikelen op verandering of aanvulling aandrong. Het ontwerp werd daarop door minister V e e g e n s gewijzigd en in de memorie van antwoord, ingezonden bij brief van 22 October 1907, opnieuw toegelicht. De commissie van rapporteurs achtte toen het gewijzigd ontwerp van wet voor de openbare beraadslaging genoegzaam voorbereid. De regeering bracht daarop enkele wijzigingen aan en van 19—20 Maart 1908 kwam het aldus nader gewijzigd ontwerp van wet in de Tweede Kamer, alwaar het door minister T a l m a op schitterende wijze verdedigd werd. Op den 8sten April werd het wetsontwerp door dit college van volksvertegenwoordigers zonder hoofdelijke stemming aangenomen, een voorbeeld door de Eerste Kamer na een vrij korte behandeling, den 8sten Juli gevolgd. Den 10den September 1908 volgde de afkondiging bij Koninklijk besluit van 13 Augustus, staatsblad no. 285.

Bij de bespreking van hetgeen er bij de behandeling van het ontwerp is gezegd en geschreven, zal blijken dat ten deele geen nieuwe gezichtspunten met betrekking tot de grondslagen waarop de boterwet berust, werden geopend. Volledigheidshalve maken wij echter, zij het in het kort, ook melding van die aangelegenheden, welke reeds eerder naar aanleiding van het onderwerp zijn ter sprake gebracht. Tevens wordt zoodoende bereikt, dat het onderlinge verband niet verloren gaat.

In de memorie van toelichting deelde de minister mede dat een verscherping van de wet van 1900 noodzakelijk geworden was, omdat onder deze de boter-inspectiedienst niet bij machte was den uitvoer van vervalschte waar te weren.

De wet van 1900 toch laat het bereiden van z.g. melanges, mengsels van boter met margarine of met andere vetten, geheel ongemoeid. Dit nu zou allerminst een bezwaar zijn, indien de scheikunde in staat was om in elk voorkomend geval te kunnen aanwijzen of men met boter dan wel met zulk een mengsel te doen heeft. Een verplichte sesamatie komt, zooals we reeds meedeelden (zie blz. 149 e.v. en blz. 201 e.v.) aan die moeilijkheid niet tegemoet: boter is behalve met margarine, ook met andere vetten te vervalschen, waartoe de maatregel zich uit den aard der zaak niet zou kunnen uitstrekken. Een toezicht op het gebruik van al deze vetten zou verder het gevolg moeten zijn, waardoor niet alleen de margarine-nijverheid, maar ook andere industrieën onder de contrôle zouden vallen, hetgeen, zooals we reeds elders uitvoerig betoogden, onoverkomelijke bezwaren en buitengewoon hooge kosten met zich zou meebrengen (zie blz. 152, 153 en 202).

In plaats van een verplichte sesamatie voor te schrijven, moest de regeering dus een anderen weg inslaan en, zich aanpassende aan de bestaande toestanden, voortbouwen op hetgeen in de praktijk reeds goede resultaten had opgeleverd.

De minister meende daarom in de eerste plaats de fabrikanten van margarine aan een toezicht te moeten onderwerpen en aan het product dat zij bereiden, voor zoover dat het gehalte aan boter betreft, zoodanige eischen te moeten stellen, dat er geen twijfel meer kon bestaan dat men met margarine te doen had.

In verband daarmede was het noodig een maximum percentage boter vast te stellen, waarmede de margarine mocht worden vermengd. Deze eisch is vastgelegd in artikel I, 1b van het wetsontwerp. De aldaar bepaalde grens (een R.W.-getal, hooger dan 10) komt overeen met een botertoevoeging van ongeveer 30%. Hoe arm boter ook aan vluchtige vetzuren kan zijn, zij titreert altijd nog hooger dan dit mengsel, zoodat de scheikundige niet in twijfel behoeft te zijn (zie echter ook blz. 263 e.v.).

Tot meerderen waarborg voor een trouwe naleving van dit artikel en voor het daarmede gepaard gaande toezicht, achtte de minister het zeer wenschelijk dat er van rijkswege registers zouden worden gehouden vermeldende de namen van degenen die hier te lande margarine bereiden (zie art. 1c).

In de tweede plaats vond de regeering het noodig, ook de boterbereiders onder toezicht te plaatsen. Wie boter bereidt, heeft geen margarine of andere vetten noodig welke boter kunnen vervangen. Het voorradig hebben van zulke vetten in boterbereidplaatsen is dus te verbieden en strafbaar te stellen (zie art. III, 2a). Bij gelijktijdige bereiding van boter en margarine zullen de beide fabrikaties steeds streng van elkaar gescheiden moeten zijn (zie art. 2b, 3de lid), terwijl bovendien in dit geval de boterbereiding aan een voortdurend toezicht van rijkswege moet worden onderworpen; de kosten daarvan zullen moeten komen ten laste van den producent (zie art. 2b, 1ste en 2de lid). De genoemde registratie zal zich ook hebben uit te strekken tot de fabrikatie van boter en margarine (zie art. 1c). Mocht een fabrikant, ter besparing van de aan het doorloopende toezicht verbonden kosten, zich alléén opgeven als boterbereider, dan zal hij strafbaar zijn wegens het ook aanwezig hebben van margarine (zie art. 2a) en mocht hij zich uitsluitend als margarinebereider opgeven, dan zal hij, zoodra hij boter aflevert of verzendt, ja reeds in het geval in zijn fabriek ter aflevering gereed staande boter wordt aangetroffen, eveneens strafbaar zijn (zie art. 1e). In beide gevallen zal hij dan tevens de straf beloopen die in de artikelen 10c en 11 worden gesteld voor het doen van onvolledige opgaven.

In de tweede plaats wenschte de regeering een einde te maken aan de vervalschingen van boter met andere stoffen dan vetten, zooals kaasstof en vooral water. De toevoeging van zulke „nietvetten" kan in sterke mate worden tegengegaan door in de wet te bepalen dat boter een minimum vetgehalte moet bevatten, vast te stellen bij Koninklijk besluit (zie art. 1a). Deze laatste bepaling laat de mogelijkheid open, ook zonder wetswijziging tot verhooging van de minimum grens over te gaan, waarop, naar men meende in verband met de verbetering in de bereidingswijze, veel kans bestond. Overeenkomstig de meening van deskundigen werd het percentage vet dat boter minstens moet bevatten, op 80 gesteld.

In zijn nadere toelichting op artikel 1b zette de minister uiteen, waarom in dit artikel, in tegenstelling met artikel 1a, wel een bepaald getal is vastgesteld. De reden daarvan is, dat de scheikundige, tengevolge van de wisselende hoeveelheid vluchtige vetzuren in boter, nooit met volkomen zekerheid kan bepalen, hoeveel boter in een mengsel aanwezig is. Dit onvermogen zou den knoeiers en hun pleitbezorgers een machtig wapen in de hand geven, indien in de wet niet een verzadigingscijfer der vluchtige vet-

zuren werd vastgesteld. Deze opneming strekt ook tot meerdere zekerheid voor de margarine-bereiders, dat het hun geoorloofd zal blijven, mengsels te maken die een voldoende hoeveelheid boter bevatten.

De bepaling van artikel 1c., dat de aangifte van het bedrijf bij het hoofd der gemeente moet geschieden, maakt de kans dat zij wordt verzuimd, zeer klein. Bovendien zal de bijzondere inspectiedienst niet in gebreke blijven, eventueel verzuim op te sporen, hetgeen haar niet moeilijk zal vallen.

Artikel 1d schept de gelegenheid tot het maken van bepalingen met het oog op de aangifte welke dient te geschieden bij verplaatsing van het bedrijf, uitbreiding of inkrimping der lokaliteiten, verbouwing enz., alsmede bij geheele of gedeeltelijke opheffing van het bedrijf. Want de registers zullen steeds zóó behooren te zijn, dat zij den toestand van het oogenblik in allen deele juist weergeven. Wilde men dit alles in de wet regelen, dan zou deze te veel in bijzonderheden moeten afdalen, terwijl men dan ook gevaar zou loopen, iets te vergeten.

In artikel 1e wordt verboden uit bereidplaatsen van margarine, boter te vervoeren. In verband met artikel 1b kan men daardoor op eenvoudige wijze alle fraude onmogelijk maken. Alle margarine welke de fabriek van den margarine-bereider uitgaat, moet als zoodanig zijn aangeduid (zie art. 2 van de boterwet van 1900) en mag dus niet hooger triteeren dan 10. De uitzondering in dit artikel ten aanzien van het verzenden of het ter verzending in opslag hebben, is gemaakt met het oog op de mogelijkheid dat een margerine-bereider boter ontvangt, die bijvoorbeeld niet voldoet aan het voorschrift, vervat in artikel 1a, een te laag vetgehalte heeft dus, dan wel niet geschikt is voor zijn bedrijf (oude, ranzige boter bijv.). In dat geval moet zulk een fabrikant natuurlijk de gelegenheid hebben, de waar aan zijn leverancier terug te zenden.

Artikel 2 der wet van 1900 (zie blz. 96 e.v.) bleek in de praktijk niet geheel volledig te zijn. Daaronder moeten n.l. ook feiten vallen, welke men kan doen begaan door een ander. Daarin is te voorzien door toevoeging van den volzin: „Hetzelfde verbod geldt ten aanzien van het doen begaan van een of meer dier feiten" (zie art. I, 1a, 1b en 1c), waardoor de woorden „of te doen vervoeren" in genoemd artikel 2 overbodig worden.

Voorts had de praktijk uitgewezen dat het raadzaam was, in het laatste lid van dit artikel het woord „margarinehandelaars" te vervangen door „handelaars". De bepalingen moeten gelden

voor *alle* pakhuizen waar margarine in opslag ligt en die in gebruik zijn bij bereiders van margarine of bij handelaars, ook zonder dat ten aanzien van deze laatste het bewijs gevorderd zal kunnen worden — hetgeen sommige rechterlijke ambtenaren verlangden — dat zij handelaars speciaal in margarine zijn (zie art. II). Voor de bereiders van margarine, die volgens het wetsontwerp voortaan geregistreerd moeten zijn, is een dergelijk bewijs uit den aard der zaak niet noodig.

Artikel III, 2a handelt, zooals reeds gezegd, over het verbod, bepaalde vetten in de bereidplaatsen van boter voorradig te hebben. Om eenerzijds het bedrijf niet noodeloos te bemoeilijken of zelfs onmogelijk te maken (het verbod zou, strikt genomen, bijvoorbeeld ook gelden voor machine-olie) en anderzijds te voorkomen dat men met deze verbodsbepaling de hand ging lichten, beperkt het wetsontwerp zich tot die vetten, waarmede gefraudeerd zou kunnen worden en die niet in een boterbereidplaats aanwezig behoeven te zijn.

Dit artikel bevat dus een bepaling, overeenkomende met die, welke ook geldt voor de fabrieken, aangesloten bij de botercontrôle. Toen het wetsontwerp werd ingediend, waren de verboden vetten voor die fabrieken oleomargarine, premier jus, stock (Amerikaansche premier jus), neutral lard, imitation neutral lard, cocos- en palmpittenvet, dus een lijst, evenals de door de wet vereischte, voor aanvulling vatbaar.

Een bezwaar doet zich nochtans voor, wanneer de boter bereid wordt op een kleine boerderij, alwaar woonhuis en bereidplaats niet van elkaar gescheiden zijn. Er zouden toch op de bedoelde lijst vetten kunnen worden gebracht die de boer noodig heeft voor eigen gebruik. Door de bepaling van het tweede lid van dit artikel, welke een uitzondering onder zekere voorwaarden toelaat, achtte de minister dit bezwaar te ondervangen, ook zonder gevaar voor de belangen welke het ontwerp tracht te bevorderen.

Artikel 2b handelt over het eveneens reeds genoemde toezicht van rijkswege op de bereid- en bewaarplaatsen van boter, ingeval dit product in eenzelfde perceel wordt bereid als de margarine.

Dit voortdurend toezicht wordt eveneens uitgeoefend op perceelen „die minder dan een door Onzen Minister, met de uitvoering der wet belast, te bepalen afstand van elkander verwijderd zijn". Deze woorden in de eerste alinea van dit artikel hebben bijvoorbeeld betrekking op gevallen waarin iemand een boterbe-

reidplaats op vrij korten afstand van zijn margarinefabriek mocht hebben.

Het kwam den minister wenschelijk voor, met dit voortdurend toezicht de rijkszuivelvisiteurs of adjunct-rijkszuivelvisiteurs te belasten. Door of namens den minister zullen in elk voorkomend geval de eischen met betrekking tot de scheiding worden vastgesteld, hetgeen praktischer is dan een in bijzonderheden tredende regeling in de wet, in een Koninklijk besluit of beschikking ter uitvoering van die wet.

De bepaling van artikel 2c, regelende dat handelaren en winkeliers die mengsels van boter en eenig ander vet maken, geacht worden margarinebereiders te zijn, is voornamelijk noodig om te voorkomen dat zulke personen het voorgeschrevene bij artikel 2a zouden teniet doen. Zij zouden n.l kleine hoeveelheden margarine aan boter kunnen toevoegen, zonder het mengsel als „margarine" te verhandelen. De handelaar of winkelier doet méér dan afleveren of verzenden en daarom is voor hen, zoolang zij als margarinebereider staan ingeschreven, ook de verbodsbepaling van artikel 1e van toepassing. Voorts is het hun dan eveneens verboden boter uit te stallen, rond te brengen enz. (zie 2de alinea van art. 2c).

Artikel IV is slechts van administratieve beteekenis, terwijl artikel V betrekking heeft op den dienst, belast met het opsporen der bij de wet strafbaar gestelde feiten (zie art. 6 der boterwet van 1900; blz. 102 en 103). Laatstgenoemd artikelt regelt de benaming der ambtenaren, belast met de uitvoering van de bepalingen der wet. De toevoeging van het woord „rijks" dient ter voorkoming van verwarring met den naam der ambtenaren, werkzaam bij de botercontrôle, terwijl het woord „zuivel", ruimte voor hun eventueel meer uitgebreide werkkring in de toekomst laat. De regeering achtte het daarbij wenschelijk dat eerlang aan sommige visiteurs, adjunct-visiteurs werden toegevoegd en wel in verband met den niet geringen arbeid voor het rijk, voortvloeiende uit het toezicht op de botercontrôle, alsmede uit de vele werkzaamheden van rijkswege te verrichten, wanneer het ontwerp tot wet werd verheven.

De bepaling met betrekking tot de onbezoldigde rijkszuivelvisiteurs en adjunct-rijkszuivelvisiteurs heeft ten doel de ambtenaren bij de botercontrôlestations, en meer in het bijzonder de controleurs, in de gelegenheid te stellen, bij het vaststellen van overtreding der boterwet, te kunnen verbaliseeren.

Artikel VI houdt verband met het feit dat het wetsontwerp het toezicht ook uitstrekt tot de bereiding van boter en margarine.

Daardoor zullen niet alleen de plaatsen waar die producten bereid worden of door den bereider worden in opslag gehouden, maar ook de winkels en andere verkooplokalen waar boter, margarine en dergelijke vetten voorhanden zijn, alsook de opslagplaatsen bij de betrokken handelaars en winkeliers in gebruik, *te allen tijde* voor de met dat toezicht belaste ambtenaren toegankelijk behooren te zijn. De eerste twee leden van artikel 7 der wet van 1900 met betrekking tot de uren waarop de boterinspecteurs en -visiteurs tot de winkels e. d. toegang hebben (zie blz. 103 en 104), moesten dientengevolge vervallen. Anders toch zou de handelaar of winkelier kunnen doen, hetgeen de wet den bereider belet. Teneinde te voorkomen dat de bereider aan zijn fabriek slechts een winkel zou behoeven te verbinden om, na dien voor gesloten te hebben verklaard, kalm en ongestoord aan het overtreden te gaan, is het toezicht te allen tijde ook tot de winkels uigebreid.

De toevoeging van de woorden „of bevindt zij zich in de woning zelve" in de laatste alinea van genoemd artikel 7, welke betrekking hebben op het toegankelijk zijn van een bewaar-, bereid- of verkoopplaats, indien deze zich in de woning zelf bevindt, strekte alleen tot herstel van een verzuim.

In verband met de vier nieuwe leden, regelende de uitoefening van het toezicht op de bereid- en bewaarplaatsen, gaf de minister als zijn meening te kennen, den toegang tot de bereid- en bewaarplaatsen van margarine en andere vreemde vetten, niet aan *alle* ambtenaren, genoemd in artikel 6 der wet van 1900, te moeten toestaan. Wel achtte Z.E. het wenschelijk dat ook de scheikundigen, genoemd in artikel 10 der wet van 1900 — waartoe de directeur van het rijkszuivelstation en de aan die instelling verbonden scheikundigen waren aangewezen — toegang hadden tot die bereidplaatsen, alsmede tot die voor boter. Deze bepaling waarborgt dat de inspectie en monsterneming geheel afdoende en met oordeel zullen plaats hebben.

De wijzigingen genoemd in artikel VII en aangebracht in artikel 8 der wet van 1900, regelende het monsternemen (zie blz. 104 en 105), vloeien, zooals duidelijk blijkt, voort uit de veranderingen, aangebracht in de voorgaande artikelen. Immers — om als voorbeeld het weglaten van de uitzondering vervat in het derde lid van artikel 8 der wet van 1900, met betrekking tot het monsternemen van de waar waarop het woord „margarine" is aangebracht, te noemen — al is een hoeveelheid margarine als zoodanig aangeduid op de waar of op de verpakking, overeenkomstig de voorschriften,

dan kan toch monsterneming krachtens artikel 1b (een maximum R.W.-getal van 10 bepalende), ter vaststelling van het R. W.-getal noodig of wenschelijk zijn.

De bij artikel VIII in artikel 9 der wet van 1900 (inzake het onderzoek der monsters (zie blz. 105 en 106), aangebrachte wijzigingen, houden verband met hetgeen in de praktijk noodzakelijk was gebleken. Met name geldt dat ten aanzien van de toevoeging: „binnen veertien dagen na ontvangst van voormelde mededeeling", welke in verband staat met het doen onderzoeken van een tweede monster op kosten van den belanghebbende.

Volgens de wet van 1900 immers kon een belanghebbende, ook nadat door den ambtenaar van het Openbaar Ministerie een vervolging was ingesteld, het tweede monster opvragen voor een contra-onderzoek. Tengevolge daarvan trof de bepaling in artikel 9, dat die ambtenaar met de vervolging moest wachten tot er drie weken na de kennisgeving verstreken waren, geen doel. Vooral echter achtte de minister de tusschenvoeging noodig voor het geval de belanghebbende, zonder gebruik te hebben gemaakt van zijn recht om het tweede monster te doen onderzoeken, zich veroordeelen ziet, van dat vonnis in hooger beroep gaat en dan het monster opvraagt. In zulk een geval kan het monster zoodanig bedorven zijn, dat een deskundig onderzoek geen betrouwbare resultaten meer kan opleveren.

De bepaling dat de belanghebbende bevoegd is de monsters ook met zijn eigen zegel te voorzien, was van beteekenis in de wet van 1889, toen het toezicht zich alleen uitstrekte tot de levering en het voorhanden hebben der waar in een winkel of eenige andere openbare verkoopplaats, waarbij de belanghebbende of zijn plaatsvervanger steeds tegenwoordig is. De uitbreiding van het toezicht ingevolge de wet van 1900 tot de vervoermiddelen e.d., veroorzaakte dat de belanghebbende meestal niet zelf bij de monsterneming tegenwoordig was. Hij kon dan echter met de wet van 1900 in de hand eischen dat het monster hem werd toegezonden, iets wat echter geen zin had, daar hij dan toch, volgens den minister, geen zekerheid had dat het monster inderdaad van zijn waar afkomstig was. Het tweede lid van artikel 9 der wet van 1900 werd dan ook dienovereenkomstig gewijzigd.

De verandering van artikel 10 der wet van 1900 — eveneens de wijze van onderzoek regelende (zie blz. 106) — door artikel IX, houdt verband met het ingevolge het wetsontwerp eventueel te verrichten onderzoek van allerlei vetten, terwijl de „te geven voor-

schriften", waarvan in artikel 10 sprake is, alleen doelen op boter en daarop gelijkende waar.

Artikel X bevat een drietal nieuwe artikelen, 10a, 10b en 10c, bevattende voorschriften respectievelijk ten aanzien van ingevoerde boter, de gelijkstelling van het bereiden van boter met het dooreenmengen van boters en de strafbepalingen.

In artikel 10a geeft het wetsontwerp n.l. waarborgen inzake het onvervalscht zijn van ingevoerde boters. Zonder deze zekerheid zouden de bepalingen ten opzichte van de in het binnenland bereide boter voor een groot deel hun doel missen, terwijl zij dan bovendien strenger zouden zijn tegenover het Nederlandsche dan tegenover het vreemde product.

Zonder artikel 10b zouden de knederijen buiten de wet vallen, hetgeen natuurlijk een groote leemte zou zijn.

Artikel 10c bevat, zooals gezegd, de strafbepalingen. De wet van 1900 beschouwt alle feiten, door haar strafbaar gesteld, als overtredingen (zie art. 13 dezer wet) en bedreigt daartegen, zonder uitzondering, hechtenis of boete (zie art. 11). De minister was evenwel van oordeel — in overeenstemming met het gevoelen van vele belanghebbenden bij de boterbereiding — dat sommige strafbare handelingen, zooals het verkoopen van margarine voor boter, wetende dat er van het natuurproduct geen sprake is en het handelen in strijd met de bepalingen, vervat in de artikelen 1a tot en met 1d, wanneer daarbij eveneens het opzettelijke der verboden handeling of van het verzuim vaststaat, niet langer mochten worden aangemerkt als een overtreding en gestraft door de oplegging van een boete. Deze toch zal vaak niet het honderdste gedeelte bedragen van de op oneerlijke wijze verkregen winsten, door den veroordeelde behaald, ook niet al werd zij op het maximum bedrag gesteld en dit maximum nog verhoogd. In verband met een en ander werden bij artikel 10c, eerste en tweede lid, bepaalde ernstige gevallen strafbaar gesteld met hechtenis of zelfs gevangenisstraf. [1])

---

[1]) Ter verduidelijking van het verschil tusschen overtreding en misdrijf het volgende:

Tot op zekere hoogte kan men zeggen dat het eerste zijn onrechtmatig karakter volgens de bestaande rechtsovertuiging reeds heeft, onafhankelijk van de strafbaarstelling, terwijl de overtreding eerst door die strafbaarstelling haar onrechtmatig karakter verkrijgt. In verband hiermede noemt men wel de misdrijven *rechtsdelicten* en de overtredingen *wetsdelicten*.

De wijzigingen door artikel XI aangebracht in het de strafbepalingen bevattende artikel 11 van de wet van 1900 houden verband met de voorafgaande veranderingen. Door de uitbreiding van het vijfde lid van laatstgenoemd artikel tot de nieuwe artikelen 1a en 1b, moet het slot meer onbepaald luiden.

Artikel XII bevat een nieuw artikel, 11a, dat voorziening in een leemte der wet van 1900 beoogt. Bij boterprocessen toch was meerdere malen gebleken dat zij die het feit dat tot de veroordeeling leidde, pleegden of deden plegen, buiten schot wisten te blijven door zich achter anderen te verschuilen, met het gevolg dat niemand gestraft werd.

De woorden in het eerste lid „onverminderd de aansprakelijkheid van anderen" dienen om te beletten dat men in de meening zou kunnen verkeeren dat de naleving van de boterwet slechts door hoofden en bestuurders van inrichtingen enz. behoort te geschieden. Bovendien moet het artikel duidelijk de mogelijkheid doen uitkomen om bij overtreding niet alleen het hoofd of den bestuurder, maar ook hem die haar feitelijk pleegde, mits alle voorwaarden voor de strafbaarheid aanwezig zijn, aansprakelijk te stellen.

De artikelen XIII tot en met XVI zijn alleen van administratieve beteekenis.

Uit de bij de memorie van toelichting gevoegde bijdrage blijkt dat Engeland, Denemarken, Duitschland, België, Oostenrijk en Frankrijk alle in hun boterwet een bepaling hadden opgenomen, waarbij een maximum percentage boter in een mengsel van boter en margarine wordt toegelaten. (Engeland 10%, Denemarken 15%, Duitschland ongeveer 3 a 4%, België en Frankrijk ten hoogste 10%).

De meeste van deze landen, n.l. Denemarken, Duitschland, België en Frankrijk schrijven voorts behalve de gescheiden bereiding, ook den afzonderlijken verkoop van de beide spijsvetten voor. Engeland, Duitschland en België stelden een maximum watergehalte in boter vast, de beide eerstgenoemde landen en Denemarken de verplichte toevoeging van sesamolie, terwijl in sommige wetten ook de bepaling voorkomt welke aan de betrokken ambtenaren het recht toekent, monsters te nemen, zoowel in boter-

---

Tenzij de wet anders bepaalt, worden overtredingen voor den kantonrechter, misdrijven voor de rechtbank behandeld.

als in margarine-bereidplaatsen e.d. De Oostenrijksche wet bevat ongeveer dezelfde bepalingen als de Duitsche.

Uit een en ander moge blijken dat het Nederlandsche wetsontwerp, hoewel hier en daar veel verder gaande dan de toen bestaande buitenlandsche boterwetten, in andere opzichten met deze in overeenstemming is gebracht.

Blijkens het voorloopig verslag betuigden vele leden hun instemming met het wetsontwerp. Zij achtten het een plicht niets na te laten wat er toe kon bijdragen, den goeden naam die onze boter op de buitenlandsche markten had heroverd, te behouden en zoo mogelijk te verbeteren. Vrij algemeen was men van oordeel dat de voorgestelde bepalingen in die richting zouden werken. In het bijzonder ook waren sommige leden ingenomen met het feit dat het wetsontwerp het vermengen van boter op één lijn stelde met de eigenlijke boterbereiding, waardoor de mengers en handelaren beter onder het bereik van den strafrechter werden gebracht, een gevoelen dat, blijkens de tot de Tweede Kamer gerichte adressen, niet alleen door zuivelbonden als de F. N. Z. en Z. N. Z. werd gedeeld, maar ook door een lichaam als de *Vereeniging van Margarine-fabrikanten in Nederland*, welke laatste er aan herinnerde dat de boterknoeier evenzeer een vijand van den eerlijken margarinefabrikant als van den eerlijken zuivelbereider was.

Andere leden waren minder optimistisch, daar zij de herhaalde wijzigingen in de boterwet, n.l. in 1900, 1902 en 1905, een veeg teeken achtten. Zij zagen daarin een aanwijzing, dat men langs wettelijken weg niet tot den gewenschten toestand op het gebied van den boterhandel kon komen, een argument dat, naar wij meenen, moeilijk aan bovengenoemde wijzigingen van de wet van 1889 ontleend kan worden, maar waarschijnlijk meer aan bepaalde gevoelens van die leden moet worden toegeschreven.

De minister merkte in zijn memorie van antwoord dan ook op, dat de wet van 1889 feitelijk alleen in 1900 werd herzien en dat de wijziging van 3 Februari 1902 (Stbl. no. 14) slechts van administratieven aard was, (n.l. de overgang van de landbouwaangelegenheden naar het Ministerie van Binnenlandsche Zaken; een dergelijke wijziging had ook plaats bij de wet van 28 April 1906 (Stbl. no. 100), toen het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel tot stand kwam), terwijl de wet van 17 Juni 1905 (Stbl. no. 213) alléén noodig was, omdat het wetboek van strafrecht niet voldoende voorzag in het strafbaar stellen van fraude, gepleegd met betrekking tot het rijksmerk (zie blz. 167 e.v.). Daar

bovendien èn de eerlijke boter- èn de eerlijke margarine-industrie de ontworpen bepalingen niet onpraktisch vonden, scheen de vrees „dat men langs wettelijken weg niet kan komen tot den toestand welken men op het gebied van den boterhandel wenscht", vooralsnog ongegrond.

Enkele leden waren evenwel minder met de strengere voorschriften welke hun uitgangspunt in artikel 1b hebben, ingenomen. Zij zagen daarin min of meer een tegenwerking van de margarinenijverheid en in de vaststelling van het R.W.-getal in zekeren zin een verbod om de waar zoo deugdelijk mogelijk te maken als de fabrikant wel zou kunnen.

Deze leden verloren o.i. te veel uit het oog dat de betreffende bepaling in artikel 1b niet verbiedt de margarine als zoodanig, zoo deugdelijk mogelijk te maken, maar wel verhindert dat te doen door middel van een geheel ander, meerwaardig product. Verder achtten deze leden den uitvoer van vervalschte boter uit Nederland van zóó'n geringe beteekenis, dat deze aan onzen bloeienden export geen schade zou toebrengen.

De minister meende het argument, dat artikel 1b tegen de vrije uitoefening van de margarine-nijverheid gericht was, niet beter te kunnen weerleggen dan met een beroep op het adres van de Vereeniging van Margarine-fabrikanten zelf, waarin dit lichaam niet in verzet komt tegen de bepalingen van het gehalte boter in de z.g. melanges, maar alleen het R.W.-getal op hoogstens 12 wenscht te zien vastgesteld.

Maar de betreffende bepaling achtte de regeering terecht ook noodig, teneinde de wet volkomen aan haar doel te kunnen doen beantwoorden, zoowel met betrekking tot den verkoop van boter in het binnen- als in het buitenland. Immers was het voor den goeden naam van onze boter niet gewenscht dat nog steeds boterprocessen in het buitenland gevoerd werden terzake van een uit ons land ingevoerd product. Onze boterwetgeving behoorde daarom zóó te zijn, dat omtrent de onvervalschtheid der waar die hier te lande geen stof gaf tot vervolging, niet de minste twijfel kon bestaan, afgescheiden van de omstandigheid of die waar al dan niet afkomstig was van een aangeslotene bij een botercontrôlestation.

In het voorschrift, boter en margarine gescheiden van elkaar te bereiden, zagen vele leden voor de meeste fabrieken praktisch een verbodsbepaling ten aanzien van de gelijktijdige fabrikatie in één onderneming, terwijl volgens hen, artikel 1a den kleinen landbouwer noodzaakte tot aansluiting bij een coöperatieve fabriek,

een veronderstelling welke blijkbaar geen rekening houdt met het feit dat de boerenboter in het algemeen een hooger vetgehalte heeft dan de fabrieksboter. Overigens is deze eenigszins eigenaardige vrees voor een mogelijken drang tot toetreding tot de coöperatie vrijwel geheel ongegrond gebleken, want niettegenstaande de bedoelde bepaling toch in de wet opgenomen werd, is de boterbereiding op de boerderij tot op dit oogenblik nog steeds van belang gebleven (zie ook blz. 129).

Dat het verbod om boter en margarine in hetzelfde perceel te bereiden — tenzij dan onder geheel afdoenden waarborg tegen bedrog, welke waarborg alleen kan bestaan in een voortdurend toezicht van rijkswege, te betalen door den belanghebbende zelf — voor den kleinen margarine-fabrikant gelijk zou staan met een verbod om voort te blijven gaan met beide producten te bereiden, moest de minister toegeven. Achtte men dit een onbillijkheid, dan had de regeering geen bezwaar een verbod uit te vaardigen, geldende voor alle margarine-bereiders, hoewel zij aan de in het wetsontwerp neergelegde regeling de voorkeur gaf.

Merkwaardig zijn ook de beschouwingen der leden die meenden dat een regeering, behoudens maatregelen tegen bedrog, zich niet heeft te bemoeien met hetgeen het publiek koopen wil; dit in verband met het voorschrift, dat boter een minimum gehalte aan vet moet bevatten. De regeeringsbemoeiing ten aanzien van de bereiding en den verkoop van boter en margarine behoorden zich te beperken tot het verkrijgbaar stellen van een rijksmerk. Maar overigens moest ieder volkomen vrij zijn om naar willekeur boter en margarine te maken, zonder dat deze aan bepaalde, in een wet genoemde eischen zou behoeven te voldoen. Deze leden brachten ook weer de oude kwestie ter tafel, of naast het beginsel, neergelegd in het meermalen genoemde artikel 330 van het Wetboek van Strafrecht (zie blz. 59 e.v. en blz. 89), voor boter- en margarine-fabrikanten een bijzonder (en ongunstiger) recht in het leven mocht worden geroepen.

Van andere zijde werd er op gewezen dat er in de kringen der margarine-fabrikanten geen bezwaren tegen de voorgestelde maatregelen bestonden, welke bovendien geheel in het kader der vreemde wetgevingen pasten, waarmede de Nederlandsche margarine-fabrikanten toch rekening hadden te houden. De leden die bovengenoemde bezwaren opperden. verklaarden echter dat er voor een slaafsche navolging van het buitenland geen reden bestond, omdat de toestanden aldaar van de onze konden verschillen.

In zijn beantwoording merkte de minister op dat het voor-

wellicht zou moeten worden verscherpt. Deze leden vonden het n.l. onbillijk dat kleine boeren, die om de een of andere reden zich niet bij een coöperatie konden aansluiten, van het gebruik van het rijksmerk waren uitgesloten, een bezwaar dat eveneens gold voor de groep van handelaren in boter zonder rijksmerk, onder wie sommige als de pioniers van den Nederlandschen boteruitvoer beschouwd konden worden. De invoering van het rijksmerk bracht hen in een ongunstiger positie, daar dit merk een aanbeveling op de markt en een doorgangsbiljet bij den doorgang van elken buitenlandschen contrôledienst was, terwijl het niet gecontroleerde product telkens als verdacht werd behandeld, alles redenen te meer die, volgens onze meening, bij de gedupeerde handelaren tot het besluit hadden moeten leiden, voortaan alléén handel in rijksmerkboter te drijven (zie ook blz. 173).

Terecht merkten andere leden in dit verband op, dat de voornaamste, indien niet alle knoeierijen door boterhandelaren werden gepleegd en dat de geheele strekking onzer botercontrôle is, een onderscheid te maken tusschen de boterbereiding eenerzijds en het bedrijf der vermengers anderzijds.

Van regeeringszijde werd de onbillijke werking van onze boterwetgeving ontkend en opgemerkt dat het wetsontwerp integendeel juist in groote mate aan de bedenkingen der kamerleden tegemoet kwam, daar het bepalingen bevatte welke met betrekking tot de niet-gecontroleerde boter betere waarborgen inzake het onvervalscht zijn verschaffen dan voor dien tijd het geval was. Daardoor zou volgens den minister de „depreciatie" der ongemerkte boters gaandeweg verdwijnen, althans ten opzichte van de onvervalschtheid van de waar, een opvatting welke van niet weinig optimisme getuigt, want niet alleen is het verschil in waardeering tusschen gecontroleerde en ongecontroleerde boter nog steeds niet verdwenen, maar het is o.i. wel zeer de vraag of dat wel ooit het geval zal of kan worden.

Opmerkelijk is ook de in dit verband door den minister geuite meening, dat de botercontrôle, begrijpt zij haar belang, haar bemoeiingen langzamerhand ook zou moeten uitstrekken tot verbeteringen in de bereidingswijze van boter en daarmede tot het wegnemen van gebreken dier waar.

Hoewel uit het zinsverband anders zou zijn af te leiden, heeft Z.E. hier toch blijkbaar het gecontroleerde product op het oog. Bijna 20 jaren geleden dus werd reeds van regeeringswege de wenschelijkheid van een verbetering van de hoedanigheid van het product vanwege de botercontrôle betoogd. Nog een klein stapje

verder en men komt tot de aanbeveling van een kwaliteitsmerk op de boter, een aangelegenheid die wij in het laatste hoofdstuk nog zullen bespreken.

Geheel kunnen wij ons ook met de opvatting van den minister vereenigen, waar deze opmerkt dat een rechtstreeksche, imperatieve rijksbemoeiing zoover niet kan gaan. Om die reden zal de botercontrôle naast een verscherpte boterwet reden van bestaan blijven hebben en zal niet dan zeer bezwaarlijk ook aan niet gecontroleerde boters een rijksmerk kunnen worden verleend, een merk waarvan de beteekenis allicht zou worden overschat. Ook op deze kwestie zullen wij in hoofdstuk X nog terugkomen.

Wel wilde Z.E. overwegen of het niet mogelijk zou zijn voor boter, afkomstig uit bereidplaatsen die krachtens het bepaalde bij artikel 2b, aan een voortdurend rijkstoezicht zullen zijn onderworpen, mede een rijksmerk beschikbaar te stellen, maar er kon natuurlijk niet aan gedacht worden dat merk mede uit te reiken aan hen die van het mengen van en den handel in buiten- en binnenlandsche boters hun bedrijf maakten; betreffende de herkomst van de waar mocht geen twijfel bestaan.

Eerst veel later heeft de regeering ook voor niet-aangeslotenen bij een der particuliere botercontrôlestations de rijksmerken beschikbaar gesteld, n.l. bij de oprichting van het botercontrôlestation te Leiden (zie blz. 355 e.v.).

Van verschillende zijden werd er voorts op gewezen dat in zeer ruime mate de uitwerking van voorschriften werd overgelaten aan de Kroon en dan herhaaldelijk zonder dat een algemeene maatregel van bestuur werd gevorderd of wel aan den minister, hetgeen men niet zonder bedenking achtte. Eveneens had het de aandacht van verschillende leden getrokken dat in het ontwerp aan het administratieve gezag groote bevoegdheden werden toegekend. Zij wenschten deze nader omschreven en toevertrouwd, niet aan de Kroon of aan den minister, maar aan bepaalde ambtenaren, tegen wier beslissing men bij de Kroon voorziening zou moeten kunnen vragen.

Tegen het voorbehouden van enkele regelingen aan de Kroon, in plaats van deze over te laten aan den minister en om daar, waar regeling bij Koninklijk besluit is voorgeschreven, nader te bepalen dat een algemeene maatregel van bestuur zal worden gevorderd, had Z.E. geen overwegende bezwaren, hetgeen bij de bespreking van de artikelen afzonderlijk nog nader zal blijken.

Met het denkbeeld verschillende bevoegdheden niet aan de Kroon of den minister toe te vertrouwen, maar aan bepaalde

ambtenaren, tegen wier beslissing men bij de Kroon voorziening zou moeten kunnen vragen, kon Z.E. zich evenwel niet vereenigen, omdat hij in het belang van de betrokken eerlijke bereiders en handelaren alles wenschte te vermijden wat omslachtig, tijdroovend of om andere reden onpraktisch was. [1])

Wat nu de artikelen afzonderlijk meer in het bijzonder betreft, ten opzichte van artikel 1a meenden velen in de Kamer — dit in overeenstemming met de zienswijze van den minister en in tegenstelling met de opvatting van andere leden — dat het vetgehalte om praktische redenen niet bij de wet geregeld behoorde te worden, al waren er onder eerstgenoemde leden enkele, die het denkbeeld voorstonden dat in de wet een algemeene maatregel van bestuur zou worden geëischt.

Een gehalte van 80% vonden sommige leden eerder te laag dan te hoog, vooral ook omdat in andere landen het cijfer 82 was aangenomen. Andere daarentegen wenschten dat ook boter met minder dan 80% vetbestanddeelen kon worden verkocht, indien slechts op de verpakking het vetgehalte duidelijk vermeld stond.

Deze wenschen maken o. i. den indruk dat de hier aan het woord zijnde leden niet tot in bijzonderheden met de methoden van boteronderzoek op de hoogte waren. Het schijnt ons toe dat zij vetpercentage en gehalte aan vluchtige vetzuren door elkaar halen, waarop in het bijzonder deze veelzeggende regel in het voorloopig verslag wijst, waar, in verband met hun wensch om boter met een laag vetgehalte een sterk sprekenden naam te geven, hun in den mond werd gelegd: „In België spreekt men van *abnormale* boter, naar enkele leden meenden te weten". (cursiveering van ons). Enkele leden wenschten zelfs dat dergelijke boter een bepaalde kleur zou hebben, hetgeen dan het tegengaan van knoeierijen zou vergemakkelijken! Het behoeft geen nader betoog dat dit

[1]) Wij brengen in verband met de vele hier genoemde staatsrechtelijke termen het volgende in herinnering:

Een *algemeene maatregel van bestuur* is een regeling welke algemeen geldt; hierbij wordt in ieder geval de Raad van State gehoord.

Een *Koninklijk besluit* heeft alleen betrekking op een bepaald feit, treft een bijzondere regeling; hierbij wordt de Raad van State niet gehoord.

Een *ministeriëele beschikking* regelt zoowel algemeene zaken als bepaalde feiten.

Door de Kroon beteekent door de(n) Koning(in) met de ministers.

Met het *administratieve gezag* wordt blijkbaar bedoeld, de aan den minister gegeven bevoegdheid tot nadere regeling.

De *wetgevende macht* is de Koning(in) met de Staten-Generaal.

van 27 Juni 1898, Weekblad van het Recht, no. 7146) evenwel niet volgen, te meer daar hij op grond van het nieuwe artikel 11a, waarin de aansprakelijkheid nadrukkelijk wordt vastgelegd, den betreffenden zin of woorden in de artikelen 1a, 1b, 1e, 2c, eerste lid van artikel II en het tweede lid van artikel 10c meende te moeten laten vervallen.

Het wil ons echter voorkomen dat in ieder geval het doen plegen had moeten worden geschrapt, omdat anders voet zou zijn gegeven aan de meening, dat medeplegen niet strafbaar zou zijn, hetgeen zeker de bedoeling niet was. Artikel 47 van het wetboek van strafrecht toch is van algemeenen aard en bestrijkt dus ook het terrein van de boterwet, tenzij deze uitdrukkelijk van de bepalingen in genoemd wetboek zou afwijken. Algemeen wordt thans door juristen aangenomen dat nadrukkelijk in de wet moet zijn opgenomen, wanneer men van een bepaling in het wetboek van strafrecht wenscht af te wijken, zoodat dus in ons geval de boterwet had moeten bepalen dat het doen plegen *wèl* en het medeplegen *niet* strafbaar zou zijn.

Overeenkomstig den wensch van de Kamer werd het artikel zoodanig gewijzigd, dat een algemeene maatregel van bestuur werd geëischt (zie art. 2 der wet van 1908). [1])

Ten slotte willen wij, in verband met dit artikel, nog op een ander feit wijzen.

Het vaststellen van een grenscijfer voor het vetgehalte in boter stelt paal en perk aan het mengen van boter met water, een bedrog dat zeker nog wel zoo ernstig is als het toevoegen van margarine of andere vetten aan boter. Bij de behandeling van de wet van 1900 was reeds op de bestaande leemte in dit opzicht gewezen (zie blz. 111). Blijkens mededeeling van minister T a l m a bij de openbare beraadslaging van het wetsontwerp, had men aan het rijkszuivelstation boters onderzocht, welke een watergehalte van 45%, van 47%, van 48%, ja zelfs van 51% hadden. Het strafbaar stellen van deze knoeierijen kan dus als een belangrijke verbetering van de wet van 1900 worden aangemerkt. Blijkbaar stelde de regeering zich dus in 1908 ook op een ander standpunt dan eenige jaren tevoren, toen zij meende dat een dergelijke bepaling niet in een boterwet, maar in een wet tegen de vervalsching van levensmiddelen thuis behoorde (zie blz. 93).

---

[1]) Waar in dit hoofdstuk verder gesproken wordt van de wet, zonder meer, is steeds die van 1908 bedoeld.

Met betrekking tot artikel 1b werd de vraag gesteld of een R.W.-getal van 12 niet de voorkeur verdiende, vooral met het oog op de afnemers in sommige overzeesche landen, die een betere kwaliteit margarine wenschten, welke alleen geleverd kan worden door toe te staan dat meer boter wordt toegevoegd. Enkele leden hadden het artikel liever geformuleerd op de wijze van artikel 1a, omdat de mogelijkheid volgens hen niet was uitgesloten. dat een verbetering in de methode van onderzoek, het in de wet gestelde criterium geheel onbruikbaar maakte.

Het R.W.-getal van 10 wenschte de minister echter niet te verhoogen. Bij voederproeven was gebleken dat het gehalte aan vluchtige vetzuren in botervet tot 15 kon dalen, terwijl prof. A. Mayer bij zijn onderzoekingen in 1888 en 1892 nog lager getallen verkreeg. Hoewel een dergelijk laag getal in de praktijk wel niet zou voorkomen, wilde Z.E., teneinde allen twijfel bij een onderzoek weg te nemen, aan het getal 10 blijven vasthouden (zie art. 3 der wet).

Tijdens de openbare beraadslaging in de Tweede Kamer kwam dit punt evenwel nogmaals ter sprake, tengevolge van een amendement op het artikel, ingediend door den heer van den Bergh, den bekenden margarine-fabrikant te Rotterdam. Ook deze afgevaardigde wenschte, evenals de Vereeniging van Margarine-fabrikanten in haar adres, het R.W.-getal in de wet op ten hoogste 12 te zien bepaald. Op handige wijze trachtte dit kamerlid het in zijn betoog te doen voorkomen, alsof de bedoelde verhooging aan niet de minste bedenking onderhevig kon zijn.

Naar aanleiding van hetgeen de minister in zijn memorie van antwoord had medegedeeld, wees hij er n.l. op, hoe de knoeiers juist al hun best deden om boter met een zoo hoog mogelijk vluchtig vetzuurcijfer in handen te krijgen, waarna zij aan deze zooveel vreemde vetten toevoegden dat zij kwamen tot een getal dat in een ander deel van het land als normaal werd beschouwd. Dit was dus volgens den heer van den Bergh geheel iets anders, weshalve hij het gevaar dat de regeering zich van een verhooging van 10 R.W. op 12 R.W. voorstelde, geheel denkbeeldig achtte. „Het is wel eenigszins gewaagd", aldus o.m. deze Rotterdamsche afgevaardigde, „dat men van Regeeringszijde dat laatste argument [1]) heeft uitgespeeld. Men had daarmede voorzichtiger moeten zijn. Ik noem dat min of meer spelen met vuur".

[1]) n.l. dat met betrekking tot het vervagen van de grenzen van boter en margarine.

Nu is het inderdaad volkomen waar dat de knoeiers de hand trachten te leggen op boter met een zoo hoog mogelijk gehalte aan vluchtige vetzuren, omdat deze des te meer geschikt is om er een groote hoeveelheid vreemde vetten mede te vermengen; het mengproduct moet voor boter worden verkocht en mag derhalve niet lager titreeren dan echte boter met de laagste grens, dat is die met een R.W.-getal van ongeveer 17 (zie noot 1 op blz. 212). De eerlijke melangebereiders daarentegen hebben een geheel ander doel. Zij wenschen aan hun product, dat zij voor margarine verkoopen, zooveel mogelijk den geur en den smaak van boter te geven, om welke reden zij ook zooveel mogelijk boter willen gebruiken, waartoe juist die met het laagste vluchtig vetzuurcijfer de beste gelegenheid geeft.

Er bestaat dus tusschen deze beide handelwijzen ongetwijfeld een heel groot verschil en in zooverre was de opmerking van den heer v a n d e n B e r g h dan ook juist. Maar deze afgevaardigde hield met één hoogst belangrijke zaak geen rekening en dat was het pleidooi van een buitengewoon gladden advocaat. Deze zou in een boterproces zeker niet hebben nagelaten te wijzen op het zeer lage R.W.-getal dat sommige geleerden hadden verkregen met boter, bereid uit de melk van op zeer bijzondere wijze gevoed vee en nu kan men daartegen wel aanvoeren dat een dergelijk laag cijfer nooit in werkelijkheid bij de fabriek of den boer werd aangetroffen en slechts in het laboratorium onder de meest abnormale en onnatuurlijke omstandigheden inzake de voeding enz. der dieren werd verkregen, maar dan zou zulk een pleitbezorger zonder eenigen twijfel op den voorgrond hebben geplaatst het enkele feit, dat een R.W.-getal van bijna 12, éénmaal was vastgesteld en zwart op wit in de literatuur vermeld, nog wel door een bekend hoogleeraar in eigen land. Vervolgens zou dan aan den rechter de vraag zijn voorgelegd of hij, met dit voorbeeld voor oogen den (natuurlijk) door en door eerlijken boterhandelaar zou durven veroordeelen. Bij een wettelijk vastgesteld R.W.-getal van 12 zou het dus m.a.w. kunnen voorkomen dat de deskundigen monsters te onderzoeken kregen, waarvan zij weliswaar de overtuiging hadden dat er mede was geknoeid, maar waarvan zij op grond van het verzadigingscijfer voor den rechter toch niet onder eede zouden kunnen verklaren dat het product in kwestie geen boter is.

In de Tweede Kamer werd tijdens de gedachtenwisseling nog de opmerking gemaakt dat reeds een R.W.-getal van 10 de vermenging van margarine met ongeveer 45% boter mogelijk maakte, mits men maar boter nam met een laag vluchtig vetzuurgetal. (Een

der kamerleden deelde mede dat de Friesche boter in sommige tijden van het jaar veelvuldig een R.W.-getal van slechts 22 aanwees, hetgeen een toevoeging van 45% toelaat). Stelt men de grens op 12, dan kunnen in sommige gevallen mengsels met wel 50% boter samengesteld worden. Met 50% boter is het evenwel ook mogelijk een mengsel te maken dat ongeveer 17 titeert, een cijfer dat ook zuivere boter, zij het bij groote uitzondering, hebben kan. [1]) Wij maken van deze opmerkingen melding, omdat er uit blijken kan hoeveel vrijheid hier te lande aan de margarine-nijverheid gelaten werd. In gevallen waarbij de boter „normaal" titreerde, was nog een toevoeging van ongeveer 30% mogelijk, een percentage veel hooger dan in andere landen (zie blz. 253).

De vrij hevige tegenstand van den heer van den Bergh bleek echter in den grond van de zaak niet veel meer te zijn dan een storm in een glas water, hetgeen wel duidelijk bleek, toen hij in zijn betoog de opmerking maakte dat de uitvoer van de fijnere margarinesoorten (dus die met een hoog botergehalte) zich tot enkele verafgelegen landen beperkte en bovendien weinig te beteekenen had. Geen wonder dan ook dat de minister bij zijn bestrijding van het amendement, van die verklaring gebruik maakte door op te merken, dat het toch moeilijk aanging om de Kamer te vragen de geheele werking van de wet weer in twijfel te brengen door een bepaling, waardoor een onbeteekenend deel van de margarine-industrie in staat zou worden gesteld, een product voort te brengen dat noch in Nederland, noch in andere margarineproduceerende landen ingang had gevonden. Terecht meende Z.E. dan ook dat de heer van den Bergh, door een stemming uit te lokken over het voorstel, zijn zaak niet zou dienen. Deze trok daarop zijn amendement in uit de overweging, dat het anders den indruk zou kunnen wekken dat het er hem om te doen was, het hoofdpunt waarom het ging — het duidelijk trekken van een scheidingslijn tusschen boter en margarine — in den weg te staan.

Tegen een formuleering van het artikel in den geest van artikel 1a, had de regeering geen bezwaar, maar blijkbaar is daar later door de Kamer niet meer op aangedrongen, zoodat het artikel in dit opzicht ongewijzigd in de wet is opgenomen (zie art. 3).

---

[1]) Tegenwoordig is de scheikundige wetenschap zoo ver gekomen, dat zij aan boter toegevoegde plantaardige vetten kan bepalen, zelfs wanneer deze in slechts enkele procenten aanwezig zijn. Het vaststellen van sommige dierlijke vetten in boter gaat nog niet zoo ver. De vereischte analyses ter bepaling van kleine hoeveelheden vreemde vetten zijn evenwel omslachtig en daardoor zeer tijdroovend.

De artikelen 1c, 1d en 1e gaven weinig stof tot opmerkingen. Gevraagd werd of onder de bewaarplaatsen, genoemd in artikel 1c, ook de opslagplaatsen van veemen vielen. Voorts kende artikel 1d, volgens sommige afgevaardigden, aan de regeering een wel „zeer groote en uiterst onbestemde macht" toe, terwijl men met betrekking tot de woorden „met aanvulling van het bepaalde bij het vorige artikel", gaarne nadere inlichtingen ontving. In verband met tijdverlies ingeval van een ver van de residentie gelegen fabriek en de daarmede gepaard gaande kans op bederf van de aangekochte boter, wilden sommige leden de ontheffing, waarvan in artikel 1e sprake is, aan een plaatselijke autoriteit toevertrouwen.

Onder „bewaarplaatsen" moest, naar de minister mededeelde, worden verstaan de ruimten waarin de bereider zijn nog niet afgeleverde waar in opslag houdt. Voorts werd de termijn van 14 dagen te kort geacht en daarom veranderd in één maand (zie art. 4 der wet).

Van artikel 1d was de bedoeling, te vermijden dat de wet te veel in bijzonderheden zou moeten afdalen. Met de zoo juist genoemde woorden, welke men in de Kamer niet geheel begreep, wilde de regeering dus niets anders dan het in het leven roepen, bij algemeenen maatregel van bestuur, van meer ondergeschikte voorschriften ter uitwerking van het bij de wet bepaalde of ter noodzakelijke aanvulling daarvan. In hoofdzaak meende de minister te moeten bevorderen dat bij dien algemeenen maatregel van bestuur meer in het bijzonder zou worden voorgeschreven, hetgeen de aangifte van het bedrijf zou hebben te bevatten en op welke wijze die zal moeten plaats vinden; dat de aangifte vergezeld moet gaan van een plattegrond- en opstandteekening der bereid- en opslagplaatsen; dat die aangifte moet vermelden waar boter en margarine gemaakt worden en dat bepalingen behooren te worden vastgesteld betreffende nadere aangifte, ingeval van voorgenomen wijziging in de inrichting van het bedrijf (zie art. 5 der wet).

Op dit artikel werd later door de regeering een amendement ingediend, met de bedoeling om daaraan de woorden toe te voegen: „alsmede onder welke omstandigheden en op welke wijze van het aldaar bepaalde geheel of gedeeltelijk vrijstelling kan worden verleend". Deze wijziging, welke door de Kamer werd aangenomen, diende om bij het plaats hebben van een ongeval in de bereid- of bewaarplaatsen of bij het in ongereede raken van deze, het bedrijf toch te kunnen laten doorgaan (zie art. 5 der wet).

Bij artikel 1e merkte de minister op dat alleen de ambtenaren van den inspectiedienst kunnen beoordeelen of men werkelijk

te doen heeft met het terugzenden van boter welke niet aan de wettelijke voorschriften voldoet. Ter bevordering van den noodigen spoed, achtte de regeering het gewenscht de in het ontwerp aan den minister verleende bevoegdheid, behoudens toelating van beroep op dezen in geval van weigering, over te brengen op den rijkszuivelinspecteur. In verband daarmede zijn de woorden „van Onzen Minister" veranderd in „van of vanwege Onzen Minister" en is de tweede alinea toegevoegd (zie art. 6 der wet).

Ten slotte werd de eerste alinea van artikel 1e door de regeering geheel veranderd en vrijwel op dezelfde wijze geredigeerd, zooals zij thans in artikel 6 der wet luidt. Deze wijziging doet het bepaalde ten aanzien van het botervervoer niet alleen betrekking hebben op hen die uitsluitend margarine bereiden, maar ook op het bedrijf van hen die èn boter èn margarine bereiden en wel voor het deel van het gebouw, dat voor de margarine gebruikt wordt. Artikel 2c, bepalende dat handelaren en winkeliers die mengsels maken van boter en eenig ander vet, margarinebereiders zijn, kon daarmede vervallen. Laatstgenoemd artikel was trouwens ook overbodig tengevolge van artikel 1 der wet, dat duidelijk omschrijft, wat onder boter, margarine en op boter gelijkende mengsels moet worden verstaan en aangeeft dat alle bepalingen van de wet eveneens op zulk een mengsel van toepassing zijn. Bovendien zou men, daar de wet verder niet over handelaren en winkeliers spreekt, misschien „à contrario" kunnen redeneeren en zeggen dat, wanneer iemand margarinebereider is en hij tevens ook een winkel heeft, hij niet valt onder alle bepalingen der wet, maar alleen onder die van artikel 2c.

Met betrekking tot artikel II merkten sommige leden op dat het wenschelijk was, een wettelijke omschrijving te geven van het begrip „verpakking", welke volgens hen aldus kon luiden: „Onder verpakking wordt in deze wet verstaan elk omhulsel, waarin de waar zonder meer kan worden verzonden". Alsdan zou aan de tegenstrijdige opvattingen inzake het woord „verpakkingen" in artikel 2 der wet van 1900 een einde komen en aan de fabrikanten veel nuttelooze arbeid bespaard worden, daar zij dan niet ieder pakje in de kist behoefden te laten merken met het woord „margarine".

Het schijnt ons toe dat een dergelijke tegemoetkoming aan de margarine-nijverheid de knoeierijen in de hand zou hebben gewerkt. Immers het antwoord op de vraag, wat er van de werking der wet zal terecht komen, indien de margarine in den kleinverkoop niet meer als zoodanig behoeft te worden aangeduid, behoeft o. i. niet twijfelachtig te zijn. Door sommige kamerleden werd volgens het voor-

loopig verslag opgemerkt, dat uit niets gebleken was dat de margarine-industrie van de verplichting tot het merken van iedere verpakking zooveel last ondervond en dat daarin juist een groote waarborg lag voor de goede werking der boterwet.

Voor de omschrijving van het begrip „verpakking" voelde de minister, terecht, niets, tenzij zulk een omschrijving volmaakt zou zijn. Ook die, welke door enkele kamerleden voorgesteld was, achtte Z.E. niet raadzaam, daar het volgens deze niet noodig zou zijn dun wikkelpapier te merken, omdat de waar daarin zonder meer *niet* zou kunnen worden verzonden. Ten slotte was ook de minister van meening dat het hoofddoel der wet, neergelegd in artikel 2 der wet van 1900 (of art. 7 der wet), daardoor voor een groot deel zou kunnen worden verijdeld (voor het zoo belangrijke artikel 2 der wet van 1900, zie blz. 96 e.v.).

Tijdens de openbare beraadslaging van het wetsontwerp kwam de heer van den Bergh wederom op dit punt terug. Daar op overtreding van het artikel uitsluitend gevangenisstraf wordt gesteld, mocht men, volgens dezen afgevaardigde, niet twijfelachtig laten, wat in den zin der wet verpakking is en wat niet. Hij maakte daartoe de omschrijving, genoemd in het adres van de Vereeniging van Margarine-fabrikanten tot de zijne, welke eveneens door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij de behandeling van de wetswijziging van 1900 in de Eerste Kamer was gegeven en welke luidde: „Onder verpakking in den zin dezer wet wordt verstaan elk omhulsel, waarin de waar zonder meer kan worden verzonden". Teneinde nu aan de bezwaren van de regeering tegemoet te komen, stelde de heer van den Bergh voor, aan deze woorden toe te voegen: „Die aanduiding moet wat de buitenste verpakking betreft, door geen enkel omhulsel aan het oog zijn onttrokken".

Hoewel dit amendement met niet minder dan 56 tegen 2 stemmen werd verworpen, maken wij er toch melding van, en wel om te doen uitkomen, hoeveel moeite er van de zijde der margarinenijverheid ook toentertijd werd gedaan, teneinde de bepaling welke het merken van *alle* verpakkingen voorschrijft (deze bepaling was in de wet gekomen door het amendement Pyttersen; zie blz. 98), geschrapt te krijgen. Zoowel uit dit feit, als uit de nog heden ten dage herhaaldelijk voorkomende misleidende, aan het landbouwbedrijf ontleende opschriften en voorstellingen op de verpakkingen van margarine, blijkt wel duidelijk hoe weinig de margarine-industrie somtijds met den naam van haar eigen voortbrengsel op heeft. Ongetwijfeld moet die zekere angst voor het veelvuldig ge-

bruik van het woord „margarine" niet uitsluitend of zelfs niet grootendeels worden toegeschreven aan doelbewuste misleiding van het publiek, maar veeleer aan het bij de verbruikers nog dikwijls bestaande vooroordeel tegen het gebruik van het „kunstproduct", terwijl voor de overwinning van deze terughoudendheid groote sommen voor reklame noodig zijn. In het laatste hoofdstuk komen wij nog op deze kwestie terug. Overigens wijkt het voorstel van den heer van den Bergh in beginsel niet van den wensch van de bovengenoemde kamerleden af en zou het, bij opneming in de wet, evenzeer het bedrog in den kleinhandel in de hand gewerkt hebben.

Van belang in verband met deze aangelegenheid achten wij nog te vermelden, dat minister Talma als zijn meening te kennen gaf, onder verpakking in den zin der wet te verstaan „alles waardoor de margarine ophoudt onverpakt te zijn". De regeering hield dan ook voet bij stuk, waarbij zij werd gesteund door de commissie van rapporteurs, welke bij monde van haar voorzitter, de heer van der Velde, verklaarde dat de bestaande jurisprudentie ten aanzien van dit punt voldoende had uitgemaakt, wat onder verpakking enz. moest worden verstaan. Het amendement werd dan ook, zooals we reeds meedeelden, met overgroote meerderheid van stemmen verworpen.

Ten aanzien van artikel 2a maakten verscheidene leden de opmerking dat het beter was van overheidswege te noemen, welke vetsoorten *wèl* in boterbereidplaatsen enz. aanwezig mogen zijn, in plaats van aan te geven welke aldaar *niet* opgeslagen mogen zijn, zooals het wetsontwerp doet. In het laatste geval toch bestaat bij het opstellen van de lijst de mogelijkheid, dat nieuwe vetten welke de regeering niet kent, in de bedoelde bereidplaatsen vrijen toegang zullen hebben. Anderen daarentegen vreesden van dit voorstel een te groote vrijheidsbeperking.

De redactie van het tweede lid gaf aanleiding tot de vraag of de minister algemeene maatregelen zou kunnen vaststellen die voor alle kleine boerenbedrijven zouden gelden, dan wel dat bij een ministeriëele beschikking voor een bepaalde met name te noemen boerderij een uitzondering zou kunnen worden gemaakt. In het eerste geval wenschte men dat die regels bij K. B. en wel bij algemeenen maatregel van bestuur werden vastgesteld en in het tweede geval dat duidelijker werd omschreven, wat onder „kleine boerenbedrijven" moest worden verstaan. Uit den aard der zaak stonden ook hier weer degenen die zeer strenge voorschriften gewenscht of noodzakelijk achtten, tegenover hen die een te groote vrijheidsbeperking vreesden.

Met het denkbeeld, artikel 2a zoodanig te wijzigen, dat op de aan te leggen lijst de vetten moeten worden opgenomen, welke *wèl* aanwezig mogen zijn in de bereidplaatsen voor boter enz., kon de minister zich geheel vereenigen (zie art. 8 der wet, 1ste lid).

Eveneens kwam de regeering tegemoet aan de bedenkingen, gemaakt ten aanzien van het tweede lid van artikel 2a, door de redactie te wijzigen (zie art. 8 der wet, 1ste en 2de lid). De in den algemeenen maatregel te stellen voorwaarden zouden zich volgens den minister „hoogst vermoedelijk" kunnen bepalen tot deze: 1e. dat die landbouwers geen handel mogen drijven in margarine of in andere voor vervalschingsdoeleinden geschikte vetten en 2e. dat zij geen grootere hoeveelheid van de vetten, vermeld in de aanvullingslijst, mogen blijken in voorraad te hebben dan voor eigen, huishoudelijk gebruik wordt noodig geacht.

Er zou dan noch van een te groote vrijheidsbeperking sprake zijn, noch van vrees voor handelingen van de zijde der landbouwers, in strijd met de bedoeling van het artikel.

Tegen de bepaling van artikel 2b hadden verschillende leden geen bezwaar, mits de afscheiding van de boter- en margarine-bereidplaatsen, het gebruik van één krachtwerktuig niet in den weg zou staan. Voorts werd er op gewezen dat dit artikel groote onkosten voor vrijwel alle margarine-fabrikanten beteekende wegens de daardoor noodzakelijk geworden verbouwing der fabrieken, welke n.l. verband houdt met den aard van het bedrijf, dat niet steeds alle melk welke de fabrikant zich ingevolge de overeenkomst ziet toestroomen, kan verwerken. Om die reden achtte men overgangsbepalingen wenschelijk.

Daar het toezicht, waarvan in dit artikel sprake is, volgens verscheidene leden een zaak van algemeen belang betrof, vonden deze het billijk, de kosten daarvan — welke vooral op de kleine fabrieken zwaar zouden drukken — door den staat te doen dragen. Indien de regeering daartoe niet wilde overgaan, zagen sommige leden, in ruil voor de kosten, gaarne een rijksmerk voor de onder contrôle staande margarine-fabrikanten beschikbaar gesteld. Of hieronder bedoeld werd een rijksmerk voor de margarine, of voor de boter, dan wel voor beide voortbrengselen tezamen, is uit het voorloopig verslag niet af te leiden, maar uit het antwoord van den minister, die daarbij slechts naar zijn memorie van antwoord verwees (zie blz. 257), is af te leiden dat alleen een rijksmerk voor boter gewenscht werd.

Ten slotte merkte men nog op dat het artikel niet voorziet in het geval dat boter en margarine bereid worden in twee perceelen die minder dan den door den minister bepaalden afstand van elkaar verwijderd zijn, maar bij verschillende personen in gebruik, die echter gezamenlijk beoogen te knoeien. Door een preventieve bepaling zou kunnen worden belet dat boter- en margarine-fabrieken binnen een zekeren afstand van elkaar komen te staan.

Het gebruik maken van één krachtwerktuig bij de boter- en margarine-bereiding achtte de minister geen bezwaar, mits de noodige waarborgen tegen misbruik werden gegeven. Een overgangsbepaling werd door de regeering niet noodig geoordeeld, daar tusschen het tijdstip waarop het wetsontwerp tot wet zou verheven worden en het oogenblik van in werking treden, in verband met de registratie, geruimen tijd zou verloopen.

Om te voorzien in het geval dat boter en margarine werden bereid in twee perceelen die minder dan den door den minister bepaalden afstand van elkaar verwijderd zijn, maar bij verschillende personen in gebruik, die samen willen knoeien, werd de volgende bepaling toegevoegd: „Het in de vorige leden van dit artikel bepaalde ten aanzien der fabricage van beide producten in eenzelfde perceel of in perceelen die anders dan langs den openbaren weg met elkander gemeenschap hebben, geldt mede in geval de boterbereider en de margarinebereider niet een- en dezelfde persoon zijn". Een bepaling op te nemen met de bedoeling de boter- en margarine-bereiding in fabrieken binnen een zekeren afstand van elkaar en toebehoorende aan verschillende personen, aan de voorschriften te onderwerpen, vervat in de voorgaande leden van dit artikel, vond de minister te ver gaan.

De zoo juist genoemde, in het gewijzigd ontwerp van wet opgenomen alinea, werd evenwel door de regeering, blijkens het nader gewijzigd ontwerp van wet, zonder opgaaf van redenen geschrapt. De verandering van de redactie van het eerste lid van artikel 2b (zie art. 9 der wet, 1ste lid), waarbij de woorden, betrekking hebbende op den afstand, zijn vervallen, geeft echter antwoord op de vraag, waarom de regeering tot weglating is overgegaan.

Teneinde duidelijk te doen uitkomen, wie de op de naleving van dit artikel vallende kosten heeft te dragen, is de redactie, zonder de strekking te veranderen, later door de regeering nog eenigszins gewijzigd (zie art. 9 der wet). Ook in verband hiermede werd een nieuw lid toegevoegd (zie art. 9 der wet, 4de alinea).

Daar het „voortdurend" toezicht wel zeer bezwarend en kostbaar zou worden en in sommige gevallen, wanneer bijvoorbeeld geen boter bereid wordt, ook overbodig zou zijn, werd dit woord „voortdurend" tijdens de openbare beraadslaging door den minister veranderd in „bijzonder" en de redactie van het tweede lid eveneens veranderd (zie 1ste en 2de lid van art. 9 der wet). Tengevolge van deze wijziging werd de regeling van het toezicht in handen van de regeering gelegd, die tevens rekening kan houden met de mate van betrouwbaarheid der personen, met wie zij te maken heeft. [1])

De artikelen 3, 4 en 5 van de wet van 1900 werden geheel of nagenoeg ongewijzigd in de nieuwe wet overgenomen (zie de art. 10, 11 en 12).

Artikel V deed, zooals wel haast vanzelf spreekt, vrees voor vermeerdering van het aantal ambtenaren ontstaan. Voorts achtte men vrij algemeen de voorgestelde titels te lastig en te omslachtig, terwijl men van de onafhankelijkheid der onbezoldigde rijkszuivelvisiteurs en adjunct-rijkszuivelvisiteurs niet verzekerd was en de groote machtsbevoegdheid, hun bij de wet verleend, niet veilig achtte.

Overeenkomstig den wensch van vele kamerleden werd de titulatuur van de met de opsporing der strafbare feiten belaste ambtenaren, eenigszins vereenvoudigd (zie art. 13 der wet).

De aanstelling tot onbezoldigd rijkszuivelvisiteur, welke men krachtens het nieuwe tweede lid van artikel 6 (zie art. 13 der wet, 2de lid) aan sommige controleurs van de botercontrôlestations wenschte uit te reiken, geschiedde om hen beter in staat te stellen tot een volledige uitoefening van hun functies. Door deze nieuwe bepaling kunnen zij hun toezicht bijvoorbeeld uitstrekken tot de waar, aanwezig in openbare middelen van vervoer, terwijl zij bovendien allerwege overtredingen van de boterwet mogen vaststellen.

Overigens geloofde de minister niet dat de onbezoldigde rijkszuivelvisiteurs minder afhankelijk zouden zijn, daar zij evenmin als de gewone visiteurs door de onmiddellijk belanghebbenden bezoldigd worden. Bovendien zijn zij van al hun doen verantwoording aan den rijkszuivelinspecteur schuldig, zoodat ook de hun

---

[1]) De praktische uitvoering van dit voorschrift is thans zóó, dat in de onder rijkstoezicht staande fabriek, *zoolang aldaar gewerkt wordt*, voortdurend een rijksambtenaar aanwezig is. Deze verlaat na de sluiting het laatst de fabriek, welke door hem wordt verzegeld.

verleende, groote machtsbevoegdheid geen bezorgdheid behoefde op te wekken.

Tegen het bepaalde in artikel VI hadden vele leden ernstig bezwaar, daar het binnentreden van bereidplaatsen van margarine enz. het mogelijk maakte dat de geheimen, welke in het bijzonder in de margarine-nijverheid van groote beteekenis zijn, door deskundige ambtenaren worden afgezien. Niets belet dan deze ambtenaren, 's rijksdienst te verlaten en zich in het binnen- of buitenland te vestigen als concurrent van de onderneming, waarvan zij de technische bijzonderheden in hun ambt hebben leeren kennen. Dit zou voor de bloeiende margarine-industrie hier te lande van „doodenden invloed" kunnen zijn.

Het toezicht in de fabriek achtte men voorts niet noodig en bovendien nutteloos. Onnoodig, daar het alleen tot doel kon hebben, te voorkomen dat een product hetwelk de fabriek *verlaat,* niet voldoet aan de in artikel 1b gestelden eisch van een R.W.-getal van ten hoogste 10 en nutteloos, omdat in de margarine-nijverheid mengsels voorkomen die bij de aflevering volkomen aan de bepaling van artikel 1b voldoen, maar kort tevoren nog een te hoog botergehalte vertoonen. Sommige leden gingen zelfs zóó ver, mede te deelen dat hun bezwaren tegen de bevoegdheid der ambtenaren te allen tijde margarine-fabrieken binnen te treden, zóó zwaar wogen, dat zij ingeval van handhaving van die bepaling, zich met het wetsontwerp niet konden vereenigen. Die vrije toegang zou slechts tot de opslagplaatsen beperkt moeten worden.

De bepaling, dat voor het geval de bereidplaatsen enz. alleen door een woning toegankelijk zijn en de bewoner bezwaren maakt, eerst een schriftelijke, bijzondere last van den kantonrechter of den burgemeester getoond moet worden, werd door vele leden, alsmede door den F.N.Z. en den Z.N.Z. als een ernstige bemoeilijking der contrôle beschouwd. Men drong daarom aan op een voorschrift, volgens hetwelk elke bewaar-, bereid- of verkoopplaats langs een anderen toegang dan door een woning moet kunnen worden binnengetreden en dat zulk een plaats zich niet in een woning mag bevinden. Voor sommige gevallen zou dan een uitzondering kunnen worden gemaakt, onder het voorbehoud van de toestemming van den minister.

De bedenkingen met betrekking tot de bevoegdheid tot het binnentreden van bereidplaatsen van margarine, deden den minister besluiten, de aan artikel 7 der wet van 1900 toegevoegde nieuwe leden 1 en 3 in dier voege te wijzigen, dat bij het bin-

nentreden een opdracht of machtiging van den minister noodig is (zie art. 14, lid 2 en 4 der wet).

Het verdient in dit verband de aandacht, dat de margarinefabrieken in Denemarken, Duitschland, België, Frankrijk en Oostenrijk zonder eenig voorbehoud voor de rijksambtenaren toegankelijk zijn. De minister zag in de genoemde beperking voldoende waarborgen tegen het verklappen van geheimen e.d., maar meende voorts terecht, met het oog op eventueel bedrog, niet verder te mogen gaan.

In verband met de desbetreffende opmerking, werd een voorziening getroffen inzake het toegankelijk zijn van bewaar-, bereid- en verkoopplaatsen door een woning (zie art. 14 der wet, 6de lid).

Uit den aard der zaak stak ook de heer van den Bergh bij de openbare beraadslaging zijn meening betreffende het toezicht in de margarinefabrieken niet onder stoelen en banken. Het binnentreden der fabrieken achtte hij onnoodig, omdat het vaststellen of het product een R.W.-getal aanwijst niet hooger dan 10, evenzeer buiten de fabriek kon plaats hebben en in lijnrechten strijd met het beginsel der wet was, omdat deze niet voorschrijft dat de in de fabriek aanwezige verpakte of onverpakte margarine, de aanduiding margarine moet dragen. De regeeringsambtenaren zouden dus monsters moeten nemen van margarine, die niet eens als zoodanig is aangegeven. Bovendien bestond er bij de fabrieken het reeds genoemde ernstige bezwaar tegen het toezicht en wel uit vrees voor het bekend worden van fabrieksgeheimen. In tegenstelling met het adres der margarine-fabrikanten — waarin de wensch was neergelegd, heelemaal geen ambtenaren toe te laten — deed de heer van den Bergh het voorstel, alleen aan de hoogere ambtenaren, volkomen betrouwbare personen en menschen van ontwikkeling, die taak op te dragen.

De minister merkte in zijn verdediging op, dat, waar het financiëel en praktisch niet uitvoerbaar was, voortdurend iemand buiten de fabriek de wacht te laten houden, het binnentreden wel degelijk noodig was, teneinde te voorkomen dat in de bereidplaatsen naar hartelust werd geknoeid. Aangezien de margarinefabrieken geregistreerd werden, moest de regeering toch ook kunnen nagaan, of het bedrijf inderdaad overeenkomstig de aangifte werd uitgevoerd en deze juist is.

In de tweede plaats sluit de bepaling van de wet met betrekking tot het toezicht op hetgeen de fabriek verlaat volstrekt niet uit, dat die contrôle niet mag worden uitgeoefend binnen de deu-

ren der fabriek. Om knoeierijen op te sporen, moet men niet alleen het eindproduct leeren kennen, maar ook in staat zijn kennis te maken met de eigenschappen der verschillende vetten die voor de bereiding in aanmerking komen.

Intusschen erkende de minister dat het aanbeveling verdiende, aan het bezwaar van den heer v a n d e n B e r g h inzake het gevaar van openbaar worden van het fabrieksgeheim, tegemoet te komen, hoewel Z.E. persoonlijk daarvoor weinig vrees had. In verband daarmede stelde de regeering voor, een nieuw artikel VIIIa op te nemen, welk artikel door de kamer werd aangenomen en als artikel 16 in de wet opgenomen.

Teneinde in de wet duidelijker te doen uitkomen dat slechts dàn monsters in tweevoud behooren te worden genomen en daarmede het bepaalde bij de artikelen 9 en 10 der wet van 1900 (betrekking hebbend op de monsterneming) van toepassing is, indien de met de opsporing belaste ambtenaar vermoedt dat een der in de wet strafbaar gestelde feiten is gepleegd, werd het laatste lid van artikel VII vervangen door twee andere leden (zie art. 15 der wet, lid 5 en 6).

De artikelen VIII en IX, welke op de zoo juist genoemde artikelen 9 en 10 der wet van 1900 betrekking hebben, werden door de regeering later eveneens gewijzigd, maar de aangebrachte veranderingen waren meer van redactioneel belang (zie art. 17 en 18 der wet).

De bepaling van artikel 10a ten opzichte van den invoer van boter, had volgens sommige leden verstrekkenden invloed. Zij achtten het n.l. niet ondenkbaar dat de hanteering van een bevoegdheid, die rechtstreeks verband houdt met bemoeilijking van den invoer uit het buitenland, eenigermate onder den invloed van beschermenden aard zou kunnen komen. Om die reden wenschten zij met betrekking tot deze aangelegenheid voor de wetgevende macht eenige medezeggenschap te zien behouden. Het betreffende voorschrift zou ook verband moeten houden met de hier te lande bestaande bepalingen.

In zijn beantwoording deelde de minister mede, welke bepalingen zijns inziens een algemeene maatregel van bestuur inzake den boter-invoer zou moeten bevatten. Zoo noemde Z.E. o.a. een regeling ten aanzien van den invoer van boter langs bepaalde douanekantoren; bijzondere bepalingen met betrekking tot het grensverkeer en tot landen welke de onvervalschtheid van het product waarborgen; maatregelen welke zouden moeten worden genomen bij den invoer van vervalschte waar e.d. Eveneens zou-

den soortgelijke bepalingen ten opzichte van de margarine getroffen moeten worden. In verband met een en ander werd het artikel dan ook gewijzigd (zie art. 19 der wet). Zooals daaruit blijkt, werd de redactie tevens imperatief gesteld.

In verband met mogelijke wijzigingen in de buitenlandsche wetten en wettelijke voorschriften en vooral met het oog op de door de binnen- en buitenlandsche knoeiers te ontdekken nieuwe wegen, kan het gewenscht zijn in de bestaande voorschriften wijziging te brengen of deze aan te vullen en spoed is dan een hoofdvereischte. Dit maakt dan ook een medezeggenschap van de wetgevende macht niet gewenscht. Bij een alsdan noodzakelijk gebleven wetswijziging, zouden eenige der voornaamste artikelen der boterwet gevaar loopen voor geruimen tijd een doode letter te worden, tot onberekenbare schade voor tal van eerlijke bereiders en handelaren.

In verband met artikel 10b wenschten sommige leden, behalve het dooreenmengen van boters, ook het kneden, kleuren en zouten en elke bewerking die men eenmaal afgewerkte boter doet ondergaan, met het bereiden gelijk te stellen, een verlangen waarmede de regeering ook heeft rekening te houden en waarom zij de woorden toevoegde: „en elke bewerking die men afgewerkte boter doet ondergaan". Ten slotte werd de redactie nogmaals gewijzigd en de zoo juist genoemde woorden vervangen door „elke bewerking die men boter doet ondergaan". Deze laatste verandering verdient de voorkeur, omdat moeilijk kan worden uitgemaakt wanneer boter afgewerkt moet worden genoemd en het dooreenmengen van boters feitelijk bewerken van boter kan genoemd worden (zie art. 20 der wet).

Het verkoopen van boter met een vetgehalte beneden de 80%, zoowel als van margarine met een R.W.-getal boven de 10, wilden sommige leden, in verband met artikel 10c, niet als een misdrijf aangemerkt zien, daar zij een dergelijk feit als een wetsdelict en niet als een rechtsdelict beschouwden (zie de noot op blz. 252). Daartegen voerden anderen aan, zooveel vertrouwen in den rechter te hebben, dat deze zijn bevoegdheid niet zou misbruiken.

Dit artikel gaf voorts nog genoeg aanleiding tot het maken van opmerkingen van juridischen aard, mede in verband met artikel 11 der wet van 1900. Sommige leden maakten n.l. bezwaar tegen de nieuwe strafbepalingen in de boterwet, welke aan ons Wetboek van Strafrecht vreemde beginselen zouden bevatten. Met name zou dat het geval zijn met het tweede lid van artikel 10c, waar sprake is van *opzettelijk* overtreden en van afzonderlijke bepalingen

voor een plegen dat geen volledig opzet tot grond heeft, maar waarbij de wetenschap of het redelijk vermoeden dat een zeker feit aanwezig is, voldoende zijn.

Zooals uit de openbare beraadslagingen is af te leiden, hadden dergelijke bedenkingen ook betrekking op het laatste lid van het zoo juist genoemde artikel 11, waarin wordt gezegd dat iemand niet strafbaar is, die zijn goede trouw bewijst, wanneer hij een overtreding pleegt. Dit houdt verband met de meening dat het niet in ons strafrechtstelsel past, bij overtredingen te gaan onderzoeken of misschien de overtreding te goeder trouw is gepleegd en wanneer die goede trouw inderdaad aannemelijk is, van rechtsvervolging te ontslaan. Volgens deze opvatting huldigt ons strafrecht dus de leer, dat bij overtredingen de materiëele daad als zoodanig strafbaar is. Daar de boterwet van 1900 alleen overtredingen kende en daartegen ernstige straffen bedreigde, zelfs wel hechtenis van een jaar, is het te begrijpen dat men daarin, voor het geval de goede trouw bewezen wordt, de mogelijkheid wilde openhouden den overtreder buiten straf te laten (zie blz. 279).

Wat nu de kwestie van den aard der delicten betreft, bleek de minister van meening dat, waar de in artikel 10c genoemde, hetzelfde karakter vertoonen als het bedrog, omschreven in de artikelen 329 en 330 van het strafwetboek (zie blz. 59), zij tot de misdrijven gerekend behoorden te worden.

Voorts ontkende Z.E. dat de onderscheidingen in de strafwaardigheid van den dader, waar het toch eenzelfde materiëel feit betreft, aan onze wetgeving vreemd zou zijn, daar verschillende speciale wetten onderscheidingen ten aanzien van de strafwaardigheid van den dader vaststellen (zie art. 21, lid 2 der wet).

Teneinde het ontwerp in overeenstemming met de beginselen van ons strafrecht te doen blijven, in hetwelk als regel geldt, dat bedreiging met gevangenisstraf en hechtenis alternatief slechts bij culpose delicten voorkomt, is de hechtenis vervallen (zie art. 21, 1ste lid der wet). Tevens werd de last tot sluiting der fabriek enz. uitgebreid ingeval van overtreding van de artikelen 1a en 1b (zie art. 21, lid 3 der wet).

Later werden op voorstel van de regeering de woorden: „of redelijkerwijs moetende vermoeden" geschrapt, omdat zij binnen den kring der misdrijven feiten brachten, die alleen als overtreding behooren te worden strafbaar gesteld.

Tijdens de openbare beraadslagingen waren het vooral de heeren Regout en Duynstee, die door amendementen artikel

10c en artikel 11 der wet van 1900 een beteren juridischen vorm wisten te geven.

De heer Regout maakte allereerst het bezwaar dat artikel 10c het bereiden van boter beneden een zeker vetgehalte als een rechtsdelict aanmerkt (gevangenisstraf van ten hoogste één jaar), hetgeen z.i. een wetsdelict was. Volgens de raadgevers van den minister was het eigenlijk een „gemengd delict". Ter wille van de mogelijkheid om vast te stellen wat al dan niet vervalscht is, was een criterium aangenomen, waarmede men dan buiten de grens van een wetsdelict in den zuiveren zin van het woord was gegaan. Immers een boterbereider in Nederland behoeft geen product met minder dan 80% vet af te leveren (zie blz. 257). Daarom kan men gerust spreken van bedrog als er boter met minder vetdeelen wordt bereid. Of dezelfde redeneering ook van toepassing is als men margarine „beter" maakt, door er meer boter aan toe te voegen, waarbij het R.W.-getal van 10 wordt overschreden, is nog de vraag. De beantwoording daarvan zal in ieder geval aan den rechter overgelaten moeten worden.

De bepaling, dat hij die zich schuldig heeft gemaakt aan de overtreding van de in het eerste en tweede lid van dit artikel bedoelde bepalingen, gestraft kan worden met sluiting van de bereid- en bewaarplaatsen, werd door den heer Duynstee als bijkomende straf te zwaar gevonden. Deze meening vond weerklank en het voorstel van de regeering, daarom aan het artikel toe te voegen: „voor den tijd van ten hoogste één jaar" werd dan ook door de Kamer aangenomen (zie art. 21, 3de lid).

Zooals gezegd, werd artikel 11 en het daarop betrekking hebbende artikel XI op voorstel van de beide genoemde heeren gewijzigd. Het laatste was wel bijzonder ingewikkeld gesteld en zoo moeilijk te begrijpen, dat men, om de woorden van den heer Regout te gebruiken, „niet anders dan met een bezwaard hoofd tot het einde van de lectuur en de bestudeering komen kan".

De nieuwe redactie is dan ook wel veel duidelijker. Van artikel 11 werden het tweede gedeelte van de eerste alinea, alsmede het geheele tweede en derde lid geschrapt (zie art. 22 der wet). In de wet van 1900 evenwel, welke alleen overtredingen kende en geen afzonderlijke strafbepalingen bevatte voor degenen die met boos opzet handelden, hadden zij reden van bestaan.

De invoeging van de woorden in het tweede lid van artikel 22 der wet „en zij aannemelijk maken dat zij bij het begaan der overtreding te goeder trouw waren", geschiedde met het doel om de vervolging van expediteurs, spoorwegdirecties e.d., waarvan

de goede trouw vaststaat, te vermijden en tevens om te voorkomen dat personen die in vasten dienst van een voortdurend knoeienden patroon zijn, en van het geknoei afweten, buiten schot zouden blijven, eenvoudig door het noemen van den afzender.

Het woord „uiterlijk" in dezelfde alinea is noodzakelijk, omdat anders degeen die te goeder trouw vervoert, geen straffeloosheid voor zich zou kunnen inroepen, wanneer hij den afzender uit eigen beweging opgeeft, vóór de aanmaning van den ambtenaar van het Openbaar Ministerie.

De laatste alinea van artikel 11, met betrekking tot de goede trouw, achtte de heer R e g o u t overbodig op grond van de bovengenoemde opvatting, n.l., dat men bij hem die voor een overtreding terecht staat, eenvoudig heeft te vragen naar de materiëele daad die gepleegd werd en niet naar het opzet of de goede trouw van den dader. Heeft iemand nu te goeder trouw gehandeld, dan zal de rechter de vrijheid hebben tot de minimum straf af te dalen, terwijl als laatste het recht van gratie overblijft. De overtreding was daarmede geheel gelijk behandeld met alle overtredingen van het wetboek van strafrecht. De Kamer kon zich met deze zienswijze vereenigen en het laatste lid van artikel 11 werd dienovereenkomstig geschrapt.

De aanhef van het artikel „Overtreding van één of gelijktijdige overtreding van meerdere der bepalingen, vervat in de artikelen 2, 1ste, 2de, 4de, 5de en 6e lid, en 4, 1ste en 2de lid, wordt gestraft", werd op voorstel van den heer D u ij n s t e e met het oog op artikel 62 van het Wetboek van Strafrecht (hetwelk bepaalt dat iedere overtreding afzonderlijk gestraft wordt), gewijzigd in „Overtreding van een der bepalingen, vervat" enz.

Wat artikel 11a betreft, met de daarin getroffen regeling konden enkele leden zich niet vereenigen, omdat deze zich niet geheel zou aansluiten bij artikel 51 van het Wetboek van Strafrecht, luidende: „In de gevallen waarin wegens overtreding straf wordt bepaald tegen bestuurders, leden van eenig bestuur of commissarissen, wordt geene straf uitgesproken tegen den bestuurder of commissaris van wien blijkt dat de overtreding buiten zijn toedoen is gepleegd". De vrees dat artikel 11a in de praktijk tot moeilijkheden aanleiding zou geven, werd door den minister echter niet gedeeld (zie art. 23 der wet).

De overige door de regeering in het wetsontwerp aangebrachte kleine wijzigingen zijn alle van administratieven of juridischen aard. Wij noemen daarvan alleen nog de in het vierde lid van artikel 11 ingevoegde woorden: „op de eerste aanmaning van den

ambtenaar van het openbaar ministerie vóór het uitbrengen der dagvaarding" (zie art. 22, 2de lid der wet), waarmede wordt bepaald, in welk stadium van het geding de bedoelde bekendmaking moet plaats hebben. De artikelen 12, 13, 14 en 15 komen respectievelijk overeen met de artikelen 24 tot en met 27 der wet.

Het wetsontwerp, zooals het door de Tweede Kamer was gewijzigd, vond bij de leden der Eerste Kamer blijkens het voorloopig verslag der commissie van rapporteurs over het algemeen groote instemming. Nu op het zuivelcongres te Scheveningen ons botercontrôlestelsel gelijkgerechtigd was verklaard met de in andere landen toegepaste sesamatie der vetten, beschouwde men de nieuwe boterwet als het complement van het contrôlestelsel.

De door de regeering ontworpen bepalingen, met name die met betrekking tot het toezicht op de bereiding van boter en margarine kwamen doeltreffend voor en met het oog op een mogelijke sluiting van de grenzen van het buitenland voor den invoer van onze producten, achtte men het een groot landsbelang dat het buitenland daarbij niet het argument kon bezigen, dat tengevolge van knoeierijen in den boterhandel de invoer van de Nederlandsche waar moest worden verboden.

Slechts enkele leden vreesden van een toepassing van artikel 1b bezwaren voor de margarine-nijverheid, om welke reden zij de voorkeur zouden hebben gegeven aan het cijfer 12. Eveneens achtten sommigen de regeling van vele bepalingen bij algemeenen maatregel van bestuur niet gewenscht en wel, omdat men dan te veel afhankelijk zou worden van het verschil van inzicht der wisselende besturen; de indiening van een wijzigingswet van geringen omvang kon niet bezwarend geacht worden. Andere leden daarentegen waren van oordeel dat juist in verband met de eischen van de buitenlandsche markt ten opzichte van artikel 1a, aan een algemeenen maatregel van bestuur de voorkeur moest worden gegeven, daar een wijziging alsdan veel spoediger dan bij wetsverandering kan worden aangebracht, een argument dat o.i. in dit geval den doorslag moet geven. Vertraging toch zal dikwijls schade tengevolge kunnen hebben.

De vraag werd voorts gesteld, of een bepaling met betrekking tot een verplichte registratie van hen die uitsluitend boter bereiden, niet in de wet opgenomen had behooren te worden. Deze kwestie was bij de samenstelling van het wetsontwerp wel degelijk overwogen, maar blijkens een verklaring van minister T a l m a had men daarvan afgezien, omdat de voordeelen, verbonden aan

zulk een aangifte en aan een daarmede samenhangende registratie, zeer gering, de lasten en kosten daarmede gemoeid daarentegen zeer groot zouden zijn.

Ten slotte maken wij nog melding van enkele juridische bedenkingen en het antwoord van de regeering daarop, omdat deze in verband met de wetsinterpretatie van belang zijn. De bezwaren golden artikel II en wel meer in het bijzonder de begrippen „waar", „verkoopplaats", „levering", „verzenden", „verkoopen", alsmede de uitdrukking in artikel 10c „wetende".

Blijkens arrest van den Hoogen Raad van 15 Mei 1899 (Weekblad van het Recht, no. 7279) moet ieder gedeelte van een partij margarine gemerkt zijn en wordt ieder gedeelte dus als „waar" beschouwd. Dit is o.i. ook de juiste interpretatie van artikel 2 der wet van 1900, waar dit voorschrijft dat ook bij levering de waar voorzien moet zijn van het merk „Margarine".

Een nauwkeurige omschrijving van het begrip „verkoopplaats" is niet wenschelijk, daar bij toepassing van de wet een zoo ruim mogelijk begrip van wat onder een verkoopplaats moet worden verstaan, noodzakelijk is. Bij arrest van den Hoogen Raad van 20 November 1899 (Weekblad van het Recht, no. 7370) werd bijvoorbeeld een handkar als een verkoopplaats aangemerkt.

Onder „levering" moet hetzelfde worden verstaan als in artikel 667 van het Burgerlijk Wetboek. Dit is ook in overeenstemming met het arrest van den Hoogen Raad van 17 April 1893 (Weekblad van het Recht, no. 6340), krachtens hetwelk de levering plaats vindt door overgave van het gebouw, waarin zich de boter bevindt.

Het „verzenden" moet op één lijn worden gesteld met het vervoeren: Uit het arrest van den Hoogen Raad van 2 April 1907 (Weekblad van het Recht, no. 8518) is af te leiden dat het aangeven ten vervoer, mitsdien het verzenden van margarine waarvan de verpakking niet aan de eischen voldoet, volgens artikel 2 der boterwet van 1900 verboden is en in artikel 11 van die wet strafbaar gesteld.

Wordt vervalschte boter in een filiaal verkocht, dan kan zich de vraag voordoen wie de verkooper is, de winkelier of de eigenaar. Uit de beslissing van den Hoogen Raad op 21 Juni 1897 (Weekblad van het Recht, no. 6989) blijkt dat dit rechtscollege in een dergelijk geval de strafbaarheid laat afhangen van de meerdere of mindere zelfstandigheid van den zetbaas.

Van het woord „wetende" vreesde men dat dit voor de knoeiers een achterdeur zou zijn, waardoor zij zich aan vervol-

ging zouden onttrekken. De rechter zou veel minder moeilijkheden ondervinden bij het opleggen van de straf, indien er stond „kunnende weten". De eerste uitdrukking schijnt het bewijs van het strafbare feit echter niet al te zeer bemoeilijken, hetgeen is af te leiden uit de arresten van den Hoogen Raad van 30 Januari 1905 (Weekblad van het Recht, no. 8175) en 17 Juni 1905 (Weekblad van het Recht, no. 8259), waarbij in het algemeen bij het misdrijf van heling, voor het opzet voldoende is geacht, dat de dader de misdadige herkomst heeft begrepen en moeten begrijpen, d.i. dat zij tot zijn bewustzijn is doorgedrongen.

De gedachtenwisseling in de Eerste Kamer leverde geen nieuwe gezichtspunten van beteekenis meer op. Er werd nog het een en ander met betrekking tot de zoo juist aangehaalde arresten van den Hoogen Raad in het midden gebracht, waarop de minister echter niet uitvoerig inging en voor het overige naar de memorie van antwoord op het eindverslag van de commissie van rapporteurs verwees.

Ten slotte werd nog eens de aandacht gevestigd op het feit, dat de menschen wien deze wet aanging, zich vrijwillig aan de scherpe bepalingen wilden onderwerpen, om welke reden men de bezwaren van anderen gerust kon terzijde leggen.

Wanneer wij aan het slot van dit hoofdstuk nog eens een oogenblik de behandeling van de verschillende boterwetten in de volksvertegenwoordiging in het geheugen roepen, dan zal het zeker opvallen, hoe zeer de houding der kamerleden in den loop der jaren tegenover de staatszorg inzake den boterhandel veranderd is. Dit verdient te meer de aandacht, daar de bemoeiing van de overheid, geregeld in die wetten, niet is ingekrompen, integendeel, juist niet onbelangrijk is uitgebreid.

Toen de regeering voor de eerste maal een wetsontwerp ter voorkoming van bedrog in den boterhandel indiende, was er een krachtige stroom tegen deze nieuwigheid op het gebied van de landbouw-wetgeving en zag men aan alle kanten bezwaren, hoewel de bepalingen weinig ingrijpend waren en nauwelijks het bedrijf aanroerden. Een betrekkelijk groot aantal leden in Tweede en Eerste Kamer wilde toen dan ook hun steun aan het wetsontwerp niet geven (zie blz. 62).

In 1900 werd de wet aanmerkelijk verscherpt, maar ondanks deze verscherping waren de bezwaren in vergelijking met die welke in 1889 werd aangevoerd, niet toegenomen en nam men het ontwerp in de Tweede Kamer met groote meerderheid van

stemmen en in de Eerste Kamer zelfs zonder hoofdelijke stemming aan (zie blz. 89).

In 1908 eindelijk werd de volksvertegenwoordiging tegenover een wetsontwerp geplaatst dat inderdaad vrij sterk in het bedrijf ingreep, maar niettegenstaande deze nieuwe verscherping ondervond het van alle kanten instemming, zelfs van de zijde der margarine-nijverheid, en werd het in de beide Kamers zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De grootste bestrijding had het ontwerp toen wel ondervonden van den heer v a n d e n B e r g h, die dan ook niet had nagelaten, een aantal amendementen in te dienen, vrijwel uitsluitend met de bedoeling om de wet te verzachten. Maar ook deze afgevaardigde, in wien men bij deze gelegenheid wel de spreekbuis van de geheele Nederlandsche margarine-industrie kan zien, kon zich met de strekking van het wetsontwerp best vereenigen, hoewel men uit zijn verschillende redevoeringen — zooals we terloops reeds opmerkten — wel eens het tegenovergestelde zou kunnen afleiden. In zijn eerste betoog gaf hij bijvoorbeeld als zijn meening te kennen, dat met de officiëele erkenning van ons botercontrôlestelsel door het buitenland, alle aanleiding voor een nieuwe boterwet vervallen was. Maar uit het feit dat hij zijn amendementen weer introk, zoodra de minister ze voor onaannemelijk had verklaard, blijkt wel dat hij zelfs van de door hem het meest aangevallen, scherpste bepalingen der wet geen bezwaar voor de margarine-nijverheid duchtte. De minister merkte dan ook eens op, dat de heer v a n d e n B e r g h hem de verdediging van het wetsontwerp gemakkelijk maakte. Wie de handelingen der Tweede Kamer leest, krijgt den indruk dat de margarine-fabrikant zijn bezwaren meer ontwikkelde, omdat hij het wel goed vond dat ze eens gehoord werden, dan wel omdat hij meende daaraan steun te moeten ontleenen voor een afwijzende houding inzake het ontwerp. De uitvoering der wetsbepalingen heeft trouwens genoegzaam bewezen dat van een belemmering van de margarine-industrie hier te lande allerminst sprake is geweest.

Vatten wij den inhoud van de wet van 1908 in het kort samen, dan kunnen wij zeggen dat zij, in vergelijking met de wet van 1900, wordt gekenmerkt door de volgende bijzonderheden:

1e. vaststelling van een minimum vetgehalte in boter (art. 2);

2e. bepaling van een maximum hoeveelheid boter welke in mengsels van boter en margarine mag voorkomen (art. 3);

3e. verplichte inschrijving van de margarine-bereidplaatsen (art. 4);

4e. gescheiden bereiding van boter en margarine (art. 6 en 8);

5e. bijzonder toezicht op bereid- en bewaarplaatsen van boter, toebehoorende aan hen die tevens ook margarine vervaardigen (art. 9);

6e. recht van sommige rijksambtenaren, bereidplaatsen enz. voor boter, margarine en andere vetten binnen te treden (art. 14);

7e. toezicht op den invoer van boter (art. 19);

8e. het rangschikken van sommige strafbare feiten onder de misdrijven (art. 21) en

9e. de regeling van de aansprakelijkheid van hoofden en bestuurders van inrichtingen waar boter of (en) margarine wordt bereid (art. 23).

De in werking treding van de wet werd vastgesteld bij besluit van den 17den December 1909 (Stbl. no. 405) en bepaald op 1 Januari 1910. De uitvoering der artikelen 2, 5, 8 en 19 werd geregeld bij besluit van den 28sten October 1909 (Stbl. no. 346), terwijl de uitvoering van artikel 9 werd geregeld bij besluit van den 17den December 1909 (Stbl. no. 406).

Ten slotte stelde men de „Instructie voor den Rijkszuivelinspecteur, den adjunct-Rijkszuivelinspecteur en de Rijkszuivelvisiteurs", krachtens artikel 13, derde lid der boterwet, vast bij besluit van den 22sten December 1909, no. 41. Deze instructie werd het laatst gewijzigd door den Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw op 12 December 1924.

HOOFDSTUK IX.

De verdere werking en ontwikkeling van het botercontrôlestelsel.

Zooals wij in de hoofdstukken VI en VII hebben gezien, heeft de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht zich in ons land krachtig ontwikkeld en er zeer veel toe bijgedragen, onzen goeden naam in den vreemde, welke tengevolge van de vele knoeierijen zoo ernstig geleden had, weer in eere te herstellen (zie vooral de tabellen IV en VIII, grafiek III, alsmede blz. 196). Een ander hoogst belangrijk gevolg is geweest het feit, dat voor onze boter, voorzien van het rijksmerk, een hoogere prijs kon worden bedongen.

Uit het prijsverloop, zooals dat in de tabellen VI en VIa is aangegeven, is dit verschil in prijs niet af te leiden, daar hier slechts de noteeringen van boter zonder meer zijn vermeld en dus geen onderscheid wordt gemaakt tusschen ongecontroleerde en rijksmerkboter. Teneinde het belang van de contrôle in dit opzicht eenigszins nader aan te toonen, kan men een vergelijking maken tusschen de prijzen welke, bijvoorbeeld op de Londensche markt, voor Nederlandsche boter en voor boter afkomstig uit andere landen werden gemaakt, zoowel vóór het bestaan der contrôle, als eenige jaren na de in werking treding daarvan. Toch zijn dergelijke prijzen geen volkomen betrouwbare maatstaf, daar verschillende factoren op het totstandkomen der noteeringen van invloed zijn welke met de kwestie van vertrouwen inzake de zuiverheid van de waar of met de hoedanigheid daarvan, niets te maken hebben. Niettemin is de vermindering in het prijsverschil op de Londensche markt na 1901 tusschen Nederlandsche boter eenerzijds, en de Deensche en Fransche anderzijds, opmerkelijk.

In zijn jaarverslag over 1903 maakt de consulent van Friesland voor landbouwzaken in Engeland, dr. J. J. L. van Rijn, melding van het feit dat het prijsverschil tusschen Nederlandsche en Deensche boter, dat in 1901 nog ƒ 6.50 per 112 Engelsche ponden bedroeg (d. i. ongeveer 13 cent per kg), voor de jaren 1902 en 1903 teruggeloopen was tot respectievelijk ƒ 5,35 en ƒ 4.80. In deze jaren daalde het verschil in noteering tusschen Nederlandsche en Fransche boter van ƒ 4.90 over ƒ 4,10 tot ƒ 2,10 per 100 Engelsche ponden (zie ook blz. 225.). [1])

[1]) Mededeelingen en Berichten van den consulent van Friesland voor landbouwzaken in Engeland, 1904, no. 1, blz. 11.

In latere jaren is het meermalen voorgekomen dat onze boter te Londen eenzelfden prijs opbracht of zelfs nog hooger noteerde dan de Deensche. Een prijsverschil van slechts één dubbeltje is echter in verband met de totale in ons land voortgebrachte hoeveelheid rijksmerkboter (zie tabel IV) van groote beteekenis. Voor het jaar 1925 zou daarmede een bedrag van niet minder dan bijna 7 millioen gulden gemoeid geweest zijn!

Hoewel nu, zooals gezegd, verschillende factoren de boternoteeringen beïnvloeden, zoo kan toch veilig worden aangenomen dat zonder het werk der goedwillende boterproducenten, in hun streven krachtig door de regeering gesteund, het verschil in prijs tusschen onze boter en die uit andere landen, aanmerkelijk grooter zou zijn geworden.

Het botercontrôlestelsel is zonder twijfel het juiste middel gebleken ter bestrijding van de knoeierijen in den boterhandel en al bleken er in den loop der jaren enkele verbeteringen en aanvullingen noodig, in de grondslagen werd geen wijziging gebracht, al leek het er een oogenblik ook op dat men de beginselen ten deele moest prijsgeven.

Het belangrijkste feit in de geschiedenis van onze botercontrôle is zonder twijfel de erkenning van staatswege geweest en de daarmede gepaard gaande instelling van het rijksmerk (zie blz. 159 e.v.). Dit op speciaal papier gedrukte merk moet volgens paragraaf 4 der ministeriëele beschikking van 3 Juli 1905 (zie blz. 175) met een nader door den Directeur-Generaal van den Landbouw aan te wijzen of goed te keuren stempel op door hem aan te geven wijze „stevig" op de boter worden aangedrukt, „teneinde het voor herhaald gebruik ongeschikt te maken".

Tengevolge van het aandrukken met dit stempel worden de insnijdingen waarvan het rijksbotermerk voorzien is, verbroken, waardoor het verwijderen van het merk zonder het te beschadigen, indien misschien niet volkomen onmogelijk gemaakt, dan toch ten zeerste bemoeilijkt (zie blz. 163). Hierom is het natuurlijk juist te doen, want het ligt wel voor de hand dat het alle aanbeveling verdient, het knoeien met de merken zoo lastig en zoo omslachtig mogelijk te maken, ook al ondervindt de winkelier, tengevolge van het daardoor noodzakelijk geworden lospeuteren van het merk, dat op de in een vat verpakte boter is aangebracht, eenigen last.

Niettemin wordt aan het voorschrift met betrekking tot het aandrukken van de merken, niet altijd even goed de hand gehouden door de botercontrôlestations, zoodat het meermalen is voorge-

komen dat de merkpapieren gemakkelijk in hun geheel waren te verwijderen. Dit heeft niet lang geleden aanleiding gegeven tot een ernstig meeningsverschil tusschen een der contrôlestations en de rijkszuivelinspectie.

Een der ambtenaren van dezen dienst had n.l. enkele niet aangedrukte merken verwijderd van boter, welke door een handelaar was gekocht. Deze zag daardoor zijn product in waarde verminderd en sprak deswege het rijk om schadevergoeding aan. Dit verwees den handelaar naar het betrokken contrôlestation, hetwelk evenwel beweerde dat de ambtenaren der rijkszuivelinspectie het recht niet hadden, de merken van boter welke in den handel was gebracht, te verwijderen.

Het kan niet worden ontkend dat het contrôlestation in kwestie in dit opzicht het recht geheel aan zijn zijde had. Ingevolge artikel 8 van de later te bespreken ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie bz. 315), is wel de aangeslotene verplicht, de van het rijksmerk voorziene papieren en stempels benevens de lijsten en boeken enz., die op de contrôle betrekking hebben, maar die, om welke reden dan ook, niet meer mogen worden gebruikt voor het doel waarvoor zij in zijn bezit zijn, op eerste aanvraag af te geven aan de ambtenaren van de botercontrôlestations of aan hen die met het rijkstoezicht zijn belast, zelfs dan wanneer die voorwerpen reeds door hem mochten zijn betaald. Tot die redenen kan zeker ook het niet voldoende aangedrukt zijn van de merken gerekend worden, maar ten aanzien van de koopers machtigt genoemd artikel de rijksambtenaren tot niets.

De zaak staat dan ook geheel anders, indien de boter zich in handen bevindt van derden. Deze toch staan buiten de overeenkomst welke er bestaat tusschen het rijk en de contrôlestations en zullen zich alleen hebben te onderwerpen aan een wettelijk voorschrift of aan een bepaling welke op de wet steunt. Zoolang nu in de instructie van de rijkszuivelvisiteurs geen bepaling is opgenomen welke deze ambtenaren ingevolge paragraaf 4 van de bovengenoemde ministeriëele beschikking, machtigt tot het verwijderen der niet of onvoldoende aangedrukte rijksmerken, missen zij daartoe het recht en kan de gedupeerde handelaar terecht een actie van schadevergoeding tegen den Staat der Nederlanden instellen.

De beambten van den rijkszuivelinspectiedienst kunnen onder de thans bestaande regeling dus niet veel anders doen dan het feit vaststellen, de gegevens op het merk vermeld overnemen,

waardoor tevens bekend is door welk station dit is uitgereikt, en van een en ander rapport uitbrengen. Het rijk kan er het betrokken contrôlestation dan opmerkzaam op maken dat zijn aangeslotenen de voorschriften hebben na te komen.

De vraag zal evenwel worden gesteld, of het niet wenschelijk zou zijn, in de instructie van de ambtenaren der rijkszuivelinspectie de bepaling op te nemen, dat zij gerechtigd zijn om te allen tijde de merken welke niet overeenkomstig de voorschriften op de boter zijn aangebracht, te verwijderen of aan te drukken, onverschillig waar of in wiens handen zich die boter ook bevindt. In dit geval zal de benadeelde alleen het contrôlestation en dit weer de betreffende fabriek kunnen aanspreken, hetgeen dan een aansporing tot het naleven der geldende bepalingen zal zijn.

Wij gelooven dat de bovenstaande vraag niet zonder eenig voorbehoud bevestigend kan worden beantwoord. Voor de handelaren toch, die zich de merken van de door hen gekochte boter zien afgehaald, is een bevoegdheid van de ambtenaren der rijkszuivelinspectie als bovenbedoeld, niet aangenaam. Zij kunnen zich weliswaar om schadevergoeding tot het betrokken contrôlestation of de betreffende leverancier wenden, maar daarmede zijn zij op het oogenblik zelf niet geholpen, nog afgezien van de verwikkelingen die er uit kunnen voortvloeien en aanleiding tot processen kunnen geven. Bovendien zal het doel dat men beoogt wellicht niet eens of slechts ten deele worden bereikt.

Zouden de rijkszuivelvisiteurs gerechtigd zijn, losliggende merken aan te drukken, dan is het natuurlijk niet mogelijk deze merken als bewijsstukken over te leggen, maar zou hun verklaring onder ambtseed voldoende kunnen zijn. Het voordeel van deze handelswijze is dat de kooper niet gedupeerd wordt, maar daar staat tegenover dat men ook niet verder komt, indien het betreffende botercontrôlestation weigerachtig blijft, doeltreffende maatregelen te nemen.

Het schijnt ons dan ook toe dat het de voorkeur verdient, in de eerste plaats het kwaad in den wortel aan te tasten. Daarnaast kan men desnoods aan de rijksambtenaren het recht toekennen om in bepaalde gevallen de merken te verwijderen of aan te drukken, hoewel dit dan waarschijnlijk overbodig zal zijn.

Volgens de tegenwoordige regeling heeft de minister n.l. de bevoegdheid, de stations tot de orde te roepen. Hun statuten en alle wijzigingen en aanvullingen daarvan behoeven ingevolge de artikelen 8 en 9 van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 (zie

blz. 300 e.v.) de goedkeuring van den minister en moeten de bepaling ingehouden dat de aangeslotenen voldoen aan de door hem, de Centrale Commissie gehoord (zie blz. 295 e.v.), vast te stellen voorschriften.

Deze nu zijn neergelegd in de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 en bevatten in artikel 6, tweede lid, de bepaling dat de aangeslotene geen boter zal afleveren, doen afleveren, verzenden of doen verzenden enz., welke niet is voorzien van het rijksmerk, aangebracht op de door of vanwege den minister voorgeschreven wijze.

Dit voorschrift laat aan duidelijkheid niets te wenschen over, maar dat het niet nakomen er van strafbaar is, wordt niet zoo duidelijk aangegeven. Ter betere handhaving zou het daarom volgens onze meening aanbeveling verdienen, in de strafbepalingen van genoemde beschikking op te nemen, dat bij het niet of onvoldoende aandrukken van de rijksmerken, de betrokken aangeslotene moet worden beboet en bij herhaling van het verzuim moet worden geschorst of geschrapt, onafhankelijk van het feit of het niet aandrukken opzettelijk, dan wel uit onachtzaamheid gebeurt. Er is hier o.i. toch sprake van een geval, waarbij de belangen van de contrôle op ernstige wijze worden geschaad, een opvatting welke door sommige stations, blijkens hun tegen het euvel genomen maatregelen, wordt gedeeld.

Voorts zou het wenschelijk zijn, het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 zoodanig aan te vullen, dat daarin duidelijk de verplichting van het contrôlestation kwam vast te staan, dat het nauwgezet op het nakomen van de verplichtingen van zijn aangeslotenen, dus ook op het juiste aanbrengen der rijksmerken, heeft toe te zien. Mocht een station nu weigerachtig zijn, tegen nalatigheid van zijn aangeslotenen maatregelen te nemen, dan heeft de directeur-generaal volgens artikel 7 van het Koninklijk besluit de bevoegdheid, de aan het station uitgereikte merken in te trekken. Dit is natuurlijk een recht, waarvan pas in het alleruiterste geval zal worden gebruik gemaakt.

Zooals gezegd, zou het verwijderen der merken, ook al zijn zij geheel overeenkomstig de voorschriften aangedrukt, zonder ze te beschadigen, misschien mogelijk zijn, maar hieraan behoeft men voor de praktijk toch geen beteekenis te hechten en wel om de volgende reden.

Een persoon die knoeien wil, zal dit alleen doen, wanneer daaraan niet onbelangrijke voordeelen zijn verbonden. De extra

„verdienste" toch zal ruimschoots moeten opwegen tegen de opgelegde straf in geval van ontdekking. Het door middel van allerlei tijdroovende kunstgrepen verwijderen van het rijksmerk van een enkel vaatje of een enkel pondje boter, loont daarom de moeite niet. Alleen knoeiers die er zich op toeleggen, op groote schaal de merken te verwijderen, kunnen financiëele voordeelen van eenig belang behalen. Het op de een of andere wijze afweeken van het merk kost echter zeer veel tijd en het verwijderen van het merk, tegelijk met een laag boter, in welk geval men doorgaans de duigen van het vat wel zal moeten losmaken, is al weinig minder omslachtig, terwijl dan bovendien het bedrog op eenvoudige wijze is vast te stellen. Het zal immers zelden voorkomen dat de afgeschepte laag boter dezelfde kleur, hardheid enz. heeft als de er onder liggende margarine, melange of wat dan ook. Op welke manier men echter ook knoeit, steeds is het bedrog door middel van de gegevens op het merk na te gaan en hoe veelvuldiger men langs een van de genoemde wegen de merken zou misbruiken, hoe grooter ook de kans voor ontdekking wordt.

Het in handen krijgen van de merkpapieren als zoodanig, dus ongebruikt, is vrijwel uitgesloten (zie ook blz. 227 en 228); de eenige manier om zich het bezit van deze zoo gewenschte zaken te verzekeren, zal voor knoeiers het aankoopen van gecontroleerde boter zijn, maar hiermede gaat weer een gedeelte van de winst heen.

In tegenstelling met de dunne, op de boter zelf aangedrukte merken, gaat het knoeien met de wikkelpapieren ingesteld bij ministeriëele beschikking van 17 Januari 1908, gewijzigd bij beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw van 7 Januari 1915 (zie blz. 176) heel wat gemakkelijker. Deze kunnen natuurlijk zonder veel moeite van de boter worden afgenomen, gezuiverd en daarna om vervalschte boter of zelfs om vetten, welke in het geheel geen boter bevatten, worden gedaan.

Hierbij dient men evenwel niet uit het oog te verliezen, dat de wikkels het rijksmerk benevens het wettig gedeponeerd handels- of fabrieksmerk moeten dragen, zoodat degene die ze misbruikt, zich aan twee strafbare feiten schuldig maakt. Bovendien mogen zij slechts worden gebezigd voor hoeveelheden boter van ten hoogste 1 kg en brengt het verzamelen, schoonmaken enz. van de gebruikte wikkels nogal wat bezwaren met zich mede. Bovendien geldt ook hier weer dat het „zaakje" eerst voordeelig wordt, indien het bedrog op eenigszins groote schaal wordt gepleegd, in

welk geval het echter weer moeilijk langen tijd onopgemerkt kan blijven.

Niettemin heeft men met het aanbrengen van het rijksmerk *op* den wikkel een der grondlagen van de botercontrôle over boord gezet. Wij achten deze oplossing van de kwestie met betrekking tot het kleine A-merkje, dat zooveel bezwaar met zich meebrengt voor boterbereider en verbruiker, uit een oogpunt van contrôle dan ook verre van ideaal, waarom wij de wikkels ook bij voorkeur alléén in handen van aangeslotenen zouden zien (zie blz. 414, 417 en 445).

Evenmin vinden wij het gebruik van het stempelmerk ingevolge paragraaf 7 van de ministeriëele beschikking van 3 Juli 1905 aanbevelenswaardig, hetwelk in bepaalde gevallen op de waar zelf mag worden aangebracht, mits deze geheel onverpakt tot een gewicht van ten hoogste 1 kg, dan wel in open potten tot een gewicht van ten hoogste 2.5 kg, rechtstreeks voor gebruik wordt afgeleverd in de bereid- of verkoopplaats of door of vanwege den aangeslotene wordt rondgebracht (zie blz. 175).

De bezwaren tegen het stempelmerk, dat aanvankelijk zelfs voor hoeveelheden boter van 5 kg mocht worden gebruikt, zijn reeds spoedig gevoeld. In Januari 1905 deed de F.N.Z. aan de regeering het verzoek, het boterstempel bij de contrôlestations af te schaffen. De Directeur-Generaal van den Landbouw benoemde toen een commissie, met de opdracht, na te gaan onder welke voorwaarden de boter gestempeld mocht worden. Deze commissie was in meerderheid voor behoud van het stempelrecht.

Op de vergadering van de botercontrôlestations in Mei 1908 (zie blz. 296) kwam de kwestie opnieuw ter sprake, waarbij bleek dat het stempel geen aanleiding tot moeilijkheden had gegeven.

Het station „Friesland" was in dien tijd een tegenstander van het stempelrecht, het station „Zuid-Holland" daarentegen wenschte het te behouden. Blijkens het rapport van de commissie welke in 1910 door de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel* werd benoemd (zie blz. 403 en 404), verklaarden de leden die speciaal met de toestanden in Zuid-Holland bekend waren, dat aldaar het gebruik van het stempel bij den détailhandel absoluut onmisbaar was. Werd dat gebruik bemoeilijkt, dan zouden vele leden bedanken en zou zelfs het geheele contrôlestation wel opgedoekt kunnen worden.

Deze uitspraak lijkt ons niet van groote overdrijving vrij. Ontegenzeggelijk zijn er aan het gebruik van het stempel niet onbe-

langrijke voordeelen verbonden. Immers, het op die wijze merken van de boter is al even eenvoudig, gemakkelijk als weinig kostbaar. Bovendien laat het minder gelegenheid tot het plegen van bedrog dan het gebruik van wikkelpapieren, daar het alleen in handen van aangeslotenen blijft.

Daartegenover staat evenwel dat de verbruiker (evenals trouwens bij het koopen van uit het vat gespitte boter bij een niet-aangesloten winkelier, hetgeen thans vrijwel regel is, zie blz. 417 e.v.) in vele gevallen niet kan nagaan of hij werkelijk gecontroleerde boter ontvangt, daar de aldus behandelde boter, vooral bij warm weer, den indruk van het stempel spoedig verliest. Een ander bezwaar is dat een contrôle op het gebruik van het stempel door de aangeslotenen, zooals deze op het gebruik van merken en wikkels uitgeoefend wordt (zie blz. 380 e.v.), niet mogelijk is. Om deze redenen zijn wij van meening dat het houten stempel, dat den laatsten tijd betrekkelijk weinig toepassing meer vindt, geheel behoort te verdwijnen, en in ieder geval het rijkstoezicht op den aanmaak er van geregeld moet worden.

In nauw verband met de besproken kwesties staat de vraag, of het namaken en nabootsen der rijksmerken voldoende kan worden voorkomen.

De botermerkenwet (zie blz. 167 e.v.) bevat geen strafbepalingen daaromtrent; deze wet vormt den grondslag voor het gebruik der merken, terwijl, zooals we in hoofdstuk VI meedeelden, de sanctie wordt gevonden in het Wetboek van Strafrecht, hetwelk het vervalschen van merken in artikel 219 strafbaar stelt (zie blz. 169). Ook in dit opzicht staat het stempel bij de merken en wikkels ten achter, daar het zich gemakkelijker tot namaak leent. Hoe dit ook zij, het vervalschen en namaken der merken is strafbaar.

Reeds kort na de in werking treding van de botermerkenwet, in den loop van September 1905, is hier te lande een geval van namaak der rijksmerken ontdekt. Een boterhandelaar te Stad-Delden, die niet bij een contrôlestation aangesloten was, had n.l. op zijn boter merken aangebracht die in kleur en afmeting slechts weinig van de echte verschilden; de soort papier was echter zoodanig, dat het merk gemakkelijk en zonder eenig boterverlies van de boter kon worden verwijderd. De beklaagde is deswege door de rechtbank te Almelo tot gevangenisstraf van een maand veroordeeld.

Een ernstig geval van namaak heeft zich ook in het buitenland voorgedaan en wel in 1909 in Engeland. Mede dank zij het krachtig optreden van dr. v a n R ij n werd onmiddellijk na de ontdekking

een vervolging ingesteld, eerst op zijn eigen naam, later in naam van de Nederlandsche regeering. Het resultaat is geweest dat ieder van de beide beklaagden werd veroordeeld tot £ 90 boete of 3 maanden gevangenisstraf. Hiermede kon men in ons land tevreden zijn, daar 4 maanden de maximum straf was welke de rechter kon opleggen.

In 1911 werd in Engeland een geval ontdekt van nabootsing van het rijksmerk, bestaande uit een gelijkenis van het Nederlandsche wapen met het bijschrift: „Guaranteed Pure Butter". De beklaagden werden in dit geval veroordeeld tot betaling van £ 15.15 boete en van £ 15.15 kosten, wegens het gebruik van een merk zooveel gelijkende op het Nederlandsche rijksmerk, dat het berekend was om te misleiden.

Onlangs heeft zich ook in ons land een geval voorgedaan, waarbij de merken niet waren nagemaakt, maar nagebootst. Zij waren aan de echte gelijk, maar vermeldden in plaats van „Botercontrôle", het woord „Roomboter". Daar de betrokken merken overeenkomstig de voorschriften op de boter waren aangebracht, was dit woord dieper in de boter gedrukt en daardoor weer onzichtbaar geworden.

De afwijking van het echte merk was nu te groot om met succes een veroordeeling op grond van het zoo juist genoemde artikel 219 te kunnen verwachten. Een veroordeelend vonnis werd toen uitgesproken ingevolge artikel 328bis van het Wetboek van Strafrecht, hetwelk strafbaar stelt bedriegelijke handelingen ter misleiding van het publiek of van een bepaalden persoon, waaruit nadeel voor concurrenten kan ontstaan.

Bij de behandeling van deze zaak is evenwel gebleken dat het Wetboek van Strafrecht geen bepalingen bevat, waardoor zulke feiten op even doelmatige wijze kunnen worden berecht als dat met het toepassen van de wet op de oneerlijke mededinging het geval is. Het behoeft wel niet nader te worden betoogd, dat uit het nabootsen der rijksmerken, groot gevaar voor het aanzien van de botercontrôle kan ontstaan, zoowel in het buiten- als in het binnenland. In verband daarmede zou het gewenscht zijn, het nabootsen der rijksmerken en het gebruik van nagebootste merken, strafbaar te stellen. Wellicht ware met het oog op het vervalschen, nabootsen enz. te overwegen, in de botermerkenwet zelf, strafbepalingen op te nemen (zie ook noot 3 op blz. 436).

Ten slotte merken wij naar aanleiding van het bovenstaande op, dat de uiterst kleine mogelijkheid van misbruik natuurlijk

nooit aanleiding kan en mag geven tot een veroordeeling van het rijksmerk. Het namaken van bankbiljetten komt ook wel eens voor, soms zelfs wel op buitengewoon groote schaal, maar geeft geen aanleiding tot de opvatting dat het wenschelijk zou zijn, tot stilzetten van de pers of tot intrekking van de in omloop zijnde biljetten over te gaan. Namaak of misbruik van de rijksmerken is wel gemakkelijker dan van bankbiljetten, maar ook lang niet zoo winstgevend en is ook niet veel voorgekomen.

Een geval van misbruik van echte rijksmerken vermeldden wij reeds (zie blz. 227 en 228). Een ander geval noemde minister T a l m a in zijn verdediging van het wetsontwerp (de latere botterwet van 1908) in de Eerste Kamer. Er was toen aan het ministerie bericht gezonden uit een stad in het buitenland, waar werd rondverteld dat de merken voor niet-aangeslotenen gemakkelijk verkrijgbaar waren. Bij nader onderzoek werd inderdaad een merk gevonden, waaruit echter kon worden afgeleid dat geen bedrog had plaats gevonden.

Uit de correspondentie welke tusschen de rijkszuivelinspectie en den F.N.Z. gevoerd is, zijn ons nog een paar andere gevallen bekend. Zoo was er in 1910 een zaak aanhangig in verband met botervervalsching in Düsseldorf. Er werd in dien tijd blijkbaar nogal wat ongezouten boter in Nederland opgekocht, welke de Duitsche importeurs dan in hun land met zout vermengden, waarbij dan het watergehalte niet onbelangrijk werd opgevoerd. Waar in dergelijke gevallen het rijksmerk werd geschonden of afgenomen, kon het product natuurlijk niet meer voor gecontroleerd doorgaan.

Ook op de botermijn te Luik deed zich in 1911 een geval voor, waarbij een rijksmerk van een kluit boter van een bij de contrôle aangesloten fabriek was gehaald en geplakt op een stuk margarine.

Deze voorbeelden, welke nog wel met enkele andere zullen zijn aan te vullen, vormen het bewijs, van welk een groote beteekenis het contrôlestelsel voor onzen boterhandel is, daar juist de aanwezigheid van het rijksmerk een duidelijke aanwijzing gaf dat er bedrog was gepleegd en het middel aan de hand deed om de oorzaak er van op te sporen. Ook de kracht waarmede afgevaardigden van onze regeering in buitenlandsche boterprocessen tegen de knoeiers optraden, lieten niet na diepen indruk te maken (zie blz. 238 en 239). Ten slotte willen wij nog een treffend voorbeeld

van de doeltreffende werking van het contrôlestelsel noemen, hetwelk dr. A. J. Swaving in „Volksvoeding" vermeldt. [1])

Nederlandsche boter met rijksmerk was aan de Fransche grens bemonsterd en door een Franschen scheikundige op grond van zijn analysecijfers verdacht of vervalscht bevonden (laag R.M.W.-getal). Alvorens de zaak ter behandeling voor het gerechtshof te Avesnes (Nord) zou komen, werd gelegenheid gezocht en gevonden, met den rechter van instructie deze zaak te bespreken, waarbij geen bezwaar werd gemaakt tegen de juistheid van het door den Franschen scheikundige verrichte onderzoek, maar wel tegen diens interpretatie van zijn analysecijfers.

Het telegrafische antwoord uit Nederland op de overseining van de letters en nummers van het op de bewuste boter aangetroffen rijksmerk, met verzoek ommegaande telegrafische opgave van de betrokken fabriek enz. en de voor haar boter in den tijd van bereiding gevonden samenstelling, bevestigde de Nederlandsche inzichten.

Het R.M.W.-getal stemde vrij goed met het Fransche cijfer overeen. Het verrassende resultaat van een en ander bracht den rechter van instructie onder den indruk van het doeltreffende van onze contrôle. Met den betrokken Franschen deskundige werd de zaak ook nog besproken, waarvan het gevolg was dat de onjuiste gevolgtrekking door hem gemaakt, werd ingetrokken, terwijl hij na een bezoek ten onzent om ons contrôlestelsel nader te leeren kennen, een overtuigd voorstander werd van onze Nederlandsche botercontrôle.

Dr. Swaving teekent hierbij aan dat hetzelfde geleidelijk het geval werd met vele andere buitenlandsche deskundigen, die in ons land de betrouwbaarheid onzer botercontrôle leerden kennen en waardeeren.

Een andere zeer belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Nederlandsche botercontrôle is de instelling van de *Centrale Commissie voor de Botercontrôlestations* geweest in 1912.

Tot aan dat jaar waren de „algemeene regelen", de botermerkenwet en de ministeriëele beschikking van 3 Juli 1905 de eenige grondslagen waarop de botercontrôle berustte. De genoemde regelen die alleen in een der „Verslagen en Mededeelingen" van de afdeeling „Landbouw" van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid waren verschenen (zie noot 1 op

[1]) Dr. A. J. Swaving: „De Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht". — „Volksvoeding. — De keuringsdienst van waren in 1921", blz. 79.

blz. 161), konden echter niet als officiëele voorschriften aangemerkt worden. Toch heeft de onvolmaaktheid in het begin de ontwikkeling van de botercontrôle niet in den weg gestaan. Dit moet vooral hieraan worden toegeschreven, dat de beginselen waarop deze instelling berustte en de wijze waarop de contrôle werd uitgeoefend, juist waren, terwijl de stations niet anders dan het bevorderen van den eerlijken boterhandel beoogden.

Op den duur evenwel kon deze toestand moeilijk bevrediging schenken. Meer en meer bracht de praktijk grootere en kleinere leemten aan het licht — zooals bij het toelaten van nieuwe leden en bij het bijeenroepen van afgevaardigden der stations ter bespreking van gemeenschappelijke belangen — die aanvulling behoefden.

De noodzakelijkheid van onderling overleg had reeds den Directeur-Generaal van den Landbouw, dr. H. J. Lovink, aanleiding gegeven tot het bijeenroepen van de besturen der botercontrôlestations. Op de eerste van deze vergaderingen, welke in Mei 1908 plaats vond, kwam o.a. ter sprake de toelating van een lid bij een station, waartegen een ander station bezwaar had gemaakt, en het gebruik van het houten stempel (zie blz. 291 en 292). In November van hetzelfde jaar werd een tweede vergadering gehouden, waar als een der voornaamste punten aan de orde was gesteld, de oprichting van een negende botercontrôlestation (zie blz. 325 e.v.), terwijl een derde vergadering in Juli 1909 werd belegd, o.a. ter bespreking van de wenschelijkheid, dat de stations bij het onderzoek van monsters contact met elkaar hielden.

Behalve door de besturen werd ook door de directeuren der stations behoefte gevoeld aan samenwerking en onderling overleg.

Dit gaf dr. Swaving en dr. van Sillevoldt in 1906 aanleiding tot het bijeenroepen van de directeuren, ter bespreking van de methoden van boteronderzoek. Dergelijke samenkomsten zijn op voorstel van dr. Swaving later nog vele malen gehouden en hebben er toe geleid dat, in overleg met laatstgenoemden ambtenaar, het *College van Directeuren van Botercontrôlestations* werd gevormd. Dit college, waarvan sedert de oprichting de heer J. Mesdag voorzitter en dr. H. van Gulik secretaris is, vergadert geregeld één of meermalen per jaar ter bespreking van technische en scheikundige aangelegenheden, de contrôle betreffende.

Wat de stations betreft, was de wenschelijkheid van meer eenheid en samenwerking wel voldoende gebleken. Tevens was dui-

delijk geworden dat deze slechts onder leiding van de regeering waren te verkrijgen; in officiëele voorschriften moesten de rechten en verplichtingen van de stations, hun besturen, directeuren en aangeslotenen worden vastgelegd.

Het gevolg van een en ander is geweest dat de regeering overging tot het ontwerpen van een besluit, waarin alleen de hoofdzaken uit de „algemeene regelen" werden opgenomen. Voorts werden verschillende bepalingen, die meer de uitvoering raakten, mede uit die regelen overgenomen, waarbij aan den betrokken minister of den Directeur-Generaal van den Landbouw de nadere beschikking werd overgelaten.

Dit ontwerp-besluit (voor het besluit zelf, dat gelijk is aan het ontwerp, zie bijlage XIII) werd vervolgens aan het oordeel van belanghebbenden en deskundigen onderworpen. Daartoe had onder voorzitterschap van den Directeur-Generaal van den Landbouw een vergadering plaats, waarop van ieder botercontrôlestation een afgevaardigde was uitgenoodigd, alsmede een vertegenwoordiger van den F.N.Z. Daarna werd het ontwerp, na machtiging van H.M. de Koningin ter advies aan den Raad van State gezonden.

Deze kon zich met het ontwerp vereenigen, met uitzondering evenwel van artikel 23, hetwelk de Raad in strijd achtte met artikel 56 der grondwet. De Raad van State stelde zich n.l. op het standpunt dat volgens laatstgenoemd artikel de wetgever de straffen moet regelen, welke bij overtreding van bepalingen van een algemeenen maatregel van bestuur zullen worden opgelegd. Bovendien eischt dit artikel dat geen strafbepalingen in een algemeenen maatregel van bestuur voorkomen dan krachtens de wet. Indien dus m.a.w. in artikel 23 van het ontwerp-besluit aan het woord „straf" eenzelfde beteekenis moet worden toegekend als dit woord heeft in artikel 56 der grondwet, dan zou reeds het enkele feit dat hier geen wet is die tot het bepalen van straf machtigt, artikel 23 in strijd met de grondwet zijn. Deze toch staat niet toe dat bij Koninklijk besluit zonder wettelijken grondslag, een minister gemachtigd wordt tot het ontwerpen van een strafrechtsregeling; geen straf kan worden bedreigd dan bij of krachtens de wet.

Het heeft verder geen zin op dit onderwerp nader in te gaan en ons in de juridische beschouwingen van den Raad van State te verdiepen. Wij volstaan daarom met mede te deelen dat de Minister van Justitie artikel 23 grondwettelijk wèl verdedigbaar

achtte, omdat hier geen sprake was van een straf in den zin van artikel 56 der grondwet. Deze verstaat z.i. onder „straf" alleen die, welke desnoods met behulp van den sterken arm, overeenkomstig het Wetboek van Strafvordering kan worden ten uitvoer gelegd. Op inwendige orde-maatregelen, welke nimmer met behulp van de medewerking van ambtenaren van het Openbaar Ministerie ten uitvoer kunnen worden gelegd, heeft het bedoelde grondwetsartikel dan geen betrekking.

Het resultaat is ten slotte geweest, dat artikel 23 gehandhaafd bleef en het ontwerp-besluit, na nog enkele onbeteekenende wijzigingen van redactioneelen aard te hebben ondergaan, op den 17den Juli 1912 door H.M. de Koningin werd bekrachtigd (zie bijlage XIII).

Het geheel nieuwe in dit besluit was de instelling van de *Centrale Commissie voor de Botercontrôlestations.*

Zooals wij reeds meedeelden, was in de praktijk gebleken dat meer gelijkvormigheid in de toepassing van de contrôle, in het bijzonder met betrekking tot het aannemen van nieuwe leden, zeer gewenscht was. Voorts werd de behoefte gevoeld aan een commissie welke de regeering zou kunnen voorlichten bij het nemen van nadere beschikkingen of besluiten. Het bijeenroepen van afgevaardigden der stations ter algemeene vergadering was daartoe te omslachtig gebleken en men verwachtte dat een blijvend lichaam dit beter en spoediger zou kunnen doen. De instelling van zulk een commissie zou tevens het voordeel hebben dat de belanghebbenden voortdurend ook zelf hun eigen zaak konden behartigen en zij tevens bij de toepassing van verschillende maatregelen tot meer eenvormigheid zouden worden gedrongen, een aangelegenheid welke in het bijzonder met het oog op het buitenland van belang moest worden geacht. Wij zullen thans de ingevolge het besluit van 17 Juli 1912 aan de Centrale Commissie toegekende bevoegdheden nader bespreken.

In de eerste plaats heeft de Centrale Commissie de eindbeslissing in handen met betrekking tot het aannemen van leden, hetgeen tot dusverre bij ieder contrôlestation op zichzelf berustte (zie art. 12).[1]) Dat het eene station daarbij niet altijd denzelfden maatstaf aanlegde en dezelfde overwegingen liet gelden als het andere, is duidelijk, omdat uit den aard der zaak de voorwaarden van aansluiting niet nauwkeurig zijn te omlijnen en zij in hoofdzaak

[1]) De in het eerstvolgende stuk genoemde artikelen hebben alle betrekking op het besluit van 17 Juli 1912.

Zooals wij dadelijk zullen zien (zie blz. 315) is dit ook inderdaad gebeurd; het bepaalde in de artikelen 8 en 9 ten aanzien van de inrichting der statuten der stations geven aan de regeering groote bevoegdheden, evenals artikel 10 met betrekking tot de vereischten waaraan personen moeten voldoen om bij een station te kunnen worden aangesloten.

Uit het bovenstaande kan nog worden afgeleid dat in de tot dusverre bestaande leemte, n.l. het ontbreken van voorschriften inzake het uitreiken en intrekken der merken werd voorzien. In het besluit zijn bepalingen opgenomen betreffende het uitreiken en intrekken der merken, welke uitsluitend bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op de door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking daarvan (zie art. 5, 6, 7, 20, 21 en 22).

Overigens komen de artikelen van het besluit met betrekking tot de uitvoering, zooals gezegd, vrijwel met de hoofdzaken uit de „algemeene regelen" overeen. De nadere regelingen van het Koninklijk besluit zijn later door de Centrale Commissie ontworpen en door minister F. E. Posthuma op 8 Januari 1915 vastgesteld (zie blz. 315). Zij zijn een uitvloeisel van de artikelen 9, 10, 17 en 23, en bevatten voor een groot deel overeenkomstige bepalingen als de zoo juist genoemde „algemeene regelen".

Ten slotte nog een enkel woord over de samenstelling der Centrale Commissie.

Hierin hadden naast de vertegenwoordigers van de stations (elk station heeft slechts één vertegenwoordiger), eenige (vijf) door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel te benoemen leden zitting (zie art. 27), die evenwel geen stemrecht bezitten (zie art. 28). Uit de officiëele stukken blijkt dat de minister het gewenscht vond dat voor deze benoeming in de eerste plaats in aanmerking zouden komen de ambtenaren die door hun werkkring voortdurend in aanraking waren met de contrôle of belast waren met het rijkstoezicht. Verder zouden personen moeten worden aangewezen die door hun betrekking als de vertegenwoordigers der zuivelbereiding in den ruimsten zin van het woord zouden kunnen worden beschouwd. Zooals het jaarverslag der Centrale Commissie over 1913 vermeldt, waren door den minister als toegevoegde leden aangewezen de heeren O. Reitsma, secretaris van den F.N.Z.; J. M. Hummelink, lid van het bestuur der *Vereeniging van Zuivelfabrikanten in Nederland;* mr.

dr. K. J Frederiks, hoofdcommies bij de Directie van den Landbouw; G. J. Bieleman, rijkszuivelinspecteur en dr. H. E. Th. van Sillevoldt, directeur van het rijkszuivelstation. De samenstelling van het „officiëele" deel van de commissie was dus in overeenstemming met het verlangen van den minister.

De positie van de Centrale Commissie is in den loop der jaren niet onaangetast gebleven. Zelfs kort na haar installatie werd door enkele leden der Tweede Kamer op haar bevoegdheden en op die van de contrôlestations ernstige kritiek uitgeoefend.

Blijkens het voorloopig verslag op hoofdstuk X van de staatsbegrooting (Landbouw, Nijverheid en Handel) voor het dienstjaar 1912, werd n.l. door eenige kamerleden de vraag gesteld of het wel rationeel was dat aan privaatrechtelijke, zij het ook door den staat gesubsidiëerde vereenigingen het recht verleend werd, aansluiting bij de botercontrôlestations toe te kennen of te weigeren en het lidmaatschap te ontnemen, zonder dat tegen zoodanige beslissing eenige voorziening bestond bij een onafhankelijk college of bij de regeering. Het recht van het gebruik van het rijksmerk achtten deze heeren van groot belang voor den bezitter er van, om welke reden zij het niet gewenscht vonden, de al of niet toekenning van zulk recht aan bijzondere personen over te laten, die zelve veelal bij die toekenning indirect-belanghebbenden waren. Uit die overwegingen stelden zij voor, tot het vormen van een Raad van Beroep over te gaan, waarbij tegen weigering van toelating als lid en ontnemen van het lidmaatschap, appèl zou openstaan (zie ook blz. 318 en 319). Andere leden daarentegen achtten het toekennen van het recht tot appèl niet noodig, omdat zij wier toelating geweigerd werd, zelven een vereeniging konden stichten.

Indien aan het voorstel van eerstgenoemde leden uitvoering was gegeven, had men zeker een der grondslagen van het botercontrôlestelsel, n.l. dat ieder aangeslotene te goeder naam en faam moet bekend zijn, aangetast. De contrôlestations toch moeten volkomen vrij blijven om iemand het lidmaatschap te weigeren, een aangeslotene te schorsen enz. Immers de stations zijn verantwoordelijk voor de zuiverheid van de door de aangeslotenen af te leveren boter en zij ook kunnen uit den aard van de zaak het beste beoordeelen of iemand voor aansluiting in aanmerking komt of niet. Werd evenwel aan het rijk het recht toegekend een botercontrôlestation te gelasten, iemand die het misschien onbetrouwbaar acht, als lid toe te laten, dan zou daarmede de verantwoordelijkheid van het station inzake de juiste uitoefening der con-

trôle komen te vervallen en de regeering zich daarvoor aansprakelijk stellen. De overheid zal echter moeilijk aan iemand dien zij onbetrouwbaar acht, maar wiens onbetrouwbaarheid zij niet kan bewijzen, de aansluiting kunnen weigeren. Om die reden achten wij een beroep op de regeering, zooals door sommige kamerleden gewenscht werd, ontoelaatbaar en in strijd met het wezen van onze botercontrôle onder rijkstoezicht. Zou aan het verlangen van bedoelde leden tegemoet zijn gekomen, dan zou de contrôle op een geheel anderen, o.i. minder deugdelijken grondslag zijn komen te rusten dan thans het geval is.

Ook minister T a l m a liet in zijn memorie van antwoord (ingezonden bij brief van 27 November 1912) niet na, op deze dingen de aandacht te vestigen. De contrôlestations moesten volgens Z.E. ook daarom de aanneming zonder opgaaf van redenen kunnen weigeren, omdat het niet altijd mogelijk was, de juiste reden aan te geven, zonder personen te kwetsen of te worden beschuldigd van smaad. [1]) Weliswaar ontkende Z.E. niet dat een willekeurige weigering van aansluiting mogelijk was, maar een dergelijk misbruik zou zich niet licht voordoen, daar de belanghebbenden daardoor de bestaansmogelijkheid van hun eigen instelling in gevaar zouden brengen. De ervaring had dan ook wel geleerd dat de belanghebbenden van dit gevolg zeer wel doordrongen waren.

Evenmin kwam den minister de instelling van een raad van beroep wenschelijk of uitvoerbaar voor, want indien zulk een lichaam de aanneming van een door een contrôlestation afgewezene zou willen doordrijven, zou ook die raad de verantwoordelijkheid voor de contrôle moeten dragen, hetgeen echter niet mogelijk is.

De uitdrukking met betrekking tot het „doordrijven" van een aansluiting door een raad van beroep doet iets zonderling aan, daar het de taak van zulk een hoog college niet kan zijn, iets door te drijven, zooals trouwens ook de minister later tijdens de beraadslagingen in de Tweede Kamer erkende. Bedoeld was, aan te toonen dat op een gegeven oogenblik zulk een lichaam tegen een contrôlestation dat een toelating geweigerd had, zou kunnen zeggen dat het van zijn bevoegdheid misbruik had gemaakt, om welke reden het niet langer meer kon worden erkend.

---

[1]) Deze uitdrukking zal wellicht de aandacht van niet-juristen trekken. Volgens artikel 261 van het Wetboek van Strafrecht maakt zich schuldig aan smaad „hij die opzettelijk iemands eer of goeden naam aanrandt, door telastlegging van een bepaald feit, met het kenlijk doel om daaraan ruchtbaarheid te geven".

De opmerking, dat de afgewezenen zelf een contrôlestation zouden kunnen oprichten, is wel juist, maar hierbij dient toch niet uit het oog verloren te worden dat de Centrale Commissie over de toelating van aangeslotenen een oordeel heeft uit te spreken, terwijl de statuten de goedkeuring der regeering behoeven. Niettemin heeft men later, juist met het oog op deze mogelijkheid, het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 aangevuld (zie blz. 341).

De Centrale Commissie heeft echter, zooals we reeds hebben gezien (zie blz. 298), het recht, de aansluiting van personen, op gronden aan het belang van de contrôle of het rijksmerk ontleend, af te wijzen, maar het is duidelijk dat dit iets geheel anders, ja zelfs het tegenovergestelde is dan het toekennen van het recht om leden die door de contrôlestations geweigerd zijn, aan te nemen. Wordt een aanvrage tot aansluiting door een station ingewilligd, dan kan een hoogere macht, de Centrale Commissie, dit besluit vernietigen; wordt zulk een aanvrage evenwel afgewezen, dan kan de uitgeslotene daarvan niet in hooger beroep gaan.

De wensch in het voorloopig verslag geuit om het recht van weigering tot toelating, aan de botercontrôlestations te ontnemen, bracht onze zuivelwereld in beweging.

De botercontrôlestations en de overgroote meerderheid der aangeslotenen hadden tegen de voorgestelde regeling bezwaren, welke zij zóó zwaar wogen, dat zelfs het bestaan van één of meer stations en daarmede van de geheele botercontrôle gevaar zou hebben geloopen, indien aan het geuite verlangen der bedoelde kamerleden zou zijn voldaan. De houding van deze aangeslotenen is o.i. volkomen te rechtvaardigen, daar men door één of meer grondslagen van het contrôlestelsel aan te tasten, inderdaad het voortbestaan der botercontrôle in de waagschaal moet stellen.

Ook de F.N.Z. liet een forsch alarmsignaal hooren en belegde ijlings, met terzijde stelling zelfs van het reglement van orde, een vergadering, welke op 25 November 1912 te Amsterdam gehouden werd en waar de afgevaardigden van alle leden, de leden van het bestuur, alsmede 90 buitengewone leden en afgevaardigden van fabrieken aanwezig waren.

In zijn openingswoord noemde de voorzitter, K. J. A. G. baron Collot d'Escury den wensch om het recht van weigering tot toelating aan de stations te ontnemen, „schadelijk en ongemotiveerd", hetgeen nader door den secretaris, den heer O. Reitsma, werd toegelicht.

Deze bracht de geheele geschiedenis van het ontstaan der

botercontrôle in herinnering; welke groote moeilijkheden men in het begin zoowel in het binnen- als in het buitenland had moeten overwinnen en wat het gevolg was geweest van het particulier initiatief dat het contrôlestelsel in het leven had geroepen. De nadruk werd daarbij natuurlijk gelegd op de beginselen welke bij de tot stand brenging van de Nederlandsche botercontrôle als leidraad hadden gediend, met name de toelating alléén van personen die te goeder naam en faam bekend staan.

Het ongemotiveerde van de voorgestelde verandering werd aangetoond aan de hand van de werking der contrôle en door de wijze waarop de stations de beslissing over de toelating geregeld hadden, waarbij de invloed der belanghebbenden òf niet bestaat òf zeer gering is. Ten slotte sprak het bestuur nog als zijn meening uit, niet te kunnen aannemen dat de regeering zelf dit „kostelijk instituut van Rijkssteun van één onzer eerste exportbedrijven" in gevaar zou willen brengen, maar dat het goed was, het oordeel der vergadering in dezen geheel duidelijk en voor ieder verstaanbaar te laten hooren, in verband waarmede het de volgende motie voorstelde:

„De Buitengewone Algemeene Vergadering van den Algemeenen Nederlandschen Zuivelbond, gehouden 25 November 1912, te Amsterdam,

gehoord de toelichting van het Bestuur, inzake de handhaving der bestaande grondslagen van de Botercontrôle, is van oordeel:

dat in de bestaande grondslagen der Botercontrôle, voorzoover deze op het toelaten of weigeren van leden betrekking hebben, geen wijziging, van welken aard dan ook, behoort te worden aangebracht".

Nadat deze motie nog nader door verschillende sprekers was toegelicht en gesteund, waarbij de heer M e s d a g zelfs kon meedeelen dat men in Friesland al bezig was, een nieuwe regeling te ontwerpen die onmiddellijk toegepast zou kunnen worden als het rijksmerk geen voldoende waarborgen meer zou bieden, werd zij met algemeene stemmen door de vergadering aangenomen.

Het mag den F.N.Z. zeker als een groote verdienste aangerekend worden, zijn leden zoo spoedig tot het uitspreken van hun gevoelens inzake deze hoogst belangrijke kwestie te hebben bijeengeroepen. Een uitspraak welke aan duidelijkheid niets te wenschen liet, kon geen kwaad, want de zaak was hiermede nog niet afgeloopen.

Toen het wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk X der staatsbegrooting door de Tweede Kamer in behandeling werd genomen, kwam de heer L o e f f n.l. op de kwestie van het privaatrechtelijke karakter der botercontrôlestations terug. Deze aan-

gelegenheid en wat daarmede verband houdt, is dan ook van zeer veel belang en staat mede in verband met de in dit hoofdstuk nog nader te bespreken oprichting van het botercontrôlestation te Leiden (zie blz. 324 e.v.).

De heer L o e f f nu kon zich, overeenkomstig de in het voorloopig verslag door enkele leden geuite meening, niet vereenigen met het feit dat het gebruik van het rijksmerk werd afgestaan aan privaatrechtelijke, door den staat gesubsidiëerde vereenigingen, welke zonder opgaaf van redenen de aansluiting van personen konden weigeren of toestaan, zonder dat de afgewezenen op een boven de contrôlestations staand college of op de regeering beroep hadden.

Bij zijn beschouwingen stelde de genoemde afgevaardigde voorop, dat hij van meening was dat onder geen voorwaarde schade aan den zuivelhandel mocht worden toegebracht, terwijl hij evenmin wenschte dat personen of vennootschappen bij de contrôle zouden worden toegelaten, die daarbij niet thuis hoorden, noch dat in de contrôle zelf eenige wijziging of verandering zou worden gebracht. Zijn bezwaren betroffen meer in het bijzonder de volgende drie hoofdzaken:

1. *Het feit dat een privaatrechtelijke corporatie (het contrôlestation) van de regeering de uitoefening van een deel der publiekrechtelijke taak van den staat verkregen heeft.*

2. *Het feit dat de weigering en ontneming van het recht op een rijksmerk door zulke corporaties geschiedt, zonder dat zij die weigering of ontneming op eenigerlei wijze motiveeren.*

3. *Het feit dat van die beslissing geen appèl is, noch bij een hooger college, noch zelfs ook bij de regeering.*

Ten aanzien van *het eerstgenoemde punt* merkte de heer L o e f f op dat, met uitzondering dan van de kaascontrôle, waarschijnlijk geen enkel ander voorbeeld in onze wetgeving van een dergelijke juridische structuur zou zijn aan te wijzen. Volgens hem kon de staat een deel van zijn taak niet aan particuliere personen of aan privaatrechtelijke instellingen overdragen, omdat deze geen deelen van den staat, noch zijn vertegenwoordigers zijn. Alleen wanneer de botercontrôlestations, teneinde tegenover hun afnemers en tegenover het buitenland de zuiverheid en het voortreffelijke van de hoedanigheid van hun boter te doen uitkomen, een eigen merk hadden, zouden zij daarover natuurlijk de vrije beschikking hebben en tot het gebruik van dat merk kunnen toelaten en weigeren, wie zij wilden.

Wat *het tweede punt* betreft, met de motiveering van den minister, dat de contrôlestations de aanvraag tot toelating zonder opgaaf van redenen moeten kunnen weigeren, omdat het niet altijd mogelijk was de juiste reden aan te geven zonder personen te kwetsen of te worden beschuldigd van smaad, kon de heer L o e f f zich in het geheel niet vereenigen. Volgens hem was het boven allen twijfel verheven dat de contrôlestations hun beslissingen namen in het algemeen belang. Waar hier van de uitoefening van een stuk staatstaak sprake was, kon voor de opvatting van den minister geen plaats zijn. Evenmin toch als een rechter, die een overweging neerschrijft welke niet aangenaam is voor dengene wien ze betreft, zich schuldig maakt aan smaad, evenmin kon aan de contrôlestations van hun beslissing ooit een dergelijk verwijt worden gedaan. Daarbij bepaalde artikel 12 van het besluit van 17 Juli 1912 (zie blz. 298) dat de Centrale Commissie een beslissing tot vernietiging van het besluit van een contrôlestation tot aanneming van leden wèl met redenen moet omkleeden. Voorts zou een motiveering van de beslissing ook een goeden waarborg zijn tegen willekeur.

Het ontbreken van het *recht van beroep* achtte de heer L o e f f zeer ernstig, vooral daar de beslissingen inzake het afwijzen van aanvragen om het lidmaatschap en de schrapping van leden genomen werden door colleges die ook uit indirect belanghebbenden bij die besluiten bestaan. Waar nu in onze wetten steeds het recht van appèl werd toegekend, zelfs in tallooze gevallen van veel minder beteekenis dan hier, meende de heer L o e f f, dat er alle reden was, om dit recht van beroep in dit geval toe te kennen. Het ging toch niet aan dat personen die over het rijksmerk de beschikking hadden, dit aan den een toekenden en aan den ander onthielden, zonder dat deze laatste daarover bij een zelfstandig college of bij de regeering in beroep kon gaan.

Het argument dat de overheid daarmede te veel verantwoordelijkheid op zich zou nemen, achtte deze afgevaardigde niet juist, omdat zij ook reeds bij den bestaanden toestand de verantwoordelijkheid droeg voor alles wat de botercontrôlestations doen ten opzichte van het toelaten, het weigeren en schrappen van aangeslotenen en deze instellingen toch feitelijk niet anders dan haar mandatarissen waren. Een in te stellen raad van beroep zou eveneens geen andere verantwoordelijkheid hebben dan het al of niet toelaten of schrappen van leden en aangeslotenen en niet aansprakelijk zijn voor de contrôle.

Ten slotte wees de spreker er nog op dat volgens artikel 12 van het besluit van 17 Juli 1912 wel aan de Centrale Commissie een vernietigingsrecht was toegekend, maar daartegenover geen recht van appèl ten gunste van den aanvrager, welke toestand hij vergeleek met een in het strafrecht, waarbij men aan het Openbaar Ministerie wèl, maar aan den beklaagde geen appèl zou willen geven. De heer L o e f f beschouwde het ontbreken van het recht van beroep bij de botercontrôle dus m.a.w. als een groot onrecht dat men den individueelen burger aandeed.

Het betoog van den heer L o e f f zal ongetwijfeld door velen, ook heden ten dage — al heeft de kwestie tengevolge van het in werking treden van het botercontrôlestation te Leiden geen praktische beteekenis meer — nog volkomen worden onderschreven. Het is dan ook een feit, hoe men, inzonderheid bij juristen en bij personen met de gave tot het maken van fijne onderscheidingen, voortdurend de meening kan aantreffen, dat de groote bewegingsvrijheid der contrôlestations inzake het zonder opgaaf van redenen aannemen, weigeren, schorsen en schrappen van leden toch eigenlijk niet heelemaal door den beugel kan en dat het rechtsgevoel min of meer wordt getroffen als men daarbij dan nog in aanmerking neemt dat die particuliere instellingen de beschikking hebben over het gebruik van zulk een prachtig middel ter aanbeveling van de waar, als het rijksmerk. En de redeneering, dat toch iedereen zulk een officiëel merk moet kunnen verkrijgen, zonder van het oordeel van een bepaalde privaatrechtelijke instelling afhankelijk te zijn, laat niet na, op het publiek en op allen die met de geschiedenis van de tot standkoming der botercontrôle niet of bijna niet op de hoogte zijn, indruk te maken.

Nu zijn wij het met de opvatting, dat de waarde van het recht niet hoog genoeg kan worden aangeslagen, volkomen eens en zouden daarbij zelfs zóó ver willen gaan, een wettelijke reorganisatie van onze botercontrôle aan te bevelen, indien de bestaande toestand veroorzaken zou dat personen, zij het ook bij uitzondering, ten onrechte van de contrôle werden buitengesloten en in die leemte op geheel afdoende wijze zou zijn te voorzien. Maar de zaak verandert o.i. geheel, wanneer een dergelijke verandering aan den anderen kant het plegen van onrecht in de hand zou werken. Wanneer n.l. tengevolge van een wijziging in den opzet onzer botercontrôle, bijvoorbeeld op de wijze zooals door den heer L o e f f werd voorgesteld, de deur voor het knoeien wederom open zou komen te staan — hetgeen zeker niet denkbeeldig zou

geweest zijn (zie ook blz. 301 en 302) — zou tengevolge van de herlevende oneerlijke mededinging (zie blz. 116 e.v.) aan *velen* groot onrecht worden aangedaan. Wij willen hiermede dus zeggen dat naar onze meening de kwade gevolgen veel grooter zijn wanneer er eens een persoon tot de contrôle wordt toegelaten die knoeit, dan wanneer er een hoogst enkele maal een volkomen eerlijke boterbereider of -handelaar ten onrechte van de contrôle zou worden uitgesloten. Men moet toch in het maatschappelijk leven praktisch blijven en niet ter wille van een enkel geval, dat zich heel misschien zou kùnnen voordoen nog wel, een goed werkende zaak in gevaar brengen. Het is nu in onze maatschappelijke samenleving eenmaal zóó, dat niets volmaakt is en men daardoor zelden of nooit een regeling zal kunnen treffen, waarbij niet eens een enkeling bij een zeer ongelukkigen samenloop van omstandigheden de kans loopt de dupe te worden, waarmede we natuurlijk allerminst willen zeggen — dit zal uit het bovenstaande wel duidelijk geworden zijn — dat men niet al het mogelijke moet doen, teneinde het begaan van onrecht te voorkomen.

Dit hooge beginsel was ook voor den heer Loeff de leidraad, die immers vooraf verklaard had, de botercontrôle zelf niet te willen aantasten en in zijn repliek opmerkte dat het hem er slechts om te doen was te zorgen „dat het recht van den eenling tegenover de gemeenschap niet in het gedrang kome", een opvatting waarmede wij ons zeer wel kunnen vereenigen en die vooral in onzen tijd, waarin de macht van de massa maar al te dikwijls op het recht van den eenling ernstig inbreuk maakt, wel eens krachtiger mocht worden gehoord.

Maar zooals wij reeds opmerkten, zou het aannemen van het voorstel Loeff zeker aanleiding hebben gegeven tot een benadeeling van méér personen dan bij de bestaande regeling het geval was. Een der kamerleden meende dan ook dat op het plan van den heer Loeff volkomen het Fransche spreekwoord: „que le mieux est souvent l'ennemi du bien" [1]) van toepassing was, terwijl minister Talma de geestige vergelijking maakte dat het wel eens kon wezen dat men, wanneer men uit het kleed (n.l. dat der botercontrôle) iedere plooi wilde wegnemen die wellicht met de theoretische eischen van de aesthetica in strijd was, bezig was om het levende lichaam dat er in zat, te belemmeren in zijn functiën.

De bezwaren welke door den heer Loeff tegen de inrichting onzer botercontrôle werden aangevoerd, getuigden ongetwij-

[1]) Het beste is dikwijls de vijand van het goede.

feld van scherp juridisch inzicht en van een fijn rechtsgevoel. Met den ondergrond van zijn betoog kunnen wij ons dan ook vereenigen en ook de regeering heeft in later jaren ten deele de juistheid van het juridische bezwaar van den heer L o e f f erkend, toen zij tot de oprichting van het station te Leiden besloot (zie blz. 354). De bezwaren van den zoo juist genoemden afgevaardigde houden echter niet voldoende rekening met de praktijk; zij blijken afkomstig te zijn van den rechtskundige die door de zuivere, logische redeneering tot een bepaalde opvatting of overtuiging komt, terwijl in een geval als dit, in de eerste plaats kennis van den werkelijken toestand, zooals die voor het bestaan van een botercontrôle is geweest en zooals die na de oprichting van deze instelling veranderd was, alsmede van de werking der stations noodzakelijk is.

Wij brengen in verband hiermede de geschiedenis van de totstandkoming van de botercontrôle, zooals wij die in hoofdstuk VI beschreven hebben, in herinnering. Deze geschiedenis toch leert ons, dat nòch een strenge contrôle, nòch scheikundig onderzoek bij machte was onzen naam op de buitenlandsche botermarkt weer in eere te herstellen. De botercontrôle onder rijkstoezicht daarentegen bracht onzen boterhandel er weer bovenop. Deze werkte zelfs schitterend, zooals ook door het buitenland al spoedig werd erkend, zoodat het dus zéér gewaagd was om aan een der grondslagen te gaan tornen.

Bezien wij na deze algemeene beschouwingen meer in het bijzonder de door den heer L o e f f ter sprake gebrachte punten, dan zouden wij daarbij het volgende willen aanteekenen.

Wat betreft zijn opmerking, dat de staat hier bevoegdheden overdroeg op privaatrechtelijke instellingen welke feitelijk niet anders dan zijn mandatarissen zijn, komt het ons voor dat de heer L o e f f te ver ging. Evenmin is het juist dat de verantwoordelijkheid van de overheid op het stuk van het weigeren of toelaten van aangeslotenen bleef bestaan, ook al geschiedde dit afwijzen of aannemen door instellingen als de botercontrôlestations.

Van een vanwege de overheid verleend mandaat kan hier n.l. moeilijk gesproken worden, daar van een overdracht van staatsgezag geen sprake is. Hoewel de heer L o e f f voorts niet zoozeer een verantwoordelijkheid van den staat voor de contrôle zelf op het oog had — zooals uit zijn repliek nader blijkt — achten wij het toch wel goed om op deze plaats nog eens sterk den nadruk te leggen op het feit dat de Staat der Nederlanden door aan de contrôlestations het gebruiksrecht van het rijksmerk te verleenen,

daarmede geenszins tegelijkertijd voor de zuiverheid van de afgeleverde waar instaat, zooals men ook reeds vroeger in de Kamer veronderstelde (zie blz. 171) en zooals ook nog heden door velen gedacht schijnt te worden. Er is toch geen sprake van een rijks*contrôle*, maar van een Nederlandsche botercontrôle onder rijks*toezicht*. Het rijk oefent alleen toezicht uit op de uitvoering van de contrôle, niet op den persoon die bij het station aangesloten is. De verantwoordelijkheid van het rijk beperkt zich thans derhalve tot het toezicht op de juiste uitvoering van de contrôlevoorschriften. Het gaat er m.a.w. niet om of de boter van een bij een station aangesloten fabriek onvervalscht is, maar of zij is bereid in een onderneming, waarop een contrôle wordt uitgeoefend welke door het rijk voor deugdelijk wordt gehouden. De eenige verantwoordelijkheid van den staat is dus, er voor te waken dat geen botercontrôle wordt uitgeoefend welke niet aan de door hem te stellen eischen voldoet.

De door den heer L o e f f geuite vrees voor een willekeurige uitsluiting van personen bij de botercontrôle was niet van praktische beteekenis. Niet dan zéér zelden waren daarover, blijkens mededeeling van den minister, klachten vernomen en nimmer hoorde men van gevallen, waaruit bleek dat de weigering inzake het lidmaatschap werd uitgesproken uit overwegingen om er een concurrent onder te houden. Bovendien lijkt ons de opmerking van minister T a l m a juist, waar hij in zijn memorie van antwoord opmerkte dat bij misbruik van hun bevoegdheid, de contrôlestations zichzelf daardoor het grootste nadeel zouden toebrengen, daar zij zoodoende zelfs hun voortbestaan in gevaar zouden brengen (zie blz. 302). Het spreekt immers wel vanzelf dat, wanneer personen die bij de botercontrôle behooren, door een bepaald station *willekeurig* werden uitgesloten, deze instelling zich op den duur moeilijk zou kunnen handhaven.

Voorts mag niet uit het oog verloren dat, terwijl in 1912 reeds 39 millioen kg, hoofdzakelijk gecontroleerde boter werd uitgevoerd en de voortbrenging van het gecontroleerde product alleen, bijna 46 millioen kg bedroeg, het er werkelijk niet op aan kwam of er zich een paar producenten méér aansloten. Integendeel, de eerlijke boterbereiders zien den uitvoer van dit nationale product het liefst zoo groot mogelijk (zie ook blz. 330 en 401 e.v.).

Dat de belanghebbende boterbereiders de beslissing van de al of niet toelating in handen hebben, is niet juist, daar de besturen der contrôlestations voor de meerderheid uit niet belanghebbenden bestaan, zooals leden van Gedeputeerde Staten, wetenschappelijke

personen (hoogleeraren, zuivelconsulenten e.d.), vertegenwoordigers van landbouwmaatschappijen enz. (zie ook blz. 313 en 318).

Het besproken recht van appèl is in theorie iets dat iedereen voorstaat en men gaarne aan ieder mensch toegekend ziet. Maar in ons geval zal de vraag kunnen worden gesteld, of, indien de besturen der contrôlestations — die met de plaatselijke toestanden en de reputatie van personen binnen den kring van het station, beter op de hoogte zijn dan wie ook — besloten hebben tot afwijzing van de aanvrage om aansluiting, een raad van beroep, al is deze ook uit de meest hoogstaande en scherpzinnigste juristen samengesteld, beter werk zal kunnen verrichten, vooral daar deze rechtsgeleerden uit den aard der zaak met de plaatselijke omstandigheden enz. zelf niet op de hoogte zullen zijn. En wanneer zij eens tegen de raadgeving van het contrôlestation of de Centrale Commissie in, aan een bepaalden persoon of een vennootschap het lidmaatschap van de contrôle toekenden en het zou later blijken dat er door dien persoon of die onderneming geknoeid werd, zou het contrôlestation toch ook zeker het volste recht hebben, alle verantwoordelijkheid van zich af te schuiven, waardoor de raad van beroep of de regeering zonder twijfel voor een buitengewoon moeilijk geval geplaatst zou worden, vooral ten aanzien van het buitenland. Niettemin hadden enkele stations, zooals Gelderland-Overijsel, blijkbaar wel het min of meer eenzijdige karakter van de besluiten inzake toelating of weigering van leden erkend en de scherpe kanten daarvan weggenomen door het instellen van een commissie van beroep, bestaande uit bestuursleden, niet-producenten. Overigens kunnen wij nog meedeelen dat de Centrale Commissie later zelf ook een raad van beroep in het leven heeft geroepen, welk lichaam evenwel een ander karakter draagt dan de instelling welke sommige kamerleden in 1912 zich blijkens het voorloopig verslag hadden gedacht (zie blz. 318 en 319).

Ten slotte komt het ons voor dat men bij handelszaken in dit opzicht ook niet geheel denzelfden maatstaf moet aanleggen als bij kwesties van strafrecht e.d. In den handel is men dikwijls gedwongen meer af te gaan op bepaalde gevoelens en veronderstellingen ten aanzien van de personen met wie men in verbinding zal treden.

De verdediging van minister T a l m a in de Tweede Kamer was bij deze gelegenheid ook weer bijzonder goed.

Z. E. begon met de opmerking, dat er ook nog op ander terrein sprake was van een geval, waarin de regeering de uitoefening van een publiekrechtelijke bevoegdheid, een deel

van de publieke taak, had opgedragen aan een privaatrechtelijke vereeniging en wel in het toekennen van het recht van de Nederlandsche Bank (die al heeft zij een octrooi van den staat, toch een privaatrechtelijke instelling is) tot het in omloop brengen van papieren geld. Tevens werd door een der kamerleden opgemerkt dat van een overdracht als door den minister werd bedoeld, eveneens sprake was bij de zending in onze koloniën en bezittingen.

De minister vergeleek het afstaan van het rijksmerk met het medegeven van een aanbeveling van de regeering, waarbij zij echter verder niets uit handen geeft, omdat zij beslist aan wie(n) zij dat voorrecht zal verleenen. Daarvoor draagt het rijk de verantwoordelijkheid en dat is het uitoefenen van de publiekrechtelijke taak. Het kamerlid van Sasse van Ysselt maakte een vergelijking tusschen het beschikken over het gebruik van het rijksmerk met het gebruik van het Koninklijk wapen door den hofleverancier; in beide gevallen had geen overdracht plaats, hetzij van staats-, hetzij van Koninklijk gezag.

Met betrekking tot het recht van het botercontrôlestation om iemand zonder opgaaf van redenen te weigeren, merkte de minister op, dat zulk een station een burgerrechtelijk lichaam was, waarvan de uitspraak niet gelijk was te stellen met de beslissing van den rechter. Al ziet deze laatste op grond van zijn voor den betrokkene ongunstige uitspraak geen actie wegens beleediging ingesteld, dan wil dat nog niet zeggen dat dit evenmin met het bestuur van de contrôlestations het geval zal zijn. Ook wilde Z. E. niet dat aan de stations lasten werden opgelegd die de regeering eigenlijk niet kon opleggen, in verband waarmede hij er nog eens aan herinnerde, hoe zelfs de naam van enkele gewezen knoeiers in sommige plaatsen in het buitenland voldoende was om de gedachte aan bedrog te doen opkomen. In zulke gevallen kon het wantrouwen zelfs wel zoo groot zijn, dat niet het rijksmerk den naam, maar omgekeerd, de naam het rijksmerk zou dekken!

Dat de Centrale Commissie haar vernietigingsbesluit aan het bestuur van het contrôlestation moest motiveeren, achtte Z. E. duidelijk, omdat het hier ging om toe te zien of het oordeel van het station wel scherp en ernstig genoeg was, maar deze beslissing krijgt de belanghebbende niet in handen.

De kwestie van het zonder opgaaf van redenen weigeren, personen tot de contrôle toe te laten, werd ook door de kamerleden van Sasse van Ysselt en Teenstra besproken.

De eerste merkte op dat het vrijwel onmogelijk was te motiveeren, waarom iemand niet te goeder naam en faam bekend staat; dit was iets dat men beter kon voelen. Wel kon men het al of niet bestaan van bedoelde vereischte ontleenen aan de algemeene meening, maar dit te motiveeren op de wijze als een strafvonnis gemotiveerd werd, was niet mogelijk. Indien het contrôlestation eenzelfde bewijsvoering zou moeten leveren of iemand die het weigert toe te laten, een botervervalscher is, als het Openbaar Ministerie, dan zou men zien gebeuren wat indertijd geschiedde, n.l. dat vele knoeiers door de mazen heenslopen tot groot nadeel van onzen landbouw en onzen boterhandel. De heer Teenstra merkte op dat men bij vonnissen van den strafrechter te maken had met uitspraken, gegrond op getuigenverklaringen of schriftelijke bescheiden, waarvan bij de botercontrôlestations meestal geen sprake was. Deze moesten iemand kunnen afwijzen, als zij niet vertrouwden dat hij later als aangeslotene, eerlijk zal zijn en daarbij moet men soms wel eenigszins afgaan op geruchten en gevoelens. Ook zou volgens dezen afgevaardigde een motiveering den afgewezene weinig baten.

Voorts werd in dit verband nog opgemerkt dat, indien het eens zou voorkomen dat een station iemand de toetreding tot de contrôle weigerde op grond van concurrentie-belangen, de Centrale Commissie er dan nog altijd was om zulk een station op zijn plicht te wijzen. En dat tegen de wijze waarop de stations iemand als lid konden toelaten, juist door bekende boterknoeiers zooveel stemming werd gemaakt, was voor den heer van Sasse van Ysselt een bewijs dat de botercontrôle goed was.

Tegen de meening, dat het aanbeveling verdiende het recht van appèl toe te kennen aan de regeering of een officieële instelling, voerde de minister weer de bekende bezwaren aan, n.l. dat het een te groote verantwoordelijkheid voor het rijk met zich meebracht, dat dientengevolge voor de zuiverheid van de boter zou moeten instaan. In verband met artikel 17 van het besluit van 17 Juli 1912, waarin wordt bepaald dat de minister, de Centrale Commissie gehoord, de vereischten waaraan bestuursleden enz. moeten voldoen, vaststelt, (zie blz. 299), deed de heer Talma gaarne de toezegging, er toe mede te werken dat in het bestuur der stations de belanghebbenden niet over de meerderheid zouden beschikken. Zooals reeds gezegd en zooals ook door den minister, de bovengenoemde kamerleden en den heer Jannink werd opgemerkt, waren bedoelde besturen reeds voor het grootste deel uit niet direct-belanghebbenden samengesteld (zie ook blz.

311). Ten slotte is het duidelijk, zooals wij boven reeds met andere woorden opmerkten, dat een regeering of een officiëele raad van beroep, welke geen van beide met de plaatselijke toestanden op de hoogte zijn, moeilijk kunnen beoordeelen of iemand te goeder naam en faam bekend is. Daartoe zullen zij hun licht bij achtenswaardige personen uit de betreffende streek moeten opsteken en indien deze ongunstige inlichtingen verstrekken, zal de staat of een overheidsinstelling toch voor een buitengewoon moeilijk geval geplaatst worden. De regeering zal dan op grond van door particulieren verschafte gegevens iemand officiëel als bedrieger moeten brandmerken, of wel den botervervalscher tot de contrôle toelaten, waarmede zij dan weer een ongewenschte verantwoordelijkheid op zich zou nemen.

De heer L o e f f merkte in zijn repliek nog op, dat men alleen dàn van een handelszaak zou kunnen spreken, indien het rijksmerk niet bestond. Wanneer een groep van zuivelbereiders zelf een merk had ingevoerd, konden zij hun eischen tegenover buitenstaanders zoo streng maken als zij wilden. Nu dit niet het geval was, meende dit kamerlid dat het niet aanging een appèl te vestigen, wel ten nadeele, maar niet ten gunste van den aanvrager. Zooals we reeds opmerkten en dadelijk nader zullen zien, is de regeering eenige jaren later eerst bijna geheel en daarna gedeeltelijk aan de hier door den heer L o e f f ontwikkelde bezwaren tegemoet gekomen door de instelling van het botercontrôlestation te Leiden (zie blz. 340 e.v., alsmede blz. 354 e.v.).

Alvorens de geschiedenis van de totstandkoming van deze instelling na te gaan, verdient het aanbeveling eerst nog het een en andere mede te deelen met betrekking tot hetgeen de Centrale Commissie ter bevordering van den eerlijken boterhandel heeft gedaan.

De commissie werd op 29 October 1912 door den Directeur-Generaal van den Landbouw geïnstalleerd. In den loop van het eerste jaar ontwierp zij een huishoudelijk reglement, dat bij beschikking van den minister van 24 Januari 1913 werd vastgesteld.

Ingevolge de haar opgelegde taak stelde de commissie samen:

a. Voorschriften, waaraan aangeslotenen bij een botercontrôlestation moeten voldoen (in verband met artikel 9 van het besluit van 17 Juli 1912).

b. Vereischten, waaraan personen moeten voldoen om bij een botercontrôlestation te worden aangesloten (in verband met artikel 10 van genoemd besluit).

c. Vereischten, waaraan bestuursleden, commissarissen en directeu-

ren van botercontrôlestations moeten voldoen (in verband met artikel 17 van genoemd besluit).

d. Bepalingen omtrent op te leggen straffen aan aangeslotenen, die niet voldoen aan de vastgestelde voorschriften (in verband met artikel 23 van genoemd besluit).

In overleg met de Directie van den Landbouw werden in het ontwerp van deze voorschriften, vereischten en bepalingen nog verschillende wijzigingen aangebracht, waarna zij op 8 Januari 1915 door den minister werden vastgesteld en opgenomen in de Nederlandsche Staatscourant van 9 Januari 1915, no. 7 (zie bijlage XIV).

De voorschriften bepalen allereerst dat ieder aangeslotene zich schriftelijk, uitdrukkelijk en zonder eenig voorbehoud tegenover het bestuur van het botercontrôlestation zal verbinden (zie art. 1).[1]) Alle boter die hij bereidt, verwerkt, verpakt, verzendt enz., moet voldoen aan artikel 1 der boterwet (zie art. 2). Aan den directeur van het contrôlestation zal hij een volledige lijst verstrekken van al zijn bereidplaatsen, fabrieken enz. (zie art. 3) en al deze inrichtingen en terreinen voor de ambtenaren van het contrôlestation zonder eenig voorbehoud toegankelijk stellen (zie art. 5), terwijl van een rechtstreeks of zijdelings betrokken zijn bij de bereiding van en den handel in margarine en andere voor het verbruik geschikte vetten en oliën die tot botervervalsching kunnen strekken, geen sprake mag zijn (zie art. 4). De artikelen 6 en 9 regelen het gebruik van de rijksmerken en de wikkelpapieren, alsmede het merken der verpakking, ter vaststelling van de herkomst der boter.

Van zeer veel belang is ongetwijfeld artikel 8, hetwelk bepaalt dat de van de rijksmerken voorziene papieren en stempels, benevens de lijsten en boeken enz., die op de contrôle betrekking hebben, maar die, om welke redenen dan ook, niet meer gebruikt mogen worden voor het doel waarvoor zij in het bezit van den aangeslotene zijn, op eerste aanvraag afgegeven moeten worden aan de ambtenaren van het botercontrôlestation, of aan hen die met het rijkstoezicht belast zijn, zelfs dan wanneer die voorwerpen reeds door hem mochten zijn betaald.

De vraag kan hier worden gesteld, op welke wijze het botercontrôlestation, dat niet de eigenaar van de rijksmerken is (zie blz. 320), de onder berusting van den aangeslotene zijnde bescheiden enz. weer in zijn bezit kan krijgen, indien laatstgenoemde, zelfs na sommatie, weigerachtig blijft de bedoelde merkpapieren enz. af

[1]) De in het eerstvolgende gedeelte genoemde artikelen hebben betrekking op de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915.

te geven. Ter beantwoording van deze vraag vermelden wij het volgende, waardoor tevens de strekking en beteekenis van artikel 8 veel duidelijker zullen worden.

Het contrôlestation kan op grond van dit artikel teruggave eischen, zoowel van de rijksmerken, die ingevolge artikel 43 der model-statuten (zie blz. 320) eigendom van het rijk blijven, voorzoover ze niet overeenkomstig hun bestemming zijn gebruikt, [1]) als ook van de boeken enz., waarvan het wel de eigenaar is (zie blz. 320), en voor het geval hieraan niet wordt voldaan, veroordeeling vragen tot het betalen van een schadevergoeding.

Artikel 19 bepaalt n.l. dat bij niet nakoming der verplichting bedoeld in artikel 8 der voorschriften, de aangeslotene een boete zal betalen van *f* 1000.— met een verhooging van ten hoogste *f* 100.— voor elke twaalf uur of gedeelte daarvan, dat de vereischte afgifte later dan onmiddellijk geschiedt. Ingevolge deze bepaling in de overeenkomst kan het botercontrôlestation dit vastgestelde bedrag eischen. In de praktijk zal de betrokken aangeslotene dan ook wel hoogst zelden een oogenblik aarzelen om de merkpapieren, boeken enz. terug te geven, daar hij anders genoodzaakt zal worden de opgelegde boete (de z.g. dwangsom) te betalen, die snel aanwast! Alleen wanneer de in de overeenkomst vastgelegde bedragen alle grenzen van redelijkheid overschrijden, zal de rechter op grond van artikel 1375 van het Burgerlijk Wetboek een lagere boete kunnen opleggen, maar hiervan zal in den regel bij een door den minister bepaalde boete wel geen sprake zijn.

In artikel 12 is vastgesteld dat geen boter mag worden afgeleverd, verzonden enz., waarvan het vochtgehalte hooger is dan 15½%. De overige bepalingen, vervat in de artikelen 7, 10 en 11 hebben betrekking op de administratie van de aangeslotenen, waardoor de ambtenaren van het botercontrôlestation op ieder oogenblik een overzicht kunnen verkrijgen van het geheele bedrijf.

In de „vereischten, waaraan personen moeten voldoen om bij een botercontrôlestation te worden aangesloten", is neergelegd dat zoowel boterbereiders als -handelaren aangesloten kunnen zijn, indien zij de bevoegdheden hebben om verbintenissen aan te gaan en tevens te goeder naam en faam bekend zijn (zie art. 13). Ten

[1]) De model-statuten spreken in dit verband alleen van de rijksmerken. Uit den aard der zaak moeten hieronder ook de van het rijksmerk voorziene wikkelpapieren en het houten merkstempel gerangschikt worden (zie ook blz. 449).

aanzien van de bestuursleden, commissarissen en directeuren wordt eveneens geëischt dat zij te goeder naam en faam bekend zijn en niet betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine e.d., terwijl de laatstgenoemde personen zelfs niet bij de fabrikatie van of den handel in boter betrokken mogen zijn (zie art. 14). Verdere bijzonderheden betreffende de samenstelling van het bestuur enz. vinden we in de model-statuten, welke door de Centrale Commissie ten behoeve van de contrôlestations werden ontworpen en hieronder nader worden besproken.

De artikelen 15 tot en met 21 bevatten de strafbepalingen. In sommige gevallen (bijvoorbeeld op ernstige wijze de belangen van de botercontrôle schaden) volgt schrapping (zie art. 15), in andere gevallen (o.a. wanneer vermoedens bestaan dat de belangen der botercontrôle op ernstige wijze zijn geschaad en bij een te hoog watergehalte in de boter schorsing (zie art. 16) en soms slechts boete (bijvoorbeeld bij een watergehalte van meer dan 15½% tot 16%; zie art. 17).

De overige artikelen treffen een regeling met betrekking tot de boeten ingeval van botervervalsching (zie art. 18), van het niet nakomen van de verplichtingen inzake het teruggeven der merkpapieren enz. (zie art. 19) en van overtreding der overige bepalingen en voorschriften (zie art. 20). Artikel 21 ten slotte stelt den termijn vast, waarbinnen de verbeurde bedragen moeten worden betaald.

Uit de bespreking van bovengenoemde, bij ministeriëele beschikking vastgestelde voorschriften, vereischten en bepalingen zal gebleken zijn dat zij, zooals we terloops al meedeelden, zeer vele bepalingen bevatten, overeenkomende met die welke reeds in 1904 door de regeering waren vastgelegd in de „algemeene regelen" (zie blz. 161 e.v.).

Verder ontwierp de Centrale Commissie in 1914, geheel in overeenstemming met de zoo juist genoemde vereischten, model-statuten voor de stations. Deze bevatten dan ook niets dat strijdig is met het besluit van 17 Juli 1912 of de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915.

De model-statuten (zie bijlage XV) vermelden in de eerste plaats het doel van het contrôlestation (aan de afnemers zekerheid te kunnen geven voor het ontvangen van onvervalschte Nederlandsche boter zonder voor de gezondheid schadelijke, bederfwerende stoffen en met een normaal watergehalte (zie art. 2) [1]; de eischen

[1]) De in het hierna volgende gedeelte vermelde artikelen hebben betrekking op de model-statuten.

waaraan degenen die voor het lidmaatschap der botercontrôle in aanmerking wenschen te komen, moeten voldoen (te goeder naam en faam bekend zijn (zie art. 5); de verplichting van het bestuur om van zijn besluiten tot toelating aan de Centrale Commissie mededeeling te doen (zie art. 6); de bepaling dat het bestuur een toelating zonder opgaaf van redenen kan weigeren (zie art. 9); de verplichtingen, waaraan een lid moet voldoen bij uittreding (zie art. 10), alsmede de gevallen waarin het bestuur tot schrapping of schorsing van een aangeslotene moet overgaan (zie art. 11 tot en met 13).

In de tweede plaats treffen de model-statuten een regeling ten aanzien van de samenstelling van het bestuur van een botercontrôlestation, waarvan in het bijzonder van belang is de bepaling dat de meerderheid van de leden van dit bestuur niet mag bestaan uit belanghebbenden, terwijl degenen die wel bij de boterbereiding, den boterhandel en wat daarmede verband houdt, betrokken zijn, geen deel mogen nemen aan de beslissingen omtrent toelating, schrapping, schorsing en beboeting (zie art. 15). Door deze bepaling is dus een onpartijdige beoordeeling van de voornaamste vraagstukken welke zich bij de uitoefening en werking de contrôle voordoen, gewaarborgd (zie echter ook blz. 450).

De overige verplichtingen van het bestuur zijn van min of meer huishoudelijken aard (zie art. 16 tot en met 25), hetgeen eveneens ten opzichte van de voorschriften met betrekking tot de algemeene vergaderingen het geval is (zie art. 26 tot en met 29).

Voorts bevatten de model-statuten bepalingen ten aanzien van het beroep en van den *Centralen Raad van Beroep* (zie art. 30 tot en met 37). In verband daarmede is met name artikel 30 van belang, hetwelk bepaalt dat voor belanghebbenden van sommige besluiten van het bestuur van het contrôlestation, n.l. bij schorsing, schrapping, beboeting en onder zekere voorwaarden bij weigering van aansluiting, bij genoemden raad beroep mogelijk is. Wanneer deze weigering echter een gevolg is van de met redenen omkleede beslissing van de Centrale Commissie volgens artikel 12 van het besluit van 17 Juli 1912, vervalt het recht van appèl. Deze uitzondering is logisch, daar de Centrale Raad van Beroep door de Centrale Commissie wordt benoemd (zie art. 31).

De besluiten van den raad, waarbij in afwijking van een besluit van het bestuur wordt besloten tot toelating, zijn dan ook onderworpen aan de goedkeuring der Centrale Commissie (zie art. 35). Hèt beroep schorst niet het genomen besluit, uitgezonderd dat tot schrapping (zie art. 33). Artikel 32 regelt de wijze

waarop het beroep moet worden aangeteekend, terwijl het tweede gedeelte van dit artikel — hetwelk bepaalt dat tegelijk met het indienen van het bezwaarschrift, de appellant als voorschot ƒ 100.— zal storten ter latere verrekening met eventueel door hem te betalen kosten — blijkbaar is bedoeld om een al te lichtvaardig gebruik maken van het beroepsrecht te voorkomen en moeilijkheden terzake van eventueele wanbetaling te ontgaan.

De raad bestaat uit drie leden en evenveel plaatsvervangers. De leden zijn, evenals alle andere ambtenaren van het station, verplicht tot geheimhouding van alles wat zij in verband met hun functie te weten komen (zie art. 37), terwijl uit de jaarverslagen der Centrale Commissie blijkt dat zij niet direct-belanghebbend bij de boterbereiding enz. zijn.

In beginsel verschilt deze Raad van Beroep dus aanmerkelijk van de instelling, zooals die door bovenbedoelde kamerleden werd gewenscht (zie blz. 301). Deze laatste toch zou een overheidsorgaan geworden zijn, terwijl de vanwege de Centrale Commissie ingestelde raad uit den aard der zaak een particuliere instelling is, zoodat deze steeds de verantwoordelijkheid voor de toelating van een aangeslotene blijft dragen, indien het contrôlestation dezen persoon niet had willen toelaten. Maar overigens komt deze schepping van de Centrale Commissie voor een groot deel aan de bedenkingen van bedoelde kamerleden tegemoet, vooral daar zij een beroepsrecht ten gunste van een afgewezene vestigt, waardoor het eenzijdige karakter, waarop de heer L o e f f doelde in zijn in de Tweede Kamer gehouden rede (zie blz. 307). kwam te vervallen.

De Raad van Beroep heeft zijn werkzaamheden in het begin van 1917 aangevangen; van het beroepsrecht is tot heden slechts zelden gebruik gemaakt. In verband hiermede merken wij terloops op, dat het station te Eindhoven nog steeds een eigen Raad van Beroep heeft. Eenheid bestaat er op dit punt dus nog niet (zie ook blz 320 en 450).

De artikelen 38 tot en met 42 betreffen het personeel van het contrôlestation. Daaruit blijkt o.a. dat de directeur in de vergaderingen slechts een raadgevende stem heeft (zie art. 38) en de controleurs, die hem bij de uitvoering van zijn taak terzijde staan, beëedigd moeten zijn (zie art. 40). Overigens zijn, zooals we boven reeds opmerkten, alle ambtenaren verplicht tot geheimhouding van alles wat zij bij de uitoefening van hun functie inzake de inrichting der fabrieken, de bereiding van en den handel in boter en andere zuivelproducten, te weten komen.

De werkzaamheden der stations worden behandeld in de artikelen 43 tot en met 46. In het bijzonder vestigen wij in dit verband de aandacht op artikel 43, hetwelk bepaalt dat de uitgereikte rijksmerken het eigendom van het rijk blijven voorzoover zij niet overeenkomstig hun bestemming zijn gebruikt; de andere uitgegeven voorwerpen, zooals de lijsten en registers blijven het eigendom van het contrôlestation (zie ook blz. 315 en 316).

Bepalingen betreffende de geldmiddelen en het huishoudelijk reglement zijn opgenomen in de artikelen 47 en 48, terwijl het laatste artikel eischt dat de besluiten, waarbij wijziging in de statuten wordt gebracht, onderworpen zijn aan de goedkeuring van den minister, de Centrale Commissie gehoord.

Hoewel het overnemen van deze statuten door de Centrale Commissie niet verplicht werd gesteld, geeft artikel 8 van het besluit van 17 Juli 1912 (zie blz. 300) aan den minister voldoende macht om de statuten der verschillende stations met het model vanwege de Centrale Commissie, voorzoover hij het noodig acht, in overeenstemming te brengen. Immers volgens dit artikel behoeven de statuten der stations, alsmede alle wijzigingen en aanvullingen daarvan, de goedkeuring van den minister. In dit verband zal het duidelijk zijn, waarom het door de Centrale Commissie aan de botercontrôlestations toegezonden ontwerp model-statuten, deze instellingen niet onverschillig liet.

Door de besturen van enkele stations werden dan ook tegen deze statuten bezwaren ingebracht. Het station te Groningen wenschte geen zelfstandig lichaam te worden, maar een instelling te blijven van den Groninger landbouwbond; „Maastricht" en „Eindhoven" hadden er bezwaar tegen dat iemand, wiens toelating door het daartoe bevoegde orgaan van het betreffende station geweigerd was, van deze beslissing in hooger beroep zou komen, terwijl „Leeuwarden" het streven naar meer eenheid in den opzet der stations in beginsel verkeerd achtte. Vooral het Friesche station verzette zich nogal krachtig tegen het denkbeeld, zijn zelfstandigheid ten deele te moeten opgeven.

Nu zit in het streven naar zelfstandigheid o.i. altijd iets sympathieks, mits deze liefde voor vrijheid — den Hollander en misschien nog meer den Fries aangeboren — gepaard gaat met een sterk ontwikkeld gevoel voor verantwoordelijkheid. Dat het contrôlestation te Leeuwarden van dit laatste doordrongen was, behoeft echter niet te worden betwijfeld. De wensch om zelfstandig te zijn en te blijven kwam bij dit station dan ook zeker niet voort

uit de overweging dat dan met de eischen waaraan de leden moesten voldoen, gemakkelijker de hand kon worden gelicht; integendeel veeleer sproot het verzet tegen uniformiteit voort uit de vrees voor een minder strenge handhaving van de contrôlevoorschriften. Daar van dit laatste in het ontwerp model-statuten van de Centrale Commissie geen sprake was en tegenover de enkele voordeelen die aan een volkomen zelfstandigheid van een bepaald station konden zijn verbonden. groote nadeelen stonden, vooral juist ten aanzien van een minder goede handhaving van de voorschriften en met het oog op het buitenland, moet het destijds door het Friesche station ingenomen standpunt worden veroordeeld.

De groote meerderheid van de stations kon zich evenwel met den wensch om meer eenheid in hun inwendige organisatie te brengen, vereenigen en de praktijk heeft uitgewezen dat een vrijwel geheel eenvormige inrichting — zoozeer in het belang van de Nederlandsche botercontrôle — te verkrijgen was, ook met behoud van de hoofdzaken der organisatie van ieder station afzonderlijk (zie ook blz. 449 e.v.).

Behalve de genoemde werkzaamheden in den eersten tijd van haar bestaan, heeft de Centrale Commissie in den loop der jaren nog veel in het belang van onze botercontrôle tot stand gebracht. Het volgende korte overzicht zal daarvan eenig denkbeeld kunnen geven.

Tijdens de oorlogsjaren nam het aantal aanvragen om tot de botercontrôle toegelaten te worden, sterk toe, omdat alleen aangeslotenen consenten tot uitvoer konden verkrijgen (zie ook blz. 41). In enkele gevallen heeft de Centrale Commissie toen het besluit tot toelating vernietigd, terwijl de toetreding „en masse" van groote groepen veehouders-zuivelbereiders in het zuiden van ons land, die bij wijze van proef onder contrôle van het station Maastricht waren gesteld (waarbij hun het rijksmerk niet werd verleend), ongewenscht bleek. De boterbereiding had n.l. bij de betrokken personen nog op zeer primitieve wijze plaats, zoodat met name het watergehalte hunner boter in zeer veel gevallen te hoog bleek. Met het oog daarop zou de toelating tot de stations en de daarmede gepaard gaande verleening van het rijksmerk, voor het aanzien van de botercontrôle hoogst ongewenscht geweest zijn. Het gevolg van deze uitsluiting is geweest dat in die streken enkele zuivelfabrieken werden opgericht, welke later echter weer grootendeels zijn verdwenen.

In verband met een en ander merken wij hier nog op dat,

de toetreding tot de botercontrôle in 1918 gering was, daar in dat jaar de zoo juist genoemde voordeelen van een aansluiting, tengevolge van het stopzetten van den uitvoer, kwamen te vervallen en plaats maakten voor een nadeel, hierin bestaande, dat de niet-aangeslotenen — zij het ook met ontduiking der voorschriften — in ruimere mate de vrije beschikking hadden over hun product dan de leden der botercontrôlestations.

In den loop van het jaar 1916 deed zich nog een leemte van tamelijk ernstigen aard gevoelen in de bestaande voorschriften en wel naar aanleiding van het feit dat een contrôlestation uitbreiding van een aangesloten bedrijf kon goedkeuren, zonder dat dit besluit aan het inzicht van de Centrale Commissie werd onderworpen. Dientengevolge was een fabriek bij een der contrôlestations aangesloten geworden, waarvan de Centrale Commissie in vroeger tijd het lidmaatschap had geweigerd. Deze fabriek nu was later door een andere overgenomen, welke laatste reeds vóór de instelling van de Centrale Commissie was toegelaten.

Het wil ons voorkomen dat zelfs in het geval een fabriek met toestemming van de Centrale Commissie tot de contrôle is toegelaten, het botercontrôlestation terstond heeft na te gaan of met den aankoop van de tweede fabriek ook een wijziging in de samenstelling der directie of in het beheer van de zaak gepaard is gegaan. Het geval kan zich toch voordoen (en heeft zich in bovengenoemde kwestie ook voorgedaan) dat er personen aan het hoofd der nieuwe onderneming komen te staan die niet te goeder naam en faam bekend zijn, of dat de nieuwe zaak wordt ingericht op een wijze welke niet aan de gestelde eischen voldoet. In een dergelijk geval is het station o.i. krachtens de voorschriften van de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315 e.v.) verplicht, de oude, aangesloten fabriek te schrappen en het is de taak van de Centrale Commissie, op de naleving van de voorschriften toe te zien.

Voorts bleek de noodzakelijkheid van het verkrijgen van meer inlichtingen bij de toelating van naamlooze vennootschappen, om welke reden de Centrale Commissie er toe overging, van de botercontrôlestations een opgave te verlangen van de namen van personen en firma's die als de feitelijke deelnemers in dergelijke vennootschappen beschouwd konden worden.

Ook op ander terrein bleef de Centrale Commissie werkzaam.

Toen de regeering in 1918, in verband met de vetvoorziening, een voorstel van wet aanhangig maakte, waardoor met tijdelijke terzijde stelling van de desbetreffende bepalingen in de boterwet,

het mogelijk werd om margarine met een hooger vluchtig vetzuurgetal af te leveren dan de boterwet veroorlooft, heeft de Centrale Commissie zich daartegen krachtig verzet en aan den Directeur-Generaal van den Landbouw medegedeeld, dat de meest gewenschte oplossing zou zijn om naast elkaar boter- en margarinebons ter beschikking te stellen. Mocht de regeering meenen, haar plan te moeten doorzetten, dan gaf de Centrale Commissie de voorkeur aan een regeling in een afzonderlijke wet boven een wijziging van de boterwet.

In het vorige hoofdstuk hebben wij lang bij de kwestie van de hoogste grens van het vluchtig vetzuurcijfer stilgestaan, teneinde het groote belang daarvan duidelijk in het licht te stellen (zie blz. 263 e.v.). De houding van de Centrale Commissie tegenover het voornemen van de regeering tot verhooging van de wettelijk vastgestelde grens is dus zeker verklaarbaar en zij heeft dan ook niet nagelaten, toen het regeeringsvoorstel bij de wet van den 1sten Juni 1918 (Stbl. no. 307) werd vastgelegd, er bij voortduring op te wijzen (evenals ook de F.N.Z.) dat de blijvende belangen van de boter-nijverheid, de onmiddellijke opheffing van de afwijking der boterwet eischten, zoodra de tijdsomstandigheden weer zouden toelaten, voldoende margarine beschikbaar te stellen.

Een andere crisis-aangelegenheid welke de Centrale Commissie aanleiding gaf, haar standpunt uiteen te zetten, vormde het plan van het bureau Volksvoeding van de afdeeling Crisiszaken, om in het belang van de boterinzameling een verplichte toetreding tot de botercontrôle voor te schrijven.

Het spreekt wel vanzelf dat de uitvoering van dit plan ons geheele contrôlestelsel onderste boven zou hebben gegooid. Van het beginsel dat alleen te goeder naam en faam bekend staande personen mogen worden aangesloten, waarover alleen de besturen der stations onder toezicht en medewerking der Centrale Commissie hebben te beslissen, zou heelemaal niets overgebleven zijn en voor onzen uitvoerhandel had men zeker ernstige gevolgen kunnen verwachten. De Centrale Commissie heeft dan ook in verband met deze kwestie medegedeeld dat zij tot een dergelijke algemeene toelating haar medewerking niet kon verleenen, een opvatting waarmede door de regeering gelukkig rekening is gehouden.

Bij het beoordeelen van de zoo juist genoemde, de botercontrôle ondermijnende voorstellen, moet men echter niet vergeten dat zij ingediend werden in een buitengewoon abnormalen tijd. In gevallen van oorlog of oorlogsgevaar kunnen maatregelen nood-

zakelijk zijn, die in vredestijd ten sterkste afgekeurd zouden moeten worden. Dat men aan den anderen kant ook niet lichtvaardig aan het leven van bestaande, goed werkende instellingen een einde moet maken, spreekt natuurlijk vanzelf, zoodat de Centrale Commissie met het inbrengen van haar gegronde bezwaren o.i. een zéér goed werk heeft verricht, waarvoor zij nog thans den dank verdient van allen die den goeden naam van onzen boterhandel zoo hoog mogelijk aangeschreven wenschen te zien.

Ook in de jaren na den oorlog heeft de Centrale Commissie nog bij verschillende gelegenheden den minister van raad gediend. Zoo bijvoorbeeld inzake het voorstel van de *Vereeniging voor Zuivelindustrie en Melkhygiëne,* om den verkoop van boter en margarine eveneens aan bij de contrôle behoorende leden toe te staan (tegen welk voorstel de commissie krachtig stelling nam) en inzake het plan om de rijkszuivelinspectie uit bezuinigingsoverwegingen over verschillende takken van dienst te veroordeelen (hetgeen de commissie (evenals ook den F.N.Z.) aanleiding gaf den Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw in een op 28 Mei 1923 gedagteekend, goed gedocumenteerd schrijven, uiteen te zetten, waarom handhaving van de rijkszuivelinspectie een noodzakelijke factor is in de bescherming van den goeden naam van onze boter). Voorts wijdde de commissie haar aandacht aan de oneerlijke mededinging welke de boterhandel somtijds van de misleidende reklame en voorstellingen van eenige margarine-bereiders en -handelaren ondervond en aan het opdrijven van het watergehalte in de boter tot aan de hoogst toelaatbare grens. Wij komen op deze aangelegenheden in hoofdstuk X nog nader terug.

Uit hetgeen wij met betrekking tot de werkzaamheden van de Centrale Commissie hebben medegedeeld, zal gebleken zijn dat deze instelling op de wallen van de vesting onzer botercontrôle onvermoeid en trouw de wacht gehouden heeft, waardoor zij er in geslaagd is, het stelsel en de grondslagen waarop dit berust, tot op den huidigen dag onverzwakt in stand te houden. Zonder overdrijving kan dan ook gezegd worden dat de Centrale Commissie een onmisbaar element in het Nederlandsche botercontrôlestelsel is geworden. Uit de geschiedenis van de totstandkoming van het botercontrôlestation te Leiden, welke wij thans zullen behandelen, zal dit nogmaals duidelijk op den voorgrond treden. Zooals wij daarbij zullen zien, heeft de commissie een tijdlang het gevaar geloopen, tengevolge van regeeringsmaatregelen haar karakter van privaatrechtelijke instelling ten deele te zullen verliezen.

De oprichting van het botercontrôlestation te Leiden houdt in hoofdzaak verband met de vraag of het in sommige gevallen niet tot onbillijkheid kan leiden, iemand die wel eens geknoeid heeft — en daarom niet meer te goeder naam en faam bekend staat — tot zijn dood toe van de contrôle en daarmede van het gebruik van het rijksmerk uit te sluiten, ook al heeft zulk een persoon reeds sedert jaren blijk gegeven, de oude wegen te hebben verlaten.

Dit is dus in den grond van de zaak dezelfde kwestie die ook door den heer L o e f f in de Tweede Kamer in 1912 aanhangig was gemaakt (zie blz. 304 e.v.). Het beginsel dat aan dit vraagstuk ten grondslag ligt, was evenwel reeds eenige jaren eerder door de verschillende botercontrôlestations onder de oogen gezien.

Toen onze botercontrôle onder het rijkstoezicht eenigen tijd in werking was, bleek het n.l. al spoedig dat aan het bereiden en verhandelen van boter voorzien van dat merk, niet onbelangrijke financiëele voordeelen verbonden waren (zie blz. 172, 225, 258, 285 en 286). Daardoor ontstond ook in de kringen der boter- tevens margarinebereiders en der (gewezen) knoeiers de wensch om tot de contrôle toegelaten te worden. De contrôlestations weigerden eerstgenoemde personen op grond van de (rijks)voorschriften, de laatstgenoemden meer in het bijzonder op grond van het feit dat zij niet te goeder naam en faam bekend waren.

Tengevolge van deze weigering deden zich moeilijkheden voor, daar hier sprake was van een door de regeering uitgegeven merk. In hoeverre de met de betrekking tot deze kwestie te noemen bezwaren juist zijn, hebben wij bij de bespreking van het voorstel L o e f f aangetoond. Hoe dit ook zij, de moeilijkheden werden grooter, toen ook margarine-fabrikanten volgens artikel 9 der boterwet onder een bijzonder toezicht van rijkswege, boter mochten bereiden (zie blz. 270—272). In verband hiermede deed minister T a l m a dan ook de toezegging, te zullen overwegen of voor dergelijke boter het rijksmerk niet kon worden beschikbaar gesteld (zie blz. 259) een toezegging, naar aanleiding waarvan op een vergadering van de besturen der botercontrôlestations in November 1908 de oprichting van een nieuw botercontrôlestation werd besproken (zie blz. 296).

Om aan de ontevredenen een wapen uit handen te slaan, besloten de gezamenlijke (acht) contrôlestations (zie blz. 141) op aandrang van de regeering tot de oprichting van een negende botercontrôlestation, hetgeen op 20 April 1909 plaats had. Dit sta-

tion diende dus om de bovengenoemde uitgeslotenen in de gelegenheid te stellen, zich onder contrôle te plaatsen.

De inhoud van de statuten komt voor een aanzienlijk deel overeen met de bepalingen in de „algemeene regelen" (zie blz. 161 e.v.), met die welke later in het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 (zie blz. 298 e.v.), in de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315 e.v.) en in de door de Centrale Commissie ontworpen model-statuten (zie blz. 317 e.v.) zijn opgenomen. Voorzoover dit geheel of tennaastebij het geval is, zullen de statuten voor het negende botercontrôlestation hier dan ook niet nader besproken worden. In enkele opzichten wijken zij daarvan echter niet onbelangrijk af, zooals uit het navolgende zal blijken.

Een eerste bijzonderheid is, dat de rijksmerken niet aan de gecontroleerden zouden worden verstrekt, zooals dat bij de andere stations geschiedt. Artikel 2 [1]) toch bepaalt dat deze merken naar behoefte door de ambtenaren van het botercontrôlestation, ter plaatse zullen worden uitgereikt en in hun bijzijn door of vanwege de aangeslotenen op de boter aangebracht (zie ook blz. 167 en 334).

Een ander verschil is gelegen in de wijze waarop de leden werden benoemd. De leden van het negende station, ten getale van minstens acht, werden n.l. gekozen door de algemeene vergadering uit een voordracht van twee personen, welke door elk der overige onder rijkstoezicht staande stations werd ingezonden, terwijl door de Directie van den Landbouw drie of meer rijksambtenaren als raadgevende leden worden aangewezen (zie art. 3, eerste lid). De eerstgenoemde leden kozen een bestuur, bestaande uit hoogstens vijf personen (zie art. 5, eerste lid). Daar dit bestuur verder o.a. ook belast was met het eventueel toelaten en schrappen van voor de contrôle zich aanmeldende of onder contrôle staande producenten van of handelaren in boter (zie art. 6b) en in geval geen instemmigheid verkregen wordt, ¾ van alle stemgerechtigde leden der algemeene vergadering zich ten gunste van het voorstel moeten verklaren, is het te begrijpen dat de overige stations het negende vrijwel geheel in hun macht hebben.

Een zeer zware bepaling was ook vervat in artikel 14, tweede en derde lid. Een aangeslotene wordt daar n.l. verplicht, bij de onderteekening van het contract een cautie te stellen van tenminste ƒ 2.50 per 100 kg der gefabriceerde en der verhandelde

[1]) De hierna genoemde artikelen hebben alle betrekking op de statuten van het negende botercontrôlestation.

boter gedurende het laatst verloopen kalenderjaar en wel tot een minimum bedrag van *f* 1000.—. De aard en de grootte der cautie is door het bestuur nader te bepalen. Wie voor de naleving van deze bepalingen verantwoordelijk zijn, laat artikel 15 niet twijfelachtig. Het spreekt, gelooven wij wel haast vanzelf, dat het storten van een dergelijke waarborgsom voor boter-bereidende boeren en voor kleine fabrieken onoverkomelijke bezwaren met zich mee moest brengen.

Wie boter vervalscht, wordt natuurlijk van de contrôle geschrapt, maar verbeurt tevens, zonder dat hiervoor een besluit noodig is, onmiddellijk het bedrag van den gestelden waarborg, ten bate van de kas der vereeniging (zie art. 16), terwijl opzettelijke overschrijding van de vochtgrens als vervalsching wordt aangemerkt (zie art. 17). Bij uittreding heeft het bestuur het recht, den waarborg nog 6 maanden na dien te laten voortduren (zie art. 21, tweede lid).

Als plaats voor vestiging werd, blijkens artikel 1, Utrecht gekozen. Dit hield verband met het feit dat men het negende botercontrôlestation, als instelling voor het geheele land, gaarne in een centraal gelegen plaats als Utrecht, gevestigd zag.

Voorts schijnt het in de bedoeling van het bestuur gelegen te hebben, de namen der gecontroleerden in het belang van het behoud der teruggewonnen reputatie, niet in de officiëele lijsten van aangeslotenen bij de botercontrôle te noemen. Men vreesde dus blijkbaar, dat alleen al de naam van sommige gewezen knoeiers, onze geheele botercontrôle in de oogen van onze buitenlandsche afnemers in discrediet zou kunnen brengen (zie ook blz. 312). Schrapping van aangeslotenen werd echter wèl ter openbare kennis gebracht (zie art. 18).

Korten tijd later, op 27 Januari 1910, werden de rijksvoorschriften voor het negende station bij ministeriëele beschikking vastgesteld. Zij vormen een aanvulling op de zoo juist genoemde statuten, welke zij in menig opzicht nog verzwaren en komen voorts weer voor een groot deel overeen met de bepalingen van het bekende Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 enz. Zij bevatten onder A. de voorschriften waaraan, in verband met zijn verantwoordelijkheid tegenover de regeering, het negende botercontrôlestation heeft te voldoen om onder rijkstoezicht geplaatst te worden en onder B. de voorschriften voor de aangeslotenen bij dit station, in verband met hun verantwoordelijkheid tegenover die instelling.

In punt A3, eerste lid [1]) wordt bepaald dat alleen aan die boterproducenten en -handelaren, die om eenige reden niet bij een der andere onder rijkstoezicht geplaatste botercontrôlestations aangesloten kunnen worden, gelegenheid wordt geboden, zich onder zekere voorwaarden onder contrôle van het negende station te plaatsen. Ten aanzien van de margarine-fabrikanten die door den aard van hun bedrijf genoodzaakt zijn boter voor den handel te bereiden, volgens artikel 9 der boterwet aan het aldaar genoemde toezicht zijn onderworpen en die hun boterbereidplaatsen enz. van hun margarinebereidplaatsen e.d. hebben gescheiden, geldt evenwel niet het bepaalde onder B2, eerste lid, waarin de bekende eisch wordt gesteld dat de aangeslotenen rechtstreeks, noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de fabricage van of den handel in margarine, voor het verbruik geschikte vetten, oliën enz. In verband hiermede is het vervoer enz. van deze vetten — hetwelk uit den aard van de zaak voor de aangeslotenen verboden is en wel krachtens punt B2, tweede lid — aan deze margarinebereiders eveneens toegestaan. Deze bepalingen bevatten dus iets geheel nieuws, maar zijn in verband met het doel van het negende station, natuurlijk volkomen logisch.

Evenals bij de andere stations het geval is, kan ook hier het bestuur, personen wier toetreding hem ongewenscht schijnt, zonder opgaaf van redenen weigeren (zie punt A3, derde lid). Eveneens behoeven de statuten en reglementen, alsmede alle wijzigingen en aanvullingen daarin, de goedkeuring van den minister (zie punt A4, eerste alinea).

Behalve alle benoemingen van bestuursleden en personeel van het station, zijn ook alle mededeelingen welke voor openbaar making zijn bestemd, zoomede alle reklame voor het rijksmerk en wat daarmede verband houdt, aan de goedkeuring van den Directeur-Generaal van den Landbouw onderworpen (zie punt A4, tweede lid).

De overige onder A. genoemde bepalingen verschillen in zooverre van die, waaraan de andere botercontrôlestations moeten voldoen, dat zij het negende station nog veel meer aan het toezicht vanwege de Directie van den Landbouw binden.

Van zeer veel belang is het onder punt B1 genoemde, waar geëischt wordt dat de aangeslotenen te goeder naam en faam bekend moeten zijn. Deze bepaling moest uit den aard der zaak de aansluiting van de onder punt A3, eerste lid, genoemde per-

[1]) De verder te noemen punten hebben alle betrekking op de rijksvoorschriften voor het negende botercontrôlestation.

sonen, voorzoover dit gewezen knoeiers zijn, tot een onmogelijkheid maken.

Voorts is van groote beteekenis de bepaling, dat ter bevordering eener doeltreffende contrôle, de boterproducenten en -handelaren aan de rijksambtenaren hebben op te geven de tijden waarop in hun fabrieken, pakhuizen enz. wordt gewerkt. Voorzoover het bedrijven betreft waar uitsluitend boter wordt bereid, mag alleen met toestemming van het bestuur van het station nog op andere tijden worden gewerkt; is er sprake van een bedrijf waar ook margarine wordt gemaakt, dan moet bedoelde vergunning verkregen zijn van den eerstaanwezenden ambtenaar van het rijkstoezicht (zie punt B7, vierde en vijfde lid). Ook dit voorschrift komt dus op een scherpere onder contrôle stelling van de aangeslotenen bij het negende station neer.

Wat het verstrekken van de rijksmerken betreft, vullen de rijksvoorschriften de statuten in dier voege aan, dat die merken, behalve door een ambtenaar van het station, ook door een der ambtenaren, belast met het rijkstoezicht en onmiddellijk in diens bijzijn kunnen worden aangebracht, iets wat natuurlijk geheel begrijpelijk is (zie punt B9, tweede alinea).

Hiervan moet door den aangeslotene nauwkeurig aanteekening worden gehouden (zie punt B9, derde lid), terwijl alle boter die van het rijksmerk voorzien is en niet onmiddellijk wordt verzonden, tot aan haar verzending in een afzonderlijk af te sluiten ruimte opgeslagen moet worden, welke plaats zonder medewerking van den met de contrôle of met het rijkstoezicht belasten ambtenaar, niet toegankelijk is (zie punt B9, vierde en vijfde lid). Verzending van boter uit de fabrieken, kelders enz., genoemd in punt B2, tweede lid, is eveneens slechts geoorloofd in tegenwoordigheid van een der zoo juist genoemde ambtenaren (zie punt B9, laatste lid).

Ten slotte hebben deze ambtenaren de bevoegdheid en het recht, zonder voorafgaande waarschuwing, de reeds op de boter aangebrachte rijksmerken daarvan te verwijderen en de wikkelpapieren, stempels enz., op den contrôledienst betrekking hebbende, mede te nemen (zie punt B14, tweede lid).

Vele bepalingen welke in de rijksvoorschriften en statuten voor het negende botercontrôlestation werden vastgesteld — wij merkten het hier en daar reeds op — waren van dien aard, dat aansluiting onmogelijk was, niet alleen voor gewezen knoeiers, maar ook voor de bovenbedoelde margarinebereiders. Zonder twijfel was dit in het bijzonder het gevolg van den eisch van het te goeder

naam en faam bekend staan, van de wijze waarop de rijksmerken op de boter moesten worden aangebracht, van de beperking ten aanzien van het bereiden, het opslaan en het verzenden van de waar, alsmede van de hooge, vooraf te storten waarborgsom.

In de praktijk bleek dan ook al spoedig dat het negende botercontrôlestation in zijn oorspronkelijken vorm en opzet geen levensvatbaarheid had en een instelling op papier moest blijven. Wel kwamen er een tweetal aanvragen bij het bestuur in om inlichtingen over de voorwaarden van toelating, maar na de beantwoording hebben de aanvragers niets meer van zich laten hooren. Met de oprichting van het negende botercontrôlestation had men dus feitelijk niet anders dan een schoon gebaar gemaakt. Hierbij komt nog dat het station na de oprichting van de Centrale Commissie, in deze instelling een stem had en dit gedurende al de jaren van zijn „zoogenaamd" bestaan behouden heeft (zie ook blz. 349).

Het is te begrijpen dat een dergelijke toestand op den duur geen stand kon houden. Niet alleen zouden de van de contrôle uitgeslotenen bezwaren tegen het stelsel inbrengen, dit geschiedde ook door leden van de contrôle zelve.

Sommige aangesloten zuivelbereiders en -handelaren waren n.l. van meening, dat het wenschelijk was de bepalingen ten aanzien van het te goeder naam en faam bekend zijn, te laten vervallen. Alsdan zouden ook de boterbereiders die vroeger geknoeid hadden, maar later van de dwalingen huns weegs waren teruggekeerd, in de gelegenheid zijn, tot de contrôle te worden toegelaten. Dit denkbeeld was gegrond op overwegingen van nuttigheid en recht.

Eenerzijds wenschten bedoelde personen zooveel mogelijk Nederlandsche boter onder de contrôle te verkrijgen (zie ook blz. 401 e.v.) en aan den anderen kant achtten zij het billijk, voor ieder de mogelijkheid te openen, over het gebruik van het rijksmerk te beschikken.

De aangevoerde bezwaren mochten echter niet baten en ook de Centrale Commissie bleek niet bereid, nieuwe voorschriften voor het negende botercontrôlestation te ontwerpen. [1]) De zaak bleef daardoor langen tijd zooals zij was en het mag zeker wel eenige verwondering wekken dat zij eerst weer in 1919 groote belangstelling wekte.

---

[1]) Verschillende der hieronder volgende bijzonderheden zijn ontleend aan officiëele bescheiden, welke ons door den heer Inspecteur van het Zuivelwezen, dr. A. J. Swaving, welwillend ter beschikking zijn gesteld.

Op den tweeden Januari van dat jaar drong de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden* (een crisis-instelling) er n.l. bij de regeering op aan, het negende botercontrôlestation op te heffen. Genoemde commissie wenschte met het oog op den naam van de Nederlandsche boter in het buitenland, alleen het gecontroleerde product tot den uitvoer toe te laten, waardoor dus de boter van personen die niet bij een der bestaande contrôlestations waren aangesloten, niet voor uitvoer in aanmerking zou komen. Voor de weigering van deze personen mochten indertijd afdoende redenen hebben bestaan, deze bestonden volgens het oordeel van deze crisis-instelling in 1919 niet meer en daar in de Centrale Commissie steeds een zwakke meerderheid besliste dat toelating niet kon plaats vinden, werd de wenschelijkheid uitgesproken dat de contrôlestations, omtrent welker voorstellen tot toelating door de Centrale Commissie afwijzend werd beschikt, zich op een hoogere autoriteit zouden kunnen beroepen, die het besluit tot niet-toelating ongedaan zou kunnen maken. Aan de stations zou dan bijvoorbeeld het recht van beroep op den minister kunnen worden toegestaan. De Commissie van Advies achtte de rechtszekerheid der desbetreffende bedrijven voldoende gewaarborgd, indien ook aan de leden der Centrale Commissie die door den minister werden benoemd, het stemrecht werd verleend. Dit aantal zou dan evenwel in plaats van op *ten hoogste* vijf, op *ten minste* vijf behooren te worden gesteld, terwijl dan zoo spoedig mogelijk de inspecteur van het zuivelwezen behoorde te worden toegevoegd.

Uit dit aan den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel gerichte schrijven blijkt in de eerste plaats, dat het voorstel Loeff (zie blz. 304 e.v.) weer uit zijn asch was herrezen en verder, dat een uitvoerverbod in nauw verband met de opheffing van het negende botercontrôlestation en de daaruit voortvloeiende verandering in de samenstelling der Centrale Commissie zou komen te staan.

Nog grooter beteekenis verkreeg de kwestie betreffende de niet-werking van het negende botercontrôlestation toen, eveneens in begin 1919, een tweetal personen in strijd met de rijksvoorschriften bij een der stations werden aangenomen. Een dezer personen stond bekend als iemand die in de jaren van den boteroorlog (zie blz. 177 e.v.) een groote rol had gespeeld en er zelfs niet voor was teruggeschrokken, het rijksmerk na te bootsen. Op zijn fabriek had deze man het woord „Margarine" staan, waardoor hij de zekerheid had, door niemand in zijn „bedrijf" te worden gestoord (zie blz. 104), totdat in 1910 de in werking treding van

de nieuwe boterwet, welke ook zijn fabriek onder toezicht der rijksambtenaren stelde, een einde maakte aan zijn praktijken. Vanaf dat oogenblik had hij zich, voorzoover althans bekend, een eerlijk boterbereider en -handelaar getoond.

Het is dus zeer verklaarbaar dat de Centrale Commissie in haar vergadering van 26 Maart 1919 met op één na algemeene stemmen het besluit van het betreffende contrôlestation tot toelating van de firma's der bovenbedoelde personen, vernietigde. Tevens werd echter op deze vergadering door een der leden, in verband met deze kwestie, de vraag aan de orde gesteld of het niet wenschelijk was, de statuten van het negende botercontrôlestation en de daarvoor geldende rijksvoorschriften te wijzigen, opdat het verkrijgen van het rijksmerk op de boter van eventueel aangeslotenen op gemakkelijker wijze zou kunnen plaats vinden, daar de ervaring geleerd had dat de gekozen vorm voor dit station niet tot praktische resultaten kon leiden.

Het gevolg hiervan was dat de vergadering besloot tot het instellen van een sub-commissie, welke de reorganisatie van het negende station zou voorbereiden. Niet onwaarschijnlijk is dit besluit genomen onder invloed van de door de regeering voorgenomen maatregel, alleen den uitvoer van gecontroleerde boter toe te staan (zie ook blz. 339 e.v.).

De kwestie van de wijziging van opzet en reglement van het negende botercontrôlestation maakte op een op 3 April 1919 gehouden vergadering van genoemde subcommissie een onderwerp van bespreking uit, waarbij de wensch werd uitgesproken tot reorganisatie van dit station over te gaan en besloten, nader overleg te plegen met de overige botercontrôlestations op een vergadering van de Centrale Commissie. Voorts deed de secretaris van deze commissie, de heer R e i t s m a, naar aanleiding van de op 3 April gehouden vergadering, aan den voorzitter van de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden* een schrijven toekomen, waarin hij dezen verzocht te willen bevorderen dat de Centrale Commissie een opdracht ontving tot het samenstellen van een ontwerp, hetwelk de mogelijkheid zou openen tot beschikbaarstelling van het rijksmerk ook voor boter, bereid in bedrijven van margarinefabrikanten en van personen die niet tot de bestaande stations werden toegelaten. De voorschriften van het negende botercontrôlestation, met betrekking tot het te goeder naam en faam bekend staan, zouden dan behooren te vervallen, terwijl de toetreding tot dit station evenmin op overmatig financiëele eischen zou mogen afstuiten, zoodat het m.a.w. voor de bedoelde personen en firma's ook

praktisch mogelijk zou zijn, onder de contrôle te worden geplaatst.

In de daarop volgende vergadering van de Centrale Commissie, op 14 April 1919, waarbij ook de Inspecteur van het Zuivelwezen, dr. Swaving, tegenwoordig was, bracht de subcommissie verslag uit van haar handelingen en werd de zaak opnieuw besproken. Daarbij bleek genoemde inspecteur geen voorstander te zijn van een wijziging der statuten van het negende botercontrôlestation. Uit verschillende officiëele stukken is ons gebleken dat dr. Swaving opheffing van dit station wenschte en toelating van de personen en firma's in kwestie tot de bestaande stations, waartoe men dan den eisch van het te goeder naam en faam bekend staan zou moeten laten vervallen. De Centrale Commissie schijnt meer gevoeld te hebben voor de oprichting van een negende contrôlestation zonder aangeslotenen, maar dat contrôle uitoefende op de boter van bedrijven welke in bijzondere omstandigheden verkeerden. Dit is tenminste af te leiden uit een op verzoek van de Centrale Commissie samengesteld ontwerp statuten door de heeren Reitsma en Croesen, secretaris respectievelijk van deze instelling en van het negende station.

Dit ontwerp kon reeds op de eerstvolgende vergadering van de Centrale Commissie, op 25 April, worden ingediend. Vooraf kwam echter een concept-voorschriften voor het negende botercontrôlestation [1]) in behandeling, hetwelk was ontworpen en toegezonden door de Directie van den Landbouw.

Volgens artikel 1 van dit concept, hetwelk een aanvulling van de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315 e.v.) vormde, zouden boterbereiders, zoowel als -handelaren bij het contrôlestation aangesloten kunnen worden. Voorts zou artikel 4, eerste lid van genoemde ministeriëele beschikking met betrekking tot het rechtstreeks noch zijdelings betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine e.d. niet van toepassing zijn op margarine-fabrikanten die in verband met den aard van hun bedrijf boter bereiden, terwijl het in bedoeld artikel 4, tweede lid, genoemde verbod voor vervoer enz. van margarine en van voor het verbruik geschikte vetten, oliën e.d. niet zou gelden voor perceelsgedeelten of perceelen, voor de boterbereiding bestemd. Ten slotte bevatte

[1]) Daar het station te Middelburg in 1913 was opgeheven, was de naam van „negende" botercontrôlestation sedert dat jaar niet juist meer; het woord „negende" werd dan ook vervangen door „achtste". In den loop van 1919 werd evenwel het botercontrôlestation te Alkmaar opgericht, zoodat er toen weer acht „gewone" stations waren; zie blz. 141.

te Utrecht" betreft, in hoofdzaak onderscheidden de nieuwe artikelen zich van de oude (zie blz. 326 en 327) in het navolgende:

Volgens artikel 2 zouden niet meer de producenten en handelaren onder contrôle worden gesteld, maar alleen de bereiding van boter welke niet door een der andere, zeven stations werd of kon worden gecontroleerd; deze boter zou dan van het rijksmerk kunnen worden voorzien.

Iets geheel nieuws werd in artikel 11 voorgesteld, n.l. dat het achtste botercontrôlestation geen contrôle uit zou oefenen op de bereiding van boter in bedrijven waarvan de eigenaar, medeeigenaar, commissarissen, directeuren of andere functionarissen gedurende een tijdperk van tien jaren, voorafgaande aan het tijdstip waarop de contrôle van dit station werd aangevraagd, op grond van een overtreding van de boterwet gestraft waren of verbonden waren aan een bedrijf dat door een der overige stations als aangeslotene geschrapt werd. Evenmin zou de bedoelde contrôle uitgeoefend worden, indien door een van deze personen of groepen van personen handelingen waren gepleegd, die ernstig afbreuk hadden gedaan aan de algemeene belangen der Nederlandsche zuivelbereiding.

Artikel 14 werd geheel gewijzigd en grootendeels in overeenstemming gebracht met de voorschriften van de ministerieele beschikking van 8 Januari 1915, genoemd in de artikelen 1 tot en schikking van 8 Januari 1915, genoemd in de artikelen 1 tot en met 12 (zie blz. 315 en 316). Op verschillende onderdeelen werden deze van ƒ 2.50 op ƒ 10.— per 100 kg gefabriceerde boter gebracht tot een minimum totaal van ƒ 1000.—, terwijl de bevoegdheid van het bestuur, den aard en de grootte der cautie nader te bepalen, gehandhaafd bleef. Zooals de ontwerpers echter zelf aangaven, behoorde dit artikel feitelijk niet in de statuten thuis en zouden de daarin voorkomende voorwaarden moeten worden opgenomen in de eventueel af te sluiten contracten.

Verder werd in een nieuw artikel 15 bepaald dat door het bestuur van het achtste botercontrôlestation voor ieder bedrijf waarin boter onder contrôle van dit station werd vervaardigd, bijzondere voorwaarden konden worden vastgesteld boven die welke genoemd zijn in het voorgaande artikel. Ingevolge een nieuw artikel 23 zou het station aan de ambtenaren belast met het rijkstoezicht die bevoegdheden toekennen, welke noodig zijn voor de uitoefening van toezicht. De bepaling betreffende het ter openbare kennis brengen van schrapping, kwam te vervallen.

De overige artikelen komen vrijwel met de oude overeen; voorkomende verschillen zijn van administratieven aard, houden bijvoorbeeld rekening met de na 1909 ingestelde Centrale Commissie e.d.

Het kenmerkende onderscheid tusschen deze en de oorspronkelijke statuten was dus gelegen in het feit, dat niet de aangeslotenen, maar de bereiding van boter onder contrôle zou worden gesteld; voor handelaren was bij het achtste station dus geen plaats meer. Overigens werden de poorten die toegang geven, maar weinig verder geopend; moge er op enkele punten eenige tegemoetkoming zijn betracht, in andere opzichten werden de voorwaarden weer iets verscherpt.

De Centrale Commissie besloot het ontwerp ongewijzigd voor te leggen aan een vergadering met de vertegenwoordigers van de botercontrôlestations, welke den volgenden dag gehouden werd.

Ook op deze bijeenkomst bleek weer dat het ontwerp in strijd was met de botermerkenwet. Sommige leden der Centrale Commissie zagen dan echter liever deze wet gewijzigd, dan het belang van de botercontrôle opgeofferd. Dr. S w a v i n g betwijfelde of de bezwaren tegen het toelaten van bepaalde bedrijven tot de contrôle wel van zóóveel beteekenis was, dat daarvoor wetswijziging zou moeten worden gevraagd. De Centrale Commissie en de meerderheid der stations verklaarden zich ten slotte toch vóór een organisatie van het achtste station volgens de ontworpen statuten, dus zonder aangeslotenen.

Bij het beoordeelen van dit standpunt moet worden bedacht, dat vele aangeslotenen het regeeringsbeleid inzake de botercontrôle niet zonder zorg hadden gadegeslagen. In het bijzonder had men daarbij op het oog de toestemming tot het maken van melanges met een hooger vluchtig vetzuurgetal dan de boterwet voorschreef (zie blz. 322 en 323). Daardoor weren velen al eerder geneigd, in het voorstel van de regeering om ook voor gewezen knoeiers de mogelijkheid te scheppen, tot de contrôle toegelaten te worden, een verslapping te zien van de handhaving der rijksvoorschriften, hetgeen men niet zonder gevaar achtte voor onzen boter-uitvoer.

Eenige dagen later, op 7 Mei, had een vergadering plaats van afgevaardigden der botercontrôlestations, den voorzitter en secretaris der Centrale Commissie, den secretaris van de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden,* den Inspecteur van het Zuivelwezen en den directeur van het rijkszuivelstation, onder voorzitterschap van dr. H. J. L o v i n k, voorzitter van de genoem-

de Commissie van Advies en tevens Commissaris-Generaal van de Landbouwproductie.

Op deze vergadering zette dr. Lovink uiteen, hoe in de Commissie van Advies de vraag ter sprake was gekomen, den uitvoer alleen van gecontroleerde boter toe te staan, welke maatregel gevolgen met zich meebrengen zou ten aanzien van margarinefabrikanten en enkele andere personen.

De heer Mesdag was van meening, dat de beperking van den uitvoer van boter tot het gecontroleerde product, wegens de aan zulk een besluit verbonden consequenties, een ramp zou zijn voor onze botercontrôle. De vertegenwoordigers van de stations te Eindhoven en Maastricht daarentegen spraken zich uit ten gunste van zulk een beperking, vooral omdat er in Zuid-Limburg en in het zuiden van Noord-Brabant veel minderwaardige boter over de grens ging, waardoor aan de georganiseerde bedrijven schade werd toegebracht en de goede naam van de Nederlandsche boter werd benadeeld. Vermoedelijk bedoelden deze leden met „minderwaardige" boter niet alleen die met een te hoog watergehalte, maar ook die, waarvan de hoedanigheid wel het een en ander te wenschen overliet. Daar ook het rijksmerk geen waarborg geeft voor de kwaliteit, zou een uitvoerverbod als door de Commissie van Advies aanbevolen, den ongewenschten toestand welke door genoemde stations werd bedoeld, maar weinig verbeterd hebben.

In het algemeen was de stemming in deze vergadering niet voor een rechtstreeksche rijksbemoeiing en sprak zij ten slotte de wenschelijkheid uit, dat zooveel mogelijk gestuurd zou worden in de richting van een nieuw, achtste botercontrôlestation in den geest van het concept der Centrale Commissie, maar zóódanig veranderd, dat het niet meer in strijd zou zijn met de botermerkenwet.

Hoewel de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden* er na dien bij de Centrale Commissie op bleef aandringen, ook de gewezen knoeiers tot de botercontrôle toe te laten, teneinde zoodoende gemakkelijker tot een uitvoerverbod van ongecontroleerde boter met alle daaraan verbonden voordeelen te komen, bleef laatstgenoemde instelling op het standpunt staan dat, zoolang de rijksvoorschriften niet waren gewijzigd, deze dienden te worden gehandhaafd, zoodat dus niet „te goeder naam en faam" bekend staande personen en firma's van de contrôle behoorden te worden buitengesloten. Men erkende dus wel dat het Nederlandsche zuivelbedrijf van zulk een uitvoerverbod groote voordeelen zou hebben, maar achtte dat deze toch lang niet opwogen tegen het nadeel,

ling. De regeering was dus m.a.w. van haar vroeger ingenomen standpunt, dat het negende station slechts in naam behoefde te bestaan, teruggekomen, hetgeen uit het volgende nog wel nader zal blijken.

De vraag moet echter eerst beantwoord, om welke reden de regeering er pas in 1919 toe overging, slechts den uitvoer van gecontroleerde boter toe te staan, terwijl de gang van zaken tot nog toe geen aanleiding tot het nemen van zulk een besluit had gegeven.

Eenig inzicht daaromtrent verkrijgen wij bij het lezen van de beweegredenen welke de regeering aanleiding gaven tot het ontwerpen van een besluit tot wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912, hetgeen, zooals we dadelijk nog nader zullen zien, ten nauwste met de kwestie van opheffing van het negende station verband hield en een stap verder beteekende in de richting van een beperking van de in zekeren zin vrijwel volkomen zelfstandigheid en daarmede gepaard gaande verantwoordelijkheid van de bestaande privaatrechtelijke botercontrôlestations.

Vooraf willen wij er echter een oogenblik de aandacht op vestigen dat de kwestie van het uitvoerverbod niet nieuw was. Zoo werd bijvoorbeeld op de algemeene vergadering van 28 November 1904 van het botercontrôlestation „Assen" een motie aangenomen, waarin de regeering werd verzocht het daarheen te leiden, „dat uit Nederland niet anders kan worden uitgevoerd dan boter staande onder contrôle van een der onder Rijkstoezicht geplaatste Botercontrôlestations en Margarine". Voorts kan worden herinnerd aan de uitspraak van het algemeen bestuur van den F.N.Z. op 15 November 1905, dat naar aanleiding van voorstellen van dr. J. J. L. van Rijn, toentertijd landbouwconsulent van de *Friesche Maatschappij van Landbouw* te Londen, als zijn meening uitsprak, „dat de beste maatregel het verbod van uitvoer van niet-gecontroleerde boter zou zijn". Ook bij de behandeling van de botermerkenwet van 1905 is deze aangelegenheid ter sprake gekomen (zie blz. 170 e.v.). Dan blijkt nog uit de memorie van antwoord op hoofdstuk X der staatsbegrooting voor 1906, dat op het landhuishoudkundig congres te Veendam door vele deskundigen het denkbeeld geopperd was, tot een verbod van uitvoer van niet-gecontroleerde boter te komen, een meening welke eveneens door enkele botercontrôlestations en den F.N.Z. gedeeld werd. Minister J. D. Veegens meende toen evenwel, voorshands nog geen voorstel in die richting te mogen doen. Blijkbaar voorzag deze bewindsman dat uit een dergelijk verbod groote

moeilijkheden zouden voortvloeien, daar het in 1906 zeker niet in de bedoeling van de voorstanders van zulk een uitvoerverbod lag, de Nederlandsche botercontrôle voor iedereen open te stellen. In 1910 is in een commissie, ingesteld door de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel* [1]), eveneens ter sprake gekomen of het wenschelijk was de regeering te verzoeken, zoowel het verkoopen van boter zonder rijksmerk als den uitvoer van ongecontroleerde boter, te verbieden. Bedoelde commissie meende toen evenwel dat aan de toepassing onoverkomelijke bezwaren waren verbonden. Ten slotte willen wij er nog op wijzen dat in het begin van den oorlog de uitvoer van boter tot het gecontroleerde product werd beperkt (zie blz. 41), waarbij de boter, afkomstig uit de boter-afdeeling van margarine-fabrieken, met gecontroleerde boter werd gelijkgesteld, terwijl later eveneens die boter mocht worden uitgevoerd, waaromtrent een nauwkeurig, productie-opgave kon worden verstrekt.

Keeren wij thans tot de bespreking van de argumenten welke de regeering in verband met de voorgenomen wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 aanvoerde, terug.

De regeering dan motiveerde haar ontwerp-besluit op grond van de omstandigheid. dat de vooruitzichten voor den uitvoer na den oorlog minder gunstig waren geworden en dat er met het oog op de te verwachten verzwarende bepalingen ten aanzien van den invoer van onze producten in andere landen, alle aanleiding bestond om te zorgen dat Nederlandsche zuivelproducten uitsluitend werden uitgevoerd onder hun waren naam en onder waarborg van zuiverheid en echtheid. Dit zou kunnen worden bereikt door alleen den uitvoer van gecontroleerde boter toe te laten. Daardoor zou echter het rijksbotermerk een nog hoogere waarde verkrijgen dan tot dusverre het geval was, omdat daaraan ten nauwste de bevoegdheid tot uitvoer verbonden zou zijn.

In verband hiermede achtte Z.E. het een gebiedenden eisch, meerdere waarborgen te hebben voor een juiste, onpartijdige beslissing ten aanzien van de toelating van boterbereiders tot de contrôle, om welke reden werd voorgesteld het aantal leden der Centrale Commissie die door den minister aangewezen werden, in plaats van op vijf, op zeven te bepalen en hun dan tegelijkertijd stemrecht te verleenen, waartoe dan artikel 27 van het Konink-

---

[1]) In de algemeene vergadering van de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel* van 23 Maart 1896 is de naam van deze vereeniging veranderd in den bovenstaanden.

lijk besluit van 17 Juli 1912 moest worden gewijzigd en artikel 28 diende te vervallen.

Voorts bevatte het ontwerp-besluit een aanvulling van het besluit van 17 Juli 1912. Daarin toch kwam geen bepaling voor welke het aantal contrôlestations onder rijkstoezicht beperkte. In het belang van de botercontrôle moest het aantal stations echter niet te groot worden, daar zij alle goed ingericht behoorden te zijn en konden beschikken over deskundige personen en de noodige middelen. In verband daarmede werd een aanvulling van artikel 3 van genoemd Koninklijk besluit voorgesteld, welk artikel bepaalt dat de botercontrôlestations of de lichamen door welke zij worden beheerd, rechtspersoonlijkheid moeten bezitten.

Bezien wij deze argumenten nader, dan kan inderdaad moeilijk worden ontkend dat de uitvoercijfers er voor 1919 zeer hoopvol uitzagen (zie tabel I en grafiek I). De vraag zou kunnen worden gesteld of, in verband met de geringe hoeveelheid ongecontroleerde boter welke eventueel zou worden uitgevoerd, een uitvoerverbod van zulke boter wel veel invloed ten gunste van onzen export van dit artikel kan hebben. Ongetwijfeld zal het steeds zeer moeilijk zijn aan te toonen, in hoeverre juist een dergelijk verbod den uitvoer gunstig beïnvloedt, maar veilig mag wel worden aangenomen dat de zekerheid welke het buitenland dan heeft, uit Nederland slechts een onvervalscht product te kunnen ontvangen, aan onzen afzet en wellicht ook aan de prijzen zal ten goede komen (zie ook blz. 364 e.v.).

Daartegenover staat dan in ieder geval min of meer de noodzakelijkheid ook margarine-fabrikanten, gewezen(?) knoeiers e.d. tot de contrôle toe te laten. Dit werd feitelijk ook door de regeering erkend, n.l., waar zij met het oog op de billijkheid en onpartijdigheid een verandering in de samenstelling van de Centrale Commissie voorstelde. Dit was inderdaad een hoogst gewichtige stap.

In de Centrale Commissie toch had ieder botercontrôlestation slechts één vertegenwoordiger (zie art. 27 van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912), die dus met elkaar acht en na de intrekking van de rijksvoorschriften van het „negende" station, slechts zeven stemmen konden uitbrengen". [1]) Door het regeeringsvoorstel zou dus m.a.w. slechts één enkele stem voldoende zijn om aan de officiëele vertegenwoordigers de meerderheid te bezorgen, daar deze immers niet langer de rol van raadgevers hadden te vervullen. Wel behoefden de door de regeering aangewezen

[1]) Zie de noot op blz. 333.

leden natuurlijk niet steeds één lijn te trekken, maar in wezen beteekende de maatregel toch een verandering van het beginsel der Nederlandsche botercontrôle, daar het privaatrechtelijk karakter van deze instelling, voorzichtig uitgedrukt, sterk in het gedrang werd gebracht. Dit werd dan ook wel in de kringen der belanghebbenden ingezien en deze hebben niet nagelaten, zooals we dadelijk zullen zien, tegen deze beginsel-verandering krachtig stelling te nemen.

In verband met deze zijde van het bedoelde uitvoerverbod, wil het ons voorkomen dat de regeering met haar bezorgdheid voor de toekomst wel eenigszins op den loop der gebeurtenissen inzake onzen boterhandel op het buitenland, vooruit liep. Overigens blijkt nog eens dat de kwestie van het uitvoerverbod ten nauwste met die van de toelating tot de contrôle van personen die door de bestaande stations geweigerd worden, samenhangt.

Ten slotte is de bovenbedoelde aanvulling van artikel 3 een maatregel, waarvan het nut onmiddellijk in het oog springt en waarop ook door de Centrale Commissie en het *College van Directeuren van Botercontrôlestations* was aangedrongen.

Het ontwerp-besluit was evenwel bijna geheel in overeenstemming met het verzoek van de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden* aan den minister (zie blz. 331).

Nadat de Raad van State, blijkens schrijven van 17 Februari 1920, zijn goedkeuring aan het ontwerp had gehecht, kwam de wijziging bij besluit van 21 Februari 1920, Stbl. 84 tot stand (zie bijlage XVI).

Formeel was de regeering door het uitvaardigen van dit besluit in haar recht, daar zij zich o.i. volkomen terecht, kon beroepen op het feit dat een Koninklijk besluit ook weer door een Koninklijk besluit kon worden gewijzigd. Voorts vielen de genoemde wijzigingen niet onder de gevallen waarin volgens het besluit van 17 Juli 1912 de Centrale Commissie behoorde te worden gekend, terwijl de intrekking van de rijksvoorschriften voor het negende botercontrôlestation voortvloeide uit een toepassing van de bepalingen van laatstgenoemd besluit. Maar gezien in het licht van de totstandkoming van onze botercontrôle, het aandeel dat het particulier initiatief daarin had gehad, den oorspronkelijken opzet van de Centrale Commissie en de wijze waarop de botencontrôle meer dan 15 jaren lang had gewerkt, kon op het regeeringsbesluit wel gegronde kritiek uitgeoefend worden en deze bleef dan ook niet uit.

Geweldig zelfs was de beroering die het besluit in de krin-

gen der bij de botercontrôle aangesloten zuivelbereiders teweeg-bracht. De voormannen riepen hun volgelingen te wapen en weldra was een groot deel van onze zuivelwereld gemobiliseerd. Op vergaderingen en in dag- en vakbladen werd de toestand besproken en menige felle aanval op de regeering gedaan.

Nu moet men wel scherp onderscheid maken tusschen de verschillende kwesties welke hier in het geding zijn, en wel de intrekking van de rijksvoorschriften voor het negende botercontrôlestation, het uitvoerverbod van ongecontroleerde boter en de invloed welke de regeering zich verschafte in de Centrale Commissie. Weliswaar bestaat er tusschen deze drie dingen, zooals we ook aantoonden, een nauw verband, maar dit behoeft niet noodzakelijk te worden gelegd. Zooals we later zullen zien (zie blz. 363 e.v.) is het mogelijk gebleken, aan de bezwaren welke uit een uitvoerverbod als bovenbedoeld voor niet-aangeslotenen voortvloeiden, tegemoet te komen, ook zonder verandering te brengen in de grondslagen van de Nederlandsche contrôle, in zooverre deze betrekking hebben op de vrijheid inzake het aannemen en weigeren van leden.

Daar men in 1920 nog niet een dergelijke gunstige oplossing van het vraagstuk had gevonden, kan men zich indenken dat er in de rijen van de pioniers van onze botercontrôle een zéér krachtig verzet tegen het uitvoerverbod van ongecontroleerde boter — waarmee op dat oogenblik alle andere maatregelen verband hielden — moest ontstaan. Zoolang dit verbod samenging met een wijziging in de samenstelling der Centrale Commissie zooals de regeering die wenschte, beteekende het toch niet anders dan een inbreuk op een der voornaamste beginselen van ons botercontrôlestelsel.

Een der eersten die in het strijdperk trad, was de heer ir. V. R. IJ. Croesen, die in het „Algemeen Handelsblad" van 31 Maart 1920 (stadseditie) onder den titel van „Machtsmisbruik door ambtenaren?" en in het „Officieel Orgaan" van den F.N.Z. van 31 Maart 1920 onder den titel van „Botercontrôle en Overheidsdwang" ernstige, maar o.i. niet van eenige overdrijving vrije, beschuldigingen tegen de ambtenaren van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel inbracht.

In beide artikelen zette de heer Croesen in korte trekken het ontstaan van de Nederlandsche botercontrôle uiteen, waarbij hij in eerstgenoemd stuk den nadruk legde op het machtsmisbruik van sommige ambtenaren, die uitsluitend „doordrongen" zijn

van eigen „onfeilbaarheid" en „belangrijkheid" en meenen dat zij alleen weten hoe deze of gene zaak moet worden geregeld. In laatstgenoemd artikel komt deze oud-zuivelconsulent tot het besluit dat de botercontrôlestations destijds, door het aanvaarden van het rijksmerk, hun eerstgeboorterecht en hun vrijheid hadden verkocht, waarom diende overwogen te worden of die koop niet alsnog ongedaan behoorde te worden gemaakt (zie ook blz. 304 en 348).

Een andere tegenstander kreeg de regeering in den heer J. M e s d a g, den veteraan en eigenlijken ontwerper van het stelsel der bedrijfscontrôle (zie blz. 138).

Deze richtte op 6 April 1920 een schrijven aan de besturen der contrôlestations, waarin hij, evenals de heer C r o e s e n in bovengenoemde bladen had gedaan, in korte trekken de geschiedenis van het ontstaan van ons contrôlestelsel onder het rijkstoezicht in herinnering bracht. In het bijzonder vestigde hij daarbij de aandacht op het feit dat de mogelijkheid sommige personen en firma's buiten de contrôle te houden, een der hoofdoorzaken was van het succes van het stelsel in het buitenland. Op dit belangrijke voordeel van een vrijwillige, particuliere contrôle boven een rijkscontrôle was dan ook op de drie internationale zuivelcongressen zoowel door rijksambtenaren als door onze officiëele regeeringsvertegenwoordigers bij herhaling en met nadruk de aandacht gevestigd (zie hoofdstuk VII). Scherp stelde hij de veranderde houding der regeering in het licht, die in de eerste jaren na het in werking treden der botercontrôle alles had gedaan om de contrôle zoo doeltreffend mogelijk te doen zijn en thans met maatregelen kwam welke de resultaten van het werk dat de contrôlestations sedert 1901 in het algemeen belang hadden verricht, teniet zouden doen.

In verband hiermede wees de heer M e s d a g op het voornemen van den Inspecteur van het Zuivelwezen, om den minister voor te stellen, aan artikel 4 van de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915, waarin het verbod is opgenomen dat de aangeslotenen rechtstreeks, noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de bereiding van of den handel in margarine enz. (zie blz. 315), toe te voegen:

> „Het bepaalde in de eerste en tweede alinea van dit artikel is niet van toepassing op de hoofden en bestuurders van inrichtingen waar, met inachtneming van de bepalingen der boterwet, boter of margarine of boter en margarine beide worden bereid, of van handelszaken door welke een dezer producten of beide worden verhandeld".

T'evens stelde genoemde inspecteur volgens den heer M e s-

d a g voor, te verklaren dat bedoelde personen benoembaar zouden zijn tot bestuursleden, commissarissen en directeuren van botercontrôlestations, waartoe dan waarschijnlijk artikel 14 van genoemde ministeriële beschikking veranderd zou moeten worden.

Deze voorstellen nu achtte de heer M e s d a g het begin van de afbraak van het mooie stuk werk dat de boterproducenten in 20 jaar tijds met zeer veel inspanning en met groote kosten hadden tot stand gebracht, om welke reden hij de bovengenoemde besturen opwekte „om daartegen protest aan te teekenen en wel spoedig en met zooveel aplomb, dat er eenig succes van is te verwachten".

Tegen dit, eveneens in de vakbladen gepubliceerde artikel nam de Inspecteur van het Zuivelwezen, dr. A. J. S w a v i n g stelling in een aan de besturen der botercontrôlestations gerichten brief.

Daarin werd uiteengezet dat door het noodzakelijk geworden uitvoerverbod van ongecontroleerde boter, de regeering een grootere verantwoordelijkheid op zich genomen had ten opzichte van de uitreiking der rijksmerken. In verband daarmede was de wijziging in de bevoegdheden van de Centrale Commissie aangebracht, waardoor haar besluiten omtrent al- of niet-toelating tot de botercontrôlestations meer objectieve waarde zouden verkrijgen en zij het mogelijk verwijt van partijdigheid of eenzijdige opvatting zou ontgaan. Tengevolge van dit uitvoerverbod moest ook bedoeld artikel 4 worden aangevuld, waardoor enkel en alleen de margarine- tevens boterfabrikanten, die volgens de bepalingen van de boterwet onder bijzonder toezicht van het rijk staan, onder nadere voorwaarden tot de botercontrôle zouden kunnen worden toegelaten.

Meer onmiddellijk naar aanleiding van de door den heer M e s d a g gemaakte opmerkingen, deelde dr. S w a v i n g mede dat de verandering van artikel 4 „geenerlei betrekking" had op een mogelijke toelating van personen die boter en margarine verkoopen enz.

De voorgestelde wijziging van artikel 14 liet volgens den heer S w a v i n g inderdaad de beschikbaarstelling tot bestuursleden, commissarissen e.d. van een botercontrôlestation toe, maar het in verband daarmede door den heer M e s d a g geopperde bezwaar, achtte hij meer theoretisch dan praktisch.

Dat toelating van zeer enkele personen die heel vroeger wel eens geknoeid hadden en van margarine-fabrikanten, aan de botercontrôle nadeel zou toebrengen, was volgens dr. S w a v i n g niet vol te houden; de omstandigheden waren nu eenmaal anders

geworden, waardoor het vasthouden aan te ver gaande, conservatieve begrippen niet te verdedigen was. Ook zou het niet aan te bevelen zijn, ter wille van enkele personen en bedrijven een omslachtig en kostbaar apparaat in te stellen, als door samenwerking van contrôlestations en rijkszuivelinspectie op de meest eenvoudige en minst kostbare wijze, alle gewenschte zekerheid tegen bedrog kon worden verkregen.

Hetgeen dr. S w a v i n g hier ten aanzien van de mindere of meerdere partijdigheid van de Centrale Commissie opmerkt, is ook reeds door den heer L o e f f ter sprake gebracht (zie blz. 304 e.v.) en kan dus verder blijven rusten. Dat de voorgestelde verandering van de artikelen 4 en 14 nu zoo heel onschuldig was, meenen wij ernstig te moeten betwijfelen; het ging hier toch ten slotte om niet minder dan het verwijderen van de beide voornaamste grondpijlers waarop het gebouw der botercontrôle rustte. Nooit was het in de gedachte der bouwlieden opgekomen, margarine-fabrikanten en al of niet gewezen knoeiers tot de contrôle toe te laten. Zij hadden begrepen dat een dergelijke toelating een slechten indruk op het buitenland moest maken, omdat de namen van sommige botervervalschers alleen al voldoende waren om de aangeboden waar te weigeren (zie blz. 312). Of men daarom werkelijk „gewezen" knoeiers, die jaren lang blijk hebben gegeven van een andere opvatting bij het doen van zaken en margarine-fabrikanten die ook boter bereiden en wier eerlijke bedoelingen boven allen twijfel verheven is, tot hun dood toe van het gebruik van het rijksmerk moet uitsluiten, is evenwel een andere kwestie. Zooals we reeds terloops opmerkten en nog nader zullen zien, is ten behoeve van deze personen, althans wat de eerstgenoemde betreft, een regeling getroffen die o.i. wel de voor-, maar niet de nadeelen van het bovengenoemde regeeringsvoorstel heeft en evenmin zeer kostbaar en omslachtig is (zie blz. 355 e.v.).

De heer M e s d a g liet niet na, dr. S w a v i n g te antwoorden. Van de voorgestelde objectieve behandeling vanwege de Centrale Commissie, vreesde hij, niet ten onrechte, een behandeling, niet alleen zonder aanziens des persoons, maar ook zonder het belang van de botercontrôle onder rijkstoezicht in aanmerking te nemen! De moeilijkheden in het laatst van de vorige eeuw met personen, belanghebbend bij de margarine-nijverheid opgedaan, moest z.i. tot groote voorzichtigheid leiden en zeker op een oogenblik dat onze boter-uitvoer een harden strijd op de buitenlandsche markt zou te voeren krijgen.

Na deze publicatie heeft dr. S w a v i n g zich nogmaals tot

de besturen der botercontrôlestations gericht, waarbij hij op het betoog van den heer Mesdag eigenlijk niet inging, maar als zijn meening te kennen gaf dat het eenzijdig drijven van den heer Mesdag en van degenen die hem volgden, ten slotte zou moeten leiden tot een algemeene rijkscontrôle, daar van een intrekking van het uitvoerverbod voor niet-gecontroleerde boter geen sprake kon zijn en aan een weder-oprichting van het „fantoom B. C. 9", in welken vorm dan ook, niet kon worden gedacht.

Wij kunnen ons indenken dat dit artikel er niet bijzonder toe heeft bijgedragen, de bewogen gemoederen tot rust te brengen en dat de stok achter de deur — in den vorm van een algemeene rijkscontrôle — de tegenpartij moest prikkelen. Hoe het ook zij, in ieder geval heeft het „drijven" niet tot een rijkscontrôle geleid, ook zonder dat het „fantoom B. C. 9" weer in het leven werd geroepen, hetgeen ook werkelijk een paskwil zou zijn geweest.

Uit een correspondentie over deze aangelegenheid, is ons gebleken dat de toenmalige voorzitter der Centrale Commissie, jhr. Michiels van Kessenich, zich vierkant tegenover de regeeringsplannen plaatste. Van een uitbreiding van het ledental der Centrale Commissie en het toekennen van stemrecht aan de regeerings-vertegenwoordigers wilde hij niet weten, evenmin als van het toelaten van gewezen botervervalschers tot de contrôle. Overigens was hij gaarne tot overleg bereid en niet beslist tegen de opheffing van het negende botercontrôlestation.

Ook de botercontrôlestations hielden zich in den ontbranden strijd niet onzijdig. Het station „Gelderland-Overijsel" hield op 17 April 1920 een vergadering, alwaar de heer Croesen zijn standpunt uiteenzette en de regeering, bij monde van den rijkszuivelinspecteur, [1]) den heer G. J. Bieleman — eveneens een der pioniers van de botercontrôle — het genomen besluit van 21 Februari 1920 verdedigde.

Laatstgenoemde liet duidelijk uitkomen dat de regeering zich bij het nemen der gewraakte maatregelen uitsluitend had laten

---

[1]) De functies van „Inspecteur van het Zuivelwezen" en van „Rijkszuivelinspecteur" zijn sedert 7 December 1921 in denzelfden persoon, n.l. dr. A. J. Swaving, vereenigd.

De eerstgenoemde titel heeft betrekking op de werkkring als hoofd van de vijfde afdeeling „zuivelaangelegenheden" van de Directie van den Landbouw, de laatste op de speciale taak als hoofd van de rijkszuivelinspectie, welke o. a. met de uitvoering van de boterwet van 1908 is belast (zie blz. 272 en 447).

leiden door overwegingen, gegrond op billijkheidsgevoel. Het scherpe toezicht, mogelijk geworden door de nieuwe boterwet (zie hoofdstuk VIII), had aan de knoeierijen praktisch een einde gemaakt, zoodat van genoemd besluit geen gevaar voor den naam van de Nederlandsche botercontrôle te duchten was.

De heer Bieleman was echter niet in staat de vergadering voor zijn inzichten te winnen. De heer Croesen merkte op dat de knoeierijen niet in de eerste plaats door de boterwet, maar door de botercontrôle waren verdwenen. Verder ontwikkelde hij zijn reeds besproken denkbeelden ten opzichte van een op te richten negende of achtste station (zie blz. 334 en 335). Dit zou n.l. zoodanig ingericht kunnen worden, dat het aan twijfelachtige producenten, indien zij inderdaad goede boter bereidden, het rijksmerk uitreikte, zonder hen nochtans als aangeslotenen te beschouwen, een toestand, waarvan de eigenlijke beteekenis vermoedelijk wel lastig tot het buitenland zou zijn doorgedrongen, daar in dit geval toch ook de boter van niet-aangeslotenen het rijksmerk zou kunnen dragen, terwijl een dusdanige regeling bovendien in strijd met de botermerkenwet zou zijn (zie ook blz. 167 en 334).

De voorzitter van de vergadering, de heer E. B. Bavink ten Cate, meende zelfs dat het beter was, geen rijksmerk te hebben en weer een eigen merk in te stellen, dan zich aan de regeeringsmaatregelen te onderwerpen, een soortgelijk standpunt dus als waarop men destijds in Friesland stond (zie blz. 304).

Het resultaat van de besprekingen was dat de volgende motie door de vergadering werd aangenomen:

„De Algemeene Vergadering van het botercontrôlestation Gelderland-Overijsel ter vergadering te Deventer op 17 April 1920 bijeen; spreekt hare afkeuring uit over de wijze, waarop door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel de Rijksvoorschriften van het negende Botercontrôlestation zijn ingetrokken. Zij handhaaft haar standpunt, dat voor de gewezen botervervalschers, alsmede voor boterbereiders tevens margarinebereiders geen plaats is bij de bestaande Botercontrôlestations;

betreurt de wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 (Staatsblad no. 263) bij Koninklijk besluit van 21 Februari 1920 (Staatsblad no. 84) en de wijze waarop deze wijziging is tot stand gekomen. Het is haar besliste meening, dat de uitspraak over toelating van personen, vereenigingen of firma's tot de Botercontrôle uitsluitend in handen moet blijven van de belanghebbenden zelve".

Een ander punt van geschil vormde eenigen tijd de vraag of de regeering wel het recht had, het negende botercontrôlestation, als Koninklijk goedgekeurde vereeniging, op te heffen. Deze zaak

hield weer verband met de kwestie, of de afgevaardigde van dit station nog wel recht had om namens die instelling in de vergadering te verschijnen.

Deze juridische aangelegenheid bleek niet zoo gemakkelijk op te lossen, vooral ook, omdat het de vraag was of de rijksvoorschriften voor de botercontrôlestations in het algemeen, niet eveneens van toepassing waren op het negende station. Eerst in het laatst van 1920 kwamen twee rechtsgeleerden, onafhankelijk van elkaar, tot de opvatting dat het negende station, na de intrekking der rijksvoorschriften, het recht van vertegenwoordiging in de Centrale Commissie miste.

Wij hebben ons bij het bespreken van den strijd vrijwel uitsluitend tot het vermelden van de feiten bepaald en onbehandeld gelaten de wijze waarop men elkaar soms te woord stond. Uit de polemieken, verslagen van vergaderingen enz. blijkt evenwel dat niet steeds de meest gewenschte toon getroffen werd om tot een vergelijk te komen. Integendeel, verschillende minder vleiende uitspraken en woorden — welke natuurlijk voortkwamen uit een heftig bewogen gemoed — waren slechts geschikt om de tegenpartij te ontstemmen. Men krijgt dan ook wel eens den indruk, dat niet meer de hoofdzaak, maar allerlei nevenkwesties en persoonlijke aangelegenheden op den voorgrond kwamen te staan.

Men had echter bij de behandeling van deze zaak toch niet uit het oog mogen verliezen dat, bij alle verschil van meening betreffende de middelen, eenzelfde doel werd nagestreefd, n.l. de positie van de Nederlandsche boter op de wereldmarkt zooveel mogelijk te versterken. Men kon toch niet bij onze regeering de bedoeling veronderstellen dat zij aanstuurde op een verlaging van het aanzien der botercontrôle in binnen- en buitenland! [1]) De wijze waarop zij de zaak had aangevat was naar onze meening niet bijzonder gelukkig en moest wel min of meer ruimte laten voor de opvatting, dat hier van machtsmisbruik sprake was. Ook was de oplossing zelve niet zeer aanbevelenswaardig, zoodat het voor de hand lag dat deze op ernstig verzet zou stuiten, te meer daar het om zulk een belangrijke beginselkwestie ging.

Aan den anderen kant hebben ook de tegenstanders van de regeering dikwijls verkeerde wegen ingeslagen om hun belangen te

[1]) Zooals dr. Swaving ons meedeelde, is hij er steeds een voorstander van geweest, iederen boterbereider in Nederland in de gelegenheid te stellen, het gebruiksrecht over het rijksmerk te verkrijgen, mits door de toetreding de contrôle niet in gevaar werd gebracht. In verband daarmede moest ook bij niet-toelating beroep op den minister mogelijk zijn.

bepleiten. Afgezien van den vorm, moet het feit zelf, dat de voormannen en dragers van ons botercontrôlestelsel nog na bijna 20 jaren sedert de oprichting, zoo krachtig voor de handhaving der grondslagen in de bres sprongen, wel zeer gunstig worden beoordeeld.

Gelukkig echter bleven de beide partijen niet lang als vijanden tegenover elkaar staan en kwam het vrij spoedig tot meer rustige besprekingen.

Een eerste tegemoetkoming spreekt uit een door den Inspecteur van het Zuivelwezen aan den minister gerichte nota, waaruit blijkt dat eerstgenoemde tot op zekere hoogte wel tot een oplossing van de kwestie langs anderen weg bereid was. Daar de inspecteur deze minder juist achtte, worden eerst nog eens de voordeelen van het oorspronkelijke regeeringsplan uiteengezet.

In bedoelde nota wordt n.l. vooropgesteld dat het, in overleg met den rijkszuivelinspectiedienst, opleggen van bijzondere contrôlevoorwaarden aan personen die niet tot de bestaande botercontrôlestations worden toegelaten, afdoende zekerheid tegen vervalsching biedt, een meening die echter niet nader wordt toegelicht en dan ook vermoedelijk voor een deel op persoonlijke gevoelens zal hebben berust. Want het feit alleen, dat enkele beruchte knoeiers uit den tijd van den boteroorlog reeds sedert vele jaren als eerlijke boterhandelaren bekend stonden, is o.i. nog geen bewijs dat zij voor goed van het vervalschen van boter hebben afgezien. Wij geven dadelijk toe dat de bepaling van het te goeder naam en faam bekend zijn, niet iets zeer scherp omlijnds is en wel eens aanleiding kan geven tot een verschil in beoordeeling van een betreffenden persoon, maar niettegenstaande deze leemte is het behoud van deze bepaling voor onze botercontrôle toch van veel belang en wel, omdat deze voor een deel op vertrouwen moet berusten (zie blz 447 en 449). Weliswaar maakt de wijze waarop van de samenstelling der boter van een aangeslotene gedurende het geheele jaar door aanteekening gehouden wordt, vervalsching van het product zoo goed als onmogelijk (zie blz. 137 e.v., alsmede blz. 380 e.v.), heeft men in de boterwet van 1908 een krachtig middel ter voorkoming van bedrog in den boterhandel in de hand en heeft ten slotte ook het wetenschappelijk onderzoek groote vorderingen gemaakt, het is toch niet mogelijk, van ieder vaatje of pakje boter een monster te nemen.

Iets anders staat de zaak ten aanzien van de boterbedrijven van die margarine-fabrikanten, die volgens de bepalingen van de boterwet onder bijzonder toezicht van den rijkszuivelinspectiedienst

staan. Maar ook al zouden dergelijke personen volkomen te goeder naam en faam bekend zijn, tegen hun toelating tot de contrôle zijn eveneens bezwaren aan te voeren, daar men van meening kan zijn, evenals de oprichters, dat zelfs de gedachte aan margarine bij het hooren van de woorden „Nederlandsche Botercontrôle onder Rijkstoezicht" of bij het zien van het rijksbotermerk, niet mag opkomen.

Kenmerkend voor de nota is ook de opvatting, dat het niet aanging „dat een groep van rechtstreeks belanghebbenden de macht bezit, door hen ongewenschte personen of bedrijven te weren, die echter niet het minste gevaar voor de botercontrôle opleveren, noch kunnen opleveren", wat dan o.m. zou blijken uit het feit dat de contrôlestations, in wier ambtsgebied de beide betrokken, afgewezen firma's woonden (zie blz. 331), hen onder contrôle wilden nemen.

Voorts wordt er in genoemd stuk nog op gewezen dat de voorgestelde regeling logisch en eenvoudig zou zijn. Zooals we vooraf meedeelden, wordt in dit schrijven echter ook met een andere mogelijkheid ter oplossing van de kwestie rekening gehouden, en wel voor het geval „onverhoopt" geen der botercontrôlestations voor rede vatbaar zou zijn.

Volgens den Inspecteur van het Zuivelwezen zou dan in de eerste plaats de botermerkenwet veranderd moeten worden en op kosten van de aangeslotenen òf een algemeene rijkscontrôle moeten worden opgericht, òf een geheel objectieve splitsing in de contrôle moeten plaats vinden op grond van de geaardheid van het bedrijf en wel een botercontrôle onder rijkstoezicht, uitsluitend voor boter- en kaasmakende bedrijven en daarnaast een rijksbotercontrôle ten behoeve van de bovenbedoelde margarine-fabrieken en voor bedrijven (handelaren) waar uitsluitend gecontroleerde boter wordt omgekneed, omgepakt of verkocht. De botercontrôlestations zouden dan, volgens dr. S w a v i n g, gehouden zijn iederen boterbereider onder contrôle te nemen, terwijl zij de handelaren zouden moeten loslaten.

Een algemeene of gedeeltelijke rijkscontrôle heeft echter, zooals dr. S w a v i n g trouwens zelf in zijn nota opmerkte, het nadeel dat de officiëele voorschriften niet die soepelheid bezitten, welke noodig kan zijn om voor alle bijzondere gevallen maatregelen te treffen die, zoowel in het belang van de contrôle als van de gecontroleerden zelf, gewenscht worden geacht. Ieder station toch zal, al dan niet in overleg met den rijkszuivelinspectiedienst, gemakkelijker allerlei bijzondere voorwaarden in bepaalde gevallen kun-

nen voorschrijven, dan wanneer dit rechtstreeks van rijkswege moet geschieden.

De opmerking dat bij het oprichten van een rijkscontrôle de botermerkenwet zou moeten worden gewijzigd, is juist, daar deze wet bepaalt dat de merken bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een *onder rijkstoezicht staand* [1]) botercontrôlestation te worden gebruikt, hetgeen heel wat anders is dan een *rijksinstelling*. Zooals dadelijk zal blijken (zie blz. 355 e.v.), heeft men later een oplossing gevonden, waarbij wijziging van genoemde wet niet noodzakelijk was.

De meerdere toenadering van de zijde der zuivelbereiders bleek uit het verloop van een vergadering welke op voorstel van het botercontrôlestation „Friesland" ter bespreking van den door het besluit van 21 Februari 1920 gewijzigden toestand, op 29 April 1920 te Utrecht plaats had.

Op deze vergadering bleek men algemeen van oordeel, dat er naar diende te worden gestreefd, ten aanzien van de gerezen geschillen tusschen de regeering en de contrôlestations, langs minnelijken weg tot overeenstemming te komen. De scherpe wijze waarop sommigen deze aangelegenheid in het openbaar behandeld hadden, had niet de instemming van de meerderheid der vergadering. Eenstemmig werd echter de manier waarop de regeering had ingegrepen, zonder de botercontrôlestations in de zaak te kennen, betreurd, terwijl men zich met den inhoud der beschikking niet kon vereenigen.

Staande de vergadering werd een commissie van vier leden benoemd, bestaande uit de heeren Michiels van Kessenich, F. B. Löhnis, mr. Buma en G. J. van Poppel, teneinde het geschil met den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, den heer H. A. van IJsselsteijn, te bespreken. Deze verleende enkele dagen later, op 5 Mei, aan de commissie een audiëntie, welke tevens werd bijgewoond door den Directeur-Generaal van den Landbouw, dr. P. van Hoek en den Inspecteur van het Zuivelwezen, dr. Swaving. Deze bijeenkomst is een belangrijke schrede op den weg der bemiddeling geweest.

De heer Michiels van Kessenich zette na de opening der vergadering het standpunt der Centrale Commissie uiteen, waarbij hij er den nadruk op legde dat de botercontrôlestations geen regeeringsinstellingen waren. Steeds was het streven

[1]) Cursiveering van ons; zie ook de noot op blz. 334.

geweest, geen knoeiers op te nemen en het was daarom gevaarlijk, ter wille van enkele personen, het geheele stelsel onderst boven te gooien. De stations en de Centrale Commissie moesten vrij blijven om iemand de toelating tot de contrôle te weigeren.

Tegenover deze opvatting plaatsten zich de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, de Directeur-Generaal van den Landbouw en de Inspecteur van het Zuivelwezen, die meenden dat het toch niet aanging, iemand voor zijn leven van de contrôle uit te sluiten. Nog nooit was er een regeeringsmaatregel getroffen, die iemand tot aan zijn dood toe van een bepaalde functie uitsloot. Dr. van Hoek vreesde dat, wanneer men in verband met het uitvoerverbod van ongecontroleerde boter niet iedereen in de gelegenheid stelde, zich bij de controle aan te sluiten, de uitgeslotenen hulp zouden gaan zoeken bij allerlei invloedrijke personen, waaruit heel wat last kon voortvloeien. Overigens erkende de heer van Hoek dat er terzake van de genomen maatregelen meer overleg had gepleegd moeten worden. Er moest echter iets op gevonden worden om de zoogenaamde niet te goeder naam en faam bekend staande personen, onder de noodige waarborgen, toch in de gelegenheid te stellen, hun boter gemerkt te krijgen.

Voorts werden zoowat alle argumenten die indertijd door den heer Loeff waren aangevoerd, weer te berde gebracht, zooals het feit dat iemand die afgewezen wordt, rechteloos is en alle aannemingen de bekrachtiging van de Centrale Commissie behoeven (zie blz. 304 e.v.). De regeling, dat iemand die door een station — dat toch het beste met de plaatselijke toestanden bekend is — aangenomen was, door een hooger gezag weer kon worden afgewezen, achtte de minister zelfs „allerzonderlingst".

Daar het slechts twee personen betrof, stelde Z.E. dan ook de vraag of daarvoor nu een geheel nieuw station zou moeten worden ingericht. Deze vraag had te meer beteekenis, nu de wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912, de oprichting van kleine, niet behoorlijk toegeruste stations, voorkwam (zie blz. 341).

Indien echter het rijk de deugdelijke inrichting, uitrusting enz. waarborgt, staat de zaak natuurlijk geheel anders. Daarbij stond in werkelijkheid allicht het belang van meer personen op het spel.

Uit de besprekingen bleek verder dat de deputatie vrij algemeen van opvatting was, dat de eenheid van de botercontrôle bewaard moest blijven en de eischen bij de beoordeeling tot toelating bij het eene station niet minder streng mochten zijn dan bij het andere. De heer Löhnis deelde ten slotte nog mede dat pogin-

gen van de regeering om de macht van de Centrale Commissie in te krimpen, schipbreuk zouden lijden, omdat men zich daartegen in de commissie algemeen zou verzetten. Op voorstel van den minister werd daarop besloten, de zaak in onderling overleg nog eens goed te overwegen, teneinde tot een oplossing te komen.

Op 27 Mei 1920 had nu een bespreking plaats van de vier bovengenoemde heeren leden der *Commissie uit de Besturen der Botercontrôlestations* met den Directeur-Generaal van den Landbouw en den Inspecteur van het Zuivelwezen. Daarbij bleek dat de heeren zich konden vereenigen met een door dr. S w a v i n g ontworpen regeling ter ondervanging van de moeilijkheden welke er gerezen waren. De voornaamste punten van deze regeling luidden als volgt:

1. *De autonomie der bestaande Botercontrôlestations onder Rijkstoezicht wordt intact gelaten; het aan de, door den Minister aangewezen, leden der Centrale Commissie toegekende stemrecht wordt ingetrokken en zulks in logisch verband met hetgeen volgt onder 2.*

2. *Aangezien de merkenwet niet wordt gewijzigd, kan er geen Rijksstation worden opgericht. Er wordt daarom te Leiden opgericht een Botercontrôlestation onder Rijkstoezicht.*

Vanwege het Departement zullen enkele vooraanstaande personen buiten de Botercontrôlestations worden uitgenoodigd, dit station op te richten en het Bestuur daarvan te vormen.

Personen en bedrijven, waaronder de boterbedrijven van de margarinefabrieken, welke niet bij de onder 1 bedoelde stations worden opgenomen, kunnen zich hierbij aansluiten.

Zij hebben evenwel geen stemrecht, noch eenige bevoegdheid omtrent het Bestuur van het station.

Een der scheikundigen van het Rijkszuivelstation wordt als Directeur aangewezen en een of meer Rijkszuivelvisiteurs als controleurs. Het onderzoek geschiedt aan het Rijkszuivelstation.

3. *Het station te Leiden staat buiten de bemoeiingen der overige stations; daarom moet het Koninklijk besluit van 1912 in dier voege worden gewijzigd, dat de daarin vervatte voorschriften, voorzoover daarin de Centrale Commissie is betrokken, op het Botercontrôlestation Leiden niet van toepassing zijn.*

4. *Bij de aan te brengen wijziging van het Koninklijk besluit van 1912, zullen in artikel 27 gelijktijdig worden ingelascht de woorden „of diens plaatsvervanger" achter het woord „vertegenwoordiger".*

5. *De verdere uitwerking van het vorenstaand project zal in overleg met de Centrale Commissie geschieden.*

Een oplossing van de kwestie in den geest zooals in de bovenstaande punten is weergegeven, is wel een geheel andere dan door de regeering aanvankelijk was voorgesteld. Al de groote bezwaren welke tegen het besluit van 21 Februari 1920 waren aangevoerd, kwamen op die wijze te vervallen. Immers de Centrale Commissie en de bestaande botercontrôlestations konden weer geheel vrij komen te staan inzake hun besluiten omtrent het aannemen en weigeren van personen; het wezen der botercontrôle werd niet aangetast, terwijl van een wijziging der botermerkenwet evenmin sprake zou zijn.

Voor de oprichting van een nieuw botercontrôlestation te Leiden was dus in de eerste plaats wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912, gewijzigd bij besluit van 21 Februari 1920 noodig. Daartoe ontwierp de regeering een besluit, hetwelk op een kleine verandering na — waarop wij hieronder nog terugkomen — hetzelfde luidde als het later door H. M. de Koningin bekrachtigde besluit (zie bijlage XVII).

Overeenkomstig de toezegging (zie punt 5 van de zoo juist genoemde regeling) werd dit ontwerp aan de Centrale Commissie ter beoordeeling toegezonden, welke zich er mede kon vereenigen.

De commissie gaf echter den Directeur-Generaal van den Landbouw in overweging, haar de gelegenheid te geven, over de aanvragen om toelating tot het nieuwe station aan den minister advies uit te brengen. Op die wijze zouden alle ervaringen die door de botercontrôlestations waren opgedaan, dienstbaar gemaakt kunnen worden bij de beoordeeling der aanvragen.

Het was de bedoeling van de regeering dat het nieuwe station zou worden gevormd door een vijftal personen. De rijkszuivelinspecteur en de directeur van het rijkszuivelstation zouden adviseerende leden worden, terwijl aan de gecontroleerden geenerlei invloed zou worden toegekend op den gang van zaken. Voorts zouden degenen die niet werden toegelaten, recht van beroep hebben op den minister, een en ander overeenkomstig de punten 2 en 3 van de bovengenoemde regeling.

In overeenstemming met het advies van de Centrale Commissie heeft de regeering een ontwerp-besluit tot wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 samengesteld.

In de toelichting wijst de minister, de heer H. A. van IJsselsteijn, er op dat volgens de bestaande regelingen de botercon-

trôlestations zonder opgaaf van redenen en zonder hooger beroep, de aansluiting van bepaalde personen die tot de contrôle wenschen te worden toegelaten, kunnen weigeren. Deze toestand achtte Z.E. onhoudbaar, indien, zooals de bedoeling was, de uitvoer van boter zonder het rijksmerk zou worden verboden (zie blz. 363 e.v.). In dat geval mocht geen Nederlander worden uitgesloten van de mogelijkheid op zijn boter het rijksmerk te krijgen.

Onder deze omstandigheden was het wenschelijk tot de oprichting te komen van een station dat tegenover de andere een geheel zelfstandige plaats innam. Op de aansluiting bij dit station zouden de overige stations geen contrôle hebben, terwijl het tevens zou zijn onttrokken aan de werkingssfeer van de Centrale Commissie, waarin het zelf ook geen vertegenwoordiger zou hebben.

Door vestiging te Leiden zou het kunnen werken in aansluiting met het rijkszuivelstation, waardoor groote kosten, anders aan de onderzoekingen en de administratie verbonden, konden worden vermeden.

Voorts merkte de minister op dat door de oprichting van het nieuwe station, speciaal dus bestemd voor hen die bij geen der andere stations aansluiting kunnen vinden, de beslissingen van de Centrale Commissie zouden worden beperkt tot het al of niet aansluiten bij een bepaald station, waarna dan in ieder geval aansluiting bij het Leidsche station mogelijk zal zijn. Tengevolge van deze wijziging van den toestand kon de bepaling in het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912, opgenomen in het wijzigingsbesluit van 21 Februari 1920, waarbij aan de door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel toegevoegde leden stemrecht werd toegekend, weer verdwijnen.

In overeenstemming daarmede werd tusschen de artikelen 27 en 28 een nieuw artikel, 27 bis, en na artikel 28 een nieuw artikel, 29, ingevoerd, terwijl het nieuwe lid van artikel 27, hetwelk bepaalt dat bij afwezigheid van een vertegenwoordiger van een station, voor dezen een plaatsvervanger kan optreden, in een bestaande leemte voorziet (zie bijlage XVII).

Uit deze overwegingen leidde de Raad van State af dat een wijziging der boterwet werd overwogen, tengevolge waarvan het verboden zou zijn boter uit te voeren welke niet voorzien is van het rijksmerk. Door een dergelijke wetswijziging zou het rijksmerk rechtskundig een geheel andere beteekenis verkrijgen dan het tot dusverre had. De raad was daarom van oordeel dat diende te worden afgewacht of deze wetswijziging haar beslag zou

krijgen. Op dezen grond alleen al meende de Raad van State aan de Koningin de bekrachtiging te moeten ontraden.

Maar ook met de strekking van het ontwerp-besluit kon de raad zich niet vereenigen. Indien de minister de belanghebbenden tegen willekeurige weigering hunner toelating door de bestaande stations en willekeurige vernietiging der toelatingen door de Centrale Commissie wenschte te beveiligen, was dit doel redelijker en praktischer te bereiken door de instelling van een algemeen beroep bij den minister of een door hem ingesteld publiek orgaan, van alle daarvoor in aanmerking komende beslissingen van de bestaande stations en de Centrale Commissie. Een dergelijk stelsel zou volgens den raad zeker ernstige overweging verdienen, wanneer aan het rijksmerk de gewichtige bevoegdheid tot uitvoer zou worden verbonden.

Tegen de argumenten van den Raad van State voerde de minister aan, dat ook afgescheiden van een verbod van uitvoer van boter en kaas zonder rijksmerk, de beslissing voor de toelating tot de contrôle niet bij uitsluiting aan de bestaande stations kon worden overgelaten. In dit verband bracht Z.E. de geschiedenis van de totstandkoming en werking van de botercontrôle in herinnering, waarbij hij den nadruk legde op het feit, dat deze instelling in de eerste plaats moest steunen op het vertrouwen in den persoon der aangeslotenen, daar een zuivere materiëele contrôle voor de stations te duur zou zijn. Daarom konden personen die naast margarine ook boter bereiden en uit den aard van hun bedrijf een meer ingrijpende contrôle noodig hebben, bij de bestaande contrôle geen plaats vinden. In dat opzicht vertoonde het stelsel een leemte waarin moest worden voorzien.

Met betrekking tot de beslissing over de toelating, deelde de minister mede dat de bestaande stations, geheel in overeenstemming met hun privaatrechtelijk karakter, zonder opgaaf van redenen aansluiting konden weigeren. Het oordeel over goeden naam en faam achtte Z.E. subjectief, vooral indien zij aan wie de eindbeslissing in deze aangelegenheid was toevertrouwd, zich krampachtig aan een eenmaal aangenomen opvatting vasthielden. In verband hiermede wees de minister er op dat aansluiting kon worden geweigerd aan personen die jaren geleden zich wel eens aan knoeierij hadden schuldig gemaakt, misschien onder druk der omstandigheden, of zelfs aan personen van wie geen bepaald feit te hunnen laste kon worden aangetoond, maar van wie alleen het gerucht ging dat hun verleden niet geheel zuiver was. Daar

evenwel bij de botercontrôle een rijksmerk betrokken was, mocht een dergelijke toestand niet gehandhaafd blijven.

Om daaraan een einde te maken diende dan ook de oprichting van het nieuwe station te Leiden, waarbij de eindbeslissing over aansluiting niet is bij de Centrale Commissie, maar bij den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Met de door den Raad van State aan de hand gedane oplossing kon Z.E. zich niet vereenigen, omdat zij in strijd zou zijn met het privaatrechtelijke karakter der stations. Ging het rijk er toe over, personen bij een station aan te sluiten tegen den zin der vereeniging, dan zou dat karakter verloren gaan met alle daaraan verbonden gevolgen.

Uit het bovenstaande betoog van den minister blijkt dat deze vrijwel dezelfde argumenten bezigde, als destijds tegen de opvatting van den heer L o e f f werden aangevoerd (zie blz. 304 e.v.). Het ontwerp-besluit werd op den 4den Juli 1921 door H. M. de Koningin bekrachtigd (zie bijlage XVII).

De statuten van het botercontrôlestation „Leiden" waren reeds op 20 November 1920 ontworpen en op 25 Januari 1921 door H.M. de Koningin goedgekeurd; zij werden bij de Koninklijke besluiten van 6 Mei 1922 en 16 Maart 1923 nog iets gewijzigd (zie bijlage XVIII; hierin zijn de bedoelde wijzigingen opgenomen). Zij bevatten uit den aard der zaak verschillende bepalingen welke eveneens zijn opgenomen in de model-statuten der Centrale Commissie (zie blz. 317 e.v.), in de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315 e.v.) en die van 12 October 1921 (zie blz. 363).

Evenals bij de andere stations kunnen ook bij het station Leiden, zoowel boterproducenten als -handelaren aangesloten worden (zie art. 3 en 13). [1]) Zij worden in het bezit gesteld van de waarborgsmerken (de rijksmerken), de stempels enz., welke het eigendom van het station blijven, de rijksmerken evenwel slechts voorzoover die niet overeenkomstig hun bestemming zijn gebruikt (zie art. 4).

Tengevolge van deze bepalingen wijkt de opzet van het station Leiden dus geheel af van dat, waarvoor de heeren R e i t s m a en C r o e s e n nieuwe statuten hadden ontworpen (zie blz. 334 e.v.), terwijl het afstaan van de rijksmerken enz. aan de aangeslotenen, een groot verschil was met den toestand bij het opgeheven negende botercontrôlestation (zie blz. 326 en 329).

---

[1]) De hieronder volgende artikelen hebben betrekking op de statuten van de vereeniging: „Botercontrôlestation Leiden".

De vereeniging bestaat uit ten hoogste vijf stemgerechtigde leden, benevens adviseerende leden; de directeur van het rijkszuivelstation is ambtshalve adviseerend lid, voorzoover hij zich daartoe bereid verklaart (zie art. 5). De gezamenlijke leden vormen het bestuur der vereeniging (zie art. 8). Een groot verschil met de andere stations is nu, dat hier de aangeslotenen op de samenstelling van het bestuur in het geheel geen invloed hebben: het eerste bestuur werd door den minister uit niet-belanghebbenden benoemd (zie blz. 354), terwijl volgens artikel 7 de opengevallen plaatsen worden aangevuld in de eerstvolgende vergadering van leden, onder goedkeuring van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel. Bij de andere stations worden de besturen ten deele door de aangeslotenen benoemd (zie ook blz. 318).

Eveneens in tegenstelling met het daaromtrent bepaalde in de statuten der andere stations, is artikel 14, tweede en derde lid. Het bestuur van het station „Leiden" kan n.l. een aanvraag tot onder contrôlestelling weigeren, mits onder opgave van redenen, terwijl van een weigering tot aansluiting binnen één maand beroep open staat bij den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel. Deze bepaling houdt natuurlijk verband met den opzet van het station.

Voorts bevatten de statuten van het Leidsche station een aantal bepalingen die neerkomen op een vrij aanzienlijke verscherping der contrôlevoorschriften, vergeleken met die der andere stations. De vermelding daarvan is zeker van belang.

In de eerste plaats noemen wij dan artikel 15c, hetwelk bepaalt dat voor alle boter die in strijd met het daaromtrent geldende voorschrift (n.l. dat zij afkomstig moet zijn van een producent of handelaar, toegetreden tot een der onder rijkstoezicht staande stations) mocht zijn gekocht of bijgekocht, mede de verbodsbepalingen ten aanzien van oliën of vetten gelden, bedoeld in artikel 15b, tweede lid. Dit houdt dus in dat dergelijke boter evenmin mag worden vervoerd, in- of uitgevoerd enz.

Artikel 15g, eerste lid bepaalt dat op de buitenste verpakking der boter steeds een door de regeering goedgekeurd merk moet worden aangebracht, strekkende als herkenningsmerk voor de personen, belast met de contrôle en het toezicht daarop.

In artikel 15j is de verplichting opgenomen voor de producenten of handelaren in boter die zich onder contrôle van het B.C.L. wenschen te stellen, dat zij zich verder uitdrukkelijk en zonder eenig voorbehoud schriftelijk verbinden — eventueel door onderteekening van een afzonderlijk contract — tot onmiddellijke kostelooze teruggave, zoowel van al de hun vanwege het station

verstrekte en nog niet door hen overeenkomstig hun bestemming verbruikte rijksmerken, als van de herkenningsmiddelen, stempels, lijsten enz.. Dit teruggeven moet geschieden aan den houder van een lastbrief, welke geteekend is door den directeur-scheikundige en een der leden van het bestuur. De onder contrôle staanden zijn dan tot de teruggave verplicht, alleen op vertoon van den lastbrief en zonder eenigerlei voorafgaande kennisgeving. Zij zijn tevens verplicht toe te laten dat de ambtenaren van het B.C.L., alsmede zij die belast zijn met het rijkstoezicht, te allen tijde en zonder vertoon van eenigen lastbrief, dat alles meenemen. Bovendien kan het bestuur het storten van een waarborgsom verlangen.

Een streng voorschrift is eveneens vervat in artikel 19, hetwelk bepaalt dat ingeval opzettelijke overschrijding van de vochtgrens wordt aangetoond, de betrokkene onmiddellijk als onder contrôle staande bij het B.C.L. door den directeur wordt geschorst. Tevens worden hem de rijksmerken ontnomen en draagt de directeur hem aan het bestuur tot schrapping voor. Voorts wordt, wanneer het watergehalte door andere oorzaken te hoog mocht zijn, naar gelang van omstandigheden, schorsing, tijdelijke onttrekking der rijksmerken en een voldoend hooge boete toegepast. Zooals we meedeelden, bepalen de andere stations, ingeval het vochtgehalte boven de 16% komt, dat de aangeslotene wordt geschorst, tenzij naar het oordeel van het bestuur kan worden volstaan met de oplegging van de boete; of de overschrijding van de grens al dan niet opzettelijk heeft plaats gehad, speelt, althans officiëel geen rol.

Voorts wordt de schrapping ook nog ter openbare kennis gebracht (zie art. 21).

Vervolgens wordt in de statuten van het Leidsche station bepaald dat de contrôle tenminste éénmaal in de veertien dagen en verder zoo dikwerf het bestuur of de directeur dit wenschelijk mocht achten, moet plaats hebben, behoudens dan afwijking in speciale gevallen, ter beoordeeling van den directeur (zie art. 22, eerste lid).

Een bijzonder streng voorschrift is ook vervat in artikel 26, eerste en tweede alinea, waarin wordt bepaald dat de tot de contrôle toegelatenen een waarborg stellen, geëvenredigd aan de hoeveelheid boter welke jaarlijks door hen wordt bereid of verhandeld. De aard en de grootte van dien waarborg worden bepaald door het bestuur. Dit artikel vertoont dus veel overeenkomst met de desbetreffende bepaling in de statuten van het opgeheven ne-

gende station; de nieuwe regeling houdt echter meer rekening met de draagkracht der aangeslotenen.

Minder streng zal in vele gevallen de toepassing van artikel 17 zijn, waarin de bepaling is opgenomen dat een aangeslotene, die wegens botervervalsching van de contrôle is geschrapt, bovendien verplicht is tot betaling van een boete van tenminste 10 cent per kg van de door hem geproduceerde of verhandelde boter in het laatst verloopen boekjaar, met een minimum van *f* 1000.—, te storten in de kas van het station. Daar later in de ministeriëele beschikking van 12 October 1921 (zie blz. 363), evenals in die van 8 Januari 1915 is bepaald dat een aangeslotene een bedrag van *f* 10.000.— zal storten in de kas van het botercontrôlestation, wanneer hij opzettelijk boter, met welke stof dan ook heeft vervalscht of doen vervalschen, zou het juist genoemde artikel 17 praktisch slechts dan niet in strijd zijn met de later uitgevaardigde ministeriëele beschikking, indien de jaarlijksche voortbrenging van het aangesloten bedrijf minstens 100.000 kg bedroeg, hetgeen lang niet altijd het geval zal zijn. Bovendien is in artikel 19 bepaald, dat ook de in dit geval op te leggen boete niet hooger zal mogen zijn dan de gestelde waarborgsom. Waarschijnlijk is deze mildere bepaling in de statuten juist met het oog op de kleine fabrieken en zelf-botermakende landbouwers opgenomen, daar men vermoedde dat deze zich vooral bij het Leidsche station zouden aansluiten. Dergelijke personen zouden natuurlijk toch geen boeten van f 10.000.— kunnen betalen.

In verband hiermede achten wij dit artikel dan ook volkomen op zijn plaats, vooral daar de statuten voor het station Leiden in zoo vele opzichten strenger luiden dan die voor de andere stations. Niettemin blijft het natuurlijk gewenscht de ministeriëele beschikking van 12 October 1921 in dit opzicht te herzien, zoodat de statuten van de officiëele voorschriften niet langer afwijken.

Het station Leiden heeft ook een eigen Raad van Beroep, bestaande uit drie leden. Hun benoeming, waarop de aangeslotenen geen invloed hebben, moet worden goedgekeurd door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel (zie art. 27 tot en met 29).

De overige artikelen van de besproken statuten komen, wat den inhoud betreft, vrijwel geheel overeen met de bepalingen in de model-statuten der Centrale Commissie en de genoemde ministeriëele beschikkingen.

De artikelen 10 tot en met 12 bevatten een omschrijving van de taak van het bestuur, de artikelen 22 tot en met 23 de om-

schrijving van de wijze waarop de contrôle wordt uitgeoefend, terwijl de artikelen 30 tot en met 34 bepalingen inhouden ten aanzien van de wijziging der statuten, de ontbinding der vereeniging en het personeel.

De statuten voor het Leidsche station wijken, zooals we hier en daar opmerkten en zooals verder ook wel gebleken zal zijn, sterk af van de oorspronkelijk voor het negende botercontrôlestation geldende (zie blz. 326 e.v.) en met die welke later door toedoen van de Centrale Commissie werden ontworpen (zie blz. 334 e.v.). Na korten tijd zou dan ook blijken dat het botercontrôlestation „Leiden" geen instelling was die slechts op papier bestond, al was de toetreding van leden gedurende de eerste jaren van zijn bestaan dan ook niet groot en al hielden de margarinefabrikanten, tevens boterbereiders, zich geheel afzijdig.

De rijksvoorschriften, gegeven bij Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 zijn, althans voorzoover deze niet op de Centrale Commissie betrekking hebben, eveneens op het Leidsche station van toepassing, terwijl de nadere regeling der artikelen 9, 10, 17 en 23 van genoemd besluit werd vastgesteld, nadat de Centrale Commissie daarover was gehoord.

Deze bleek in meerderheid tegen den eisch van sommige harer leden, die ook ten aanzien van het Leidsche station den eisch van het te goeder naam en faam bekend staan, wenschten gehandhaafd te zien. Zij achtte het evenwel noodzakelijk dat op andere wijze rekening zou worden gehouden met de persoonlijke hoedanigheden van degenen die tot het station „Leiden" wenschten te worden toegelaten. Daartoe werd voorgesteld, aan artikel 13 van het ontwerp-voorschriften toe te voegen de woorden: „Zij moeten in hun persoon voldoende vertrouwen bieden voor het nakomen der aangegane verplichtingen".

De minister maakte tegen deze toevoeging bezwaar, omdat „in het algemeen genomen, iedere zuivelbereider die boter wenscht uit te voeren, in de gelegenheid behoort te worden gesteld het Rijksbotermerk te ontvangen".

De Directeur-Generaal van den Landbouw meende dat hiertegenover de gebiedende eisch stond dat de contrôle door toetreding van bepaalde personen of firma's in geenerlei gevaar kon worden gebracht. Het botercontrôlestation „Leiden" zou derhalve met het oog hierop, bij de beoordeeling van toelating, respectievelijk bij de vaststelling van de aan de toelating te verbinden voorwaarden en verplichtingen, met groote omzichtigheid en nauwgezetheid te werk moeten gaan, „opdat alle waarborgen worden verkregen ter voor-

koming van handelingen welke afbreuk zouden kunnen doen aan den goeden naam en het vertrouwen in de Nederlandsche botercontrôle".

De Centrale Commissie heeft zich niet nader over deze kwestie kunnen uitspreken; bij ministeriëele beschikking van 12 October 1921 werd de nadere regeling der vier genoemde artikelen van het besluit van 17 Juli 1912 vastgesteld. De toen gegeven voorschriften, vereischten en bepalingen luiden, op twee belangrijke uitzonderingen na, geheel gelijk aan die welke zijn vervat in de beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315 e.v.).

Het eerste verschil treffen we aan in artikel 4, waar in een nieuwe, derde alinea ten aanzien van de aangeslotenen, staande onder bijzonder toezicht van artikel 9 der boterwet (zie blz. 270 e.v.), een uitzondering werd gemaakt terzake van het betrokken zijn bij de bereiding, den handel, het vervoer enz., van margarine e.d. Een overeenkomstige bepaling is opgenomen in artikel 15b, derde lid van de statuten.

Een tweede onderscheid was dat in artikel 17 der bepalingen het voorschrift ontbrak dat de aangeslotenen te goeder naam en faam moeten bekend zijn. Met de voorstellen van de Centrale Commissie in deze had de minister dus geen rekening gehouden (zie echter blz. 374 e.v.).

De genoemde twee afwijkingen van de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 maakten het dus mogelijk dat zoowel margarine-fabrikanten die tevens boterbereider zijn, als gewezen knoeiers zich bij het station te Leiden konden aansluiten.

In dit verband zij nog medegedeeld dat de Directeur-Generaal van den Landbouw de toezegging had gedaan dat aan het station te Leiden zou worden voorgeschreven, omtrent elke aanmelding tot toelating advies bij de Centrale Commissie in te winnen, terwijl ingeval dit advies ongunstig mocht luiden, het station overleg zou hebben te plegen met het Departement van Landbouw, alvorens te beslissen. Ook het bestuur van dit station heeft aan de Centrale Commissie laten weten dat het haar adviezen op prijs zou stellen.

De ministeriëele voorschriften en statuten van het Leidsche station zouden echter niet lang onveranderd blijven. De aanleiding tot de wijziging werd min of meer het bij Koninklijke boodschap van 8 October 1921 bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakte wetsontwerp, houdende voorschriften tot regeling van den uitvoer van boter en kaas. Met de aanneming van dit ontwerp zouden dus de met betrekking tot deze aangelegenheid geldende voor-

schriften (zie blz. 338) komen te vervallen, evenals de ministeriële beschikking van 12 November 1920, waarbij voor het uitvoerverbod van boter krachtens het besluit van den 29sten October 1914 (zie blz. 41), dispensatie werd verleend, voorzoover het betrof boter, voorzien van het rijksmerk.

In de memorie van toelichting geeft de minister, de heer H. A. van IJsselsteijn, eerst een overzicht van de werking der Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht. Het betreffende wetsontwerp diende nu ter aanvulling van de bestaande controle, in verband waarmede Z.E. er op wees dat de toepassing van het verbod tot uitvoer van ongecontroleerde boter volgens artikel 1 van het wetsontwerp, met zich zou meebrengen dat o.a. boter, bereid door margarine-fabrikanten, tevens boterbereiders, in inrichtingen onder het bijzonder toezicht volgens artikel 9 der boterwet (zie blz. 270 e.v.), niet zou kunnen worden uitgevoerd, terwijl eveneens ten aanzien van de toelating tot de controle meer rechtszekerheid moest worden gegeven. De bestaande toestand behoefde daarom een aanvulling — ook wanneer een wettelijke regeling als de onderhavige niet zou tot stand komen — in zoover, dat de beslissing over die toelating niet meer uitsluitend mocht worden overgelaten aan de bestaande stations, die in overeenstemming met hun privaatrechtelijk karakter, zonder opgaaf van redenen aansluiting kunnen weigeren. Om deze reden was dan ook het station te Leiden door den minister opgericht.

Iets verder komt Z.E. in de memorie van toelichting op deze aangelegenheid terug, waar hij meedeelt dat tengevolge van het uitvoerverbod in den werkelijken toestand weinig verandering zal komen, daar reeds vóór het krachtens de wet van 3 Augustus 1914 uitgevaardigde uitvoerverbod (zie blz. 41), weinig ongecontroleerde boter de grens overging. Een blijvende handhaving van het verbod zou echter meebrengen dat iedere boterproducent in de gelegenheid moest worden gesteld, zijn onvervalscht product van Nederlandschen oorsprong onder controle te bereiden en van een rijksbotermerk te voorzien. Te dien aanzien zou volgens den minister een wijziging in de rijksvoorschriften zijn aan te brengen, die, zonder aan de waarde van de controle en haar betrouwbaarheid ook eenigszins te kort te doen, zulks mogelijk maakte.

Hieruit is af te leiden dat de minister nog altijd op het standpunt stond dat de Nederlandsche botercontrôle een min of meer onrechtvaardigen toestand ten aanzien van sommige uitgeslotenen met zich medebracht (zie ook blz. 353). Daar Z.E. evenwel eerst opmerkte dat hij, ten einde in die leemte te voorzien,

de oprichting van het Leidsche station had bevorderd, is het ons niet duidelijk, waarom nu ook nog de voor de andere stations geldende rijksvoorschriften zouden moeten worden herzien, hetgeen, zooals dadelijk zal blijken, ook door verschillende kamerleden niet werd begrepen.

Andere beweegredenen welke tot de indiening van het wetsontwerp aanleiding hadden gegeven, kwamen overeen met die welke de regeering had aangevoerd bij het ontwerp-besluit tot wijziging van het besluit van 17 Juli 1912 (zie blz. 340 e.v.).

Het was volgens den minister toch een niet te loochenen feit, dat de toestanden in den crisistijd heel veel menschen zorgeloos hadden gemaakt, waardoor het streven naar verbetering of zelfs maar naar het op peil houden van de hoedanigheid van hun producten wegens gebrek aan mededinging op den achtergrond was getreden. Er viel daarom in de eerste plaats in te halen wat verloren was gegaan en in de tweede plaats vooruit te zien, om de komende concurrentie met andere zuivel-voortbrengende landen — welke tal van maatregelen ter bevordering van den uitvoer namen, zooals het waarborgen van vochtgehalte, vetpercentage en de hoedanigheid — het hoofd te kunnen bieden.

Het was daarom een zaak van gewicht, te zorgen dat al de Nederlandsche zuivelproducten onder volkomen betrouwbare Nederlandsche waarborgen in het buitenland werden ingevoerd en verkocht; dan toch zouden de inspanning en de geldelijke opoffering, die de verbetering van de hoedanigheid onverbiddelijk vorderen, haar vergoeding vinden in te bedingen hoogere prijzen. Den buitenlandschen afnemer moest de zekerheid worden gegeven dat hij bij het koopen van een Nederlandsch product wist, een Nederlandsch product te ontvangen, waaromtrent hem zuiverheid en gehalte en zoo mogelijk ook daarmede verband houdende kwaliteit op duidelijk waarneembare wijze werd gewaarborgd.

Het wetsontwerp was tengevolge van een en ander niet alleen in het belang van de Nederlandsche zuivelproducenten, maar ook van den eerlijken handelaar en den gebruiker van Nederlandsche boter (en kaas), zoowel in het binnen- als in het buitenland.

Blijkens het voorloopig verslag van de commissie van rapporteurs van 23 December 1921, hadden zeer veel kamerleden tegen de voorgestelde regeling ernstig bezwaar. Zij meenden dat de noodzakelijkheid van een wettelijk verbod van uitvoer van boter zonder rijksmerk, in geen enkel opzicht was gebleken. Slechts ongeveer 10% van de in Nederland voortgebrachte boter was niet gecontroleerd, terwijl deze hoeveelheid nog bovendien voor een

deel niet voor uitvoer in aanmerking kwam. De geringe hoeveelheid boter die zonder het rijksmerk de grenzen overging, was dan ook zóó klein, dat deze den goeden naam van onze boter niet ernstig zou kunnen schaden.

Van een uit het uitvoerverbod voortvloeiende toelating tot de contrôle van boterproducenten die niet te goeder naam en faam bekend staan of tevens margarine-bereider zijn, vreesden bedoelde leden dat de naam van ons botermerk in het buitenland niet zou worden verhoogd. Zeer terecht werd o.i. dan ook opgemerkt dat de regeering in de behoefte van genoemde groepen van personen reeds had voorzien, door de oprichting van een nieuw botercontrôlestation. Sommige leden betreurden zelfs dit feit, maar in ieder geval was er voor de regeering aanleiding geweest, de resultaten van de oprichting van dit station af te wachten. Zooals we boven aanstipten, was de regeering op dit punt, naar wij meenen, niet voldoende duidelijk geweest; wij komen op deze kwestie echter nog terug.

Voorts meenden deze leden dat, indien het station te Leiden aan het doel waartoe het werd opgericht, zou beantwoorden, de grond voor een uitvoerverbod van niet gecontroleerde boter daarmede vanzelf zou vervallen.

Deze opvatting is natuurlijk niet juist, daar zulk een verbod praktische beteekenis zal houden, zoolang er in ons land nog boter zonder rijksmerk wordt bereid. Zooals uit het verslag ook wel is af te leiden, verkeerden deze leden in de veronderstelling — geheel ten onrechte natuurlijk — dat het nieuwe station bedoeld was om iederen boterbereider in Nederland, zonder onderscheid des persoons, onder toezicht te nemen.

Het verband dat de regeering legde tusschen de noodig geoordeelde aanvulling in de bestaande contrôle en de voorgestelde regeling, werd, nu eenmaal tot de oprichting van het station te Leiden was overgegaan, niet begrepen. Daar de regeering op dit punt ook niet later, in de memorie van antwoord, teruggekomen is, maar bij die gelegenheid wel een veel beter beeld van den toestand gaf, is het waarschijnlijk dat zij in dit opzicht, zooals we ook reeds aangaven, haar bedoeling niet voldoende duidelijk heeft weergegeven. Immers de aanvulling van het contrôlestelsel in dien zin, dat niet uitsluitend de particuliere stations over de al of niet toelating van sommige personen en firma's tot de contrôle te beslissen hebben en welke kwestie door het uitvoerverbod zulk een groote beteekenis verkreeg, was reeds tot stand gekomen in den vorm van het station Leiden.

Het lag voor de hand dat sommige leden de indiening van het wetsontwerp toeschreven aan het in den oorlogstijd ontstane of versterkte streven der ambtenaren aan het Departement van Landbouw om de productie en den afzet van onze landbouwproducten te controleeren.

Andere leden wenschten nog te vernemen of het de bedoeling van de regeering was, de in het wetsontwerp genoemde waarborgmerken ook voor kwaliteitswaarborg te doen strekken, hetgeen de contrôle op een anderen grondslag zou brengen en aan de wetsvoordracht een veel verdere strekking zou geven.

Ook achtten sommige heeren het niet juist dat de botercontrôlestations een aanvraag om aansluiting zonder opgaaf van redenen konden weigeren. Het in het leven roepen van een beroepsinstantie op den minister zou naar hun meening aanbeveling verdienen. Dit is dus weer de oude kwestie, welke negen jaar eerder door den heer L o e f f in de Kamer was ter sprake gebracht en welke zelfs na de oprichting van het Leidsche station door sommige personen van belang werd geacht.

In de memorie van antwoord, ingezonden bij brief van 18/28 Maart 1922, deelt de minister mede dat de regeering met het oog op de ernstige bezwaren tegen de voorgestelde regeling, het ontwerp had gewijzigd in dien zin, dat aan de regeering de bevoegdheid werd gegeven, uitvoer van ongecontroleerde boter en kaas te verbieden en dat van deze bevoegdheid geen gebruik zou worden gemaakt, dan na gepleegd overleg met de organisaties van belanghebbenden. Het oorspronkelijk voorgestelde, imperatieve verbod werd dus een facultatief, waarmede de regeering derhalve in de lijn bleef die steeds ten aanzien van maatregelen op het gebied van den landbouw was gevolgd, waarbij het oordeel der belanghebbenden werd ingewonnen en met hun wenken werd rekening gehouden. Bovendien verkreeg het gewijzigde ontwerp een groote mate van buigzaamheid, in zooverre, dat, indien een uitgevaardigd verbod van uitvoer van ongecontroleerde boter door de uitbreiding van de contrôle eigenlijk geen reden van bestaan meer had, het verbod kon worden ingetrokken, zonder dat daarvoor wetswijziging noodig was.

Met betrekking tot het argument van sommige leden inzake den geringen uitvoer van ongecontroleerde boter, merkte de minister op, dat die hoeveelheid wel ruim 14% (bijv. in 1920) kon bedragen. Ook werd een niet onbeteekenende hoeveelheid vreemde boter of mengsels daarvan, hier te lande in het vrije verkeer gebracht. Een deel daarvan zou bij opheffing van het verbod, in het buitenland als Nederlandsche boter kunnen worden verkocht.

De vrees dat tengevolge van het uitvoerverbod van ongecontroleerde boter, de met het bestaande contrôlestelsel verkregen resultaten in de waagschaal zouden worden gesteld, berustte volgens Z.E. op een misvatting ten aanzien van de taak van het Leidsche station. Dit toch was allerminst bedoeld als een instelling welke allen zou aansluiten die zich aanmeldden, zonder eenig onderzoek of inderdaad op redelijken grond kon worden verwacht dat door de aansluiting de botercontrôle niet zou worden geschaad. Integendeel, voor iedere aansluiting werd vooraf het advies ingewonnen van de Centrale Commissie, terwijl algemeene en bijzondere voorwaarden werden gesteld, waardoor met de omstandigheden van ieder geval rekening kon worden gehouden (zie blz. 363).

Uit de verdere mededeelingen van den minister volgt dat de regeering geen plan had tot een „aanvulling" der contrôle, in den zin van een aansluiting van boterbereiders die niet te goeder naam en faam bekend staan of tevens margarine-fabrikant zijn, bij de gewone stations. Zooals wij boven reeds opmerkten, had zulk een aansluiting, na de oprichting van het station Leiden ook geen zin meer en kon de regeering verklaren dat een wettelijke regeling van den uitvoer voor die instelling slechts een rechtsgrond te meer vormde.

De bewering ten aanzien van de ambtenaarsbemoeiing werd weerlegd met de opmerking, dat de stoot tot het voorstel was uitgegaan van de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden*, terwijl daarna enkele vergaderingen met de vereenigingen van belanghebbenden waren gehouden (zie blz. 331 e.v.).

Voorts blijkt uit de memorie van antwoord dat het niet de bedoeling van de regeering was, de rijksmerken ook als waarborg voor de hoedanigheid te doen strekken. Zij had slechts de wenschelijkheid willen betoogen dat op den sedert jaren door belanghebbenden ingeslagen weg van de boterkeuringen zou worden voortgegaan en wel in dien zin, dat wordt voorkomen dat boter van minderwaardige hoedanigheid wordt uitgevoerd, zoodat dan uit zichzelf het rijksbotermerk een aanwijzing van goede kwaliteit zal zijn.

Een beroep op den minister achtte Z.E. ten slotte niet vereenigbaar met het tot dusver gehandhaafd privaatrechtelijk karakter der stations, terwijl deze kwestie door de oprichting van het station te Leiden, haar belang had verloren.

De commissie van rapporteurs bracht op 5 April 1922 eindverslag uit, waarin zij als haar oordeel uitsprak dat de openbare beraadslaging over het voorstel voldoende was voorbereid.

Het wetsontwerp dat, zooals we hieronder zullen zien, nog eens werd gewijzigd (zie blz. 377), is tot op dit oogenblik geen wet geworden, zoodat nog steeds de bovengenoemde dispensatiebeschikking van 12 November 1920 van kracht is, volgens welke geen ongecontroleerde boter mag worden uitgevoerd. Een oogenblik leek het of de zaak tot nieuw leven zou worden gewekt, toen de Directeur-Generaal van den Landbouw op 26 Februari 1924 een groote vergadering bijeenriep van allerlei organisaties en lichamen die bij het vraagstuk belang hadden.

Op die bijeenkomst bleek dat van de algemeene organisaties van zuivelbereiders en -handelaren, zich vijf tegen het wetsontwerp uitspraken, terwijl één, n.l. de F.N.Z., zich een definitief oordeel voorbehield. In dit verband zij echter opgemerkt, dat van de bedoelde vijf vereenigingen, drie uitsluitend de kaas-nijverheid vertegenwoordigden en de leden van de beide andere tezamen een kleinere hoeveelheid boter bereidden dan de aangesloten bonden bij den F.N.Z.

De regeering liet echter na deze vergadering de zaak zooals zij was, zoodat het te begrijpen is, dat de tegenstanders van het uitvoerverbod ten slotte in het geweer kwamen. Daartoe richtten de besturen van de *Vereeniging voor Zuivelindustrie en Melkhygiëne, den Bond van Kaasproducenten* en de *Nederlandsche Vereeniging van Kaashandelaren* zich op 30 October 1924 in een verzoekschrift tot den Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw [1]), waarin zij er op wezen dat het op geen enkele wijze mogelijk was om de wenschelijkheid tot het handhaven van de uitvoerverboden voor boter en kaas aannemelijk te maken. In verband daarmede verzochten zij den minister *a.* onverwijld de beschikkingen waarbij dispensatie van het uitvoerverbod was verleend in dien zin te wijzigen, dat de daarin opgesloten beperking van de vrijheid van de Nederlandsche zuivelindustrie en -handel om boter en kaas uit te voeren, opgeheven werd; *b.* te willen bevorderen dat de Koninklijke besluiten, waarbij de uitvoer van boter en kaas verboden werd, werden ingetrokken en *c.* voorzoover noodig of gewenscht, afgevaardigden van de vorengenoemde ver-

[1]) De overgang van de Directie van den Landbouw is een gevolg van het besluit van den 24sten November 1922, (Stbl. no. 606) tot opheffing van het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel en tot wijziging van den naam van de Ministeries van Binnenlandsche Zaken en van Arbeid.

In verband hiermede moet dus in de verschillende wetten, besluiten enz., in plaats van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, steeds gelezen worden: Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw.

eenigingen in de gelegenheid te stellen, deze hun verzoeken nader mondeling toe te lichten.

Het verzet tegen het uitvoerverbod van genoemde vereenigingen komt hoofdzakelijk voort uit het verlangen om den handel geheel vrij te laten. Nu zijn wij van meening dat voor een volkomen bewegingsvrijheid van het bedrijfsleven, althans voorzoover het de leiding der zaken betreft, alles te zeggen is. Een verbod als boven bedoeld, laat echter het beheer van het bedrijf volkomen ongemoeid. Het legt dit een zekeren last op, dat is waar, maar meer in den zin, zooals ook bij de sociale wetgeving het geval is. Nu kan zulk een verplichting te zwaar of te hinderlijk zijn, maar ook dit lijkt ons op het uitvoerverbod niet van toepassing, terwijl daaraan bovendien niet te miskennen voordeelen verbonden zijn. Het komt ons dan ook voor dat de genoemde vereenigingen in dit opzicht, zich op een te eng standpunt plaatsen. Zij zien o.i. te veel naar de eene minder aangename zijde van de bemoeiing (n.l. op de tot op zekere hoogte daaruit voortvloeiende beperking van de vrijheid om zich al of niet bij de botercontrôle aan te sluiten) en te weinig naar de goede zijde welke aan het verbod verbonden is. De zienswijze van den F.N.Z. getuigt dan, zooals we dadelijk zullen zien (zie blz. 372 e.v.), van een veel breederen blik, hoewel ook deze organisatie allerminst ontkent dat het vrijwillige karakter der botercontrôle door zulk een uitvoerverbod wel wat in het gedrang komt.

Ook leggen de vereenigingen van de particuliere zuivelnijverheid te veel den nadruk op het feit dat de Staat der Nederlanden den uitvoerhandel overigens geheel ongemoeid laat en alleen een uitzondering maakt ten opzichte van boter en kaas.

Zooals wij in dit geschrift reeds enkele malen aantoonden (zie blz. 112 e.v. en blz. 173), kan boter niet op één lijn geplaatst worden met andere artikelen. Mochten evenwel onze nationale belangen evenzeer bij den uitvoerhandel van andere producten gemoeid worden als bij den uitvoer van onvervalschte boter, dan zou het naar onze meening gewenscht kunnen zijn dat de overheid zich ook daarin mengde.

Van groot verzet tegen het uitvoerverbod getuigt ook een stukje in het „Algemeen Nederlandsch Landbouwblad" van 15 December 1923, dat eigenlijk meer gericht is tegen het botercontrôlestation te Leiden.

In dit artikeltje wordt de regeering er van beschuldigd, te trachten een uitvoerverbod van ongecontroleerde boter te krijgen om daarna te betoogen dat het toch niet aangaat bepaalde per-

sonen te beletten boter uit te voeren. Voorts zou de regeering het er op toeleggen zulke slappe voorwaarden voor de toetreding bij een contrôlestation te bedingen, dat de thans uitstekend werkende botercontrôle in gevaar moest komen. Van het Leidsche station werd beweerd dat dit schijnbaar scherpe, maar inderdaad voor de bestaande contrôle verlammende bepalingen bevatte.

De schrijver gaat hier in zijn ongemotiveerde afkeer voor dit station en in zijn ijver voor de ongerepte handhaving van de beginselen onzer botercontrôle natuurlijk veel te ver en komt daardoor tot het uiten van beschuldigingen en tot veronderstellingen welke kant noch wal raken. Zooals we gezien hebben, zijn de rijksvoorschriften en de statuten van het Leidsche station juist buitengewoon streng, zoodat de botercontrôle van het bestaan van een station „Leiden" zeker geen gevaar te duchten had, terwijl van het toelaten van knoeiers wel het allerminst sprake was. De bedoelingen welke hier onze regeering in de schoenen worden geschoven zijn overigens van dien aard, dat zij reeds in zichzelf een veroordeeling van het standpunt van den schrijver inhouden (zie ook blz. 349). Niettemin was de mogelijkheid niet uitgesloten dat het stuk bij sommige personen een verkeerden indruk zou wekken.

Blijkbaar met het oog hierop werd door het geheele bestuur van het station „Leiden" in het „Algemeen Nederlandsch Landbouwblad" van 16 Februari 1924 krachtig tegen de ingebrachte beschuldigingen stelling genomen. Het bestuur zette de bestaansreden van het station duidelijk uiteen en wees er op, dat de oprichting niets te maken had met een uitvoerverbod van ongecontroleerde boter, maar een uitvloeisel was van den gebiedenden eisch dat een definitieve beslissing omtrent uitsluiting van de contrôle niet kon worden overgelaten aan de belanghebbenden zelf, maar moest berusten in handen van een onpartijdige, in dit geval bij den betrokken minister.

Uit het naschrift van de redactie van genoemd landbouwblad blijkt dat ook deze de Nederlandsche regeering er nog altijd van verdacht, de contrôle-voorschriften te willen verslappen en knoeiers bij het Leidsche station te willen toelaten.

De oude strijdbijl was dus weer opgegraven, maar zij zou niet lang meer worden gezwaaid. In het „Algemeen Nederlandsch Landbouwblad" van 1 Maart 1924 werden de gevaarlijke aantijgingen met betrekking tot de bedoelingen van de overheid door dr. S w a v i n g op afdoende wijze weerlegd.

Deze wijst in zijn artikel op het niet te miskennen feit, dat de Nederlandsche botercontrôle zonder de hulp van de regeering,

buiten en behalve door het verleenen van een rijksmerk, nimmer in die mate en in zoo korten tijd het vertrouwen in het buitenland zou hebben kunnen winnen. Tevens werd aangetoond om welke reden men den eisch van het te goeder naam en faam bekend staan had laten vervallen, hetgeen echter allerminst beteekende dat de toelating plaats had zonder nauwgezette overweging en nauwkeurig onderzoek.

Het gevaar van het maken van een onjuiste voorstelling, waarop wij zoo juist doelden, had betrekking op het buitenland, waar men uit den aard der zaak minder op de hoogte is van de toestanden hier te lande en waar tendentieuse berichten daardoor allicht eerder ingang vinden. In een blad als „Der Butter- und Fettwarenverkehr" was eerstgenoemd artikeltje tenminste opgenomen en kon het voldoende aanleiding tot verkeerde opvattingen betreffende de bedoelingen onzer regeering geven, daar eerst bijna anderhalve maand later de stukken van het bestuur van het Leidsche station en van den Inspecteur van het Zuivelwezen konden worden opgenomen.

Het is te hopen dat thans de laatste tegenstand overwonnen is en ook de „die-hards" tot de overtuiging zijn gekomen dat de oprichting van een instelling als het botercontrôlestation „Leiden", zonder het Nederlandsche botercontrôlestelsel ook maar eenigszins te verzwakken, de aangewezen oplossing is geweest van een sedert zoovele jaren bestaande kwestie. Daartoe bestaat te eerder aanleiding, daar, zooals we dadelijk nader zullen zien (zie blz. 377), de eischen van toelating later nog nauwkeuriger zijn omschreven en de boterbedrijven der margarine-fabrikanten van de contrôle werden uitgesloten.

De F.N.Z. had zich, zooals we boven mededeelden, het oordeel inzake de regeling van den uitvoer voorbehouden. Oorspronkelijk was deze vereeniging van meening dat een wettelijk geregeld uitvoerverbod van boter niet noodig was, daar ongeveer 90% der in ons land geproduceerde boter onder contrôle stond en van de kleine hoeveelheid welke ongecontroleerd werd uitgevoerd, nimmer schade was ondervonden Bovendien was een dergelijk verbod ongewenscht, omdat het de consequentie medebracht dat ook aan margarine-fabrikanten en ex-boterknoeiers het recht moest worden gegeven, het rijksmerk op hun boter aan te brengen. Dit achtte de F.N.Z. een zoodanig bezwaar, dat het kleine nadeel met betrekking tot den uitvoer van een weinig ongecontroleerde boter daar wel tegen opwoog.

Op 6 Januari 1925 evenwel. richtte deze zuivel-organisatie zich in een nota tot den minister, waarin zij haar gewijzigd stand-

punt inzake de kwestie van het uitvoerverbod uiteenzette. Uit dit stuk blijkt dat de F.N.Z. zijn meening had gewijzigd op grond van de volgende overwegingen:

In de eerste plaats zag de bond het bezwaar in, na een tijdvak van ongeveer 10 jaar waarin geen ongecontroleerde boter de grens overging, nu plotseling deze boter weer geheel vrij de grens te laten overgaan. Voorts wenschte de F.N.Z. rekening te houden met het feit dat de toestanden op de wereldmarkt voor boter sedert de instelling van het uitvoerverbod, vrijwat veranderd waren en verschillende andere boter-uitvoerende landen meer of minder strenge exportkeuringen hadden ingesteld, waardoor de koopers van die boter ook een zekeren waarborg van echtheid ontvingen. Bovendien had de invoer van buitenlandsche boter in ons land langer aangehouden dan aanvankelijk was te voorzien en bij een vrijen uitvoer achtte de bond het gevaar niet denkbeeldig, dat deze boter als Nederlandsche boter weer zou worden uitgevoerd.

Deze argumenten, welke naar onze meening zeer veel gewicht in de schaal leggen, komen dus vrijwel geheel overeen met die welke de minister in zijn memorie van toelichting bij het zoo juist genoemde wetsontwerp aanvoerde.

Aan den anderen kant was de F.N.Z. ook niet blind voor de bezwaren aan zulk een uitvoerverbod verbonden.

Deze kwamen in hoodzaak hierop neer, dat het door het bestaan van het botercontrôlestation te Leiden mogelijk was, aan margarine-fabrikanten het rijksbotermerk te verstrekken en dat dit station zich voor toelating tot de contrôle geen enkele zekerheid omtrent de betrouwbaarheid der zich onder contrôle stellende personen behoefde te verschaffen. Verder was het niet juist dat het Leidsche station bij het aannemen van nieuwe leden, hieromtrent geen overleg behoefde te plegen met de Centrale Commissie (zie ook blz. 363).

In verband met een en ander had de F.N.Z. tegen een invoering van de wet tot regeling van den uitvoer van boter en kaas geen bezwaar, mits een duidelijke omschrijving werd gegeven van hetgeen onder overleg met vereenigingen van belanghebbenden — zooals in het gewijzigd ontwerp werd voorgesteld — was te verstaan, aan deze belanghebbenden bij de uitvoering der wet de noodige medezeggingschap werd toegekend en vast kwam te staan, o.a. dat de statuten van het Leidsche station zoodanig werden gewijzigd, dat *a.* geen margarine-fabrikanten onder deze contrôle kunnen worden opgenomen en dezen niet het recht tot het voeren van het Rijksbotermerk wordt verleend; *b.* als voor-

waarde voor onder contrôlestelling wordt opgenomen, dat de aangeslotenen in hun persoon voldoende vertrouwen moeten bieden voor het nakomen der aangegane verplichtingen; c. het overleg met de Centrale Commissie voor de Botercontrôlestations bij aanmelding tot aansluiting bij dit station verplichtend wordt gesteld.

Blijkens een kort daarop aan den minister gerichte nota, kon ook de Inspecteur van het Zuivelwezen zich grootendeels met het door den F.N.Z. ingenomen standpunt vereenigen.

Wat het met de belanghebbenden te plegen overleg betreft, was dr. S w a v i n g van meening dat een wettelijk ingestelde Commissie van Advies welke geheel op eigen kosten werkzaam zou zijn, tegemoet kon komen aan den wensch van hen die vreesden dat zij bij invoering van de wet aan willekeurige handelingen van ondergeschikte ambtenaren zouden zijn blootgesteld.

De wensch om de bepaling van artikel 4 der ministeriëele beschikking van 12 October 1921, met betrekking tot de toelating van margarine-fabrikanten tot het botercontrôlestation „Leiden", te laten vervallen, was het eerst in de bestuursvergadering van 28 Maart 1924 van dit station, door dr. S w a v i n g uitgesproken en in de vergadering van 19 November van hetzelfde jaar werd in beginsel besloten de noodige stappen te doen ter bevordering van de totstandkoming van een dergelijke wijziging in de rijksvoorschriften. Het bestuur was n.l. van meening dat bedrijven waar boter wordt geproduceerd of verhandeld en welke gerechtigd zijn tot het voeren van het rijksbotermerk, noch direct, noch indirect in eenig verband mochten staan met de bereiding van of den handel in margarine, daar dit in het belang van den goeden naam der Nederlandsche botercontrôle werd geacht.

In verband met deze kwestie werd nog opgemerkt dat, indien te eeniger tijd een wettelijk uitvoerverbod van ongecontroleerde boter en kaas tot stand mocht komen, daarin wellicht een bepaling zou kunnen worden opgenomen, waarbij de in artikel 9 der boterwet bedoelde margarinefabrieken, toestemming tot uitvoer hunner ongecontroleerde producten werd verleend.

Voorts wenschte het bestuur artikel 13 der genoemde ministeriëele beschikking aan te vullen met:

> „c. voldoende vertrouwen bieden, om aan de hen door het station opgelegde verplichtingen te voldoen".

Bovendien werd op deze vergadering besloten, in het huishoudelijk reglement de bepaling op te nemen: „Omtrent verzoeken om toelating als aangeslotene bij het Botercontrôlestation „Leiden" wordt door het bestuur beslist, doch eerst, nadat hier-

omtrent advies is ingewonnen bij de Rijkszuivelinspectie, de Centrale Commissie voor de Botercontrôlestations en bij den Directeur van dat Botercontrôlestation in welks district het bedrijf van den aanvrager is gevestigd".

Ook dr. S w a v i n g bleek een voorstander van de schrapping van de gewraakte bepaling van bovengenoemd artikel 4 te zijn en wel op grond van de overtuiging, dat het in het buitenland een zonderlingen indruk maken moest dat wereldbekende margarine-firma's hier te lande, welke zulk een geweldige reklame voerden, ook met betrekking tot het bijzondere toezicht der rijksambtenaren ingevolge artikel 9 der boterwet, gerechtigd zouden zijn tot het voeren van het rijksmerk. In het buitenland zouden dan al spoedig, mede door toedoen van de mededinging op de wereldmarkt, geruchten de ronde doen, dat de Nederlandsche botercontrôle niet meer geheel zuiver was, omdat de margarinenijverheid bij haar was aangesloten. Dit nu was nog te gevaarlijker, daar in de buitenlandsche wetgevingen boter en margarine zoo streng mogelijk van elkaar worden gescheiden; zelfs de schijn moest worden vermeden (zie ook blz. 99, 100 en 253).

Voorts mocht niet uit het oog verloren worden dat de zaak, althans op dat oogenblik, alleen ging om de toelating van slechts één enkelen margarine-fabrikant, die in zijn boterfabriek gedurende de jaren 1921 tot en met 1924 niet meer dan ongeveer 500.000 kg boter gemiddeld per jaar bereidde, een hoeveelheid welke van geen beteekenis is in verhouding tot de totale hoeveelheid in ons land voortgebrachte boter (zie tabel IV en grafiek III) en waarvan ook nog een grooter of kleiner deel bestemd was voor de samenstelling van de z.g. melanges, terwijl het overige diende voor binnenlandsch verbruik of met een uitvoerconsent kon worden uitgevoerd. Maar bovendien had de betrokken firma nog nooit een aanvraag, tot het voeren van het rijksmerk gemachtigd te worden, ingediend.

Terecht kon dr. S w a v i n g dan ook opmerken dat, daar het om de belangen van duizende Nederlandsche veehouders-zuivelbereiders ging, tegenover het „vermeende" belang van één margarine-fabrikant die er niet eens om vroeg, het ten sterkste moest worden ontraden, den uitvoer van boter, bereid door margarinefabrikanten, vast te koppelen aan de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht.

Tegenover deze opvatting voerden anderen, met name rechtsgeleerden, aan dat het onbillijk was, bepaalde personen en firma's — met name margarine-fabrikanten tevens boterbereiders, die nog

wel te goeder naam en faam bekend staan en wier boterbereidplaatsen onder bijzonder toezicht van rijksambtenaren gesteld zijn — van de contrôle buiten te sluiten. Zij achten, zooals bekend, het standpunt dat iedere Nederlandsche boterbereider zich bij de contrôle onder het rijkstoezicht moet kunnen aansluiten, juridisch onaantastbaar. Indien niet ieder de beschikking over het gebruik der rijksmerken kan verkrijgen, beteekent dit voor degenen die het wèl hebben, een aanbeveling voor hun waar, terwijl zij tevens een middel ontvangen tot depreciëering van het product hunner mededingers die niet onder de contrôle kunnen komen. Deze factor is van nog grootere beteekenis, als aan het rijksmerk de vrijheid tot uitvoer van boter verboden is.

Ten slotte kan er op gewezen worden dat, hoewel geen margarine-fabrikant van de gelegenheid om tot het Leidsche station toegelaten te worden, heeft gebruik gemaakt, dit nog niet zeggen wil dat zulks ook in de toekomst niet het geval zal zijn.

Wij hebben bij de bespreking van het voorstel van den heer Loeff lang bij deze kwestie stilgestaan (zie blz. 304 e.v.) en aangetoond dat men zich bij dit vraagstuk niet uitsluitend op theoretisch, noch op eenzijdig agrarisch standpunt stellen moet. Zuiver rechtskundig geredeneerd is tegen de opvatting, dat ieder het rijksmerk moet kunnen krijgen, zonder op een bepaald station aangewezen te zijn, weinig of niets te zeggen. Praktisch echter, met het oog op de groote nationale belangen welke er bij den boteruitvoer betrokken zijn, mogen de bezwaren van zulk een algemeene contrôle niet worden onderschat.

Er bestaat toch een groot verschil tusschen den boterbereider die noch rechtstreeks, noch zijdelings bij de bereiding van of den handel in margarine enz. betrokken is, en den margarine-fabrikant die een weinig boter als bijproduct bereidt. Voor den eerstgenoemde werd de botercontrôle onder rijkstoezicht ingesteld, voor den laatste het bijzonder toezicht, bedoeld in artikel 9 der boterwet.

Het feit echter, dat tot op dit oogenblik nog geen enkele margarine-fabrikant heeft aangevraagd tot de botercontrôle toegelaten te worden, doet o.i. de deur dicht. De heele botercontrôle onderst boven te gooien, alleen ter wille van een bepaald denkbeeld, lijkt ons zeer weinig aanbevelenswaard. Indien evenwel de margarine-nijverheid op het verkrijgen van het rijksmerk, met het oog op den uitvoer van haar boter, sterk zou aandringen, wordt de zaak eenigszins anders.

In dat geval zouden wij er de voorkeur aan geven, de op-

lossing in de richting van een uitvoervergunning te zoeken, op de wijze zooals ook op het oogenblik geschiedt. Daartoe zou door de ambtenaren van den rijkszuivelinspectiedienst een bewijs (certificaat) van echtheid kunnen worden afgegeven voor die boter, welke onder het toezicht als bedoeld in artikel 9 der boterwet is bereid. Weliswaar kan men aan zulk een uitvoervergunning niet geheel dezelfde waarde toekennen als aan het rijksmerk en geeft zij ook niet precies denzelfden waarborg wat het vochtgehalte betreft, maar dit kleine verschil kan toch voor een tak van industrie waarvoor de boterbereiding maar een zeer kleine bijzaak is, geen gewicht in de schaal leggen.

Het spreekt wel vanzelf dat wij van een uitvoerverbod van zulke boter, zooals sommige uitersten in landbouwkringen wel wenschen, geen voorstander zijn. Voor zulk een ingrijpenden maatregel moet een goeden grond zijn, welke hier echter niet aanwezig is. Immers het betreft hier een onder bijzonder toezicht van rijksambtenaren bereid product hetwelk aan alle eischen van de boterwet voldoet en dat bereid wordt door een onderneming, welker goede naam en faam boven allen twijfel verheven is.

De tegenstand van rechtsgeleerden en anderen tegen de voorgenomen wijziging van de ministeriëele beschikking van 12 October 1921 heeft niet mogen baten; bij beschikking van den minister van 28 Maart 1925 kwam de laatste alinea van artikel 4 te vervallen, terwijl artikel 13 eenigszins anders werd geredigeerd en daaraan werden toegevoegd de woorden:

„c. in hun persoon de noodige waarborgen bieden, dat zij aan hunne verplichtingen zullen voldoen".

Door deze wijzigingen en die in het huishoudelijk reglement van het station „Leiden" was dus bijna geheel aan de wenschen van den F.N.Z. (zie blz. 372 e.v.) voldaan. De vrees welke vele zuivelbereiders ten aanzien van het Leidsche station koesterden, is ongegrond gebleken; deze instelling vat haar taak zeer ernstig op en van een gevaar voor onze botercontrôle is niets gebleken.

Wat nu het wetsontwerp met betrekking tot de regeling van den uitvoer van boter en kaas betreft, zooals bekend, is deze aangelegenheid nog steeds niet geregeld en derhalve de beschikking van 12 November 1920 van kracht. Intusschen heeft de regeering bij schrijven van 11 Juni 1925 aan de Tweede Kamer wederom een nota van wijzigingen toegezonden.

In de eerste plaats wordt voorgesteld, het uitvoerverbod van boter en kaas zonder rijksmerk, weer dwingend voor te schrijven.

Als beweegreden voerde de regeering aan, dat het imperatieve stelsel de continuïteit in de voorwaarden waaronder uitvoer van boter en kaas is toegelaten, bewaart, waardoor onzekerheid in den handel zou worden voorkomen. Bovendien zou het vertrouwen in het buitenland worden versterkt, indien het thans sedert ruim vier jaar bestaande verbod van uitvoer van ongecontroleerde boter en kaas bestendigd werd.

Voorts stelde de regeering de oprichting van een Commissie van Advies voor, waarin afgevaardigden zouden zitting krijgen van boter- en kaasproducenten, alsmede van boter- en kaascontrôlestations en organisaties van den coöperatieven en particulieren exporthandel in boter en kaas. De producenten zouden dan een gewone, de laatstgenoemden een raadgevende stem hebben.

De bedoeling van de commissie van belanghebbenden is, dat deze zal adviseeren terzake van de voorschriften ter uitvoering van de wet. Wij brengen in verband hiermede in herinnering dat bij het gewijzigd ontwerp van wet, een uitvoerverbod van boter en kaas niet zou worden uitgevaardigd, dan na ingewonnen advies van belanghebbenden (zie blz. 367).

Hoe of nu de uitvoer van onze, al of niet van het rijksmerk voorziene boter en kaas ten slotte zal geregeld worden, moet de toekomst leeren. Veel nieuwe gezichtspunten zullen terzake van deze aangelegenheid wel niet meer geopend worden.

Als laatste bijzonderheid in de geschiedenis van de Nederlandsche botercontrôle noemen wij de instelling van de *Rijksbotermerkencommissie*, bij brief van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 7 Juni 1922.

De aanleiding tot de samenstelling van dit college vormde het feit dat het rijkszuivelstation te Leiden, hetwelk met de aanmaak en uitgifte der rijksmerken belast was, over het jaar 1920 met een tekort van ƒ 3600.— te worstelen had.

In de eerste jaren van de botercontrôle had het rijk deze instelling ook financiëel gesteund (zie blz. 160), maar later had de contrôle zulk een vlucht genomen, dat deze steun achterwege kon blijven. Door den noodzakelijk geworden grooteren aanmaak van merken en de hoogere uitgaven ten behoeve van het aanschaffen van benoodigdheden voor het perforeeren en nummeren [1]), waren

[1]) Dit nummeren geschiedde aanvankelijk in het Huis van Bewaring te Leiden, hetgeen nogal eens tot stagnatie aanleiding gaf, tengevolge van het voortdurend wisselen der „werkkrachten", die bovendien — zooals niemand onbegrijpelijk voorkomen zal — dikwijls onwillig waren. De voortdurend toe-

de kosten echter voortdurend gestegen en was het zeker billijk dat de contrôlestations, ten behoeve waarvan deze uitgaven geschiedden, de kosten daarvan zouden dragen, in verhouding tot het door hen afgenomen aantal merken.

Dienovereenkomstig richtte de minister zich op 1 December 1921 in een schrijven tot de contrôlestations, waarin Z.E. verzocht bovengenoemd tekort aan te vullen en voorstelde in de toekomst een regeling te treffen, waarbij de kosten van het rijkszuivelstation werden vergoed. Daarbij zou dan de bepaling kunnen worden opgenomen, welke aan de stations medezeggingschap verleende in het financiëele beheer van den aanmaak der rijksbotermerken.

Met dit voorstel konden de stations zich vereenigen, waarbij het station „Zuid-Holland" nog opmerkte dat het doel te verwezenlijken zou zijn door het vormen van een commissie, bestaande uit den Inspecteur van het Zuivelwezen, den directeur van het rijkszuivelstation en drie directeuren van botercontrôlestations, aangewezen door deze instellingen.

In overeenstemming met dit voorstel richtte de minister zich bij schrijven van 3 Februari 1922 opnieuw tot de botercontrôlestations, tevens met het verzoek onderling te overleggen, welke directeuren zij in de bedoelde commisie voor de regeling van den aanmaak van rijksbotermerkpapieren zouden wenschen benoemd te zien.

Met de door den minister voorgestelde oplossing van de kwestie, betuigden alle stations hun instemming, met uitzondering evenwel van „Alkmaar", dat er zich niet mede vereenigen kon dat de stations uitsluitend door de directeuren zouden worden vertegenwoordigd.

Naar aanleiding hiervan wendde Z.E. zich om advies tot de Centrale Commissie, welke zich aansloot bij het door de meerderheid der botercontrôlestations ingenomen standpunt.

Daarop volgde bij ministeriëelen brief van 7 Juni 1922 de instelling van de *Rijksbotermerkencommissie*, waaruit bleek dat de directeuren der stations te Leeuwarden, 's-Gravenhage en Eind-

nemende behoefte aan merken maakte, vooral met het oog op den uitvoer, een geregelden gang van zaken noodig. Om die reden gaf de directeur van het rijkszuivelstation aan het nummeren door betaalde werkkrachten de voorkeur, hetgeen dan ook later is geschied.

Om eenig denkbeeld te geven van de benoodigde hoeveelheid merken, zij hier vermeld dat in 1918: 8.476.500 stuks werden afgeleverd, in 1919: 11.160.000 en in 1920: 14.412.500. Een niet onbelangrijke uitbreiding van personeel en verhooging van administratiekosten e.d. was natuurlijk van een en ander het gevolg. In 1925 werden 11.318.000 merken afgeleverd en in totaal tot en met laatstgenoemd jaar 205.988.800 stuks.

hoven aangewezen waren om met den Inspecteur van het Zuivelwezen en den directeur van het rijkszuivelstation genoemde commissie te vormen. De Inspecteur van het Zuivelwezen zou als voorzitter optreden. Ieder jaar wordt de afgevaardigde van één der stations door den directeur van een ander station vervangen, zoodat na verloop van zes jaar weer dezelfde stations in de commissie vertegenwoordigd zijn.

De *Rijksbotermerkencommissie* heeft als particuliere instelling al spoedig economisch werk verricht, door te bewerkstelligen dat de kosten van het drukken der botermerken zeer aanzienlijk werden verlaagd. Uit de door de commissie gevoerde correspondentie is ons verder gebleken dat zij zich — zeer terecht — op het standpunt stelt, dat de uitgaven welke uit het rijkstoezicht voortvloeiden, ten laste van het rijk dienen te komen, maar dat het billijk is dat alle kosten die ten behoeve van den aanmaak en de aflevering van die merken worden gemaakt, door de botercontrôlestations behooren te worden betaald. Het rijk ontvangt thans ook vergoeding voor den bij het rijkszuivelstation in dienst zijnden controleur die met de perforatie, de contrôle en de verzending der merken belast is.

Teneinde een overzichtelijk beeld te geven van de wijze waarop de contrôle in de praktijk wordt toegepast en een indruk te geven van den ernst en nauwgezetheid waarmede de stations de hun opgelegde taak ten uitvoer brengen, zullen wij dit hoofdstuk besluiten met in het kort den gang van zaken aan een botercontrôlestation na te gaan. Deze contrôle heeft plaats krachtens de rijksvoorschriften van 17 Juli 1912 (zie blz. 298 e.v.) en de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315 e.v.).

Op het station zelf nu worden de volgende werkzaamheden verricht (welke wij ter wille van het goede overzicht nummeren):

1. De door de controleurs genomen monsters worden dagelijks ingeboekt, waarbij ieder monster een volgnummer verkrijgt.

2. Teneinde het overzicht te vergemakkelijken, worden de genummerde monsters in een grootboek overgebracht, waarin ieder lid zijn eigen bladzijde heeft. Deze administratie heeft eenmaal per week plaats.

3. De analysten, die in het laboratorium van het station de boter op het vochtgehalte, het R.M.W.-getal en de refractie overkomstig de door het rijk voorgeschreven methoden (zie bijlage VII) onderzocht hebben, schrijven de uitkomsten van hun onderzoek, in een daarvoor bestemd boek, onmiddellijk na het onderzoek, in.

4. De resultaten van het onderzoek worden, na contrôle der gevonden waarden (door den directeur), in het onder punt 1 genoemde boek ingeschreven en vervolgens in het boek, genoemd onder punt 2.

5. Ten slotte brengt men alle cijfers over in een boek, hetwelk speciaal ten behoeve van het rijkszuivelstation wordt bijgehouden.

Wat de rijksmerken betreft, de administratie daarvan is zeer eenvoudig en bestaat uit:

1. Een boeking volgens doorloopend nummer. In hetzelfde boek zijn de aangeslotenen volgens nummer geregistreerd, terwijl er tevens in wordt aangeteekend, wanneer en aan wie de merken zijn verzonden, alsmede het ontvangbewijs der merken.

2. De aldus op de merken betrekking hebbende gegevens worden bovendien ten name van iederen aangeslotene gerangschikt.

De contrôle op den buitendienst heeft plaats door middel van het bezoekenboek, waarin de controleurs geregeld de door hen bezochte bedrijven vermelden. Ten behoeve van den directeur van het station vult de hoofdcontroleur iedere maand een staat in, welke dan een overzicht van de werkzaamheden der controleurs bevat.

Blijkt nu het watergehalte te hoog, dan wordt het betrokken lid onmiddellijk aangeschreven en legt het bestuur een boete op. Is het watergehalte meermalen te hoog, dan volgt schorsing van het betrokken lid.

De scheikundige samenstelling der boter (R.M.W.-getal en refractie) wordt voortdurend vergeleken met de samenstelling van roommonsters, in hetzelfde bedrijf genomen en aan het station gekarnd, alsook met de samenstelling der boter in de vorige maanden en het vorige jaar in denzelfden tijd gevonden.

Bij afwijking van deze cijfers volgt een onderzoek naar de oorzaak van de afwijking (bijgekochte boter, koelhuisboter) en bij verdenking van vervalsching worden onmiddellijk, als eerste daad, de rijksmerken bij dezen aangeslotene ingenomen, een en ander ingevolge de vanwege het rijk gegeven voorschriften en bepalingen, waarnaar wij voor het overige met betrekking tot de uitvoering van de contrôle verwijzen.

Uit het bovenstaande moge gebleken zijn, dat van iederen aangeslotene een overzichtelijke contrôle gehouden wordt. Hoewel het medegedeelde meer in het bijzonder op het botercontrôle-

station „Zuid-Holland" betrekking heeft, hebben de boeking, de uitoefening, het toezicht, het nemen van de monsters enz. bij de andere stations op geheel of nagenoeg geheel dezelfde wijze plaats.

Teneinde evenwel een volkomen contrôle op het doen en laten van de aangeslotenen met betrekking tot het bereiden en verhandelen der gemerkte boter te hebben, zijn ook deze verplicht tot een vrij uitgebreide boekhouding, dit meer ingevolge artikel 10 der zoo even genoemde ministeriëele beschikking.

De administratie der gecontroleerden bestaat uit het volgende:

1. In den dagstaat wordt de botervoorraad ingeschreven, zoodat de grootte daarvan steeds onmiddellijk is vast te stellen.

2. De aangeslotenen noteeren de vermeerdering van de hoeveelheid boter dagelijks in een boek van productie en bijkoop, hetwelk eenmaal per week wordt afgesloten.

3. De vermindering van den voorraad teekenen zij aan in het verkoopboek, waarin tevens de nummers der rijksmerken worden geschreven. Dit boek moet eveneens dagelijks worden bijgehouden en wekelijks afgesloten.

4. Het monsterboekje bevat alles met betrekking tot de contrôle; dit is eigenlijk een aanteekenboekje van de controleerende ambtenaren.

5. Het rijksmerkenboekje dient ter inschrijving van de uitgereikte rijksmerken en de leege talons, welke laatste weer op het station moeten worden ingeleverd.

6. Sommige bedrijven zijn nog verplicht tot het dagelijks bijhouden van een ompakboek, waarin, zooals de naam reeds aangeeft, alle aangekochte boter met de nummers der rijksmerken en de nummers van de pakken en (of) blikken waarin de waar wordt omgepakt, doorloopend worden geboekt.

7. Voorts bestaat er nog een afzonderlijke boekhouding voor „Tins" en wel in verband met den handel op het buitenland. Ten behoeve daarvan moet alle aangekochte boter met de nummers der rijksmerken, alsmede de verpakte boter in „Tins" met de betreffende nummers, dagelijks en doorloopend worden genoteerd.

8. Op de contrôlekaart eindelijk teekent de controleur het nummer van het laatst gebruikte rijksmerk in het bedrijf aan, terwijl hij daarop tevens eventueele op- of aanmerkingen neerschrijft welke voor een volgend bezoek of een anderen controleur van belang kunnen zijn.

Bij boter welke in commissie wordt verkocht, is bovendien het bijhouden van de twee navolgende boeken verplichtend:

1. Het commissieboek waarin de boter die inkomt, wordt aangeteekend en

2. Het commissieboek waarin de uitgegane boter wordt genoteerd. Deze beide boeken worden dagelijks bijgehouden en wekelijks afgesloten.

Wil iemand zich bij het station aansluiten, dan wordt door den betrokken controleur een staatje van inlichtingen aangaande bedoelden persoon ingezonden. Voorts moeten de bij den adspirant-aangeslotene genomen monsters aan bepaalde eischen voldoen.

Ook deze administratie is bij de andere stations op sommige punten wel iets anders geregeld; evenmin zijn de boeken, formulieren, kaarten enz. bij alle stations geheel op dezelfde wijze ingericht. In beginsel echter is er bij de uitoefening der contrôle geen verschil: doel en resultaten stemmen steeds met elkaar overeen.

Het bovenstaande kan eenig denkbeeld geven van het vele dat aan de toepassing der contrôlevoorschriften is verbonden. Duidelijk blijkt dat men niet over één nacht ijs gaat en de aangeslotenen zich nogal wat moeite moeten getroosten om tot het voeren van het rijksmerk gerechtigd te zijn. Dit is een van de redenen, waarom de kleinhandel, met name de winkeliersstand — bij welke niet zelden zelfs de eenvoudigste boekhouding ontbreekt — er niet gemakkelijk toe te bewegen is, zich bij de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht aan te sluiten. Daarbij komt dan nog het bezwaar voor den winkelier, dat hij, als aangeslotene, niet in buitenlandsche boter, noch in voor het gebruik geschikte vetten mag handelen. Op deze kwestie komen wij in het volgende hoofdstuk nog terug. Zouden de winkeliers, die veel boter in wikkels verkoopen, teneinde hun naam daarop aan te kunnen brengen, zich bij de contrôle aansluiten, dan zal het wellicht aanbeveling verdienen, ook nog een afzonderlijk boek voor de administratie van deze wikkels in te stellen.

Bij de inrichting der administratie zal evenwel steeds vooropmoeten staan dat deze eenvoudig en goedkoop is.

HOOFDSTUK X.

Slotbeschouwingen.

Wij zullen onze slotbeschouwingen inleiden met de beantwoording van de vraag, welke de vooruitzichten zijn voor onze boter- en margarine-nijverheid. In verband hiermede maken wij vooraf de opmerking, dat het altijd buitengewoon moeilijk is, op economisch gebied voorspellingen te doen. Er kunnen zich in de toekomst steeds omstandigheden voordoen welke van tevoren niet waren te voorzien. Wij bepalen ons in het volgende dan ook tot enkele algemeene feiten en spreken de veronderstellingen niet zonder eenig voorbehoud uit.

Wat in de eerste plaats de *boter* betreft, deze zal waarschijnlijk in de komende jaren niet weinig de mededinging ondervinden, zoowel van de zijde der buitenlandsche producenten, als van de zijde der margarine-nijverheid. Weliswaar wordt er in den laatsten tijd nog steeds goed geld voor de boter betaald, maar de hooge prijzen moedigen de voortbrenging in landen als Nieuw-Zeeland, Australië, Canada, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Argentinië en verschillende Europeesche landen zeer aan.

Dit verschijnsel wordt nog in de hand gewerkt door het feit, dat aan de boterbereiding minder moeilijkheden zijn verbonden dan bijvoorbeeld aan de kaasmakerij, terwijl kaas ook veel minder concurrentie te duchten heeft, daar ieder land zijn speciale soorten voortbrengt, welke in het algemeen zeer moeilijk zijn na te maken.

Behalve de mededinging van andere boter-producenten en van de margarine-nijverheid (waarop wij dadelijk nog nader terugkomen), is de ontwikkeling van den toestand in onze afzetgebieden van belang voor de boter-industrie. Als voornaamste afnemers moeten Duitschland, Groot-Britannië, België en Frankrijk genoemd worden, welke landen achtereenvolgens in het kort zullen worden besproken.

De uitvoer naar Duitschland is, zooals we reeds hebben medegedeeld (zie blz. 46 en 47), den laatsten tijd buitengewoon sterk toegenomen en overtreft zelfs dien van de jaren, vooraf-

gaande aan den oorlog. Vooral 1925 is in dit opzicht buitengewoon gunstig geweest.

Waarschijnlijk heeft men hier echter met iets tijdelijks te doen. Wij gronden deze meening op de volgende feiten.

In de eerste plaats heeft het Duitsche volk tijdens de noodlottige waardedaling van de mark het sparen verleerd. Teneinde zich tegen de schadelijke gevolgen van de inflatie van het betaalmiddel zooveel mogelijk te beveiligen, zette men zijn geldinkomen zoo spoedig mogelijk in gebruiksgoederen om. Met deze gewoonte is niet onmiddellijk gebroken, toen meer stabiele toestanden werden geschapen. Langzamerhand zal men echter wel weer tot het inzicht komen dat het noodzakelijk is, nieuw kapitaal te vormen, vooral in verband met de bevolkingstoeneming en de aan de vroegere gealliëerden af te lossen schuld. Deze kapitaalvorming zal o.a. tengevolge hebben een zekere terughouding bij het koopen van artikelen van min of meer luxueusen aard, waaronder ook boter gerekend kan worden.

De bijzonder groote boteruitvoer naar Duitschland moet voor een deel zeker ook worden toegeschreven aan het feit dat aan dit land in verband met het herstel van het economisch leven, groote credieten zijn verleend. Duitschland heeft daardoor de beschikking gekregen over meer middelen, waarvan allicht een gedeelte voor het aanschaffen van verbruiksgoederen werd aangewend. De vermeerderde koopkracht op grond hiervan kan echter slechts tijdelijk zijn.

In de derde plaats hebben oorlog en inflatie-periode een groote verschuiving van kapitaal tengevolge gehad. Vele personen hebben hun vermogen belangrijk zien vermeerderen en kunnen zich thans tal van uitgaven veroorloven. Dit neemt echter niet weg, dat het Duitsche volk als geheel sterk verarmd is en alleen groote spaarzaamheid en noeste arbeid weer welvaart kunnen brengen.

In den loop van 1925 is de werkelijke toestand van het Duitsche rijk dan ook wel duidelijker aan het licht gekomen. Thans blijkt dat het noodige kapitaal ontbreekt voor de instandhouding en uitbreiding van landbouw, nijverhand en handel. De huidige credietcrisis in Duitschland brengt deze takken van volkswelvaart in ernstige moeilijkheden en vooral de landbouw schijnt er slecht aan toe te zijn.

Hoe de omstandigheden zich bij onze oostelijke buren zullen ontwikkelen is echter moeilijk te zeggen; omtrent duur en hevigheid van de crisis valt moeilijk een oordeel te vellen. In

ieder geval staat de bodemcultuur in Duitschland op een hoog peil en zijn de fabrieken over het algemeen met moderne machines en installaties toegerust, terwijl het land rijk is aan delfstoffen, niettegenstaande het belangrijke ertsgebieden heeft moeten afstaan. Bovendien zijn de Duitschers zeer arbeidzaam en beschikken zij over groote organisatorische talenten. De credietverleening, waarvan wij zoo juist melding maakten, is ook wel een bewijs dat men in leidende financieele kringen in het buitenland, de toekomst van het Duitsche rijk hoopvol tegemoet ziet.

Mogen deze feiten al tot optimisme stemmen, waarbij nog komt dat men niet weet welke mogelijkheden de moderne techniek zal ontsluiten, toch gelooven wij dat het beter is, zijn verwachtingen inzake de toekomstige koopkracht van onze oostelijke buren, niet al te hoog te spannen. In ieder geval lijkt ons het feit dat onze boter-uitvoer zich de laatste jaren al meer en meer eenzijdig op Duitschland richt, niet zonder bedenking. Niet alleen blijkt thans reeds dat de betaling dikwijls veel te wenschen laat — in welk verband ook ernstig tegen het leveren op crediet gewaarschuwd moet worden — maar een veronachtzamen van andere markten kan ons later duur te staan komen. Het is nooit aan te bevelen, alles op één kaart te zetten en men vergete niet dat het altijd veel moeilijker is een eenmaal verloren afzetgebied te herwinnen dan het te behouden

Van de andere ons omringende landen werden na 1919 vooral België en Frankrijk belangrijke afnemers van onze boter, hoewel sedert 1924 de achteruitgang groot was.

De verminderde afzet is stellig voor een niet onaanzienlijk gedeelte toe te schrijven aan den onzekeren toestand in die twee staten, met name op financieel gebied. De frank gaat in beide landen voortdurend meer in waarde achteruit, zoodat het voor ons steeds moeilijker wordt, den uitvoer naar Frankrijk en België op peil te houden. Indien men in deze landen de valuta voor een verderen val wil bewaren, zal men wel moeten beginnen met de begrooting sluitend te maken. Het in evenwicht brengen daarvan zal vermoedelijk wel niet verkregen kunnen worden zonder de inkomsten van den staat te vermeerderen. Het laat zich dan ook aanzien dat de belastingen een zwaarderen druk op de bevolking zullen leggen dan tot heden het geval was, hetgeen een beperking van uitgaven voor andere doeleinden met zich zal meebrengen.

Zooals bekend, heeft Groot-Britannië op bewonderenswaardige wijze orde op zijn financiën gesteld, met het gunstige ge-

volg, dat het pond sterling weer op zijn oude waarde is gekomen en het land den gouden standaard in eere heeft kunnen herstellen. Niettemin heeft het land nog met tal van moeilijkheden te worstelen.

Evenals Duitschland den laatsten tijd, heeft Groot-Britannië al sedert eenige jaren met groote werkloosheid te kampen. De Engelschman is min of meer conservatief en met zichzelf ingenomen, hetgeen o.a. tot uiting komt in de uitrusting van zijn industrie die, nog terend op den ouden roem van vroeger jaren, niet voldoende met den tijd is meegegaan en daardoor aan concurrentievaardigheid heeft ingeboet. Voorts legt de aflossing van de schuld aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika een betrekkelijk zwaren last op het land, terwijl een deel van zijn debiteuren vooralsnog weinig ernst schijnt te willen of te kunnen maken om een regeling inzake de afbetaling van hun schulden te treffen.

De Britten zijn echter praktisch van aanleg en goede zakenmenschen en het zou daarom te verwonderen zijn, als zij niet in staat bleken hun verschillende takken van nijverheid — waaronder enkele, zooals de scheepsbouw, tot de allerbelangrijkste der wereld behooren — tot nieuwen bloei te brengen, indien de algemeene, economische toestand ten minste niet slechter wordt. Daarbij beschikt het land over reusachtige hulpbronnen en komen er, mede dank zij zijn gunstige geografische ligging, nog steeds de financiëele, handels- en verkeersdraden uit alle deelen van de wereld bij elkaar.

Dit heeft o.a. tengevolge dat wij op de Britsche markt vele mededingers ontmoeten. Enkele van deze leggen zich meer en meer toe op de verbetering van de hoedanigheid hunner boter, terwijl de Britsche regeering bovendien de propaganda voor den verkoop van levensmiddelen afkomstig uit de dominions en koloniën aanmoedigt en daarvoor onlangs nog 1 millioen pond sterling ter beschikking heeft gesteld. Deze feiten moeten er ons toe brengen, alle aandacht aan het af te leveren product te besteden, een kwestie, waarop wij later nog uitvoerig terugkomen (zie blz. 430 e. v.). Maar aan den anderen kant is Groot-Britannië een land dat slechts in zeer bescheiden mate zelf in zijn behoefte aan levensmiddelen kan voorzien, een gevolg niet alleen van zijn dichte bevolking, maar ook van de verwaarloozing van eigen bodemcultuur. Bovendien hebben wij op de vele mededingende landen onze bijzonder gunstige ligging, vlak in de nabijheid, voor.

In verband met een en ander komt het ons voor, een groote

fout te zijn, indien wij de Britsche markt aan onze concurrenten zouden overlaten. Het land is als afzetgebied de bijzondere aandacht van onze boter-exporteurs ten volle waard. In het algemeen lijkt het ons dan ook niet juist gezien, ter wille van tijdelijk hooge prijzen in Duitschland, andere afnemers voorbij te gaan.

Een feit van beteekenis voor onzen boteruitvoer in het algemeen is nog, dat de Deensche kroon in den loop van 1925 weer vrijwel op pari is gekomen. Hierdoor toch is de voorsprong welke onze groote mededingers op de internationale zuivelmarkt, de Deensche zuivelbereiders, uit dien hoofde eenige jaren achtereen hebben gehad, verdwenen.

Wat de toekomst van onze *margarine-nijverheid* betreft, waarvan de export zich hoofdzakelijk op Groot-Britannië richt (zie blz. 47), uit het bovenstaande is af te leiden dat deze zich niet ongunstig laat aanzien. Nu meer en meer de noodzakelijkheid van bezuiniging aan het licht komt en de inkomsten verminderen, is een geheele of gedeeltelijke vervanging van boter door margarine allerminst denkbeeldig. In ons land is de laatste paar jaar het margarineverbruik per hoofd der bevolking toenemend; in 1924 bedroeg het bijna 7 kg of reeds 1 kg meer dan van boter (zie tabel VII en grafiek VI).

Nu is het echter best mogelijk dat de boter in prijs daalt en de margarine duurder wordt, zooals van 1912 op 1913 het geval is geweest en met groote moeite is het een tweetal jaren geleden aan onze margarine-nijverheid gelukt de kleinhandelsprijzen op hetzelfde peil te handhaven. Het jaarverslag van de „Naamlooze Vennootschap Van den Bergh's Margarinefabrieken" over 1924 maakt melding van een buitengewone stijging in de prijzen der voornaamste grondstoffen oleo en neutral lard in de maanden October en November, zooals in de geschiedenis van de margarine-nijverheid gedurende ruim 50 jaren (met uitzondering van een korte periode gedurende den oorlog) niet werd bereikt. In het vertrouwen dat deze buitensporige prijsstanden van niet al te langen duur zouden zijn, heeft de firma v a n d e n B e r g h de noteeringen van haar bekende merken, zoowel hier te lande als in het buitenland, niet verhoogd.

De verwachte prijsdaling heeft einde November 1924 ingezet en in Februari 1925 was reeds weer ongeveer het oude peil bereikt. De firma v a n d e n B e r g h erkent evenwel dat het handhaven van dezelfde prijzen in den kleinhandel haar zware offers heeft gekost. Een gevolg van deze politiek is evenwel geweest

dat zij haar omzetten, speciaal in de beste kwaliteiten niet alleen heeft gehandhaafd, maar zelfs heeft kunnen uitbreiden. Daarbij kwam haar de omstandigheid ten goede, dat de prijs van de boter gedurende 1924 voortdurend zeer hoog is geweest.

Het spreekt evenwel vanzelf dat bij een meer langdurige rijzing van de noteeringen der voornaamste grondstoffen, de kleinhandelsprijs van de margarine niet gehandhaafd zou kunnen blijven en in dat geval zal het verbruik van boter weer kunnen toenemen, indien deze tenminste niet eveneens duurder is geworden of het welvaartspeil nog meer is gedaald (zie ook blz. 53 en 54).

Tengevolge van de bevolkingsvermeerdering zal de vraag naar spijsvetten voortdurend toenemen, welke dientengevolge in prijs zullen stijgen. Hoogere prijzen prikkelen weer de voortbrenging van grondstoffen. Daar voorloopig aan den weidebouw in de gematigde luchtstreek, zoowel als aan de teelt van vet- en oliehoudende gewassen in de tropische gewesten, nog voldoende uitbreiding kan worden gegeven, is de mogelijkheid geenszins uitgesloten dat de prijzen van boter en margarine binnen afzienbaren tijd weer een daling ondergaan, ook afgezien van andere factoren, zooals een vermindering van de vraag en een waardestijging van het geld.

Op den duur evenwel zal men zijn toevlucht moeten nemen tot intensiveering van het bedrijf en over moeten gaan tot het in gebruik nemen van minder goede en minder gunstig gelegen gronden. Daarbij zal zich het verschijnsel van de verminderende meeropbrengst doen gevoelen, hetwelk beteekent dat de voortbrenging met steeds meer kosten gepaard gaat. In de verre toekomst zal het zelfs de vraag zijn of de productie gelijken tred met het verbruik zal kunnen houden.

Een productie-vermeerdering zal echter voor de margarine-industrie gemakkelijker te verkrijgen zijn dan voor de boter-nijverheid. Wij gronden deze meening op het feit, dat de eerstgenoemde met een minder groote oppervlakte kan volstaan om eenzelfde hoeveelheid vet te verkrijgen en de tropische zon wonderen van groeikracht kan verrichten. Bovendien is de mogelijkheid lang niet uitgesloten dat meer economische procédé's voor de bereiding van „kunstboter" worden uitgevonden. Om al deze redenen meenen wij in den loop der jaren eerder een stijging in de boter- dan in de margarineprijzen te moeten verwachten.

Ten slotte is de ontwikkeling van onze boter- en margarine-industrie voor een groot deel afhankelijk van den staatkundigen toestand in de afzetgebieden en de onderlinge verhouding tus-

schen de verschillende landen. Politieke verwikkelingen en hooge tariefmuren kunnen den uitvoer zéér belemmeren.

De beide takken van nijverheid zijn echter niet uitsluitend van het buitenland afhankelijk. Wat de boter betreft, de uitvoer daarvan bedraagt zelfs maar zelden meer dan de helft van de totale productie, in den regel minder, soms slechts een derde gedeelte daarvan. Voor de margarine-nijverheid daarentegen is de export van veel meer beteekenis, daar slechts ongeveer 30% van de productie in het land blijft (zie ook blz. 43).

Niettegenstaande dit feit, veronachtzaamt de margarine-industrie het binnenlandsche afzetgebied niet, integendeel, met name in de laatste jaren legt zij een merkwaardige werkzaamheid aan den dag.

De groote margarine-concerns hier te lande hebben n.l. van half September 1923 af een geweldige reklame-veldtocht ingeluid. Overal in den lande — en ook over onze grenzen — wordt het publiek op alle mogelijke plaatsen er aan herinnerd, welke voordeelen er aan het gebruik van margarine zijn verbonden. In de dag- en vakbladen, in brochures, op de rolprent, op speciaal belegde vergaderingen, door lichtreklames, ja zelfs des avonds door middel van vliegtuigen hoog in de lucht, wordt de margarine als uitstekend voedingsmiddel en plaatsvervangster van de boter aanbevolen.

Deze groote activiteit heeft de belanghebbenden bij de zuivel-nijverheid, die — geheel ten onrechte — nooit bijzonder veel aandacht aan den binnenlandschen afzet hebben besteed, wakker geschud. De belangstelling van de zuivel-industrie voor de margarine-fabrikatie is daardoor den laatsten tijd wel haast weer bijna even groot geworden als dat een 25-tal jaren geleden het geval was. Er is echter verschil tusschen den toestand van toen en nu.

De jaren van de oprichting der botercontrôle en kort daarna vormden een tijdperk van strijd tegen bedrog. Knoeiers verkochten een product voor zuivere boter, dat in werkelijkheid voor een grooter of kleiner deel uit vreemde vetten, met name uit margarine bestond. Op die wijze brachten zij het bedrijf van den eerlijken producent en handelaar in gevaar, zoodat het niet behoeft te verwonderen dat de strijd tegen de knoeierijen den steun en de instemming had van alle weldenkenden (zie hoofdstuk VI, VII en IX).

Thans evenwel keeren de zuivelbereiders zich tegen de misleidende aanprijzingen en voorstellingen van de margarine-in-

dustrie, eveneens een vorm van bedrog, terwijl velen van hen tevens van de grootsch opgezette reklame, ook al blijft deze binnen de perken van het oorbare, een verminderd boterverbruik vreezen en met het oog hierop maatregelen van verweer wenschen.

Beschouwen wij in de eerste plaats het doel en de vermoedelijke uitwerking van de reklame voor de margarine, alsmede de wijze waarop de zuivel-nijverheid zich daartegen met de meeste kans op goede resultaten kan verzetten.

De propaganda-veldtocht voor de margarine heeft drieërlei doel. Vooreerst heeft hij de strekking, de menschen tot het koopen van een bepaalde soort margarine aan te sporen en in zooverre gaat zij langs de zuivel-nijverheid heen. Verder is het zeker ook de bedoeling, het publiek er toe te brengen in plaats van sommige vetsoorten, zooals rundvet e.d., margarine te gebruiken, in welk opzicht de landbouw in het algemeen er wel eenigen invloed van zal ondervinden, de zuivelbereiding echter slechts in zeer geringe mate.

In hoofdzaak zal de reklame er wel op gericht zijn, verbruikers van boter tot het eten van margarine te bekeeren. In ieder geval wordt dit door de meeste zuivelbereiders zoo gevoeld en is het verstandig er rekening mede te houden.

Wij merkten reeds op dat de margarine-nijverheid voor haar propaganda de tijdsomstandigheden mee heeft en reeds uit dien hoofde gelooven wij dat het niet van goede koopmanschap zou getuigen, indien de zuivelbereiders de reusachtige reklame voor de margarine zonder er eenige aandacht aan te besteden, langs zich zouden laten heengaan. Een goed georganiseerde reklameveldtocht kan echter nog op andere wijze aan de positie van de boter afbreuk doen.

Al is het waar dat wie het kan betalen, tòch boter koopt, alle aanbevelingen voor het gebruik van margarine ten spijt, daarnaast zijn er duizenden die een vooroordeel tegen het eten van margarine hebben of die middelen ter vermindering van het huishoudelijk budget gaarne aangrijpen. Een goede reklame nu kan veel vooroordeel wegnemen en verschillende personen tot verbruikers, hetzij van margarine naast boter, hetzij zelfs van margarine alleen, vormen. Het toenemend margarineverbruik hier te lande gedurende de laatste jaren moet, behalve aan de daling van het welvaartspeil, hoogstwaarschijnlijk voor een aanzienlijk deel aan de stelselmatig gevoerde reklame voor dit product worden toegeschreven. En dat dit verbruik nog aanmerkelijk kan worden verhoogd, blijkt uit de daarop betrekking hebbende cijfers voor Denemarken.

In het bovengenoemde jaarverslag van de „N.V. van den Bergh's Margarinefabrieken" wordt medegedeeld dat in 1924 de Denen per hoofd der bevolking niet minder dan 20 kg margarine verbruikten, zeker een verbluffend cijfer voor een land dat ongeveer tweemaal meer boter voortbrengt dan wij en dat de helft van ons aantal inwoners telt.

Op grond van deze feiten zijn wij dan ook van meening dat men het werk der margarine-fabrikanten hier te lande, teneinde het afzetgebied voor hun product te vergrooten, allerminst moet onderschatten. Om dezelfde redenen kunnen wij ons niet vereenigen met de opvatting van hen, die voor de „aristocratische" boter met haar vele edele eigenschappen elke aanbeveling overbodig of verkeerd achten. Integendeel, gelooven wij dat het publiek daaraan van tijd tot tijd wel eens mag herinnerd worden, daar het geenszins denkbeeldig is dat die waarheden tengevolge van de jarenlang volgehouden reklame voor de margarine op den achtergrond geraken of zelfs geheel worden vergeten.

Een propaganda voor het gebruik van boter op de wijze als de margarine-nijverheid voor haar product heeft ondernomen, lijkt ons evenwel minder aanbevelenswaardig. Men moet n.l. niet uit het oog verliezen dat deze, in verhouding tot de zuivelfabrikatie nog jonge tak van industrie wel propaganda op groote schaal moet voeren zoo nu en dan. Immers nog steeds wordt aan boter — en zeer terecht — een veel hoogere waarde toegekend dan aan margarine en men behoeft ook geen fijnproever te zijn om het verschil in smaak tusschen beide producten onmiddellijk te kunnen vaststellen. In verband hiermede heeft het eeuwenoude zuivelproduct geen behoefte aan bekendmaking en aanbeveling op muren, schuttingen enz. Het zou daarom o.i. beslist een fout zijn, indien de boterbereiders er toe zouden besluiten, op overeenkomstige wijze als de margarine-nijverheid, een groote reklame-veldtocht voor het aanmoedigen van het boterverbruik op touw te zetten. Wij zijn van meening dat een dergelijke handelwijze het aanzien van de boter niet ten goede zou komen, maar de zuivelbereiders integendeel veeleer nadeel zou brengen, nog afgezien van de vraag of zij de noodige fondsen kunnen bijeenbrengen om zulk een reusachtige reklame-campagne te financieren.

Eenige, op waardige wijze gevoerde reklame achten wij niettemin wel op haar plaats. In geen geval moet men zich daarbij laten verleiden tot het vellen van een afkeurend oordeel over het voedingsmiddel margarine als zoodanig. Daartoe is men evenwel spoedig geneigd, indien men zich op het enge standpunt van het

eigen groepsbelang plaatst. Er zijn toch bij den concurrentiestrijd tusschen boter en margarine hoogere belangen dan groepsbelangen betrokken. Deze kwestie behoort in de eerste plaats van nationaal standpunt uit te worden bekeken en dan moet men erkennen dat de prijsdalende werking welke het eene artikel op het andere uitoefent, als van groot belang moet worden aangemerkt. Hoe minder de kosten voor levensonderhoud hier te lande zijn, hoe sterker wij tegenover buitenlandsche mededinging op de internationale markt komen te staan. Het beschouwen van de margarine als den erfvijand, die het liefst maar zoo spoedig mogelijk van den aardbodem moest verdwijnen, moet worden afgekeurd. Bovendien lijkt ons een dergelijke houding niet in het belang van de boter-nijverheid.

Immers, juist door te erkennen dat de margarine-industrie van groot belang is, er toe bijdraagt ons land in den vreemde bekendheid te geven en een vetartikel aflevert dat zeer waardevol en goedkoop is, zal men de zuivelbereiders het meest kunnen dienen. Want hoe zuiverder men in zuivelkringen de zaak stelt, hoe krachtiger men tegen alle ongeoorloofde middelen welke de margarine-industrie ter bereiking van haar doel toepast, kan stelling nemen. En dit is de laatste jaren wel hoognoodig gebleken. Nog maar al te dikwijls schijnt de margarine gaarne onder valsche vlag te willen varen en neemt de aanprijzing den vorm van oneerlijke mededinging aan. Om in dit opzicht recht van spreken te hebben, moet de zuivel-nijverheid steeds geheel vrij uit kunnen gaan.

Echter ook afgezien van misleidende reklame, zal de boterindustrie goed doen, uit de activiteit van de margarine-fabrikanten leering te putten. Boter moge tot op het huidige oogenblik niet zijn te vervangen, de margarine-nijverheid zit niet stil, maar gaat steeds voort met het aanbrengen van verbeteringen in de techniek van het bedrijf. Zooals de bekende margarine-fabrikant, de heer van den Bergh ons meedeelde, onderzoeken aan zijn fabriek scheikundigen of het niet mogelijk is, aan de margarine vitamines toe te voegen. Maar ook afgezien van dit speciale onderzoek, kan niet worden ontkend dat het artikel in den loop der jaren veel is verbeterd.

Wil men in den concurrentiestrijd niet achter blijven, dan zal men er vóór alles voor moeten zorgen dat de Nederlandsche boter voorzien van het rijksmerk, in alle opzichten aan de hoogste eischen voldoet. Er mag in de toekomst niet anders dan een buitengewoon fijn product afgeleverd worden. Dat er in dit op-

zicht nog wel iets te verbeteren valt, dat het op eigen terrein nog lang niet overal „botertje tot den boôm" is, zal ieder onbevooroordeelde zuivelbereider moet toegeven. In verband hiermede wijzen wij op het volgende.

Overeenkomstig de voorschriften moet de boter met het rijksmerk in onvervalschten toestand afgeleverd worden, waaronder tevens wordt verstaan dat ook het watergehalte niet te hoog is. In den laatsten tijd wordt het vochtgehalte steeds meer opgevoerd, waarbij meermalen de gewaarborgde grens wordt overschreden. Het spreekt wel vanzelf dat dit streven niet alleen het aanzien van onze botercontrôle in ernstige mate verzwakt, maar ook aan de margarine de mededinging op binnen- en buitenlandsche markt gemakkelijker maakt. Voorts wordt nog in vele gevallen onvoldoende aandacht aan de hoedanigheid van de af te leveren boter besteed, terwijl het voor de hand ligt dat slechte gecontroleerde boter de waarde van het rijksmerk moeilijk kan verhoogen, ook al geeft dit geen waarborg voor de kwaliteit. Ook wat de verbetering van het product betreft, zit de margarine-nijverheid niet stil. Ten slotte moet de verpakking van de boter aan hooge eischen wat betreft hygiëne, goeden smaak, doelmatigheid enz. voldoen, een gebied waarop de margarine-industrie eveneens tot voorbeeld kan strekken. Doet de zuivel-nijverheid dit niet en laat zij de zaken zooals die zijn, dan zal de margarine zonder twijfel steeds meer terrein winnen.

Alvorens op deze kwesties, die alle de waardeverhooging van de boter betreffen, nader in te gaan, zullen wij eerst bespreken de misleidende reklame zoowel van de zijde der margarine-fabrikanten, melkinrichtingen e.d., als door niet bij de contrôle aangesloten boterhandelaren ten opzichte van den verkoop van boter met het rijksmerk en vervolgens de aansluiting van den handel bij de contrôle, benevens alles wat met deze aangelegenheden verband houdt.

Wat de *misleidende aanprijzingen en afbeeldingen met betrekking tot de margarine* betreft, deze hebben vooral weer sedert de jongste reklame-campagne de aandacht getrokken. Bij het beoordeelen van deze kwestie moet men weten, wat onder misleidende aanprijzingen enz. van margarine is te verstaan. In dat opzicht geven de desbetreffende bepalingen van de boterwet met de op grond daarvan uitgevaardigde ministeriëele beschikkingen en de wet op de oneerlijke mededinging eenige aanwijzigingen.

Voor ons geval is vooral van belang de ministeriëele beschikking van 16 November 1922 tot wijziging van de ministeriëele beschikking van 29 Juli 1902, houdende met intrekking van vroe-

gere beschikkingen, nadere uitvoering van artikel 7, eerste lid (betreffende het aanbrengen van het woord „Margarine") en van artikel 11, derde lid (in verband met de afwijking van de bepaling met betrekking tot het aanbrengen van naam of initialen van den bereider op de verpakking enz.) der boterwet (zie blz. 267 e.v., alsmede blz. 272). Het nieuwe voorschrift luidt als volgt:

„Wegen de waar en de verpakking tezamen minder dan drie K.G., dan moet het opschrift „margarine" in het midden of ten minste 1½ c.M. uit den rand van alle vlakken en zijden der verpakking worden aangebracht met uitzondering van de uiteinden.

Is de verpakking in den vorm van rolls, dan moet het opschrift „margarine" in het midden van het gebogen vlak of ten minste 4 c.M. uit den rand daarvan, zoodanig worden aangebracht, dat, hoe ook de rolls worden gewenteld, bedoeld opschrift altijd geheel of gedeeltelijk zichtbaar is.

Bij verpakking in aardewerk moet het opschrift „margarine" ten minste twee malen op het zijvlak worden aangebracht en zulks op aan elkander tegenovergestelde plaatsen, terwijl op alle bovenbedekking van de waar of, indien onbedekt, op de waar zelve, bedoeld opschrift duidelijk tweemaal moet voorkomen.

Op aanvrage van belanghebbenden kan door den Directeur-Generaal van den Landbouw tot een door hem te bepalen datum, doch uiterlijk tot 1 September 1923, worden toegestaan bepaalde kartons en wikkels, welke aan de thans geldende voorschriften voldoen, te gebruiken".

Deze wijziging van de voorschriften, waaraan besprekingen met margarine-fabrikanten vooraf gingen, heeft het gevolg gehad dat op elke margarine-verpakking het opschrift „margarine" thans duidelijk en ten minste vier malen voorkomt.

Volgens de oude bepalingen behoefde het opschrift (ter keuze van belanghebbende) slechts tweemaal op de verpakking te worden geplaatst. Het gevolg van deze regeling was, dat dit opschrift op een paar smalle zijkanten voorkwam, terwijl op de grootste en meest zichtbare zijden, allerhande andere opschriften en afbeeldingen de aandacht van den kooper moesten trekken.

Artikel 11, eerste lid van de boterwet schrijft voor dat bij het woord „Margarine" op de waar en de verpakking geen andere toevoeging geoorloofd is dan de naam of de initialen van den bereider, van den verkooper en van de plaats van herkomst en dan de in den handel algemeen gebruikelijke aanduidingen van de kwaliteit der waar.

Van de uitdrukking „de in den handel algemeen gebruikelijke aanduidingen van de kwaliteit der waar" hebben de margarine-nijverheid en -handel een ruim gebruik gemaakt om de margarine-verpakking met allerlei reklame te versieren, die weinig

of niets met de waar zelve te maken had en dikwijls van misleidenden aard was.

Op grond van de overweging dat de bedoeling van het eerste lid van artikel 11 der boterwet is, het gebruik van misleidende reklame uit te sluiten, heeft de Inspecteur van het Zuivelwezen de belanghebbenden er op 15 Mei 1923 aan herinnerd:

„dat bij het woord „margarine" op de waar en de verpakking geen andere toevoeging geoorloofd is, dan de naam of de initialen van den bereider, van den verkooper en van de plaats van herkomst en dan de in den handel algemeen gebruikelijke aanduidingen van de kwaliteit der waar;

„dat elk gebruik van afbeeldingen, van aanduidingen en van opschriften, welke niet onder de bovenvermelde uitzonderingen vallen, als een overtreding van bovengemeld wetsartikel is te beschouwen;

„dat aan de Rijkszuivelvisiteurs opdracht was gegeven om; behoudens in gevallen van grove overtreding van bovengemelde voorschriften, tot 1 September 1923, *waarschuwend* op te treden;

„dat nà dien datum de hulp der justitie zoude worden ingeroepen om de toepassing van bovengemelde wettelijke voorschriften met alle gestrengheid te kunnen handhaven".

Hoezeer deze waarschuwing op zijn plaats was, blijkt wel zeer duidelijk uit een artikel van dr. S w a v i n g in het weekblad „Volksvoeding" [1]), waarin deze o.a. een „bloemlezing" geeft uit de te zijner beschikking staande opschriften en afbeeldingen op verpakkingen, fragmenten uit reklames en advertentiën enz.

Deze alle bewijzen dat vele margarine-fabrikanten en -handelaren bijzondere voorliefde schijnen te hebben voor boerenmeisjes, karnende boeren, in de weide grazende koeien en zooveel andere aan den weidebouw of het zuivelbedrijf ontleende afbeeldingen meer. Voortdurend treedt bij de reklame in woord en beeld de melk op den voorgrond, terwijl over het eigenlijke hoofdbestanddeel, het plantaardig of dierlijk vet, met geen woord wordt gerept.

In dit verband wijst dr. S w a v i n g ook op de aan de boterbereiding ontleende uitdrukking van „versch gekarnd", welke hij van principiëel oogpunt beschouwd, ongewenscht acht, omdat zij bij het publiek de meening kan doen postvatten dat het hier betreft een karnproces analoog aan dat der boterbereiding, wat niet het geval is (zie ook blz. 35—37). Blijkt in de advertentiën duidelijk dat het om margarine gaat, dan worden vele bezwaren uit

[1]) Dr. A. J. Swaving: „Misleidende aanprijzingen van margarine". — „Volksvoeding", no. 33 en 34 van 13 en 20 Februari 1924, blz. 257—259 en blz. 265—266.

den weg geruimd en betwijfelt dr. Swaving het of de rechter een veroordeelend vonnis wegens overtreding van de wet op de oneerlijke mededinging zou uitspreken. Op verpakkingen van margarine zal echter de bedoelde uitdrukking niet mogen voorkomen, daar dit door de rijkszuivelinspectie als een overtreding van artikel 11, eerste lid van de boterwet wordt beschouwd.

Voorts wordt in het artikel de aandacht gevestigd op de reklame welke voor de „Nemi-melange" wordt gevoerd, waarbij de belanghebbenden angstvallig elke aanduiding van margarine vermijden. Er wordt gesproken van de „edelste grondstoffen" waaruit het product wordt vervaardigd, maar deze worden niet genoemd; wel wordt vermeld „de verrassende gelijkenis met natuurboter", terwijl voorts sprake is van de melkinrichtingen en van den melkboer, bij wie „Nemi" verkrijgbaar zal zijn. Een dergelijke reklame zou echter wel onder artikel 328bis van het Wetboek van Strafrecht (met betrekking tot de oneerlijke mededinging) kunnen vallen.

Het mag zeker wel verwondering wekken dat sommige margarine-fabrikanten er zich toe leenen, bij de aanbeveling van een zeer goed voedingsmiddel, van misleidende voorstellingen en benamingen gebruik te maken. Het zou toch beneden hun waardigheid moeten zijn, op den goeden naam van de boter in min of meerdere mate te parasiteeren en niet onder eigen vlag uit te komen. Waarschijnlijk komt deze ontoelaatbare manier van doen voort uit de overweging, dat veel menschen tegen margarine een zeker vooroordeel hebben of voor anderen niet willen weten dat zij dit product gebruiken.

Om hieraan een einde te maken, lijkt ons het herinneren aan boter al een heel slecht middel, daar het vooroordeel op die wijze nooit wordt weggenomen, eerder versterkt. Immers het publiek komt zoodoende tot de overtuiging dat er wel een gegronde reden voor bestaat om den waren naam te verzwijgen.

Intusschen zullen enkele margarine-fabrikanten en -handelaren wel gedwongen worden tot het geven van minder juiste voorstellingen e.d., en wel door de wijze van propaganda van de zijde van collega's die het ten aanzien van de oneerlijke mededinging niet zoo nauw nemen. Doen eerstgenoemden niet mee, dan loopen zij veel kans, hun afzet te zien verminderen.

Wij achten het daarom niet alleen van groot belang voor de boter-industrie, maar evenzeer voor de eerlijke margarine-fabrikanten, indien aan het voeren van misleidende reklame geheel een

einde werd gemaakt. Gebeurt dit niet, dan komt het in dit opzicht allicht spoedig van kwaad tot erger (zie ook blz. 116).

Reeds heeft de rijkszuivelinspectie door haar bemoeiingen veel goeds bereikt. Behalve het reeds genoemde rondschrijven van den Inspecteur van het Zuivelwezen, heeft deze aan de rijkszuivelvisiteurs een paar jaar geleden de opdracht verstrekt, tegenover overtredingen van artikel 11, eerste lid der boterwet, waarmede bedoeld wordt het gebruik van aanduidingen, afbeeldingen of aanprijzingen van min of meer misleidenden aard, d.w.z. betrekking hebbende op het landbouw-[1]) of zuivelbedrijf, behoudens in gevallen van grove overtreding, van 1 December 1923 af handelend op te treden.

Daarbij is evenwel gebleken dat niet steeds op den steun van de justitie kon worden gerekend en tot op dit oogenblik ziet men dan ook nog de meest misleidende aanprijzingen die men zich denken kan.

Daar hier zulke groote belangen op het spel staan, zoowel van zuivelbereiders als van eerlijke margarinefabrikanten, zou het o.i. wenschelijk zijn, indien aan artikel 11 der boterwet een nieuw lid werd toegevoegd. Daarin zou dan duidelijk moeten komen vast te staan dat onder de in den handel algemeen gebruikelijke aanduidingen van de kwaliteit der waar, niet worden verstaan, termen, uitdrukkingen, afbeeldingen, opschriften of wat dan ook, betrekking hebbend op den weidebouw of de zuivelbereiding en dat niet alleen op de verpakkingen van margarine of melange, maar ook in de advertenties, reklame-opschriften e.d. steeds het woord „margarine" moet zijn aangebracht; wat de in advertenties afgebeelde verpakkingen betreft, op dezelfde wijze als ten aanzien van de werkelijke in den handel zijnde wikkels enz., is voorgeschreven. Overtreding van dit voorschrift behoort strafbaar te worden gesteld. Op die wijze zal worden voorkomen dat door uitsluitend gebruik van het woord „melange" in aanprijzingen enz., of zelfs door algeheele weglating van alles wat op de margarine betrekking heeft of door misleidende voorstellingen e.d., het publiek om den tuin geleid wordt (zie ook blz. 421).

Dr. S w a v i n g stelt in zijn meergenoemd artikel voor, de boterwet te wijzigen en aan te vullen, bijvoorbeeld in dien zin:

1. dat bij aanprijzen en op verpakkingen van margarine geenerlei aanduiding, uitdrukking of afbeelding mag voorkomen, betrekking hebbende op het zuivel- of landbouwbedrijf;

[1]) Bedoeld is natuurlijk niet het landbouwbedrijf in de tropen, hetwelk aan de margarine-industrie een goed deel van haar grondstoffen levert.

2. dat het verboden wordt in winkels of verkoopplaatsen of in vervoermiddelen, bevattende margarine voor rechtstreekschen verkoop bestemd, naast boter, margarine in voorraad te hebben of te verkoopen, anders dan in voor den detailverkoop dienende verpakking, voorzien van het opschrift margarine, overeenkomstig de daarvoor gegeven voorschriften.

Op het laatstgenoemde punt komen wij hieronder nog terug (zie blz. 412 e.v.). Eerst willen wij nog de aandacht vestigen op een ander euvel met betrekking tot het voeren van *misleidende reklame door boterhandelaren en met name door winkeliers.*

Deze maken n.l. soms gebruik of liever misbruik van uitdrukkingen als „Boter met Rijksmerk", „Boter onder Rijkscontrôle", „Rijksmerkboter" e.d., zonder dat deze personen bij de Nederlandsche botercontrôle aangesloten zijn. Zij trekken dus eenvoudig partij van de omstandigheid dat ieder de omschrijving van „boter van een aangeslotene van een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation" te lang vindt en kortweg spreekt van „boter met rijksmerk", „gecontroleerde boter", of iets dergelijks.

De bedoeling van zulke opschriften is echter duidelijk, n.l. den indruk wekken dat men aangesloten is bij de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht, hetgeen inhoudt dat men zelf gerechtigd is tot het aanbrengen van de rijksmerken op iedere hoeveelheid verkochte boter. Wij hebben hier dus wederom te doen met een zekeren vorm van oneerlijke mededinging. Immers de hier bedoelde handelaren en winkeliers verkoopen naast boter met het rijksmerk, in den regel eveneens Nederlandsche boter zonder dat merk, buitenlandsche boter, margarine en andere spijsvetten, waardoor zij een grooten voorsprong hebben op hun bij de contrôle aangesloten collega's, die uitsluitend gecontroleerde boter mogen verhandelen. Bovendien behoeft de niet-aangeslotene geen nauwkeurige en uitvoerige administratie te houden (zie blz. 382 en 383), behoeft hij niet klaar te staan voor de ambtenaren van het contrôlestation, heeft hij geen kans door het bestuur van het station beboet te worden en heeft hij geen kosten in verband met de contributie, het bedrukken van wikkels e.d. De bovenbedoelde handelaren en winkeliers willen dus, in het kort gezegd, wel de voordeelen van het lidmaatschap der botercontrôle genieten, maar niet de lasten dragen welke daaraan zijn verbonden.

Ook deze kwestie is niet nieuw. Het ligt ook wel voor de hand dat, zoodra de botercontrôle haar bestaansrecht had bewezen en het publiek eenigszins er van op de hoogte kwam dat

boter, voorzien van het rijksmerk onvervalscht was, ook niet aangesloten winkeliers trachtten door verschillende opschriften in hun winkels, op verpakkingspapieren enz. hun klanten in den waan te brengen dat zij bij de Nederlandsche botercontrôle waren aangesloten.

De *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel* heeft reeds in 1910 de wenschelijkheid betoogd van een verbod tot het plaatsen van misleidende opschriften op wagens, in winkels enz. (zie blz. 404) en van de zijde der aangeslotenen is ook meerdere malen op dezen vorm een oneerlijke mededinging gewezen. Zoo heeft enkele jaren geleden het botercontrôlestation „Noord-Holland" er bij de regeering op aangedrongen, de mogelijkheid te openen — bijvoorbeeld door wijziging van de boterwet — afdoende te kunnen optreden tegen niet-aangesloten winkeliers e.d., die door hun misleidende opschriften den aangeslotenen oneerlijke concurrentie aandoen.

Een dergelijk verzoekschrift is begrijpelijk, want langen tijd stond de rijkszuivelinspectie vrijwel geheel machteloos, daar de betrokken winkeliers hun handelwijze verdedigden op grond van het feit dat zij inderdaad boter met rijksmerk kochten of dat hun boter onder rijkstoezicht stond, daar iedere rijkszuivelvisiteur of politie-agent gerechtigd is, van die boter een monster te nemen (zie art. 13 der boterwet; blz. 272). Dientengevolge was het moeilijk, de medewerking van de officieren van justitie te verkrijgen.

De wet Aalberse, ter bestrijding van de oneerlijke mededinging, gaf aan den rijkszuivelinspectiedienst gelegenheid tegen het misbruik krachtiger op te treden, maar geheel afdoende was dit optreden toch niet, hoewel in eenige gevallen de betrokken winkeliers tot een geldboete of hechtenis werden veroordeeld en bij beslissing van den Hoogen Raad van 29 September 1924 (Weekblad van het Recht, no. 11244) het cassatieberoep was afgewezen van een boterhandelaar die door het Gerechtshof te Leeuwarden was veroordeeld, omdat hij de woorden „onder Rijkscontrôle" had gebezigd, hoewel hij niet was aangesloten bij een botercontrôlestation onder rijkstoezicht.

Om aan deze wijze van oneerlijke mededinging een einde te kunnen maken, zal naar onze meening aan een wijziging van de botermerkenwet of de boterwet wel niet zijn te ontkomen. Wij komen op deze kwestie hieronder nog terug (zie blz. 419 e. v.).

In verband met deze aangelegenheid staat de kwestie van *het onder contrôle stellen van den handel, in het bijzonder van den kleinhandel.*

Reeds in 1895 en 1898 vormde deze aangelegenheid een punt van verschil (zie blz. 123, 124 en 129), maar in punt a der algemeene regelen (zie blz. 161) was, in overeenstemming met den wensch van de commissie inzake de algemeene Nederlandsche botercontrôle (zie blz. 144), vastgelegd dat zoowel boterproducenten als -handelaren aangesloten kunnen zijn bij een botercontrôlestation en artikel 13 der ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 316) bepaalt dat personen, om te kunnen worden aangesloten, boterproducent of boterhandelaar moeten zijn, die dan aan zekere voorwaarden moeten voldoen, terwijl de model-statuten alleen van aangeslotenen spreken (zie blz. 317 e.v.).

De genoemde voorschriften laten de stations dus vrij om een der beide groepen van het lidmaatschap uit te sluiten. Daar, zooals we dadelijk nader zullen zien, het onder contrôle stellen van den handel zooveel bezwaren met zich medebrengt, is van deze vrijheid dan ook het gevolg geweest dat het eene station de handelaren wèl, en het andere hen niet toelaat.

Tot de instellingen welke de handelaren niet toelaten, behoort bijvoorbeeld het botercontrôlestation te Groningen, welks statuten, overeenkomstig het door de Centrale Commissie ontworpen model, alleen spreken van aangeslotenen. Bij dit station is de handel van het lidmaatschap uitgesloten, omdat men de contrôle daarop te moeilijk vond, een toestand welke — althans tot nu toe — nog nimmer aanleiding tot moeilijkheden heeft gegeven. Evenzoo heeft men in Noord-Brabant de toelating van den handel van het begin af aan onmogelijk geacht, terwijl bij het station te Leeuwarden, op aandringen van den Directeur-Generaal van den Landbouw, enkele groothandelaren werden aangesloten, aan wie evenwel nooit merken zijn uitgereikt. Wanneer zulk een handelaar voor het ompakken van boter, merken noodig heeft, worden deze door een ambtenaar van het station aangebracht; ook het Friesche station acht contrôle op den handel niet uitvoerbaar.

Andere stations daarentegen laten, zooals gezegd, de handelaren wel toe of maken zelfs propaganda voor hun aansluiting, zooals het station „Zuid-Holland" (zie blz. 140).

De oorzaak van dit verschil in houding van de stations is reeds te vinden in de beginperiode van de botercontrôle. In het dichtbevolkte westen van het land, met zijn vele steden, wilde men ten aanzien van de toelating van den handelaar, in het bijzonder van den winkelier, uit den aard der zaak verder gaan dan daar, waar de exportbelangen overheerschten. Met name in de provincies Holland stelde men zich ten doel, de gemerkte boter bij de

klanten te brengen en daarom moest hier in het contrôlestelsel plaats zijn voor den kleinhandel.

Nu is het ongetwijfeld waar, dat het uitoefenen van een sluitende contrôle op de boterbereiders met heel wat minder moeite en kosten gepaard gaat dan op de handelaren en winkeliers.

Een belangrijk deel van de bedrijfscontrôle toch bestaat in het karnen onder toezicht en in het nemen van roommonsters, welke op het laboratorium van het contrôlestation worden uitgekarnd en waarvan het resultaat wordt vergeleken met de uitkomsten van het onderzoek van monsters van verzonden of te verzenden boter. De contrôle op deze groep van aangeslotenen is dus betrekkelijk eenvoudig en op overtuigende wijze is voor den buitenstaander aan te toonen, dat de door hem gekochte boter beslist onvervalscht is (zie ook blz. 380 e.v.).

Bij de handelaren en winkeliers daarentegen is, zooals gezegd, het uitoefenen van een sluitende contrôle op de inkomende en uitgaande producten veel moeilijker en dientengevolge ook kostbaarder. Deze personen toch houden zich meestal ook bezig met het mengen en ompakken van boter van verschillende herkomst en samenstelling. De contrôle wordt daardoor veel omslachtiger en is niet op dezelfde wijze uit te oefenen als bij de boterbereiders. Moge zij evenwel moeilijker uitvoerbaar zijn, onmogelijk is zij allerminst, zooals trouwens in de praktijk ook wel voldoende gebleken is (zie blz. 380 e.v.).

Reeds in 1905, bij de behandeling van het wetsontwerp inzake het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder rijkstoezicht staand botercontrôlestation, was de wensch geuit, de toetreding van boterbereidende boeren tot de contrôle meer algemeen te maken (zie blz. 171—173).

De kwestie vormde in dien tijd ook een onderwerp van bespreking bij de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel,* welke in haar vergadering van 25 September 1905 de vraag aan de orde had gesteld: „Wat kan de Vereeniging thans doen ter bevordering van den eerlijken boterhandel?" In verband daarmede had de heer J. Rinkes Borger een rapport uitgebracht, waarin hij o.a. als zijn persoonlijke meening te kennen gaf dat een radicale oplossing zou zijn, bij de wet te bepalen dat niets anders mag worden verkocht, vervoerd of uitgevoerd dan het product dat voorzien is van het rijksmerk. Alle boterbereiders en -handelaren waren dan gedwongen zich onder contrôle te stellen.

Dat tegen een dergelijken ingrijpenden maatregel ernstige bezwaren bestaan, moest de voorsteller echter ook zelf toegeven.

Ten slotte werd in hetzelfde jaar door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel aan de stations en den F.N.Z. de vraag voorgelegd, op welke wijze het mogelijk zou zijn, zonder de contrôle in het minst te schaden, de toetreding van boterhandelaren en boterbereidende boeren meer algemeen te doen worden.

De antwoorden der botercontrôlestations liepen nogal uiteen. Tegen het toelaten van de handelaren had men in het algemeen niet zooveel bezwaren, maar de moeilijkheid was dat deze veelal buitenlandsche en ongecontroleerde boerenboter bijkochten. Toetreding van de boeren was heel goed mogelijk, indien de regeering de daaruit voortvloeiende grootere kosten zou willen betalen. Eenige stations achtten het sluiten van de grens voor ongecontroleerde boter een goed middel om de contrôle meer algemeen te maken, terwijl ook aanbevolen werd, de contrôle ten aanzien van boeren minder streng toe te passen en die boter met een speciaal rijksmerk voorzien, uitsluitend voor het binnenland te bestemmen.

De F.N.Z. stelde zich op het standpunt dat men de handelaren in twee groepen moet verdeelen, n.l. zij die de boter verhandelen zooals zij deze ontvangen en handelaren die de boter verpakken. Aan de eerstgenoemde groep zouden dan geen rijksmerken moeten worden uitgereikt en aan de andere categorie wel, maar met den waarborg dat elke verzonden hoeveelheid nauwkeurig overeenstemde met de gebruikte rijksmerken.

De regeering is door deze uiteenloopende adviezen blijkbaar niet veel wijzer geworden; de zaak is van dien kant tenminste blijven rusten. Daarmede was deze belangrijke kwestie echter niet van de baan.

In 1910 werd door de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel* een commissie ingesteld, welke de opdracht ontving om te overwegen „welke middelen aangewend kunnen worden om de botercontrôle meer algemeen te maken ook bij den binnenlandschen handel".

Deze commissie, waarvan de heer Rinkes Borger tot voorzitter werd benoemd, was van meening dat een uitbreiding van de contrôle gewenscht was, zoowel met het oog op den buitenlandschen als op den binnenlandschen handel. Op die wijze toch zou het vertrouwen in het botercontrôlestelsel duurzaam bevestigd worden.

De oorzaak dat velen zich van toetreding onthielden, schreef de commissie hoofdzakelijk toe aan het feit dat men er geen voor-

deel in zag. Op de voornaamste markten van boerenboter was in het geheel geen onderscheid tusschen boter mèt en zonder het rijksmerk, een bewijs dat de verkoopers en de consumenten de contrôle niet kenden of er onverschillig voor waren. Zoolang dit het geval was, bestond er voor de producenten geen prikkel om zich de kosten en moeiten der contrôle te getroosten.

Als verdere oorzaken noemt de commissie het voorkomen van te kleine bedrijven (welke de boter in eigen omgeving verkoopen), de moeiten en kosten aan de contrôle verbonden, het verlies der vrijheid van handelen (de handel wil te allen tijde die boter koopen waarmede het meeste te verdienen is, bijvoorbeeld buitenlandsche of boerenboter of zelfs wel margarine), alsmede het gebruik van merkpapiertjes voor hoeveelheden, kleiner dan $2\frac{1}{2}$ kg.

Teneinde de toetreding te bevorderen, prees de commissie de volgende regeeringsmaatregelen aan:

a. *Het verbod om misleidende opschriften te plaatsen* op wagens, in winkels enz.: zooals bijvoorbeeld: „staat onder de contrôle der boterwet" enz.

b. *Het verbod om in denzelfden winkel te verkoopen boter en margarine.*

c. De bevordering dat bij alle contrôlestations dezelfde voorschriften omtrent toetreding tot de contrôle enz. zullen gelden en dat overal het gebruik van stempels en papiermerken *gelijk* zal zijn geregeld.

Voorts was de commissie van oordeel dat het wenschelijk was, een „algemeen en herhaald" verzoek aan alle besturen van groote instellingen te richten, bij de aanbesteding en bestelling van boter altijd het rijksmerk verplichtend te stellen. In de pers zou reklame voor boter met rijksmerk moeten worden gemaakt, terwijl de belangstelling door het organiseeren van propaganda-vergaderingen en excursies zou kunnen worden gewekt.

Zooals we reeds meedeelden in dit hoofdstuk en nog verder zullen zien, zijn verschillende van de door de commissie aanbevolen middelen in toepassing gebracht.

Als een groot bezwaar om den handel onder contrôle te brengen wordt nog heden ten dage aangevoerd dat zijn belangen niet steeds met die van den producent overeenkomen, in dien zin, dat hij meer geneigd is, op een minder strenge handhaving der voorschriften aan te dringen, een hoogst gewichtige omstandigheid,

welke vooral enkele jaren geleden duidelijk aan het licht is gekomen.

Een bij de contrôle aangeslotene toch mag, ingevolge de rijksvoorschriften (zie blz. 315) o.a. noch rechtstreeks, noch zijdelings betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine enz. Deze bepaling nu hindert den producent van boter weinig of niet in de uitoefening van zijn bedrijf, maar voor den handelaar staat de zaak geheel anders. Deze heeft altijd het grootste belang bij dat artikel, hetwelk hem bij den verkoop de meeste winst oplevert en in vele gevallen zal dat boter zonder rijksmerk, goedkoopere buitenlandsche boters of margarine zijn. Wanneer hij echter als aangeslotene bij de botercontrôle deze producten niet mag verkoopen, heeft zijn niet aangesloten collega een grooten voorsprong, daar het publiek tot op heden nog maar weinig van de contrôle af weet en even goed boter bij een aangeslotene als bij een niet-aangeslotene koopt (zie ook blz. 399 en 418). Dit is dan ook een van de voornaamste redenen waarom de handel in het algemeen op verslapping van de voorschriften aandringt.

Een bewijs daarvan vormt o.a. het in den loop van 1921 door de *Vereeniging van Zuivelfabrikanten in Nederland* [1]) aan den Directeur-Generaal van den Landbouw gericht verzoek, aangeslotenen bij de botercontrôle verlof te geven tot den verkoop van Deensche boter, waarvan de invoer in genoemd jaar belangrijk was (zie ook tabel I en grafiek I). De genoemde vereeniging rechtvaardigde dit verzoek n.l. op grond van het feit dat bij den geldenden toestand de leden van de botercontrôle achter kwamen te staan bij de niet-aangeslotenen, omdat deze laatsten aan hun afnemers Deensche boter — welke ook onder behoorlijke contrôle staat — konden aanbieden.

Bij inwilliging van dit verzoek had de regeering natuurlijk ook alle andere ingevoerde, buitenlandsche boters met de Deensche op één lijn moeten stellen, althans voorzoover zij in de desbetreffende landen onder den een of anderen contrôledienst stonden. Dit verzoek was echter nog slechts een bescheiden stap in de richting van een minder strenge handhaving der voorschriften.

Veel verder ging tenminste de „nota betreffende botercontrôle in verband met den kleinverkoop door aangeslotenen", welke door de *Vereeniging voor Zuivelindustrie en Melkhygiëne* (bij welke veel boterhandelaren en melkinrichtingen zijn aangesloten) in Juni

[1]) Deze vereeniging is in 1922 opgegaan in de *Vereeniging voor Zuivelindustrie en Melkhygiëne* (V.V.Z.M.).

1923 na een bespreking met den Directeur-Generaal, aan de Directie van den Landbouw werd aangeboden.

In deze nota verzoekt de vereeniging, de bestaande voorschriften zoodanig te wijzigen, dat aangesloten grootbedrijven die in de groote steden winkels hebben, zich, alléén wat die winkels betreft, los zouden kunnen maken van de rechten en verplichtingen der botercontrôle. Eenzelfde tegemoetkoming wordt gevraagd ten behoeve van melkinrichtingen, voor wat betreft het vervoer en den verkoop van margarine door hun bezorgwagens.

Volgens deze voorstellen blijft dus het wettelijk voorschrift van artikel 8 der boterwet, dat geen margarine e.d. aanwezig mag zijn in de bereidplaatsen van boter en daar, waar dit product wordt verpakt en van het rijksmerk voorzien (zie blz. 269 en 270), gehandhaafd. Daarom meende de vereeniging dan ook dat, met behoud van het essentiëele der botercontrôle, een oplossing mogelijk zou zijn en een einde kon worden gemaakt aan den toestand, waarbij de aangesloten winkelier, wiens omzet beperkt is, in financiëel opzicht ten achter staat bij den niet-aangeslotene, die boter, margarine en andere vetten mag verkoopen.

Het zal duidelijk zijn dat een inwilliging van het verzoek, een der grondslagen van de botercontrôle, n.l. dat de aangeslotenen noch rechtstreeks, noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de bereiding van of den handel in margarine, zou hebben aangetast. De V.V.Z.M. tracht evenwel in haar nota, dit bezwaar te weerleggen, door er op te wijzen, dat geen enkel botercontrôlestation zou willen waarborgen dat geen zijner aangeslotenen, aandeelhouder of obligatiehouder van een margarine-fabriek is, terwijl een aandeelhouder, als mede-eigenaar van zulk een fabriek, toch wel degelijk betrokken is bij de bereiding van en den handel in margarine.

Het komt ons voor dat een dergelijke verklaring van de bekende woorden wel wat ver gezocht is en ook nooit de bedoeling van den wetgever geweest is, daar het bezitten van aandeelen in een margarine-fabriek toch heel iets anders is dan het betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine. Mocht een dergelijke interpretatie evenwel meer aanhang vinden, dan zou het o.i. aanbeveling verdienen, het desbetreffende voorschrift te verduidelijken, zoodat voor zulk een uitlegging geen plaats meer is. In ieder geval is het voorstel in strijd met de gangbare opvatting, dat door een aangeslotene niet boter, margarine e.d. naast elkander mogen worden vervoerd, verhandeld enz.

Wat het door velen geopperde bezwaar ten aanzien van het

gelijktijdig vervoer betreft, meende de vereeniging dat aan de bedrijfscontrôle in dat opzicht toch geen waarde kon worden toegekend, omdat iemand die knoeien wil, de daarvoor benoodigde vetten op tallooze manieren kan doen vervoeren, zonder dat hij zijn naam op het „corpus delicti" plaatst.

Ook dit argument lijkt ons niet steekhoudend. Het is natuurlijk waar, dat iemand die beslist knoeien wil, toch wel eens een gelegenheid zal vinden dit te doen, maar het is evenzeer plicht, die gelegenheid zoo klein mogelijk te maken. Dit zou bij inwilliging van een voorstel als door de V.V.Z.M. bedoeld, allerminst worden bereikt, veeleer het tegenovergestelde.

In dit verband willen wij er op wijzen dat tusschen de twee deelen van het verzoek verschil bestaat. Bij het verkoopen van boter en margarine van de venterskarren der melkinrichtingen is de scheiding tusschen productie en verkoop niet zoo volstrekt als bij het verkoopen van gecontroleerde boter en verpakte margarine in winkels welke volkomen gescheiden zijn van de bereidplaatsen. Men kan o.i. dan ook het eerste ontoelaatbaar achten en het andere onder bepaalde voorwaarden willen toestaan. Wie evenwel de grondslagen van onze botercontrôle ongerept wenscht gehandhaafd te zien, is een tegenstander van beide voorstellen.

Ten slotte verdedigde de vereeniging haar houding met er op te wijzen dat haar voorstel strekte tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel, daar het als een voordeel moest worden beschouwd, indien de handel in buitenlandsche boter, margarine enz. op eerlijke wijze werd gedreven. Dat er nog steeds met succes in den kleinhandel geknoeid werd, was ongetwijfeld mede een gevolg van het feit, dat zoovele bedrijven van de contrôle uitgesloten waren.

Met het oog op het verminderen van het gevaar voor knoeierijen is het van groot belang, zooveel mogelijk boter onder de contrôle te brengen. Daarom is het ook aan te bevelen, de toelating tot de contrôle voor handelaren en winkeliers, door de voorschriften niet onmogelijk te maken (zie ook blz. 416 e.v.). Aan den anderen kant evenwel moet de contrôle op eenvoudige, maar tevens volkomen afdoende wijze zijn uit te oefenen en dit is o.i. niet wel mogelijk bij gelijktijdigen verkoop van gecontroleerde boter, margarine enz. door aangeslotenen. Het toezicht op de venterskarretjes bijvoorbeeld is zéér moeilijk, indien niet onmogelijk. Nu zou men misschien in verband met een en ander kunnen aanvoeren dat iemand om bij de contrôle aangesloten te worden, te goeder naam

en faam moet bekend zijn, zoodat men van een eenmaal aangeslotene terecht mag verwachten dat hij niet knoeit, ook al heeft hij het recht, naast gecontroleerde boter tevens margarine te verhandelen. Men zou zelfs zóó ver kunnen gaan, te beweren dat de genoemde eisch in strijd is met het verbod om rechtstreeks, noch zijdelings betrokken te zijn bij de bereiding van of den handel in margarine enz.

Hiertegenover zouden wij dan willen stellen dat men zich altijd ten aanzien van een persoon vergissen kan, terwijl men ook de gelegenheid en daarmede de begeerte tot knoeien zoo klein mogelijk moet maken. Daarbij komt dat laatstgenoemde grondslag er zeer veel toe bijdraagt dat op betrekkelijk eenvoudige en weinig kostbare wijze, een goed sluitende bedrijfscontrôle is uit te oefenen (zie ook blz. 445 e.v.) Ten slotte brengt een gelijktijdige verkoop van boter en margarine door aangeslotenen het gevaar met zich mede, dat, vooral in het buitenland, zulk een afwijking van het sedert de oprichting bestaande beginsel, aanleiding zou kunnen zijn, aan de beteekenis van ons contrôlestelsel minder waarde toe te kennen, te meer daar de margarine-nijverheid thans zulk een reusachtige reklame voert. De nadeelen moeten volgens onze meening dan ook veel zwaarder wegen dan het voordeel door de V.V.Z.M. aangevoerd. Bovendien is dit voordeel, zooals we hieronder nader zullen zien, wellicht nog op een andere, betere wijze te verkrijgen (zie blz. 417 e.v.).

Ter Directie van den Landbouw had men tegen het voorstel der vereeniging, blijkens schrijven van den Directeur-Generaal van 20 Maart 1924, bezwaren, welke evenwel niet nader worden gemotiveerd. De inwilliging van het verzoek met betrekking tot de melkwagens werd in strijd geacht met de belangen van de botercontrôle, terwijl uit hoofde van de onvermijdelijk daaraan verbonden consequenties bezwaren waren gerezen tegen inwilliging van het verzoek inzake de bij een aangesloten fabriek behoorende winkels in de steden. Om die reden konden geen termen gevonden worden, stappen te doen tot wijziging van de voorschriften der botercontrôle, zooals was gewenscht, een beslissing welke in overeenstemming was met het door de Centrale Commissie uitgebrachte advies.

Als nadere motiveering van deze afwijzende beschikking kan echter een artikel van dr. S w a v i n g in het weekblad „Volksvoeding" beschouwd worden. [1])

[1]) Dr. A. J. Swaving: „Boter en Margarine". — „Volksvoeding", no. 39 van 26 Maart 1924, blz. 310—312.

Het verkoopen van margarine in winkels van aangesloten bedrijven achtte de Inspecteur van het Zuivelwezen uit een oogpunt van contrôle in bijzondere gevallen niet van zoo'n groot praktisch bezwaar, indien de boter aldaar alleen werd verkocht in de origineele verpakking, zooals zij door het aangesloten grootbedrijf wordt afgeleverd, d.w.z. in wikkels met het rijksmerk of in stukjes met het A-merk. De winkel wordt dan beschouwd als een op zichzelf staand bedrijf, hetwelk in hetzelfde geval verkeert als iedere andere winkelier, terwijl op het grootbedrijf de bekende voorwaarden van kracht blijven. Bij een meer algemeene toepassing van een dergelijke regeling, welke onvermijdelijk zou volgen, wordt het geval volgens dr. S w a v i n g bedenkelijker en betwijfelt hij het of een doeltreffende verscherping der contrôle om allen twijfel en kwade vermoedens weg te nemen, in de praktijk uitvoerbaar zal blijken te zijn, wanneer de boter- en margarinebelangen van de aangeslotenen zoo innig worden samengeweven.

Van een gelijktijdig vervoer van gecontroleerde boter en van margarine door rondbrengwagentjes van bij de contrôle aangesloten melkinrichtingen vreesde dr. S w a v i n g eveneens nadeelige gevolgen voor de botercontrôle, terwijl deze toestand een verstrekkend dagelijksch toezicht zou vergen.

Een en ander wordt door den Inspecteur van het Zuivelwezen nog eens toegelicht in „Het Algemeen Zuivel- en Melkhygiënisch Weekblad" van 18 April 1924, waarbij hij tot de conclusie komt, dat van de streng doorgevoerde scheiding van boter en margarine, waarop de botercontrôle berust, niet behoort te worden afgeweken.

Lijnrecht tegenover den door de V.V.Z.M. uitgesproken wensch staat de meening van hen die den verkoop van boter en margarine geheel van elkaar willen scheiden, zooals in sommige landen, o.a. Denemarken en België, het geval is.

Een verplichte scheiding in den verkoop van beide producten zou zeker eenerzijds het uitoefenen van de contrôle vergemakkelijken en aan den anderen kant het plegen van bedrog zéér bemoeilijken. Zulk een maatregel zou ook voor een groot gedeelte een einde maken aan den voorsprong welken een niet-aangeslotene terzake van den kleinverkoop op den aangeslotene heeft en tevens de aansluiting bij de contrôle bevorderen. Deze voorsprong zou echter nog niet geheel weggenomen zijn; daartoe zou tevens de verkoop van gecontroleerde boter eenerzijds en de handel in het ongecontroleerde en buitenlandsche product anderzijds van elkaar gescheiden moeten worden. De wenschelijkheid van een volkomen ge-

scheiden verkoop van boter en margarine werd indertijd door de *Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boter- en kaashandel* verdedigd (zie blz. 404) en wordt de laatste jaren door den F.N.Z. bepleit.

Ook met dit uiterste standpunt kunnen wij ons niet vereenigen en wel, omdat een bij de wet vastgestelde gescheiden verkoop van boter en margarine o.i. niet dringend noodzakelijk, in vele gevallen niet uitvoerbaar en hoogstwaarschijnlijk tot schade van den boterverkoop, met name van het gecontroleerde product is.

Een verbod als door den F.N.Z. gewenscht, beteekent toch voor een groot aantal winkeliers een aanzienlijke beperking van hun vrijheid. Dit nu is o.i. wel gewettigd, maar alleen indien hoogere waarden, zooals het algemeen belang of het aanzien van onze botercontrôle, op het spel staan; in zulk een geval moeten de wenschen van den enkeling of van een bepaalde groep van personen wijken (zie ook blz. 307 en 308). Maar een dergelijk geval doet zich naar onze meening hier niet voor.

Immers, wel behooren de knoeierijen in den boterhandel nog geenszins tot het verleden, daarvan getuigen de jaarverslagen van den rijkszuivelinspectiedienst (zie ook blz. 447 en 448), maar deze zijn toch niet zoo veelvuldig — al betreffen zij ook dikwijls winkeliers — dat zij een wettelijk vastgelegd verbod als bovenbedoeld rechtvaardigen. Bovendien voorziet artikel 12 der boterwet (zie blz. 272) in het geval een winkelier onbetrouwbaar is gebleken. Wij ontkennen echter niet dat bij het beoordeelen van deze aangelegenheid, een persoonlijk element betrokken is. Het is dan ook zeer goed mogelijk dat wij op een zeker oogenblik, bijvoorbeeld wanneer het jaarlijks door de rijkszuivelinspectie geconstateerde aantal gevallen van knoeierij een bepaalde grens overschrijdt, de gescheiden verkoop zouden aanbevelen. In dat geval zouden wij echter eerst nog het gelijktijdig voorhanden hebben van boter en margarine in denzelfden winkel verboden wenschen te zien, voorzoover beide artikelen onverpakt zijn (zie blz. 412 e.v.).

De mogelijkheid tot het plegen van bedrog zou echter nog kleiner worden en het toezicht gemakkelijker zijn uit te oefenen, indien de splitsing verder zou worden doorgevoerd met betrekking tot den verkoop van gecontroleerde boter eenerzijds en ongecontroleerde en buitenlandsche boter anderzijds. In dat geval zou men dus tenminste twee soorten winkels krijgen, n.l. die waarin uitsluitend boter met het rijksmerk voorhanden is en die welke alle andere soorten boter benevens margarine verkoopen. De eerstbedoelde zaken zouden dan alle bij de botercontrôle aangesloten

kunnen worden, indien zij te goeder naam en faam bekend staan tenminste.

Bij dezen toestand zullen de knoeierijen echter evenmin geheel uit de wereld zijn; deze zullen blijven bestaan zoolang er boter, margarine, water en .... menschen zijn!

Het plan van den F.N.Z. heeft evenwel nog een tweetal andere bezwaren, zooals we reeds opmerkten; deze zijn van meer praktischen aard.

Het bedoelde verbod zou n.l. tengevolge hebben dat tal van winkels waarin thans behalve boter ook margarine en andere (spijs-) vetten worden verhandeld, zich in tweeën moeten splitsen. Dit nu moge voor de groote steden uit een oogpunt van een economische verdeeling der goederen weinig of geen bezwaren met zich medebrengen — in Amsterdam heeft men bijvoorbeeld een dergelijke regeling getroffen voor den vleeschverkoop, waarbij versch en bevroren vleesch in verschillende winkels moest worden verhandeld — voor kleine dorpen staat deze zaak geheel anders. Aldaar beteekent een zoodanige regeling van den verkoop een ongewenschte uitbreiding van het aantal winkels, terwijl in vele kleine gemeenten de splitsing zelfs niet eens uitvoerbaar zou zijn. Ook zou deze voor coöperatieve winkel-(verbruiks)-vereenigingen groote bezwaren met zich medebrengen.

De scheiding in den verkoop tusschen beide voedingsmiddelen zou in de derde plaats vrij zeker in het nadeel van den boterafzet uitvallen.

De winkelier toch verdient, tenminste de laatste jaren, op margarine méér dan op boter, zoodat uit dien hoofde reeds verreweg de meeste kleinhandelaren aan den verkoop van eerstgenoemd product de voorkeur zouden geven. Dat dit niet in het financiëele voordeel van de boterbereiders zou zijn, is zonder meer duidelijk, te meer als men bedenkt dat het grootste gedeelte van de totale boterproductie in het binnenland blijft (zie blz. 43). Bovendien neemt het margarine-verbruik hier te lande toe, hetgeen in de eerstvolgende jaren ook nog wel het geval zal zijn. De totale hoeveelheid door de winkeliers verkochte margarine, zoowel op zichzelf als in verhouding tot de boter zal dus m.a.w. grooter worden en het is om die reden al evenmin wenschelijk, den verkoop van boter te bemoeilijken. Ten slotte zal er, zoolang de splitsing in den verkoop tot alle soorten boter eenerzijds en margarine anderzijds beperkt blijft, van een grootere aansluiting van winkeliers bij de contrôle ook niet veel komen.

De bedoeling van den F.N.Z., de scheiding tusschen boter en margarine zooveel mogelijk door te voeren, is, zooals we zoo even terloops opmerkten, ten deele nog op andere wijze te verwezenlijken.

Wij hebben hier op het oog een verbod tot het gelijktijdig voorhanden hebben van boter en margarine in denzelfden winkel, maar alléén voorzoover die producten onverpakt zijn. In dit geval is dus gelijktijdigen verkoop van beide artikelen toegestaan, wanneer zij worden verhandeld in de voor elk voorgeschreven verpakking.

Deze regeling is heel wat minder ingrijpend dan de door den F.N.Z. voorgestelde, terwijl zij ook het gevaar voor knoeierij, in vergelijking met den tegenwoordigen toestand, waarbij boter en margarine naast elkaar uit het vat worden gespit, vermindert. Daarentegen is de mogelijkheid van het plegen van bedrog grooter dan bij een algeheele scheiding, omdat het altijd nog mogelijk zal zijn, de wikkels te verwisselen (zie blz. 290 en 291). Daar het stelsel evenmin de groote nadeelen heeft waarvan wij boven ten aanzien van het voorstel van den F.N.Z. gewag maakten, zal, in geval van ernstige vermeerdering van knoeierijen, de invoering er van ernstig overwogen dienen te worden. Het wordt bovendien in de hand gewerkt door de omstandigheid dat het publiek in het algemeen meer en meer begint prijs te stellen op verpakte waar, aan welken wensch door de margarine-fabrikanten in belangrijke mate wordt tegemoetgekomen (zie ook blz. 445).

Met het oog op de daaraan verbonden voordeelen, wordt eveneens door sommige zuivelfabrieken den verkoop in wikkels zeer aangemoedigd. Hierbij ontvangen zij in den regel slechts weinig medewerking van de zijde der winkeliers, hetgeen te begrijpen is.

In de eerste plaats is het voor den niet-aangesloten winkelier ongeoorloofd, zijn naam op den van het rijksmerk voorzienen wikkel aan te brengen. Dit mag althans wel afgeleid worden uit de tweede alinea van artikel 9 der ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 315) en uit de beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw van 17 Januari 1908 (zie blz. 176), hoewel deze bedoeld feit niet positief verbiedt. De bedoeling van de in genoemde beschikkingen opgenomen bepalingen is blijkbaar, te voorkomen dat een niet-aangeslotene door het aanbrengen van zijn naam op den wikkel, den indruk zou vestigen, zelf tot het voeren van het rijksmerk gerechtigd te zijn.

Iets anders is het aanbrengen van naam en adres van niet-aangeslotenen op tins en op de blanco wikkels welke zich om boter voorzien van het A-merk bevinden. In dit geval is het aanbrengen

van den naam van den niet-aangeslotene op tin en wikkel wèl geoorloofd. Het wil ons evenwel toeschijnen dat deze toestand niet zeer wenschelijk is en het om dadelijk nader te noemen redenen (zie blz. 417) aanbeveling zou verdienen, ook bij laatstgenoemde verpakkingswijzen, allen twijfel omtrent de vraag wie de aangeslotene is, buiten te sluiten.

Wat nu de wikkels met het rijksmerk betreft, wordt het in het algemeen aan de niet aangesloten-winkeliers toegestaan op een tweede, eigen wikkelpapier of een kartonnen doos, hun naam te drukken of stempel te zetten, hoewel naar het ons voorkomt, ook daartegen bezwaren zijn aan te voeren.

Zooals gezegd, heeft de niet-aangesloten winkelier thans wèl het recht zijn naam op den blanco wikkel, een doos e. d. aan te brengen, maar dit neemt niet weg dat zijn klant — tenminste in het geval dat de wikkelpapieren gebruikt worden, hetgeen juist aangemoedigd wordt — toch altijd ook kan zien, van welke fabriek de waar afkomstig is. Dit nu ziet de winkelier niet gaarne, want in den grond van de zaak is hij het dan niet die de klanten bezit, maar de fabriek. Zijn afnemers, die aan den smaak van de geleverde boter gewend zijn of deze, na vergelijking met andere soorten, verkiezen, dwingen hem daardoor min of meer om bij dezelfde fabriek te blijven, ook al zou hij om bepaalde redenen zijn boter liever van een ander bedrijf betrekken.

Een tweede reden waarom de wikkels bij de winkeliers weinig ingang hebben gevonden, is de hoogere prijs dien de fabrieken in het algemeen voor verpakte boter berekenen en welke verband houdt met de meerdere kosten voor arbeidsloon en het gebruikte materiaal.

Uit den aard der zaak voelt de winkelier er echter weinig voor, op verpakte boter minder te verdienen dan op die welke hij uitspit. Hij tracht daarom den hoogeren prijs op de klanten te verhalen, die daarvoor natuurlijk al evenmin te vinden zijn! De winkelier ziet daarbij te veel over het hoofd dat aan den verkoop van boter in wikkels minder werk is verbonden en hij geen verlies heeft door inweging, terwijl zijn afnemers te weinig rekening houden met het feit dat de verpakking door de fabriek of meer hygiënische wijze plaats vindt dan het uitspitten, wegen en in een papiertje wikkelen door den winkelier en dat zij vrijwel volkomen zekerheid hebben, boter met rijksmerk te ontvangen. Maar het zal zeker niet weinig moeite kosten om beide van hun vooroordeel af te brengen. Daarbij komt nog dat de verpakte margarine reeds zooveel ingang gevonden heeft, dat enkele menschen reeds om die reden de boter

liever niet verpakt zien, omdat zij dan te veel op margarine lijkt! Bij het beschouwen van dit vraagstuk dient men zich o.i. echter in hoofdzaak door het argument ten aanzien van de hygiëne te laten leiden (zie blz. 445).

Om aan het eerstgenoemde bezwaar tegemoet te komen, zijn reeds vele oplossingen aan de hand gedaan. Zonder wijziging der rijksvoorschriften zal de niet-aangesloten winkelier evenwel nooit zijn naam op den van het rijksmerk voorzienen wikkel mogen zetten. Ook zal hij nimmer mogen adverteeren met de reeds genoemde opschriften als „Boter met Rijksmerk" e.d. In aansluiting hiermede noemen wij nog het bezwaar dat het aanbrengen van een rijksmerk op de wikkels uit een oogpunt van contrôle geen ideaal oplossing is, zoolang zij aan het publiek worden verkocht door niet-aangeslotenen. Wij zouden dan ook verre de voorkeur geven aan een andere oplossing, welke een grootere aansluiting bij de contrôle in de hand werkt en waarom het toch vooral te doen moet zijn.

Bij het aanmoedigen van den verkoop van boter in wikkels komt daarvan natuurlijk weinig of niets, daar de rijksvoorschriften — zeer terecht — geen onderscheid maken tusschen het al of niet verpakt zijn van de waar, maar het rechtstreeks of zijdelings betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine, hetzij in een wikkel of onverpakt, als een der voornaamste criteria nemen bij de aansluiting. Propaganda voor den verkoop van boter in wikkels kan o.i. dan ook niet anders dan den voorsprong van de wèl- op de niet-aangesloten winkeliers nog vergrooten, terwijl wij juist het tegenovergestelde willen bereiken. Immers hoe meer voorrechten men aan de eerstgenoemden verleent, hoe minder de laatstgenoemden hun aangesloten-zijn bij de contrôle op prijs zullen stellen, daar dit ten slotte in geen enkel opzicht meer voordeel biedt.

De groote moeilijkheid is echter, hoe met behoud van alle grondslagen der botercontrôle, de aansluiting van de winkeliers is te bevorderen. Indien men de oplossing van dit buitengewoon moeilijk vraagstuk eens vond, zou ons botercontrôlestelsel zeker veel aan waarde winnen en beter aan zijn doel beantwoorden. Alvorens hierop nader in te gaan, eerst nog een opmerking met betrekking tot den eigenaardigen toestand waarin we ons thans bevinden en tot welke consequenties deze aanleiding geeft. Daardoor zal tevens duidelijker zijn, om welke reden een oplossing zoo gewenscht is.

Zooals bekend, voert met name de F.N.Z. den laatsten tijd op uitnemende wijze propaganda voor het gebruik van boter, voor-

zien van het rijksmerk. Deze bond tracht daarmede het belang van den Nederlandschen verbruiker van boter, zoowel als dat van de contrôle te dienen. Hoe goed ook bedoeld, de reklame werkt in dit opzicht weinig of niets uit en wel om de eenvoudige reden, dat er bijna geen winkeliers tot de contrôle behooren. In een stad als 's-Gravenhage bijvoorbeeld, met zijn ruim 400.000 inwoners is niet meer dan één enkele winkel bij de contrôle aangesloten! En in plaats van praktisch uitvoerbare maatregelen aan te bevelen teneinde het aantal dezer bedrijven te vermeerderen, doen vele zuivelbereiders, alsook de F.N.Z., juist het tegenovergestelde. Deze organisatie was in vroeger jaren al geen geestdriftig voorstandster van toelating van den handel bij de contrôle (zie blz. 403) en zij is dat thans nog niet.

De F.N.Z. stelt zich op het standpunt dat het bij de producenten die den grondslag tot de contrôle hebben gelegd, ging om hun product tegen den ondergang op de wereldmarkt te beschermen en den buitenlandschen afnemer te bewijzen dat hun boter onvervalscht was, terwijl de drijfveeren tot aansluiting bij de handelaren in hoofdzaak is te zoeken in de reklame welke zij daarmede voor hun zaak maken. [1]) Dit is meestal ook wel het geval, maar het neemt toch niet weg dat de producenten eveneens het welzijn van hun zaak op het oog hebben en dat de bedoelde reklame — op zichzelf reeds een belang voor de contrôle — zeer goed met den wensch om den kooper in het binnenland een onvervalscht product te leveren, kan gepaard gaan.

Voorts meent de F.N.Z. dat, daar het belang dat de producenten bij een goede botercontrôle hebben, grooter is en een andere beteekenis heeft dan dit bij de handelaren het geval is, de eerstgenoemde er voor hebben te waken, „dat hun mooie systeem niet verwaterd wordt door het streven van den handel om naast het voordeel van zich te kunnen noemen „aangeslotene bij de botercontrôle" ook nog te profiteeren van den verkoop van margarine en alle mogelijke melanges en vetten, die niet alleen de boter concurrentie aandoen, maar ook in hooge mate parasiteeren op haar goeden naam". [2])

Uit het voorgaande zal duidelijk genoeg gebleken zijn dat wij ons met de in bovenstaande alinea neergelegde gedachten, als

[1]) J. A. Geluk: „De Nederlandsche botercontrôle en wat daarmede verband houdt", lezing, gehouden in de Algemeene Vergadering van den F.N.Z. op 22 Augustus 1923 te 's-Gravenhage, blz. 19.

[2]) Idem, blz. 19.

zoodanig, volkomen vereenigen. Van eenige verslapping der voorschriften ten aanzien van den handel mag natuurlijk geen sprake zijn, integendeel, dienen zij juist dàn met de grootste gestrengheid te worden gehandhaafd. Maar hetgeen hier door den F.N.Z. wordt opgemerkt, kan toch moeilijk als een argument tegen aansluiting van den handel aangevoerd worden. Bij zijn toetreding wordt als vanzelfsprekend strenge handhaving der voorschriften vooropgesteld en dat kan des te gemakkelijker, daar de besturen der botercontrôlestations voor de meerderheid uit niet-belanghebbenden zijn samengesteld en de overige leden ten deele tot de producenten behooren. Daarbij komt — en hierop leggen wij den nadruk — dat het streven voor een minder strenge handhaving der voorschriften onder de huidige omstandigheden zeer verklaarbaar is, omdat de niet-aangesloten winkeliers zulk een voorsprong hebben.

Geheel afgezien echter van de beweegredenen, zal men moeten toegeven dat er in de houding van den F.N.Z. en zijn medestanders in dit opzicht, iets tegenstrijdigs is. Aan den eenen kant toch heeft deze organisatie veel geld over voor het doel, het publiek tot het koopen van gecontroleerde boter te bewegen, maar aan den anderen kant wenscht zij — met de bedoeling de grondslagen van de contrôle zoo streng mogelijk te handhaven — de toetreding van den handel tot de contrôle niet te bevorderen en streeft zij er zelfs naar deze te bemoeilijken, waardoor zij voor de verbruikers de gelegenheid om zich van boter met het rijksmerk voorzien nog vermindert.

Het mag zeker wel eenige verwondering wekken dat, 25 jaren na de oprichting van de botercontrôle, nog zoo weinig boter met het rijksmerk ter beschikking van het publiek komt, waardoor dit tot op heden ook weinig of niet met ons botercontrôlestelsel bekend is.

Dit moet zeker voor een groot deel worden toegeschreven aan het feit dat de botercontrôle haar ontstaan te danken heeft gehad aan het verloop van den handel op het buitenland en in de eerste plaats met het oog op den export werd ingericht. Daartoe was voldoende dat de contrôle onfeilbaar werkte tot aan de grens; wat er dan verder met de boter gebeurde, was een kwestie welke men aan de buitenlandsche autoriteiten moest overlaten. In dit opzicht heeft het stelsel zeker volkomen aan zijn doel beantwoord.

De eenzijdige belangstelling voor het buitenland nu heeft er toe geleid dat te weinig aandacht werd besteed aan den binnenlandschen afzet, hoewel deze steeds van meer beteekenis is geweest dan de uitvoer (zie blz. 43). De propaganda van den F.N.Z. vormt evenwel een sprekend bewijs, dat men begint in te zien dat de aan-

gesloten producenten ook een taak jegens de verbruikers in het binnenland hebben te vervullen. Immers, in het binnenland werkt de contrôle ook uitstekend, maar niet verder dan tot den winkelier, die in dit opzicht de plaats van den buitenlandschen importeur inneemt.

De toestand hier te lande is nu zoo, dat verreweg de meeste winkeliers boter met het rijksmerk verkoopen. Zij verwijderen dit, na welke handeling de boter echter niet meer als gecontroleerde te beschouwen is, daar de waarborg is verdwenen. Het publiek heeft dientengevolge in het geheel geen zekerheid inzake het aangekochte product. De klanten zijn dus aangewezen op de eerlijkheid van den winkelier of diens leveranciers. Men heeft derhalve thans den hoogst merkwaardigen toestand dat, hoewel rond 75% van de voor het binnenland bestemde boter onder toezicht van de contrôlestations wordt bereid, slechts een uiterst kleine hoeveelheid (vermoedelijk slechts eenige procenten) als gecontroleerde boter het publiek bereikt.

Om kort te gaan, kan het dus niet worden ontkend dat, waar het doel is de boter in onvervalschten toestand bij de verbruikers te brengen, het contrôlestelsel een leemte vertoont. De groote moeilijkheid is de ontbrekende schakel te vinden; dit is het groote vraagstuk, naar welks oplossing velen hebben gezocht, tot nu toe echter tevergeefs. Wanneer wij hieronder de kwestie nog eens ter sprake brengen, bedoelen wij dan ook niet meer dan het aangeven van de richting waarin de oplossing wellicht met eenig succes zou kunnen gevonden worden.

Volgens onze meening is het noodzakelijk dat de winkeliers meer belang krijgen, zich bij de contrôle aan te sluiten, in plaats van er vrijwel uitsluitend financiëele nadeelen van te moeten ondervinden, zooals thans meestal het geval is. Teneinde dit te bereiken is de medewerking, zoowel van de producenten als van het publiek noodig.

De eerstgenoemden zullen alles moeten nalaten wat tot nu toe door hun toedoen den voorsprong van niet-aangesloten winkeliers op de aangeslotenen vergrootte. In verband daarmede zou de propaganda voor den verkoop van boter in wikkels door niet-aangeslotenen moeten worden gestaakt. Tevens zouden wij dan aan niet onder contrôle staande winkeliers, het recht tot het aanbrengen van hun naam of stempel op de blanco wikkels welke zich om boter voorzien van het A-merk bevinden, willen ontnemen, ook waar dit recht betreft den tweeden wikkel, de kartonnen doos of

welke verpakking dan ook van boter voorzien van den met het rijksmerk bedrukten wikkel.

Het publiek zal natuurlijk geen oogenblik in twijfel mogen verkeeren of een winkelier al dan niet bij de botercontrôle aangesloten is. Met het oog hierop zouden de boterproducenten, hetzij door middel van hun organisaties, hetzij door bemiddeling van de botercontrôlestations de aangesloten winkeliers in het bezit moeten stellen van een fraai uitgevoerd schild, een tegeltableau of iets dergelijks, waarop duidelijk aangegeven is dat de winkelier gerechtigd is tot het voeren van een rijksbotermerk; een en ander op de wijze zooals thans reeds hier en daar gebruikelijk is. Dit bord moet op een goed in het oog loopende plaats, bijvoorbeeld in de étalage worden aangebracht. Voorts zou een lichtreklame goede diensten kunnen bewijzen.

Wat de aan de contrôle verbonden kosten betreft, spreekt het wel vanzelf dat deze tot een minimum moeten blijven beperkt, terwijl ook de door de aangesloten handelaren en winkeliers, in verband met het gebruik van de rijksmerken en wikkels te voeren administratie, zoo eenvoudig mogelijk moet zijn ingericht.

Van het allergrootste belang is dat de medewerking van de boterverbruikers, met name van de huisvrouwen, wordt verkregen. Deze zullen in ieder geval goed op de hoogte moeten worden gebracht met de werking, beteekenis en voordeelen van het Nederlandsche botercontrôlestelsel, alsmede met de organisatie welke zich ten doel stelt het gecontroleerde product binnen hun bereik te brengen. Want zoolang zij, hoofdzakelijk tengevolge van onwetendheid, zich weinig of niets van de contrôle en wat daarmede verband houdt, aantrekken, zullen zij er ook niet toe kunnen bijdragen, hun leveranciers in de goede richting te stuwen. Zij zullen tot het inzicht moeten komen dat zij alleen bij aangesloten winkeliers volkomen zekerheid hebben, onvervalschte boter te ontvangen, hetgeen zij dan zelf zullen kunnen nagaan (zie ook blz. 435).

Ongetwijfeld zullen daarbij heel wat moeilijkheden zijn te overwinnen en met veel sleur moeten worden gebroken. Wij denken bijvoorbeeld aan het feit, dat een gedeelte van het publiek het gemakkelijk vindt, boter en margarine bij denzelfden leverancier te betrekken. Zonder behoorlijke propaganda, in verband waarmede in het bijzonder het houden van lezingen, het deelnemen aan tentoonstellingen in onze groote steden en het publiceeren van artikelen in de groote dagbladen in aanmerking zouden komen, en het maken van reklame zal men er niet komen. Wil men daarvan resultaten verwachten, dan moet de propaganda van tevo-

ren wel zijn overdacht, uitstekend worden geleid en jarenlang stelselmatig worden voortgezet. De groote zuivelbonden, eventueel in samenwerking met de vereenigingen van particuliere zuivelbereiders zijn de aangewezen lichamen om deze zaak zoo noodig met steun van het rijk, te organiseeren.

Slaagt men er in de aansluiting bij de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht te bevorderen, dan zal voor het aanzien van deze instelling zeker veel gewonnen zijn en de consument eindelijk met het doel en de werking er van bekend worden. Het voordeel van het stelsel, in tegenstelling met wettelijke verbodsbepalingen, is ook, dat van eenige inbreuk op de vrijheid van de winkeliers geen sprake zal zijn: ieder blijft vrij zich bij de controle aan te sluiten of niet.

Overigens spreekt het wel vanzelf dat de voorschriften nauwgezet behooren te worden nagekomen door de aangeslotenen. Aan den anderen kant behooren misleidende reklame en opschriften van niet-aangeslotenen bij de wet strafbaar te worden gesteld (zie ook blz. 399 en 400).

De verschillende tot nu toe besproken kwesties hebben de Directie van den Landbouw in het begin van 1924 aanleiding gegeven tot het richten van een schrijven aan de Centrale Commissie en de zuivelorganisaties met het verzoek, te willen meedeelen of zij wijziging van de botermerkenwet en boterwet gewenscht achtten.

De Centrale Commissie merkte in haar antwoord op dat de beide wetten enkele leemten hadden, waardoor de bedoeling, een volkomen duidelijke scheiding te maken tusschen boter en margarine, niet steeds ten volle tot haar recht kwam. Zij gaf daarom in overweging:

a. een volstrekte scheiding tusschen den verkoop van boter en margarine voor te schrijven door te verbieden dat beide producten in denzelfden winkel verkocht worden;

b. het gebruik van het woord „boter" in samenstellingen als „kunstboter", „plantenboter" en dergelijke, bij het aanprijzen van waren te verbieden;

c. het cijfer van het maximum percentage vluchtige vetzuren in margarine zoo ver mogelijk te verlagen;

d. het gebruiken van bedriegelijke aankondigingen bij de botermerkenwet strafbaar te stellen.

De F.N.Z. stelde voor, in bedoelde wetten zoodanige wijziging aan te brengen, dat verboden wordt:

1. het gebruiken van benamingen, opschriften, aanprijzingen, handelsmerken e. d. voor margarine, ontleend aan of verband houdende met het zuivel- en veeteeltbedrijf;

2. het gebruik van zoodanige opschriften, dat hiermede ten onrechte de schijn kan worden gewekt, dat een bedrijf bij de botercontrôle is aangesloten;

3. boter en margarine in dezelfde winkels en verkoopplaatsen of daarmede anders dan langs den openbaren weg in verbinding staande lokalen in voorraad te hebben en te verkoopen, alsmede deze artikelen tegelijkertijd op hetzelfde voer- of vaartuig — openbare middelen van vervoer uitgezonderd — te vervoeren of te doen vervoeren;

4. het mengen van boter en margarine;

5. het gebruik van benamingen voor artikelen in het banketbakkers- en restaurantbedrijf, waarin het woord „boter" voorkomt, indien bij het vervaardigen dezer artikelen surrogaten van boter gebruikt worden.

Beide verzoekschriften bevatten dus veel punten van overeenkomst en werden voor het grootste gedeelte reeds door ons besproken.

Voor het verbieden van het woord „boter" in samenstellingen als „plantenboter" e.d., is veel te zeggen, daar deze benamingen voor vele menschen misleidend zijn en het aangeprezen product met boter niets te maken heeft.

Hetzelfde geldt o.i. ten aanzien van het verzoek van den F.N.Z., dat veel verder gaat. Er is dit opzicht echter reeds veel bereikt en wel door middel van de keuringsdiensten voor waren.

Ingevolge artikel 6 van de warenwet (Stbl. 1919, no. 581) zijn in ons land n.l. gemeentelijke keuringsverordeningen in het leven geroepen welke naar een bepaald, van regeeringswege verstrekt model zijn opgesteld. Volgens deze verordeningen is het verboden, waren te verkoopen die ondeugdelijk van samenstelling zijn of die in ondeugdelijken toestand verkeeren.

Op grond van deze bepaling nu maken genoemde keuringsdiensten proces-verbaal op, wanneer als boterletter, botersprits, boterkoek e.d. worden aangekondigd, aangeprezen of verkocht letters, sprits enz. welke niet uitsluitend met boter zijn toebereid. Op de betreffende lekkernij wordt zoo noodig het volledig boter-onderzoek toegepast, waarbij men rekening houdt met de hoeveelheid vetten, afkomstig van het meel, de eieren e.d.

De keuringsdiensten zijn er reeds in geslaagd, het misbruik van het woord „boter" in samenstellingen als bovenbedoeld, zeer aanzienlijk te beperken. Het toezicht op het juiste gebruik van woorden als botersaus in het restaurantbedrijf is uit den aard der zaak veel moeilijker, terwijl het hier tevens nog de vraag is of dergelijke spijzen wel voor den handel zijn bestemd of in den handel worden gebracht.

Ook ten aanzien van het mengen van boter en margarine stelt de F.N.Z. meer ingrijpende maatregelen voor dan de Centrale Commissie.

Een mengverbod als door den F.N.Z. gewild, zou inderdaad in het financiëele belang der verbruikers zijn, daar deze de melanges over het geheel veel te duur betalen. Bedoeld verbod is daarom aan te bevelen, ook al zou een gedeelte van het publiek, dat gewend is melanges voor de boterham te gebruiken, daarvan aanvankelijk eenig ongerief ondervinden.

Een groot voordeel van het mengverbod is verder dat het een middel aan de hand doet, op veel meer afdoende wijze dan tot nu toe het geval is, een einde te maken aan de misleidende reklame voor de verschillende melanges. Deze toch is zooals we reeds meedeelden (zie blz. 397), veelal zoodanig opgezet, dat er oneerlijke mededinging voor de boter uit moet voortvloeien. Vooral om deze reden zou het aanbeveling verdienen, de boterwet op dit punt te wijzigen. Het argument, dat de margarine-nijverheid voor den uitvoer van de z.g. fijnere margarine-soorten naar sommige landen, de boter niet kan missen (zie blz. 255 en 265), weegt thans niet zwaar meer, daar de techniek der bereiding sedert het tot stand komen van de boterwet van 1908 aanzienlijk is verbeterd. Bovendien zou eventueel een uitzondering kunnen worden gemaakt ten aanzien van het product dat voor den export bestemd is.

Uit een oogpunt der contrôle lijkt ons het verbod tenminste onnoodig. Het in de boterwet vastgelegde cijfer van 10 is juist zoo laag gesteld, dat het menging met zóóveel boter dat het onderscheid met het onvermengde product niet gemakkelijk meer is aan te toonen, uitsluit (zie blz. 263 e.v.). Wel kan het bij de tegenwoordige wet voorkomen dat iemand een groote hoeveelheid boter met een hoog vluchtig vetzuurgetal met een kleine hoeveelheid margarine mengt, zoodat het mengsel toch nog hoog titreert, in welk geval het R.M.W.- en het refractie-getal alléén geen voldoende uitsluitsel geven. Maar behalve dat het op die wijze gepleegde bedrog door volledig onderzoek aan het rijkszuivelstation ontdekt wordt en het feit streng wordt gestraft, zou deze manier van knoeien evenmin geheel onmogelijk worden gemaakt door een verbod als door den F.N.Z. bedoeld.

Het antwoord op de door de regeering gestelde vragen van de V.V.Z.M. was geheel afwijkend van dat, hetwelk door de Centrale Commissie en den F.N.Z. was opgesteld.

De vereeniging stelde voorop dat een wijziging van de bo-

terwet in geen geval dienstbaar mocht worden gemaakt aan de belangen van een bepaald product in den concurrentiestrijd tusschen boter en andere vetten; het doel van den wetgever kon en mocht slechts zijn zooveel mogelijk bedrog door den verkoop, onder de benaming boter, van met andere vetten vermengde boter of zelfs van andere vetten die in het geheel geen boter bevatten, tegen te gaan, een opvatting, waarmede wij ons geheel kunnen vereenigen. Op grond hiervan komt zij eveneens tot de conclusie, dat de bestaande boterwet in het algemeen een afdoenden grondslag vormt voor het weren van het bedrog.

Met een eventueele wijziging van de wet in den zin van een verbod van verkoop van boter en margarine in denzelfden winkel, of alleen voorzoover beide artikelen onverpakt zijn, kon de organisatie zich niet vereenigen, op soortgelijke gronden als wij boven reeds hebben aangegeven (zie blz. 409 e.v.).

In plaats van een verdere vrijheidsbeperking was volgens haar meer reden om de vrijheid te vergrooten. In dit verband werd herinnerd aan haar nota van Juni 1923 (zie blz. 405 e.v.), in welke zij op verruiming der rijksvoorschriften ten aanzien van aangesloten handelaren aandrong en welk standpunt de vereeniging nog altijd innam.

Op 17 December 1924 heeft zij, in verband met den in- en verkoop van buitenlandsche boter, den Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw verzocht, in de boterwet een bepaling op te nemen, dat bij den verkoop in het klein van buitenlandsche boter:

1. daarvan een duidelijke aankondiging in of op de verkoopplaats (winkel, wagen) moet worden opgehangen;
2. bij verkoop van een vat, het opschrift „buitenlandsche boter" duidelijk op of aan het vat moet worden aangebracht;
3. bij verkoop in verpakking het opschrift „buitenlandsche boter" duidelijk op de verpakking moet voorkomen;
4. bij verkoop in een pot of op andere wijze, de boter bedekt moet worden door een papier met het duidelijke opschrift „buitenlandsche boter".

Een aanvulling van de boterwet als hier bedoeld, heeft de strekking, oneerlijke mededinging tegen te gaan en is daarom aan te bevelen.

Tot nog toe is het evenwel noch tot een wijziging van de botermerkenwet, noch tot een verandering van de boterwet gekomen.

De boven besproken aangelegenheden hebben betrekking op de oneerlijke concurrentie welke de boter, en met name het gecontroleerde product, van andere spijsvetten ondervindt en het is

eenvoudig een kwestie van recht en billijkheid dat hieraan een einde wordt gemaakt. Maar van een goede wettelijke bescherming tegen oneerlijke mededinging mag de boter-nijverheid niet alles verwachten. Haar positie toch hangt in de eerste plaats af van den roep welke van de gecontroleerde boter zelf uitgaat, die in geen enkel opzicht bij haar concurrenten mag ten achter staan. En nu is het helaas een feit, dat enkele aangeslotenen bij onze botercontrôle „te veel boter op hun hoofd hebben, om in de zon te gaan staan". Voor dezulken geldt in het bijzonder dat zij verstandig doen, de hand in eigen boezem te steken in plaats van op het product van anderen aanmerking te maken. En er is, zooals we in de inleiding van dit hoofdstuk opmerkten (zie blz. 393 en 394), op eigen terrein nog heel wat te verbeteren. In verband daarmede gaan wij thans over tot de bespreking van de opvoering van het watergehalte, de al of niet wenschelijkheid van een kwaliteitsmerk en van een goede verpakking der boter.

De begeerte om boter met een zoo hoog mogelijk vochtgehalte af te leveren is wel haast even oud als de boterhandel zelf. Uit de stedelijke keuren bijvoorbeeld blijkt dat reeds in de middeleeuwen door de overheid krasse maatregelen moesten worden genomen om dit euvel te bestrijden (zie blz. 5 e.v.) en ook later heeft het knoeien met water zijn „beoefenaars" gevonden, zooals o.a. uit de „Mededeelingen en Berichten" van dr. v a n R ij n blijkt in den tijd toen deze nog consulent van Friesland voor landbouwzaken in Engeland was. Zelfs is het voorgekomen dat men boter met 30% water en meer in den handel bracht (zie blz. 111 en 262).

Veel ernstiger echter wordt de zaak, wanneer een aantal boterproducenten en -handelaren zich vrijwilig aaneensluiten, teneinde een onvervalscht product af te leveren en met het oog daarop nog in het bijzonder waarborgen verstrekken ten aanzien van het watergehalte, zooals de aangeslotenen bij de Nederlandsche botercontrôle dat doen (zie blz. 162, 316 en 317).

In dit verband zij hier terloops opgemerkt, dat de boterwet geen maximum vochtgehalte vaststelt, maar in artikel 2 bepaalt dat boter geen vetgehalte mag bezitten beneden een zekere grens, welke later bij algemeenen maatregel van bestuur op 80% is vastgesteld. Op zichzelf beschouwd onderscheidt een dergelijke bepaling zich van een, waarbij het vochtgehalte is vastgesteld hierin, dat zij een vervalsching met andere stoffen, zooals kaasstof (caseïne), uitsluit, hetgeen bij een regeling van de maximum waterhoeveelheid niet het

geval is. Daarentegen laat een uitsluitende bepaling met betrekking tot de minimum vetgrens eenige meerdere speling ten aanzien van het watergehalte (zie ook blz. 246).

Nu kan het voorkomen dat het watergehalte der boter te hoog is tengevolge van een *ongewilde* technische fout bij de bereiding. Blijkbaar met het oog hierop werd in artikel 17 van de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 (zie blz. 317) de bepaling opgenomen, dat bij het overschrijden van de grens van 15.5% en van 16%, het bestuur van het station kan volstaan met een waarschuwing, respectievelijk met het opleggen van een boete, in plaats van een boete, respectievelijk schorsing.

Voeren de boterbereiders het watergehalte echter opzettelijk op, dan begint dit feit veel op knoeierij te gelijken. Daar evenwel een grens van 15.4% nog juist toelaatbaar is, kan men zich voorstellen dat de neiging opkomt om, binnen de maximum grens, de hoeveelheid water zooveel mogelijk te verhoogen.

Dit streven is, zooals we duidelijk zullen aantoonen, in beginsel verkeerd, maar te verklaren is het in de bestaande omstandigheden zeer goed.

Boter met een laag watergehalte wordt toch in den regel niet duurder betaald dan die met een hooger vochtpercentage en van dezelfde hoedanigheid. Al het water dat men, beneden de toelaatbare grens, extra in de boter weet te verwerken, beteekent dus winst en deze is niet gering voor een eenigszins groote fabriek. Stellen wij daarvan de jaarproductie eens op 100.000 kg, dan maakt deze onderneming bij verhooging van het vochtgehalte van gemiddeld 14.3% per jaar op 15.3% en een boterprijs van *f* 2.— per kg, een meerdere winst van *f* 2000.— of van *f* 40.— per week, een niet te verwaarloozen bedrag.

Een dergelijk voorbeeld spoort een andere fabriek allicht tot navolging. Het is dan eenvoudig een kwestie van economisch beheer en in sommige gevallen ook een uitvloeisel van verkeerd begrepen eergevoel der fabrieken, die gaarne goed voor den dag willen komen bij hun melkleveranciers. De eene fabriek beïnvloedt zoo de andere en het wordt dan spoedig een wedstrijd in het opvoeren van het watergehalte, welke onvermijdelijk tot gevolg heeft dat de uiterst toelaatbare vochtgrens herhaaldelijk wordt overschreden, vooral door fabrieken die de techniek der boterbereiding niet zoo goed in de hand hebben. Tusschen het opzettelijk verhoogen van het vochtpercentage tot de toelaatbare grens en daarboven, dus tusschen economie en bedrog, bestaat dan ook in dit geval, wij

doelden daar boven reeds op, maar een heel klein verschil. Om die reden zijn wij van meening dat dit streven in beginsel moet worden veroordeeld.

Met dit beginsel zijn echter zeer groote belangen verbonden, ja niets minder dan het geheele aanzien van onze botercontrôle staat er mede op het spel.

Reeds een enkel, geheel op zichzelf staand geval, kan aan den goeden naam van onze botercontrôle, met name in het buitenland, onberekenbare schade toebrengen. Een herhaald voorkomen van met water vervalschte gecontroleerde boter zal echter niets minder dan onze geheele botercontrôle naar de maan helpen. Steeds toch werd en wordt van de doelmatigheid en de afdoende werking van ons contrôlestelsel hoog opgegeven en het te goeder naam en faam bekend staan der aangeslotenen, gaarne bij iedere gelegenheid opnieuw op den voorgrond geschoven. Maar van dit prachtige beginsel blijft weinig over, wanneer deze aangeslotenen zich doelbewust op het verhoogen van de waterhoeveelheid toeleggen. Het moest dan ook beneden de waardigheid van iederen aangeslotene zijn, de verbreiding van het bedoelde euvel in de hand te werken en met name dienden de leden van coöperatieve fabrieken zich meer rekenschap te geven van de eischen waaraan een goede coöperatie heeft te voldoen.

Nu brengt het afleveren van boter met een te hoog vochtgehalte altijd ernstig gevaar voor het aanzien van de botercontrôle met zich mee, onafhankelijk van het feit af het te hooge percentage is toe te schrijven aan een toevallige omstandigheid, dan wel aan opzet. In de eerste jaren van de contrôle was de overschrijding van de grens vermoedelijk meer een gevolg van onvoldoende zorg bij de bereiding en van gebrek aan kennis van de omstandigheden welke het vochtgehalte in de boter beheerschen. Hoe dit ook zij, van de zijde der rijkszuivelinspectie, de botercontrôlestations en de zuivelvereenigingen, met name de F.N.Z., werd een te hoog watergehalte steeds sterk afgekeurd en er uitdrukkelijk tegen gewaarschuwd. Uit verschillende stukken is ons ook gebleken dat het kwaad vrij veel voorkwam.

Zoo wordt bijvoorbeeld in een aan de besturen der aangesloten fabrieken gericht rondschrijven van den F.N.Z. van November 1910 bericht, dat volgens mededeeling van de Directie van den Landbouw zich in Düsseldorf het geval had voorgedaan dat ambtelijk, zoowel van de zijde der Duitsche autoriteiten als van de zijde van het betrokken botercontrôlestation, een watergehalte van circa

20% in gecontroleerde boter was vastgesteld. Deze boter was toevalligerwijze juist geleverd aan een boterhandelaar die beschuldigd was, Nederlandsche boter met water te hebben vervalscht, terwijl bovendien terzelfder tijd in Düsseldorf verschillende z.g. potjesboeren terecht stonden, die bij het ompakken van ongezouten boter, behalve zout ook enkele procenten water toevoegden en die de hulp hadden ingeroepen van den besten advocaat dien ze konden krijgen.

Terecht merkte het bestuur van den F.N.Z. naar aanleiding van deze gebeurtenis op, dat ook zonder veel begrip van den loop van rechtsgedingen, ieder kon inzien dat de verdediging reusachtig partij zou trekken van het feit, dat in boter, voorzien van het rijksmerk, 20% vocht was aangetroffen.

Hoewel de omstandigheden waaronder dit geschiedde, aan den F.N.Z. onbekend waren, was deze organisatie reeds toen — zeer terecht — van meening dat de aangesloten fabrieken de waardeering van ons rijksbotermerk in den vreemde niet op dezelfde hoogte zouden kunnen handhaven en nog minder zouden vooruitbrengen, wanneer zij geen maatregelen troffen om herhalingen van dergelijke gevallen te voorkomen. Er moest getoond worden dat het in Nederland ernst was met de botercontrôle.

Verder wordt in dezelfde circulaire mededeeling gedaan van het feit dat in Elberfeld een partij boter met het rijksmerk, verkocht op de mijn van den F.N.Z., was aangehouden, welke meer dan 19% water bevatte.

De F.N.Z. achtte de zaak dan ook inderdaad ernstig en oordeelde het noodzakelijk dat de aangesloten fabrieken alle maatregelen, door de contrôlestations in deze genomen, steunden en zelf een bedrijfscontrôle invoerden. In dat geval was de oplossing niet ver te zoeken: alle partijen afgewerkte boter moesten op watergehalte worden onderzocht, voordat zij de fabrieken verlieten.

Een ander treffend geval van waterknoeien wordt door minister T a l m a genoemd bij zijn verdediging van de boterwet van 1908 (zie blz. 262), maar toen was blijkbaar sprake van niet-gecontroleerde boter.

Het heeft geen zin, nog meer gevallen te noemen, waaruit blijkt dat een te hoog vochtgehalte in boter voorzien van het rijksmerk, ook in vroeger jaren werd aangetroffen. In den laatsten tijd evenwel gebeurt het *herhaaldelijk* dat buitenlandsche autoriteiten in monsters, genomen uit partijen Nederlandsche gecontroleerde boter, te hooge watergehalten aantreffen. Bovendien is thans

in vele gevallen sprake van een opzettelijk opvoeren van het vochtpercentage, hetgeen onze botercontrôle natuurlijk haar naam kan kosten.

Er bestaan thans n.l. voldoende aanwijzigingen dat bij vele fabrieken de techniek van de botermakerij er op gericht is, het watergehalte niet ver beneden de 15.5% te doen blijven. Een bewijs hiervoor is verder de omstandigheid, dat dit feit het meest wordt vastgesteld bij de best ingerichte bedrijven, terwijl de meer primitief ingerichte fabrieken uit voorzichtigheid wel aan den lagen kant blijven (zie ook blz. 424).

In dit verband verdienen ook de cijfers welke het watergehalte van gecontroleerde boter gedurende een reeks van jaren aangeven, de aandacht. Daaruit blijkt n.l. dat bij de meeste contrôlestations een stijging is waar te nemen, bij het eene meer, bij het andere minder, hoewel toch moet worden opgemerkt dat bij enkele een daling voorkomt. Bij het Friesche station is de stijging echter opvallend. Het aantal monsters boter met een watergehalte boven de 16% is van 1914 af tot 1924 geleidelijk verdubbeld; die met een percentage van 15.6%—16% zijn ruim tweemaal zoo groot geworden en die met een vochtgehalte van 15.1%—15.5% zelfs meer dan verdrievoudigd in de genoemde periode. Daarentegen is het aantal monsters tusschen 13% en 14% met de helft verminderd, terwijl het aantal monsters beneden 13% ongeveer in dezelfde verhouding daalde.

De bestaande toestand leidt in sommige gevallen bovendien tot onbillijkheden en wel ten aanzien van handelaren die bij het station „Leiden" zijn aangesloten.

Dit station stelt, zooals we reeds mededeelden, zeer strenge eischen, ook ten opzichte van het watergehalte (zie blz. 360), daar het reeds zware boeten oplegt wanneer de grens van 15.5% wordt bereikt. Bovenbedoelde handelaren nu betrekken hun boter in hoofdzaak van bij andere stations aangesloten fabrieken, welke herhaaldelijk boter afleveren met een watergehalte van om de 16%. In dit geval echter pakt het Leidsche station zijn aangesloten handelaren krachtig aan, hoewel deze natuurlijk in het geheel geen schuld dragen. Ook met het oog hierop eischt de toestand dus dringend voorziening (zie blz. 450).

Zooals we reeds opmerkten, levert het waterknoeien een van de grootste gevaren op voor den uitvoer. Immers, wanneer het buitenland in ons botercontrôlestelsel niet langer vertrouwen meer stelt, is de ramp niet te overzien en zal de schade zeker veel en veel groo-

ter zijn dan in de ergste jaren van knoeierij vóór het bestaan van onze botercontrôle het geval is geweest.

Dat de ernst van den toestand ook door de Centrale Commissie is ingezien, moge blijken uit het feit dat zij in den loop van 1924 een speciale vergadering belegde ter bespreking van het vraagstuk.

Het resultaat van de beraadslagingen is geweest, dat aan den minister een verzoek werd gericht, artikel 17 der rijksvoorschriften (zie blz. 317) te wijzigen en wel door den regel: „tenzij naar het oordeel van het bestuur kan worden volstaan met de oplegging van een boete", te schrappen en de vochtgrens van boter niet lager dan 15.5% te stellen. Verder werd een sub-commissie benoemd, met de bedoeling om na te gaan, wat er kan worden gedaan om het vraagstuk op te lossen en welk stelsel van beboetingen zou zijn aan te bevelen.

Wat dit laatste betreft, het boven uitgewerkte voorbeeld van een fabriek maakt het duidelijk dat het opleggen van een geringe boete, — van ƒ 25.— bijvoorbeeld, zooals dikwijls het geval is — niet voldoende is om sommige bedrijven van het opzettelijk opvoeren van het watergehalte af te doen zien. Een eenvoudig rekensommetje is dan voldoende om aan te toonen dat het, niettegenstaande de opgelegde of de naar alle waarschijnlijkheid nog op te leggen boeten, toch voordeeliger is, met het waterknoeien door te gaan.

In verband hiermede is het duidelijk, waarom sommige stations tot het nemen van maatregelen in de richting van een verzwaren der boetes zijn overgegaan. Het station „Groningen" bijvoorbeeld is een voorstander van een stelsel, waarbij een boete wordt opgelegd bij een lagere grens, de beboetingen bij watergehalten van tusschen 15.5% en 16% worden verhoogd en waarbij de straffen bij watergehalten van boven de 16% belangrijk worden verzwaard.

De bovengenoemde subcommissie bepleitte de wenschelijkheid van de volgende in de rijksvoorschriften op te nemen regeling:

Een aangeslotene wordt door het bestuur van een botercontrôlestation beboet met een boete van tenminste ƒ 3.—, welke bedrag naar omstandigheden en bij herhaling wordt verhoogd, wanneer een watergehalte van meer dan 15.5% wordt aangetroffen in door hem bereide of verzonden boter of in door hem bijgekochte boter, waarvan het oorspronkelijke rijksmerk verwijderd is.

Een aangeslotene wordt door het bestuur geschorst, wanneer een watergehalte van meer dan 16% wordt aangetroffen in door hem bereide of verzonden boter of in door hem bijgekochte boter,

waarvan het oorspronkelijke rijksmerk verwijderd is, tenzij naar het oordeel van het bestuur kan worden volstaan met het opleggen van een boete. Bij het bepalen van het bedrag der boete wordt rekening gehouden met de mate van overschrijding van de vochtgrens en met de grootte der boterproductie.

Indien het watergehalte in de boter meer bedraagt dan 17% in gezouten boter of meer dan 18% in ongezouten boter, wordt in den regel schorsing als straf toegepast. Bij schorsing is het bestuur bevoegd, tevens een boete op te leggen.

De aangeslotenen zijn verplicht zelf elk karnsel, of voorzoover het gekochte boter betreft, alle gekochte boter op watergehalte te onderzoeken, tenzij het bestuur om bijzondere redenen ontheffing van dit voorschrift verleent. Bij overtreding van dit voorschrift of indien onjuiste vochtcijfers door den aangeslotene worden ingevuld, een en ander naar het oordeel van het bestuur, wordt bij een geconstateerd te hoog vochtgehalte het bedrag der op te leggen boete verhoogd.

Voor de botermonsters, die genomen worden door de ambtenaren die met het rijkstoezicht zijn belast of door de ambtenaren van een ander botercontrôlestation en onderzocht worden aan het rijkszuivelstation respectievelijk aan het andere botercontrôlestation, gelden dezelfde strafbepalingen als voor de botermonsters die door de ambtenaren van het contrôlestation zelve worden genomen en onderzocht, mits een duplo-monster ter beschikking van het betrokken botercontrôlestation wordt gesteld (zie blz. 450).

Bij het mengen van boter moet dit zoodanig geschieden, dat de boter weer homogeen geworden is. Hebben verschillende deelen van een partij boter een verschillend vochtgehalte, dan wordt deze partij beoordeeld naar het hoogst gevonden vochtgehalte. De boter moet in al haar deelen aan de gestelde vochteischen voldoen.

Het bovenstaande plan bevat dus een verzwaring van de boeten en den eisch dat de aangeslotenen hun boter op het watergehalte onderzoeken, zooals reeds in 1910 door den F.N.Z. was aanbevolen (zie blz. 426), terwijl het ten slotte de eenheid van handelen door de botercontrôlestations bevordert, die elkaar in deze aangelegenheid tevens zullen tegemoetkomen, in plaats van elkaar tegen te werken, zooals thans veelal geschiedt.

Wat meer in het bijzonder het aanbevolen boetestelsel betreft, waarbij rekening wordt gehouden met de mate van overschrijding en de grootte van de productie, gelooven wij, dat daarvan inderdaad

een preventieve werking kan uitgaan. Misschien zou het zelfs aanbeveling verdienen, bij het vaststellen van de boete ook nog den prijs van de boter te betrekken. Mocht het euvel van het opvoeren van het watergehalte echter sterk toenemen en de botercontrôle in gevaar worden gebracht, dan zouden wij behalve een streng boetestelsel, ook de verlaging van de thans bestaande veiligheidsgrens van 15.5% bepleiten, bijvoorbeeld met ½%. Terzelfder tijd zou dan het krachtens de boterwet vastgestelde vetgehalte van 80% verhoogd dienen te worden.

Het wil ons evenwel voorkomen dat personen die opzettelijk het watergehalte opvoeren en met het oog op eventueel te betalen boete eenvoudig een rekensommetje maken, bij de contrôle niet thuis behooren. Deze menschen beschouwen de contrôle als een politiemaatregel. Mocht hun boter niet aan de voorschriften voldoen, dan achten zij het niet meer dan logisch dat deze zoo spoedig mogelijk buiten het bereik van de ambtenaren van het contrôlestation wordt gebracht. Ja, er zijn zelfs gevallen bekend, waarbij een aangeslotene op handige wijze het toezicht doelbewust saboteerde. Ten aanzien van dezulken behoort o.i. maar één straf te worden toegepast, n.l. die van onmiddellijke schrapping van de contrôle. Dergelijke personen brengen ons contrôlestelsel in discrediet en maken den grondslag van het te goeder naam en faam bekend staan, tot een aanfluiting! Zelfs zou het naar onze meening aanbeveling verdienen, de namen van alle geschrapten — om welke reden dan ook — ter openbare kennis te brengen, zooals ook de statuten van het Leidsche station voorschrijven (zie blz. 360). Dergelijke maatregelen, die een logisch uitvloeisel zijn van de grondbeginselen onzer botercontrôle, zullen het aanzien daarvan ongetwijfeld ten goede komen, niet alleen in het buiten-, maar ook in het binnenland.

Wij zijn thans tot de bespreking van de kwestie met betrekking van *het al of niet wenschelijke van het instellen van een kwaliteitsmerk gekomen.*

De vraag, aan welke eischen de af te leveren boter heeft te voldoen, heeft ook na de totstandkoming van de botercontrôlestations onze zuivelbereiders bezig gehouden. Zoo sprak bijvoorbeeld dr. van Rijn als consulent van Friesland voor landbouwzaken in Engeland in zijn jaarverslag over 1905 als zijn meening uit, dat wij er wel degelijk rekening mede mochten houden dat de concurrentie tusschen Friesche boter en boter uit de Engelsche koloniën voortdurend scherper werd en wij derhalve alle krachten moesten inspannen om aan deze mededinging het hoofd te bieden. Als

middel ter versterking van onze reputatie noemde hij naast een krachtige bestrijding der knoeierijen, de verbetering van de kwaliteit van de boter. [1])

Zooals we hebben gezien, was ook minister T a l m a in 1908 van meening dat het een belang van de botercontrôle was, haar bemoeiingen uit te strekken tot het verbeteren van de hoedanigheid van het product (zie blz. 258 en 259) en uit den aard der zaak is deze aangelegenheid eveneens in de vergaderingen van zuivelvereenigingen en de Centrale Commissie ter sprake gekomen.

De F.N.Z. heeft reeds vele jaren lang voor de verbetering van de hoedanigheid van de boter zijner aangeslotenen geijverd. Het jaarverslag over 1905 maakt er melding van dat de bond zich was gaan bezig houden met de bereiding van reinculturen ten behoeve van de boter-fabrikatie der aangesloten fabrieken. [2]) Voorts wees de toenmalige Directeur-Generaal van den Landbouw er in een op 11 April van hetzelfde jaar gehouden algemeene vergadering op, dat de boterproducenten die zich reeds zooveel moeite hadden getroost om hun waar onvervalscht in het buitenland te brengen, ook aandacht aan de hoedanigheid moesten schenken. Daarbij bracht hij in herinnering hetgeen in dat opzicht in enkele andere landen werd verricht. [3]) Eveneens werd nog in 1905 een concept voor een kwaliteitsmerk ontworpen, maar tot een verdere uitwerking is het toen niet gekomen.

In 1908 kwam de kwestie echter opnieuw aan de orde en in de algemeene vergadering van 18 Augustus van dat jaar hield de heer J. J. W i n t e r m a n s een voordracht over de vraag: „Is een kwaliteitsmerk voor de boter in Nederland wenschelijk?"

De inleider kwam daarbij tot de slotsom dat de invoering van een kwaliteitsmerk eischen stelde aan de hoedanigheid onzer boter en aan de gelijkmatigheid daarvan, welke eischen verband hielden met hetgeen de concurrenten op dat oogenblik presteerden. Om het doel te bereiken zou men zooveel mogelijk de deelneming aan de boterkeuringen moeten bevorderen, terwijl het merk voor alle boter die aan de eischen voldoet, zonder onevenredig hooge kosten, verkrijgbaar moest zijn en niet eerder ingevoerd moest worden vóór het algemeen door de georganiseerde zuivelbereiders gewenscht werd.

Op deze vergadering bleken de heeren C r o e s e n en

[1]) Mededeelingen en Berichten van den consulent van Friesland voor landbouwzaken in Engeland, 1906, no. 3, blz. 15.
[2]) F.N.Z. Verslag over het jaar 1905, blz. 31—34.
[3]) Idem, blz. 16—21.

Posthuma echter van meening dat hoe eerder hoe beter een kwaliteitsmerk moest worden ingevoerd. [1])

Het bestuur van den F.N.Z. verkreeg nu de opdracht, de zaak nader te bestudeeren, wat tengevolge had dat er een concept-reglement werd ontworpen, niet voor een kwaliteits*merk*, maar voor kwaliteits*attest*, „omdat het niet de bedoeling was, naast het rijksmerk nog een merk op de boter te plakken, doch de verklaring inzake de kwaliteit af te geven in den vorm van een attest". [2]) In de vergadering van 23 Maart 1909 werd dit reglement met algemeene stemmen aangenomen. [3])

Het kwaliteitsattest was dus een instelling van den F.N.Z. In den Raad van Beheer hadden, behalve den secretaris van den F.N.Z., zooveel leden zitting als er bonden bij deze zuivel-organisatie waren aangesloten.

Aan het reglement, dat 16 punten bevat, ontleenen wij slechts de principiëele bepalingen, welke als volgt luiden:

Punt 3. Om het gebruiksrecht van het attest te kunnen verkrijgen, moeten de fabrieken aan de volgende eischen voldoen:

a. Zij moeten lid zijn van een der provinciale Bonden van Coöp. Zuivelfabrieken, aangesloten bij den F.N.Z. of wel buitengewoon lid van den F.N.Z.

b. Zij moeten aangesloten zijn bij een der botercontrôlestations onder Rijkstoezicht.

c. De inrichting van en de zindelijkheid in de fabriek moet zoodanig zijn, dat naar het oordeel van den Raad van Beheer de mogelijkheid bestaat, dat de fabriek regelmatig een goed product maakt.

d. Zij moeten den room of de volle melk, bestemd voor de boterbereiding op een voldoend hooge temperatuur verhitten, te beoordeelen met behulp van de Storchsche reactie.

e. Zij moeten op de provinciale boterkeuringen een cijfer behalen, dat naar het oordeel van den Raad van Beheer voldoende is.

f. De fabrieken moeten de door den Raad van Beheer voorgeschreven maatregelen nemen, om het leveren van ondeugdelijke melk te voorkomen.

Punt 4. Het gebruiksrecht van het attest wordt telkens voor drie maanden aan een fabriek verleend.

De Raad van Beheer heeft echter recht dit gebruiksrecht ten allen tijde in te trekken.

Punt 6. De tot het gebruik van het attest gerechtigde fabrieken mogen het attest alleen afgeven bij boter, welke naar hun oordeel daarvoor in aanmerking komt. Het attest mag dus niet bij boter afgegeven worden, waarvan de bereiding op de een of andere manier mislukt is.

Verder mag het attest niet afgegeven worden bij boter, welke van een,

[1]) „Officiëel Orgaan" van den F.N.Z., no. 22 van 24 Augustus 1908, tweede blad.

[2]) „Officiëel Orgaan" van den F.N.Z., no. 35 van 23 November 1908, eerste blad.

[3]) „Officiëel Orgaan" van den F.N.Z., no. 1 van 29 Maart 1909, eerste blad. Dit reglement is eveneens opgenomen in het jaarverslag van den F.N.Z. over 1909, blz. 135—140.

niet tot het gebruik van het attest gerechtigde fabriek is bijgekocht, terwijl de boter, bijgekocht van één tot het gebruik van het kwaliteitsattest gerechtigde fabriek, steeds door het bij die boter behoorende kwaliteitsattest gedekt blijft.

Punt 7. Wanneer een tot het gebruik van het attest gerechtigde fabriek blijkens de wekelijksche boterkeuringen van den betrokken Bond minder goede boter produceert of wanneer zij het attest niet afgeeft, omdat de hoedanigheid of stevigheid van de boter naar hare meening te wenschen overlaat, is zij verplicht de hulp van den Zuivelconsulent van hare provincie in te roepen of van diegenen, die daartoe door den Provincialen Bond zijn aangewezen.

Blijkens het jaarverslag van den F.N.Z. over 1910, blz. 65, waren de ervaringen in het eerste jaar niet van dien aard, dat er van een warme belangstelling voor de attesten gesproken kon worden. In de eerste plaats ontbrak deze bij een groot deel van den handel, maar ook de fabrieken zelve maakten lang niet alle gebruik van de attesten. Als de voornaamste redenen daarvan worden genoemd de onzekerheid van het behoud van het merk en de administratieve drukten. Aan het einde van 1910 maakten evenwel toch nog 62 fabrieken gebruik van het kwaliteitsattest. Voorts werd in hetzelfde jaar een wijziging van het reglement voorgesteld, welke vooral ten doel had het attest voor onbepaalden tijd te verleenen.

In 1911 heeft men getracht aan de verschillende bezwaren tegemoet te komen, maar veel mocht dit niet baten en in 1912 werd dan ook besloten de uitgifte der kwaliteitsattesten te staken. In verband hiermede werd een commissie voor kwaliteitsverbetering ingesteld, welke verder de centrale boterkeuringen te verzorgen kreeg, waarbij men zich meer en meer begon toe te leggen op de studie der botergebreken.

Op 19 Februari van laatstgenoemd jaar had ook prof. ir. B. van der Burg, destijds zuivelconsulent te Zutfen, een rapport voor den F.N.Z. naar aanleiding van de instelling van het kwaliteitsattest uitgebracht. Daarin bespreekt de rapporteur genoemd reglement, waarbij hij in het bijzonder op de moeilijke uitvoerbaarheid van punt 6 wijst. Niet alleen wordt hier verondersteld dat de directeur eener fabriek elke boterzending op kwaliteit keurt, maar bovendien dat hij, hoewel hij niet geregeld in de gelegenheid is zijn eigen waar met andere te vergelijken, in staat zal zijn in grensgevallen voldoende scherp te kunnen beoordeelen of zijn boter nog door het merk gedekt mag worden. Maar zelfs al zou dit het geval zijn, dan nog rijst de vraag of het niet te optimistisch gedacht is, wanneer men veronderstelt dat zonder nadere contrôle niemand het merk gebruiken zal bij boter welke het niet waard is.

Voorts deelt de rapporteur nog mede dat in de vereenigingen van den Raad van Beheer de vraag overwogen is of het niet

wenschelijk zou zijn, het attest door een merk te vervangen. In verband hiermede kwam ter sprake of dit kwaliteitsbewijs *op* of *naast* het rijksmerk zou moeten worden aangebracht, dan wel of het indrukken van een stempelmerk op de boter de voorkeur zou verdienen.

In het eerstgenoemde geval zou de botermerkenwet gewijzigd moeten worden, terwijl de aangeslotenen veel van hun zelfstandigheid zouden verliezen. Van een kwaliteitsbewijs dat evenals het rijksmerk niet ongeschonden van de boter zou kunnen mogen worden verwijderd, vreesde men een groote verscheidenheid, waardoor aan laatstgenoemd merk schade zou kunnen worden toegebracht. Met het indrukstempel heeft, volgens het rapport, de coöperatieve zuivelfabriek te Wirdum wel goede resultaten gehad bij verzending van boter naar Amsterdam en Engeland.

Een maatregel als de laatstgenoemde verschilt o.i. in beginsel weinig van het aanbrengen van een wettig gedeponeerd handels- of fabrieksmerk, hetwelk bij goede zorgen van den betrokken producent eveneens een uitstekende aanbeveling van de waar kan worden.

Hoewel de ervaringen welke men destijds met het kwaliteitsattest en -merk heeft opgedaan, niet zoo gunstig waren, worden in de laatste jaren de stemmen die er op aandringen in deze richting stappen te doen, weer meer gehoord.

Wij vermeldden dat de *Commissie van Advies voor Zuivelaangelegenheden* reeds in het begin van 1919 er bij de regeering op aandrong, alleen het gecontroleerde product ten uitvoer toe te laten en wel met het oog op den naam van de Nederlandsche boter in het buitenland (zie blz. 331). Een besluit in dien geest kon weliswaar niet anders tengevolge hebben dan dat de export van vervalschte boter werd voorkomen, maar zooals ons van gezaghebbende zijde is medegedeeld, is toen de wenschelijkheid van het waarborgen van de hoedanigheid van de boter eveneens met de regeering besproken.

Indien men dan ook den naam van onze botercontrôle in het buiten- en binnenland hoog wenscht te houden, mag het niet veelvuldig voorkomen dat minderwaardige of zelfs beslist slechte boter wordt uitgevoerd. Een dergelijke toestand kan nooit aan de waarde en het aanzien van het rijksmerk ten goede komen, want al zegt dit tot op heden niets omtrent de kwaliteit van de waar, men is toch allicht geneigd, in de aanwezigheid van dit merk op de boter een zekere, gunstige aanwijzing ten aanzien van haar hoedanigheid te zien.

Nu kwam het afleveren van minderwaardige boter gedurende de oorlogsjaren en ook in den eersten tijd daarna, helaas niet zeldzaam voor (zie ook blz. 321 en 337) en maar al te dikwijls werd van de gelegenheid partij getrokken om zich op de meest schandalige wijze te verrijken, ten koste van medemenschen die in zoovele opzichten, niet in het minst wat de vetvoorziening betrof, in den grootsten nood verkeerden. Sommige „handelaren" hebben zich in die dagen niet ontzien, de gemeenste boter tegen woekerwinsten van de hand te doen en al deze rommel was toch werkelijk volkomen onvervalscht, want zij was gedekt door het rijksmerk!

Het spreekt wel vanzelf dat dergelijke praktijken den naam van Nederland weinig goeds hebben gedaan en het aanzien van het rijksmerk niet hebben verhoogd. Tevens zal het duidelijk zijn dat men aan een uitvoerverbod van ongecontroleerde boter in dit opzicht niet te veel waarde moet toekennen.

Maar ook ten aanzien van den binnenlandschen afzet en ter bevordering van de aansluiting bij de contrôle is het afleveren van boter van goede hoedanigheid van veel belang. Want, indien de Nederlandsche huisvrouwen er eens toe gebracht werden, uitsluitend het gecontroleerde product te koopen en het zou blijken dat dit in kwaliteit niet aan hooge eischen voldeed of in dit opzicht zelfs beneden het ongemerkte stond, dan behoeft men zijn verwachtingen ten aanzien van een grootere aansluiting en een verhoogden omzet van rijksmerkboter niet hoog te spannen!

Met het oog op deze feiten is het te begrijpen dat vooral in de laatste jaren de wensch om met het rijksmerk tevens de hoedanigheid te waarborgen, weer vaker werd uitgesproken. Thans echter, nu weer meer normale omstandigheden zijn ingetreden, zijn de klachten over slechte gecontroleerde boter weinig talrijk, zoodat uitsluitend met het oog daarop, het invoeren van een kwaliteitsmerk niet noodig zou zijn. Niettemin blijft men in sommige zuivel- en in regeeringskringen de wenschelijkheid daarvan bepleiten.

Men stelt zich daarbij op het standpunt dat boter een product is, dat door steeds meer landen in een voortdurend grooter hoeveelheid wordt voortgebracht, hetgeen de mededinging op de internationale markt moeilijker maakt, terwijl bovendien het eene land na het andere tot het garandeeren van de hoedanigheid overgaat. In den laatsten tijd verstrekken o.a. Noorwegen, Zweden, Denemarken, Finland, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Canada, Nieuw-Zeeland, Australië en Hongarije waarborgen ten aanzien van de kwaliteit van hun boter.

Tot beter begrip van deze aangelegenheid, zullen wij in korte

trekken de hoofdzaken van de in enkele der genoemde landen geldende bepalingen vermelden.

Een nieuwe regeling ten aanzien van het kwaliteitsmerk voor de boter in Noorwegen is op 13 Mei 1924 getroffen door de *Norske Mælkeproducenters Landsforbund*. Het merk heeft ten doel, de hoedanigheid van de Noorsche boter op te voeren door middel van sorteering en door de beste boter te merken. Recht op dit merk hebben de bij genoemde vereeniging aangesloten fabrieken, welker boter op de laatste twee landelijke boterkeuringen tenminste 10 [1]) punten heeft behaald of die ten genoege van den bond aantoonen dat de kwaliteit van haar boter aan de gestelde eischen voldoet en dit met de uitkomsten van haar deelneming aan plaatselijke keuringen of op andere wijze kunnen aantoonen. Overigens zijn de fabrieken natuurlijk verplicht tot nakoming van de door den bond gegeven voorschriften, zooals het geregeld deelnemen aan de boterkeuringen, het voortdurend streven om goede boter af te leveren enz.

Van groote beteekenis voor den naam van de Zweedsche boter op het buitenlandsche afzetgebied is het door de botercontrôle ingevoerde kwaliteitsmerk geweest. In September 1904 stelde de Directie van den Landbouw in Zweden een reglement vast met de voorwaarden voor het gebruik van dit merk, het z.g. Rune-merk. [2]) Om dit te mogen voeren, moet de boter van een zuivelfabriek minstens 10 punten behalen (15 is het maximum). Bovendien mag het watergehalte de 16% niet overschrijden en moet de boter bereid zijn van melk of room, die minstens tot 80° C. gepasteuriseerd is, terwijl geen andere preserveermiddelen dan keukenzout mogen worden gebruikt. De uitvoer van ongecontroleerde zoowel als van gecontroleerde boter is toegestaan, maar de vaten waarin eerstgenoemde boter zich bevindt, moet voorzien zijn van de woorden: „Not rune brand", duidelijk daarop gestempeld. De aansluiting der fabrieken bij de botercontrôle is, evenals bij ons, vrijwillig.

De Deensche botercontrôle dagteekent van 1 Juli 1901 en werd in het leven geroepen door de *Danske Mejeriers Smörmærke Forening*, welke de registreering van het z.g. Lur-merk [3]) bewerkstel-

[1]) Dit cijfer zegt op zichzelf niet veel, maar vermoedelijk is, evenals in Zweden, ook hier 15 het maximum.

[2]) Zoo genoemd naar het „Rune" schrift op het merk. Runen zijn oude rechthoekige letters der oud-Germaansche en Keltische priesters, meestal in houten staafjes gesneden.

[3]) Een „Lur" is een oud Noorsch blaas-instrument. Sedert het merk staatseigendom is geworden, zijn er met het oog op namaak, zeer strenge

ligde. Bij de wet van 30 Maart 1906 werd dit merk door het Ministerie van Landbouw overgenomen; uitvoer van boter zonder dat merk werd verboden. De genoemde wet is herhaaldelijk herzien; de tegenwoordige botercontrôle wordt uitgeoefend ingevolge de bepalingen van de wet van 12 April 1911. Volgens deze mag het rijksmerk alleen dienen voor boter, bereid uit tot minstens 80° C. verhitten room, terwijl zij geen hooger watergehalte mag bevatten dan 16% en het gebruik van andere conserveermiddelen dan keukenzout is verboden. Voorts zijn bepaalde voorschriften gegeven ten aanzien van de verpakking der waar. Het Lurmerk kan aan producenten worden ontnomen, indien hun boter niet aan de gestelde eischen voldoet of wanneer zij bij keuring op kwaliteit (smaak, reuk, uiterlijk voorkomen enz.), onvoldoende of slecht is bevonden. Het merk heeft, doordat het een waarborg zoowel ten aanzien van de zuiverheid als van de kwaliteit is en overal als zoodanig wordt erkend, zeer veel tot den gunstigen roep en de goede prijzen van het Deensche product bijdragen.

In Finland was voor den wereldoorlog een rijksmerk ingesteld voor boter, afkomstig van bedrijven welke zich aan voortdurend regeeringstoezicht hadden onderworpen. Ten uitvoer wordt alleen boter toegelaten welke voldoet aan bepaalde eischen van echtheid, zuiverheid en maximum watergehalte. De van onder contrôle staande bedrijven afkomstige boter draagt het rijksmerk voor echtheid en tevens het rijkskwaliteitsmerk, indien zij bij de kwaliteitskeuring meer dan 10½ punt behaalt (maximum aantal punten 15).

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika geschiedt de boterkeuring op kwaliteit door officiëele ambtenaren op verzoek van belanghebbenden en volgens een puntenstelsel, zooals dit door de „New-York Mercantile Exchange" is vastgesteld.

In Canada vindt officiëele en niet-officiëele keuring van boter plaats, welke niet dwingend zijn voorgeschreven. Het département van landbouw laat door de ambtenaren van de afdeeling zuivelaangelegenheden botermonsters nemen in fabrieken welke hun producten aan een officiëele keuring wenschen te onderwerpen. De fabrieken krijgen van de keuring uitvoerig bericht, waardoor zij leeren welke de gebreken van hun product zijn. Van regeeringswege worden de fouten opgespoord en helpt men de bereiding te

---

bepalingen getroffen. Een muziekhandel die, bij wijze van reklame, Lur-afbeeldingen op de ruiten had laten schilderen, moest deze op hoog bevel weer laten verwijderen!

verbeteren. Op deze wijze tracht men een gelijkmatig product van goede hoedanigheid te verkrijgen.

Nieuw-Zeeland bezit een verplichte boterkeuring; geen boter mag worden uitgevoerd zonder te zijn beoordeeld op kwaliteit. Op grond van de desbetreffende voorschriften, welke steunen op de „Dairy Produce Act and Regulations", komt na de keuring de partij boter onder berusting van de regeering, welke haar op aanwijzing van den eigenaar verzendt.

Australië ten slotte heeft onlangs een verplichte rijkskeuring van alle voor uitvoer bestemde boter in het leven geroepen, waarbij deze in vijf verschillende kwaliteiten wordt onderscheiden. Alle kisten boter die bij de keuring meer dan 92 punten ontvangen en uit gepasteuriseerden room zijn bereid, moeten worden gemerkt met het Australische nationale kwaliteitsmerk, bestaande uit een kangoeroe, omgeven door een cirkel. Boter welke tot de eerste kwaliteit behoort, wordt voorzien van een merk, bestaande uit een ster, waaromheen de woorden „approved for export" en „Commonwealth of Australia" zijn aangebracht, het geheel eveneens omgeven door een cirkel. Boter van tweede en derde kwaliteit wordt op overeenkomstige wijze gemerkt, terwijl op keukenboter de woorden „Pastry butter for cooking" of „unfit for table use" moeten worden aangebracht.

Bovenstaande voorbeelden zullen wel voldoende zijn om aan te toonen langs welken weg men in het buitenland tracht, zich een plaats op de wereld-botermarkt te verzekeren. Het ligt ook voor de hand dat een merk, dat behalve de zuiverheid en een maximum watergehalte, ook de hoedanigheid waarborgt, een grooten voorsprong heeft. En dit is, zooals reeds opgemerkt, vooral van belang met het oog op de toenemende productie en de daarmede gepaard gaande grootere mededinging, welke feiten men in regeeringskringen zwaar laat wegen.

Nu moet bij de beoordeeling van wat in andere landen geschiedt, steeds rekening worden gehouden met de bijzondere omstandigheden welke aldaar tot het nemen van bepaalde maatregelen aanleiding geven. Het treft dan, dat bijna alle bovengenoemde landen, jonge staten zijn, die een product bereiden dat over het algemeen niet op die kwaliteit aanspraak kan maken als bijvoorbeeld het onze en dat bovendien nog een langen afstand in koelruimten moet afleggen, alvorens op de plaats van bestemming te zijn. Bovendien moeten sommige van deze landen zich nog een naam op de internationale botermarkt verwerven, hetgeen van een land als het

onze niet meer gezegd behoeft te worden. Ook hebben verschillende staten waarvan de boter-uitvoer weinig heeft te beteekenen, in dit opzicht maatregelen genomen.

Daartegenover zouden wij willen stellen dat wij tegenwoordig snel leven en men in korten tijd ook een goeden naam verwerven en verliezen kan. Wanneer landen als Canada, Nieuw-Zeeland e.d. er in slagen, een eerste klas product op de markt te brengen, behoeven er geen tien jaren te verstrijken, alvorens hun reputatie gevestigd is. Dit kan zeer goed tot gevolg hebben dat landen met een zéér ouden roem, maar die minder goede boter leveren, door jongere mededingers van de markt worden verdrongen, te meer daar onze tijd aan traditie ook al veel minder waarde hecht dan vroeger.

Of dergelijke beweegredenen in Denemarken hebben meegesproken, is ons onbekend, maar in ieder geval heeft het voorbeeld van dit land ons wel iets te zeggen, daar Denemarken al jaren lang een goeden naam als boterbereider heeft en jaarlijks reusachtig veel boter, wel 2½ maal meer dan wij, uitvoert.

Een ander bezwaar dat tegen de invoering van een kwaliteitsmerk wordt aangevoerd is, dat de hoedanigheid van een product als boter zoo moeilijk is vast te stellen. De smaken verschillen en wat de een smakelijk vindt, wordt door den ander dikwijls afgekeurd, welk oordeel veelal verband houdt met de streek, waar men vandaan komt en met den smaak waaraan men gewend is.

Hoewel de smaken inderdaad uiteenloopen, schijnt het ons toe, dat men dit bezwaar toch niet te breed moet uitmeten. Er zijn heel goed bepaalde normen vast te stellen ten aanzien van hetgeen onder het goede voorkomen, het gewenschte watergehalte, den fijnen smaak, reuk, de houdbaarheid e.d. is te verstaan; de buitenlandsche ervaringen op dit gebied toonen dit trouwens aan. Ongetwijfeld zijn er altijd grensgevallen, vooral met betrekking tot eigenschappen als smaak en geur, waarbij de persoonlijke opvatting een grootere rol speelt. Teneinde de keuze ook niet al te zeer te bemoeilijken, moet men niet een te groot aantal kwaliteiten gaan onderscheiden, zooals Australië bijvoorbeeld doet. Mocht men eens tot de instelling van een kwaliteitsmerk overgaan, dan lijkt ons een eenvoudige onderscheiding in boter welke dit merk verkrijgt en in die welke daarvoor niet in aanmerking komt, althans in het begin, voldoende, terwijl men dan later altijd nog kan zien of een indeeling in meer groepen gewenscht is.

Een groote moeilijkheid is dat een artikel hetwelk zoo gemakkelijk aan bederf onderhevig is als boter, na verloop van tijd niet meer aan de oorspronkelijke eischen waarop het kwaliteitsattest

werd verleend, voldoet. Hieraan is slechts ten deele tegemoet te komen door de boter op houdbaarheid te keuren terwijl bij export een keuring in de havens van uitvoer en de grensplaatsen kan plaats vinden.

In den regel zal men evenwel niet meer kunnen waarborgen dan dat de boter welke het kwaliteitsmerk draagt, afkomstig is van een uit hygiënisch en technisch oogpunt goed ingerichte en geleide fabriek. De verantwoordelijkheid daarvoor kan een zuivelbond voor zijn aangesloten fabrieken welke van het merk gebruik zouden willen maken, wel op zich nèmen. In dit geval is ook de onzekerheid met betrekking tot het behoud van het merk vrijwel opgeheven.

Ten slotte kan nog als bezwaar tegen het kwaliteitsmerk aangevoerd worden dat het den sterksten prikkel om zijn concurrent te overtreffen, tot op zekere hoogte wegneemt.

Bij de coöperatie, waar het beginsel geldt dat men elkaar over en weer zooveel mogelijk dient te helpen om gezamenlijk vooruit te komen, wordt dit bezwaar niet zoo sterk gevoeld. De particuliere zuivel-industrie maakt van genoemd nadeel echter nogal veel ophef en beschouwt het kwaliteitsattest vaak als een domper op het bedrijf. Niettemin hebben ook de coöperatieve fabrieken met de meest vooruitstrevende leiders een voorsprong op de andere en komen er in ons land thans zeker vele voor die op een kwaliteitsmerk geen prijs stellen, om de eenvoudige reden dat zij boter afleveren welke aan hoogere eischen voldoet dan genoemd merk zou waarborgen.

Een en ander zal het duidelijk maken waarom een kwaliteitsmerk sommige bedrijven in hun streven om een andere onderneming vóór te komen, eenigszins kan belemmeren. Hierbij mag echter niet vergeten worden dat, hoe mooi de vrije concurrentie ook is en hoeveel voordeel deze enkele vooraanstaande zaken en de verbruikers ook brengt, er tegenover staat, dat de uit deze mededinging voortvloeiende strijd om het bestaan in vele gevallen eveneens meer knoeierij en misleiding met betrekking tot de hoedanigheid van het product in de hand werkt.

Ten aanzien van de handelaren kan worden opgemerkt, dat voor hen veel van het aantrekkelijke van het vak verloren gaat, wanneer niet alleen meer de zuiverheid, maar ook de hoedanigheid van het artikel door de bereiders op voor de koopers zichtbare wijze wordt aangegeven. Misschien zelfs dragen de producenten ook nog zorg voor een bepaalde verpakking, voorzien van hun naam en stellen zij den prijs, dus een bepaalde winstmarge vast. Door al dergelijke maatregelen blijft er voor het initiatief van den han-

delaar of winkelier weinig meer over; voor hen gaat, wat men noemt, „de jus" van het beroep er af.

Het bezwaar van nijverheid en handel, ontleend aan argumenten met betrekking tot een min of meer ongewenschte vrijheidsbeperking van het bedrijf, kan eveneens tegen het bestaande rijksmerk worden aangevoerd. Ook ten aanzien hiervan kan gezegd worden dat het den handel tot op zeker hoogte aan banden legt en het overbodig is, daar iedere ondernemer door het afleveren van een onvervalscht product zijn eigen belang op den duur toch het best dient. Maar de toestanden nog heden ten dage, zoowel als de geschiedenis van onzen boterhandel leeren dat deze redeneering slechts schoone theorie is.

Zooals we boven opmerkten, is de hoedanigheid van onze gecontroleerde boter op het oogenblik niet zóó, dat zij aanleiding geeft tot klachten welke op den afzet in binnen- of buitenland een ongunstigen invloed uitoefenen. Voor een officiëele bevordering van het rijksmerk tot een kwaliteitsmerk lijkt ons de tegenwoordige toestand dan ook geen aanleiding te geven. Het is echter geenszins onmogelijk dat de omstandigheden, en daarmede de voor- en nadeelen welke er aan een bepaald plan, voorschrift of wet zijn verbonden, zich zoodanig wijzigen, dat het noodzakelijk is, onverwijld tot het instellen van een kwaliteitsmerk over te gaan. Dit geval zou zich bijvoorbeeld kunnen voordoen, wanneer de waar welke door het rijksmerk wordt gedekt, in het algemeen zóó slecht is, dat de naam van dit merk ernstig in gevaar wordt gebracht of wanneer ons nationale product de vergelijking met de boter uit andere landen, niet meer zou doorstaan en veel terrein zou verliezen.

Mocht het eens zóó ver komen en dus de roem van gunstig bekende handels- en fabrieksmerken van aan het buitenland leverende organisaties en particulieren niet meer bij machte zijn den goeden naam van het rijksmerk, of van ons land als leverancier van eerste klas boter, tegenover mededingende landen op de internationale markt hoog te houden, dan zouden wij in ieder geval aan een stelsel, geheel berustend op vrijwillige deelneming, de voorkeur geven boven een verheffing van het rijksmerk tot kwaliteitsmerk. Dit laatste zou op zichzelf moeten bestaan en op overeenkomstige wijze als het rijksmerk, waarvan het alleen in kleur zou behoeven af te wijken, op de boter moeten kunnen worden aangebracht.

Wat den export betreft, zal het beperken van den uitvoer tot slechts een klein aantal havens en grensstations wel noodzakelijk blijken. De praktische uitvoering zal echter, zooals we reeds opmerk-

ten (zie blz. 440), wel hierop neerkomen, dat het kwaliteitsmerk een waarborg is dat de boter welke dit merk draagt, werd bereid in hygiënisch en technisch goed ingerichte fabrieken. Ook in dit geval zal het merk aanleiding kunnen geven tot meer waardeering van de zijde van den consument en den buitenlandschen importeur. Dit zal tengevolge hebben dat voor boter die dit merk draagt, meer wordt betaald dan voor gewone gecontroleerde boter en daardoor zullen allicht weer vele boterbereiders geprikkeld worden, zich eveneens op het afleveren van een in alle opzichten uitstekend product toe te leggen, welk streven den goeden naam van de Nederlandsche boter niet anders dan ten goede kan komen.

Met de wenschelijkheid van het instellen van een kwaliteitsmerk houdt ook *de kwestie van het al of niet toevoegen van andere conserveermiddelen dan keukenzout,* zooals boorzuur, salicylzuur, natrium-fluoride e.d. verband.

In ons land bestaat een verbod om dergelijke stoffen aan boter toe te voegen, niet. Uit het boven medegedeelde met betrekking tot de boter-wetgeving in andere landen (zie blz. 435 e.v.), blijkt evenwel dat enkele staten, zooals Zweden en Denemarken, hun boter uitvoeren met den waarborg dat zij, met uitzondering dan van keukenzout, geen conserveermiddelen bevat.

Deze aangelegenheid houdt vooral verband met het feit, dat boterkoopers in het buitenland den laatsten tijd minder aandacht aan versche en meer aandacht aan diep gekoelde, bewaarde boter besteden, welk laatste product voornamelijk afkomstig is uit Canada, Argentinië, Nieuw-Zeeland, Australië, Siberië en Finland. De beteekenis van deze conserveermiddelen moet vooral hierin worden gezocht, dat daaronder enkele voorkomen welke min of meer schadelijk zijn voor de gezondheid, hoewel dit bezwaar over het algemeen schijnt te worden overdreven. Waar het echter op aan komt is dit, dat het aanwezig zijn in boter van conserveermiddelen, als bovenbedoeld, niet als een aanbeveling wordt beschouwd en haar waarde vermindert (zie ook blz. 317).

Ook ten opzichte van deze kwestie blijft men op ons departement van landbouw waakzaam. De Inspecteur van het Zuivelwezen is niet afkeerig van een verbod tot toevoeging van preserveermiddelen, omdat dit reeds bij voorbaat een goeden indruk op het buitenland moet maken.

Dit argument, dat eveneens ten gunste van een officiëel kwaliteitsmerk kan worden aangevoerd, is zeker niet zonder beteekenis,

maar de groote waarde er van zal eerst dàn blijken, wanneer onze positie op de internationale botermarkt dringend versterking behoeft. Er komt echter bij, dat het verbod aan den werkelijken toestand hier te lande eigenlijk zoo goed als niets zou veranderen, daar aan onze boter zelden conserveermiddelen worden toegevoegd, zoodat het wel aanbevelenswaard lijkt.

Hiertegen kan men aanvoeren dat het niet gewenscht is, zich, wanneer dit niet noodzakelijk is, reeds van tevoren te binden. De noodzakelijkheid van een spoedige invoering van het verbod is op het oogenblik in ieder geval nog niet aangetoond en, voorzoover ons bekend, hebben belanghebbende uitvoer-vereenigingen en exporteurs er tot nu toe ook niet om gevraagd.

Overigens geldt ten aanzien van deze kwestie hetzelfde, wat wij hierboven in verband met het kwaliteitsmerk opmerkten, n.l., dat bepaalde omstandigheden een ingrijpen van rijkswege op een zeker oogenblik kunnen rechtvaardigen. Dit zal zich hier kunnen voordoen als het buitenland eischt dat de ingevoerde boter geen boorzuur enz. bevat of wanneer in ons afzetgebied de verkoop van conserveermiddelen houdende boter wordt verboden. In dit geval zullen de belanghebbenden er ook wel niet veel bezwaren tegen hebben.

Indien het echter tot de instelling van een kwaliteitsmerk mocht komen, dan zou het o.i. zeer ernstige overweging verdienen, aan dit merk tevens den waarborg van afwezigheid van preserveermiddelen andere dan keukenzout, te verbinden. Deze zal de waarde van dit merk slechts kunnen verhoogen.

De kwestie van het kwaliteitsmerk en de toevoeging van stoffen welke de houdbaarheid van de boter verhoogen, heeft ook een onderwerp van bespreking van de Centrale Commissie uitgemaakt, die zich daaromtrent om advies tot de zuivel-organisaties heeft gewend. De V.V.Z.M. heeft reeds een antwoord ingezonden, dat ten aanzien van beide aangelegenheden ontkennend luidt.

Tegen het verbinden van een kwaliteitsattest aan het rijksmerk wordt aangevoerd dat dit tot consequenties zou leiden, die op het oogenblik nog niet ten volle zijn te overzien. Welke deze consequenties zijn, wordt niet nader aangegeven, wel wordt de praktische uitvoering niet goed mogelijk geacht, op grond van de subjectieve verschillen bij de beoordeeling van boter (zie ook blz. 439).

Een verbod om conserveermiddelen aan de boter toe te voegen acht de vereeniging niet gewenscht, omdat het voor ons land overbodig is; door degenen die zich met den uitvoer bezighouden, niet

verlangd wordt en omdat het niet onmogelijk is dat Nederland, gezien vooral de groote aanvoeren van gepreserveerde boter op de Britsche markt uit overzeesche landen, zich in de toekomst ook zal moeten bezighouden met het produceeren van boter die speciaal bestemd is om koud te worden bewaard.

De omstandigheid dat wij ons toeleggen op de bereiding van versche boter, wordt door de vereeniging dus juist aangegrepen als een argument tegen het verbod. Wat de eischen van de Britsche markt betreft, lijkt het niet zeer waarschijnlijk dat ook wij financiëel belang zullen krijgen bij het leveren van gepreserveerde boter, daar aan het versche product toch steeds behoefte zal blijven bestaan en dit juist in nabij gelegen landen als Nederland het best kan worden betrokken. Mochten enkele onzer afnemers toch gepreserveerde boter eischen, dan zal bij de instelling van een kwaliteitsmerk met den waarborg dat de boter geen andere conserveermiddelen dan keukenzout bevat, maar waarbij niemand verplicht wordt het op de waar aan te brengen, aan bedoelde eischen zonder veel bezwaar van de zijde der belanghebbenden kunnen worden voldaan.

Deze aangelegenheid, alsmede de kwestie van het verbinden van een kwaliteitsattest aan het rijksmerk en van het onvoldoende aandrukken der rijksmerken hebben de regeering aanleiding gegeven, aan de Centrale Commissie de vraag voor te leggen of zij het ook gewenscht acht de rijksvoorschriften geheel te herzien. De Centrale Commisie heeft deze vraagstukken, alsmede de wenschelijkheid van een eventueele wijziging der botermerkenwet, zóó belangrijk geacht, dat zij aan de reeds genoemde sub-commissie, ingesteld tot oplossing van het vraagstuk inzake het watergehalte (zie blz. 428) de opdracht heeft verstrekt, ze in studie te nemen.

Over het laatstgenoemde middel om onze boter een goeden naam te bezorgen, n.l. *een doelmatige en hygiënische verpakking*. kunnen wij kort zijn.

Het spreekt wel vanzelf dat boter die slordig is behandeld en in onooglijke vaten, blikken of doozen in den handel wordt gebracht, niet zeer gewild is. De beste boter brengt dan niet den prijs op, welken zij had kunnen opbrengen, indien men er slechts een heel klein beetje meer moeite aan had besteed. Veel artikelen vinden zelfs hun weg, doordat hun verpakking bij het publiek zoo in den smaak valt en het is meermalen voorgekomen dat een bepaalde fabriek door het op de markt brengen van een oud product in een nieuw, smaakvol kleedje, er geheel boven op kwam.

Meer en meer wordt dan ook in alle takken van nijverheid aan het vraagstuk van een goede reklame en een verpakking welke a.h.w. tot koopen uitnoodigt, aandacht besteed, waartoe veelal zelfs de hulp van bekwame teekenaars, schilders enz. wordt ingeroepen. Het succes dat de verkoop van sommige verpakte margarine-soorten heeft, is waarschijnlijk voor een niet gering deel aan het frissche, aardige voorkomen der kartons toe te schrijven. Met name leent zich dan ook de boter welke bestemd is om in wikkels en kartons te worden verkocht, voor een smaakvolle verpakking. Deze verkoop zou, zooals gezegd, dan bij voorkeur uitsluitend door aangeslotenen bij de botercontrôle moeten geschieden (zie blz. 417).

Mocht er nu evenwel bij een belangrijk deel van het publiek dit eigenaardige vooroordeel tegen verpakte boter heerschen, dat de margarine doorgaans eveneens verpakt is, dan zou eenige reklame wellicht gewenscht zijn, waarbij dan de nadruk vooral op het hygiënische zou moeten worden gelegd. Hoewel ons met het oog hierop in ieder geval eenige propaganda gewenscht toeschijnt, zou het toch aanbeveling verdienen, vooraf overleg met de aangesloten winkeliers te plegen, opdat de boterbereiders zooveel mogelijk met hun belangen rekening kunnen houden.

Wij zijn hiermede aan het einde gekomen van onze beschouwingen met betrekking tot de middelen welke er kunnen worden aangewend om het aanzien van onze gecontroleerde boter te verhoogen. Thans rest nog de beantwoording van een vraag, die den laatsten tijd meermalen wordt gesteld en die het wezen der controle raakt.

Het is bekend dat het schei- en natuurkundig onderzoek van boter, sedert de oprichting van het contrôlestelsel groote vorderingen heeft gemaakt; reeds betrekkelijk kleine hoeveelheden plantaardige en dierlijke vetten zijn in boter aan te toonen (zie de noot op blz. 265). Deze feiten nu doen de vraag rijzen of onze botercontrôle nog wel voldoende reden van bestaan heeft en of met een zuiver technische contrôle niet zou kunnen worden volstaan. Door sommigen wordt dan ook, in verband met de voortschrijding van het wetenschappelijk onderzoek, betwijfeld of het in den tegenwoordigen tijd nog wel tot de oprichting van botercontrôlestations zou komen, indien zij eens niet bestonden en de boteruitvoer vanwege knoeierijen groot gevaar liep. Anderen wijzen weer op de boterwet van 1908, welke in tegenstelling met alle voorgaande wetten, botervervals-

schingen vrijwel uitsluit en daardoor de contrôle overbodig maakt.

Beide meeningen zijn o.i. onjuist.

Weliswaar is het thans mogelijk, vermenging van boter zelfs met geringe hoeveelheden vreemde vetten, aan te toonen, maar met dit onderzoek gaat veel tijd verloren, daar een volledige analyse moet plaats hebben, welke zeer ingewikkeld en tijdroovend is (zie blz. 159).

Voorts zou een zuiver technische contrôle over het geheele land een sterke toeneming van het aantal te onderzoeken botermonsters tengevolge hebben. In vele gevallen zouden deze volledig aan het rijkszuivelstation moeten worden onderzocht. [1]) Een en ander zou een groote uitbreiding van personeel, zoowel van deze instelling als van de rijkszuivelinspectie noodzakelijk maken, waarmede aanzienlijke kosten gemoeid zouden zijn.

Bovendien, en hierop komt het vooral aan, zou men zelfs bij een sterke vermeerdering van het aantal beambten van den rijkszuivelinspectiedienst toch altijd nog maar een klein gedeelte van de in den handel gebrachte boter kunnen controleeren, zoodat het bedrog vermoedelijk niet onbelangrijk zou toenemen. Deze laatste veronderstelling is gegrond op het nog vrij veelvuldig vanwege de rijksambtenaren constateeren van knoeierijen, bedreven door niet-aangeslotenen, hetgeen we dadelijk nog nader zullen zien.

Nu zou men kunnen beweren dat de bij de contrôle aangeslotenen „te goeder naam en faam" bekend zijn en dus aan de zorgen van het rijk allicht de minder betrouwbaren zijn toevertrouwd, zoodat m.a.w. ook bij een uitsluitend technische contrôle de eerstgenoemden eerlijk zullen blijven en aan de rijkszuivelinspectie geen moeite zullen bezorgen.

Wie aldus redeneeren, verliezen evenwel uit het oog dat onze botercontrôle — zoowel door de wijze waarop zij wordt uitgeoefend als door haar voorschriften, welke zelfs op vermijding van den schijn des kwaads gericht zijn — de gelegenheid om bedrog te plegen zoo gering mogelijk maakt (zie ook blz. 408). De botercontrôle, die op een beginsel berust, zal altijd meer waarborgen kunnen geven dan een stelsel hetwelk op techniek is gegrond. Bij een uitsluitend technische contrôle zou de scheiding tusschen eerlijke en onbetrouwbare menschen in ieder geval veel moeilijker te maken zijn en zou men om grootere zekerheid te hebben, hetzelfde

[1]) In alle twijfelachtige gevallen wordt de boter aan het rijkszuivelstation volledig onderzocht.

strenge toezicht ten aanzien van allen moeten uitoefenen, hetwelk dan meer den vorm van een politiemaatregel zou aannemen.

Dit zou eveneens het geval zijn, indien de rijks- of de algemeene particuliere inspectiedienst werd ingericht volgens het stelsel van de tegenwoordige botercontrôle. Ook dan zal men immers de minder betrouwbaren onder het toezicht hebben, terwijl dit zich evenzeer zal uitstrekken tot al degenen die tevens betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine e. d. Daar het voorts nimmer mogelijk zal zijn de geheele bereiding, verpakking, verzending en verhandeling van alle boter onder contrôle te stellen, zal het duidelijk zijn, waarom een algemeen bedrijfstoezicht en nog veel minder een uitsluitend technische contrôle toch nooit die waarborgen zullen kunnen geven als ons bestaande botercontrôlestelsel doet. De zoo juist genoemde onmogelijkheid geldt natuurlijk ook ten aanzien van de botercontrôle zooals die nu is, maar hierbij kan tengevolge van de bepaling dat alle aangeslotenen te goeder naam en faam moeten bekend staan, de vertrouwensfactor een groote rol spelen, terwijl bovendien zooals gezegd, de voorschriften zoodanig zijn, dat de mogelijkheid en de verleiding om te knoeien al heel gering zijn. Wij denken hierbij dan weer in het bijzonder aan de bepaling, dat geen der aangeslotenen hetzij rechtstreeks, hetzij zijdelings betrokken mag zijn bij de bereiding van of den handel in margarine en andere spijsvetten. Het verdient dan ook zeker de aandacht, dat nog nimmer een geval van botervervalsching door middel van vreemde vetten, bij een der onder contrôle staanden is vastgesteld.

De vertrouwenskwestie, de strenge voorschriften tezamen met de vernuftige inrichting der contrôle maken het mogelijk, de samenstelling en de zuiverheid van de gecontroleerde boter ten allen tijde op overtuigende wijze aan te toonen, welke „abnormale" grootheden de betreffende partij ook mag aanwijzen.

Wat de wet van 1908 betreft, deze heeft ongetwijfeld zeer veel tot het verminderen van het aantal knoeierijen bijgedragen, vooral daar zij de ambtenaren van den rijkszuivelinspectiedienst machtigde tot het binnentreden van bereidplaatsen van margarine. Het groote nut van dezen dienst, welke met de uitvoering van de wet, met het toezicht op den uit- en invoer van boter, kaas en margarine en met het toezicht op de kaas- en botercontrôlestations belast is, blijkt duidelijk uit de jaarverslagen.

Ieder jaar toch worden een vrij groot aantal gerechtelijke monsters door de rijkszuivelvisiteurs genomen, waarvan de meeste aanleiding geven tot gerechtelijke vervolging. In 1924 bijvoorbeeld

werden 382 gerechtelijke monsters genomen en bedroeg het aantal op grond van overtreding der boterwet uitgesproken vonnissen 326 en het totaal der daarbij opgelegde boeten *f* 3242.—. Neemt men daarbij in aanmerking dat het is voorgekomen dat een winkelier binnen den tijd van een jaar zesmaal werd geverbaliseerd en zesmaal werd gestraft, dan is het duidelijk dat de rijkszuivelinspectie nog allerminst overbodig kan worden geacht, zooals in 1923 door sommige bezuinigers werd gemeend (zie ook blz. 324).

Een ander overtuigend bewijs daarvoor is ook het feit dat er in de jaren na den oorlog meer werd geknoeid dan daarvoor, hetgeen, behalve aan het groote prijsverschil dat er tusschen boter en margarine bestaat, zeker ook moet worden toegeschreven aan de omstandigheid dat de ambtenaren van de rijkszuivelinspectie met de uitvoering van allerlei crisismaatregelen werden belast. De knoeiers kregen daardoor de handen meer vrij, welke gelegenheid zij dan ook blijkbaar niet ongebruikt hebben willen laten voorbijgaan.

Wij maken van deze bijzonderheden melding om aan te toonen dat men, zelfs met een wet als van 1908 in de hand, niet bij machte is de knoeierijen geheel onmogelijk te maken. Tevens zal daardoor de groote beteekenis van onze botercontrôle nog eens duidelijk uitkomen. De Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht kan inderdaad den steun van de rijkszuivelinspectie niet missen, maar omgekeerd neemt de contrôle een groot deel van de taak van den genoemden rijksdienst over. Zij maakt een omslachtige en kostbare werkmethode overbodig en is daardoor onmisbaar. Aan haar komt bovendien de eer toe, onzen goeden naam in den vreemde weer in eere te hebben hersteld en in staat te zijn, dezen te behouden. En voorts heeft zij de groote verdienste, de eerlijke producenten en handelaren met betrekking tot de oneerlijke concurrentie, welke deze van de zijde der botervervalschers moesten ondervinden, uit de moeilijkheden te hebben geholpen, terwijl zij het ten slotte mogelijk heeft gemaakt dat de margarine-nijverheid hier te lande méér vrijheid van beweging verkreeg dan ergens elders.

Niettemin zal uit de beschouwingen in dit hoofdstuk gebleken zijn dat het stelsel, hoe schitterend het ook werkt, nog altijd voor verbetering vatbaar is, in den loop der jaren zijn reeds enkele leemten aan den dag gekomen welke een uitbouw gewenscht maken.

Met name zouden wij de aandacht willen vestigen op de wenschelijkheid, dat goed vast kwam te staan dat de in de rijks-

voorschriften genoemde verplichtingen niet alleen van toepassing zijn op de aangeslotenen, maar ook op allen die mede de onderneming leiden en dat het verbod ten aanzien van het rechtstreeks of zijdelings betrokken zijn bij de bereiding van of den handel in margarine enz., eveneens betrekking heeft op alle in de fabriek werkzame personen.

Verder zou de bepaling in artikel 43 van de model-statuten, dat de rijksmerken het eigendom van het rijk blijven voorzoover zij niet overeenkomstig hun bestemming zijn gebruikt, moeten worden uitgebreid tot de van het rijksmerk voorziene wikkelpapieren en het houten merkstempel. Hoewel nu de statuten der botercontrôlestations de goedkeuring van den minister behoeven, zou het toch aan te bevelen zijn, deze bepaling tevens in het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 op te nemen. Artikel 8 van de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915, met betrekking tot het recht van het botercontrôlestation de rijksmerken, boeken enz. terug te vorderen, vormt hierop dan een goede aanvulling (zie blz. 315 en 316).

Bovenal echter is nog meer eenheid van handelen en meer samenwerking noodig. Natuurlijk moeten de stations, daar zij onder verschillende omstandigheden werken, tot op zekere hoogte vrij zijn in hun doen en laten. Deze vrijheid mag evenwel nimmer tegenstrijdigheden of verschillen tengevolge hebben welke tot een mindere waardeering van de botercontrôle aanleiding zouden kunnen geven.

Dit is bijvoorbeeld het geval, wanneer het eene station een bedrijf tot de contrôle toelaat dat door een ander station is geweigerd. Dit toch wekt den indruk naar buiten, dat het eene station de voorschriften strenger handhaaft dan het andere. Bij het toelaten tot de contrôle zouden wij steeds de vraag voorop willen gesteld zien, of het nieuwe bedrijf het aanzien van de botercontrôle ook op eenigerlei wijze kan schaden. Is dit het geval, dan behoort het bijzondere belang voor het algemeene te wijken en de betrokkene dus te worden afgewezen.

Nu moet worden toegegeven dat de clausule van het „te goeder naam en faam" bekend zijn, niet een vaststaand, een streng omlijnd begrip is, waardoor gemakkelijk meeningsverschillen kunnen ontstaan. Maar deze zal men altijd behouden, ook al zouden de eischen ten aanzien van de toelating van personen en firma's nauwkeuriger worden omschreven, omdat er bij de beoordeeling een persoonlijk element is. Dit alles neemt evenwel niet weg dat gevallen als bovenbedoeld zeer ongewenscht zijn en dat het aanbeveling verdient dat alle stations, met uitzondering van dat te Lei-

den, ten opzichte van de aansluiting één lijn trekken. Tevens zou het ook aanbeveling verdienen, indien alle stations de aangeslotenen verplichtten tot het stellen van een waarborgsom ter verzekering van het nakomen der verplichtingen. De grootte van deze som zal verband moeten houden met den aard en den omvang van het aangesloten bedrijf.

Voorts zal het evenmin mogen voorkomen dat het eene station tengevolge van een bepaling in de statuten, een aangeslotene niet beboet, indien door een der ambtenaren der rijkszuivelinspectie of der andere botercontrôlestations een te hoog watergehalte of andere afwijkingen in de boter worden vastgesteld. Een dergelijke toestand kan het aanzien van de botercontrôle moeilijk verhoogen. Ook hier is verbetering slechts mogelijk door samenwerking.

Meer eenvormigheid is gewenscht in de wijze waarop de verschillende stations hun strafmaatregelen toepassen. Thans komt het voor dat het eene station veel toegeeflijker is dan het andere en terzake van eenzelfde strafbaar feit eerder tot beboeting, schorsing, enz. overgaat, hetgeen in sommige gevallen tot groote onbillijkheden aanleiding kan geven (zie ook blz. 427).

Met het oog op de gelijke behandeling van alle aangeslotenen, zou het ook aanbeveling verdienen dat in geval van geschil uitsluitend appèl bij den Centralen Raad van Beroep open staat en niet bij een afzonderlijk, door een bepaald station in het leven geroepen scheidsgerecht, zooals thans nog mogelijk is (zie blz. 319).

Meer eenheid zal ook gebracht dienen te worden in de wijze waarop het bestuur van een botercontrôlestation gekozen wordt. Weliswaar bepalen de model-statuten in artikel 15 dat de belanghebbenden de minderheid van het bestuur moeten uitmaken, maar dat zij de meerderheid van het bestuur ook niet mogen kiezen, is niet bepaald. Het gevolg hiervan is dan ook dat o.m. bij het botercontrôlestation „Zuid-Holland", die meerderheid wèl door de aangeslotenen zelf wordt gekozen, hetgeen met het oog op een goeden, onpartijdigen gang van zaken niet gewenscht is (zie blz. 310, 311 en 318).

Een andere kwestie is die van het aandrukken der rijksmerken, waarop wij in het vorige hoofdstuk gewezen hebben (zie blz. 286 e.v.). Ten aanzien hiervan kan dezelfde opmerking worden gemaakt, n.l. dat de stations de gegeven voorschriften alle even nauwgezet moeten nakomen

Ten slotte zouden wij meer gelijkvormigheid met betrekking tot de administratie der aangeslotenen willen aanbevelen. Niet bij

alle stations is deze aangelegenheid even goed geregeld. Nauwkeurig behoort te worden vastgelegd, aan welke verplichtingen de aangeslotenen in dit opzicht hebben te voldoen. De volkomen sluitende administratie moet steeds op eenvoudige wijze een duidelijk beeld geven inzake alle boter welke wordt bereid, bijgekocht, ontvangen, omgepakt enz. alsmede van de daarop aangebrachte rijksmerken. Vooral ten opzichte van gemengde boters is dit van belang, daar de samenstelling ten allen tijde uit de fabrieksadministratie moet kunnen worden afgeleid (zie ook blz. 380 e.v.) .

Het zal wel overbodig zijn te verklaren dat wij de bovengenoemde voorstellen niet doen met de bedoeling de besturen der botercontrôlestations zóó veel zekerheid in de voorschriften te geven, dat zij dan minder nauwlettend op de adspirant-aangeslotenen behoeven toe te zien. Wel moeten de voorschriften in alle opzichten, vooral ook juridisch, aan de hoogste eischen voldoen, opdat, ingeval men onverhoopt op tegenwerking stuit, zonder de kans op verwikkelingen kan worden ingegrepen. Maar overigens spreekt het vanzelf dat iemand die er op uit is de zwakke punten van de bepalingen in de voorschriften uit te zoeken, bij de contrôle niet thuis hoort en op grond van het feit dat hij deze schaadt, daarvan onherroepelijk moet worden geschrapt.

In verband met een en ander zal de leiding der Centrale Commissie niet kunnen worden ontbeerd. Op deze instelling rust in de eerste plaats de taak, de eenheid in het stelsel van de Nederlandsche botercontrôle onder rijkstoezicht te bevorderen (zie ook blz. 298).

Zooals wij reeds hebben opgemerkt, bedoelen wij met de boven betoogde wenschelijkheid van meer uniformiteit niet, alle stations over volkomen denzelfden kam te scheren. Integendeel, zijn wij van meening dat men bij het nemen van maatregelen welke de eenheid beoogen, steeds voldoende rekening zal moeten houden met de bijzonderheden welke de verschillende productie-gebieden der stations kenmerken, alsmede met de omstandigheden waaronder de aangeslotenen boter bereiden of verhandelen. Wij denken hier bijvoorbeeld aan het onderscheid dat er bestaat tusschen een station waarvan de aangeslotenen vrijwel uitsluitend boter voor de buitenlandsche markt bereiden en één waarvan de aangeslotenen hun boter bijna geheel voor het binnenland bestemmen.

Zou de regeering met de verschillende aangelegenheden, welke wij in de beide laatste hoofdstukken in verband met de positie

van het rijksbotermerk, de misleidende reklame, het kwaliteitsattest en wat met deze dingen verband houdt, rekening willen houden en in de bestaande leemten wenschen te voorzien, dan zal aan een wijziging van de botermerkenwet, de boterwet en de rijksvoorschriften, waaronder met name de ministeriëele beschikking van 8 Januari 1915 wel niet te ontkomen zijn.

Hierbij zal het beginsel van onze boterwetgeving, den eerlijken boterhandel te beschermen zonder benadeeling van de margarinenijverheid, ongerept dienen te blijven gehandhaafd. Een tegenwerken van één tak van bedrijf ten behoeve van een anderen, kan nooit een uiting van gezonde economische politiek zijn, maar zal steeds neerkomen op een benadeeling van 's lands welvaart. Evenmin zal er sprake mogen zijn van een bevoordeeling van de boter in den concurrentiestrijd tegen de margarine. De wet zal dus moeten trachten te voorkomen dat andere, al dan niet met boter vermengde vetten, voor boter worden verkocht, of dat deze door misleidende reklame oneerlijke mededinging wordt aangedaan.

Een wijziging van de rijksvoorschriften voor de botercontrôlestations zal er slechts op gericht moeten zijn, de werking van de contrôle te verbeteren en de hoedanigheid van de boter op te voeren.

Welke veranderingen men nu of in de toekomst ook zal willen aanbrengen, steeds zal men zich daarbij moeten laten leiden door de overweging, op welke wijze de goede naam van onze boter op de binnen- en buitenlandsche markt het meest wordt gediend. Zijn de maatregelen op dit doel gericht, dan zal men tevens steeds handelen in het nationaal belang.

's-Gravenhage, 11 Maart 1926.

AANHANGSEL.

(BIJLAGEN, TABELLEN EN GRAFIEKEN.)

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 82.) *WET van den 23sten Juni 1889, houdende bepalingen tot voorkoming van bedrog in den boterhandel.*

Wij, WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, bepalingen te maken tot voorkoming van bedrog in den boterhandel;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. In den zin dezer wet is boter het vetartikel, waarin, behalve zout en kleursel, geen andere bestanddeelen voorkomen, dan die van melk afkomstig zijn en is surrogaat van boter het vetartikel dat geen boter is, maar daarop gelijkt en dienen kan om haar te vervangen.

Art. 2. Het is verboden een surrogaat van boter te leveren of het in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden te hebben indien niet op de verpakking of bij gebreke daarvan op de waar zelve, het woord margarine, of, is de waar niet uit oleomargarine bereid, het woord surrogaat in duidelijke letters voorkomt.

De afmeting van de letters en de wijze waarop die moeten worden aangebracht, worden door Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid bepaald en in de *Staatscourant* aangekondigd.

Art. 3. Met het opsporen van de feiten, bij deze wet strafbaar gesteld, zijn belast de ambtenaren vermeld in artikel 8, n°s. 1 tot en met 6 van het Wetboek van Strafvordering, de marechaussee en alle andere ambtenaren van Rijks- en gemeentepolitie.

Art. 4. De winkels of andere openbare verkoopplaatsen, waar boter of hierop gelijkende waren voorhanden zijn, zijn van des voormiddags 8 uren tot des namiddags 8 uren, behalve op Zondag, ook tegen den wil van den gebruiker of den bewoner toegankelijk voor de in artikel 3 bedoelde ambtenaren.

Is de winkel of andere openbare verkoopplaats alleen door eene woning toegankelijk, dan treden zij deze tegen den wil van den bewoner niet binnen dan op schriftelijken, bijzonderen last van den kantonrechter of van den burgemeester, welken lastbrief zij gehouden zijn den bewoner des verlangd te vertoonen. Van dit binnentreden wordt binnen tweemaal vier en twintig uren proces-verbaal opgemaakt en aan dengene, wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.

Art. 5. De ambtenaren in artikel 3 bedoeld, zijn bevoegd monsters te nemen van in winkels of op andere openbare verkoopplaatsen voorhanden zijnde boter of daarop gelijkende waren, alsmede van boter of daarop gelijkende waren in geval van levering daarvan ook buiten die winkels of andere openbare verkoopplaatsen. Die bevoegdheid bestaat niet, wanneer de op boter gelijkende waren als surrogaten van boter zijn aangeduid op eene der in of krachtens artikel 2 voorgeschreven wijzen.

Voor het monster wordt de marktwaarde vergoed, wanneer daartoe het verlangen te kennen wordt gegeven aan den ambtenaar die het monster neemt.

Art. 6. De in het vorige artikel bedoelde monsters worden door de daar aangewezen ambtenaren verzegeld en onder bijvoeging van een proces-verbaal, vermeldende de herkomst van ieder monster, zoodra mogelijk verzonden aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie, door wiens zorg zij worden overgegeven aan de door Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan te wijzen deskundigen, volgens door hem te geven voorschriften en tegen eene door hem vast te stellen belooning met het onderzoek van de monsters te belasten.

De belanghebbende is bevoegd de monsters ook met zijn eigen zegel te voorzien of het papier, waarop het zegel der ambtenaren geplaatst is, met zijne handteekening te waarmerken. In het proces-verbaal wordt vermeld of, en zoo ja, op welke wijze van die bevoegdheid is gebruik gemaakt.

Art. 7. Overtreding van eene der bepalingen van artikel 2 dezer wet wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste twee maanden of een geldboete van ten hoogste tweehonderd gulden, en indien tijdens het plegen van het feit nog geen jaar is verloopen sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens overtreding van eene der bepalingen dezer wet onherroepelijk is geworden, met hechtenis van ten hoogste vier maanden of eene geldboete van ten hoogste vierhonderd gulden.

Niet strafbaar is hij, die in geval van overtreding van artikel 2, eerste lid, bewijst, dat de waar, waarmede de overtreding gepleegd is, door hem te goeder trouw voor boter werd gehouden.

Art. 8. Bij veroordeeling kan door den rechter openbaarmaking op kosten van den veroordeelde worden gelast van de rechterlijke uitspraak of van een uittreksel daarvan.

Art. 9. De feiten bij deze wet strafbaar gesteld, worden beschouwd als overtredingen.

Art. 10. Deze wet treedt in werking op een nader door ons te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten,

Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 23sten Juni 1889.

WILLEM.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
HAVELAAR.

De Minister van Justitie,
RUIJS VAN BEERENBROEK.

Uitgegeven den *vijf en twintigsten* Juni 1889.

De Minister van Justitie,
RUIJS VAN BEERENBROEK.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 112.) *WET van den 9den Juli 1900, houdende bepalingen tot voorkoming van bedrog in den boterhandel.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, nieuwe bepalingen te maken tot voorkoming van bedrog in den boterhandel en zulks ter vervanging van die, vastgesteld bij de Wet van 23 Juni 1889 (*Staatsblad* n°. 82);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. In den zin dezer wet is boter het vetartikel, waarin geen andere vetbestanddeelen voorkomen, dan die van melk afkomstig zijn en is margarine de op boter gelijkende waar, welke dienen kan om haar te vervangen en welke vetbestanddeelen bevat, die niet van melk afkomstig zijn.

Intusschen behouden Wij Ons voor bij algemeenen maatregel van bestuur aan eenig op boter gelijkend mengsel, dat dienen kan om boter te vervangen en in den handel wordt gebracht, een anderen naam te geven dan margarine. Die naam zal bij voorkeur aan het hoofdbestanddeel van zoodanig mengsel moeten zijn ontleend. Het woord boter zal echter van dien naam geen deel mogen uitmaken.

Alle bepalingen dezer wet, op margarine toepasselijk, zullen ook op zoodanig mengsel van toepassing zijn, in dier voege, dat overal waar in de volgende artikelen het woord „margarine" voorkomt, ten aanzien van zoodanig mengsel de naam daarvan in de plaats treedt.

Art. 2. Het is verboden margarine te leveren, in een winkel of op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden te hebben, uit te stallen in het openbaar, rond te brengen, rond te venten, te vervoeren of te doen vervoeren, in- of uit te voeren of ten vervoer of uitvoer in opslag te hebben, indien niet op alle verpakkingen, of, is de waar onverpakt, op deze zelf het woord „Margarine" voorkomt in duidelijke letters van zoodanige afmeting en zoodanig aangebracht als door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken zal worden bepaald en in de *Nederlandsche Staatscourant* aangekondigd.

Die aanduiding moet, indien de margarine in een winkel of

op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden is, of in het openbaar wordt uitgestald, voor de bezoekers of voor het publiek duidelijk zichtbaar zijn.

Bij het rondbrengen, rondventen of uitstallen in het openbaar van boter en van margarine wordt al de gedragen, vervoerde of bij die uitstalling aanwezige boter en margarine geacht te worden rondgebracht, rondgevent of uitgestald.

Bij het uitstallen van margarine op eene markt of dergelijke voor het publiek toegankelijke verkoopplaats moet door den handelaar bij die waar een daarboven reikend bord zijn geplaatst, waarop in duidelijke en voor het publiek duidelijk zichtbare letters het woord „Margarine" is gesteld. Zijn beide kanten van het bord voor het publiek zichtbaar, dan moet het opschrift aan weerszijden zijn aangebracht.

Bij het voorhanden hebben van margarine in een winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal voor den verkoop van dat artikel of van boter en margarine moet onmiddellijk boven de buitendeur of buitendeuren, welke toegang geeft of geven tot dat verkooplokaal, en op de winkelramen, die zich het dichtst aan weerszijden van die deuren bevinden, in duidelijke en voor het publiek duidelijk zichtbare letters het opschrift „Margarine" zijn gesteld. Tot de in dit en in de volgende artikelen bedoelde winkels of andere voor het publiek toegankelijke verkooplokalen wordt ook gerekend de voor die winkels of verkooplokalen ter uitstalling gebezigde ruimte.

Gelijke opschriften als die bedoeld bij het voorgaande lid, op dezelfde wijze aan te brengen, zijn verplichtend ten aanzien van bereidplaatsen van margarine, alsmede van bij margarinebereiders of bij margarine-handelaars in gebruik zijnde pakhuizen en dergelijke gebouwen, waar margarine in opslag ligt.

Art. 3. Bij het voorhanden hebben van boter en margarine in een zelfden winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal moet laatstgenoemde waar zich bevinden in een afzonderlijk gedeelte van dat lokaal of van de aldaar aanwezige boter zijn gescheiden door een voor de koopers duidelijk zichtbaar schot. Voorts moet bij de margarine een daarboven reikend bord zijn geplaatst, overeenkomend met dat voorgeschreven bij het 4de lid van artikel 2. Bij het op eene markt of dergelijke voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden hebben van boter en margarine aan eene zelfde uitstalling moeten beide waren van elkander gescheiden zijn door een voor de koopers duidelijk zichtbaar schot.

Art. 4. Bij het woord „Margarine" is op de waar en de verpakking geen andere toevoeging geoorloofd dan de naam of de initialen van den bereider, van den verkooper en van de plaats van herkomst, en dan de in den handel algemeen gebruikelijke aanduidingen van de qualiteit der waar.

Bij verzending zal op de buitenste verpakking, behalve het

genoemde in het vorige lid, niets anders mogen worden geplaatst dan het adres van hem, voor wien de waar bestemd is, en de merken, die, volgens de gewoonte van den handel, voor het vervoer noodig zijn.

Voor zoover buitenlandsche wetgevingen dit noodig maken, zal Onze Minister van Binnenlandsche Zaken afwijking van het in de beide vorige leden en van het in het 1ste lid van artikel 2 voorgeschrevene toestaan en daarvan mededeeling doen in de *Nederlandsche Staatscourant.*

Art. 5. Indien bij het plegen van eene overtreding van één of meer der voorschriften van de vorige artikelen nog geen twee jaren verloopen zijn sedert eene veroordeeling van den schuldige wegens vroegere overtreding van één of meer der genoemde voorschriften onherroepelijk is geworden, is het dien persoon verboden om, nadat eene veroordeeling wegens die latere overtreding onherroepelijk is geworden, zonder uitdrukkelijke machtiging van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, boter en margarine gelijktijdig in een zelfden winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal of aan eene zelfde markt- of dergelijke openbare uitstalling voorhanden te hebben.

Art. 6. Met het opsporen der feiten, bij deze wet strafbaar gesteld, zijn belast één of meer ambtenaren, die den titel dragen van boter-inspecteur en de aan hen toe te voegen ambtenaren die den titel dragen van botervisiteur. Met de aan voornoemde ambtenaren opgedragen opsporing zijn mede belast de ambtenaren vermeld in artikel 8, no. 1 tot en met 6, van het Wetboek van Strafvordering, de marechaussee en alle andere ambtenaren van Rijks- en gemeentepolitie, uitgezonderd wanneer de waar vervoerd wordt met een openbaar vervoermiddel of ten vervoer of uitvoer met openbare middelen van vervoer, in de daarvoor bestemde gebouwen of bewaarplaatsen in opslag ligt.

De opgemelde boterinspecteurs en botervisiteurs oefenen hunne functiën uit volgens hun bij Koninklijk besluit te geven voorschriften, strekkende onder andere in het belang van een geregeld, onbelemmerd openbaar vervoer.

Art. 7. De winkels of andere voor het publiek toegankelijke verkooplokalen, waar boter of hierop gelijkende waar voorhanden is, zijn, tenzij die verkooplokalen voor gesloten verklaard zijn, van des morgens 7 tot, wat den Zaterdag betreft, des avonds 11, en wat de overige dagen betreft, des avonds 10 uur, ook tegen den wil van den gebruiker of den bewoner, toegankelijk voor de in artikel 6 bedoelde ambtenaren.

Indien een winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal voor gesloten verklaard is, behoort zulks te blijken uit een aan de buitenzijde voor het publiek duidelijk zichtbaar opschrift.

De bij ondernemers van openbare vervoermiddelen in gebruik zijnde bewaarplaatsen voor ter verzending bestemde goederen

en die vervoermiddelen zelve zijn te allen tijde toegankelijk voor de bij art. 6 bedoelde boterinspecteurs en botervisiteurs, met inachtneming, wat die vervoermiddelen betreft, van hetgeen in het vierde lid van artikel 8 met betrekking tot vertraging in den dienst is bepaald.

Mede te allen tijde toegankelijk, en zulks voor alle ambtenaren bedoeld bij artikel 6, zijn de gebouwen van welke vermoed wordt, dat zij behooren tot die, bedoeld bij het 6de lid van artikel 2 en die niet zijn voorzien van de aldaar genoemde opschriften.

Is een der in dit artikel bedoelde bewaar-, bereid- of verkoopplaatsen alleen door eene woning toegankelijk, dan wordt deze, tegen den wil van den bewoner, niet binnen getreden, dan op schriftelijken, bijzonderen last van den kantonrechter of den burgemeester, welken lastbrief de binnentredende ambtenaar gehouden is den bewoner, desverlangd, te vertoonen. Van dit binnentreden wordt binnen tweemaal vier en twintig uren procesverbaal opgemaakt en aan dengene, wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.

Art. 8. De boterinspecteurs en botervisiteurs, bedoeld in artikel 6, zijn bevoegd monsters te nemen van boter of daarop gelijkende waar:

a. welke voorhanden is in een winkel of op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats;

b. welke in het openbaar is uitgestald;

c. welke wordt geleverd, rondgebracht, rondgevent, vervoerd, in- of uitgevoerd, of ten vervoer of uitvoer in opslag ligt.

Bedoelde ambtenaren hebben mede de bevoegdheid monsters te nemen van boter of op boter gelijkende waar, aanwezig in de gebouwen van welke vermoed wordt, dat zij behooren tot die, bedoeld bij het 6de lid van artikel 2 en die niet zijn voorzien van de aldaar genoemde opschriften.

De in het 1ste en 2de lid bedoelde bevoegdheid bestaat niet wanneer de waar is aangeduid als „Margarine", overeenkomstig de krachtens artikel 2 voorgeschreven wijze.

Tevens zijn zij bevoegd te onderzoeken alle middelen van vervoer. De bevoegdheid tot dat onderzoek of tot de in het 1ste lid, letter *c*, van dit artikel bedoelde monsterneming vervalt, wanneer dientengevolge eenige vertraging in den dienst van een openbaar middel van vervoer zou ontstaan. Voorts zijn zij bevoegd te onderzoeken alle voorwerpen waarin, naar zij vermoeden, boter of daarop gelijkende waar wordt gedragen, alsook alle voorwerpen, waarin, naar zij vermoeden, een dier waren is verpakt.

Voormelde bevoegdheden gelden mede voor de overige bij artikel 6 genoemde ambtenaren, uitgezonderd wanneer de waar vervoerd wordt met een openbaar vervoermiddel of ten vervoer of uitvoer met openbare middelen van vervoer in de daarvoor bestemde gebouwen of bewaarplaatsen in opslag ligt.

Van dezelfde partij worden steeds twee monsters genomen, waarvan de marktwaarde wordt vergoed, wanneer daartoe het verlangen wordt te kennen gegeven aan den ambtenaar, die de monsters neemt. Voor door de monsterneming aan den eigenaar der betrokken waar toegebrachte schade zal, indien die waar bij het deskundig onderzoek blijkt boter te wezen, den belanghebbende, als deze zulks verlangt, schadevergoeding worden verleend.

Art. 9. De in het vorige artikel bedoelde twee monsters worden door de daar aangewezen ambtenaren verzegeld en onder bijvoeging van een proces-verbaal, vermeldende de herkomst der monsters, zoodra mogelijk verzonden aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie, door wiens zorg een daarvan wordt overgegeven aan een der voor het gerechtelijk onderzoek dier monsters door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken aan te wijzen deskundigen. Na afloop van dit onderzoek, van welks uitslag binnen tweemaal vier en twintig uren, nadat aan bovengenoemden ambtenaar van het openbaar ministerie daarvan mededeeling is gedaan, door dezen ambtenaar aan den belanghebbende moet worden kennis gegeven, kan laatstgenoemde het tweede monster op eigen kosten doen onderzoeken. Met het oog daarop kan gedurende de eerstvolgende drie weken na deze kennisgeving door den ambtenaar van het openbaar ministerie tegen bedoelden belanghebbende geene vervolging te dier zake worden ingesteld.

De belanghebbende is bevoegd de monsters ook met zijn eigen zegel te voorzien. In het proces-verbaal wordt vermeld of, en zoo ja, op welke wijze, van die bevoegdheid is gebruik gemaakt.

Art. 10. Het onderzoek van het eerste der in artikel 8 bedoelde monsters geschiedt volgens door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te geven voorschriften door minstens twee van elkander onafhankelijk werkende, door dien Minister aan te wijzen beëedigde scheikundigen.

De bij dat onderzoek gevolgde methode wordt den belanghebbende op diens verzoek medegedeeld.

Art. 11. Overtreding van één of gelijktijdige overtreding van meerdere der bepalingen, vervat in de artikelen 2, 1ste, 2de, 4de, 5de en 6de lid, en 4, 1ste en 2de lid, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden en indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren verloopen zijn sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens overtreding van één of meer der vorengenoemde bepalingen of van één of meer der bepalingen van artikel 2 der wet van 23 Juni 1889 (*Staatsblad* n°. 82) onherroepelijk is geworden, met hechtenis van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden.

Bij overtreding van het bepaalde bij het 1ste lid van artikel 2, voor zoover betreft het vervoeren of doen vervoeren, uitvoeren

of ten vervoer of uitvoer in opslag hebben, zijn de maxima-straffen het dubbele van die, bepaald bij het voorgaande lid, voor het geval de betrokken waar bestemd mocht zijn ten uitvoer naar het buitenland of voor verzendig naar de Nederlandsche koloniën.

Eveneens zullen de maxima-straffen het dubbele zijn van die, bepaald bij het 1ste lid van dit artikel, bij overtreding, afzonderlijk of gelijktijdig, van:

a. het bepaalde bij het 1ste, 2de, 4de of 5e lid van artikel 2, bijaldien de betrokken waar zich bevond in een winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal of aan eene openbare uitstalling, waar bij het plegen der overtreding èn boter èn margarine voorhanden was, of bijaldien, bij het plegen der overtreding, door den overtreder èn boter èn margarine werd rondgebracht of rondgevent;

b. het bepaalde bij artikel 3, en

c. het verbod genoemd in artikel 5.

Indien het bij artikel 2 dezer wet verboden vervoer geschiedt door anderen dan de bereiders van of handelaren in de bedoelde waar, zullen die vervoerders niet worden vervolgd, mits door hen de naam van den afzender worde bekend gemaakt. Gelijke bepaling geldt, bij het in dat artikel verboden ten vervoer of uitvoer in opslag hebben, ten aanzien der vervoerders bij welke de voor dien opslag gebezigde gebouwen in gebruik zijn.

Niet strafbaar is hij, die, ingeval van overtreding van één of gelijktijdige overtreding van meerdere bepalingen, vervat in de artikelen 2, 1ste, 2de, 4de en 5e lid, 3 en 5, de herkomst van de waar, waarmede de overtreding is gepleegd of waarvan de aanwezigheid de overtreding ten gevolge had, bekend maakt en bewijst, dat die door hem te goeder trouw voor boter werd gehouden.

Art. 12. Indien tijdens het plegen van eenige overtreding dezer wet nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige, wegens eene overtreding dezer wet, onherroepelijk is geworden, zal tevens, op kosten van den veroordeelde, openbaarmaking worden gelast van de rechterlijke uitspraak of van een uittreksel of van den zakelijken inhoud daarvan.

Art. 13. De feiten bij deze wet strafbaar gesteld, worden beschouwd als overtredingen.

Art. 14. De wet van 23 Juni 1889 *(Staatsblad no. 82)*, houdende bepalingen tot voorkoming van bedrog in den boterhandel, wordt ingetrokken.

Art. 15. Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen tijdstip.

Zij kan worden aangehaald onder den titel van Boterwet.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden

geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te Soestdijk, den 9den Juli 1900.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
H. GOEMAN BORGESIUS.

Uitgegeven den *vijf en twintigsten* Juli 1900.

De Minister van Justitie,
CORT VAN DER LINDEN.

BIJLAGE III.

VOORSCHRIFTEN

BETREFFENDE DE

CONTROLE OVER DE BOTERBEREIDING IN FRIESLAND

DOOR HET

CONTROLESTATION VAN DE FRIESCHE MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW.

Art. 1. Door het Hoofdbestuur der Friesche Maatschappij van Landbouw wordt een Contrôlestation opgericht ten dienste van Friesche boterproducenten.

Art. 2. De leiding van dit Contrôlestation zal voor de eerste maal worden opgedragen aan den zuivelconsulent als directeur.

Art. 3. Voor het verrichten van alle onderzoekingen die voor eene goede contrôle noodzakelijk worden geacht, en voor de daarmede in verband staande administratie, zal door het Dagelijksch Bestuur der Maatschappij een beëedigd scheikundige worden benoemd.

Art. 4. Voor financiëele en andere aangelegenheden den Contrôledienst betreffende, zal de directeur worden bijgestaan door eene Commissie van advies, bestaande uit vijf leden, waarvan een door het Dagelijksch Bestuur wordt benoemd uit zijn midden, en vier uit de belanghebbenden.

Art. 5. Een of meer beëedigde Controleurs zullen belast zijn met den contrôledienst in de provincie en in de fabrieken, bereidingsplaatsen en opslagplaatsen van boter van hen die zich onder contrôle van het station hebben gesteld.

Zij zijn op straffe van onmiddellijk ontslag uit hunne betrekking verplicht tot geheimhouding van alles wat de inrichting van fabrieken, de fabricage van en den handel in boter en kaas betreft.

Zij nemen op aanwijzing van den directeur van het Contrôlestation monsters van afgewerkte of reeds afgezonden boter, en wanneer het noodig wordt geacht, zoo spoedig mogelijk daarna monsters van boter, die onder hun voortdurend toezicht op de plaats van herkomst is bereid.

Art. 6. Van elke partij worden minstens twee monsters genomen, die verzegeld en met de noodige aanwijzingen voorzien, worden opgezonden naar het Contrôlestation. Van beide soort monsters wordt hier één bewaard, de beide anderen worden na elkaar onderzocht; om uit de vergelijking van de resultaten van het onderzoek te kunnen beoordeelen of de verzonden boter zuivere onvermengde boter was.

Art. 7. Ieder boterproducent in Friesland, hetzij particulier persoon of Vereeniging die zich onder contrôle wenscht te stellen, geeft daarvan kennis aan den directeur.

Het Dagelijksch Bestuur van de Friesche Maatschappij van Landbouw beslist daarna zoo spoedig mogelijk, na de Commissie

van advies en den Directeur te hebben gehoord, over de al of niet toelating, bepaalt het tijdstip van aanvang, en is bevoegd bijzondere bepalingen voor te schrijven ter verzekering van de stipte nakoming van het contract.

Art. 8. Niemand wordt tot de contrôle toegelaten dan na onderteekening van eene op zegel gestelde verklaring, waarin hij zich uitdrukkelijk en zonder eenig voorbehoud tegenover het Dagelijksch Bestuur der Friesche Maatschappij van Landbouw verbindt:

a. slechts boter te bereiden of te doen bereiden die voldoet aan Art. 1 der boterwet, luidende; „In den zin dezer wet is boter het vetartikel, waarin geene andere vetbestanddeelen voorkomen dan die van melk afkomstig zijn".

b. nergens anders boter te bereiden of te doen bereiden dan in localen en fabrieken die onder toezicht staan van het Contrôlestation.

c. geen boter van andere onder contrôle staande fabrieken onder zijn naam te verzenden dan met toestemming van den directeur van het Contrôlestation, aan wien de hoeveelheid der aldus te verzenden boter moet worden opgegeven. Het is verboden die boter met eigen fabrikaat te vermengen.

d. in zijn fabriek of fabrieken, op zijne fabrieksterreinen, in zijne kelders, pakhuizen enz. geen margarine of andere voor consumptie geschikte vetten, die niet van melk afkomstig zijn, in voorraad te hebben.

e. zijn geheele fabriek of al zijne fabrieken met daarbij behoorende gebouwen en opslagplaatsen, ten allen tijde wanneer er gewerkt wordt, zonder eenig voorbehoud toegankelijk te stellen voor de ambtenaren van het Contrôlestation, en hen desverlangd behulpzaam te zijn bij het nemen van monsters van alle vetwaren in of bij genoemde gebouwen aanwezig, en tevens alle inlichtingen te verschaffen die de directeur voor eene goede contrôle noodig acht.

f. de ambtenaren van het Contrôlestation uitdrukkelijk toe te staan monsters te nemen van boter of op boter gelijkende waren die ter verzending gereed staan, of reeds verzonden zijn, waar deze zich ook mogen bevinden.

g. alle boterzendingen te voorzien van een merk, waardoor de herkomst *door het personeel van het Contrôlestation* kan worden nagegaan.

h. de boeten te betalen die op overtredingen of niet stipte nakoming van deze verplichtingen zullen worden gesteld.

i. een bedrag van minstens f 1200.— en hoogstens f 12000.— te zullen storten in de kas van het Contrôlestation, wanneer hij wegens opzettelijke vervalsching van boter met margarine of ander vet, niet van melk afkomstig, van de lijst van onder contrôle staande boterproducenten wordt geschrapt.

Art. 9. Iemand die zich heeft schuldig gemaakt aan botervervalsching wordt, na in de gelegenheid te zijn geweest zich te

verantwoorden, door het Dagelijksch Bestuur, op advies van den directeur en de commissie van advies, van de lijst der onder contrôle staande boterproducenten geschrapt.

Deze maatregel wordt ook toegepast bij overtreding van de verbintenis onder *b* aangegeven.

De schrapping wordt ter openbare kennis gebracht.

Het Dagelijksch Bestuur bepaalt het bedrag der boete.

Art. 10. Minstens ééns per jaar zullen de namen der onder contrôle staande fabrikanten, en de wijze waarop de contrôle wordt uitgeoefend, worden gepubliceerd.

De kosten van den contrôledienst zullen worden gedragen door hen die zich onder contrôle hebben gesteld, in verhouding van de hoeveelheid boter door ieder hunner in het laatst voorgaande boekjaar gemaakt.

Art. 11. Ieder boterfabrikant die tot de contrôle wordt toegelaten moet zich schriftelijk verbinden om gedurende de eerste drie jaren na de oprichting van het Contrôlestation, zijn aandeel in de kosten te zullen blijven betalen, ook wanneer hij zich voor het einde van het eerste driejarig tijdvak aan de contrôle wenscht te onttrekken.

Art. 12. Van ieder fabrikant die zich eerst later onder contrôle wenscht te stellen kan een verhoogd percentage in de kosten worden gevorderd.

Art. 13. Wie zich aan de contrôle wil onttrekken geeft van zijn voornemen schriftelijk kennis aan den directeur.

Hij blijft daarna aansprakelijk voor zijn aandeel in de kosten gedurende één jaar, behoudens het bepaalde in Art. 11.

Art. 14. Alleen buitengewone omstandigheden als faillissement, opheffing der fabriek enz., kunnen den onder contrôle staanden fabrikant van zijne finantiëele verplichtingen tegenover het Contrôlestation vrijstellen op advies van den directeur.

Art. 15. Het Dagelijksch Bestuur der Friesche Maatschappij van Landbouw is ten allen tijde bevoegd deze overeenkomst te doen eindigen, bijv. in geval van overlijden van den fabrikant, overgang van de fabriek in andere handen, enz.

Art. 16. Alle geschillen over de uitlegging van deze bepalingen zullen worden beslist door drie arbiters, waarvan één zal worden benoemd door het Dagelijksch Bestuur, één door den betrokken fabrikant en één door den Kantonrechter van Leeuwarden.

Krachtens machtiging van het Hoofdbestuur vastgesteld door

het Dagelijksch Bestuur,

D. VAN KONIJNENBURG, Voorzitter.

Mr. C. A. RÔMER, Secretaris.

Leeuwarden, October 1900.

BIJLAGE IV.

STATUTEN

VAN DE VEREENIGING

„HET BOTERCONTROLESTATION IN ZUID-HOLLAND"

OPGERICHT DOOR DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW IN 1901.

Naam, Doel en Duur.

Art. 1. Ten dienste van en uit belanghebbenden bij de bereiding van en den handel in onvervalschte boter, woonachtig in de provincie Zuid-Holland, wordt door de Hollandsche Maatschappij van Landbouw opgericht eene Vereeniging genaamd „Botercontrôle-Station in Zuid-Holland".

De Vereeniging heeft ten doel den afnemers en consumenten van boter een afdoenden waarborg te verstrekken voor de echtheid der door hen aangekochte boter.

Art. 2. De vereeniging wordt, behoudens verlenging na afloop van den na te noemen termijn, opgericht voor den tijd van negenentwintig jaren, gerekend van af den datum waarop de koninklijke goedkeuring op deze statuten wordt verkregen.

Leden.

Art. 3. Leden der Vereeniging zijn personen of corporaties die de fabricage uitoefenen van, of handel drijven in uitsluitend zuivere boter; zij mogen noch rechtstreeks, noch zijdelings bij de fabricage van en den handel in margarine betrokken zijn. Zij moeten lid zijn van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw.

Art. 4. De boter*producenten* die tot de contrôle worden toegelaten, verbinden zich bij gezegelde verklaring tot het volgende:

a. geen andere boter, of op boter gelijkende vetwaren, te bereiden, te doen bereiden, voorradig te hebben noch te leveren, dan die voldoen aan de omschrijving van art. 1 der Boterwet, luidende: „In den zin dezer Wet is boter het vetartikel, waarin „geen andere vetbestanddeelen voorkomen dan die van melk „afkomstig zijn";

b. ingeval van tekort aan eigen boter geene andere boter aan te koopen dan die, waarvan de bereiding staat onder contrôle van het botercontrôle-station in Zuid-Holland of van een ander, door het Bestuur dezer Vereeniging erkend, contrôle-station, behoudens de uitzondering voorkomende in de overgangsbepaling aan het einde dezer statuten.

c. hunne fabrieken, bereidingsplaatsen, magazijnen, opslagplaatsen en terreinen, zonder eenig voorbehoud, toegankelijk te stellen voor de ambtenaren van het contrôle-station, tot uitoefening van de hun opgedragen contrôle;

d. alle afleveringen van boter te voorzien van een wettig gedeponeerd handelsmerk, ingeschreven bij den contrôledienst en in de boter aangebracht, zoodat de herkomst der boter ten allen tijde door 't personeel van 't contrôle-station kan worden nagegaan;

e. bij te dragen in de kosten van het station. Bij de regeling der bijdragen wordt toegepast het volgend beginsel: De leden-

producenten worden verdeeld in drie klassen; de eerste klasse omvat hen, die in het vorig boekjaar vervaardigden minder dan 10.000 K.G. boter; de tweede klasse hen, wier productie lag tusschen de 10.000 en 50.000 K.G. en de derde hen, die meer dan 50 000 K.G. maakten. Door de Algemeene Vergadering wordt jaarlijks, op voorstel van het Bestuur, bepaald, welk bedrag per K.G. in het loopend boekjaar in de drie klassen zal worden betaald.

Het te betalen aandeel zal echter 't bedrag van een halve cent per K.G. geproduceerde boter niet te boven gaan;

f. een bedrag van ten minste één duizend en ten hoogste tienduizend gulden te storten in de kas van 't contrôle-station bij overtreding der onder a—f genoemde bepalingen. Tevens worden zij als lid der vereeniging geroyeerd. Het royement wordt ter openbare kennis gebracht.

Art. 5. De boter*handelaren*, die tot de contrôle worden toegelaten, verbinden zich, eveneens bij gezegelde verklaring, tot het volgende:

a. geen handel te drijven in, voorradig te hebben noch te leveren andere boter of op boter gelijkende vetwaren, dan die voldoen aan den inhoud van voormeld art. 1 der Boterwet;

b. geen andere boter te koopen of te verkoopen, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van anderen, dan die waarvan de bereiding staat onder contrôle van het botercontrôle-station in Zuid-Holland of van een, door het Bestuur dezer Vereeniging erkend, contrôle-station; behoudens de uitzondering voorkomende in de overgangsbepaling aan het einde dezer statuten.

c. ten allen tijde den ambtenaren van 't contrôle-station, zonder eenig voorbehoud, toegang te verleenen tot hun winkels, kelders en andere opslagplaatsen van boter, voor de uitoefening der hun opgedragen contrôle;

d. geen boter af te leveren dan voorzien van hun, wettig gedeponeerd en in de boter aangebracht handelsmerk, onder verplichting om te bewaren al de gegevens, die hen in staat kunnen stellen om de producenten der afgeleverde boter aan te wijzen. De bedoelde merken worden bij den contrôledienst ingeschreven;

e. bij te dragen in de kosten van het station. Bij de regeling der bijdragen worden de leden-handelaars verdeeld in drie klassen; de eerste klasse omvat hen, die in het vorig boekjaar minder hebben omgezet dan 5000 kilo's boter; tot de tweede klasse behooren zij, wier omzet lag tusschen 5000 en 25000 kilo's en tot de derde zij, die meer dan 25000 kilo's hebben omgezet. De leden-handelaars zijn verplicht, aan het Bestuur de noodige inlichtingen te verstrekken, om de grootte van den omzet te kunnen beoordeelen. De Algemeene Vergadering bepaalt jaarlijks, op voorstel van het Bestuur, het bedrag dat door de verschillende klassen moet worden betaald in het loopend boekjaar;

f. in de kas van 't contrôle-station te storten eene boete van ten minste een duizend en ten hoogste tienduizend gulden bij overtreding der a—f genoemde bepalingen. Tevens worden zij

als lid der Vereeniging geroyeerd. Het royement wordt ter openbare kennis gebracht.

Art. 6. Het Bestuur bepaalt jaarlijks, welke contrôle-stations in andere provinciën dezelfde waarborgen aanbieden als dat in Zuid-Holland, en dus door dat Bestuur worden erkend. Het desbetreffend besluit wordt aan al de leden medegedeeld.

Het bestuur *kan* verder aan boterproducenten, wonende in andere provinciën, waar geen erkend contrôle-station bestaat of waar die producenten tot het erkende station niet kunnen toetreden, verlof geven om, onder nader te bepalen voorwaarden, zich te stellen onder contrôle van het station in Zuid-Holland.

Art. 7. De leden verbinden zich, gedurende de eerste drie jaren van 't bestaan van het contrôle-station hun jaarlijks vast te stellen aandeel in de kosten te betalen, ook indien zij zich vóór 't einde van dat tijdvak aan de contrôle wenschen te onttrekken.

In buitengewone gevallen, als opheffing of overgang van het bedrijf van den boterproducent of -handelaar in andere handen, faillissement enz. kan het betrokken lid van zijne verplichtingen worden ontslagen, of kunnen laatstgenoemde op een ander lid overgaan. Een en ander wordt mede door 't Bestuur beslist.

Van de onttrekking aan de contrôle (opzegging van 't lidmaatschap) moet drie maanden te voren, bij aangeteekend schrijven aan den Secretaris-Penningmeester der Vereeniging, worden kennis gegeven.

Opmerking: De overige artikelen (8 t/m 37) zijn hoofdzakelijk van administratieven en huishoudelijken aard; zij handelen over donateurs, bestuur, exploitatie, algemeene vergaderingen, geldmiddelen en algemeene bepalingen, terwijl zij als slot een overgangsbepaling bevatten, waarbij aan de producenten en handelaren onder zekere voorwaarden de bevoegdheid werd toegekend, boter te koopen van niet onder contrôle staande producenten.

Aldus vastgesteld in de Vergadering van 22 April 1901.

J. RINKES BORGER, *wnd. Voorzitter.*

A. BOS, *Secretaris.*

BIJLAGE V.

ALGEMEENE REGELEN

WAARAAN DE STATIONS HEBBEN TE VOLDOEN, OM ONDER STAATSTOEZICHT GEPLAATST TE WORDEN (1904).

---

a. Zoowel *boterhandelaars* als *boterproducenten* kunnen aangesloten zijn aan het station.

b. De leden moeten te goeder naam en faam bekend staan en als rechtspersoon kunnen optreden. Ook het station of het lichaam, waarvan dit uitgaat, moet rechtspersoonlijkheid bezitten.

c. De leden van het station zullen *rechtstreeks* noch *zijdelings betrokken mogen zijn bij de fabricage van of den handel in margarine* (margarine in den zin der Boterwet) of andere, 't zij op zich zelf, 't zij in vereeniging met andere stoffen, voor de consumtie geschikte vetten of oliën, die kunnen strekken tot vervalsching van natuurboter en voorkomen op eene door de Regeering te publiceeren lijst.

Zij zullen de vorenbedoelde vetten of oliën niet mogen vervoeren, doen vervoeren, in- of uitvoeren, noch die voorhanden mogen hebben in hunne fabrieken, kelders, pakhuizen, winkels, op hunne fabrieksterreinen of op andere bereid-, verkoop- en bewaarplaatsen.

d. De *boterhandelaars* zullen geene andere boter mogen *koopen* en de *boterproducenten* geene andere boter mogen *bijkoopen dan afkomstig van een boterproducent, toegetreden tot een der onder Rijkstoezicht staande stations.* Voor alle boter, die in strijd met dit voorschrift mocht zijn gekocht of bijgekocht, gelden mede de verbodsbepalingen ten aanzien der vetten of oliën bedoeld sub *c*, 2de lid.

e. De boterproducenten zullen eene naar het oordeel der Regeering voldoend nauwkeurige aanteekening houden van:

de hoeveelheid boter door hen geproduceerd,
alle partijen boter door hen verzonden of geleverd, voor zoover die 5 K.G. of méér bedragen, benevens het totaal der in het klein verzonden of geleverde boter,
alle partijen boter, door hen bijgekocht,
de namen en adressen van hen, aan wie zij 5 of meer K.G. boter zonden of leverden en van hen, van wie zij boter bijkochten.

f. De boterhandelaars zullen eene naar het oordeel der Regeering voldoend nauwkeurige aanteekening houden van:

alle partijen boter door hen ontvangen,
alle partijen boter van 5 K.G of daarboven door hen verzonden of geleverd, alsmede het totaal der in het klein door hen verzonden of geleverde boter,
de namen en adressen van hen, aan wie zij 5 of méér K.G. boter zonden of leverden en van hen, van wie zij boter bijkochten.

g. De boterproducenten en boterhandelaars zullen de sub *c*, 2de lid, bedoelde plaatsen *te allen tijde en zonder eenig voorbehoud toegankelijk stellen voor de personen, belast met de door het station uit te oefenen contrôle, alsook voor die, belast met het Rijkstoezicht.*

Zij zullen alle *inlichtingen* verschaffen, welke die personen mochten wenschen; desgevraagd hun *inzage geven* van door hen, mede met het oog op het bepaalde sub *e* en *f*, te houden lijsten, dien personen vergunnen *kosteloos monsters te nemen*, zoowel van *boter, als van de grondstoffen waaruit zij bereid werd*, en, desgevraagd hen daarbij behulpzaam zijn.

h. Op de verpakking moet, tenzij hierin op andere wijze voldoende voorzien is, steeds worden aangebracht een door de Regeering goedgekeurd merk, strekkende als *herkenningsmerk* voor de personen, belast met de door het station uit te oefenen contrôle en voor hen belast met het Rijkstoezicht op die contrôle.

Opdat de afnemer steeds de zekerheid bezitte, gecontroleerde boter te ontvangen, zal, *op de waar zelf*, een — voor al de onder Rijkstoezicht staande stations strekkend — *waarborgsmerk* moeten worden aangebracht. Dit merk bestaat uit het Nederlandsche wapen, waarboven het woord „Nederlandsche", waaronder het woord „Botercontrôle" en — kleiner — de woorden „Onder Rijkstoezicht" zijn geplaatst. Naast het merk wordt een door de Regeering te bepalen letter aangebracht, aanduidende het betrokken station, en al hetgeen zij daarnevens mocht noodig oordeelen ter onderkenning *van de herkomst der betrokken waar*, door de in de vorige alinea bedoelde personen. Dit waarborgsmerk zal zijn gesteld op een bepaald soort papier, hetwelk, onder nader vast te stellen regelen, van Regeeringswege, op kosten der belanghebbenden, zal worden verkrijgbaar gesteld.

Hij, die in het bezit wordt gesteld van dat gemerkt papier zal streng hebben zorg te dragen, dat dit niet anders worde gebezigd dan voor door hem te leveren of te verhandelen boter.

Van de bepaling, dat het waarborgsmerk steeds op de waar zelf moet worden aangebracht en van die aangaande de wijze van aanbrenging kan, onder sommige omstandigheden, door de Regeering ontheffing worden verleend.

Onderstaand een afdruk van dat waarborgsmerk.

[1])

De producenten en handelaars zijn bevoegd om nevens dat algemeene merk een eigen merk aan te brengen.

i. De contrôle uitgeoefend door het station — en daarmede

[1]) Het hier afgebeelde merk is van een ander cliché afkomstig als het oorspronkelijk in de algemeene regelen gebruikte, waarbij geen letters en insnijdingen zijn aangegeven.

ook het Rijkstoezicht — zal zich, behalve tot het waarborgen tegen het bedrog, bestreden door de Boterwet, ook hebben uit te strekken tot het waarborgen van een *niet te groot watergehalte* en voorts tot alle verdere zaken, die de Regeering mocht wenschelijk achten ter bestrijding van knoeierijen in den boterhandel.

j. Eene naar het oordeel der Regeering voldoend zware straf moet zijn gesteld voor die producenten en handelaars, welke handelen in strijd met eene der bepalingen sub *c* tot en met *g*, of met het bepaalde in de 3de alinea van punt *h*, alsook voor hen die, naar het oordeel van het betrokken station, willens en wetens handelen in strijd met bepalingen, vastgesteld krachtens punt *i*.

Hij die zulks doet, moet, tenzij de Regeering toestaat zich te bepalen tot eerstbedoelde straf, *voor goed worden geroyeerd* en dat royement moet *ter algemeene kennis worden gebracht*. Evengemeld voorbehoud geld echter *niet* ten aanzien van de bepalingen sub *c*. Bij overtreding van eene dier bepalingen sub *c* volgt dus steeds royement en de publicatie daarvan.

Het bij de 1e alinea van dit punt bepaalde is ook van toepassing op die producenten en handelaren, welke niet de op hen rustende verplichtingen nakomen bedoeld bij de 1ste en 2de al. van punt *h* of bij het bepaalde krachtens de 4de alinea van dat punt.

k. Het *scheikundig en verder onderzoek* der monsters en al wat daarmede samenhangt zal geschieden *overeenkomstig de regelen vastgesteld door de Regeering.*

l. Het station, dat zich onder Rijkstoezicht wenscht te zien gesteld, zal, behalve zijne statuten of reglementen enz., eene volledige opgave inzenden van de leden van het bestuur, van het personeel en van de toegetreden leden.

Tevens zendt dat station jaarlijks eene begrooting in van zijne ontvangsten en uitgaven.

m. Het onder Rijkstoezicht staande station doet aan de Regeering steeds volledige opgave van alle voorgenomen wijzigingen of aanvullingen zijner bepalingen, alsook van alle mutatiën in zijn personeel en bestuur en van de namen van alle nieuwe en alle geroyeerde leden, met opgaaf van de redenen van dat royement. Die wijzigingen en aanvullingen zijner bepalingen en alle nieuwe benoemingen eischen, wil het station onder Rijkstoezicht blijven staan, de goedkeuring van de Regeering.

Tevens zendt het station jaarlijks eene rekening in van zijne ontvangsten en uitgaven.

n. Publicatiën door onder Rijkstoezicht staande stations, welke bestemd zijn voor het buitenland, vereischen mede de goedkeuring der Regeering.

o. De directeuren der onder Rijkstoezicht staande stations deelen maandelijks de cijfers, verkregen bij hun onderzoek, mede aan den directeur van het Rijkszuivelstation.

BIJLAGE VI.

(No.20.) Wij WILHELMINA, bij de gratis Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 15 April 1904 No. 2828, afdeeling Landbouw;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1. Aan de botercontrôle-stations in Noordbrabant, Limburg en Zuidholland, respectievelijk gevestigd te Eindhoven, Maastricht en Leiden, over het loopende jaar een subsidie toe te kennen, groot, voor elk der beide eerste, duizend gulden (f 1000.—), voor het laatstgemelde vijftien honderd gulden (f 1500.—);

2. Te bepalen dat, onverminderd het voorgeschrevene bij de artikelen 1 en 15 der bij Ons besluit van 29 Maart 1901, No. 28, behoorende Instructie, de Boterinspecteur en, voor zooveel noodig, ook de Botervisiteurs — overeenkomstig hun door Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te geven orders — mede werkzaam zullen zijn ter uitoefening van het Rijkstoezicht op de botercontrôlestations;

3. Met uitbreiding van het bepaalde bij Ons besluit van 26 Februari 1903, No. 66, nader te bepalen, dat het boven sub 2 genoemde toezicht mede zal geschieden — overeenkomstig door Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te geven orders — door het Rijkszuivelstation te Leiden.

Onze voornoemde Minister is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer.

Sorrento, den 23sten April 1904.

WILHELMINA.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
DE MAREZ OYENS.

[Overgedrukt uit de *Nederlandsche Staatscourant* van 4 November 1913, n°. 258.]

MINISTERIE VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

DIRECTIE VAN DEN LANDBOUW.

VOORSCHRIFTEN

voor het bemonsteren van boter en het onderzoek van monsters boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation (bedoeld in artikel 24 van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 Staatsblad no. 263).

I. *Voorschriften voor het bemonsteren van boter.*

Het monster moet zoodanig genomen worden, dat het de verschillende deelen van de te bemonsteren boter vertegenwoordigt.

Daartoe bedient men zich bij voorkeur van een boterboor.

Het monster boter, dat ten minste 50 gram moet bedragen, wordt onmiddellijk zonder eenig vochtverlies in een wijdmondsch goed sluitend monsterfleschje overgebracht; dit fleschje mag daardoor niet geheel gevuld worden.

II. *Voorschriften voor het onderzoek van botermonsters.*

1. Bepaling van vocht.

Ongeveer 50 gram der te onderzoeken boter wordt tot beginnend smelten verwarmd in een goed sluitend wijdmondsch fleschje, daarna krachtig geschud, totdat de even vloeibare massa geheel homogeen is geworden.

Daarvan wordt nu ongeveer 10 gram afgewogen in een vlak schaaltje, waarin zich ongeveer 20 gram gegloeid puimsteenpoeder bevindt, en deze massa in een droogstoof gedroogd, onder af en toe omroeren met een mede gewogen glazen staafje. Het is noodig de temperatuur zoo nauwkeurig mogelijk op 100° te houden en reeds na circa $^3/_4$ uur te wegen. De volgende wegingen geschieden met korte tusschenpoozen (bijv. van $^1/_2$ uur).

2. Refractometrisch onderzoek.

Dit geschiedt met den boter-refractometer van Zeiss bij 40° C., waarbij er op gelet moet worden, dat het in het prisma instroomende water zoo na mogelijk dezelfde temperatuur heeft als het uitstroomende.

3. Bepaling van vluchtige vetzuren.

Benoodigde reagentiën:

1°. glycerine (s.g. 1,26);

2°. stukjes puimsteen;

3°. natronloog, welke buiten toetreding van het koolzuur der lucht wordt bewaard en afgemeten, en waarvan 2 c.M³. 30—35 van het sub 4 genoemde zwavelzuur neutraliseeren;

4°. verdund zwavelzuur (25 c.M³. zwavelzuur van 1,84 s.g. tot een liter);

5°. 1/10 normaal loog.

Uitvoering der analyse:

Van het gefiltreerde wordt 5 gram afgewogen en in een droge kolf van ongeveer 300 c.M³. inhoud gebracht.

Hierbij worden gevoegd 20 c.M³. glycerine, 2 c.M³. der sub 3 genoemde loog.

Op een kopergaasje of zandbad wordt, onder voortdurend omschudden, zóó lang sterk verwarmd, totdat al het water verdampt is en dientengevolge het schuimen heeft opgehouden en de vloeistof helder geworden is. Na een weinig bekoeld te zijn, wordt de zeep in 90 c.M³. warm water opgelost en worden daaraan een paar stukjes puimsteen en vervolgens door een vultrechter 50 c.M³. van het sub 4 genoemde zwavelzuur toegevoegd. Zoodra na verwarming de vetzuren zich als eene vloeibare laag hebben afgescheiden, worden in 30 à 40 minuten 110 c.M³. op de vrije vlam afgedestilleerd.

Van het destillaat worden 100 c.M³. afgefiltreerd, met 1/10 normaal loog getitreerd en 10 percent van het resultaat bijgerekend.

De verzeeping van het vet mag óók uitgevoerd worden met 8 c.M³. glycerine en 2 c.M³. eener oplossing van kaliloog (1 : 1), buiten toetreding van lucht te bewaren.

Vastgesteld bij beschikking van den Directeur-Generaal van den Landbouw, van 3 November 1913, N°. 8460, V^de^ afdeeling.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 213.) *WET van den 17den Juni 1905, houdende bepaling betreffende het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken maatregelen te nemen in het belang van de hier te lande gevestigde, onder Rijkstoezicht staande botercontrôlestations;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

1. Door onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid worden merken vastgesteld, welke uitsluitend bestemd zijn om door of van wege aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op door hen bereide of aangekochte boter, of wel op de verpakking dier waar.

2. Deze merken worden in de *Nederlandsche Staatscourant* bekend gemaakt, benevens de door Onzen voornoemden Minister nader te geven voorschriften betreffende het aanbrengen van die merken op de waar of op de verpakking er van.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 17den Juni 1905.

WILHELMINA.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
DE MAREZ OYENS.

Uitgegeven den *zeven en twintigsten* Juni 1905.

De Minister van Justitie,
J. A. LOEFF.

BIJLAGE IX.

[Overgedrukt uit de *Nederlandsche Staatscourant* van 5 Juli 1905, no. 155.]

AFDEELING LANDBOUW
VAN HET
MINISTERIE VAN WATERSTAAT, HANDEL EN NIJVERHEID.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid;

Gelet op het bepaalde bij de wet van 17 Juni 1905 *(Staatsblad no. 213)*, houdende bepaling betreffende het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation;

Heeft goedgevonden:

Vast te stellen hetgeen volgt:

§ 1. De aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation zullen elke afzonderlijke hoeveelheid van door hen te verzenden of af te leveren boter voorzien of doen voorzien van een merk, bestaande uit het Nederlandsche wapen, waarboven het woord „Nederlandsche" en waaronder de woorden „Botercontrôle" en „Onder Rijkstoezicht" — deze bijschriften in hoofdletters — zijn geplaatst; een en ander, wat den vorm betreft, overeenkomstig onderstaand figuur.[1])

§ 2. Bedoeld merk zal, voor zooveel in § 7 niet anders is voorgeschreven, zijn gedrukt op papier in etiquetvorm; dat, behoudens het bepaalde bij de §§ 5 en 6, rechtstreeks zal zijn aan te brengen op de waar zelf.

§ 3. Het vorenbedoelde, op papier gedrukte merk zal — voor zooveel in § 6 niet anders is bepaald — naar gelang van de hoeveelheid boter waarvoor het bestemd is, de afmetingen hebben van de onderstaande figuren.[2])

Op dat gemerkt papier zullen, overeenkomstig door den directeur-generaal van den landbouw te geven voorschriften, eenige aanwijzingen worden aangebracht, noodig voor de uit te oefenen contrôle.

§ 4. Het in de vorige paragraaf bedoeld gemerkt papier moet, met een nader door den directeur-generaal van den landbouw aan te wijzen of goed te keuren stempel, op door hem aan te geven wijze, stevig op de boter worden aangedrukt, ten einde het voor herhaald gebruik ongeschikt te maken.

De zich op het papier bevindende aanwijzingen, bedoeld in

[1]) In de ministeriëele beschikking volgt dan een afbeelding van het rijksmerk, welke overeenkomt met die in bijlage V (zie blz. 18).

[2]) In de ministeriëele beschikking zijn de rijksmerken in hun werkelijke afmetingen opgenomen; zij bestaan in de formaten A tot en met E, respectievelijk bestemd voor hoeveelheden boter tot en met 1 kg, van boven 1 kg tot en met 3 kg, van 3 kg tot en met 18 kg, van 18 kg tot en met 38 kg en boven 38 kg.

het laatste lid van § 3, moeten bij dat aandrukken ongeschonden blijven.

§ 5. Wanneer de boter is verpakt in papier of eenig ander omhulsel zal, voor hoeveelheden tot en met 1 K.G., het gemerkte papier, in plaats van op de waar, als sluitetiquet mogen worden aangebracht op de verpakking; mits, naar het oordeel van den directeur-generaal van den landbouw, de aard der verpakking een herhaald gebruik daarvan en van het etiquet buitensluit.

In dat geval zal alleen het merk formaat A zijn te bezigen.

Op dat sluitetiquet zal in den linkerbovenhoek de aanwijzing „SLUITZEGEL" zijn gesteld, terwijl te dien aanzien mede van toepassing is het bepaalde in het laatste lid van § 3.

§ 6. Wanneer de boter is verpakt in gefelste blikken („tins") mag zich tusschen het gemerkt papier en de waar een ander papier bevinden.

Het bij deze wijze van verpakking te bezigen merk zal zijn van het in § 3 aangegeven formaat A. Op dat gemerkt papier moeten voorkomen in den linkerbovenhoek de woorden „VOOR TINS"; in het midden, links van het merk, een letter, aanduidend voor welke hoeveelheden dit is te bezigen en rechts een of meer aanwijzingen in den geest van het bepaalde bij het laatste lid van § 3.

Die links van het merk te plaatsen aanduiding zal zijn:

voor hoeveelheden tot en met 1 K.G. de letter T.;

voor hoeveelheden van boven 1 K.G. tot en met 5 K.G. de letter I;

voor hoeveelheden boven 5 K.G. de letter N.

Door den directeur-generaal van den landbouw kan worden toegestaan dat het hierbedoelde gemerkte papier wordt aangebracht op de buitenzijde dier gefelste blikken en zulks op nader door hem te bepalen wijze.

§ 7. De merken, bedoeld in de 1ste alinea van § 3, zullen, bijaldien de voorgenoemde Minister het betrokken botercontrôlestation daartoe vergunning verleent, mogen worden vervangen door een op de waar zelf aan te brengen stempelmerk, mits die waar geheel onverpakt tot een gewicht van ten hoogste 1 K.G., dan wel in open potten tot een gewicht van ten hoogste 2,5 K.G. rechtstreeks voor gebruik wordt afgeleverd in de bereid- of verkoopplaats of door of vanwege den aangeslotene wordt rondgebracht.

Dat stempelmerk zal mede hebben te bevatten een letter, aanwijzende het betrokken botercontrôlestation en een nummer aanduidend den aangeslotene, wien het is veroorloofd daarvan gebruik te maken. Deze is verantwoordelijk voor de duidelijkheid van het in de boter afgedrukte merk.

Een model van den te bezigen stempel moet ter goedkeuring worden aangeboden aan den directeur-generaal van den landbouw.

§ 8. De in deze beschikking bedoelde gemerkte papieren, worden, op kosten van belanghebbenden, van Rijkswege verstrekt aan de besturen der onder Rijkstoezicht staande botercontrôlestations, ten behoeve der bij hunne inrichting aangeslotenen.

§ 9. De op papier aangebrachte merken en bijbehoorende aanduidingen, bedoeld in de vorige paragrafen, zullen zijn gedrukt met blauwen inkt.

§ 10. Van het gebruik der Rijksmerken zal door de besturen der botercontrôlestations en door de aangeslotenen aanteekening worden gehouden op de wijze, als door den directeur-generaal van den landbouw is goed te keuren of te bepalen.

's Gravenhage, 3 Juli 1905.

De Minister voornoemd,
DE MAREZ OYENS.

[Overgedrukt uit de *Nederlandsche Staatscourant* van 27 Maart 1915, n°. 73.]

MINISTERIE VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

DIRECTIE VAN DEN LANDBOUW.

De Directeur-Generaal van den Landbouw;

Gelet op §§ 4 en 10 van de beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijvelheid, dd. 3 Juli 1905, n°. 13959, afdeeling Landbouw (opgenomen in de *Nederlandsche Staatscourant* van 5 Juli 1905, n°. 155);

Heeft goedgevonden:

te bepalen hetgeen volgt:

1. Het aandrukken van de Rijksmerken op de boter geschiedt voor de onderscheidene formaten van die merken met behulp van houten stempels, welke in het platte benedenvak van wigvormige uitsteeksels zijn voorzien.

Deze stempels, welke in twee afmetingen overeenkomstig vorenstaande aanwijzingen worden aangemaakt en wel het kleinste voor formaat A en het grootste voor de formaten B, C, D en E, behoeven vóór de ingebruikneming de goedkeuring van den Directeur-Generaal.

2. Het aandrukken, hiervoren bedoeld, behoort zoodanig te geschieden, dat de verbindingen tusschen de insnijdingen van de Rijksmerken zooveel mogelijk worden verbroken en de merken hierdoor voor volgend gebruik ongeschikt zijn gemaakt.

Hierbij zal zijn zorg te dragen, dat de op de Rijksmerken voorkomende nummers en letters ongeschonden en behoorlijk leesbaar blijven.

3. De aangeslotenen bij een botercontrôlestation houden zorgvuldig aanteekening zoowel van de nummers en letters der door hen ontvangen Rijksmerken als van die van de door hen verbruikte merken en van de hoeveelheden boter, waarop deze verbruikte merken werden aangebracht.

De Rijksmerken worden in de volgorde der nummers gebezigd.

De aangeslotenen bewaren de talons der verbruikte Rijksmerkenboekjes, totdat deze door het botercontrôlestation worden opgevraagd.

De aangeslotenen houden aanteekening van de letters en nummers van de Rijksmerken, welke in het ongereede zijn geraakt en bewaren deze merken, voor zooveel zulks mogelijk is.

's-Gravenhage, 26 Maart 1915.

De Directeur-Generaal voornoemd,

P. VAN HOEK.

BIJLAGE XI.

[Overgedrukt uit de *Nederlandsche Staatscourant* van 18 Januari 1908, n°. 15.]

DEPARTEMENT VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

DIRECTIE VAN DEN LANDBOUW.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gezien de beschikkingen van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, dd. 3 Juli 1905, no. 13959, afdeeling Landbouw (opgenomen in de *Nederlandsche Staatscourant* van 5 Juli 1905, no. 155) en dd. 6 September 1905, no. 20003, afdeeling Landbouw, (opgenomen in de *Nederlandsche Staatscourant* van 9 September 1905, no. 211);

Gelet op het bepaalde bij de wet van 17 Juni 1905 (*Staatsblad* no. 213), betreffende het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation;

Heeft goedgevonden:

met intrekking van de voormelde beschikking, dd. 6 September 1905, te bepalen hetgeen volgt:

Door den directeur-generaal van den landbouw zal kunnen worden toegestaan — voor een door hem te bepalen termijn en op de na te melden voorwaarden — dat, bij verpakking van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation, inwikkelpapier, voor alle hoeveelheden van 1 kilogram of minder, het in § 1 der bovenaangehaalde beschikking, dd. 3 Juli 1905, voorgeschreven merk zal zijn gedrukt — van Rijkswege en op kosten van den belanghebbende — op dat wikkelpapier.

In dat geval zal alleen het formaat A zijn te bezigen.

De vorenbedoelde voorwaarden zijn de volgende:

a. indien de waar is bestemd voor het buitenland, moet het inwikkelpapier voorzien zijn van het in Nederland gedeponeerde fabrieks- of handelsmerk.

Daarnaast mag de naam van den aangeslotene voorkomen;

b. indien de waar bestemd is voor het binnenland, moeten de inwikkelpapieren, buiten en behalve het in Nederland gedeponeerde fabrieks- of handelsmerk, tevens den naam van den aangeslotene dragen.

Nevens dat gedrukte merk zullen, overeenkomstig door den directeur-generaal van den landbouw te geven voorschriften, eenige aanwijzingen worden aangebracht, noodig voor de uit te oefenen contrôle.

's-Gravenhage, 17 Januari 1908.

De Minister voornoemd,

J. D. VEEGENS.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 285.) *BESLUIT van den 13den Augustus 1908, ter bekendmaking van den tekst der Boterwet.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 10 Augustus 1908, Directie van den Landbouw, no. 7230, Afdeeling Uitvoering van Verschillende Wetten;

Gelet op artikel XVI der wet van 11 Juli 1908 (*Staatsblad* no. 227);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den tekst der Boterwet, gelijk deze bij de wet van 11 Juli 1908 (*Staatsblad* no. 227) is aangevuld en gewijzigd, met vernummering der artikelen en met de daaruit voortvloeiende wijzigingen in de aanhaling van artikelen, algemeen bekend te maken door bijvoeging van dien tekst in zijn geheel bij dit besluit.

Onze Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Het Loo, den 13den Augustus 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
A. S. TALMA.

Uitgegeven den *tienden* September 1908.
De Minister van Justitie,
NELISSEN.

TEKST DER BOTERWET.

Art. 1. 1. In den zin dezer wet is boter het vetartikel, waarin geen andere vetbestanddeelen voorkomen, dan die van melk afkomstig zijn en is margarine de op boter gelijkende waar, welke dienen kan om haar te vervangen en welke vetbestanddeelen bevat, die niet van melk afkomstig zijn.

2. Intusschen behouden Wij Ons voor bij algemeenen maatregel van bestuur aan eenig op boter gelijkend mengsel, dat dienen kan om boter te vervangen en in den handel wordt gebracht, een anderen naam te geven dan margarine. Die naam zal bij voorkeur aan het hoofdbestanddeel van zoodanig mengsel moeten zijn ontleend. Het woord boter echter zal van dien naam geen deel mogen uitmaken.

3. Alle bepalingen dezer wet, op margarine toepasselijk, zullen ook op zoodanig mengsel van toepassing zijn, in dier voege, dat overal waar in de volgende artikelen het woord „margarine" voorkomt, ten aanzien van zoodanig mengsel de naam daarvan in de plaats treedt.

Art. 2. Het is verboden boter te leveren, in een winkel of op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden te hebben, uit te stallen in het openbaar, rond te brengen, rond te venten, te vervoeren. in of uit te voeren, of ten vervoer of uitvoer in opslag te hebben, welke een vetgehalte bezit beneden een bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen en in de *Nederlandsche Staatscourant* bekend te maken grens.

Art. 3. Het is verboden margarine te leveren, in een winkel of op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden te hebben, uit te stallen in het openbaar, rond te brengen, rond te venten, te vervoeren, in of uit te voeren of ten vervoer of uitvoer in opslag te hebben, welke bij onderzoek op het verzadigingscijfer der vluchtige vetzuren in 5 gram van het uitgesmolten en gefiltreerde vet een Reichert-Wollnygetal aanwijst hooger dan 10.

Art. 4. 1. Zij, die bij het in werking treden dezer wet margarine bereiden of margarine en boter beide, zijn verplicht uiterlijk veertien dagen na dat tijdstip van in werking treden schriftelijk aangifte te doen bij den burgemeester der gemeente, waar zij hun bedrijf uitoefenen, van de ligging der tot dat bedrijf behoorende bereid- en bewaarplaatsen met eene omschrijving dier plaatsen en opgave van de kadastrale sectie en nummering.

2. Door hen, die na gezegd tijdstip margarine gaan bereiden of margarine en boter beide, wordt zoodanige aangifte gedaan ten minste één maand vóór het in gebruik nemen der betrokken bereid- en bewaarplaatsen. Mocht dat in gebruik nemen geschieden binnen één maand na dien datum van in werking treden, dan geschiedt de aangifte op dien datum.

3. Uit de aangifte zal duidelijk hebben te blijken, of hij, door wien zij geschiedt, alleen margarine, dan wel margarine en boter beide bereidt of gaat bereiden.

4. De vorenbedoelde aangiften zullen op door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, nader aan te geven wijze worden geregistreerd.

Art. 5. Bij algemeenen maatregel van bestuur zal, met aanvulling van het bepaalde bij het vorige artikel, worden vastgesteld, wat verder behoort te geschieden om de voorgeschreven registratie aan haar doel te doen beantwoorden, alsmede onder welke omstandigheden en op welke wijze van het aldaar bepaalde geheel of gedeeltelijk vrijstelling kan worden verleend.

Art. 6. 1. Het is verboden uit perceelen of perceelsgedeelten, bestemd voor de bereiding van margarine of die daarvoor mochten worden gebruikt, benevens uit de daarbij behoorende bewaarplaatsen boter te vervoeren, tenzij, in bijzondere gevallen, met machtiging van of van wege Onzen voornoemden Minister. Onder hetzelfde voorbehoud is het verboden boter aldaar ten vervoer in opslag te hebben.

2. Bij het niet verleenen van voormelde machtiging is, geschiedde de weigering van wege den Minister, beroep op dezen toegelaten.

Art. 7. 1. Het is verboden margarine te leveren, in een winkel of op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden te hebben, uit te stallen in het openbaar, rond te brengen, rond te venten, te vervoeren, in of uit te voeren of ten vervoer of uitvoer in opslag te hebben, indien niet op alle verpakkingen, of, is de waar onverpakt, op deze zelf het woord „Margarine" voorkomt in duidelijke letters van zoodanige afmeting en zoodanig aangebracht als door Onzen voornoemden Minister zal worden bepaald en in de *Nederlandsche Staatscourant* aangekondigd.

2. Die aanduiding moet, indien de margarine in een winkel of op eenige andere voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden is, of in het openbaar wordt uitgestald, voor de bezoekers of voor het publiek duidelijk zichtbaar zijn.

3. Bij het rondbrengen, rondventen of uitstallen in het openbaar van boter en van margarine wordt al de gedragen, vervoerde of bij die uitstalling aanwezige boter en margarine geacht te worden rondgebracht, rondgevent of uitgestald.

4. Bij het uitstallen van margarine op eene markt of dergelijke voor het publiek toegankelijke verkoopplaats moet door den handelaar bij die waar een daarboven reikend bord zijn geplaatst, waarop in duidelijke en voor het publiek duidelijk zichtbare letters het woord „Margarine" is gesteld. Zijn beide kanten van het bord voor het publiek zichtbaar, dan moet het opschrift aan weerszijden zijn aangebracht.

5. Bij het voorhanden hebben van margarine in een winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal voor den verkoop van dat artikel of van boter en margarine moet

onmiddellijk boven de buitendeur of buitendeuren, welke toegang geeft of geven tot dat verkooplokaal, en op de winkelramen, die zich het dichtst aan weerszijden van die deuren bevinden, in duidelijke en voor het publiek duidelijk zichtbare letters het opschrift „Margarine" zijn gesteld. Tot de in dit en in de volgende artikelen bedoelde winkels of andere voor het publiek toegankelijke verkooplokalen wordt ook gerekend de voor die winkels of verkooplokalen ter uitstalling gebezigde ruimte.

6. Gelijke opschriften als die bedoeld bij het voorgaande lid, op dezelfde wijze aan te brengen, zijn verplichtend ten aanzien van bereidplaatsen van margarine, alsmede van bij margarine-bereiders of bij handelaars in gebruik zijnde pakhuizen en dergelijke gebouwen, waar margarine in opslag ligt.

Art. 8. 1. In de bereidplaatsen voor boter en de met die plaatsen gemeenschap hebbende ruimten, benevens in die, welke bij boterbereiders in gebruik zijn, mogen, behalve die waar, geen andere vetten aanwezig zijn dan die, vermeld op eene bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen en door Onzen voornoemden Minister in de *Nederlandsche Staatscourant* bekend te maken lijst.

2. Ten aanzien van boerenbedrijven, waar uitsluitend melk van eigen koeien wordt verwerkt, zal, voor zooveel de betrokken landbouwers, naar het oordeel van den Minister, voldoen aan, in voorzegden algemeenen maatregel vast te stellen, voorwaarden ter wering van misbruik, aan de in het vorige lid bedoelde lijst uitbreiding worden gegeven.

Art. 9. 1. Indien èn boter èn margarine bereid worden in een zelfde perceel of in perceelen, die anders dan langs den openbaren weg met elkander gemeenschap hebben, zullen de bereid- en bewaarplaatsen van boter aan een bijzonder toezicht van Rijkswege onderworpen zijn.

2. Dat toezicht en de berekening der kosten zullen geschieden op de wijze door Ons te bepalen.

3. Die bereid- en bewaarplaatsen zullen van de perceelsgedeelten of perceelen, voor de margarinebereiding bestemd, gescheiden behooren te zijn, in dier voege als in elk voorkomend geval door Onzen voornoemden Minister wordt — of later mocht worden — noodig geacht.

4. Bijaldien de boter- en de margarinebereider een en dezelfde persoon zijn, geldt het in het 1ste lid van dit artikel bepaalde ook voor het geval dat de betrokken perceelen minder dan een door dien Minister te bepalen afstand van elkander verwijderd zijn.

5. Uit de voornoemde bereid- en bewaarplaatsen van boter zal, indien niet in allen deele is voldaan aan de krachtens het bovenstaande gestelde eischen, van af een door den Minister aan den betrokken bereider kenbaar te maken datum, geen boter mogen worden vervoerd, noch zal dan, van af bedoelden datum, in die bereid- en bewaarplaatsen boter ten vervoer in opslag aanwezig mogen zijn; een en ander behoudens, in bijzondere gevallen, machtiging van of vanwege den Minister.

Art. 10. Bij het voorhanden hebben van boter en margarine in een zelfden winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal moet laatstgenoemde waar zich bevinden in een afzonderlijk gedeelte van dat lokaal of van de aldaar aanwezige boter zijn gescheiden door een voor de koopers duidelijk zichtbaar schot. Voorts moet bij de margarine een daarboven reikend bord zijn geplaatst, overeenkomend met dat voorgeschreven bij het 4de lid van artikel 7. Bij het op eene markt of dergelijke voor het publiek toegankelijke verkoopplaats voorhanden hebben van boter en margarine aan eene zelfde uitstalling moeten beide waren van elkander gescheiden zijn door een voor de koopers duidelijk zichtbaar schot.

Art. 11. 1. Bij het woord „Margarine" is op de waar en de verpakking geen andere toevoeging geoorloofd dan de naam of de initialen van den bereider, van den verkooper en van de plaats van herkomst, en dan de in den handel algemeen gebruikelijke aanduidingen van de qualiteit der waar.

2. Bij verzending zal op de buitenste verpakking, behalve het genoemde in het vorige lid, niets anders mogen worden geplaatst dan het adres van hem, voor wien de waar bestemd is, en de merken, die, volgens de gewoonte van den handel, voor het vervoer noodig zijn.

3. Voor zoover buitenlandsche wetgevingen dit noodig maken, zal Onze voornoemde Minister afwijking van het in de beide vorige leden en van het in het 1ste lid van artikel 7 voorgeschrevene toestaan en daarvan mededeeling doen in de *Nederlandsche Staatscourant.*

Art. 12. Indien bij overtreding van een der voorschriften, vervat in de artikelen 3, 7 of 10 of van het 1ste of 2de lid van artikel 11 dezer wet nog geen twee jaren verloopen zijn sedert eene veroordeeling van den schuldige wegens vroegere overtreding van een dier voorschriften onherroepelijk is geworden of de opgelegde boete betaald is, is het dien persoon verboden om, nadat eene veroordeeling wegens die latere overtreding onherroepelijk is geworden of de opgelegde boete betaald is, zonder uitdrukkelijke machtiging van Onzen voornoemden Minister, boter en margarine gelijktijdig in een zelfden winkel of eenig ander voor het publiek toegankelijk verkooplokaal, of aan eene zelfde markt- of dergelijke openbare uitstalling voorhanden te hebben.

Art. 13. 1. Met het opsporen der feiten, bij deze wet strafbaar gesteld, zijn belast ambtenaren, die den titel dragen van Rijkszuivelinspecteur, adjunct-Rijkszuivelinspecteur en Rijkszuivelvisiteur. Met de aan voornoemde ambtenaren opgedragen opsporing zijn mede belast de ambtenaren vermeld in artikel 8, no. 1 tot en met 6, van het Wetboek van Strafvordering, de marechaussee en alle andere ambtenaren van Rijks- en gemeentepolitie, uitgezonderd wanneer de waar vervoerd wordt met een openbaar vervoermiddel of ten vervoer of uitvoer met openbare middelen

van vervoer, in de daarvoor bestemde gebouwen of bewaarplaatsen in opslag ligt.

2. Door ons kunnen onbezoldigde Rijkszuivelvisiteurs worden aangesteld. Ook deze zullen zijn belast met de vorengenoemde opsporing.

3. De opgemelde inspecteurs, adjunct-inspecteurs en visiteurs oefenen hunne functiën uit volgens hun door Ons te geven voorschriften, strekkende onder andere in het belang van een geregeld, onbelemmerd openbaar vervoer.

Art. 14. 1. De bij ondernemers van openbare vervoermiddelen in gebruik zijnde bewaarplaatsen voor ter verzending bestemde goederen en die vervoermiddelen zelve zijn te allen tijde toegankelijk voor de in het 1ste en 2de lid van artikel 13 bedoelde inspecteurs, adjunct-inspecteurs en visiteurs, met inachtneming, wat die vervoermiddelen betreft, van hetgeen in het 3de lid van artikel 15 met betrekking tot vertraging in den dienst is bepaald.

2. Die inspecteurs, adjunct-inspecteurs en visiteurs hebben de bevoegdheid om, daartoe gemachtigd door, of in opdracht van Onzen voornoemden Minister, bereidplaatsen voor margarine en andere vetten en de bij de betrokken bereiders in gebruik zijnde bewaarplaatsen en ruimten binnen te treden.

3. Genoemde ambtenaren, alsook de overige ambtenaren, bedoeld in artikel 13, hebben de bevoegdheid om te allen tijde bereidplaatsen voor boter en de bij de betrokken bereiders in gebruik zijnde bewaarplaatsen en ruimten binnen te treden. Deze bevoegdheid geldt ook ten aanzien der winkels of dergelijke verkooplokalen, alsmede ten aanzien der bewaarplaatsen en andere ruimten, in gebruik bij boterbereiders, winkeliers en handelaren, waar boter, margarine of andere vetten voorhanden zijn.

4. De bevoegdheid, omschreven in de twee vorige leden, geldt, ten aanzien der bereidplaatsen voor boter, margarine en andere vetten, mede, na deswege door den Minister gedane opdracht of verstrekte machtiging, voor de in artikel 18 bedoelde scheikundigen.

5. Het bovenbepaalde met opzicht tot bereid-, bewaar- en verkoopplaatsen voor boter, margarine en andere vetten geldt ook voor die plaatsen, welke vermoed worden tot een dier doeleinden te strekken.

6. De in dit artikel bedoelde bewaar-, bereid- of verkoopplaatsen moeten toegankelijk zijn, zonder dat eene woning behoeft te worden binnengetreden. In bijzondere gevallen kan door den Minister ontheffing van dit voorschrift worden verleend.

Art. 15. 1. De Rijkszuivelinspecteurs, adjunct-Rijkszuivelinspecteurs en Rijkszuivelvisiteurs, bedoeld in het 1ste en 2de lid van artikel 13, zijn bevoegd monsters te nemen van boter, margarine of andere vetten:

a. welke in het openbaar zijn uitgestald;

b. welke worden geleverd, rondgebracht, rondgevent. vervoerd, in- of uitgevoerd, of ten vervoer of uitvoer in opslag liggen.

2. Bedoelde ambtenaren hebben mede de bevoegdheid monsters te nemen van voorzegde stoffen, aanwezig in de gebouwen of op de plaatsen, waar zij, krachtens deze wet, toegang hebben.

3. Tevens zijn zij bevoegd te onderzoeken alle middelen van vervoer. De bevoegdheid tot dat onderzoek of tot de in het 1ste lid, letter *b*, van dit artikel bedoelde monsterneming vervalt, wanneer dientengevolge eenige vertraging in den dienst van een openbaar middel van vervoer zou ontstaan. Voorts zijn zij bevoegd te onderzoeken alle voorwerpen waarin, naar zij vermoeden, boter of andere vetten worden gedragen, alsook alle voorwerpen, waarin, naar zij vermoeden, een dier waren is verpakt.

4. Voormelde bevoegdheden gelden mede voor de overige bij artikel 13 genoemde ambtenaren, uitgezonderd wanneer de waar vervoerd wordt met een openbaar vervoermiddel of ten vervoer of uitvoer met openbare middelen van vervoer in de daarvoor bestemde gebouwen of bewaarplaatsen in opslag ligt.

5. Voor schade, door monsterneming toegebracht aan den eigenaar der betrokken waar, zal, als hij zulks verlangt en indien niet blijkt, dat hij heeft gehandeld in strijd met deze wet, aan hem schadevergoeding worden verleend. Mede zal hem, indien hij daartoe het verlangen te kennen geeft aan den ambtenaar, die het monster neemt, de marktwaarde van dat monster worden vergoed.

6. Monsterneming van boter, margarine of andere vetten, ten aanzien waarvan de met de opsporing belaste ambtenaar vermoedt, dat een der in deze wet strafbaar gestelde feiten is gepleegd, geschiedt in tweevoud.

Art. 16. 1. Indien de monsterneming geschiedt in een bereidplaats van margarine of in een daarbij behoorende bewaarplaats en de belanghebbende den monsternemer te kennen geeft, bezwaar te hebben tegen het onderzoek, op grond van zijn daarbij betrokken bedrijfsbelang, zal hij recht hebben het monster van zijn zegel te voorzien en zich binnen twee dagen na den datum der monsterneming te wenden tot Onzen voornoemden Minister, met verzoek het onderzoek te voorkomen.

2. De monsternemer zal, na gezegde kennisgeving, het monster, zonder het te ontpakken, onder zijne berusting houden.

3. Mocht de Minister van oordeel zijn, dat het monsteronderzoek niet noodig is voor het doel der wet, dan zal hij, binnen acht dagen na den datum der monsterneming, den betrokken ambtenaar gelasten, het monster in voornoemden staat uit te reiken aan den belanghebbende.

Art. 17. 1. De in het laatste lid van artikel 15 bedoelde twee monsters worden door de daar aangewezen ambtenaren verzegeld en onder bijvoeging van een proces-verbaal, vermeldende de herkomst der monsters, zoodra mogelijk verzonden aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie, door wiens zorg een daarvan wordt overgegeven aan een der voor het gerechtelijk onderzoek dier monsters door Onzen voornoemden Minister aan te wijzen deskundigen. Na afloop van dit onderzoek,

van welks uitslag binnen 5 dagen, nadat aan bovengenoemden ambtenaar van het openbaar ministerie daarvan mededeeling is gedaan, door of van wege dezen ambtenaar aan den belanghebbende moet worden kennis gegeven, kan laatstgenoemde het tweede monster binnen veertien dagen na ontvangst van voormelde kennisgeving op eigen kosten doen onderzoeken. Met het oog daarop kan gedurende de eerstvolgende drie weken na deze kennisgeving door den ambtenaar van het openbaar ministerie tegen bedoelden belanghebbende geene vervolging te dier zake worden ingesteld.

2. Is de belanghebbende tegenwoordig bij de monsterneming, bedoeld in het laatste lid van artikel 15, dan is deze bevoegd de monsters ook met zijn eigen zegel te voorzien. In het procesverbaal wordt vermeld of, en zoo ja, op welke wijze, van die bevoegdheid is gebruik gemaakt.

Art. 18. 1. Het onderzoek van het eerste der in de slotbepaling van artikel 15 bedoelde monsters geschiedt door ten minste twee van elkander onafhankelijk werkende, door Onzen voornoemden Minister aan te wijzen beëedigde scheikundigen.

2. Voor zooveel het hier monsters van boter of margarine betreft, zullen bij het onderzoek de voorschriften gevolgd worden, te geven door dien Minister.

3. De bij dat onderzoek gevolgde methode wordt den belanghebbende op diens verzoek medegedeeld.

Art. 19. Bij algemeenen maatregel van bestuur worden voorschriften gegeven ten aanzien van:

a. den invoer van boter en margarine;

b. de voorwaarden, waaraan die in te voeren boter en margarine zullen hebben te voldoen;

c. de wijze, waarop met die boter en margarine, voldoen zij niet aan de gestelde voorwaarden, zal worden gehandeld.

Art. 20. Met het bereiden van boter wordt, ten aanzien van al de in deze wet voorkomende bepalingen, gelijk gesteld elke bewerking, die men boter doet ondergaan.

Art. 21. 1. Hij, die het bepaalde bij artikel 2 of artikel 3 overtreedt, wetende dat de betrokken waar niet beantwoordt aan den bij of krachtens die artikelen gestelden eisch, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar.

2. Hetzelfde geldt ten aanzien van hem, die opzettelijk het bepaalde bij of krachtens artikel 4 of 5 overtreedt, en van hem, die een der strafbare feiten pleegt, genoemd in het 1ste lid van artikel 7, wetende dat de betrokken waar margarine is en dat nòch die waar, nòch de verpakking eenig duidelijk leesbaar, niet aan het oog onttrokken opschrift draagt, waaruit de aard der waar blijkt.

3. Bij veroordeeling wegens de in dit artikel bedoelde overtreding van het bepaalde bij of krachtens artikel 2, 3, 4 of 5 kan in het vonnis sluiting worden gelast van de bereid- en bewaar-

plaatsen, bij den veroordeelde in gebruik, voor den tijd van ten hoogste een jaar.

Art. 22. 1. Overtreding van eene der bepalingen, vervat in of vastgesteld krachtens de artikelen 6, 7, 2de, 4de, 5de en 6de lid, 8, 9, 5de lid, 10, 11, 1ste en 2de lid, 12 en — tenzij het strafbare feit valt onder artikel 21 — de artikelen 2, 3, 4 of 5 of het 1ste lid van artikel 7, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

2. Indien het bij deze wet verboden vervoer geschiedt door anderen dan de bereiders van of handelaren in de bedoelde waar, zullen die vervoerders als zoodanig niet worden vervolgd, mits door hen de naam en de woonplaats van den afzender worden bekend gemaakt uiterlijk op de eerste aanmaning van den ambtenaar van het openbaar ministerie vóór het uitbrengen der dagvaarding en zij aannemelijk maken, dat zij bij het begaan der overtreding te goeder trouw waren. Gelijke bepaling geldt, bij het in deze wet verboden ten vervoer of uitvoer in opslag hebben, ten aanzien der vervoerders bij welke de voor dien opslag gebezigde gebouwen in gebruik zijn.

Art. 23. 1. Onverminderd de aansprakelijkheid van anderen, zijn hoofden en bestuurders van inrichtingen, waar boter of margarine of boter en margarine beide worden bereid, of van handelszaken, door welke een dier producten of beide worden verhandeld, aansprakelijk voor de naleving van de voorschriften dezer wet, of van een krachtens deze wet uitgevaardigde bepaling, bij de door hen gedreven inrichtingen of handelszaken.

2. De aansprakelijkheid van die hoofden en bestuurders vervalt, wanneer door hen wordt aangetoond, dat een bij hunne inrichting of handelszaak gepleegd, bij deze wet strafbaar gesteld feit niet door hen of op hun last is begaan en dat door hen last is gegeven en toezicht is gehouden om de naleving van het bij of krachtens deze wet bepaalde te verzekeren.

3. De in dit artikel geregelde aansprakelijkheid heeft slechts betrekking op die strafbare feiten, welke in deze wet niet als misdrijven worden beschouwd.

Art. 24. Indien tijdens het plegen van eenige overtreding dezer wet nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige, wegens eene overtreding dezer wet, onherroepelijk is geworden of de opgelegde boete betaald is, zal tevens, op kosten van den veroordeelde, openbaarmaking worden gelast van de rechterlijke uitspraak of van een uittreksel of van den zakelijken inhoud daarvan.

Art. 25. De feiten, strafbaar gesteld bij artikel 21, worden beschouwd als misdrijven; die, strafbaar gesteld bij artikel 22, als overtredingen.

Art. 26. De wet van 23 Juni 1889 (*Staatsblad* no. 82), houdende bepalingen tot voorkoming van bedrog in den boterhandel, wordt ingetrokken.

Art. 27. 1. Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen tijdstip.

2. Zij kan worden aangehaald onder den titel van Boterwet.

Behoort bij Koninklijk besluit van 13 Augustus 1908 (*Staatsblad* no. 285).

Mij bekend,

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
A. S. TALMA.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 263.) *BESLUIT van den 17den Juli 1912, houdende voorschriften waaraan botercontrôlestations hebben te voldoen om onder Rijkstoezicht te worden gesteld en voorts betreffende het uitreiken en intrekken van merken, welke uitsluitend bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op de door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking dier boter.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 7 Mei 1912, Directie van den Landbouw, no. 5075, afdeeling V;

Overwegende, dat het wenschelijk is, in verband met de uitvoering van de wet van 17 Juni 1905 (*Staatsblad* no. 213), houdende bepalingen betreffende het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation, voorschriften vast te stellen, waaraan botercontrôlestations hebben te voldoen, om onder Rijkstoezicht te worden gesteld en voorts betreffende het uitreiken en intrekken van merken, welke uitsluitend bestemd zijn, om door of van wege aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op de door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking dier boter;

Den Raad van State gehoord (advies van 11 Juni 1912, no. 17);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 13 Juli 1912, Directie van den Landbouw, no. 7565, afdeeling V;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

1. *Algemeene bepaling.*

Art. 1. Dit besluit verstaat door:
a. Minister, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;
b. Directeur-Generaal, Directeur-Generaal van den Landbouw.

Art. 2. Om onder Rijkstoezicht te worden gesteld, hebben de botercontrôlestations te voldoen aan de voorwaarden en verplichtingen, hun bij dit besluit opgelegd.

2. *Van de botercontrôlestations in het algemeen.*

Art. 3. De botercontrôlestations of de lichamen, door welke zij worden beheerd, moeten rechtspersoonlijkheid bezitten.

Art. 4. De stations kennen aan de ambtenaren, belast met het Rijkstoezicht, die bevoegdheden toe, welke noodig zijn voor de uitoefening van toezicht op de stations.

Art. 5. De uitreiking van merken aan stations, welke voldoen aan de voorschriften om te worden gesteld onder Rijkstoezicht, geschiedt door of van wege den Directeur-Generaal.

Art. 6. De kosten van vervaardiging en aflevering van merken zijn ten laste van de stations.

Art. 7. Indien de stations niet of niet behoorlijk de hun bij dit besluit opgelegde verplichtingen nakomen, kunnen de uitgereikte merken door den Directeur-Generaal worden ingetrokken.

3. *Van de statuten der stations.*

Art. 8. De statuten der stations en alle wijzigingen en aanvullingen daarvan behoeven de goedkeuring van Onzen Minister.

Art. 9. Zij moeten de bepaling inhouden, dat de aangeslotenen moeten voldoen aan de voorschriften, door Onzen Minister, de Centrale Commissie, bedoeld in artikel 28, gehoord, vast te stellen.

4. *Van de aangeslotenen bij een station.*

Art. 10. De vereischten, waaraan personen moeten voldoen, om te kunnen worden aangesloten bij een station, worden door Onzen Minister, de Centrale Commissie gehoord, vastgesteld.

Art. 11. Een besluit van een station tot het aansluiten van een persoon wordt binnen drie maal vier en twintig uren, nadat het is genomen, door het bestuur meegedeeld aan de Centrale Commissie.

Art. 12. Een besluit, als bedoeld in het vorige artikel, kan door de Centrale Commissie bij een met redenen omkleed besluit worden vernietigd binnen drie weken, nadat het is genomen.

Art. 13. Een besluit, als bedoeld in artikel 11, treedt, indien het niet binnen den tijd, genoemd in artikel 12, is vernietigd, in werking op den dertigsten dag, nadat het is genomen, of zoodra de Centrale Commissie heeft verklaard, dat voor vernietiging geen redenen bestaan.

Art. 14. De stations geven aan den Directeur-Generaal kennis van de namen der aangeslotenen.

Art. 15. Indien een aangeslotene ophoudt te voldoen aan de vereischten, bedoeld in artikel 10, wordt hij door het station geschrapt.

Art. 16. De stations geven aan den Directeur-Generaal en de Centrale Commissie kennis van de namen der vrijwillig uitgetreden, geschorste en geschrapte personen, in de laatste gevallen met opgaaf van de reden van schorsing of schrapping.

5. *Van de besturen, de commissarissen en de directeuren der stations.*

Art. 17. De vereischten, waaraan bestuursleden, commissarissen en directeuren van stations moeten voldoen, worden door Onzen Minister, de Centrale Commissie gehoord, vastgesteld.

Art. 18. De stations geven aan den Directeur-Generaal en aan de Centrale Commissie kennis van de benoemingen hunner bestuursleden en commissarissen.

Art. 19. De benoemingen van directeuren van stations zijn onderworpen aan de goedkeuring van den Directeur-Generaal.

6. *Van de werkzaamheden der stations.*

Art. 20. De uitreiking van merken aan de aangeslotenen geschiedt door het betrokken station.

Art. 21. Indien een aangeslotene vrijwillig uittreedt of geschorst of geschrapt wordt, worden de merken, welke zich in zijn bezit bevinden, door het station ingetrokken.

Art. 22. Indien de Centrale Commissie intrekking der merken, welke zich in het bezit van een aangeslotene bevinden, noodig oordeelt en het station weigerachtig of nalatig is, daaraan gevolg te geven, geschiedt de intrekking door of van wege den Directeur-Generaal.

In spoedeischende gevallen geschiedt de intrekking der merken, welke zich in het bezit van een aangeslotene bevinden, rechtstreeks door of van wege den Directeur-Generaal, die van de intrekking terstond kennis geeft aan de Centrale Commissie.

Art. 23. Indien een aangeslotene niet voldoet aan de door Onzen Minister vast te stellen voorschriften, wordt hem door het station de door Onzen Minister, de Centrale Commissie gehoord, te bepalen straf opgelegd.

Art. 24. Het bemonsteren van boter en het onderzoek der monsters geschieden volgens voorschriften, door den Directeur-Generaal, de Centrale Commissie gehoord, vast te stellen.

Art. 25. Aan de goedkeuring van den Directeur-Generaal zijn onderworpen alle mededeelingen van de stations, welke voor openbaarmaking bestemd zijn.

Art. 26. De stations brengen jaarlijks vóór 1 Mei aan den Directeur-Generaal een beredeneerd verslag uit over hunne werkzaamheden gedurende het afgeloopen kalenderjaar.

7. *Van de Centrale Commissie.*

Art. 27. Er is eene Centrale Commissie voor de botercontrôlestations, samengesteld uit een vertegenwoordiger van ieder station en ten hoogste vijf daaraan door Onzen Minister toegevoegde leden.

Art. 28. In de vergaderingen van de Centrale Commissie hebben de door Onzen Minister toegevoegde leden eene raadgevende stem.

Art. 29. Hetgeen verder op de Centrale Commissie betrekking heeft, wordt door Onzen Minister geregeld.

Onze Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 17den Juli 1912.

WILHELMINA.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
A. S. TALMA.

Uitgegeven den *een en dertigsten* Juli 1912.

De Minister van Justitie,
E. R. H. REGOUT.

[Overgedrukt uit de *Nederlandsche Staatscourant* van 9 Januari 1915, nº. 7.]

MINISTERIE VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op artikelen 9, 10, 17 en 23 van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 (*Staatsblad* no. 263), houdende voorschriften waaraan botercontrôlestations hebben te voldoen om onder Rijkstoezicht te worden gesteld en voorts betreffende het uitreiken en intrekken van merken, welke uitsluitend bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op de door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking dier boter;

Gehoord de Centrale Commissie voor de Botercontrôlestations;

Heeft goedgevonden:

vast te stellen:

I. *Voorschriften, waaraan aangeslotenen bij een botercontrôlestation moeten voldoen.*

(Artikel 9 van het K. B. van 17 Juli 1912, *Stbl.* no. 263).

Art. 1. Ieder aangeslotene bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation is verplicht tot naleving van de voorschriften vervat in de navolgende artikelen.

Hij verbindt zich daartoe bij zijne toelating tot de contrôle uitdrukkelijk en zonder eenig voorbehoud tegenover het bestuur van het botercontrôlestation (subs. van de vereeniging, die het botercontrôlestation in het leven riep) in eene op zegel gestelde verklaring.

Art. 2. Hij zal geen andere boter bereiden of doen bereiden,
voorhanden of in bewaring hebben,
verhandelen of doen verhandelen,
verwerken of doen verwerken,
verpakken of doen verpakken,
vervoeren of doen vervoeren,
afleveren of doen afleveren of ter aflevering gereed hebben,
verzenden of doen verzenden of ter verzending gereed hebben,
dan die voldoet aan artikel 1 der Boterwet, luidende: „In den zin dezer Wet is boter het vetartikel, waarin geen andere vetbestanddeelen voorkomen dan die van melk afkomstig zijn", en waarvan de bereiding staat onder contrôle van een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation.

Art. 3. Hij zal aan den directeur van het botercontrôlestation een volledige lijst verstrekken van al zijne fabrieken, bereidplaatsen, terreinen, magazijnen, pakhuizen, verkoopplaatsen, dêpots en andere bergplaatsen met eene nauwkeurige omschrijving van stand of ligging en geen ander gebouw, lokaal of terrein dan

op die lijst vermeld in gebruik nemen, dan na daartoe toestemming te hebben verkregen van het bestuur van het botercontrôlestation.

Art. 4. Hij zal rechtstreeks noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de bereiding van of den handel in margarine (margarine in den zin der Boterwet) of andere, hetzij op zich zelf, hetzij in vereeniging met andere stoffen voor de consumptie geschikte vetten of oliën, die kunnen strekken tot vervalsching van boter.

Hij zal de vorenbedoelde vetten en oliën niet mogen vervoeren, doen vervoeren, in- of uitvoeren, noch die voorhanden mogen hebben in de inrichtingen en op de terreinen, bedoeld in artikel 3.

Art. 5. Hij zal de inrichtingen en terreinen, bedoeld in artikel 3 te allen tijde en zonder eenig voorbehoud toegankelijk moeten stellen voor de ambtenaren van het botercontrôlestation en voor hen, die met het Rijkstoezicht belast zijn.

Hij zal de ambtenaren van het botercontrôlestation en die van het Rijkstoezicht desverlangd behulpzaam zijn bij het kosteloos nemen van monsters van alle boter of op boter gelijkende waar, onverschillig waar deze ook moge worden aangetroffen, verder van alle vetwaren en oliën, melk en room en van andere stoffen, waarvan vermoed wordt, dat zij bij de boterbereiding of bij de behandeling van boter kunnen dienen, in of bij de in de eerste alinea bedoelde plaatsen aanwezig.

Hij zal voorts de in de vorige alinea genoemde ambtenaren alle inlichtingen verschaffen, die zij voor een goede contrôle noodig achten.

Art. 6. Hij zal geen boter afleveren of doen afleveren, verzenden of doen verzenden, of ter aflevering of ter verzending gereed hebben, die niet is voorzien van het Rijksmerk, aangebracht op de door of vanwege den Minister voorgeschreven wijze. Hij is van de verplichting bedoeld in voorgaande alinea ontslagen, wanneer het bestuur van het botercontrôlestation hem heeft geschorst.

Voorts zal hij zorg dragen, dat de hem uitgereikte Rijksmerken niet anders worden gebezigd en niet anders kunnen worden gebezigd dan voor door hem te leveren of te verhandelen boter.

Hij zal geen Rijksmerken gebruiken, die niet rechtstreeks door het botercontrôlestation aan hem of te zijnen behoeve zijn afgegeven.

Art. 7. Hij zal van elke hoeveelheid boter, die door hem ter bewaring in eenige bergplaats wordt opgeslagen, aanteekening houden van de dagen, waarop de boter bereid is.

Art. 8. Hij zal de van het Rijksmerk voorziene papieren en stempels benevens de lijsten en boeken enz., die op de contrôle betrekking hebben, maar die, om welke redenen dan ook, niet meer gebruikt mogen worden voor het doel, waarvoor zij in zijn bezit zijn, op eerste aanvraag afgeven aan de ambtenaren van het botercontrôlestation, of aan hen, die met het Rijkstoezicht belast zijn, zelfs dan wanneer die voorwerpen reeds door hem mochten zijn betaald.

Art. 9. Hij zal geen boter verzenden, waarvan de verpakking niet op duidelijk zichtbare wijze is voorzien van het door den directeur van het botercontrôlestation voorgeschreven herkenningsmerk, dienende om de herkomst der boter door de ambtenaren van het botercontrôlestation en van het Rijkstoezicht te kunnen doen vaststellen.

Hij zal zich bij het gebruik van wikkelpapieren houden aan de dienaangaande door den Directeur-Generaal van den Landbouw te geven voorschriften en geene misleidende verpakkingen mogen bezigen.

Art. 10. Hij zal op de door of namens het bestuur van het botercontrôlestation voorgeschreven wijze nauwkeurig aanteekening houden van:

a. de hoeveelheid boter, door hem geproduceerd, met aanteekening van den datum van bereiding;

b. alle partijen boter, door hem verzonden of geleverd, voor zoover die 5 K.G. of meer bedragen, met opgave van de namen en adressen van hen, aan wie hij deze partijen heeft verzonden of geleverd;

c. het totaal der bij hoeveelheden van minder dan 5 K.G. verzonden boter;

d. alle partijen, door hem bijgekocht, met opgave van de namen en adressen van de leveranciers dezer partijen;

voorts moet, wanneer partijen boter omgepakt en daarbij van andere Rijksmerken worden voorzien, uit de aanteekeningen het verband tusschen de oorspronkelijke en de nieuw aangebrachte Rijksmerken blijken,

terwijl bij menging van boter aangeteekend moet worden, welke partijen gemengd zijn, in welke verhouding gemengd is en welke Rijksmerken op deze mengboter worden aangebracht.

Art. 11. Hij zal inzage geven van bovengenoemde aanteekeningen aan hem, die daarvoor door het bestuur van het botercontrôlestation is aangewezen, en aan de ambtenaren, die met het Rijkstoezicht belast zijn.

Art. 12. Hij zal geen boter afleveren of doen afleveren,

verzenden of doen verzenden of ter aflevering of ter verzending gereed hebben, waarvan het vochtgehalte hooger is dan $15^1/_2\,\%$.

Boter in vaten of in een voor verzending gebruikelijken vorm aanwezig wordt voor de toepasselijkheid dezer voorschriften als ter verzending gereed staande beschouwd.

Het in het eerste lid van dit artikel bepaalde is niet van toepassing op niet-afgewerkte boter in korrelvorm, wanneer deze wordt afgeleverd of verzonden door een aangeslotene aan een anderen aangeslotene, mits de eerste aangeslotene voor de aflevering of verzending en de tweede voor de ontvangst dezer boter vergunning heeft verkregen van den Directeur-Generaal van den Landbouw en de aflevering of verzending geschiedt onder de door dezen vast te stellen voorwaarden.

II. *Vereischten, waaraan personen moeten voldoen om bij een botercontrôlestation te worden aangesloten.*
(Artikel 10 van het K.B. van 17 Juli 1912, *Stbl.* no. 263.)

Art. 13. Personen moeten om te kunnen worden aangesloten bij een botercontrôlestation voldoen aan de volgende vereischten:

1. Zij moeten zijn boterproducenten of boterhandelaren.
2. Zij moeten de bevoegdheid hebben verbintenissen aan te gaan.
3. Zij moeten te goeder naam en faam bekend zijn.

III. *Vereischten, waaraan bestuursleden, commissarissen en directeuren van botercontrôlestations moeten voldoen.*
(Artikel 17 van het K.B. van 17 Juli 1912, *Stbl.* no. 263.)

Art. 14. Bestuursleden, commissarissen en directeuren van botercontrôlestations moeten voldoen aan de volgende vereischten:

1. Zij moeten te goeder naam en faam bekend zijn.
2. Zij zullen rechtstreeks noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de bereiding van of den handel in margarine (margarine in den zin der Boterwet), of andere, hetzij op zich zelf, hetzij in vereeniging met andere stoffen voor de consumptie geschikte vetten of oliën, die kunnen strekken tot vervalsching van boter.

De directeuren mogen rechtstreeks noch zijdelings betrokken zijn bij de fabricage van of den handel in boter.

IV. *Bepalingen omtrent op te leggen straffen aan aangeslotenen, die niet voldoen aan de vastgestelde voorschriften.*
(Artikel 23 van het K.B. van 17 Juli 1912, *Stbl.* no. 263.)

Art. 15. Een aangeslotene wordt door het bestuur van het botercontrôlestation geschrapt:

a. wanneer hij niet of niet meer voldoet aan de vereischten bedoeld in art. 10 van het K.B. van 17 Juli 1912, *Stbl.* no. 263;

b. wanneer hij op ernstige wijze de belangen van de botercontrôle schaadt of heeft geschaadt;

alles ter beoordeeling van het bestuur.

Hij blijft gedurende het loopende en het geheele volgende boekjaar aansprakelijk voor zijn aandeel in de kosten. Dit aandeel wordt zoowel voor het loopende als voor het volgende boekjaar bepaald op het bedrag, dat hij in het jaar aan zijn uittreding voorafgaande bijgedragen heeft in de kosten van het botercontrôlestation.

Het bestuur voornoemd kan den uittredende van zijn finantieele verplichtingen tegenover het botercontrôlestation ontslaan.

De uitgetredene heeft geen recht op een aandeel in de eigendommen van het botercontrôlestation.

Art. 16. Een aangeslotene wordt door het bestuur van het botercontrôlestation geschorst, wanneer dit vermoedt:

a. dat hij niet of niet meer voldoet aan de vereischten bedoeld in art. 10 van het K. B. van 17 Juli 1912, *Stbl.* no. 263;

b. dat hij op ernstige wijze de belangen van de botercontrôle schaadt of heeft geschaad.

Het schorsingsbesluit wordt binnen twee maal 24 uren bij aangeteekend schrijven ter kennis van den betrokkene gebracht, terwijl tegelijkertijd de maatregelen genomen worden bedoeld in art. 8 der voorschriften.

Het bestuur stelt den geschorste op korten termijn, in elk geval binnen veertien dagen, in de gelegenheid zich te verantwoorden en besluit alsdan zoo spoedig mogelijk of de geschorste geschrapt, dan wel of de schorsing opgeheven zal worden.

Art. 17. Een aangeslotene wordt door het bestuur van het botercontrôlestation beboet, wanneer in door hem bereide of verzonden boter een watergehalte van meer dan $15^1/_2\,\%$ tot $16\,\%$ wordt aangetroffen, tenzij naar het oordeel van het bestuur kan worden volstaan met eene waarschuwing.

Een aangeslotene wordt door het bestuur geschorst, wanneer in door hem bereide boter een watergehalte van meer dan $16\,\%$ wordt aangetroffen, tenzij naar het oordeel van het bestuur kan worden volstaan met de oplegging van een boete.

Ingeval van schorsing gelden de bepalingen van alinea 2 van art. 16.

Deze schorsing wordt door het bestuur opgeheven, wanneer naar het oordeel van het bestuur het betrokken bedrijf weer regelmatig boter met een normaal watergehalte bereidt.

Art. 18. Een aangeslotene zal een bedrag van f 10.000 storten in de kas van het botercontrôlestation, wanneer hij opzettelijk boter, met welke stof dan ook, heeft vervalscht of doen vervalschen.

Art. 19. Een aangeslotene zal bij niet nakoming der verplichting bedoeld in art. 8 der voorschriften een boete betalen van f 1000 met een verhooging van ten hoogste f 100 voor elke twaalf uur of gedeelte daarvan dat de vereischte afgifte later dan onmiddellijk geschiedt.

Art. 20. Een aangeslotene zal een door het bestuur van het botercontrôlestation vast te stellen bedrag van ten minste f 2.50 en ten hoogste f 500 storten in de kas van het botercontrôlestation bij overtreding van een der overige bepalingen in de voorgaande artikelen dezer voorschriften genoemd, behoudens de verplichting tot betaling van een eventueel hooger bedrag bij niet nakoming van de verplichting genoemd in art. 8.

Art. 21. De storting van de door den aangeslotene verbeurde bedragen, als bedoeld in de artikelen 18, 19 en 20, zal geschieden binnen een maand nadat het bestuur van het botercontrôlestation hem per aangeteekend schrijven zal hebben medegedeeld, dat naar het oordeel van het bestuur de opzettelijke vervalsching of de overtreding bewezen is.

's-Gravenhage, 8 Januari 1915.

De Minister voornoemd,
POSTHUMA.

BIJLAGE XV.

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
BOTERCONTROLESTATIONS

Ontwerp-Statuten voor een Botercontrôlestation.

Inleidende bepaling.

Deze Statuten verstaan onder:
Minister: den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
Directeur-Generaal: den Directeur-Generaal van den Landbouw,
Koninklijk Besluit: het Koninklijk Besluit van 17 Juli 1912 (Stsbl. 263).
Centrale Commissie: de Centrale Commissie, bedoeld in art. 5 van het Koninklijk Besluit,
Algemeene Vergadering: de Vergadering van het Bestuur met Aangeslotenen.

I. *Algemeene bepalingen.*

Naam en zetel.

Art. 1. Het Botercontrôlestation
(bij verkorting B.C. .....), is gevestigd te .....

Doel.

Art. 2. Het Station heeft ten doel, voor zijne aangeslotenen de gelegenheid te scheppen, zich te plaatsen onder eene onder Rijkstoezicht staande contrôle overeenkomstig de bepalingen van de voor de Botercontrôlestations geldende Rijksvoorschriften, teneinde aan hunne afnemers zekerheid te kunnen geven voor het ontvangen van onvervalschte Nederlandsche boter zonder voor de gezondheid schadelijke bederfwerende stoffen, en met een normaal watergehalte.

Duur.

Art. 3. Het Station is aangegaan voor den tijd van ..... jaren en ..... maanden, te rekenen vanaf .....

II. *Van de Aangeslotenen.*

Art. 4. Zij, die aangesloten wenschen te worden bij het Station, moeten een daartoe strekkend schriftelijk verzoek richten tot het Bestuur.

Art. 5. Ieder aangeslotene bij het Station moet te goeder naam en faam bekend zijn en voldoen aan de vereischten vastgesteld door den Minister, de Centrale Commissie gehoord, overeenkomstig art. 10 van het Koninklijk Besluit.

Art. 6. Indien het Bestuur tot toelating besluit, geeft het daarvan overeenkomstig art. 11 van het Koninklijk Besluit kennis aan de Centrale Commissie, die het besluit tot toelating, krachtens art. 12 van het Koninklijk Besluit, kan vernietigen.
Indien de Centrale Commissie van haar recht tot vernietiging

van dit besluit geen gebruik heeft gemaakt, geeft het Bestuur kennis van het besluit tot toelating aan den aanvrager.

Art. 7. De aangeslotenen verbinden zich in een rechtsgeldig geteekend en gezegeld contract, te voldoen aan de algemeen geldende voorschriften, vastgesteld door den Minister, de Centrale Commissie gehoord.

Art. 8. Het Bestuur kan bij de aansluiting bijzondere voorwaarden stellen, die niet in strijd met deze Statuten mogen zijn.

Art. 9. Het Bestuur kan eene toelating weigeren zonder opgaaf van redenen.

Van deze weigering wordt bij gedagteekend schrijven kennis gegeven aan den betrokkene en aan de Centrale Commissie.

Art. 10. Wie zich aan de contrôle wenscht te onttrekken geeft daarvan bij aangeteekend schrijven kennis aan den voorzitter van het Bestuur.

Hij blijft gedurende het loopende en het geheele volgende boekjaar aansprakelijk voor zijn aandeel in de kosten. Dit aandeel wordt zoowel voor het loopende als voor het volgende boekjaar bepaald op het bedrag, dat hij in het jaar aan zijn uittreding voorafgaande bijgedragen heeft in de kosten van het Station.

Het Bestuur kan den uittredende van zijn finantieele verplichtingen tegenover het Station ontslaan.

De uitgetredene heeft geen recht op een aandeel in de eigendommen van het Station.

Art. 11. Een aangeslotene wordt door het Bestuur geschrapt:

a. wanneer hij niet meer geacht kan worden te goeder naam en faam bekend te staan;

b. wanneer hij niet of niet meer voldoet aan de vereischten bedoeld in art. 5 dezer Statuten;

c. wanneer hij op ernstige wijze de belangen van de Botercontrôle schaadt of heeft geschaad;

alles ter beoordeeling van het Bestuur.

Op hem is toepasselijk, hetgeen in de alinea's 2, 3 en 4 van artikel 10 voor een uittredend lid is bepaald.

Art. 12. Een aangeslotene wordt door het Bestuur geschorst, wanneer het Bestuur vermoedt:

a. dat hij niet meer geacht kan worden te goeder naam en faam bekend te staan;

b. dat hij niet of niet meer voldoet aan de vereischten bedoeld in art. 5 dezer Statuten;

c. dat hij op ernstige wijze de belangen van de Botercontrôle schaadt of heeft geschaadt.

Het schorsingsbesluit wordt binnen twee × 24 uren bij aangeteekend schrijven ter kennis van den betrokkene gebracht, terwijl te gelijker tijd de maatregelen genomen worden bedoeld in art. 44 dezer Statuten.

Het bestuur stelt den geschorste op korten termijn in elk

geval binnen veertien dagen in de gelegenheid zich te verantwoorden en besluit alsdan zoo spoedig mogelijk, of de geschorste geschrapt dan wel of de schorsing opgeheven zal worden.

Art. 13. Een aangeslotene wordt door het Bestuur geschorst, wanneer in door hem bereide boter een watergehalte van meer dan 16% wordt aangetroffen, tenzij naar het oordeel van het Bestuur volstaan kan worden met de oplegging van een boete.

Ingeval van schorsing gelden de bepalingen van alinea 2 van art. 12.

Deze schorsing wordt door het Bestuur opgeheven, wanneer naar het oordeel van het Bestuur het betrokken bedrijf weer regelmatig boter met een normaal watergehalte bereidt.

Art. 14. Besluiten tot schrapping en schorsing worden door het Bestuur binnen drie dagen, nadat ze genomen zijn, aan de Centrale Commissie medegedeeld.

III. *Van het Bestuur.*

Art. 15 Het Bestuur van het Station bestaat uit ten minste drie leden.

Het wordt benoemd door:

.....

De (Rijks) zuivelconsulent is ambtshalve (adviseerend) lid van het Bestuur.

De Bestuursleden moeten voldoen aan de vereischten, vastgesteld door den Minister, de Centrale Commissie gehoord.

Aanteekening:

In dit artikel is geheel blanco gelaten aan welk college de benoeming van het Bestuur zal worden overgelaten en zijn de categoriëen van personen, waaruit de Bestuursleden moeten worden gekozen niet aangegeven. Evenmin is aangegeven welke personen niet verkiesbaar zijn tot Bestuurslid uit hoofde van hunne andere functiën. Wanneer aangeslotenen onderscheidenlijk bestuurders of beheerders van aangesloten vereenigingen verkiesbaar zijn als Bestuursleden moeten de volgende beperkingen in acht genomen worden:

a. de hier bedoelde personen moeten de minderheid van het Bestuur uitmaken;

b. zij mogen geen deel nemen aan de beslissingen omtrent toelating, schrapping, schorsing en beboeting;

c. er moeten minstens *drie* Bestuursleden zijn die niet tot deze categorie behooren.

Art. 16. Het Bestuur kiest uit zijn midden zijn Voorzitter die geen aangeslotene onderscheidenlijk bestuurder of beheerder eener aangesloten vereeniging mag zijn.

De Secretaris mag ook buiten het Bestuur gekozen worden.

Art. 17. De aftreding van Bestuursleden wordt bij Huishoudelijk Reglement geregeld.

Een aftredend lid blijft zijn ambt waarnemen, totdat zijn opvolger de benoeming heeft aangenomen.

Art. 18. Die ter vervulling eener tusschentijds opengevallen

plaats benoemd is, treedt af op het tijdstip, waarop degene, in wiens plaats hij is benoemd, zou moeten aftreden.

Art. 19. Het bestuur mag geen besluiten nemen, indien niet ten minste de helft van zijn leden tegenwoordig is.

Is op een ten tweeden male voor hetzelfde doel uitgeschreven vergadering wederom het vereischte aantal leden niet aanwezig dan kunnen wel besluiten genomen worden.

Art. 20. Alle stukken, uitgaande van het Bestuur, worden onderteekend door den Voorzitter en den Secretaris.

Art. 21. Het Bestuur vertegenwoordigt de Vereeniging in en buiten rechten. Verder behoort aan het Bestuur met betrekking tot het bestuur en de regeling van het Station en de contrôle alle bevoegdheid, die niet bij deze Statuten aan den Raad van Beroep of aan de Algemeene Vergadering is opgedragen.

Het Bestuur kan een deel van zijn taak overdragen aan een uit zijn midden gevormde Commissie.

Art. 22. Alle besluiten worden met volstrekte meerderheid van stemmen genomen.

Bij staking van stemmen over zaken beslist de Voorzitter, over personen het lot.

Over zaken wordt mondeling, over personen schriftelijk gestemd.

Art. 23. Het Bestuur brengt jaarlijks vóór 1 Mei aan de Algemeene Vergadering een verslag uit omtrent de werkzaamheden van het Station gedurende het afgeloopen dienstjaar, dat loopt van 1 Januari tot 31 December.

Na het uitbrengen van het verslag wordt een exemplaar hiervan toegezonden aan den Directeur-Generaal en aan de Centrale Commissie.

In dezelfde vergadering wordt rekening en verantwoording aangeboden, die vooraf nagegaan is door eene Commissie van drie leden, door den Voorzitter aangewezen uit de aangeslotenen onderscheidenlijk hunne bestuurders of beheerders.

Het Bestuur stelt de salarissen van den directeur en het overige personeel vast.

Art. 24. Er is een Dagelijksch Bestuur bestaande uit .....

Het verricht alle werkzaamheden, welke hem door het Bestuur zijn opgedragen.

Art. 25. De Bestuursleden zijn verplicht tot geheimhouding van alles wat zij in verband met de uitoefening hunner functie omtrent de inrichting van de fabrieken, het bedrijf en den handel van aangeslotenen ervaren.

IV. *Van de Algemeene Vergaderingen.*

Art. 26. De Voorzitter van het Bestuur belegt ten minste eenmaal in het jaar eene Algemeene vergadering.

Art. 27. De Voorzitter roept een Algemeene Vergadering ten minste veertien dagen te voren bijeen.

Art. 28. De werkzaamheden van de Algemeene Vergaderingen bestaan in:

a. het vaststellen van de begrooting, behoudens het bepaalde bij de laatste alinea van art. 23;

b. het vaststellen van de rekening en verantwoording;

c. het bespreken van de belangen van het Station en van de Botercontrôle.

Het Bestuur brengt in de Algemeene Vergaderingen verslag uit van de werkzaamheden van het Contrôlestation.

Art. 29. Omtrent het nemen der besluiten en het houden der stemmingen geldt het bepaalde bij art. 22.

V. *Van het Beroep en van den Centralen Raad van Beroep.*

Art. 30. Van de besluiten van het Bestuur tot weigering van aansluiting, voor zooverre deze weigering niet het gevolg is van toepassing van art. 12 van het Koninklijk Besluit, van die tot schorsing, schrapping en beboeting, staat den belanghebbende beroep open bij den Centralen Raad van Beroep.

Art. 31. De Centrale Raad van Beroep bestaat uit drie leden en even veel plaatsvervangers, welke benoemd worden door de Centrale Commissie. Zij worden benoemd telkens voor een tijdperk van zes jaren en zijn herbenoembaar. Om de 2 jaar treedt één hunner af.

Art. 32. Het beroep van een besluit, als bedoeld in art. 30, moet binnen 14 dagen na de dagteekening van de desbetreffende mededeeling van het Bestuur aan den belanghebbende worden ingesteld door indiening van een met redenen omkleed bezwaarschrift, dat als aangeteekend stuk aan den Secretaris van den Centralen Raad van Beroep toegezonden moet worden.

Tegelijk met het indienen van het bezwaarschrift zal de appellant als voorschot moeten storten een bedrag van f 100,—, ter latere verrekening met eventueel door hem te betalen kosten.

Art. 33. Het Beroep schorst niet het genomen besluit, uitgezonderd dat tot schrapping. In het laatste geval blijft de intrekking, bedoeld in art. 44, van kracht.

Art. 34. De Bestuursleden en het personeel van het Station zijn verplicht den Centralen Raad van Beroep desgevraagd van voorlichting te dienen.

Art. 35. De besluiten van den Centralen Raad van Beroep, waarbij in afwijking van een besluit van het Bestuur wordt besloten tot toelating, zijn onderworpen aan de goedkeuring der Centrale Commissie, op de wijze, als geregeld bij de art. 11 en 12 van het Koninklijk Besluit.

Art. 36. Bij Huishoudelijk Reglement, vast te stellen door de Centrale Commissie, wordt alles, wat op den Centralen Raad van Beroep betrekking heeft, nader geregeld.

Art. 37. De leden van den Centralen Raad van Beroep zijn verplicht tot geheimhouding van alles wat zij in verband met de uitoefening hunner functie omtrent de inrichting van de fabrieken, het bedrijf en den handel van aangeslotenen ervaren.

VI. *Van het Personeel.*

Art. 38. De leiding van het Station is, onder toezicht van het Bestuur, opgedragen aan een beëedigd Directeur.

Hij wordt door het Bestuur benoemd, geschorst en ontslagen.

De benoeming van den Directeur, alsmede zijn ongevraagd ontslag, is onderworpen aan de goedkeuring van den Directeur-Generaal.

Hij woont, indien daartoe uitgenoodigd, de vergaderingen van het Bestuur en de Algemeene Vergaderingen bij.

Hij heeft in deze vergaderingen een raadgevende stem.

Art. 39. De Directeur moet voldoen aan de vereischten, vastgesteld door den Minister, de Centrale Commissie gehoord.

Art. 40. Bij de uitvoering van zijn taak wordt de Directeur bijgestaan door één of meer beëedigde controleurs en zoodanig verder personeel als het Bestuur noodig zal oordeelen.

Art. 41. De werkzaamheden van de in het vorige art. bedoelde ambtenaren worden bij eene door het Bestuur vast te stellen instructie geregeld.

Art. 42. Alle ambtenaren van het Station zijn, behalve tegenover het bestuur, den Centralen Raad van beroep en tegenover de ambtenaren, belast met het Rijkstoezicht, op straffe van onmiddellijk ontslag uit hunne betrekking, verplicht tot geheimhouding van alles, wat de inrichting der fabrieken, de bereiding van en den handel in boter en andere zuivelproducten betreft, voor zoover hun zulks bij de uitoefening hunner functie ter kennis komt.

VII. *Van de werkzaamheden der Stations.*

Art. 43. Het Station reikt aan de aangeslotenen Rijksmerken en herkenningsstempels en bovendien bescheiden, lijsten en registers uit.

De uitgereikte Rijksmerken blijven eigendom van het Rijk, voor zoover zij niet overeenkomstig hunne bestemming zijn gebruikt. De andere uitgereikte voorwerpen blijven eigendom van het Station.

De Rijksmerken mogen door de aangeslotenen slechts worden gebruikt op die plaatsen, waarvoor zij van het bestuur van het contrôlestation toestemming verkregen hebben.

De uitgereikte en nog ongebruikte Rijksmerken moeten op die plaatsen steeds aanwezig zijn.

Art. 44. Indien een aangeslotene vrijwillig uittreedt, of indien hij geschorst of geschrapt wordt, trekt het Station de hem uitgereikte merken, herkenningsstempels, stempels, bescheiden, lijsten en registers onmiddellijk in.

Art. 45. Tenminste tweemaal in de maand en voorts zoo dikwijls het Bestuur of de Directeur zulks wenschelijk acht, bezoekt een ambtenaar van het Contrôlestation de bereid- en opslagplaatsen, winkels, kelders, pakhuizen en verkooplokalen der aangeslotenen en neemt monsters.

Art. 46. Het bemonsteren van boter en het onderzoek der monsters geschieden volgens de voorschriften, vastgesteld door den Directeur-Generaal, de Centrale Commissie gehoord.

VIII. *Geldmiddelen.*

Art. 47. Het geldelijk beheer wordt, met inachtneming van het bepaalde in art. 28, bij Huishoudelijk Reglement geregeld.

IX. *Huishoudelijk Reglement.*

Art. 48. Bij Huishoudelijk Reglement, vast te stellen door de Algemeene Vergadering, wordt geregeld hetgeen verder op het Station betrekking heeft. Dit reglement mag geen bepalingen bevatten, strijdende met deze Statuten.

X. *Slotbepaling.*

Art. 49. De besluiten, waarbij wijziging in de Statuten gebracht wordt zijn onderworpen aan de goedkeuring van den Minister, de Centrale Commissie gehoord.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 84.) *BESLUIT van den 21sten Februari 1920, tot wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912,* (Staatsblad nº. *263.*)

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 31 Januari 1920, Directie van den Landbouw, no. 693, 5e afdeeling;

Overwegende, dat het wenschelijk is Ons besluit van 17 Juli 1912 *(Staatsblad nº. 263)*, houdende voorschriften waaraan botercontrôlestations hebben te voldoen om onder Rijkstoezicht te worden gesteld en voorts betreffende het uitreiken en intrekken van merken, welke uitsluitend bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking dier boter, te wijzigen;

Den Raad van State gehoord (advies van 17 Februari 1920, no. 150);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 19 Februari 1920, Directie van den Landbouw, nº. 3295, 5de afdeeling;

Hebben goedgevonden en verstaan:
te bepalen:

dat in vorengenoemd besluit de volgende aanvullingen en wijziging worden aangebracht:

1. aan artikel 3 wordt als 2de lid toegevoegd:

„De kringen, waarover zij hunne werkzaamheden uitstrekken, worden vastgesteld door Onzen Minister, de Centrale Commissie, bedoeld in artikel 27, gehoord".

2. in artikel 9 vervallen de woorden „bedoeld in artikel 28".
3. in artikel 27 wordt het getal „vijf" vervangen door „zeven".
4. artikel 28 komt te vervallen.
5. artikel 29 wordt artikel 28.

Onze Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's-Gravenhage, den 21sten Februari 1920.

WILHELMINA.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
H. A. VAN IJSSELSTEIJN.

Uitgegeven den *derden* Maart 1920.

De Minister van Justitie,
HEEMSKERK.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(No. 830.) *BESLUIT van den 4den Juli 1921, tot wijziging van het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912* (Staatsblad nº. *263), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 21 Februari 1920* (Staatsblad nº. *84.*)

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 4 Maart 1921, Directie van den Landbouw, no. 3156[1]. 5e Afdeeling;

Gelet op de wet van 17 Juni 1905 *(Staatsblad* no. 213), houdende bepalingen betreffende het merken van boter, afkomstig van aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation;

Den Raad van State gehoord (advies van 12 April 1921, no. 33);

Gezien het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 30 Juni 1921, Directie van den Landbouw, no. 6616, 5de Afdeeling;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

dat de navolgende wijzigingen worden aangebracht in het Koninklijk besluit van 17 Juli 1912 (*Staatsblad* no. 263), houdende voorschriften waaraan botercontrôlestations hebben te voldoen om onder Rijkstoezicht te worden gesteld en voorts betreffende het uitreiken en intrekken van merken, welke uitsluitend bestemd zijn om door of vanwege aangeslotenen bij een onder Rijkstoezicht staand botercontrôlestation te worden aangebracht op de door hen bereide of aangekochte boter of op de verpakking dier boter, zooals dit besluit is gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 21 Februari 1920 *(Staatsblad* no. 84).

Art. 1. Aan artikel 27 wordt een lid toegevoegd, luidende:

„Bij afwezigheid van een vertegenwoordiger van een station kan voor dezen een plaatsvervanger optreden".

Art. 2. Tusschen artikel 27 en 28 wordt ingevoegd een nieuw artikel, luidende:

„Art. 27*bis*. In de vergaderingen van de centrale commissie hebben de door Onzen Minister toegevoegde leden eene raadgevende stem".

Art. 3. Achter artikel 28 wordt een artikel ingevoegd, luidende:

„Art. 29. Onze Minister is bevoegd de bepalingen van dit besluit ten aanzien van de centrale commissie niet van toepassing te verklaren op de stations, in welker statuten de eindbeslissing omtrent de aansluiting van personen bij Onzen Minister is".

Onze Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's-Gravenhage, den 4den Juli 1921.

WILHELMINA.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,

H. A. VAN IJSSELSTEIJN.

Uitgegeven den *vijf en twintigsten* Juli 1921.

De Minister van Justitie,

HEEMSKERK.

[Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Donderdag 24 Maart 1921, nº. 59.] [1])

(No. 629.)

VEREENIGING: Botercontrôlestation Leiden, gevestigd te Leiden.

Naam en plaats van vestiging.

Art. 1. De vereeniging: Botercontrôlestation Leiden (bij verkorting B.C.L.), opgericht ten behoeve van producenten van en handelaren in boter, is gevestigd te Leiden.

Duur der vereeniging.

Art. 2. Zij is aangegaan voor den tijd van 29 jaren en elf maanden, te rekenen van den dag der oprichting, 20 November 1920.

Doel.

Art. 3. Het doel van het B.C.L. is, zoowel voor producenten van als voor handelaren in boter, de gelegenheid te scheppen, zich te plaatsen onder eene, onder toezicht van het Rijk staande contrôle, overeenkomstig de, voor de botercontrôlestations geldende Rijksvoorschriften, om zoodoende aan hunne afnemers eene afdoende zekerheid te kunnen geven voor het ontvangen van onvervalschte Nederlandsche boter met een normaal watergehalte.

Art. 4. De vereeniging tracht dit doel te bereiken, door aan de aangeslotenen waarborgsmerken (de Rijksmerken), herkenningsmerken, stempels, bescheiden, lijsten, register enz. te verstrekken, zoodra zij daartoe het recht van de Regeering heeft verkregen.

Al het verstrekte is en blijft eigendom van het B.C.L.; de waarborgsmerken (de Rijksmerken) evenwel, slechts voorzoover die niet overeenkomstig hun bestemming zijn gebruikt.

De vereeniging en het bestuur.

Art. 5. De vereeniging bestaat uit ten hoogste 5 stemgerechtigde leden, benevens adviseerende leden, die door het bestuur worden benoemd onder goedkeuring van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel; de directeur van het Rijkszuivelstation is ambtshalve adviseerend lid, voor zooverre hij zich daartoe bereid verklaart.

Art. 6. Het lidmaatschap der vereeniging wordt verloren door opzegging en door schrapping.

Schrapping kan niet plaats hebben, dan met ten minste op een na de stemmen van alle leden.

Art. 7. Opengevallen plaatsen van lidmaatschap worden aangevuld in de eerstvolgende vergadering der leden, onder goedkeuring van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

[1]) In de onderstaande statuten zijn de wijzigingen ingevolge de Koninklijke besluiten van 6 Mei 1922 en 16 Maart 1923 aangebracht.

Art. 8. De gezamenlijke leden vormen het bestuur der vereeniging; zij zijn tot geheimhouding verplicht.

Art. 9. Het bestuur kiest uit zijn midden een voorzitter. Het bestuur benoemt, schorst en ontslaat buiten zijn midden een directeur-scheikundige (zie art. 32), die tevens secretaris-penningmeester is.

De voorzitter en de secretaris-penningmeester vertegenwoordigen de vereeniging in en buiten rechten en teekenen alle stukken, welke van de vereeniging uit gaan.

Omschrijving harer taak.

Art. 10. De werkzaamheden bestaan uit:

a. het uitvoeren der administratieve en financieele aangelegenheden, t.w.:

1°. het eventueel toelaten van voor contrôle zich aanmeldende personen en lichamen;

2°. het schrappen van de onder contrôle staande producenten van en ambtenaren in boter, behoudens het bepaalde bij art. 28;

b. het vaststellen van het contract bedoeld in art. 15;

c. het bepalen van het bedrag eener te vorderen boete en het invorderen daarvan;

d. het benoemen van het personeel;

e. het maken van bijzondere bepalingen en het geven van bijzondere voorschriften voor de contrôle.

Art. 11. Voorzitter en secretaris-penningmeester brengen jaarlijks vóór den 1sten Mei aan de leden een verslag uit van de werkzaamheden van het B.C.L. en van de geldmiddelen, welke verslagen, na goedkeuring door de leden, in afschrift mede aan den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel worden toegezonden.

Voorzitter en secretaris-penningmeester dienen jaarlijks vóór den 1sten October bij de vereeniging een begrooting van uitgaven en inkomsten in voor het volgend jaar.

Art. 12. Het bestuur vergadert minstens 2 keer per jaar ter vaststelling van de rekening en begrooting overeenkomstig art. 11 en voorts zoo dikwijls het noodig is.

De aangeslotenen en hunne verplichtingen.

Art. 13. Zoowel boterhandelaars als boterproducenten kunnen aangesloten zijn bij het B.C.L., mits zij voldoen aan de Rijksvoorschriften.

Aansluiting kan alléén worden verkregen op schriftelijke aanvrage, te richten aan het bestuur.

Art. 14. Het bestuur kan bij toelating bijzondere voorwaarden stellen.

Het bestuur kan, mits onder opgave van redenen, een aanvraag tot onder-contrôlestelling weigeren.

Van een weigering tot aansluiting staat binnen één maand beroep open bij den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Art. 15. De tot de contrôle toegelatenen verbinden zich in een rechtsgeldig, geteekend, op voldoend zegel gesteld contract, zonder eenig voorbehoud, de volgende bepalingen te zullen nakomen en te zullen in acht nemen:

a. Zij zullen slechts boter bereiden of doen bereiden, die voldoet aan art. 1 der Boterwet, luidende; „In den zin dezer wet is boter het vetartikel, waarin geen andere vetbestanddeelen voorkomen, dan die van melk afkomstig zijn".

b. Zij zullen rechtstreeks noch zijdelings betrokken mogen zijn bij de fabricage van of den handel in margarine (margarine in den zin der Boterwet) of andere, 't zij in vereeniging met andere stoffen, voor de consumptie geschikte wetten of oliën, die kunnen strekken tot vervalsching van natuurboter en voorkomen op eene door het Rijk te publiceeren lijst.

Zij zullen de vorenbedoelde vetten of oliën niet mogen vervoeren, doen vervoeren, in- of uitvoeren, noch die voorhanden mogen hebben in hunne fabrieken, kelders, pakhuizen, winkels, op hunne fabrieksterreinen, of op andere bereid-, verkoop- en bewaarplaatsen.

Deze bepalingen gelden niet ten aanzien van aangeslotenen van het B.C.L., aan wie onder nader vast te stellen voorwaarden vergunning is verleend om margarine te bereiden.

c. De boterhandelaars zullen geen andere boter mogen koopen en de boterproducenten geen andere boter mogen bijkoopen dan afkomstig van een producent of handelaar toegetreden tot een der onder Rijkstoezicht staande stations. Voor alle boter, die in strijd met dit voorschrift mocht zijn gekocht of bijgekocht, gelden mede de verbodsbepalingen ten aanzien van oliën of vetten bedoeld sub *b*, 2de lid,

Deze bepalingen en de bepalingen sub *b* gelden ook voor de bestuursleden, directeuren van fabrieken of firmanten.

d. De boterproducenten zullen een, naar oordeel der Regeering, nauwkeurige aanteekening houden van:

1°. de hoeveelheid boter door hen geproduceerd;

2°. alle partijen boter door hen verzonden of geleverd, voor zooveel die 5 K.G. of meer bedragen, benevens het totaal der in het klein verzonden of geleverde boter;

3°. alle partijen boter door hen bijgekocht;

4°. de namen en adressen van hen, van wie zij boter bijkochten.

e. De boterhandelaars zullen een, naar oordeel der Regeering, nauwkeurige aanteekening houden van:

1°. alle partijen boter door hen ontvangen;

2°. alle partijen boter van 5 K.G. of daarboven, door hen verzonden of geleverd, alsmede het totaal der in het klein door hen verzonden of geleverde boter;

3°. de namen en adressen van hen, aan wie zij 5 K.G. of meer boter zonden of leverden en van hen, van wie zij boter bijkochten.

f. De boterproducenten en handelaren zullen de sub *b*,

tweede lid, van dit artikel bedoelde plaatsen te allen tijde en zonder eenig voorbehoud toegankelijk stellen voor de personen, belast met de door het B.C.L. uit te oefenen contrôle, alsook voor die belast met het rijkstoezicht; zij zullen alle inlichtingen verschaffen, welke die personen mochten wenschen, desgevraagd hun inzage geven van door hen mede met het oog op het bepaalde sub *d* en *e* van dit artikel te houden lijsten, dien personen vergunnen kosteloos monsters te nemen, zoowel van boter als van de grondstoffen, waaruit zij bereid werd en desgevraagd hen daarbij behulpzaam zijn.

g. 1°. Op de buitenste verpakking der boter moet, tenzij hierin op andere wijze voldoende voorzien is, steeds worden aangebracht een door de Regeering goedgekeurd merk, strekkende als herkenningsmerk voor de personen, belast met de contrôle en voor die belast met het rijkstoezicht op die contrôle. (Dit merk is bij voorkeur aan te brengen op eene plaats, waar het weinig in het oog springt.)

Op de waar zelf moet worden aangebracht het Rijksbotermerk overeenkomstig de daartoe door de Regeering gegeven voorschriften.

2°. Hij, die in het bezit wordt gesteld van het Rijksbotermerk, zal streng hebben zorg te dragen, dat dit niet anders worde gebezigd dan voor door hem af te leveren of te verhandelen boter.

h. De onder contrôle staanden zullen zich onderwerpen aan alle maatregelen door het bestuur te nemen tot eene juiste uitoefening der contrôle.

i. De onder contrôle staanden van het B.C.L. mogen geen boter bereiden, doen bereiden, verzenden of ter verzending in voorraad hebben, hetzij gezouten of ongezouten, die meer water bevat dan 15½ procent.

j. De onder contrôle staanden verplichten zich alle boeten te betalen, die voor overtredingen of niet stipte nakoming van deze verplichtingen worden opgelegd.

De producenten of handelaren in boter, die zich onder contrôle van het B.C.L. wenschen te stellen, moeten zich verder uitdrukkelijk en zonder eenig voorbehoud schriftelijk verbinden, eventueel door onderteekening van een afzonderlijk contract, indien en voor zoover het bestuur van het B.C.L. dit wenscht, tot onmiddellijke kostelooze teruggave, zoowel van al de hun vanwege het station verstrekte en nog niet door hen overeenkomstig hun bestemming verbruikte waarborgsmerken (de Rijksmerken), als van de herkenningsmerken, stempels, bescheiden, lijsten, registers, enz., aan den houder van een lastbrief, geteekend door den directeur-scheikundige en een der leden van het bestuur.

De onder contrôle staande is dan tot de teruggave verplicht bloot op vertoon van den lastbrief en zonder eenigerlei voorafgaande kennisgeving.

Zij zijn tevens verplicht toe te laten, dat de ambtenaren van het B.C.L., alsmede zij, die belast zijn met het rijkstoezicht,

te allen tijde en zonder vertoon van eenigen lastbrief, dat alles meenemen.

Bij niet-nakoming van een dezer verplichtingen verbeurt de onder contrôle staande een bedrag van f 1000.— en voor elke 12 uur of gedeelte daarvan, dat de bedoelde waarborgsmerken (de Rijksmerken), herkenningsmerken, stempels, enz., later dan op onmiddellijk vertoon van den lastbrief worden teruggegeven, wordt dit bedrag verhoogd met f 100.—.

Het bestuur is bovendien bevoegd in het vorenbedoeld contract zoodanige bepalingen op te nemen als aan het bestuur noodig zullen voorkomen, daaronder begrepen het storten van een waarborgsom, waarvan het bedrag door het bestuur zal worden bepaald.

Art. 16. Tegenover het B.C.L. zijn verantwoordelijk:

a. voor de rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen: de voorzitter;

b. voor de particuliere boterproducenten en boterhandelaren: de persoon of personen, welke het contract, bedoeld in artikel 15, hebben geteekend, onverminderd het recht van het B.C.L. om de vereeniging of vennootschap als zoodanig in rechten aan te spreken.

Art. 17. Iemand, die onder contrôle van het B.C.L. staat, en boter met margarine of andere vetten of oliën, niet van melk afkomstig, dan wel met water of anderszins vervalscht, wordt van de lijst der onder contrôle staande boterproducenten of handelaren geschrapt en is bovendien verplicht tot betaling van een boete van tenminste 10 cent per K.G. van de door hem geproduceerde of verhandelde boter in het laatst verloopen boekjaar, met een minimum van f 1000.— te storten in de kas van het B.C.L.

Wanneer ter berekening van het bedrag der boete niet voldoende (dit ter beoordeeling door het bestuur) wordt aangetoond, hoeveel boter geproduceerd of verhandeld is, bepaalt het bestuur zelf het bedrag der boete, met een minimum van f 1000.—.

Art. 18. De boeten genoemd in art. 17, worden toegepast bij overtreding van art 15, letter *b.*

Art. 19. Het bestuur bepaalt ook de boete voor de overige overtredingen; de boeten, ook die bedoeld bij de artt. 17 en 18, mogen niet hooger zijn dan de gestelde waarborgsom.

Ingeval opzettelijke overschrijding van de vochtgrens wordt aangetoond, wordt de betrokkene onmiddellijk als onder contrôle staande bij het B.C.L. door den directeur geschorst, worden hem de rijksmerken enz. ontnomen en wordt hij door den directeur tot schrapping aan het bestuur voorgedragen.

Wanneer het vochtgehalte door andere oorzaken te hoog mocht zijn, dan wordt naar gelang van omstandigheden, waarschuwing, schorsing, tijdelijke onttrekking der rijksmerken, of een voldoend hooge boete toegepast.

Art. 20. Behoudens het bepaalde in het vorige artikel, geschiedt schrapping door het bestuur, op advies van den directeur-scheikundige, nadat de beschuldigde in de gelegenheid zal zijn gesteld zich te verantwoorden voor het bestuur.

Art. 21. Schrapping wordt ter openbare kennis gebracht.

De contrôle.

Art. 22. Ten minste éénmaal in de veertien dagen, behoudens afwijking in speciale gevallen, ter beoordeeling van den directeur, en verder zoo dikwerf het bestuur of de directeur zulks wenschelijk mocht achten, bezoekt een ambtenaar van het contrôlestation de bereidings- en opslagplaatsen, winkels, kelders, pakhuizen, verkooplokalen, enz. der onder contrôle staanden en neemt monster in tweevoud.

Ieder monster wordt door den ambtenaar verzegeld en van de noodige aanwijzingen voorzien. Eén monster wordt op het laboratorium van het B.C.L. onderzocht en het dubbel-monster aldaar bewaard.

Art. 23. Wanneer de onder contrôle staande zich volgens de uitkomsten van het onderzoek heeft schuldig gemaakt aan botervervalsching, wordt binnen 14 dagen nà het onderzoek van het eerste monster, het aan het laboratorium bewaarde dubbel-monster onderzocht door den directeur.

De producent of handelaar in quaestie heeft het recht met een door hem, op zijne kosten aan te wijzen scheikundige, bij dit onderzoek aanwezig te zijn.

De geldmiddelen.

Art. 24. Het boekjaar en vereenigingsjaar van het B.C.L loopt van 1 Januari tot en met 31 December.

Art. 25. De kosten van het contrôlestation worden gedragen door de onder contrôle staanden bij het B.C.L. in verhouding van de door hen geproduceerde of verhandelde boter, met dien verstande, dat ieder kilogram verhandelde boter voor een half K.G. geproduceerde berekend wordt en dat de minimumkosten voor elken onder contrôle staande f 15.— bedragen.

Deze kosten worden jaarlijks vastgesteld en als contributie geïnd op de wijze door het bestuur te bepalen.

Art. 26. De tot de contrôle toegelatenen stellen (desgevorderd bij teekening van het contract bedoeld in artikel 15) een waarborg, geëvenredigd aan het quantum boter dat jaarlijks door hen geproduceerd of verhandeld wordt; daaruit kunnen zoo noodig de contributiën en boeten worden verhaald.

De aard en de grootte van dien waarborg worden bepaald door het bestuur.

Wie niet langer onder de contrôle van het B.C.L. wenscht te staan, geeft daarvan ten minste drie maanden te voren

schriftelijk kennis aan het bestuur, met dien verstande, dat de verplichting tot betaling der contributie blijft voortduren voor het geheele kalenderjaar en daarenboven voor het eerstvolgende kalenderjaar, indien de kennisgeving in de laatste drie maanden van het jaar heeft plaats gehad.

Het bestuur heeft het recht bij uittreding den waarborg nog zes maanden na dien te laten voortduren.

Alleen buitengewone omstandigheden, als faillissement, opheffing der zaak, enz., kunnen als reden tot vrijstelling hiervan door het bestuur in overweging genomen worden; geen waarborg wordt echter teruggegeven, voordat alle vorderingen met het B.C.L. zijn vereffend.

De raad van beroep.

Art. 27. De raad van beroep bestaat uit drie leden; een lid en zijn plaatsvervanger te benoemen door de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, een en zijn plaatsvervanger door den Roomsch-Katholieken Diocesanen Land- en Tuinbouwbond te Leiden en een en zijn plaatsvervanger door het bestuur. Elk dezer benoemingen behoeven de goedkeuring van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Zij worden benoemd telkens voor een tijdperk van drie jaar en zijn herbenoembaar.

Zij zijn geen leden der vereeniging.

De leden van den Raad van Beroep verdeelen hunne functiën onderling en zijn tot geheimhouding verplicht, met betrekking tot het genoemde in artikel 33.

Art. 28. Alle geschillen omtrent boeten en schrapping worden in hoogste instantie beslist door den raad van beroep.

Art. 29. Zij die zich aan de beslissing van den raad van beroep wenschen te onderwerpen richten daartoe schriftelijk, met opgave van redenen, een aanvrage tot den voorzitter van dien raad, welke binnen 14 dagen na het inkomen van het verzoek hetzelve in behandeling neemt.

Geen beslissing in geschillen kan door den raad van beroep genomen worden vóórdat beide partijen in de gelegenheid zijn gesteld de zaak mondeling toe te lichten. De kosten, voortvloeiende uit de beslissing van den raad van beroep, komen ten laste van de in het ongelijk gestelde partij.

De aanvrager stort bij aanvrage bij den secretaris-penningmeester een som als waarborg voor de kosten, overeenkomstig den omvang van het onderzoek; dit bedrag te bepalen door het bestuur. Van deze storting wordt onmiddellijk door den secretaris-penningmeester kennis gegeven aan den voorzitter van den raad van beroep, zoolang geen bericht van storting is ingekomen, zal de raad van beroep de desbetreffende zaak niet in behandeling nemen.

Wijziging der statuten.

Art. 30. Wijziging der statuten kan slechts geschieden, indien ten minste 3 leden zich vóór die wijziging verklaren.

De ontbinding der vereeniging.

Art. 31. Ontbinding der vereeniging vóór afloop van den in art. 2 bepaalden tijd, kan slechts geschieden, indien ten minste drie leden zich vóór die ontbinding verklaren.

Bij eventueele ontbinding komen de bezittingen der vereeniging aan den Staat der Nederlanden conform de bepalingen in artikel 1702 van het Burgerlijk Wetboek.

Het personeel.

Art. 32. De leiding van het contrôlestation wordt opgedragen aan den directeur-scheikundige. Het bestuur benoemt, wanneer de dienst zulks vordert, controleurs of adjunct-controleurs, een of meer assistenten, een boekhouder en verder personeel.

De werkzaamheden voor allen worden geregeld bij een door het bestuur vast te stellen instructie.

Art. 33. Alle ambtenaren van het B.C.L. zijn, op straffe van onmiddellijk ontslag uit hunne betrekking verplicht tot geheimhouding van alles wat de inrichting der fabrieken, de vervaardiging van en den handel in boter en andere zuivelproducten betreft, behalve tegenover het bestuur, den raad van beroep en het rijkstoezicht.

Slotbepalingen.

Art. 34. Datgene waarin bij deze statuten niet is voorzien, wordt bij huishoudelijk reglement geregeld.

Het huishoudelijk reglement mag geen bepalingen bevatten in strijd met deze statuten.

(Volgen de onderteekeningen.)

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit d.d. 25 Januari 1921, n°. 81.

Mij bekend,

De Minister van Justitie,

Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal,

VAN BLOM. [1])

[1]) Zie de noot op blz. 58.

TABEL I (Grafiek I en II).

BOTER.

	INVOER			UITVOER		
Jaar	Kilogrammen	Guldens	Landen	Kilogrammen	Guldens	Landen
1880	1.251.800	1.001.441	D. G. B.	36.051.712	28.841.370	G. B. NOI.
1881	806.599	645.277	G. D. B.	41.124.230	32.899.383	„ „ „
1882	1.059.194	847.355	G. B. D.	48.340.875	38.672.700	„ „ „
1883	1.036.122	828.898	„ „ „	37.721.613	30.185.290	„ „ „
1884	1.560.550	1.248.440	G. D. B.	57.426.628	45.941.302	„ „ „
1885	6.179.089	4.943.270	B. G. D.	63.505.416	50.804.333	G. B. D.
1886	5.351.091	4.280.871	„ „ „	70.945.154	56.756.123	„ „ „
1887	6.336.474	5.069.179	„ „ „	77.974.501	62.379.598	„ „ „
1888	4.608.149	3.686.520	B. G. De	59.772.116	47.817.693	„ „ „
1889	4.144.878	3.315.901	G. B. De	59.564.973	47.651.978	„ „ „
1890	4.007.470	3.205.976	„ „ „	39.555.148	31.644.118	„ „ „
1891	2.314.538	2.314.538	G. D. De	13.246.056	13.246.056	G. B. NOI.
1892	2.277.360	2.277.360	„ „ „	12.054.025	9.643.220	„ „ „
1893	1.916.647	1.916.647	G. De D.	13.003.183	13.003.183	„ „ „
1894	1.655.441	1.665.441	G. De B.	13.700.263	13.700.263	„ „ „
1895	1.543.250	1.543.250	„ „ „	14.029.159	14.029.159	„ „ „
1896	1.572.379	1.572.379	„ „ „	17.170.232	17.170.232	G. B. D.
1897	1.654.552	1.654.552	„ „ „	17.624.704	17.624.704	„ „ „
1898	1.478.836	1.478.836	G. B. D.	19.947.526	19.947.526	„ „ „
1899	1.282.421	1.282.421	G. D. B.	20.379.391	20.379.391	G. D. B.
1900	741.224	741.224	G. D. R.	22.572.186	22.572.186	„ „ „
1901	1.093.031	1.093.031	G. R. D.	22.094.698	22.094.698	„ „ „
1902	680.104	680.104	G. D. R.	22.860.947	22.860.947	„ „ „
1903	1.209.240	1.209.240	„ „ „	23.427.858	23.427.858	„ „ „
1904	2.654.372	2.654.372	G. EA D.	23.607.436	23.607.436	D. G. B.
1905	2.456.047	2.456.047	G. D. R.	23.207.144	23.207.144	„ „ „
1906	2.551.492	2.551.492	G. R. D.	25.584.822	25.584.822	„ „ „
1907	1.511.658	1.511.658	G. D. R.	29.396.969	29.396.969	„ „ „
1908	1.087.173	1.087.173	„ „ „	33.072.314	33.072.314	„ „ „
1909	1.922.377	1.922.377	„ „ „	31.155.774	31.155.774	„ „ „
1910	2.037.503	2.037.503	„ „ „	32.865.951	32.865.951	„ „ „
1911	2.739.240	2.739.240	„ „ „	30.170.054	30.170.054	D. B. G.
1912	2.102.765	2.102.765	D. G. R.	39.148.576 *a*)	39.148.576	„ „ „
1913	2.507.921	2.507.921	G. D. R. *b*)	37.059.718	37.059.718	„ „ „
1914	1.760.158	1.760.158	„ „ „	38.286.669	38.286.669	D. G. B.
1915	410.366	410.366	G. Z. De	42.344.020	42.344.020	„ „ „
1916	449.733	449.733	G. — —	36.201.600	36.201.600	D. G. NOI.
1917	23.741	20.173	— — —	24.591.731	53.911.798	D. G. B.
1918	19.406	23.491	— — —	2.456.345	7.241.234	D. G. F.
1919	278.850	712.349	VS Ar Ze	13.717.703	45.407.666	D. B. F.
1920	59.274	131.852	Ar B. VS	20.673.178	56.810.112	G. B. D.
1921	1.996.223	3.989.918	G. De B.	20.197.643	48.669.818	F. B. G.
1922	4.905.817	5.741.213	G. De NZ	23.124.696	44.124.582	B. F. G.
1923	764.702	1.465.077	G. De Au	23.935.623	41.330.052	G. B. F.
1924	1.639.041	3.007.589	G. S. De	34.732.095	69.895.491	D. G. B.
1925	2.611.334	4.998.889	G. B. D.	39.734.267	82.119.678	D. G. B.

D = Duitschland
F = Frankrijk
De = Denemarken
G = Groot-Britannië
Z = Zweden
NZ = Nieuw-Zeeland
B = België
R = Rusland
EA = Eng. Am.
VS = Ver. Staten
Ar = Argentinië
NOI = Ned. O.-Indië
Ze = Zee
Au = Australië
S = Siberië

a) Dit cijfer is waarschijnlijk onjuist, welke onjuistheid moet zijn ontstaan door een fout in de aan de belasting-ambtenaren verstrekte opgave. Volgens het Verslag van den Landbouw over 1913, moet op grond van Fransche gegevens een uitvoer van ongeveer 34 millioen kg het meest juist worden geacht.

b) Volgens opgave van den directeur van het rijkszuivelstation te Leiden, kwam de ingevoerde boter in 1913 uit Siberië, Nieuw-Zeeland, Australië, Europeesch Rusland en Denemarken. Ook na genoemd jaar kwam de in ons land ingevoerde boter hoofdzakelijk uit deze landen zooals uit een desbetreffend wekelijks in „Handelsberichten" opgenomen staatje blijkt.

TABEL I[A] (Grafiek I).

DE BOTER-UITVOER

VOLGENS DE DUITSCHE, ENGELSCHE EN BELGISCHE STATISTIEK.

Jaar	Kilogrammen
1902	28.000.000 (bijna)
1903	28.587.000
1904	27.115.000
1905	28.104.500
1906	28.066 600
1907	28.852.100
1908	31.909.500
1909	29.483.000
1910	28.758.000
1911	23.843.000
1912	29.437.000
1913	31.705.000
1914a)	35.387.000
1915	36 535.000
1916	35.833.000
1917	24.592.000
1918	2.456.000
1919b)	12.589.000
1920	17.503.000
1921	18.582.000
1922	21.651.000
1923	21.081.000
1924	32.248.000
1925	37.879.000

Opmerking:

Een vergelijking met tabel I bewijst onmiddellijk dat de uitvoer naar Duitschland, Groot-Britannië en België verreweg de belangrijkste is; de export naar andere landen heeft in verhouding niet veel te beduiden.

a) Tot en met 1913 zijn de cijfers afkomstig van de Duitsche, Britsche en Belgische statistiek; daarna van de Nederlandsche.

b) Vanaf 1919 is behalve de drie genoemde landen, ook Frankrijk in het cijfer opgenomen.

TABEL IV (Grafiek III).

PRODUCTIE VAN BOTER EN MARGARINE.

	BOTER			TOTAAL	
Jaar	In fabrieken	Op boerderijen	Gecontroleerd	Boter	Margarine (Eetbare)
	Kilogrammen	Kilogrammen	Kilogrammen	Kilogrammen	Kilogrammen
1893	6.374.000	28.789.300		35.163.300	
1895	11.163.873	30.504.200		41.700.886	
1896	14.263.200	31.209.500		45.489.728	
1897	17.768.904	29.609.600		47.400.839	
1898	20.748.660	32.187.000		52.957.745	
1899	24.004.791	29.360.400		53.383.101	
1900	25.913.047	27.825.200		53.764.090	
1901			4.083.550	55.724.000	
1902			4.974.497	57.684.000	
1903	33.464.000	26.180.000	11.074.725	59 644.000	
1904			22.674.434	53.807.000	
1905			27.167.242	56.937.000	
1906	39.374.000		33.010.000	60.067.000	
1907			39.580.000	61.202.000	
1908	44.460.000		41.159.600	62.336.000	
1909			42.652.200	58.596.000	
1910	46.268.500	18.337.100	45.208.000	64.605.600	
1911		17.458.000	44.416.725	61.875.000	
1912		21.869.000	45.763.000	67.632.000	
1913		19.367.000	50.267.000	69.634 000	88.423.011 *b*)
1914		18.093.000	54.985.000	73.078.000	
1915		18.488.000	57.815.000	76.303.000	
1916		16.939.000	60.809.000	77.748.000	171.695.808
1917		13.696.000	54.094.000	67.790.000 *a*)	
1918		8.873.000	39.657.000	48.530.000	
1919		8.980.000	42.990.000	51.970.000	95.069.939
1920		9.087.000	47.994.000	57.081.000	
1921		9.194.500	50.406.386	60.094.000	99.274.238
1922		8.926.000	53.420.826	62 833.000	87.902.720
1923		9.193.500	59.613.262	69.416.000	107.751.000
1924		9.567.000	63.159 231	73.026.000	130.000.000
1925		7.884.000	66.600.456	75.004.481	—

Opmerking:

Met uitzondering van de jaren 1900, 1903, 1906 en 1910 zijn de productiecijfers van boter na 1900 door ons zelf getaxeerd; vanaf 1921 zijn zij in de landbouwverslagen opgenomen. Hetzelfde geldt ten aanzien van de boterproductie op de boerderij na 1910, De cijfers onder het hoofd „Op boerderijen" stellen vanaf 1921 feitelijk het bedrag der niet gecontroleerde boter voor. De hoeveelheid boter welke onder toezicht van den dienst der rijkszuivelinspectie wordt bereid, is in de bovenstaande tabel niet opgenomen; zij bedraagt zoo ongeveer 500.000 kg jaarlijks.

a) In 1917 en nog sterker in 1918 deden zich het gebrek aan krachtvoer en de ongunstige toestand der weiden gevoelen.

b) De productie-cijfers der margarine zijn ontleend aan het „Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek", afl. 12, jaargang 1923.

TABEL V (Grafiek IV).

UITVOERSALDO VAN BOTER EN MARGARINE.

	BOTER	MARGARINE (Eetbare)
Jaar	Kilogrammen	Kilogrammen
1891	10.931.518	56.029.038
1892	9.776.665	59.739.309
1893	11.086.536	58.916.618
1894	12.034.822	53.999.022
1895	12.485.909	42.084.719
1896	15.597.853	38.841.476
1897	15.970.152	48.560.986
1898	18.468.690	42.500.534
1899	19.096.970	49.915.681
1900	21.830.962	43.226.475
1901	21.001.667	46.300.111
1902	22.180.843	49.386.622
1903	22.218.618	45.702.844
1904	20.953.064	46.211.640
1905	20.751.097	50.920.067
1906	23.033.330	53.310.332
1907	27.885.311	42.920.560
1908	31.985.141	41.701.854
1909	29.233.397	45.374.004
1910	30.828.448	55.820.845
1911	27.430.814	45 015.223
1912	37.045.811	58.981.079
1913	34.551.797	68.786.906
1914	36.526.511	78.653.342
1915	41.933.654	155.989.656
1916	35.751.867	165.266.893
1917	24.567.990	105.783.109
1918	2.436 939	17.460.458
1919	13.438.853	53.618.739
1920	20.613.904	92.544.655
1921	18.201.420	69.260.570
1922	18.218.879	59.022.381
1923	23.170.921	75.846.947
1924	33.093.054	94.373.959
1925	37.122.933	90.924.766

TABEL VI (Grafiek V).

OVERZICHT

VAN DE HOOGSTE PRIJZEN PER 40 K.G. BOTER OP DE VRIJDAGS-MARKTEN TE LEEUWARDEN.

Jaar	Guldens	Jaar	Guldens
1831	34,52	1872	53,83
1832	30,—	1873	55,96
1833	27,34	1874	60,46
1834	27,98	1875	59,62
1835	27,32	1876	62,85
1836	31,82	1877	59,90
1837	33,12	1878	58,70
1838	32,93	1879	53,75
1839	34,87	1880	57,35
1840	37,23	1881	59,22
1841	36,35	1882	57,23
1842	36,32	1883	57,10
1843	32,38	1884	55,27
1844	29,88	1885	49,26
1845	32,51	1886	45,40
1846	39,58	1887	46,81
1847	39,89	1888	45,13
1848	37,55	1889	46,57
1849	33,42	1890	44,65
1850	30,73	1891	47,68
1851	33,58	1892	48,63
1852	33,35	1893	47,67
1853	40,16	1894	42,80
1854	42,18	1895	40,45
1855	43,61	1896	42,24
1856	46,81	1897	40,33
1857	48,01	1898	41,67
1858	47,16	1899	44,63
1859	46,85	1900	44,77
1860	47,61	1901	46,87
1861	48,43	1902	46,76
1862	48,33	1903	46,98
1863	45,83	1904	46,87
1864	49,69	1905	49,06
1865	51,87	1906	50,69
1866	50,81	1907	49,06
1867	48,32	1908	52,14
1868	53,62	1909	51,92
1869	53,16	1910	52,85
1870	55,10	1911	55,84
1871	56,37	1912	56,—

Opmerking:

De bovenstaande tabel is ontleend aan H. B. Hylkema: „Leerboek der Zuivelbereiding".

TABEL VI[A] (Grafiek V).

PRIJZEN VAN BOTER EN MARGARINE PER K.G.

	BOTER	MARGARINE	BOTER	BOTER
Jaar	Guldens	Guldens	Guldens	Guldens
1901	1,37	0,80		
1902	1,32	0,80		
1903	1,35	0,80	1,16[5]	1,18
1904	1,35	0,80	1,15[5]	1,18[5]
1905	1,38	0,80	1,21	1,24
1906	1,41	0,80	1,25[5]	1,28
1907	1,39	0,80	1,22	1,24[5]
1908	1,43	0,84	1,29	1,30
1909	1,44	0,84	1,28[5]	1,29
1910	1,47	0,90	1,31[5]	1,34[5]
1911	1,56	1,—	1,40	1,45
1912	1,54	1,—	1,39[5]	1,45
1913	1,52	1,04	1,31[3]	1,36[5]
1914	1,49	1,04	1,38[2]	1,38
1915	1,50	1,10	1,86	1,65[7]
1916	1,64	1,10	2,38[6]	1,95
1917	2,37	1,20	2,68[3]	2.52[8]
1918	3,19	1,30	—	3,14
1919	3,32	1,50	—	3,21[1]
1920	2,87	1,64	2,87[4]	2,82
1921	2,67	1,38	2,62[5]	2,64
1922	2,09[5]	1,30	2,12[5]	2,20
1923	1,99	1,27	1,97	1,98[5]
1924	2,26	1,20	2,28	2,28
1925	2.30	1,20	2,37	2,31
	(Vlaardingen)	(Rotterdam)	(Leeuwarden)	(Maastricht)

Opmerkingen:

De prijzen van de beide eerste kolommen zijn ontleend aan: „Prijzen en kosten voor levensonderhoud" (Uitg. Centraal Bureau voor de Statistiek); die, welke in de twee laatste kolommen voorkomen, aan de „Verslagen en Mededeelingen" van de Directie van den Landbouw.

Bij een vergelijking tusschen de cijfers van Leeuwarden en Maastricht (de botermijn) houde men in het oog dat de commissie-noteering te Leeuwarden eigenlijk meer is een basis; de beste boter wordt meestal boven noteering verkocht. Ook schijnen de gunstige ligging van Maastricht ten opzichte van het buitenland en de zeer geregelde aanvoeren in alle deelen van het jaar, tot het behalen van hooge prijzen mede te werken.

De margarine-prijzen van de jaren 1922 en 1923 zijn kleinhandelsprijzen; het Centraal Bureau kon niet de prijzen van den groothandel verkrijgen in die jaren.

De cijfers van Leeuwarden in 1921 en daarna zijn afkomstig van de Friesche Coöperatieve Zuivel-Exportvereeniging.

TABEL IX.

AANTAL PERSONEN

WERKZAAM IN DE ZUIVEL- EN DE MARGARINE-INDUSTRIE.

BEROEPEN	ZUIVEL		MARGARINE	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Bedrijfshoofden (eigen rekening)	126	17	4	—
„ (voor rekening van anderen)	594	2	50	—
Bedrijfsleiders, meesterknechts e. d.	706	10	145	18
Botermakers	1180	15	—	—
Kaasmakers	1045	17	—	—
Steriliseurs, condenseurs en poedermakers	193	5	—	—
Centrifugisten en pasteuriseurs	400	3	—	—
Melkontvangers	782	4	—	—
Melkcontroleurs	523	4	—	—
Wei-, ondermelk- en karnemelktappers	201	15	—	—
Smeltpannenarbeiders	—	—	217	7
Boterbewerkers	—	—	955	34
Handlangers	1398	277	897	1447
Totaal	5722	340	2069	1488
Administratief personeel	657	169	955	284
Technisch personeel	53	10	68	27
Magazijnpersoneel	252	2	209	14
Machinisten	661	—	66	—
Stokers	208	—	110	—
Voerlieden	1227	4	46	—
Chauffeurs	81	—	33	—
Schippers.	333	1	29	—
Geschoold personeel	552	7	442	24
Ongeschoold personeel.	3247	67	321	77
Totaal	7271	260	2279	426
Totaal Generaal.	**14419**	**629**	**4547**	**1932**

AANTAL PERSONEN

WERKZAAM IN DE BEDRIJVEN VAN VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.

SOORT BEDRIJF	AANTAL
Alle bedrijven (45 groepen tezamen)	177467
Broodbakkerijen.	37676
Sigarenfabrieken.	28715
Slachterijen en vleeschwarenfabrieken	24021
Zuivelfabrieken	**15048**
Banketbakkerijen, koek- en beschuitfabrieken	8195
Meelfabrieken en meelmalerijen	7941
Cacao- en chocoladefabrieken	7596
Margarinefabrieken	**6479**
Wijn- en bierbottelarijen	3345

Opmerking:

In het aantal van de in deze bedrijven werkzame personen zijn dus ook het administratief personeel, alsmede de machinisten, voerlieden enz. begrepen

Alle gegevens zijn ontleend aan de bevolkingsstatistiek (beroepstelling) van 1920.

GRAFIEK I.

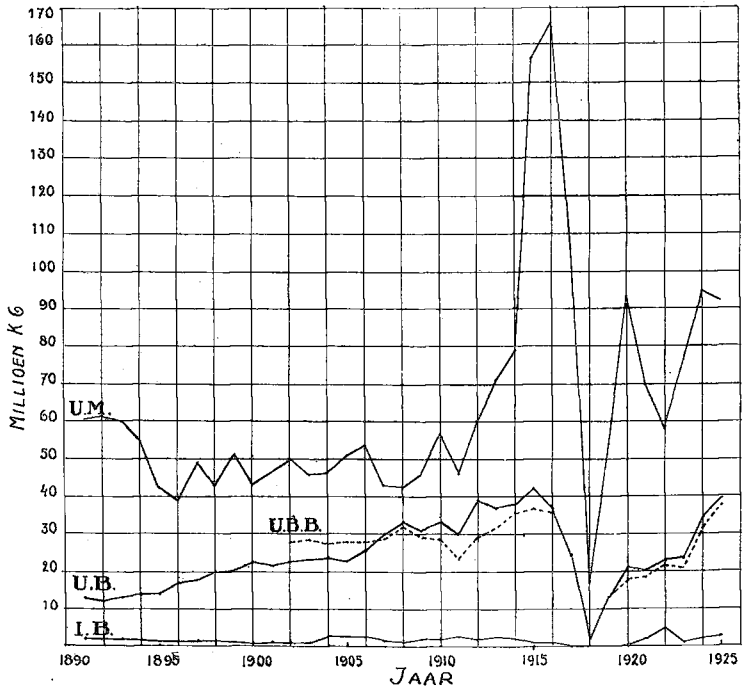

U.B. = Uitvoer boter. U.B.B. = Uitvoer boter volgens buitenlandsche statistieken.
I.B. = Invoer boter. U.M. = Uitvoer margarine.

GRAFIEK II.

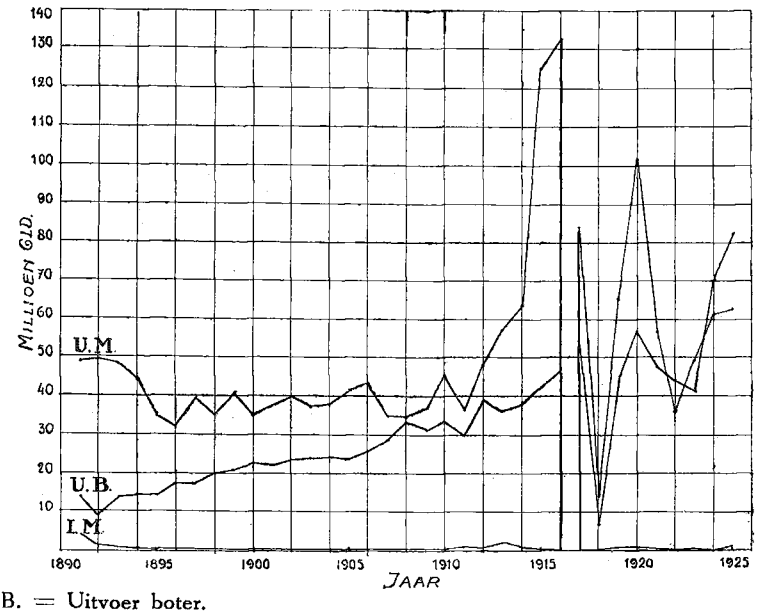

U.B. = Uitvoer boter.
U.M. = Uitvoer margarine.
I.M. = Invoer margarine.

GRAFIEK III.

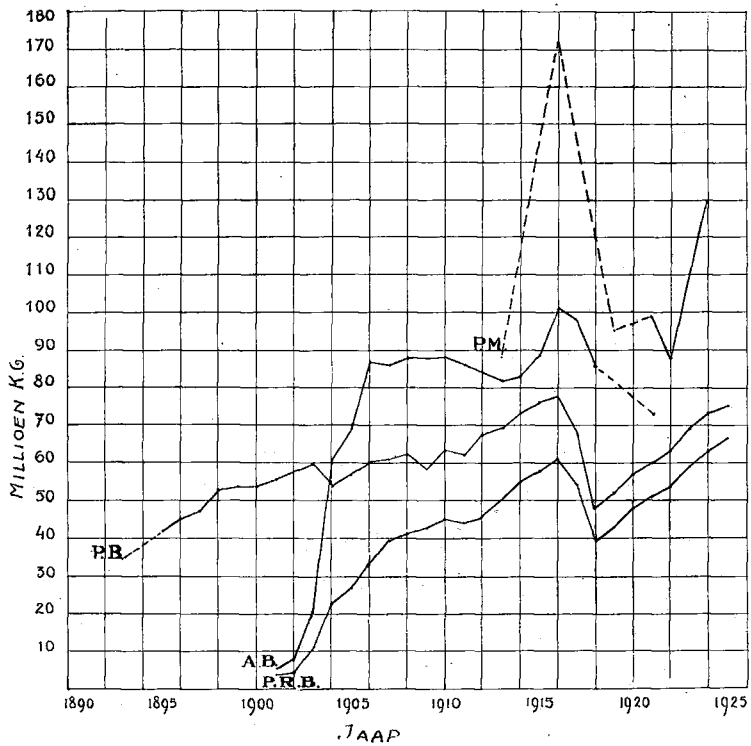

P.B. = Productie boter. P.M. = Productie margarine.
P.R.B. = Productie rijksmerkboter. A.B. = Aangesloten producenten en handelaren.

Opmerking: Ingeval de gegevens niet van ieder jaar bekend zijn, zijn streepjeslijnen gebruikt. Bij de aangeslotenen stelt ieder blokje 100 personen voor.

GRAFIEK IV.

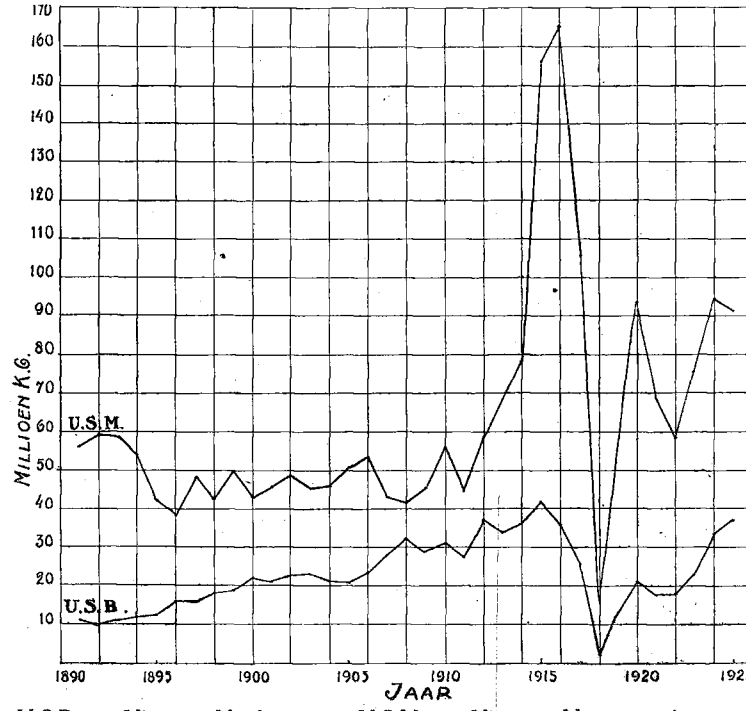

U.S.B. = Uitvoersaldo boter. U.S.M. = Uitvoersaldo margarine.

TABEL VII (Grafiek VI).

VERBRUIK VAN BOTER EN MARGARINE.

Jaar	TOTAAL VERBRUIK			VERBRUIK PER HOOFD		
	Bevolking	Boter Kilogrammen	Margarine Kilogrammen	Boter kg	Margarine kg	Totaal kg
1893	4.701.243	25.263.000		5,4		
1895	4.827.549	30.551.000		6,3		
1898	5.039.419	36.465.000		7,2		
1901	5.221.180	36.970.000		7,1		
1904	5.470.301	35.096.000		6,4		
1907	5.709.745	36.300.000		6,4		
1910	5.898.957	37.076.000		6,3		
1913	6.144.036	38.779.000	29.610.000	6,3	4,8	11,1
1914	6.251.189	40.460.000		6,5		
1915	6.363.953	38.856.000		6,1		
1916	6.480.142	45.822.000	30.393.000	7,1	4,7	11,8
1917	6.612.434	45.851.000		6,9		
1918	6.704.612	46.354.000		6,9		
1919	6.752.144	39.969.000	49.226.000	5,9	7,3	13,2
1920	6.820.389	38.673.000		5,7		
1921	6.921.288	43.840.000	40.056.000	6,3	5,8	12,1
1922	7.032.179	46.564.000	37.439.000	6,6	5,3	11,9
1923	7.149.847	48.724.000	42.902.000	6,8	6,0	12,8
1924	7.263.893	43.741.000	49.310.000	6,0	6,8	12,8
1925	7.365.733	39.875.000		5,4		

Opmerking:

De cijfers onder het hoofd „Bevolking" stellen voor de gemiddelde bevolking, welke wordt verkregen door de som van de bevolking op twee achtereenvolgende oudejaarsdagen te halveeren.

Het margarine-verbruik kon slechts voor de bovengenoemde jaren berekend worden, daar alleen van die jaren de productie bekend is.

TABEL VIII (Grafiek III).

AANTAL BIJ DE BOTERCONTROLE AANGESLOTEN PRODUCENTEN EN HANDELAREN.

Jaar	Aantal
1901	54
1902	78
1903	205
1904	603
1905	696
1906	863
1907	858
1908	879
1909	877
1910	880
1911	858a)
1912	839
1913	820b)
1914	829
1915	888
1916	1.012
1917	978
1918	858
1919	—c)
1920	—
1921	735
1922	—
1923	—
1924	—
1925	—

a) Vermindering tengevolge van het vervangen van meerdere kleine handkrachtfabriekjes door één groote stoomzuivelfabriek. Deze vervanging gaat geregeld haar gang.
b) Botercontrôlestation te Middelburg opgeheven. Leden naar dat te Eindhoven overgegaan.
c) Oprichting botercontrôlestation „Noord-Holland".

GRAFIEK V.

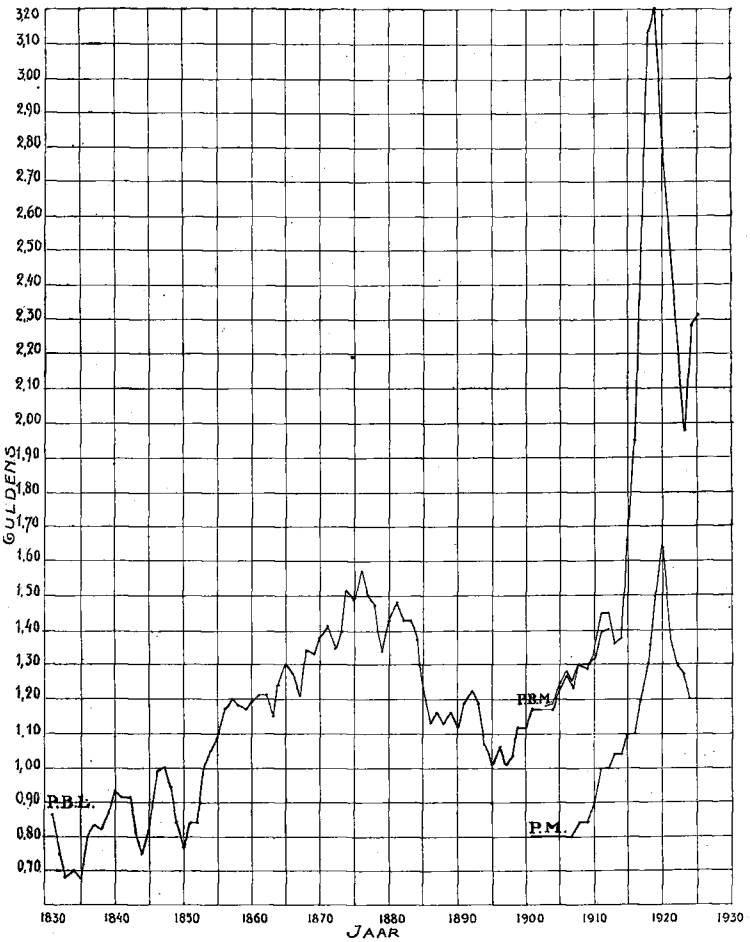

P.B.L. = Prijzen boter te Leeuwarden.
P.B.M. = Prijzen boter te Maastricht.
P.M. = Prijzen margarine te Vlaardingen.

GRAFIEK VI.

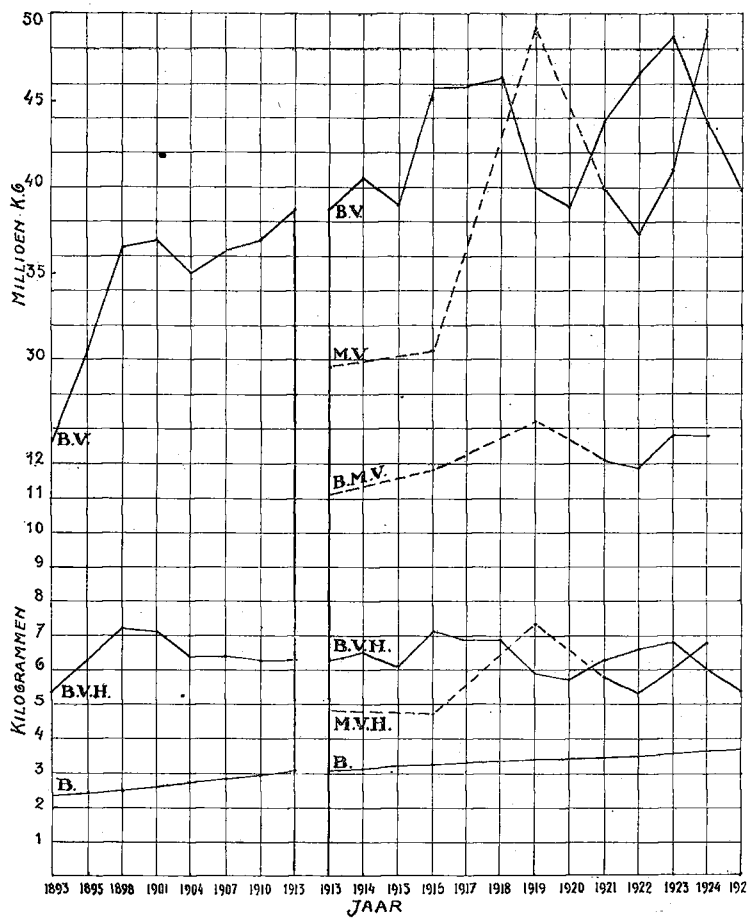

B.V. = Totaal boterverbruik per jaar.
B.V.H. = Boterverbruik per hoofd en per jaar.
M.V. = Totaal margarine-verbruik per jaar.
B.M.V. = Boter- en margarine-verbruik per hoofd en per jaar.
M.V.H. = Margarine-verbruik per hoofd en per jaar.
B. = Bevolking.

Opmerking: Ingeval de gegevens niet van ieder jaar bekend zijn, zijn streepjeslijnen gebruikt. Bij de bevolking stelt ieder blokje 2.000.000 zielen voor.

INDEX.

INDEX.

A

Bladzijde

Aalberse, minister. 400
Aandrukken rijksmerken . . . . . 286 - 289, 450
Aanvulling boterwet . . . . . 398 - 400, 419 - 422, 430, 451
„ botermerkenwet 293, 400, 419, 444, 451
„ Koninklijk besluit 17 Juli 1912 . 289
„ ministeriëele besch. 8 Januari 1915 289, 428 - 430, 451
„ rijksvoorschriften. 444, 451
Administratie aangeslotenen 382, 383, 399, 418, 450
Adres N.L.C. inz. wijz. boterwet 1889. . . 77, 78, 83 - 85, 88, 96, 98, 101 - 103, 105, 107
„ Ver. v. Marg.fabr. inzake boterwet 1900 102
„ „ „ „ „ „ 1908 254, 255, 263, 268
Agt, van 185
Algemeene Nederlandsche botercontrôle . . 143 - 146
„ regelen 161, 162, 295, 297, 317, 401
„ toetreding tot de botercontrôle . 323
Algimex 46
Ament, J. J. C. 22, 164, 187
André, J. B. 166, 238
Arbeiders in de boter- en margarine-nijverheid 48 - 50
Artikelen boterwet 1889 . . . . . 66 - 68
„ „ 1900 . . . . . 93 - 109
„ „ 1908 . . . . . 260 - 280
Arrest Hooge Raad van 17 April 1893 . . 281
„ „ „ „ 21 Juni 1897 . . . 281
„ „ „ „ 27 Juni 1898 . . . 262
„ „ „ „ 15 Mei 1899 . . . 281
„ „ „ „ 20 November 1899 . 281
„ „ „ „ 30 Januari 1905 . . 282
„ „ „ „ 17 Juni 1905 . . . 282
„ „ „ „ 2 April 1907 . . 281
„ „ „ „ 29 September 1924 . 400

B

Balleine, A. E.. 241
Bavink ten Cate, E. B. 348
Beam (Leffmann en) 113, 159, 164, 242
Bedrijfscontrôle . . . . . 137 - 142
Belgische boterwet 121, 136, 165, 202, 203, 205

Bladzijde

Bereiding van margarine . . . . . 35 - 37
Berger, N. 206, 231, 240, 242
Bergh, firma (N.V.) van den 388, 392
Bergh Jr., S. van den. 73, 149, 151, 152, 154, 201, 263-265, 268, 269, 274, 275, 283, 393
Beschikking D.-G. v. d. L. 6 November 1908 .. 176
„ „ 7 Januari 1915 . . 176, 290
„ „ 26 Maart 1915 . . 175
Bestuur botercontrôlestation, samenstelling . 229, 311, 313, 318, 416
Beyma thoe Kingma, Jhr. mr. L. C. . . . 19
Bieleman, G. J. 22, 182, 200, 301, 347, 348
Blink, prof. dr. H. 3, 10, 12
Blom, mr. Ph. van 1
Boer, de 93
Boerenbôter, contrôle . . . . . 171 - 173, 258, 402 - 404
Bokma de Boer, ... 21
Bömer 159
Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Friesland 24, 30, 119, 138, 143, 145
Bond van Kaasproducenten 369
Bond v. Zuivelfabrikanten in Nederl. (V.V.Z.M.) 25, 300, 324, 369, 405 - 409, 421
Bonn, A. 205, 210, 214, 216, 219, 222, 233, 237, 238
Bos, A. 144
Boter, gelijktijdige verkoop van b. en m. . . 406 - 409
„ , gelijktijdig vervoer van b. en m. . . 406 - 409
„ , gescheiden bereiding van b. en m.. . 246, 248, 255, 256, 269 - 272
„ , „ opstelling van b. en m.. . 99 - 102
„ , „ verkoop van b. en m. . . 99 - 102, 253, 375, 399, 404, 409 - 412, 419, 420, 422
„ , kwaliteitsmerk . . . . . 365, 367, 368, 423, 430 - 443
„ , „ in het buitenland . . 435 - 438
„ , kwaliteitsverbetering . . . . . 19 - 22, 26, 27, 258, 394, 431
„ , mengverbod boter en margarine . . 421
„ , monsterneming. . . . . 67, 68, 104 - 106, 250, 251
„ , omschrijving begrip 66, 93, 246, 262
„ , toevoeging van conserveermiddelen. . 317, 442 - 444
„ , uitvoerverbod van ongecontroleerde. . 41, 170, 172, 331, 337 - 340, 364 - 378, 402, 403
„ , watergehalte van . . . . . 65, 110, 111, 162, 246, 262, 316, 317, 324, 327, 394, 423 - 430
Boterbereiding (15e eeuw) 1, 2, 3
„ (15e en 16e eeuw) 8, 9
„ (17e en 18e eeuw) 10, 11, 12
„ (19e en 20e eeuw) . . . . 12 - 27
Botercommissie (Engelsche) 154, 155
Botercontrôle, aanvulling . . . . . 448 - 451
„ , algemeene Nederlandsche . . 143 - 146
„ , materiëele of zuiver technische 357, 445 - 447
„ , Nederl. onder rijkstoezicht . . 30, 137 - 146, 160 - 164, 295, 316, 445 - 451
„ , van rijkswege . . . . . 123 - 125, 351, 352

Bladzijde

Botercontrôle, verplichte toetreding 323, 402, 403, 447
„ , werking 137-139, 142, 295, 380, 383
Botercontrôlestation „Assen" 141, 339
„ „Eindhoven" 141, 319, 320, 337, 401
„ „Friesland" 138-141, 291, 320, 352, 401, 427
„ „Gelderland-Overijsel" . 141, 146, 311, 347, 348
„ „Groningen" 141, 320, 401, 428
„ „Leiden" 141, 358-363, 370-372
„ „Maastricht" 141, 320, 337
„ „Middelburg" 141, 333
„ „Negende" 325-329
„ „Noord-Holland" . . . 141, 333, 379, 400
„ „Zuid-Holland" . . . 140, 141, 291, 379, 382, 401
Boterfabrieken 22, 23
Boterhandel (tot de 15e eeuw) . . . . . 1 - 3
„ (15e en 16e eeuw). 8, 9
„ (17e en 18e eeuw). . . . . 10 - 12
„ (19e en 20e eeuw). . . . . 12 - 27
Boterhandelaren, misleidende reklame van. . 399, 400
Boterinvoer. 10, 47
„ , contrôle op 252, 275, 276
Boterkeuren . . . . . 4 - 7
Botermerkenwet 1905 . . . . . 167-174, 292, 295, 334, 352
Botermijn Eindhoven 136, 178-194
„ 's-Hertogenbosch 182, 189, 190
„ Maastricht 120, 136, 137, 178-194
„ Noord-Brabant-Limburgsche . . . 184, 186
Botermijnen 24
Boternijverheid, toekomst der 384-390
Boteronderzoek. 159, 164, 426, 428
„ , in Engeland verricht . . . 112, 113
„ , methoden van 159, 164
Boteroorlog 31, 165, 177-194
Boterprijzen . . . . . 11, 18, 51 - 54, 225, 285, 286
Boterproductie . . . . . 22, 37 - 40
Boter-sub-commissie 112
Boteruitvoer . . . . . 10, 14, 18, 40 - 48, 384-390
Boterverbruik 13, 15, 53, 54, 388, 389
Botervereeniging 46
Boterverpakking 394, 413, 414, 423, 444, 445
Botervervalsching . . . . . 16, 17, 27, 55 - 57, 70, 111, 113, 114, 196-199, 262
Boterwet 1889 . . . . . 28, 55 - 68
„ 1900 . . . . . 29, 87-109
„ 1908 . . . . . 31, 32, 243-284, 445-447
Boterwikkels 175, 176, 290, 291, 412-414, 417
Brandsma, A. H. 189
Brugmans, Prof. 10
Bruijn, dr. B. R. de 142, 206
Bruinsma, dr. G. W. 143
Budgett & Sons 56

Bladzijde

Buma, mr. 352
Burg, prof. ir. B. van der 433
Burgerlijk Wetboek, art. 667 . . . . . 71, 281
„ „ „ „ 1375 316

C

Caesar 1
Centrale Commissie 32, 295, 298-301, 450
„ „ (ontwerp-statuten) . . . 317-320
„ „ (samenstelling) 300, 301, 331, 340-342, 354, 356
„ „ (sub-commissie) . . . 428, 429, 444
„ „ (werkzaamheden) . . . 314, 317, 321-324, 330, 332-338 355, 362, 363, 379, 408, 419, 428, 443, 444
Centrale Raad van Beroep 318, 319
Christiaan II 9
Collard-Bovy, A. 200, 214, 237, 239, 242
College van Directeuren van B.C.'s. . . . 296, 342
Collot d' Escury, K. J. A. G. baron . . . 226, 303
Commissie uit de besturen der B. C.'s . . 352, 354
„ v. Advies v. Zuivelaangelegenheden 331, 332, 336, 337, 342, 368, 434
„ v. Toezicht o/d Rijkslandb.proefst. 112, 123, 126
Commission for Relief in Belgium 46
Conclusies congres te Brussel 207, 213, 218, 219
„ „ „ Parijs 234-236
„ „ „ Scheveningen . . . 241-242
„ Nederlandsche delegatie te Brussel 205
Conserveermiddelen 317, 442-444
Contrôle boerenboter 171-173, 258, 402-404
„ handel 123, 124, 129, 140, 144, 161, 400-419
„ invoer boter 252, 275, 276
„ „ margarine 276
Coppen, J. T. 55
Cornet, L. 234
Croesen, ir. V. R. IJ. 195, 333, 334, 343, 344, 347, 348, 358, 431

D

Dam, L. van 240
Danske Mejeriers Smörmærke Forening . . 436
Deensche voederproeven met sesamkoeken . 151
Desoutter 232
Dojes 174
Drusus 1
Duynstee 277-279

E

Engelen, Jhr. mr. D. O. 20
Elsen, pater G. van den 180, 183-190

Bladzijde

F

Faber, Harald 231, 238, 241
F. N. Z. 25
„ en de botercontrôle 199, 226, 291, 294, 297, 303, 304, 339, 369, 370, 372-374, 377, 403, 410-412, 414-416, 425, 426, 429, 431-433
„ „ „ boteroorlog 181-183, 191-194
„ „ „ boterwet 254, 273, 323, 324, 419-421
„ „ „ verplichte sesamatie. . . . 148, 155, 156
Fédération Internationale de Laiterie . . . 226, 239
Frederiks, mr. dr. K. J. 301
Friesche Maatschappij van Landbouw . . . 18, 132, 135, 137-139, 145, 146 339

G

Gäbel, D. 19
Gedachtenwisseling congres Brussel . . . 205-207, 210-219
„ „ Parijs . . . 226-236
„ „ Scheveningen. . 239-242
Geldersch-Overijselsche M. v. L. 22
Gelijktijdige verkoop van boter en margarine. 406-409
Gelijktijdig vervoer van „ „ „ . 406-409
Gescheiden bereiding v. „ „ „ . 246, 248, 255, 256, 269-272
„ opstelling „ „ „ „ . 99-102
„ verkoop „ „ „ „ . 99-102, 253, 375, 399, 404, 409-412, 419, 420, 422
Gilse, van 105
Giroux 233
Goeman-Borgesius, minister H. 87, 125, 156
Grognard 228
Grondwet, artikel 56 297
„ „ „ 159 67
Grossman, dr. 197
Guérault 232
Guicciardini 9
Gulik, dr. H. van 296

H

Hachet 232
Handel, aansluiting van den. 400-419
„ contrôle op den 123, 124, 129, 140, 144, 161
Handelsbalans 42, 43
Harris, G. 55
Havelaar, minister. 58
Hedger Wallace, R. 90
Hennequin 172
Henseval 210
Hermans, J. 144, 187

Bladzijde

Heuvel, van de 183
Hoek, dr. P. van 352, 353
Hoffer, C. J. 241
Hollandsche Maatschappij van Landbouw . . 18, 27, 140
Hoton, M. 166
Houten stempel 291, 292
Hübl en Wys 159
Hummelink, J. M. 300

I

IJsselsteijn, minister H. A. van 352, 355, 364
Inspecteur van het zuivelwezen, taak . . . 347, 380
Institution de chimie appliquée 227
Instructie rijkszuivelinspecteur 284
Internationaal zuivelcongres te Brussel . . . 30, 199-219
„ „ „ Parijs . . . 31, 165-167, 199, 226-236
„ „ „ Scheveningen . 31, 165-199, 239-242
Invoer boter 10, 47
„ margarine 48

J

Jannink 313
Jong, de 173
Jurgens 56

K

Kamer v. Koophandel te Londen 143, 199
„ „ „ en Fabrieken te Haarlem 94
„ „ „ „ „ „ Rotterdam 89, 90
Karel de Groote 2
Kleuren van margarine 72, 73, 260, 261
Konijnenburg, D. van 20, 21
Koninklijk besluit van 23 April 1904 . . . 162
„ „ „ 28 October 1909 . . 284
„ „ „ 17 December 1909 . 284
„ „ „ 22 December 1909 . 284
„ „ „ 17 Juli 1912 . . . 288, 289, 298-301, 362, 380
„ „ „ 29 October 1914 . . 41
„ „ „ 21 Februari 1920 . . 342
„ „ „ 4 Juli 1921 . . . 358
„ „ „ 6 Mei 1922 . . . 358
„ „ „ 24 November 1922 . 369
„ „ „ 16 Maart 1923 . . . 358
Köttstorfer 159
Kuperus, Tj. 144
Kwaliteitsmerk boter 365, 367, 368, 423, 430-443
„ „ in het buitenland . . 435-438
Kwaliteitsverbetering boter 19-22, 26, 27, 258, 394, 431

Bladzijde

L

Landbouwcommissie 1886 . . . . . 57, 58
Landbouw Export Bureau 45
Lavril 232
Leffmann en Beam 113, 159, 164, 242
Leijten 184
Lloyd Baker, G. 227, 240
Loeff 304-310, 314, 325, 331, 353, 358-367, 376
Löhnis, F. B. 352, 353
Long, le 10
Lovell 56
Lovink, dr. H. J. 179, 296, 336, 337
Lugard, W. J. 144

M

Mac Culloch 13
Maenhaut 231, 232, 234
Marez-Oyens, minister mr. J. C. 167, 239, 243
Margarine, gelijktijdige verkoop van b. en m. 406-409
„ , gelijktijdig vervoer van b. en m. . 406-409
„ , gescheiden bereiding van b. en m. 246, 248, 255, 256, 269-272
„ , „ opstelling van b. en m. 99-102
„ , „ verkoop van b. en m. 99-102, 253, 375, 399, 404, 409-412, 419, 420, 422
„ , kleuren van 72, 73, 260, 261
„ , mengverbod van b. en m. . . . 421
„ , misleidende aanprijzingen van. . 394-399
„ , omschrijving begrip 93-96
Margarine-bereiders, registratie 245, 246, 266
Margarine-bereiding 35-37
Margarine-invoer 43
Margarine-nijverheid, reklame der 390-392
„ „ , toekomst der. . . . 388-390
Margarine-prijzen 51-54
Margarine-productie 39, 40
Margarine-uitvoer 40-48, 388-390
Margarine-verbruik 53-54, 388, 389, 391, 392
Margarine-verkoop door aangeslotenen b/d B. C. 324
Margarine-verkoopers, registratie der . . . 73
Margarine-verpakking. 97, 98, 267-269
Materiëele (zuiver technische) botercontrôle . 357, 445-447
Marktrechten 4
Marsais 234
Maximum R. M. W.-getal. 245-247, 253, 255, 263-265, 280, 322, 323
Maximum watergehalte in boter 65, 66, 110, 111, 162, 262, 316, 317, 324, 327, 394, 423-430
Mayer, prof. A. 122, 263
Memorie van antwoord botermerkenwet 1905 171, 172

Bladzijde

Memorie van antwoord boterwet 1889 . . 64 - 66
" " " " 1900 . . 91, 92
" " " " 1908 . . . 244, 254 - 277
" " " rijkszuivelcontrôlestat. 129
" " " staatsbegroot. 1906 . 339
" " " " 1912 . 302
" " " wetsontw. uitv. b. en k. 367, 368
" " toelichting botermerkenwet 1905 . 167 - 169
" " " boterwet 1889 . . . 59 - 62
" " " " 1900 . . . 87, 88
" " " " 1908 . . . 245 - 254
" " " rijkszuivelcontrôlest. . 126 - 128
" " " rijkszuivelstation . . 157, 158
" " " wetsontw. uitv. b. en k. 364, 365
" " " wijzigingswet 1896 . 79, 80
Mengverbod van boter en margarine . . . 421
Mesdag, J. . . . . 123, 138, 296, 304, 337, 344 - 347
Michiels van Kessenich, Jhr. A. H. J. H. . . 207, 215 - 217, 226, 228, 235, 347, 352
Minimum R.M.W.-getal 121, 136, 154, 178, 210, 212, 213, 241
Minimum vetgehalte in boter 246, 260, 262
Ministeriëele beschikking 16 Mei 1904 . . 162
" " 3 Juli 1905. . . 174, 286, 291, 295
" " 6 September 1905. 175
" " 17 Januari 1908. . 176, 290
" " 27 Januari 1910. . 327
" " 24 Januari 1913. . 314
" " 8 Januari 1915. . 287, 315 - 317, 363, 380, 401, 428 - 430, 451
" " 21 Mei 1919 . . 338
" " 15 Augustus 1919 . 338
" " 5 Januari 1920. . 338
" " 12 November 1920. 364, 369, 374, 377
" " 12 October 1921 . 358, 361, 363
" " 29 Juli 1922. . . 394
" " 16 November 1922. 394
" " 12 December 1924. 284
" " 28 Maart 1925 . . 377
Misbruik rijksmerken 174, 227, 228, 294
Misleidende aanprijzingen van margarine . . 394 - 399
Misleidende reklame van boterhandelaren. . 399, 400
Model-statuten der Centrale Commissie . . 317 - 320
Monsternemen boter . . . . . 67, 68, 104 - 106, 250, 251
Mouriés, Mège. . . . . 34 - 36

N

Nabootsen rijksmerk 293, 331
Namaken " 292, 293
Napoleon III 34

Bladzijde

Nederl. botercontrôle, algemeene . . . . 143 - 146
„ „ , onder rijkstoezicht . . 160 - 164
„ „ , van rijkswege . . . 123 - 125, 351, 352
„ „ , verplichte toetreding . 323, 402, 403, 447
„ „ , werking . . . . . 380 - 383
Nederl. Kamer van Koophandel te Londen . 143, 199
Nederlandsch Landbouw Comité 69, 70, 75, 76, 78, 87, 122
Nederl. Maatschappij van Roomboterfabrieken 21
Ned. Nat. Comité v. d. Intern. Zuivelbond . 222, 239
Nederlandsche Vereeniging van Kaashandelaren 369
Nedraw-merk 199, 120
Noord-Brabantsche Zuivelbond 24, 30, 121, 136
„ „ „ en de boteroorlog 178 - 194
Norske Mælkeproducenters Landsforbund . . 436
Nota van de V.V.Z.M. . . . . 405 - 409, 422

O

Officiëele botercontrôle (van rijkswege) . . 123 - 125, 351, 352
Onderzoek van boter 159, 164, 426, 428
Onderzoek van boter in Engeland 112, 113
Oneerlijke mededinging . . . . . 116, 117, 324, 394 - 400, 419, 421 - 423, 451
„ „ , wet op de . . . 293, 400
Ontwerp-statuten der Centrale Commissie . . 317 - 320
Openbare beraadslaging botermerkenwet 1905 172 - 174
„ „ boterwet 1900 . . 92, 93, 97, 98, 105, 106, 108, 109
„ „ „ 1908 . . 262 - 265, 268, 274, 275, 277 - 279
„ „ staatsbegrooting 1912 304 - 314

P

Pasma, H. F. 16, 19
Peers de Nieuwburg, baron Léon 200
Pierson-Goeman-Borgesius, ministerie . . . 85
Plinius 1
Poppel, G. J. van 352
Posthuma, dr. F. E. 180, 182, 183, 189, 190, 195, 226, 300, 432
Preventieve strafbepalingen 60, 61
Prijzen van boter . . . . . 11, 18, 51 - 54, 225, 285
„ „ margarine . . . . . 51 - 54
Productie van boter . . . . . 22, 37 - 40
„ „ margarine 39, 40
Propaganda voor het rijksmerk 138, 139, 164, 199, 222, 223
Provinciale zuivelbonden 24
Pyttersen 98, 268

Bladzijde

R

Rapport boter-sub-commissie 112, 113
„ commissie alg. Ned. botercontrôle . 144, 145
„ landbouwcommissie 1886 . . . . . 57, 58
„ prof. van der Burg (kwaliteitsmerk). 433, 434
„ Rinkes Borger (aansluiting handel) . 402, 403
„ secretaris N.L.C. (werking b.w. 1889). 69 - 75
Rechtsdelict . . . . . 252, 253, 276 - 278
Regeling botercontrôlestation „Leiden". . . 354, 355
Registratie margarine-bereiders 245, 246. 266
„ margarine-verkoopers 73
„ rijksmerk 199
Reglement kwaliteitsattest F. N. Z. 432, 433
Regout . . . . . 277 - 779
R.M.W.-getal 113, 159, 164, 209, 242
„ „ (maximum) . . . . . 245 - 247, 253, 255, 263 - 265, 280, 322, 323
„ „ (minimum) 121, 136, 154, 178, 210, 212, 213, 241
Reitsma, O. . . . . 300, 303, 332 - 334, 358
Reklame margarine-nijverheid . . . . . 390 - 392
„ voor de boter . . . . . 392 - 394
„ „ het rijksmerk 138, 139, 164, 199, 222, 223
Reorganisatie negende B.C. (Croesen en Reitsma) 335, 336
„ „ „ (plannen) . . . 332 - 339, 350 - 355
Repressieve strafbepalingen 60, 61
Ricard, dr. H. 222, 223, 234, 237
Rijckevorsel, A. van 183
Rijksbotermerkencommissie . . . . . 378 - 380
Rijksmerk, instelling . . . . . 162, 167 - 176
„ , misbruik 174, 227, 228, 294
„ , misvatting. 220, 221
„ , nabootsen 293, 331
„ , namaken 292, 293
„ , ontheffing gebruik 221, 222
„ , propaganda en reklame voor . . 138, 139, 164, 199, 222, 223
„ , registratie 199
„ , voor alle boter . . . . . 257 - 259, 270
„ , voor margarine-fabrikanten. . . 170, 259, 325, 332, 341, 345, 346, 354, 357, 363, 366, 368, 372 - 377
Rijksvoorschriften botercontr.station „Leiden". 363
„ botercontrôlestations . . . 298 - 300, 315 - 317, 356 - 358, 444, 451
„ negende B.C.. . . . . 327 - 329
„ „ „ (ingetrokken) 338
Rijkszuivelcontrôlestation. . . . . 126 - 130
Rijkszuivelinspectie 272, 284, 347, 447, 448
„ (opheffing) 324, 448
Rijkszuivelstation . . . . . 156 - 159, 262, 421, 446
„ , taak 158, 159, 163, 164, 378, 379
„ , „ directeur. 162, 163, 359, 380

Bladzijde

Rijn, dr. J. J. L. van 216. 285, 292, 339, 423, 430
„ , botercontrôlestelsel dr. J. J. L. van . . 130-137
Rinkes Borger, J. 15, 16, 17, 20, 28, 123, 402, 403
Ripert 232
Ruhill, F. 56
Ruyter, Michiel Adriaanszoon de 8
Rooij, A. van 184

S

Sasse van Ysselt, van 312, 313
Savornin Lohman, Jhr. mr. A. F. de . . 92
Schaepdrijver, R. de 214, 216
Schoonjans, dr. A. 227, 228, 237
Sesamatie, verplichte 30, 73, 149-156, 201-207, 210, 211, 213, 215-219, 226, 229-235, 240, 242, 257
Sickesz, mr. C. J. 56, 105
Sillevoldt, dr. H. E. Th. van 163, 182, 296, 301
Sjollema, prof. dr. B. 122
Sluis, Wouter 21
Soxhlet, prof. 73, 201
Stapelrechten 4
Statuten botercontrôlestation „Friesland" . . 139-141
„ „ „Leiden" . . . 358-362
„ „ „Zuid-Holland" . 140, 141
„ negende botercontrôlestation . . . 326, 327, 362
Stellingen Ned. delegatie congres Brussel . . 201-205
Stemming boterwet 1889. . . . . 62, 282
„ „ 1900. . . . . 89, 282, 283
„ „ 1908. . . . . 244, 283
Stempel, gebruik houten 291, 292
Strafbepalingen boterwet 1889 68
„ „ 1900 107-109
„ „ 1908 . . . . . 252, 253, 276-280
St.-Quentin, graaf de 225
Sub-commissie Centrale Commissie . . . 428, 429, 444
Surrogaat 61, 66, 67, 84, 95, 96, 108, 109
Swartz 19-21
Swaving, dr. A. J. 122, 228, 239, 295, 296, 347, 396-398, 408, 409
„ „ „ „ en B. C. „Leiden" . . . 354, 371, 372, 374, 375
„ „ „ „ „ congres te Brussel . . 207-209
„ „ „ „ „ negende B. C. . . . 330, 333, 336, 345, 346, 349-354
„ „ „ „ „ voederpr. sesamkoeken 150, 151, 200

T

Taak directeur rijkszuivelschool 162, 163, 359, 380
„ inspecteur van het zuivelwezen . . . 347, 380

Bladzijde

Taak rijkszuivelstation 158, 159, 163, 164, 378, 379
Tacitus 1
Talma, minister A. S. 243, 244, 262, 269, 281, 294, 302, 308, 310, 311, 313, 325, 426, 431
Tart, L. 206, 218
Teenstra. 312, 313
Toekomst boter-nijverheid 384-390
„ margarine nijverheid 388-390
Toezicht rijksambtenaren. 67, 102, 104, 246, 248-250, 256, 272-275, 287-289, 447, 448
Troude, M. J. 219, 222

U

Uitvoer boter 10, 14, 18, 40-48, 384-390
„ margarine. 40-48, 338-390
Uitvoerverbod ongecontroleerde boter . . . 41, 170, 172, 331, 337-340, 364-378, 402, 403

V

Veegens, minister J. D. 243, 244, 339
Velde, van der. 269
Verbruik boter. 13, 15, 53, 54
Verbruik margarine 53, 54
Vereen. bestr. knoeierijen boter- (en kaas-)handel 27, 69, 70, 79, 122, 291, 340, 400, 402, 403, 410
„ Holland's Noorderkwartier 21
„ Margarine-fabrikanten in Nederland . 28, 102, 254, 255, 263, 268
„ Zuivel-fabrik. in Nederland (V.V.Z.M.) 25, 300. 324, 369, 405-409, 421
Vergadering besturen botercontrôlestations . 296, 325
Verpakking boter 394, 413, 414, 423, 444, 445
„ margarine 97, 98, 267-269
Verplichte sesamatie 30, 73, 149-156, 201-207, 210, 211, 213, 215-219, 226, 229-235, 240, 242, 257
Vervalsching boter 16, 17, 27, 55-57, 70, 111, 113, 114, 196-199, 262, 423
Vonnis kantongerecht 's-Hage, 27 April 1893 75, 76
Voorlichting, wetenschappelijke 27
Voorloopig Verslag botermerkenwet 1905 . . 170, 171
„ „ boterwet 1889 62-64
„ „ „ 1900 89-92
„ „ „ 1908 . . . . 244, 254-277, 280, 281
„ „ rijkszuivelcontrôlestation . 128, 129
„ „ rijkszuivelstation . . . 158
„ „ staatsbegrooting 1912. . 301
„ „ wetsontwerp uitvoer b. en k. 365-367
„ „ wijzigingswet 1896 . . 80-85
Voorschriften botercontrôlestation „Friesland" 139-141
Vroonen, M. 205

Bladzijde

W

Waal Malefijt, de 106, 108
Waarborg Coöp. Bond Friesche Zuivelfabrieken 119, 120
„ Friesche Maatschappij van Landbouw 137 - 139
„ Zuid-Nederlandsche Zuivelbond . 121, 136, 137
Waardeering Nederl. B. C. in het buitenland . 146, 165 - 167, 216, 223 - 225, 237, 238
Walma, P. C. 19
Warenwet (artikel 6) 420
Werking Nederlandsche B.C. onder rijkstoezicht 295, 380 - 383
Wet 30 Sept. 1893 (fabrieks- en handelsmerken) 124, 127
„ 3 Aug. 1914 (uitvoerverbod sommige art.) 41
„ 1 Juni 1918 (afwijking boterwet). . . 323
„ oneerlijke mededinging 293, 400
Wetboek van Strafrecht, artikel 47 . . . 261
„ „ „ „ „ 51 . . . 279
„ „ „ „ „ 62 . . . 279
„ „ „ „ „ 91 . . . 109, 261
„ „ „ „ „ 219 . . . 167, 169, 292, 293
„ „ „ „ „ 261 . . . 302
„ „ „ „ „ 328bis . . 293, 397
„ „ „ „ „ 329 . . . 59, 277
„ „ „ „ „ 330 . . . 59, 66, 89, 256, 257, 277
„ „ „ „ „ 421 - 423 . . 100
„ „ Strafvordering artikel 8 . . . 67
Wetenschappelijke voorlichting 27
Wetsdelict . . . . . 252, 276 - 278
Wetsontwerp uitvoer van boter en kaas . . 363 - 369, 377, 378
Wijsman, prof. dr. H. P. . . . . 123, 239, 200 - 205
Wijziging Koninklijk besluit 17 Juli 1912 . . 340 - 342, 355 - 358
Wijzigingswet 3 December 1896 . . . . 79 - 85
„ 3 Februari 1902 254
Wikkelpapieren . . . . . 175, 176, 290, 291, 412 - 414, 417
Wintermans, J. J. 431
Wys (Hübl en) 159

Z

Zande, dr. K. H. M. van der 123
Zeiss-Abbe. 159, 164
Zentrale Einkaufs Gesellschaft 46
Zuid-Nederlandsche Zuivelbond 24, 30, 121, 136, 164, 186, 187, 191, 226, 254, 273
Zuivelvereenigingen 24, 25
Zuiver technische botercontrôle . . . . . 357, 445 - 447